

महामति श्री प्राणनाथजी प्रणीत

श्री स्निग्धार

श्री राज श्यामाजी

प्रकाशक

श्री ५ नवतनपुरीधाम

जामनगर

निजानन्दाचार्य श्री देवचन्द्रजी महाराज

महामति श्री प्राणनाथजी महाराज

શ્રી તારતમ સાગર

“નિજનામ શ્રી કૃષ્ણજી, અનાદિ અક્ષરાતીત” ॥
સો તો અબ જાહેર ભયે, સબ વિધ વતન સહીત ॥

શ્રી સિનગાર ગ્રન્થ પ્રારંભ

શ્રી સિનગાર ગ્રન્થનું અવતરણ સંવત ૧૭૪૦ થી ૧૭૪૮ની વચ્ચે શ્રી પદ્માવતીપુરી પત્રામાં થયું છે. આ ગ્રન્થમાં પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીના નખ-શિખ સુધીના શણગારનું ભાવપૂર્ણ વિવરણ આપ્યું છે. પૂર્ણ શણગારનું વર્ણન હોવાને કારણે આને મહા શણગાર પણ કહે છે. આ ગ્રન્થમાં કુલ ૨૮ પ્રકરણ અને ૨૨૧૧ ચોપાઈઓ છે તથા ભાષા હિન્દી છે.

શ્રી કિતાબ મહાસિનગાર કી જો હુકમે બરનન કિયા

મંગલાચરણ

બરનન કરો રે રૂહજી, હકેં તુમ સિર દિયા ભાર ।

અરસ કિયા અપને દિલ કો, માહે બૈઠાઓ કર સિનગાર ॥ ૧ ॥

મહામતિ કહે છે, હે મારા આત્મા ! શ્રી રાજજીએ તને ઘણી મોટી જવાબદારી સોંપી છે. હવે તું તેમના શણગારનું વર્ણન કર. તેમણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું ધામ બનાવ્યું છે. એટલા માટે તું સંપૂર્ણ શણગાર સજેલા તેમના સ્વરૂપને પોતાના હૃદયમાં ઊતાર.

રૂહ ચાહે બરનન કરું, અખંડ સરૂપ કી ઈત ।

સુપને મેં સત સરૂપ કી, કિન કહી ન હક સૂરત ॥ ૨ ॥

મારો આત્મા આ નશ્વર જગતમાં રહીને અક્ષરાતીત ધામધણીના અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. પરંતુ સ્વપ્નવત્ જગતમાં આજ સુધી કોઈએ પણ સત્ય સ્વરૂપ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું નથી.

રાત દિન બસેં હક અરસ મેં, મેરા દિલ કિયા અરસ સોએ ।

ક્યોં ન હોએ મોહે બુજરકિયાં, ઐસા હુઆ ન કોઈ હોએ ॥ ૩ ॥

શ્રી રાજજી સર્વદા અખંડ પરમધામમાં રહે છે. હવે તેઓએ મારા હૃદયને પોતાનું પરમધામ

બનાવ્યું છે. એટલા માટે મને શ્રેષ્ઠતમ ગૌરવ પ્રાપ્ત કેમ નહિ થાય ? આ વિશેષતા આજ સુધી કોઈને પણ પ્રાપ્ત થઈ નથી અને ભવિષ્યમાં પણ થશે નહીં.

કિન કાયમ દ્વાર ન ખોલિયા, અવલ સે આજ દિન ।

જો કોઈ બોલ્યા સો ફના મિને, કિન પાયા ન બકા વતન ॥ ૪ ॥

સૃષ્ટિના આરંભથી લઈને આજ સુધી કોઈએ પણ અખંડ ધામનાં દ્વાર ખોલી તેને સ્પષ્ટ કર્યું નથી. જે મહાપુરુષોએ વર્ણન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો તેઓ પણ નશ્વર જગત સુધી જ સીમિત રહ્યા. તેનાથી આગળ અખંડનો અનુભવ કરી શક્યા નહીં.

અરસ બકા હક બરનન, સો બીય ફના જિમી ક્યો હોએ ।

અવલ સે આજ દિન લગે, બકા સબદ ન બોલ્યા કોએ ॥ ૫ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં અખંડ પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? કેમકે સૃષ્ટિના આરંભથી લઈ આજ સુધી અખંડની બાબતમાં કોઈએ પણ કાંઈ કહ્યું નથી.

એ ચેતન કહાવે જૂઠી જિમી, સો સબ જડ તૂં જાન ।

જો થિર કહાવેં અરસ મેં, સો ચેતન સદા પરવાન ॥ ૬ ॥

આ નશ્વર જગતમાં જે ચેતન કહેવાય છે તેમને પણ ખરેખર જડ જ સમજવું જોઈએ. જે વસ્તુઓ અખંડ પરમધામમાં શાશ્વત રૂપે છે તે જ સર્વદા ચેતન છે.

એ જૂઠી રવેસેં ઔર હેં, ઔર અરસ મેં ઔર ન્યામત ।

એ કિયા નિમૂના અરસ જાનને, પર બને ના તફાવત ॥ ૭ ॥

આ નશ્વર જગતની રીત જુદા પ્રકારની છે અને અખંડ પરમધામની સંપત્તિ કંઈક જુદી જ છે. ખરું જોતાં અખંડ પરમધામની ઓળખ માટે જ ઉદાહરણ સ્વરૂપ નશ્વર જગતની આ વસ્તુઓ છે. પરંતુ આ બન્નેમાં અંતર બતાવવું પણ સરળ નથી.

સતલોક મૃતલોક દો કહે, ઔર સ્વર્ગ કહ્યા અમૃત ।

જો નીકે કિતાબેં દેખિએ, તો એ સબ ઉડસી અસત ॥ ૮ ॥

આ જગતમાં સત્યલોક અને મૃત્યુલોક બન્નેનું વર્ણન કમશઃ અખંડ તથા નશ્વરના રૂપમાં કરવામાં આવ્યું છે. સાથોસાથ સ્વર્ગને પણ અમર કહેવામાં આવ્યું છે, પરંતુ આમ ગ્રંથો (ધર્મશાસ્ત્ર)ના ઊંડા અધ્યયનથી જણાય છે કે આ બધા લોક તો નાશ પામનારા છે.

ઈન જૂઠી જિમી મેં કેહેત હોં, સાંચ જૂઠ હેં દોએ ।

જબ આગૂં અરસ કે દેખિએ, તબ ઈનમેં ન સાંચા કોએ ॥ ૯ ॥

આ નશ્વર જગતમાં બેસને જોઈએ છીએ તો અહીં સત્ય અને મિથ્યા બન્ને વસ્તુઓ દેખાય છે, જ્યારે પરમધામ સાથે એમની સરખામણી કરીએ તો માલૂમ પડે છે કે અહીંનું કાંઈ પણ સત્ય નથી જ.

અરસ હમેસા કાયમ, એ દુની ન તીનોં કાલ ।

હુઆ હૈ ના હોએસી, તો ક્યો દીજે અરસ મિસાલ ॥ ૧૦ ॥

પરમધામ સર્વદા અખંડ છે અને આ જગતનું અસ્તિત્વ ત્રણે કાળ (ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય)માં નથી. ન ક્યારેય એમનું અસ્તિત્વ હતું અને રહેશે. એટલા માટે પરમધામની સાથે તેની તુલના કેવી રીતે કરી શકાય ?

એ બારીક બાતેં અરસ કી, ઈત દિલ જુબાં પોહોંચે નાહેં ।

એ હુકમ કેહેવે હક કા, ઈલમ હુકમ કે માહેં ॥ ૧૧ ॥

પરમધામનું રહસ્ય અત્યંત ગૂઢ છે. તે મન અને વાણી બન્નેથી પર છે. આટલું પણ શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ વર્ણન થઈ રહ્યું છે. કેમકે આ આદેશમાં તેઓનું અલૌકિક જ્ઞાન ધુપાયેલું છે.

સત સુખ કે સરૂપ મેં, કે આનંદ આરામ ।

કે ખુસાલી ખૂબિયાં, અંગ છૂટે ન આઠોં જામ ॥ ૧૨ ॥

શ્રી રાજજીનું અખંડ સ્વરૂપ અનેક પ્રકારનાં સુખ, શાંતિ પ્રસન્નતા વગેરે વિશેષતાઓથી પરિપૂર્ણ છે. એટલા માટે આ પરમાનંદ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આઠેય પહોર છૂટતો નથી.

અરસ સબે હેં ચેતન, હર ચીજ મેં સબ ગુન ।

સબ ન્યામતેં એક ચીજ મેં, કમી ન માહેં કિન ॥ ૧૩ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રી ચેતન સ્વરૂપ છે. ત્યાંની પ્રત્યેક વસ્તુમાં બધા ગુણો મોજૂદ છે. આ રીતે પરમધામની પ્રત્યેક વસ્તુમાં બધી અમૂલ્ય નિધિઓ સમાયેલી છે. ત્યાં ક્યાંય પણ કોઈ વસ્તુનો અભાવ નથી.

ઈન જૂઠી જિમી મેં બરનન, સત સરૂપ કો કહ્યો ન જાએ ।

જો કબૂં કાનોં ના સુની, સો ક્યોં જીવ હિરદે સમાએ ॥ ૧૪ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં બેસી અક્ષરાતીત પરમાત્માના અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન કરી શકાતું નથી. જેના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ કંઈ પણ સાંભળ્યું નથી, તે સ્વરૂપ જીવના હૃદયમાં કેવી રીતે અંકિત થઈ શકે છે ?

એ લીલા જાનેં સૃષ્ટ બ્રહ્મ કી, જાએ પોહોંચ્યા હોએ તારતમ ।

એ દષ્ટ પૂરન તબ ખુલેં, જાએ અવલ આખર ઈલમ ॥ ૧૫ ॥

પરમધામની આ બ્રાહ્મી લીલાને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેમને તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. તેઓની દૃષ્ટિ ત્યારે પૂર્ણપણે ખૂલશે જ્યારે તેઓને આરંભનું (શાસ્ત્ર વગેરેનું) અને અંતિમ સમયનું (તારતમ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ જશે.

કહે વેદ બૈરાટ કહ્યુએ નહીં, જૈસે આકાસ ફૂલ ।

એ ચૌદે તબક જરા નહીં, ના કધૂ ડાલ ન મૂલ ॥ ૧૬ ॥

વૈદિક ગ્રંથોમાં આ વિરાટ બ્રહ્માંડ વિશે આ રીતે કહ્યું છે કે આકાશપુષ્પની જેમ એનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી. આ બ્રહ્માંડના ચૌદ લોકનું લેશમાત્ર પણ અસ્તિત્વ નથી. ન એમનું મૂલ છે અને તો કોઈ ડાળીઓ છે.

કતેબે ભી યોં કહ્યા, ચૌદે તબક એ જોએ ।

એક જરા નજરોં ન આવહીં, જાકે ટૂક ન હોવેં દોએ ॥ ૧૭ ॥

આ રીતે કતેબ ગ્રંથોમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે ચૌદ લોકયુક્ત બ્રહ્માંડ અસ્તિત્વ હીન છે. આ તો દૃષ્ટિમાં પણ ન આવી શકે એવા નાનકડા અણુ સમાન છે. જેને બે ભાગોમાં પણ વિભક્ત કરી શકાતું નથી.

એસા ચૌદે તબક કા નિમૂના, ક્યોં હક કો દિયા જાએ ।

એ સબદ જૂઠી જિમી કા, ક્યોં સકિએ અરસ પોહોંયાએ ॥ ૧૮ ॥

એટલે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા માટે આવા અસ્તિત્વ હીન ચૌદ લોકનું ઉદાહરણ કેવી રીતે આપી શકાય ? ખરું જોતાં આ નશ્વર ભૂમિના શબ્દોથી અખંડ પરમધામની ઉપમા આપી શકાય જ નહીં.

કહી જાએ ન સોા ઈન મુખ, ના કછૂ દે જાએ સાખ ।

એક જરા હરફ ન પોહોંયહી, જો સબદ કહિએ કે લાખ ॥ ૧૯ ॥

આ નશ્વર જીભ દ્વારા અખંડ પરમધામની શોભા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી અને ન આ શબ્દોથી ત્યાંની સાક્ષી પણ આપી શકાય છે. તેમના માટે અહીં લાખો શબ્દોનો પ્રયોગ કરવા છતાં અહીંનો એક પણ શબ્દ ત્યાં સુધી પહોંચી શકતો નથી.

ના અરસ બકા કિન દેખિયા, ના કછૂ સુનિયા કાન ।

તરફ ભી કિન પાઈ નહીં, તો કરે સો કૌન બયાન ॥ ૨૦ ॥

અખંડ પરમધામને ન કોઈએ જોયું છે અને ન તો કોઈએ એના વિશે સાંભળ્યું છે. એની દિશાની પણ હજુ સુધી કોઈને ભાળ મળી નથી તો તેના વિશે કેવી રીતે વર્ણન થઈ શકે ?

એક કહ્યા અરસ અજમ, દૂજા સદરતુલ મુંતહા ।

તીસરા કહ્યા મલકૂત, જો અરસ ફિરસ્તોં કા ॥ ૨૧ ॥

પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દિવ્ય ધામને પરમધામ કહેવામાં આવે છે. બીજું ધામ અક્ષરધામ કહેવાય છે, જ્યાં અક્ષરબ્રહ્મનું સ્થાન છે, ત્રીજું સ્થાન વૈકુંઠ છે, જે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશનું સ્થાન છે.

એ તીનોં અરસ મુખથેં કહેં, પર બેવરા ન પાસે કિન ।

એ દુનિયાં ક્યોં સમજે, હકીકત ખોલે બિન ॥ ૨૨ ॥

આ જગતના લોકો પોતાના મુખેથી ત્રણ ધામોની વાત કરે છે પરંતુ કોઈની પાસે તેમનું વિવરણ નથી. ખરેખર એમની યથાર્થતાને સ્પષ્ટ કર્યા વગર જગતના લોકો એને કેવી રીતે સમજી શકશે ?

હક હુકમ જાહેર હુઆ, દોગિ હાદી હુએ મેહેરબાન ।

ખુલી હકીકત મારફત, તો જાહેર કરું ફુરમાન ॥ ૨૩ ॥

હવે તો શ્રી રાજજીનો આદેશ, સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીની અસીમ કૃપા તથા રસૂલ મહંમદની સાક્ષી

પ્રત્યક્ષ થઈ ગઈ છે. એમના દ્વારા પરમધામની યથાર્થતા (જ્ઞાન હકીકત) અને પૂર્ણ પિછાણ (વિજ્ઞાન મારફત) થઈ જવાથી હવે હું કુરાનનાં રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરું છું.

ત્રીનો ગિરોકા બેવરા, એક રહેં ઓર ફિરસ્તે ।

ત્રીસરી ખલક આમ જો, કુંન કેહેતે ઉપજે ॥ ૨૪ ॥

કુરાનમાં ત્રણ પ્રકારની સૃષ્ટિનું વિવરણ આપ્યું છે. તેમાં સર્વપ્રથમ બ્રહ્મસૃષ્ટિ (રૂહ) તથા બીજી ઈશ્વરીસૃષ્ટિ (ફિરસ્તા) અખંડ છે અને ત્રીજી જીવસૃષ્ટિ (આમ ખલક) પરમાત્મા દ્વારા ‘હો જા’ (કુંન) કહેવા માત્રથી ઉત્પન્ન થઈ છે.

રહેં ગિરો કહી લાહૂતી, ઓર ફિરસ્તે જબરૂતી ।

ઓર ગિરો જો ત્રીસરી, જો કહી મલકૂતી ॥ ૨૫ ॥

ઉપરોક્ત ત્રણેય સમુદાયોમાં બ્રહ્માત્માઓને લાહૂતી (પરમધામમાં રહેવા વાળા) ઈશ્વરી સૃષ્ટિને જબરૂતી (અક્ષરધામમાં રહેવાવાળી) અને ત્રીજી જીવ સૃષ્ટિને મલકૂતી (વૈકુંઠમાં રહેવાવાળી) કહેવામાં આવી છે.

અવલ ખાસલખાસ રૂહન કી, ગિરો ફિરસ્તોં કી ખાસ કહી ।

ઓર કુંન કી ત્રીસરી, એ જો આમ ખલક ભઈ ॥ ૨૬ ॥

આ રીતે બ્રહ્મસૃષ્ટિને ખાસલખાસ (સર્વશ્રેષ્ઠ) ઈશ્વરી સૃષ્ટિને (શ્રેષ્ઠ) અને ‘કુંન’ કહેવાથી ઉત્પન્ન ત્રીજી સૃષ્ટિને આમ ખલક (સર્વ સાધારણ) કહેવામાં આવી છે.

દુનિયાં સરીયત ફરજ બંદગી, ઓર ફિરસ્તોં બંદગી હકીકત ।

રૂહોં હકીકત ઈસક, ઓર ઈનપેં હે મારફત ॥ ૨૭ ॥

આ ત્રણેયમાં સર્વ સાધારણ જીવ કર્મકાંડ (સરાઅ) દ્વારા ઉપાસના કરે છે અને ઈશ્વરી સૃષ્ટિ જ્ઞાન દ્વારા ઉપાસના કરે છે. બ્રહ્મસૃષ્ટિ પ્રેમ દ્વારા ઉપાસના કરે છે. એટલા માટે આ બ્રહ્મસૃષ્ટિઓને જ પરમાત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન (હકીકત) અને પૂર્ણ ઓળખ (મારફત) હોય છે.

રહેં આસિક સોઈ લાહૂતી, જાકે અરસ અજમ મેં તન ।

કહ્યા હકેં દોસ્ત રહેં કદીમી, જો ઉતરે અરસ સે મોમન ॥ ૨૮ ॥

પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓ લાહૂતી કહેવાયા છે. એમનું જ મૂળ સ્વરૂપ (પરઆત્મા) પરમધામમાં છે. એમને જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અભિન્ન સખા કહ્યા છે. એ જ નશ્વર જગતનો ખેલ જોવા અવતરિત થયા છે.

અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, જો મોમિન દિલ આસક ।

સો મોમિન કહ્યુએ ન રાખહી, બિના અરસ બકા હક ॥ ૨૯ ॥

એટલા માટે આ બ્રહ્મસૃષ્ટિઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. કેમકે એમના પવિત્ર હૃદયમાં અક્ષરાતીત પરમાત્મા બિરાજમાન છે. આ બ્રહ્માત્માઓને પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિવાય અન્ય કોઈની સાથે પ્રયોજન નથી.

સોઈ મોમિન જાનિયો, જો ઉડાવે ચૌદે તબક ।

એક અરસ કે સાહેબ બિના, ઓર સબ કરે તરક ॥ ૩૦ ॥

વાસ્તવમાં તેઓને બ્રહ્માત્મા કહી શકાય જે ચૌદ લોકના સંપૂર્ણ વૈભવને તુચ્છ સમજે અને પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિવાય બીજા બધાંનો ત્યાગ કરવા સમર્થ છે.

ઉતરે હેં અરસ સે, વે કહે મહંમદ મેરે ભાઈ ।

સો આખર કો આવસી, એ જો એહેલ ઈલાહી ॥ ૩૧ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે. એમને જ રસૂલ મહંમદ પોતાના ભાઈ કહ્યા છે. તેઓએ કહ્યું કે તેઓ અંતિમ સમયે આ જગતમાં અવતરિત થશે. તેઓ જ બ્રહ્મજ્ઞાનના ઉત્તરાધિકારી છે.

વે ફકીર અતીમ હેં, મુઝે ઉઠાઈયો ઉનોં મેં ।

હક બરકત દુનિયાં મિને, હોસી સબ ઈનોં સેં ॥ ૩૨ ॥

સંસારથી વિરક્ત અને ધામધણીના પ્યારા આ જ બ્રહ્માત્માઓને ઉદ્દેશીને રસૂલ મહંમદે પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરી હતી, હે ખુદા ! મને તે સમયે ઉઠાડજો (જન્મ દેજો) જ્યારે તે બ્રહ્મસૃષ્ટિ (ફકીર યતીમ) અવતરિત થશે. કેમકે તેઓની મહત્તાથી સંસારના જીવો પર પરમાત્માની કૃપાવૃષ્ટિ થશે અને આ જગત અખંડ થઈ જશે.

મોહે ઈલમ દિયા હકને, સો ઈનોં કો દેસી ઈમામ ।

આખર બઝાઈ ઈનોં કી, કહે મુસાફ હદીસેં તમામ ॥ ૩૩ ॥

રસૂલ મહંમદે એ પણ કહ્યું, પરમાત્માએ મને જે જ્ઞાન આપ્યું છે સદ્ગુરુ એમને તે જ જ્ઞાન આપશે. અંતિમ (આત્મ જાગૃતિના) સમયમાં આજ બ્રહ્મસૃષ્ટિઓના મહિમાનું યશોગાન થશે. આ રીતે કુરાન તથા હદીસ વગેરે તમામ ધર્મગ્રંથોમાં આ બ્રહ્માત્માઓના મહિમાનો નિર્દેશ છે.

એ માંગ્યા અલિએ હકપેં, મુઝે ઉઠાઈયો આખરત ।

મેહેદી કે યારોં મિને, મેં પાઊં એ નિસબત ॥ ૩૪ ॥

આ રીતે રસૂલ મહંમદના મિત્ર હજરત અલીએ પણ ખુદા પાસે માંગ્યું હતું કે મને પણ અંતિમ સમયમાં ઉઠાડજો (જન્મ દેજો) જેથી ઈમામ મહદી (અંતિમ સમયના ધર્મગુરુ)ના મિત્રોની સાથે મારો પણ સંબંધ સ્થપાઈ જાય.

ઈમામ જાફર સાદિક, ઉનોંને માંગ્યા હકપેં ।

મુઝે ઉઠાઈયો આખરત, મેહેદી કે યારોં મેં ॥ ૩૫ ॥

જાફર, સાદિક જેવા સત્યનિષ્ઠ ધર્મગુરુઓએ પણ ખુદા પાસે આજ માંગણી કરી હતી કે અમને પણ અંતિમ સમયમાં ઈમામ મહદીના મિત્રોની વચ્ચે ઉઠાડજો.

મૂસા ઈબ્રાહીમ ઈસ્માઈલ, જિકરિયા એહિયા સલેમાન ।

દાઉદે માંગ્યા મેહેદી જમાના, ઉસ બખત ઉઠાઈયો સુભાન ॥ ૩૬ ॥

આ રીતે મૂસા, ઈબ્રાહીમ, ઈસ્માઈલ, જિકરિયા, એહિયા સુલેમાન, દાઉદ, વગેરે પયગમ્બરોએ પણ ઈમામ મહદીના સમયમાં પોતાને ઉઠાડવા (પુનઃજન્મ) માટે ખુદા પાસે પ્રાર્થના કરી હતી.

લિખ્યા યોં ફુરમાન મેં, સબ આવેંગે પૈગંમર ।

જાસી જલતી દુનિયાં સબપેં, કોઈ સકે ન મદત કર ॥ ૩૭ ॥

કુરાનમાં આ પણ ઉલ્લેખ છે કે તે સમયે બધા પયગંબરો ફરીથી અવતરિત થશે. ત્યારે સંસારના બધા જીવો નરકના અગ્નિમાં બળતાં તેમની નજીક પહોંચશે, પરંતુ તેમાંથી કોઈ પણ એમની સહાયતા કરી શકશે નહીં.

આખર મહંમદ છુડાવસી, ઔર આગ ન છૂટે કિન સેં ।

સબ જલેં આગ દોજક કી, એ લિખ્યા જાહેર ફુરમાન મેં ॥ ૩૮ ॥

આ રીતે કુરાનમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે આ અંતિમ સમયમાં અંતિમ મહંમદ જ બધા જીવોનાં કષ્ટોનું નિવારણ કરશે. તેમના સિવાય બીજા કોઈથી પણ આ અગ્નિ શાંત થશે નહીં. બધા લોકો આ નરકના અગ્નિમાં જ બળતા રહેશે. (અહીં અંતિમ મહંમદનું તાત્પર્ય શ્રી પ્રાણનાથજી સાથે છે.)

સબ પૈગંમર સરમિંદે, હોસી બીચ આખરત ।

ઈત છિપી ન રહે કછુએ, ખુલે પટ હકીકત મારફત ॥ ૩૯ ॥

તે સમયે બધા પયગંબરો શરમિંદા થઈ જશે. કેમકે ત્યારે કોઈ પણ રહસ્ય ગૂઢ (ગુપ્ત) રહેશે નહીં. અજ્ઞાન પરનું આવરણ દૂર થઈ જશે અને પરમાત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન તથા પૂર્ણ ઓળખાણ થઈ જશે.

પીઠ દેવે દુની કો, સો મોમિન મુતલક ।

દેખો કૌલ સબન કે, સબ બોલે બુધ માફક ॥ ૪૦ ॥

સંસારની નશ્વરતાને સમજી જે તેનાથી વિમુખ થયા છે તેઓ જ વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ છે. બધા ધર્મગ્રંથોના તાત્પર્યને જુઓ. બધા જ્ઞાનીઓએ પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર આ તથ્યની પુષ્ટિ કરી છે.

માહેં મૈલે બાહેર ઉજલે, સો તો કહે મુનાફક ।

માસિવલા છોડેં મોમિન, જામેં કુફર નહીં રંચક ॥ ૪૧ ॥

જેઓ અંદરથી મલિન અને બહારથી નિર્મલ દેખાય છે તેઓ મિથ્યાચારી (મુનાફક) કહેવાય છે. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ તો પરમધામ સિવાય બીજા બધાને તુચ્છ સમજે છે. તેઓના હૃદયમાં લેશમાત્ર પણ મિથ્યાભિમાન (કુર્ફ) હોતું નથી.

પાક દિલ પાક રૂહ, જામેં જરા ન સક ।

જાકો ઊપર ના ડિંભક, એક જરા ન રખે બિના હક ॥ ૪૨ ॥

આ પવિત્ર આત્માઓનું હૃદય અત્યન્ત નિર્મળ છે. એમાં લેશમાત્ર પણ સન્દેહ નથી. જેના હૃદયમાં આડમ્બર હોતો નથી તેઓ જ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિવાય બીજા બધાને તુચ્છ સમજે છે.

સર ભર એક મોમિન કે, કે કોટ મિલો ખલક ।

જાકો મેહેર કરે મોમિન, તાએ સુપને નહીં દોજક ॥ ૪૩ ॥

એક બ્રહ્માત્માઓની તુલનામાં કરોડો જીવસૃષ્ટિ પણ નથી આવી શકતી. જેના ઉપર બ્રહ્માત્માની

કૃપા હોય છે તેને સ્વપ્નમાં પણ નરકાગ્નિ બાળી શકતો નથી.

તુમ સુનો મોમિનોં બચન, જો ધનિએ કહે મુઝે આએ ।

સાથ આયા અપના ખેલમેં, સો લીજો સબે બોલાએ ॥ ૪૪ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમે તે વચનોને સાંભળો, જે સ્વયં સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ અહીં આવીને મને કહ્યાં છે. તેઓએ મને આ રીતે નિર્દેશ આપ્યો છે કે, “જે બ્રહ્માત્માઓ આ ખેલ જોવા માટે નશ્વર જગતમાં અવતરિત થયા છે તે બધાને બોલાવી પરમધામ લઈ આવો.”

મોહે કહ્યા આપ શ્રીમુખ, તેરી અરસ સે આઈ આતમ ।

તોકોં દિયા અપનાઈત જાનકે, હક બકા અરસ ઈલમ ॥ ૪૫ ॥

સદ્ગુરુએ પોતાના શ્રીમુખથી મને એ પણ કહ્યું કે તારો આત્મા પરમધામથી આવ્યો છે. પોતાની અંગના સમજીને મેં તને અખંડ પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું જ્ઞાન આપ્યું છે.

નિજ હુકમ આયા સિર મોમિનોં, જિનકે તાલે નિજ નૂર ।

એસે તાલે હમારી રૂહ કે, હમ ક્યોં ન કરેં હક જહૂર ॥ ૪૬ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! જેના ભાગ્યમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ છે તેમના માટે જ ધામધણીનો નિર્દેશ છે. આ પરમ સૌભાગ્ય આપણા બધા બ્રહ્માત્માઓને પ્રાપ્ત થયું છે. એટલા માટે હવે આપણે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપ તથા દિવ્ય જ્ઞાનને શા માટે પ્રગટ ન કરીએ ?

બ્રહ્મસૃષ્ટિ હુતી બ્રજ રાસ મેં, પ્રેમ હુતો લઈ બિન ।

સો લઈ લ્યાએ અવલકો રૂહઅલ્લા, પર ન થા આખરી ઈલમ પૂરન ॥ ૪૭ ॥

બ્રહ્મસૃષ્ટિઓ વ્રજ તથા રાસ લીલામાં સામેલ હતી. તે સમયે તેમનો પ્રેમ લક્ષ્ય વગરનો હતો. તે લક્ષ્ય લઈ સર્વ પ્રથમ શ્રી શ્યામાજી સદ્ગુરુના રૂપે આ જાગણી લીલામાં અવતરિત થયાં. તે સમયે આ તારતમ જ્ઞાન તારતમ સાગરના રૂપમાં આવ્યું ન હતું.

જોલોં મુતલક ઈલમ ન આખરી, તોલોં ક્યા કરે ખાસ ઉમત ।

પેહેયાન કરની મુતલક, જો ગૈબ હક ખિલવત ॥ ૪૮ ॥

જ્યાં સુધી બ્રહ્મજ્ઞાન સર્વત્ર પ્રસારિત થયું ન હતું ત્યાં સુધી બ્રહ્માત્માઓ પણ શું કરી શકે ? તેમને પણ નક્કી જ પરમધામ મૂલમિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યોની પિછાણ કરવાની હોય છે.

લિખ ભેજ્યા ફુરમાન મેં, હક રમૂજેં ઈસારત ।

સો પાઈએ ઈલમ હક કે, જબ ખુલેં હકીકત મારફત ॥ ૪૯ ॥

પરમાત્માએ કુરાન દ્વારા પોતાનો સંકેત મોકલ્યો હતો. જ્યારે પરમાત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન તથા તેમની પૂર્ણ પિછાણ થઈ જાય ત્યારે તેમનો આ સંકેત સ્પષ્ટ થઈ શકે છે.

જો કીજે બરનન હક બકા, હોએ જોસ મેહેર હુકમ ।

નિસબત હક હાદીય સોં, ઔર આખર ઈસક ઈલમ ॥ ૫૦ ॥

જો શ્રી રાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરવું હોય તો તેઓનાં જોશ, કૃપા અને આદેશથી જ આ સંભવિત થશે. એની સાથોસાથ શ્રી રાજજી તથા શ્યામાજીની સાથેનો સમ્બન્ધ, દિવ્ય પ્રેમ અને

બ્રહ્મજ્ઞાન પણ આવશ્યક છે.

અરસ અરવાહોં કો ચાહિએ, ખોલેં રૂહ કી નજર ।

તબ દેખે આમ ખલક કો, જ્યોં ખેલ કે કબૂતર ॥ ૫૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ માટે એ જરૂરી છે કે તેઓ પોતાની આત્મ દૃષ્ટિને ખોલી લે. ત્યારે તેમને નશ્વર જગતના જીવો ખેલના કબૂતરની જેમ દેખાવા લાગશે.

તો ન લેવેં નિમૂના ઈનકા, ના લેવેં ઈન કા રસમ ।

હક બિના કદુએ ના રખેં, અરસ અરવાહોં એ ઈલમ ॥ ૫૨ ॥

એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ નશ્વર જગતનું ઉદાહરણ સ્વીકારતા નથી અને અહીંની રીત તથા પરંપરાના બંધનોમાં ફસાતા નથી. આ બ્રહ્માત્માઓને એવું જ્ઞાન મળ્યું છે કે તેઓ પરમાત્મા સિવાય બીજા બધાને તુચ્છ સમજે છે.

ઈત સબ મુતલકિયાં ચાહિએ, બરનન કરના મુતલક ।

લિખ્યા આખર જાહેર હોએસી, સૂરત બકા જાત હક ॥ ૫૩ ॥

કુરાનમાં આ પ્રકારનો ઉલ્લેખ છે કે પરમાત્માના શાશ્વત સ્વરૂપના વર્ણન માટે સંદેહ રહિત થવું જરૂરી છે. આવા સંદેહ રહિત દિવ્ય જ્ઞાનને લઈને અંતિમ (આત્મજાગૃતિના) સમયમાં પરમાત્માના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં અવતરિત થશે.

લિખ્યા અવલ ફુરમાન મેં, જાહેર હોસી ક્યામત ।

જોલોં હોએ ઈલમ મુકૈયદ, તોલોં જાહેર ન હક મારફત ॥ ૫૪ ॥

કુરાનમાં પહેલેથી જ એ ઉલ્લેખ થયો છે કે આત્મ-જાગૃતિના સમયમાં બ્રહ્માત્માઓ પ્રગટ થઈ પરમધામની વાસ્તવિકતા પ્રગટ કરશે. જ્ઞાન જ્યાં સુધી જગતની સીમામાં (અજ્ઞાનના આવરણમાં) જ સીમિત રહેશે ત્યાં સુધી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પિછાણ થઈ શકશે નહીં.

જેતી ચીજેં અરસ મેં, સો સબ મુતલક ન્યામત ।

સો મુતલક ઈલમ બિના, ક્યોં પાઈએ હક ખિલવત ॥ ૫૫ ॥

પરમધામની યાવત્ સામગ્રી નક્કી બ્રહ્માત્માઓની અમૂલ્ય નિધિ જ છે. એટલા માટે સંદેહ રહિત તારતમજ્ઞાન વગર પરમાત્માના એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવાનો અનુભવ કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

એ જો ચૌદે તબક કા બાતૂન, તિન બાતૂન કા બાતૂન નૂર ।

તાકો ભી બાતૂન નૂર બિલંદ, કેહેના તિન બિલંદ કા બાતૂન જહૂર ॥ ૫૬ ॥

આ ચૌદ લોકમાં વૈકુંઠધામ શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવ્યું છે. તેનાથી પણ શ્રેષ્ઠ અક્ષરધામ છે. તે અક્ષરથી પણ શ્રેષ્ઠ અક્ષરાતીત પરમધામ છે. આવા અક્ષરાતીત પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને અહીં પ્રકાશિત કરવાં છે.

એ બાતૂન અરસ બારીકિયાં, સો હોએ મુતલકિયોં ઈલમ ।

અરસ બકા કરેં જાહેર, સબોં ભિસ્ત દેવે હુકમ ॥ ૫૭ ॥

પરમધામનું આ સૂક્ષ્મ (ગૂઢ) રહસ્ય બ્રહ્માત્માઓના નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાનથી જ સ્પષ્ટ થઈ શકે છે.

આ જ બ્રહ્માત્માઓએ અખંડ પરમધામની સ્પષ્ટતા કરી છે અને શ્રીરાજજીના આદેશથી તેઓ બધા જીવોને મુક્તિ સ્થળોમાં સ્થાન પણ આપશે.

બરનન કરે બકા હક કી, હમ જો અરસ અરવા ।

લેવેં સબ મુતલકિયાં, હમસેં રહે ન કછૂ છિપા ॥ ૫૮ ॥

અમે પરમધામના આત્માઓ જ અખંડ પરમધામ તથા અક્ષરાતીતના સ્વરૂપનું વર્ણન કરી શકીશું. અમે જ સંશય રહિત થઈ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને ગ્રહણ કરી શકીશું. અમારાથી કાંઈ પણ છુપાયેલું રહેશે નહીં.

और बात बारीक એ सुनो, अरस छोड न आये भोमिन ।

और बातें मुतलक ખેલ કી, करसी अरस में देभे बिन ॥ ૫૯ ॥

આનાથી પણ અધિક વિશેષ વાત આ છે, એને સાંભળો ! અમે બ્રહ્મપ્રિયાઓ પરમધામને છોડી ખેલમાં આવી નથી. તેમ છતાં અમે જોયા વગર જ આ જગતની વિવિધ અનુભૂતિઓની વાતો પરમધામમાં કરીશું.

હમ ઝૂઠી જિમી મેં આએ નહીં, ઝૂઠ રહે ન હમારી નજર ।

બ્રહ્માંડ ઉડાવે અરસ કંકરી, તો રૂહોં આગે રહે ક્યોં કર ॥ ૬૦ ॥

અમે આ નશ્વર જગતમાં આવ્યાં જ નથી અને ન તો અમારી દૃષ્ટિ આ અસત્યમાં રહે છે. કેમકે જ્યારે પરમધામના એક કણ માત્રની સમક્ષ આ સમ્પૂર્ણ બ્રહ્માંડ અસ્તિત્વહીન થઈ જાય છે તો બ્રહ્મપ્રિયાઓની સામે આ કેવી રીતે ટકી શકે છે ?

और माया देभाई हम को, करी वास्ते हमारे એ ।

હોસી પૂરન હમારી અરસ મેં, રૂહોં ઉમેદ કરી દિલ જે ॥ ૬૧ ॥

બીજી બાજુ શ્રીરાજજીએ જ અમારા માટે માયાનો આ ખેલ બનાવી અમને દેખાડ્યો છે. આપણે બ્રહ્મપ્રિયાઓએ હૃદયમાં જે ઈચ્છા રાખી હતી તે પરમધામમાં બેઠાં બેઠાં જ પૂર્ણ થઈ જશે.

હમ રૂહેં ન આઈયાં ખેલ મેં, હક અરસ સુખ લિએ ઈત ।

હક હુકમેં ઈલમ યા વિધ, સુખ દિએ કર હિકમત ॥ ૬૨ ॥

ખરેખર અમે બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવ્યા નથી તો પણ આપણે અહીં ધામધણી તથા પરમધામના અપાર સુખોનો અનુભવ કર્યો છે. શ્રી રાજજીનો આદેશ તથા તારતમ જ્ઞાને આ રીતે ઘણી કુશળતાની સાથે આપણને પરમધામનું સુખ આપ્યું છે.

હમ તો હુએ ઈત હુકમ તલેં, મેં ન હમારી હમમેં ।

એ મેં બોલે હક કા હુકમ, યોં બારીક અરસ માએને ॥ ૬૩ ॥

ખરું જોતાં આપણે બધા શ્રી રાજજીના આદેશને આધીન છીએ. આપણામાં આપણો અહંભાવ કંઈ પણ નથી. હું પણ જે કાંઈ કહી રહ્યો છું તે શ્રીરાજજીના આદેશથી જ છે. આ રીતે પરમધામનાં રહસ્ય અત્યંત સૂક્ષ્મ છે.

હુકમ કિયા ચાહે બરનન, લે હક હુકમ મુતલક ।

કરના જાહેર બીય ઝૂઠી જિમી, જિત છૂટી ન કબૂં કિન સક ॥ ૬૪ ॥

શ્રી રાજજીના આદેશની પ્રેરણાથી જ પરમધામના વર્ણનની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે. એટલા માટે

મારે નક્કી જ તે આદેશને હૃદયમાં ધારણ કરી જ્યાં ક્યારેય પણ કોઈનો સંદેહ દૂર થયો નથી, તેવા આ નશ્વર જગતમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપને પ્રગટ કરવું છે.

દિન એતે હક જસ ગાઈયા, લુદની કા બેવરા કર ।

હકે હુકમ હાથ અપને લિયા, જો દિયા થા મહંમદ કે સિર પર ॥ ૬૫ ॥

તારતમ જ્ઞાનના બળે મેં આજ સુધી શ્રીરાજજીનાં યશોગાન કર્યાં છે. તેઓએ શ્રીશ્યામાજી સ્વરૂપ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીને જે આદેશ આપ્યો હતો તેને પોતાના હાથમાં લઈ હવે તેઓ સ્વયં મારા હૃદયમાં બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

પ્રકરણ ૧ ચોપાઈ ૬૫

હુકમેં ઈસક કા દાર ખોલ્યા હૈ

અબ હુકમેં દાર ખોલિયા, લિયા અપને હાથ હુકમ ।

દિલ મોમિન કે આએ કે, અરસ કર બૈઠે ખસમ ॥ ૧ ॥

હવે શ્રી રાજજીના આદેશે પરમધામનો દરવાજો ખોલી દીધો છે. સ્વયં શ્રી રાજજીએ પોતાનો આદેશ પોતાના હાથમાં લઈ લીધો છે. અને તેઓ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવી તેમાં બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

હક અરસ દિલ મોમિન, ઔર અરસ હક ખિલવત ।

વાહેદત બીચ અરસ કે, હૈ અરસ મેં અપાર ન્યામત ॥ ૨ ॥

હવે બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય પરમધામ બની ગયું છે. અદ્વૈત પરમધામમાં તો શ્રી રાજજીનું એકાંત સ્થળ મૂલમિલાવા પણ છે અને અપાર સંપત્તિ વિદ્યમાન છે.

એ સાહેદી જાહેર સુનો, જો લિખી માહેં ફુરમાન ।

અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, અરસ મેં સબ પેહેચાન ॥ ૩ ॥

કુરાનમાં આની સાક્ષી સ્પષ્ટ આપી છે. તેને સાંભળો ! જ્યારે બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય જ પરમધામ છે તો એવા હૃદયમાં બધા પ્રકારની ઓળખ સુનિશ્ચિત છે.

હક હાદી રૂહેં અરસ મેં, ઔર ઈસક ઈલમ બેસક ।

જોસ હુકમ મેહેરબાનગી, હકીકત મારફત મુતલક ॥ ૪ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી, બ્રહ્માત્માઓ, પ્રેમ, જ્ઞાન, જોશ, આદેશ, કૃપા વગેરે બધું વિદ્યમાન (મોજૂદ) છે. એટલા માટે જ્યારે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય જ પરમધામ છે તો તેમાં પણ આ બધાનું યથાર્થ જ્ઞાન અને પૂર્ણ ઓળખ સુનિશ્ચિત છે.

દિલ મોમિન અરસ કહ્યા, સબ અરસ મેં ન્યામત ।

સો ક્યોં ન કરે દિલ બરનન, જાકી હકસોં નિસબત ॥ ૫ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે, પરમધામમાં તો આ સંપૂર્ણ સંપત્તિઓ વિદ્યમાન (મોજૂદ) છે. એટલે જેનો સંબંધ સ્વયં અક્ષરાતીત ધણીની સાથે છે આવા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયથી પરમધામનું વર્ણન કેમ ન થઈ શકે ?

સબ બાતેં હૈં અરસ મેં, ઔર અરસ મેં વાહેદત ।

હૌજ જોએ બાગ અરસ મેં, અરસ મેં હક ખિલવત ॥ ૬ ॥

આ સંપૂર્ણ સંપત્તિ પરમધામમાં છે. ત્યાં એકાત્મભાવ (એકદિલી) પણ છે. એટલું જ નહીં હૌજકૌસર તળાવ યમુનાજી વન-ઉપવન તથા એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવા પણ ત્યાં વિદ્યમાન છે.

સો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, સો કાહે ન કરે બરનન ।

જિન દિલ મેં એ ન્યામતેં, સો મુતલક અરસ રોસન ॥ ૭ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને સઘળી સંપત્તિ ધરાવતા પરમધામની શોભા પ્રાપ્ત થઈ છે. એટલા માટે તેમનાથી પરમધામનું વર્ણન કેમ ન થઈ શકે ? જેના હૃદયમાં આ સઘળી સંપત્તિ વિદ્યમાન છે, તેઓ જ નક્કી પરમધામને પ્રકાશિત કરી શકે છે.

હમ સિર હુકમ આઈયા, અરસ હુઆ દિલ હમ ।

એહી કામ હક ઈલમ કા, તો સુખ કાહે ન લેવેં ખસમ ॥ ૮ ॥

જ્યારે અમારું હૃદય જ પરમધામ બની ગયું અને શ્રી રાજજીનો આદેશ અમારા મસ્તક પર છે તો અમે પરમધામનું વર્ણન કેમ ન કરીએ ? ખરેખર બ્રહ્મજ્ઞાનનું કાર્ય જ આ છે. એટલા માટે પરમધામનું વર્ણન કરી આપણે ધામધણીનું અખંડ સુખ કેમ પ્રાપ્ત ન કરીએ ?

કહ્યા અરસ હમારે દિલ કો, હેં હમહીં હક હુકમ ।

ક્યોં ન આવે ઈસક હક કા, યોં બેસક હૈયાતી ઈલમ ॥ ૯ ॥

જ્યારે અમારા હૃદયને જ પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે અને અમે સ્વયં શ્રી રાજજીના આદેશને આધીન છીએ, તો અમારા હૃદયમાં તેમનો પ્રેમ કેમ પ્રગટ નહિ થાય ? આ અખંડ તારતમ જ્ઞાન તો અવશ્ય સંદેહ નિવારક છે.

ચરન બાસા હમારે દિલ મેં, રહેં રૂહ કે નૈનોં માહેં ।

ક્યોં ન્યારે હમ સે રહેં, હમ બસેં હક હેં જાહેં ॥ ૧૦ ॥

શ્રી રાજજીના ચરણકમલ અમારા હૃદયમાં તથા આત્માની આંખોમાં સમાયેલ છે. આ અમારાથી દૂર કેવી રીતે થઈ શકે છે, જ્યારે અમે સ્વયં શ્રીરાજજીના જ ચરણોમાં બેઠા છીએ.

મેરે સબ અંગોં હક હુકમ, બિના હુકમ જરા નાહીં ।

સોઈ હુકમ હક મેં, હક બસેં અરસ મેં તાંહીં ॥ ૧૧ ॥

મારા રોમેરોમમાં શ્રીરાજજીનો આદેશ સમાયેલો છે. તેમના આદેશ વિનાનું કોઈ પણ ક્ષેત્ર ખાલી નથી. તે આદેશ સ્વયં શ્રીરાજજીમાં જ છે અને તેઓ અમારા હૃદયરૂપી પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

હમ અરસ પરસ હેં હક કે, એ દેખો મોમિનોં હિસાબ ।

હમ હકમેં હક હમમેં, ઔર હક બિના સબ ખ્વાબ ॥ ૧૨ ॥

આપણે બ્રહ્મપ્રિયાઓ શ્રીરાજજીની અંગ સ્વરૂપા છીએ અને સ્વયં શ્રીરાજજી અમારા અંગી છે. હે બ્રહ્મપ્રિયાઓ ! આ રીતે આપણા પારસ્પારિક સંબંધોને સમજો. આપણે સ્વયં શ્રીરાજજીના અંગોમાં છીએ અને સ્વયં શ્રીરાજજી આપણા અંગ (હૃદય)માં બિરાજમાન છે. ખરેખર શ્રી રાજજીનાં સિવાય બીજું બધું સ્વપ્ન માત્ર છે.

હક હકમેં સબ મિલાઈયા, અરસ મસાલા પૂરન ।
હાદી રૂહોં જગાવને, કરાવને હક બરનન ॥ ૧૩ ॥

શ્રી શ્યામાજી તથા બ્રહ્મ આત્માઓને જાગૃત કરવા માટે અને શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરાવવા માટે જ શ્રીરાજજીના આદેશે આ સઘળી વ્યવસ્થા કરી છે. એટલું જ નહીં પરમધામની સંપૂર્ણ જાણકારી પણ તેણે આપી છે.

આખર મોમિન આકલ, કહ્યા જિનકા દિલ અરસ ।
તો હક દિલ કા જો ઈસક, સો મોમિન પીવેં રસ ॥ ૧૪ ॥

આ રીતે કહેવામાં આવ્યું છે કે અંતિમ સમયમાં અવતરિત થવાવાળી બ્રહ્મપ્રિયાઓ બુદ્ધિશાળી થશે અને તેમનું હૃદય પરમધામ થશે. એટલા માટે બ્રહ્મપ્રિયાઓ શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમરસનું અવશ્ય પાન કરશે.

બિચાર કરેં દિલ મોમિન, જો અરસ મતા દિલ હમ ।
તો હક દિલ હોસી કૌન ન્યામત, જો હક વાહેદત ખસમ ॥ ૧૫ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! બધા મળી હૃદયપૂર્વક વિચાર કરો. જો પરમધામની સંપૂર્ણ સંપત્તિ આપણા હૃદયમાં છે તો સ્વયં અદ્વૈત સ્વરૂપ શ્રીરાજજીનું હૃદય કેવી અતુલનીય સંપત્તિથી પરિપૂર્ણ હશે !

દેખો મોમિનોં કે દિલ મેં, કહી કેતી અરસ બરકત ।
બિચાર દેખો હક દિલ મેં, કયા હોસી હક ન્યામત ॥ ૧૬ ॥

જુઓ, બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પરમધામની કેટલી અપાર સંપત્તિ ભરેલી છે ? હવે આ પણ વિચારીને જુઓ, સ્વયં શ્રી રાજજીના હૃદયમાં એવી અપાર સંપત્તિઓનો કેટલો મોટો ભંડાર હશે ?

હક હાદી અરસ મોમિન, સો તો પેહેલેં હક દિલ માહેં ।
જો ચીજ પ્યારી રૂહ કો, તાએ હક પલ છોડેં નાહેં ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં તેઓ સ્વયં, શ્યામાજી, બ્રહ્માત્માઓ તથા પરમધામ તો પહેલાંથી જ અંકિત છે. એટલું જ નહીં બ્રહ્માત્માઓને જે પરમપ્રિય હોય છે, શ્રી રાજજી તેને પળભર માટે પણ સ્વયંથી દૂર કરતા નથી.

જો મતા કહ્યા દિલ મોમિન, સો મોમિન દિલ સમેત ।
સો બસત હક કે દિલ મેં, સો હક દિલ મતા રૂહ લેત ॥ ૧૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જે સંપત્તિઓ મોજૂદ હોવાનું કહેવામાં આવ્યું છે એવા વિશાળ હૃદયના સ્વયં બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના હૃદયમાં બેઠા છે અને તેઓ શ્રીરાજજીના હૃદયમાં મોજૂદ અપાર સંપત્તિનો આનંદ પ્રેમપૂર્વક પ્રાપ્ત કરે છે.

જો રૂહ પૈઠે હક દિલ મેં, સો મગન માહેં ન્યામત ।
જો તિત પડી કદી ખોજ મેં, તો છૂટે ના લગ ક્યામત ॥ ૧૯ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પોતાનું સ્થાન બનાવ્યું છે તેઓ તો ત્યાં મોજૂદ અપાર

સંપત્તિના આનંદમાં જ મગ્ન છે. જો તેઓ ત્યાં તે સંપત્તિઓનો તાગ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરે તો તેમનો પ્રયત્ન આજીવન છૂટશે નહીં. (અર્થાત્ ચાલુ જ રહેશે).

જો સુરાહી હક કી પીવના, સો ઈસક હક દિલ મિને ।

સો મોમિન પીવેં કોઈ પૈઠકે, ઔર પિયા ન જાએ કિને ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજી સાથે જે પ્રેમ સુધાનું પાન કરવાનું હોય છે તે તો તેમના હૃદયમાં જ પરિપૂર્ણ છે. જો કોઈ તેને પીવા ઈચ્છે તો તે બ્રહ્મ આત્માઓ જ હોઈ શકે, જે તેમના હૃદયમાં બેઠા છે. તેમના સિવાય અન્ય કોઈથી પણ આ પ્રેમ પી શકાતો નથી.

કુલફ થા એતે દિન, દ્વાર ઈસક ન ખોલ્યા કિન ।

સો ખોલ દિયા હકેં મેહેર કર, અપને હાથ મોમિન ॥ ૨૧ ॥

આજ સુધી પ્રેમનાં આ દ્વાર પર તાળું લાગેલું હતું જેથી હમણાં સુધી એને કોઈ પણ ખોલી શક્યું નથી. સ્વયં શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ દ્વાર પોતાના હાથો વડે કૃપાપૂર્વક ખોલી દીધું છે.

ગંજ ખોલસી ઈસક કા, મોહોર હુતી જિન પર ।

લેસી અદ્ધૂત પ્યાલે મોમિન, હકેં ખોલી મોહોર ફજર ॥ ૨૨ ॥

સ્વયં શ્રીરાજજી પોતાના હૃદયરૂપી પ્રેમ પાત્રને ખોલી રહ્યા છે, જેના પર આજ સુધી સીલ લાગેલું હતું. હવે બ્રહ્મ આત્માઓ આજ સુધી અદ્ધૂતા (અડક્યા વગર) રહેલા આ પ્રેમરસનો પ્યાલો ભરીભરીને પાન કરશે. કેમકે આત્મજાગૃતિના આ પ્રભાતમાં સ્વયં શ્રીરાજજીએ તેના પરનું સીલ ખોલી નાખ્યું છે.

એ પિએ પ્યાલે મોમિન, હક સુરાહી સરાબ ।

લાડ લજત લેં અરસ કી, એ મસ્તી માહેં આબ ॥ ૨૩ ॥

આ રીતે બધા બ્રહ્મઆત્માઓ શ્રીરાજજીની પ્રેમ સુધાનું પ્યાલા ભરીભરીને પાન કરે છે અને પરમધામના સંપૂર્ણ આનંદનો સ્વાદ લેતા પ્રેમની આ મસ્તીમાં તરબોળ થઈ જાય છે.

હક સુરાહી લે હાથ મેં, દેં મોમિનોં ભર ભર ।

સુખ મસ્તી દેવેં અપની, ઔર બાત ન ઈન બિગર ॥ ૨૪ ॥

સ્વયંશ્રી રાજજી પોતાના હૃદયરૂપી પ્રેમપાત્ર વડે બ્રહ્માત્માઓને પોતાના હાથોથી પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે. આ રીતે તેઓ પોતાની અંગનાઓને અદ્વિતીય આનંદ (મસ્તી) આપે છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને આના સિવાય બીજું કંઈ પણ ન જોઈએ.

અમલ એસા ઈન મદ કા, અરસ રૂહેં રહી છકાએ ।

છાકે એસે નીંદ સુપન મેં, જાનોં અરસ મેં દિએ જગાએ ॥ ૨૫ ॥

પ્રેમની આ મસ્તીમાં એવો નશો છે કે બ્રહ્માત્માઓ તેનાથી તૃપ્ત થઈ જાય છે. આ તૃપ્તિએ તેઓને સ્વપ્નવત્ જગતની ઊંઘમાં હોવા છતાં પણ જાણે દિવ્ય પરમધામમાં જાગૃત કરી દીધા છે.

પેહેલે એક એ હક કે દિલ મેં, રૂહોં લાડ કરાઉં નિસદિન ।

બેસુમાર બાતેં હક દિલ મેં, સબ ઈસક વાસ્તે મોમિન ॥ ૨૬ ॥

સર્વ પ્રથમ શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આ એક વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે હું મારા આત્માઓને અરર્નિશ

અપાર પ્રેમ આપ્યા કરું. જો કે તેમના હૃદયમાં બ્રહ્માત્માઓને આનંદિત કરવા માટે એવા અસંખ્ય વિચાર પ્રગટ થાય છે.

એ ખેલ ક્રિયા વાસ્તે ઈસક, વાસ્તે ઈસક પેહેયાન ।

જુદે કિએ ઈસક વાસ્તે, દેને ઈસક સુખ રેહેમાન ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના આત્માઓને પ્રેમ આપવા માટે તથા તેમને પ્રેમની પિછાણ કરાવવા માટે જ આ નશ્વર જગતની રચના કરી છે. પોતાના પ્રેમના આનંદનો અનુભવ કરાવવા માટે જ પરમ કૃપાળુ શ્રીરાજજીએ પોતાના આત્માઓને પોતાનાથી દૂર કર્યા છે.

મોમિન ઉતરે ઈસક વાસ્તે, વાસ્તે ઈસક લ્યાએ ઈમાન ।

ઈમાન ન લ્યાએ સો ભી ઈસકે, ઈસકે ન હુઈ પેહેયાન ॥ ૨૮ ॥

આ પ્રેમની અનુભૂતિ માટે બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં અવતરિત થયા અને એમના માટે તેઓ શ્રીરાજજી પર વિશ્વાસ કરી શક્યા. જેમને તેના પર વિશ્વાસ ન થયો અને જેમને તેની ઓળખ ન થઈ તે પણ પ્રેમની અનુભૂતિ માટે જ છે.

કમ જ્યાદા સખ ઈસકે, ઈસકે દોઊ દરમ્યાન ।

ઈસકે બંદગી યા કુફર, સખ વાસ્તે ઈસક સુભાન ॥ ૨૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓમાં કોઈને પ્રેમની અધિક અનુભૂતિ થઈ તો કોઈને ઓછી અથવા કોઈને ન અધિક થઈ અને ન ઓછી. ખરેખર શ્રીરાજજી પ્રત્યે દૃઢ વિશ્વાસ વ્યક્ત કરી તેમની સેવા કરવી અથવા તેમના પ્રત્યે અવિશ્વાસ દાખવવો આ બધું પ્રેમની અનુભૂતિ માટે જ છે.

છોટી બડી યા જો કછૂ, એ જો ચૌદે તબક કી જહાન ।

એ ભી હક ઈસક તો પાઈએ, જો હોએ બેસક પેહેયાન ॥ ૩૦ ॥

આ ચૌદ લોક યુક્ત બ્રહ્માંડમાં નાનેથી માંડીને મોટી જે કંઈ સામગ્રી છે તે બધાનું અસ્તિત્વ શ્રીરાજજીના પ્રેમને કારણે જ છે. પરંતુ આ પ્રેમની ઓળખ ત્યારે થઈ શકે જ્યારે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખાણ પાકી થઈ જાય છે.

જો ન્યામત હક કે દિલ મેં, તિન કા ક્યોંએ ના નિકસે સુમાર ।

સો સખ ઈસક હક કા, રૂહોં વાસ્તે ઈસક અપાર ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં જેટલી પણ અમૂલ્ય નિધિઓ છે તેની ગણના કોઈપણ રીતે થઈ શકે નહીં. તે બધાં શ્રીરાજજીના પ્રેમ સ્વરૂપ છે અને બ્રહ્મ આત્માઓને અપાર પ્રેમ આપવા માટે જ છે.

એ ઈલમ આયા જબ રૂહ કો, તબ પેહેયાન આઈ મુતલક ।

જો હરફ નિકસે દુની કા, સો સખ દેખે હક ઈસક ॥ ૩૨ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓને એટલું બ્રહ્મજ્ઞાન થઈ જાય છે ત્યારે તેમને પ્રેમની પિછાણ પણ નક્કી થઈ જાય છે. જો તેમના દ્વારા નશ્વર જગતની વાત પણ હોય તો તેમાં પણ તેઓ સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો જ પ્રેમ જોવા લાગે છે.

જબ એ ઈલમ રૂહોં પાઈયા, ઈસક હો ગયા ચૌદે તબક ।

और देजे न कछुअे नजरों, सब देजे ईसक डक ॥ ३३ ॥

જ્યારે બ્રહ્મ આત્માઓને એટલું જ્ઞાન થઈ જાય ત્યારે તેમને આ ચૌદ લોકમાં સર્વત્ર પ્રેમ દેખાવા લાગશે. એ સિવાય તેમની દૃષ્ટિમાં કંઈ પણ આવશે નહીં. તેમને સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો પ્રેમ જ દૃષ્ટિ-ગોચર થવા લાગશે.

इह देजे अपने ईसकसों, छोसी कैसा डक ईसक ।

कैसा ईलम तोकों भेजिया, जमे सक नहीं रंयक ॥ ३४ ॥

જ્યારે આત્મા પોતાના પ્રેમથી જોશે કે શ્રીરાજજીનો પ્રેમ કેટલો મહાન છે, ત્યારે તેને વિસ્મય થશે કે શ્રીરાજજીએ તેને કેવું આધ્યાત્મજ્ઞાન મોકલ્યું છે જેમાં લેશમાત્ર પણ શંકા નથી.

त्रैलोक्य त्रैगुन में, कहुं नाहीं बेसक ईलम ।

सों डकें भेजिया तुम उपर, એ દેખો ઈસક ખસમ ॥ ૩૫ ॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ વગેરે લોકમાં તથા એમના અધિપતિ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ વગેરે દેવોની પાસે પણ જે સંદેહ રહિત જ્ઞાન નથી, તે દિવ્ય જ્ઞાનને શ્રીરાજજીએ તમારા માટે મોકલ્યું છે. હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીના આ પ્રેમને તો જુઓ !

किअे यौदे तअक तुम वास्ते, इन में मता है जे ।

એ ભી હક ઈસક તો પાઈએ, જો દેખો હક ઈલમ લે ॥ ૩૬ ॥

આ ચૌદ લોકની રચના તમારા માટે જ થઈ છે. આમાં જે કંઈ સામગ્રી છે તે તમારા માટે જ છે. શ્રીરાજજીનો પ્રેમ તમને ત્યારે મળશે જ્યારે તમે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તેમને જોવા લાગી જશો.

इरमान भेजिया डकें ईसकें, ईसकें लिभी ईसारत ।

तुमें कुंज है डकें ईसकें, ખોલને હક મારફત ॥ ૩૭ ॥

પોતાના પ્રેમની અનુભૂતિ કરાવવા માટે જ શ્રીરાજજીએ આ કુરાન મોકલ્યું છે અને તેમાં પોતાના સંકેત મોકલ્યા છે. તે સંકેતોને સ્પષ્ટ કરી પોતાનાં ગૂઢ રહસ્યોને પ્રગટ કરવા માટે જ તમને પ્રેમપૂર્વક આ તારતમ જ્ઞાન આપ્યું છે.

इरमान कोई न ખोल सके, सो भी ईसक कारन ।

ખિતાબ દિયા સિર એક કે, સો ભી વાસ્તે ઈસક મોમન ॥ ૩૮ ॥

કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યોને આજ સુધી કોઈ સ્પષ્ટ કરી શક્યું નથી તેને સ્પષ્ટ કરવાનો અધિકાર એકને (મને) જ આપ્યો છે. આ બધું પ્રેમની અનુભૂતિ માટે જ છે.

सब दुनियां डक ईसक हुआ, तो देખो अरस में छोसी कडा ।

એ આયા ઈલમ રૂહન પર, હકે ભેજ્યા એ તોફા ॥ ૩૯ ॥

આ રીતે જ્યારે આ આખું જગત પ્રેમમય થઈ ગયું છે તો પરમધામમાં પ્રેમનું કેવું સ્વરૂપ હશે ? આ રહસ્યને સમજાવવા માટે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓ માટે તારતમ જ્ઞાન રૂપી ભેટ મોકલી

છે.

બિયાર કિઝે ઈત પાઈએ, હુઆ એહી અરસ સહૂર ।

વાકો લિખ્યા કુરાન મેં, એ જો કહ્યા નૂર કા નૂર ॥ ૪૦ ॥

આ તારતમ જ્ઞાન વડે વિચાર કરવાથી અહીં બેઠાં બેઠાં પરમધામનો અનુભવ થઈ શકે છે. એવા આત્માઓ માટે કુરાનમાં કહ્યું છે કે તેઓ પરમાત્માની તેજરૂપા શ્રીશ્યામાજીની તેજ સ્વરૂપા છે.

એ જાહેર કહી હક વાહેદત, હક હાદી ઉમત બાતન ।

સો કરું જાહેર બરકત હાદિયોં, પર અવલ નફા લેસી મોમન ॥ ૪૧ ॥

કુરાનમાં આ પણ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્મ આત્માઓમાં અદ્વૈત ભાવ છે. આ રહસ્યને પણ હું સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીની અપાર કૃપાથી સ્પષ્ટ કરી રહ્યો છું. હવે બ્રહ્માત્માઓ જ સર્વપ્રથમ એમનો લાભ મેળવી શકશે.

ચરન ગ્રહોં નૂર જમાલ કે, જિનને અરસ કિયા મેરા દિલ ।

સો બયાન કરત હૈ હુકમ, હક સુખ લેસી મોમિન મિલ ॥ ૪૨ ॥

હું શ્રીરાજજીના ચરણકમલોને ગ્રહણ કરું છું જેણે મારા હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશથી જ હું પરમધામનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. જેનાથી બધા બ્રહ્માત્માઓ મળીને તેમના અલૌકિક આનંદનો અનુભવ કરી શકશે.

અરસ હમેસા કાયમ, જો હક કા હુઆ તખત ।

સો કાયમ દિલ મોમિન કા, જિત હૈ હક ખિલવત ॥ ૪૩ ॥

દિવ્ય પરમધામ સર્વદા અખંડ છે, શ્રીરાજજી ત્યાં સિંહાસનમાં બિરાજમાન છે. તેમણે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં એવા પરમધામને સ્થિર કરી દીધું જ્યાં એકાંત સ્થળ મૂળમિલાવા પણ સુશોભિત છે.

કદમોં લાગૂં કરું સેજદા, પકડ કે દોઢી પાએ ।

હુકમ કરત હૈં માસૂક, બીચ આસિક કે દિલ આએ ॥ ૪૪ ॥

હવે હું શ્રીરાજજીનાં બન્ને ચરણોને ગ્રહણ કરી તેમને પ્રણામ કરું છું. પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજી પોતાના અનુરાગી (મારા) આત્માના અંતરમાં બેસીને (મને) આદેશ આપે છે.

માસૂક તુમારી અંગના, તુમ અંગના કે માસૂક ।

એ હુકમેં ઈલમ દઢ કિયા, અજૂં રૂહ ક્યોં ન હોત ટૂક ટૂક ॥ ૪૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હું આપની અંગના છું. આપ આ અંગનાના પ્રિયતમ છો. આપના આદેશ તથા તારતમ જ્ઞાને આ સંબંધ દઢ કરી દીધો છે. તેમ છતાં આ આત્મા કેમ સમર્પિત થતો નથી ?

ઈતહીં સેજદા બંદગી, ઈતહીં જારત જગાત ।

ઈતહીં જિકર હક દોસ્તી, ઈતહીં રોજા ખોલાત ॥ ૪૬ ॥

હે ધામધણી ! આપ જ્યાં પણ બિરાજમાન છો, ત્યાં અમારા પ્રણામ છે, ત્યાં વંદના છે, ત્યાં અમારી યાત્રાનું વિરામ સ્થળ છે, ત્યાં અમારું સર્વસ્વ અર્પણ છે, ત્યાં આપની મૈત્રીપૂર્ણ ચર્યા છે. ત્યાં અમારા ઉપવાસની સમાપ્તિ છે અને ત્યાં આત્માને આહાર પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

દિલ કો તુમ અરસ ક્રિયા, તુમ આએ બૈઠે દિલ માહે ।

હમ અરસ સમેત તુમ દિલ મેં, અજૂં ક્યોં જોસ આવત નાહે ॥ ૪૭ ॥

હે ધામધણી ! આપે અમારા હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું અને આપ જ હૃદયમાં આવી બિરાજમાન થયા છો. અમે સ્વયં પરમધામ સહિત આપના હૃદયમાં છીએ છતાં હજુ સુધી અમોને કેમ જોશ આવતો નથી ?

દિલ અરસ હુઆ હુકમેં, તુમ આએ અપને હુકમ ।

ઈસક ઈલમ સબ હુકમેં, કહૂં જરા ન બિના ખસમ ॥ ૪૮ ॥

હે ધામધણી ! આપના આદેશના પ્રતાપથી જ અમારું હૃદય પરમધામ બની ગયું છે અને આપ આપના આદેશ સહિત એના ઉપર બિરાજમાન છો. આપના આદેશ દ્વારા જ અમારા હૃદયમાં પ્રેમ અને જ્ઞાનનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે. આપના સિવાય ક્યાંય પણ કંઈ નથી.

બુધ જાગૃત ઈલમ હક કા, ઔર હકૈ કા હુકમ ।

જોસ અરસ કા દિલ મેં, એ સબ મિલ દિલ મેં હમ ॥ ૪૯ ॥

હે ધણી ! આ જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન પણ આપનું જ છે. અને આ આદેશ પણ આપનો જ છે. આપનો આવેશ પણ મારા હૃદય ધામમાં છે. આ બધાની સાથે (મળીને) અમે આપના હૃદયમાં છીએ.

અબ દિલ મેં એસા આવત, એ સબ કરત ચતુરાએ ।

ફેર દેખૂં ઈન ચતુરાઈ કો, તો હક બિન હરફ ન કાઢ્યો જાએ ॥ ૫૦ ॥

આ બધું જોઈને હવે મારા હૃદયમાં એવો વિચાર આવે છે કે આ મારી ચતુરાઈ તો નથીને ? પુનઃ આ ચતુરાઈ પર દૃષ્ટિપાત કરું છું તો મને જણાય છે કે આપના વગર એક શબ્દનું પણ ઉચ્ચારણ થવું સંભવ નથી.

હક ચતુરાઈ ના ચૌદે તબકોં, હક બકા કહી ન કિન તરફ ।

લા મકાન સુંન છોડ કે, કિન સીધા કહ્યા ન એક હરફ ॥ ૫૧ ॥

આ ચૌદલોકમાં કોઈએ પણ પોતાની ચતુરાઈથી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા અખંડ પરમધામની દિશા બતાવી નથી. શૂન્ય નિરાકારને છોડી એનાથી આગળની વાત કહેવાનું સાહસ કોઈએ પણ કર્યું નથી.

હક ચતુરાઈ હક ઈલમ, ઔર હકૈ કા હુકમ ।

એ તીનોં મિલ કેહેત હેં, હે બાત બડી ખસમ ॥ ૫૨ ॥

ચતુરાઈ, જ્ઞાન અને આદેશ ત્રણેય શ્રીરાજજીનાં છે તથા ત્રણેય મળીને એક જ ઉદ્ધોષ કરે છે કે તેમનો મહિમા અપરંપાર છે.

લા મકાન સુંનકે પરે, હુઆ નૂર અક્ષર ।
કોટ બ્રહ્માંડ ઉપજે ખપે, એક પાઉ પલકી નજર ॥ ૫૩ ॥

શૂન્ય નિરાકારથી પર અક્ષરબ્રહ્મનું અક્ષરધામ છે. અક્ષરબ્રહ્મ દ્વારા એક પળના ચોથા અંશ માત્રમાં કરોડો બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થઈને લય થઈ જાય છે.

અક્ષરાતીત નૂર જમાલ, એ તરફ જાને અક્ષર નૂર ।
એક યા બિના ત્રૈલોક કો, ઈન તરફ કી ન કાહૂં સહૂર ॥ ૫૪ ॥

અક્ષરબ્રહ્મથી પણ પર અનંત શોભાયુક્ત અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે. કેવલ અક્ષર બ્રહ્મ જ તેમની દિશાને જાણે છે. તેમના સિવાય ત્રણેય લોકમાં કોઈને પણ પરમાત્માની દિશાનું જ્ઞાન નથી.

તો કહ્યા આગૂં હક બુધ કે, ચૌદે તબકોં સુધ નાહે ।
સો બુધ જાગૃત મહંમદ રૂહઅલ્લા, દઈ મેરે હિરદે માહે ॥ ૫૫ ॥

એટલા માટે ધર્મગ્રન્થોમાં પહેલેથી જ કહી દીધું હતું કે પરબ્રહ્મ પરમાત્માની જાગૃત બુદ્ધિના વિષયમાં ચૌદ લોકમાં કોઈને પણ ભાન (ખબર) નથી. તે જ અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્મા દ્વારા પ્રશંસિત શ્યામાજીએ સદ્ગુરુ રૂપે આવીને મને આ જાગૃત બુદ્ધિ આપી છે.

પાતસાહી એક ખાવંદ કી, બીચ સાહેબિયાં દોએ ।
એ વાહેદત કી હકીકત, બિના મારફત ન જાને કોએ ॥ ૫૬ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં કેવળ (એક) પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું જ સ્વામિત્વ છે તો પણ અક્ષરધામ તથા પરમધામમાં લીલા માત્રને માટે અલગ-અલગ પ્રભુતા (સત્તા) છે. અદ્વૈત પરમધામની આ વાસ્તવિકતાને બ્રહ્મજ્ઞાન સિવાય કોઈ પણ જાણી શકે નહીં.

સો બુધ દોઊ અરસોં કી, દોઊ સરૂપ થેં જો ગુઝ ।
એ સુખ કાયમ અરસ રૂહન કે, સો કાયમ કુંજ દઈ મુઝ ॥ ૫૭ ॥

હજુ સુધી કોઈને પણ બન્ને ધામો (અક્ષરધામ અને પરમધામ)નાં બન્ને સ્વરૂપો (અક્ષરબ્રહ્મ અને અક્ષરાતીત બ્રહ્મ)ની જાણકારી પણ પ્રાપ્ત ન હતી. જાગૃત બુદ્ધિના તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જ આ રહસ્ય સ્પષ્ટ થયું છે. પરમધામની બ્રહ્મપ્રિયાઓને અખંડ સુખ પ્રદાન કરવાવાળી તારતમજ્ઞાન રૂપી કૂંચી સદ્ગુરુએ મને આપી છે.

ઔર સુખ બારીક એ સુનો, કહે નૂર નૂરતજલ્લા દોએ ।
નૂરતજલ્લા કે અંદર કી, સુધ નહીં નૂર કો સોએ ॥ ૫૮ ॥

અક્ષર તથા અક્ષરાતીતનાં અન્ય ગૂઢ રહસ્યોને પણ સાંભળો. સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મને પણ અક્ષરાતીતના ધામની અંદરની લીલાની ખબર (સુધિ) નથી.

જિત ચલ ન સકે જબરાઈલ, કહે આગૂં જલત મેરે પર ।
જલાવત નૂર તજલ્લી, મેં ચલ સકોં ક્યોં કર ॥ ૫૯ ॥

જે અક્ષરાતીત પરમધામમાં જિબ્રીલ ફિરસ્તા પણ પ્રવેશી ન શક્યો અને કહેવા લાગ્યો આગળ વધતાં અક્ષરાતીતના તેજથી મારી પાંખો બળવા લાગે છે, એટલા માટે હવે હું આગળ કેવી રીતે વધી શકું ?

સો સુધ બાતૂન નૂરજમાલ કી, અરસ અજીમ કે અંદર ।

દોઊ હાદિયોં મેહેર કર, પટ ખોલ દિએ અંતર ॥ ૬૦ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે મારા હૃદયના અંતર પટ ખોલી મને અક્ષરાતીત ધામની અંદરની ધામધણીની લીલાનાં ગૂઢ રહસ્યોની ભાળ આપી છે. રસૂલે પણ તેમની સાક્ષી આપી હતી.

જો સુધ નહીં નૂર જાગૃત, નૂરજમાલ કા બાતન ।

સો બેસક સુધ હકે મોહે દઈ, સો મેં પાઈ વજૂદ સુપન ॥ ૬૧ ॥

અક્ષરબ્રહ્મને જાગૃત અવસ્થામાં પણ અક્ષરાતીત બ્રહ્મની લીલાઓના ગૂઢ રહસ્યની ખબર નથી. સ્વયં ધામધણીએ મારા પર કૃપા કરી મારા નશ્વર શરીરને આ સમજ આપી છે.

રૂહેં અંદર અરસ અજીમ કે, જો અરવા બારે હજાર ।

હક ઊપર બૈઠે દેખાવત, એ જો ખેલ કુફાર ॥ ૬૨ ॥

અક્ષરાતીત ધામધણી પોતાની બાર હજાર બ્રહ્મપ્રિયાઓને મૂલમિલાવામાં બેસાડી સ્વયં સિંહાસન પર બિરાજમાન થઈ આ સ્વપ્નવત્ ખેલ દેખાડી રહ્યા છે.

સો ભિસ્ત દઈ હમ સબન કો, કર જાહેર બકા અરસ ઈત ।

કરેં ત્રૈલોકી ત્રૈગુન કાયમ, બ્રહ્મસૃષ્ટિ કી બરકત ॥ ૬૩ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ ધામધણીએ આપણે બધા બ્રહ્મ આત્માઓને પરમધામનો અનુભવ કરાવી અખંડ સુખ આપ્યું જેને કારણે આપણે બ્રહ્મ સૃષ્ટિઓના પ્રતાપથી ચૌદ લોકના જીવો સહિત ત્રિગુણાધિપતિઓને પણ અખંડ મુક્તિ સ્થળ (બહિશ્ત)નું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

એ બાત બારીક અતિ બુજરક, દોઊ સરૂપોં સુખ બાતન ।

કરી પરીછા ઈસક સાહેબી, સુખ હોસી નૂર રૂહન ॥ ૬૪ ॥

અક્ષર તથા બ્રહ્માત્માઓ આ બન્ને સ્વરૂપોને પ્રાપ્ત થતા સુખનું રહસ્ય અત્યંત ગૂઢ છે. પોતાના પ્રેમ અને પ્રભુતાનો અનુભવ કરાવવા માટે જ ધામધણીએ આ ખેલની રચના કરી આપણી પરીક્ષા કરી છે, જેનાથી અક્ષરબ્રહ્મ અને આપણા બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખ પ્રાપ્ત થશે.

કરસી કાયમ ખાકી બુતકો, કરકે નૂર સનમુખ ।

ઈન સે અક્ષર ઔર મોમિન, લેસી કાયમ ઈસક કે સુખ ॥ ૬૫ ॥

એટલું જ નહીં સ્વપ્નવત્ જગતના જીવોને પણ અક્ષરબ્રહ્મના હૃદયમાં અંકિત કરી અખંડ કરી દીધું. એનાથી અક્ષરબ્રહ્મ તથા બ્રહ્માત્માઓને શાશ્વત પ્રેમનો આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

એ સુખ જાને નૂરજમાલ, યા જાને નૂર અક્ષર ।

યા હમ રૂહે જાનહીં, કહેં મહામત હુકમેં યોં કર ॥ ૬૬ ॥

મહામતિ શ્રીરાજજીના આદેશથી આ રીતે કહે છે, આ પરમ સુખને સ્વયં અક્ષરાતીત શ્રી રાજજી જાણે છે, યા અક્ષરબ્રહ્મ યા તો આપણે બ્રહ્મ આત્માઓ જાણીએ છીએ.

પ્રકરણ ૨ ચોપાઈ ૧૩૧

શ્રી રાજજીનાં ચરણ

આસિક ઈન ચરન કી, આસિક કી રૂહ ચરન ।

એહ જુદાગી ક્યોં સહેં, રૂહ બિના અપને તન ॥ ૧ ॥

બધી બ્રહ્મપ્રિયાઓ શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોની અનુરાગી છે. એટલું જ નહીં તેઓ તો આ ચરણોની અંગનાઓ છે. એટલા માટે આ આત્માઓ પોતાના અંગીનો વિયોગ કેવી રીતે સહન કરી શકે ?

જો રૂહેં અરસ કી મોમિન, તિન સબ કી એ નિસબત ।

દિલ મોમિન અરસ ઈન માએનોં, ઈન દિલ મેં હક સૂરત ॥ ૨ ॥

પરમધામના આ બધા બ્રહ્મ આત્માઓનો સંબંધ શ્રીરાજજીનાં આ ચરણો સાથે છે. એટલા માટે એમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે કેમકે એમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ બિરાજમાન છે.

હક સૂરત રૂહેં મોમિન, નિસબત એહ અસલ ।

મોમિન રૂહેં કહી અરસ કી, તો અરસ કહ્યા મોમિન દિલ ॥ ૩ ॥

બ્રહ્મઆત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અંકિત છે. આ તો તેમનો વાસ્તવિક સમ્બન્ધ છે. કેમકે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામના છે અને તેમના હૃદયમાં પરમધામ છે.

એ ચરન દોઊ હક કે, આએ ધરે મેરે દિલ માંહેં ।

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, આઈ ન્યામત હક હેં જાંહેં ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના બન્ને ચરણકમલ મારા હૃદયમાં સ્થાપિત કર્યા છે. બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે જ્યાં સ્વયં શ્રીરાજજી બિરાજમાન થાય છે, ત્યાં આગળ પરમધામની સંપૂર્ણ સંપત્તિ આપમેળે આવી જાય છે.

એ ચરન હુએ અરસ માસૂક, હુઆ અરસ ચરન દિલ એક ।

એ વાહેદત જુદાગી ક્યોં હોએ, જો તાલે લિખી એ નેક ॥ ૫ ॥

આપણા પ્રિયતમ ધણી શ્રી રાજજીનાં ચરણકમલ જ આપણા બ્રહ્મ આત્માઓનું પરમધામ છે. શ્રીરાજજીએ પોતાનાં ચરણકમલો સ્થાપિત કરી આપણા હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. એટલા માટે તેમના ચરણકમલ અને અમારું હૃદય બન્ને એક સમાન (પરમધામ) થઈ ગયાં છે. આ બન્નેનો વિયોગ કેવી રીતે થઈ શકે ? આ જ તો બ્રહ્માત્માઓનું પરમ સૌભાગ્ય છે.

અરસ અરવાહેં જો વાહેદત મેં, સો સબ તલેં હક નજર ।

ઈસક સુરાઈ હાથ હક કે, રૂહોં પિલાવેં ભર ભર ॥ ૬ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ અદ્વૈત પરમધામમાં શ્રીરાજજીની કૃપાદૃષ્ટિ નીચે એકાત્મભાવથી બેઠા છે. શ્રી

રાજજી તેમને પોતાના જ કરકમલોથી પ્યાલા ભરી ભરીને પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે.

ઈસક હક કે દિલ મેં, સો દિલ પૂરન ગંજ અપાર ।

અસલ તન ઈત જિનોં, સો એ રસ પીવનહાર ॥ ૭ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પ્રેમનો અક્ષય ભંડાર છે. જેમનો પર આત્મા આ દિવ્ય પરમધામમાં છે તે આત્માઓ જ શ્રીરાજજીની પ્રેમ-સુધાનું પાન કરવાના અધિકારી છે.

સરાબ હક સુરાહી કા, પિયા અરવાહોં જિન ।

આઠોં જામ ચૌસઠ ઘડી, ક્યોં ઉતરે મસ્તી તિન ॥ ૮ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજીના હૃદયરૂપી પ્રેમપાત્રથી પ્રેમસુધાનું પાન કરી લીધું છે, તેઓ આઠેય પહોર તથા ચૌસઠ ઘડી પ્રેમની મસ્તીમાં મસ્ત બની રહે છે.

અસલ અરવાહેં અરસ કી, જો હેં રૂહ મોમન ।

એક નિસબત જાને હક કી, જિન માસૂક પ્યારે ચરન ॥ ૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ જ દિવ્ય પરમધામના છે. એટલા માટે એઓ જ શ્રીરાજજીના સંબંધને જાણી શકે છે. એમને જ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના ચરણકમલ અત્યંત પ્રિય છે.

મોમિન બાસા ચરન તલેં, અરસ અરવાહોં કા મૂલ ।

મોમિન આએ ઈત અરસ સે, તો ફુરમાન લ્યાએ રસૂલ ॥ ૧૦ ॥

પરમધામના આ બ્રહ્માત્માઓનું આશ્રય સ્થાન શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલ છે. તેઓ જ પરમધામથી આ નશ્વર જગતમાં અવતરિત થયા છે. એટલે રસૂલ મહંમદ તેમના માટે જ સંદેશ લઈ અહીં આવ્યા છે.

તો કહ્યા મોમિન ખાના દીદાર, પાની પીવના દોસ્તી હક ।

તવાફ સેજદા ઈતહીં, કરેં રૂહ કુરબાની મુતલક ॥ ૧૧ ॥

એટલા માટે પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન જ બ્રહ્મ આત્માઓનો આહાર કહેવામાં આવ્યો છે અને તેમના સખ્યપૂર્ણ સ્નેહાંકિત જલથી જ તેઓ પોતાની તરસ છિપાવે છે. આ બ્રહ્માત્માઓની પરિક્રમા તથા વંદના શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલ કહેવામાં આવ્યાં છે અને તેઓ નિશ્ચય જ આ ચરણોમાં સમર્પિત છે.

રૂહેં અવલ આખર ઈતહીં, મોમિન ના દૂજા ઠૌર ।

કહે ચૌદે તબક જરા નહીં, બિના વાહેદત ના કધૂ ઔર ॥ ૧૨ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ આરંભથી લઈ અંત સુધી શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં જ રહે છે. તેમના સિવાય એમના માટે બીજું કોઈ સ્થાન જ નથી. આ ચૌદ લોકનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી એવું કહેવામાં આવ્યું છે. એટલા માટે અદ્વૈત પરમધામ સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી.

જો અબ ભી જાહેર ના હોતી, બકા હક સૂરત ।

તો ક્યોં હોતી દુની હેયાતી, ક્યોં ભિસ્ત દ્વાર ખોલત ॥ ૧૩ ॥

જો શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ આ જગતમાં હજુ સુધી પ્રગટ થયું ન હોત તો અહીંના જીવોને અખંડપણું કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું હોત અને તેમનાં મુક્તિ સ્થળોનાં દ્વાર કેવી રીતે ખુલ્લી શકત

!

જો દીદાર ન હોતા દુની કો, તો ક્યોં કરતે ઈમામ ઈમામત ।

ક્યોં જાનતે કયામત કો, જો જાહેર ન હોતી નિસબત ॥ ૧૪ ॥

જો આ જગતના લોકોને અંતિમ સમયમાં પ્રગટ થયેલા પરમાત્મનાં દર્શન ન થાત તો તેમને ઈમામ મહદી કેવી રીતે ઉપદેશ આપી શકત ? જો બ્રહ્મ આત્માઓ પણ પ્રગટ ન થયા હોત તો આ લોકો આત્મ જાગૃતિના સમયને કેવી રીતે ઓળખત ?

અરસ બકા દ્વાર ન ખોલતે, તો ક્યોં હોતી સિફાયત મહંમદ ।

હક કે કૌલ સબે મિલે, જો કાફર કરતે થે રદ ॥ ૧૫ ॥

આત્મજાગૃતિની આ પાવન વેળામાં જો પરમધામનાં દ્વાર ખોલવામાં ન આવ્યાં હોત તો બીજા પયગમ્બરોની તુલનામાં રસૂલ મહંમદની વિશેષતા કેવી રીતે માનવામાં આવત. (હવે એમની ભવિષ્યવાણી ચરિતાર્થ થઈ છે.) રસૂલ મહંમદ દ્વારા કહેવાયેલાં પરમાત્માનાં બધાં વચનો હવે સત્ય થઈ રહ્યાં છે, જેની અવિશ્વાસી લોકો ઉપેક્ષા કરતાં હતા.

કહ્યા અવલ મહંમદ ને, હક અમરદ સૂરત ।

મેં દેખી અરસ અજમ મેં, પોહોંયા બકા બીચ ખિલવત ॥ ૧૬ ॥

રસૂલ મહંમદે પહેલાં એ પણ કહ્યું છે કે પરમાત્માનું ચિન્મય સ્વરૂપ કિશોર અવસ્થાનું છે, મેં પરમધામની અંદરનું એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવામાં પહોંચી આ સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યાં છે.

હૌજ જોએ બાગ જાનવર, જલ જિમી અરસ મોહોલાત ।

ઔર અનેક દેખી ન્યામતેં, ગુઝ જાહેર કરી કે બાત ॥ ૧૭ ॥

મેં પરમધામમાં હૌજકૌસર તળાવ, યમુનાજી, વન-ઉપવન પશુ, પક્ષી, ભૂમિ, જલ, પ્રાસાદ (મહેલો) વગેરે અનેક નિધિઓને જોઈ છે અને તેમાંથી અનેક રહસ્યપૂર્ણ વાતોને પણ પ્રકટ કરી છે.

સો બરનન હુઈ હક સૂરત, જાસોં મહંમદેં કરી મજકૂર ।

નબે હજાર હરફ સુને, નૂર પાર પોહોંય હજૂર ॥ ૧૮ ॥

આજે તે પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે, જેની સાથે રસૂલ મહંમદે ચર્ચા કરી છે. અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત પરમધામમાં તેમનાં ચરણોમાં પહોંચી તેઓએ નેવું (૯૦) હજાર શબ્દ પણ સાંભળ્યા હતા.

હક હુકમેં કછૂ જાહેર કિએ, ઔર છિપે રખે હુકમ ।

સો હુકમેં અવ્વલ આખર કો, અબ જાહેર કિએ ખસમ ॥ ૧૯ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી તે શબ્દોમાંથી કેટલાંક શબ્દો પ્રગટ કર્યા અને કેટલાંક ગુપ્ત રાખ્યા. હવે આ અંતિમ સમયમાં સ્વયં પરમાત્માએ પ્રગટ થઈ તે અપ્રકટ (ગુપ્ત) શબ્દોને સ્પષ્ટ કર્યા છે.

સબ કોઈ કહે ખુદા એક હૈ, દૂજા કહે ન કોએ ।

કલામ અલ્લા કહે એક ખુદા, દૂજા બરહક મહંમદ સોએ ॥ ૨૦ ॥

આજ સુધી બધા લોકો આ જ કહેતાં આવ્યા છે કે પરમાત્મા એક છે, તેઓ જ સત્ય છે અને તેમના સિવાય કાંઈ પણ સત્ય નથી. કુરાનમાં પણ આ જ કહ્યું છે કે એક પરમાત્મા જ સત્ય છે અને તેમના સંદેશવાહક રસૂલ મહંમદનાં વચનો સત્ય છે.

સો મહંમદ કહે મેં ઉમત સે, મુઝસે હૈ ઉમત ।

મેં ઉમત બિના ન પી સકોં, હક હજૂર સરબત ॥ ૨૧ ॥

મહંમદ પણ કહે છે, હું બ્રહ્મસૃષ્ટિઓના સમુદાયમાં છું અને બધા બ્રહ્માત્માઓ મારામાં છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ વગર શ્રીરાજજીની પ્રેમસુધાનું પાન નથી કરી શકતો.

ખુદા એક મહંમદ સાહેદ, મસહૂદ હૈ ઉમત ।

એ તીનોં અરસ અજમ મેં, એ વાહેદત બીય હકીકત ॥ ૨૨ ॥

પરમાત્મા એક છે. મહંમદ તેમના સાક્ષી છે અને આ તથ્યને ગ્રહણ કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ છે. આ ત્રણેય અદ્વૈત પરમધામમાં એકાત્મ ભાવથી બિરાજમાન છે.

એ ઉપલે માએને તીન કહે, ઔર ચૌથા નૂરમકાન ।

એ બાતેં મારફત કી, સબ મિલ એક સુભાન ॥ ૨૩ ॥

બાહ્ય દૃષ્ટિએ મેં ઉપરોક્ત ત્રણ સ્વરૂપો કહ્યાં છે. ચોથું સ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ અક્ષરધામમાં બિરાજમાન છે. આ બધા મળીને એક જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં અંગ સ્વરૂપ છે. આજ પૂર્ણ ઓળખાણની રહસ્યપૂર્ણ વાત છે.

રસૂલેં એતા ઈત જાહેર કિયા, ઔર હરફ રખે છિપાએ ।

હક મેલા બડા હોએસી, સો કરસી જાહેર ખિલવત આએ ॥ ૨૪ ॥

રસૂલ મહંમદે જગતમાં આવી આ વાત સ્પષ્ટ કરી. તેમાં કેટલાંક રહસ્યો ગુપ્ત રાખ્યાં. જ્યારે આત્મ જાગૃતિના સમયમાં શ્રીરાજજીની આ અંગનાઓનું વિશેષ મિલન થશે ત્યારે તેઓ સ્વયં પ્રગટ થઈ આ ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરશે.

બસરી મલકી ઔર હકી, કહી મહંમદ તીન સૂરત ।

તામેં દો દેસી હક સાહેદી, હકી ખોલે સબ હકીકત ॥ ૨૫ ॥

રસૂલ મહંમદે બશરી, મલકી અને હકી આ ત્રણ સ્વરૂપોની વાત કહી છે. તેમાંથી બે સ્વરૂપો પરમાત્માની સાક્ષી આપશે અને હકી સ્વરૂપ તેમની યથાર્થતાને સ્પષ્ટ કરશે.

હકી હક અરસ કરે જાહેર, ઊગ્યા કાયમ સૂરજ ફજર ।

હોસી સબ હૈયાતી, દેખ કાયમ ખિલવત નજર ॥ ૨૬ ॥

હકી સ્વરૂપ પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્માની લીલાને પ્રગટ કરશે. તેમના દ્વારા બ્રહ્મજ્ઞાનનો સૂર્યોદય થશે, જેના પ્રકાશમાં બધા જીવોને અખંડ મુક્તિ મળશે.

લે હકી સૂરત હક ઈલમ, કરસી જાહેર હક બિસાત ।

ખિલવત ભી છિપી ના રહે, કરે જાહેર વાહેદત હક જાત ॥ ૨૭ ॥

આ હકી સ્વરૂપ બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા પરમાત્માનું સઘળું ઐશ્વર્ય પ્રગટ કરશે. ત્યારે બ્રહ્મ આત્માઓનો એકાત્મભાવ અને તેમની અદ્વૈત લીલા પ્રગટ થઈ જશે.

ફજર કહી જો ફુરમાને, સો અરસ બકા હક દિન ।

જોલો બકા તરફ પાઈ નહી, તોલો સબો ના રોસન ॥ ૨૮ ॥

કુરાનમાં જેને જ્ઞાનનું પ્રભાત કહ્યું છે, તે દિવ્ય પરમધામના અધિષ્ઠાતા અક્ષરાતીતના પ્રગટ થવાનો દિવસ છે. જ્યાં સુધી જગતના જીવોને પરમાત્માની દિશા પ્રાપ્ત થઈ ન હતી ત્યાં સુધી જગતમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર જ વ્યાપ્ત હતો.

અબ દિન કાયમ જાહેર હુઆ, સબો રોસની પોહોંચી બકા હક ।

કાયમ કિએ સબ હુકમેં, બરસ્યા હક ઈસક મુતલક ॥ ૨૯ ॥

હવે બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉદય થઈ ગયો છે, જેથી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા પરમધામનું દિવ્ય જ્ઞાન ચારે બાજુ પ્રકાશિત થઈ ગયું. શ્રીરાજજીના આદેશે જગતના જીવોને અખંડ કર્યા. આ રીતે નિશ્ચય બ્રાહ્મી પ્રેમની વર્ષા થઈ ગઈ છે.

રૂહઅલ્લા ચૌથે આસમાન સે, આએ ખોલી સબ હકીકત ।

લ્યાએ ઈલમ લુંદની, કહી સબ હક મારફત ॥ ૩૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ પરમધામથી સદ્ગુરુના રૂપે અવતરિત થઈ પરમધામની સંપૂર્ણ યથાર્થતા પ્રગટ કરી દીધી અને જાગૃત બુદ્ધિનું તારતમ જ્ઞાન આણી અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખ કરાવી દીધી.

જો કહી મહંમદ ને, હક જાત સૂરત ।

સોઈ કહી રૂહઅલ્લા ને, યામેં જરા ન તફાવત ॥ ૩૧ ॥

રસૂલ મહંમદે પરમાત્માના જે સ્વરૂપની ચર્ચા કરી હતી, શ્રી શ્યામાજીએ પણ પ્રગટ થઈ તે સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. એમાં કંઈ પણ અંતર નથી.

જો અમરદ કહ્યા મહંમદે, સોઈ કહી ઈસેં કિસોર સૂરત ।

ઔર સબ ચીજેં કહી બરાબર, દોઝી મકાન હાદી ઉમત ॥ ૩૨ ॥

રસૂલ મહંમદે પરમાત્માને અમરદ સૂરત કહ્યું હતું. સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીએ પરમાત્માને કિશોર સ્વરૂપ કહ્યા છે. એટલું જ નહીં અક્ષરધામ, પરમધામ, શ્રી શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ સહિત પરમધામનો સંપૂર્ણ વૈભવ સમાન રૂપે વ્યક્ત કર્યો છે.

હૌજ જોએ બાગ અરસ કે, જો કદૂ અરસ બિસાત ।

કહૂં કેતી અરસ સાહેદિયાં, ઈન જુબાં કહી ન જાત ॥ ૩૩ ॥

આ રીતે હૌજકૌસર તલાવ, યમુનાજી, વન-બગીચા વગેરે પરમધામની અપાર સંપત્તિઓનું વર્ણન કર્યું છે. તેઓએ પરમધામની અનેક સાક્ષીઓ આપી છે. જે જીભ દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

બરકત કુંજ રૂહઅલ્લા, હુઆ બેવરા તીન ઉમત ।

પૂરી ઉમેદેં સબન કી, જાહેર હોતે હક સૂરત ॥ ૩૪ ॥

આ રીતે સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી દ્વારા પ્રગટ તારતમ જ્ઞાનના પ્રકાશથી બ્રહ્મસૃષ્ટિ, ઈશ્વરીસૃષ્ટિ તથા જીવસૃષ્ટિનું વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે. શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ પ્રગટ થવાથી બધાની મનોકામનાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.

લે ગ્વાહી દોઊ હાદિયોં કી, કિયા હક બરનન ।

સબ કૌલ કિતાબોં કે, હક હુકમેં કિએ પૂરન ॥ ૩૫ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજી અને રસૂલ મહંમદ બન્નેની સાક્ષી લઈ મેં પરમધામના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. શ્રી રાજજીના આદેશે બધા આત્મ ગ્રંથોમાં આપવામાં આવેલ વચન પૂર્ણ કર્યા છે.

વાહેદત અરસ અખંડ, અસલ નકલ નહીં દોએ ।

ઘટ બઠ અરસ મેં હૈ નહીં, ન નયા પુરાના હોએ ॥ ૩૬ ॥

અખંડ પરમધામ અદ્વૈત સ્વરૂપ છે. ત્યાં કૃતિ યા અનુકૃતિ (અસલ અને નકલ) જેવું હોતું નથી. ત્યાં ઓછું અથવા વધારે નથી, તેમ ન તો નવું અથવા જૂનું છે.

રંગ નંગ રેસમ મિલાએ કે, હેમ જવેર કુંદન ।

ઈન વિધ બનાવે દુનિયાં, બસ્તર ઔર ભૂષન ॥ ૩૭ ॥

જગતના લોકો વિવિધ રંગોનાં રત્નો હેમ, ઝવેરાત તથા કુંદન વગેરેને રેશમમાં ગૂંથી કે જડીને પોતાનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારો બનાવે છે.

અરસ સરૂપ જો અખંડ, યાકો હોએ કેસે બરનન ।

એક ઉતાર દૂજા પેહેરના, એ હોએ સુપન કે તન ॥ ૩૮ ॥

પરન્તુ પરમધામનું સ્વરૂપ અખંડ હોવાથી તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? કોઈ એકને ઉતારી બીજાને ધારણ કરવું આ તો સ્વપ્નનાં શરીરોમાં જ સંભવ હોય છે.

એ વિધ અરસ મેં હૈ નહીં, જો કરત હેં નકલ ।

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, અરસ મેં એકે અસલ ॥ ૩૯ ॥

નશ્વર જગતમાં જે રીતે અનુકરણ (નકલ) કરવામાં આવે છે, તેવી રીતે પરમધામમાં નથી. પરમધામમાં તો જેમ બધાં અંગો અખંડ છે તે રીતે તેમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારો પણ અખંડ છે.

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, અખંડ સરૂપ કે એહ ।

ઈત નહીં ભાંત સુપન જ્યોં, દુની પેહેન ઉતારત જેહ ॥ ૪૦ ॥

પરમધામનાં સ્વરૂપોના અંગો જે રીતે અખંડ છે, તેવી જ રીતે તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પણ અખંડ છે. ત્યાં સ્વપ્ન જગતની જેમ અલંકારો તથા વસ્ત્રોને પહેરવા તથા ઉતારવાનાં હોતાં નથી.

સબ ચીજેં રૂહ કે હુકમેં, કરત યાહ્યા પૂરન ।

રૂહ કછુએ ચિત મેં ચિતવે, સો હોત સબેં માહેં છિન ॥ ૪૧ ॥

પરમધામનાં બધાં કાર્યો બ્રહ્મ આત્માઓની ઈચ્છા પ્રમાણે તેમના આદેશ માત્રથી પૂર્ણ થાય છે. બ્રહ્મ આત્માઓ પોતાના હૃદયમાં જે ઈચ્છા કરે છે તે તત્કાલ પૂરી થઈ જાય છે.

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, તિન સબ અંગોં સુખ દાયક ।

સોભા ભી તૈસી ધરે, જૈસા અંગ તૈસા તિન લાયક ॥ ૪૨ ॥

જેમ આ સ્વરૂપોનાં અંગો સુખદાયી છે તેમ તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પણ બધાં અંગો માટે સુખદાયી છે. જે રીતે આ અંગોની સુંદર શોભા છે તે રીતે વસ્ત્રો તથા અલંકારોની શોભા પણ અતિ સુંદર છે.

હર એક મેં અનેક રંગ, હર એક મેં સબ સલૂક ।

કૈ જુગતેં હર એક મેં, સુખ ઉપજત રૂપ અનૂપ ॥ ૪૩ ॥

આ વસ્ત્રો તથા આભૂષણોમાં પ્રત્યેકમાં અનેક પ્રકારના રંગ તથા અનુપમ રચના (ઘાટ) શોભે છે. આ રીતે પ્રત્યેકની ચિત્રકારીથી અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે.

સબ નંગ મેં ગુન ચેતન, મુખ થેં કેહેના પડે ન કિન ।

દિલમેં જૈસા ઉપજે, સો આગૂં હોત રોસન ॥ ૪૪ ॥

વસ્ત્રો તથા અલંકારોના રત્નોમાં પણ ચેતનગુણ છે. એટલા માટે તેમને કંઈ અણસાર આપવો પડતો નથી. હૃદયમાં જેવી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાં પહેલાં તેને અનુરૂપ તે પ્રગટ થઈ જાય છે.

અરસ સુખ જો બારીક, સો જાનત અરવા અરસ કે ।

એ ઝૂઠી જિમી જો દુનિયાં, સો ક્યોં કર સમજે એ ॥ ૪૫ ॥

પરમધામના આત્માઓ જ પરમધામના વિશેષ સુખોને જાણી શકે છે. આ નશ્વર જગતના જીવો તે અખંડ સુખોને કેવી રીતે સમજી શકે ?

જેતા બસ્તર ભૂષન, સબ રંગ રસ કૈ ગુન ।

રૂહ કદ્દુએ કહે એક જરે કો, સો સબ આગૂં હોત પૂરન ॥ ૪૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓનાં જેટલાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો છે તે બધામાં દરેક પ્રકારના રંગો, રહસ્ય તથા અનેક પ્રકારના ગુણો વિદ્યમાન છે. જો આત્મા કોઈ એકને સહેજ માત્ર અણસાર આપી દે તો તેના પહેલા જ તેમની ઈચ્છા પૂર્ણ થઈ જાય છે.

અનેક સિનગાર એક ખિનમેં, ચિત યાહ્યા સબ હોત ।

દિલમેં પીછે ઉપજે, ઓ આગે ધરે અંગ જોત ॥ ૪૭ ॥

આ રીતે આત્માઓની ઈચ્છા પ્રમાણે ક્ષણમાત્રમાં જ તેમનાં અંગોમાં અનેક પ્રકારના શણગાર શોભાયમાન થાય છે. જાણે હૃદયમાં ઈચ્છા પછી ઉત્પન્ન થઈ હોય તેના પહેલાં જ તે અંગોમાં શોભાયમાન થઈ ગયાં હોય.

કૈ રંગ રસ નરમાઈ, કૈ સુખ બાની જોત ખુસબોએ ।

એ અરસ બસ્તર ભૂષન કી, ક્યોં કહૂં સોભા સલૂકી સોએ ॥ ૪૮ ॥

આ અલંકારોમાં અનેક પ્રકારનાં રંગ, રસ તથા સુકોમળતાઓ છે. સાથોસાથ તેમાંથી નીકળતી મધુરવાણી તેમની જ્યોતિ તથા સુગંધિથી પણ અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે પરમધામનાં આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોની શોભા અને રચના (ઘાટ) વિશે ક્યાં સુધી વર્ણન કરવું ?

મીઠી બાની ચિત ચાહતી, ખુસબોએ નરમાઈ ચિત ચાહે ।

સોભા સલૂકી ચિત ચાહી, એ અરસ સુખ કહે ન જાએ ॥ ૪૯ ॥

આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોમાં બ્રહ્માત્માઓની ઈચ્છા પ્રમાણે મધુરવાણી, સુગંધ, સુકોમલતા તથા ઘાટની શોભા છે. આ પ્રમાણે પરમધામનાં સુખોનું વર્ણન કરી શકાતું નથી.

અરસ બકા કી હકીકત, માહેં લિખી કતેબ વેદ ।

ખોલે જમાને કા ખાવંદ, ઔર ખોલ ન સકે કોઈ ભેદ ॥ ૫૦ ॥

વેદ તથા કતેબ ગ્રંથોમાં પરમધામની આ યથાર્થતાનો ઉલ્લેખ થયો છે, પરંતુ અંતિમ સમયમાં પરમાત્મા વગર આ રહસ્યોને કોઈ પણ સ્પષ્ટ નથી કરી શકતું.

લિખ્યા વેદ કતેબ મેં, સોઈ ખોલે જિન સિર ખિતાબ ।

દેસી મુક્ત સબન કો, કરકે અદલ હિસાબ ॥ ૫૧ ॥

એટલા માટે વેદ તથા કતેબ ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે આ રહસ્ય તે જ સ્પષ્ટ કરી શકશે જેને એમની જવાબદારી આપવામાં આવી છે. તેઓ અંતિમ સમયમાં પ્રગટ થઈ બધાનો હિસાબ રાખશે અને તેમને મુક્તિ સ્થળનું સુખ આપશે.

સાતોં સરૂપ અખંડ, મેં બરનન કિએ સિર લે ।

દો રાસ પાંચ અરસ અજમ, બોઝ દિયા ન સિર સરૂપોં કે ॥ ૫૨ ॥

મેં આ જવાબદારીનો સ્વીકાર કરી પરમાત્માનાં સાતેય અખંડ સ્વરૂપોનું વર્ણન કર્યું છે. તેમાં બે રાસનાં સ્વરૂપો છે. તથા પાંચ (શ્રીરાજજીના ત્રણ અને શ્રીશ્યામાજીના બે શણગાર) અખંડ પરમધામનાં સ્વરૂપો છે. આ રીતે વર્ણન કરી મેં અન્ય કોઈ સ્વરૂપ માટે આ જવાબદારી છોડી દીધી નથી.

જોલોં ઈલમ કો હુકમેં, કહ્યા નહીં સમજાએ ।

તોલોં સો રૂહ આપ કો, ક્યોં કર સકે જગાએ ॥ ૫૩ ॥

જ્યાં સુધી તારતમ જ્ઞાનની સાથોસાથે જાગૃત થવાનો આદેશ સ્પષ્ટ રૂપે આપવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી આત્મા સ્વયંને કેવી રીતે જાગૃત કરી શકે છે ?

જબ રૂહ કો જગાવે હુકમ, તબ રૂહ આપે છિપ જાએ ।

તબ રહે સિર હુકમ કે, યોં હુકમેં ઈલમ સમજાએ ॥ ૫૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીનો આદેશ બ્રહ્મ આત્માઓને જાગૃત કરી દે છે ત્યારે આત્માનો અહંભાવ પોતાની મેળે ક્ષીણ થઈ જાય છે. ત્યારે આત્મા માત્ર શ્રીરાજજીના આદેશ પર જ નિર્ભર થઈ જાય છે. આ રીતે તારતમ જ્ઞાન શ્રીરાજજીના આદેશ અંગે પ્રકાશ પાડે છે.

જાહેર કિયા હક ઈલમેં, રૂહ સિર આયા હુકમ ।

સોઈ કરે હક બરનન, લે હકે હુકમ ઈલમ ॥ ૫૫ ॥

જ્યારે તારતમ જ્ઞાને આ રહસ્ય સ્પષ્ટ કરી દીધું ત્યારે આત્માને શ્રીરાજજીના આદેશનો અનુભવ થયો. હવે તે તેમનો આદેશ પ્રાપ્ત કરી તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન કરી રહ્યા છે.

હુકમેં બેસક ઈલમ, ઔર હુકમેં જોસ ઈસક ।

મેહેર નિસબત મિલાએ કે, બરનન કરે અરસ હક ॥ ૫૬ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી જ જ્ઞાન, આવેશ અને પ્રેમ પ્રાપ્ત થયો છે. તેમની કૃપા તથા શાશ્વત સંબંધ દ્વારા આત્મા પરમધામ તથા પરમાત્માનું વર્ણન કરી શકે છે.

એહી આસિક કરે બરનન, ઔર આસિકે સુને ઈત ।

એ કેહેવેં લેવેં મોમિન, યા રસૂલ તીન સૂરત ॥ ૫૭ ॥

અનુરાગી આત્મા જ પરમધામ તથા શ્રીરાજજીનું વર્ણન કરી શકે છે અને તેમના વિષયમાં સાંભળી શકે છે. આ વર્ણન કરવાવાળા તથા એમનાં રહસ્યોને ગ્રહણ કરવાવાળા બ્રહ્માત્મા જ છે. અથવા તો રસૂલ મહંમદ દ્વારા વર્ણવેલ ત્રણ સ્વરૂપો છે.

મેં હક અરસ મેં જુદે જાનતી, લ્યાવતી સબદ મેં બરનન ।

જડમેં સિર લે ઢૂંઢતી, હક આએ દિલ બીચ ચેતન ॥ ૫૮ ॥

જો હું શ્રીરાજજીને પરમધામથી અલગ સમજત તો શબ્દો દ્વારા તેમનું વર્ણન કરી લેત, એટલું જ નહીં આ જડવત્ સંસારમાં તેમને શોધવા પણ લાગત. પરંતુ ધામધણી તો મારા હૃદયને જ પરમધામ બનાવી તેમાં બિરાજમાન થઈ ગયા છે અને મને સાવધાન કરી તેઓએ મારી બધી શંકાઓનું નિવારણ કરી દીધું છે.

કહૂં ઈનકા બેવરા, સિર હુકમ લેસી મોમન ।

સો હુકમેં સમઝ જાગસી, મિલે હુકમેં હક વતન ॥ ૫૯ ॥

હવે હું તેમનું વર્ણન કરું છું. બ્રહ્માત્માઓ જ શ્રીરાજજીના આદેશથી આને ગ્રહણ કરશે તથા આને સમજી જાગૃત થઈ જશે. જેથી દિવ્ય પરમધામમાં તેમનું શ્રીરાજજી સાથે મિલન થઈ શકશે.

હુકમેં ચલે હુકમ, હુકમેં જાહેર નિસબત ।

હુકમેં ખિલવત જાહેર, હુકમેં જાહેર વાહેદત ॥ ૬૦ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી જ તેમના આદેશનો મહિમા જાણી શકાય છે અને તેમના સંબંધની ઓળખાણ થઈ શકે છે. એટલું જ નહીં શ્રીરાજજીના આદેશે તો પરમધામના એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવા તથા તેમાં બિરાજમાન બ્રહ્મ આત્માઓના એકાત્મભાવને પણ સ્પષ્ટ કરી દીધો છે.

હુકમેં દિલ મેં રોસની, સુધ હુકમેં અરસ નૂર ।

મુકૈયદ મુતલક હુકમેં, હુકમેં અરસ સહૂર ॥ ૬૧ ॥

આ આદેશને કારણે જ હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ આવે છે અને દિવ્ય પરમધામ તથા અક્ષરધામની

ભાળ થાય છે. આ આદેશ દ્વારા ધર્મગ્રન્થોમાં રહેલ જ્ઞાન સ્પષ્ટ થઈ જાય છે અને દિવ્ય પરમધામની સમજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

કોઈ દમ ન ઉઠે હુકમ બિના, કોઈ હલે ના હુકમ બિના પાત ।

તહાં મુતલક હુકમ ક્યોં નહીં, જહાં બરનન હોએ હક જાત ॥ ૬૨ ॥

આ આદેશ વગર ન કોઈ શ્વાસ લઈ શકે છે અને કોઈ પાંદડું પણ હાલી શકે છે. એટલા માટે જ્યાં પરમધામની સંપત્તિઓનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે ત્યાં નિશ્ચય જ આ આદેશ કેવી રીતે ન હોય ?

હક બાતેં રૂહ હુકમેં સુને, હુકમેં હોએ દીદાર ।

હુકમેં ઈલમ આખરી, ખોલે હુકમેં પાર દાર ॥ ૬૩ ॥

આ આદેશના માધ્યમથી બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની વાતો સાંભળી શકે છે અને તેમનાં દર્શન કરી શકે છે. એટલું જ નહીં એમના દ્વારા તેઓ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) પ્રાપ્ત કરી પારનાં દાર ખોલે છે.

એ બરનન હોત સબ હુકમેં, આયા હુકમેં બેસક ઈલમ ।

હુકમેં જોસ ઈસક સબે, જિત હુકમ તિત ખસમ ॥ ૬૪ ॥

આ સમગ્ર વર્ણન આ આદેશના પ્રતાપથી થયું છે. એમના માધ્યમથી આ સંદેહ નિવારક તારતમજ્ઞાન, શ્રીરાજજીનો જોશ તથા પ્રેમ પ્રાપ્ત થયાં છે. ખરેખર જ્યાં તેમનો આદેશ હોય છે ત્યાં શ્રીરાજજી બિરાજમાન થાય છે.

જબ એ દાર હુકમેં ખોલિયા, હુકમેં દેખ્યા હક હાથ ।

તબ રહી ના ફરેબી ખુદી, વાહેદત હુકમ હક સાથ ॥ ૬૫ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશથી પરમધામનાં દાર ખુલ્લી ગયાં છે ત્યારે જોયું કે આ આદેશ તો સ્વયં શ્રીરાજજીના હાથમાં છે. હવે તો નશ્વર જગતનું મિથ્યાભિમાન આપમેળે મટી ગયું. આ રીતે શ્રીરાજજીના આદેશની સાથોસાથ તેમના એકાત્મભાવનો સ્પષ્ટ અનુભવ થવા લાગ્યો.

પેહેલે હુકમેં ઈલમ જાહેર, હુઆ હુકમેં હક બરનન ।

મેં હુકમ લિયા સિર અપને, અબ રૂહ છિપ ગઈ હક ઈજન ॥ ૬૬ ॥

સર્વપ્રથમ શ્રીરાજજીના આદેશથી આ તારતમ જ્ઞાન અવતરિત થયું. તે ઉપરાંત તે આદેશ દ્વારા ધામધણી અને પરમધામનું વર્ણન થવા લાગ્યું. મેં શ્રી રાજજીનો આદેશ શિરોધાર્ય કર્યો છે. હવે મારો આત્મા આ જ આદેશમાં સમાઈ ગયો છે.

હક બૈઠે દિલ અરસ મેં, કહ્યા હકેં અરસ દિલ મોમન ।

રૂહેં પોહોંયાઈ હકેં અરસ મેં, હક બૈઠે અરસ દિલ રૂહન ॥ ૬૭ ॥

હવે શ્રીરાજજી મારા હૃદયને પરમધામ બનાવી એના પર બિરાજમાન થઈ ગયા છે. તેઓએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયરૂપી ધામમાં

બિરાજમાન થઈ શ્રીરાજજીએ તેમને પરમધામમાં પહોંચાડી દીધા છે.

હક રૂહેં બીય અરસ કે, નહી જુદાગી એક ખિન ।

હુકમેં નૈન કાન દીજિએ, અબ દેખો નૈનોં સુનો બચન ॥ ૬૮ ॥

શ્રીરાજજી તથા બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં એકાત્મભાવથી રહે છે. એક ક્ષણ માટે પણ તેમનો વિયોગ નથી. હવે પોતાનાં નેત્ર તથા શ્રવણ અંગો (કાન)ને શ્રીરાજજીના આદેશને આધીન કરી પોતાની આંખોથી તેમનાં દર્શન કરો અને કાનોથી તેમનાં વચનો સાંભળો.

અબ હકેં હુકમ ચલાઈયા, ખુદી ફરેબી ગઈ ગલ ।

રાસ ખેલ રસ જાગની, હુઆ રૂહોં સુખ અસલ ॥ ૬૯ ॥

હવે મારા પર શ્રીરાજજીએ પોતાનો આદેશ ચલાવ્યો, જેથી મારો અહંકાર સમાપ્ત થઈ ગયો. એટલા માટે હે આત્મા ! જાગણી રાસ ખેલી જાગણીનો રસ પ્રાપ્ત કરી લે. આ રીતે બ્રહ્મ આત્માઓને પરમધામનાં શાશ્વત સુખોનો અનુભવ થયો છે.

કહે હુકમેં મહામત મોમિનો, હકેં પોહોંચાઈ ઈન મજલ ।

કહે સાસ્ર નહી ત્રૈલોક મેં, સો હક બૈઠે રૂહોં બીય દિલ ॥ ૭૦ ॥

મહામતિ શ્રીરાજજીના આદેશથી કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીએ જ મને આ ભૂમિકા સુધી પહોંચાડ્યો છે. શાસ્ત્રો પોકાર કરીને કહે છે કે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ચૌદ લોકમાં નથી, પરંતુ તેઓ સ્વયં બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું પરમધામ બનાવી તેમાં બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

પ્રકરણ ૩ ચોપાઈ ૨૦૧

આતમ ફરામોસસે જાગેકા પ્રકરણ

ઐસા આવત દિલ હુકમેં, યોં ઈસકેં આતમ ખડી હોએ ।

જબ હક સૂરત દિલ મેં ચૂભે, તબ રૂહ જાગી દેખો સોએ ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી મને હૃદયમાં એવો વિચાર આવે છે કે તેમના પ્રેમથી આ આત્મા જાગૃત થઈ જશે. જ્યારે તેમનું સ્વરૂપ હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે, ત્યારે આત્મા જાગૃત થઈ જશે.

હક સૂરત બસ્તર ભૂષન, બીય બકા અરસ કે ।

તિનકો નિરને ઈન જુબાં, ક્યોં કર કેહેવે એ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ તથા તેમનાં વસ્ત્રો અને અલંકારો બધાં અખંડ પરમધામનાં છે. આ નશ્વર જીભ તેમનું નિરૂપણ કેવી રીતે કરી શકે છે ?

જિન દઢ કરી હક સૂરત, હક હુકમેં જોસ લે ।

અરસ ચીજ કહી સો મેહેર સે, પર બલ ઈન અંગ અકલ કે ॥ ૩ ॥

જેઓએ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને પોતાના હૃદયમાં દૃઢતાપૂર્વક અંકિત કર્યું છે તે તેમના આદેશ અને

જોશના કારણે જ સંભવી શક્યું છે. તેમની કૃપાથી જ પરમધામની સંપત્તિઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ એના માટે બુદ્ધિ તથા બળ આ નશ્વર શરીરનાં છે.

જો જુબાં બચન કેહેત હૈ, હિસા કોટમા ના પોહોંયત ।

પોહોંયે ના જિમી જરે કો, તો ક્યા કરે જાત સિફત ॥ ૪ ॥

આ નશ્વર શરીરની જીભ દ્વારા જે વચન કહેવામાં આવે છે, તેમનો કરોડનો ભાગ પણ પરમધામ સુધી પહોંચી ત્યાંની ભૂમિના કણમાત્રનું વર્ણન કરી શકતો નથી, ત્યારે તે બ્રહ્મ આત્માઓની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકશે ?

ક્રિયા હુકમેં બરનન અરસ કા, પર દૃષ્ટ મસાલા ઈત કા ।

એક હરફ લુગા પોહોંયે નહીં, લગ અરસ ચીજ બકા ॥ ૫ ॥

શ્રી રાજજીના આદેશ દ્વારા પરમધામનું વર્ણન કર્યું છે. પરંતુ તેમના માટે બધાં ઉદાહરણ નશ્વર જગતનાં છે. ખરેખર આ જગતનો એક અક્ષર પણ પરમધામની દિવ્ય સામગ્રી સુધી પહોંચી શકતો નથી.

જિન દેખી સૂરત હક કી, ઈન વજૂદ કે સનમંધ ।

જોસ હુકમ મેહેર દેખાવહીં, મોમિન જાને એહ સનંધ ॥ ૬ ॥

જેઓએ આ નશ્વર શરીરના માધ્યમથી પરમાત્માના અખંડ સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યાં છે, તે બ્રહ્મ આત્માઓ જ તેમનો આવેશ, આદેશ અને કૃપાનાં દર્શન કરાવે છે. કેમકે તેઓ જ એમનું રહસ્ય જાણે છે.

સબોં સિફત કરી જોસ અકલેં, ઈન અંગ છૂટે ના દૃષ્ટ ફના ।

કોઈ બલ કરો હક હુકમેં, પર અરસેં ક્યોં પોહોંયે સુપના ॥ ૭ ॥

અનેક મહાપુરુષોએ પોતાની બુદ્ધિ દ્વારા પરમાત્માના સ્વરૂપનું વર્ણન કરવા પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તેમની દૃષ્ટિ નશ્વર જગતને છોડી આગળ ન જઈ શકી. જો કોઈ શ્રીરાજજીના આદેશથી એના માટે પ્રયત્ન કરવા લાગે તો પણ તેની સ્વપ્નની બુદ્ધિ અખંડ પરમધામ સુધી કેવી રીતે પહોંચી શકે ?

નીંદ ઉડે રહે ના સુપના, ઔર સુપને મેં દેખના હક ।

મેહેર ઈલમ જોસ હુકમેં, હક દેખિએ બેસક ॥ ૮ ॥

જો આ ઊંઘ ઊડી જશે (આત્મા જાગૃત થઈ જશે) તો સ્વપ્નવત્ જગતનું અસ્તિત્વ જ નહીં રહે. પરંતુ સ્વપ્નવત્ જગતમાં જ શ્રીરાજજીનાં દર્શન કરવાં છે. (આ કેવી રીતે સંભવ થશે ?) ખરેખર શ્રીરાજજીની કૃપા, બ્રહ્મજ્ઞાન, આવેશ તથા આદેશ દ્વારા જ અહીં બેઠાં બેઠાં તેમનાં દર્શન અવશ્ય થઈ શકે છે.

પર જેતા હિસા નીંદ કા, રૂહ તેતી ફરામોસ ।

જો મેહેર કર હુકમ દેખાવહીં, તબ દેખે બિના જોસ ॥ ૯ ॥

પરંતુ અજ્ઞાનરૂપી ઊંઘનું આવરણ જેટલું દૃઢ હશે એટલો જ આ આત્મા અધિક ભ્રમિત થશે. જ્યારે શ્રીરાજજી કૃપા કરીને પોતાનો આદેશ આપશે ત્યારે આવેશ વિના પણ તેમનું દર્શન થઈ શકશે.

હક જાને સો કરેં, અનહોની સો ભી હોએ ।

હિસાબ કિઝે સુપન મેં, મુતલક ન દેખે કોએ ॥ ૧૦ ॥

શ્રી રાજજી જેવું ઈચ્છે છે તેવું કરી શકે છે. તેમની સમક્ષ અસંભવ પણ સંભવ થઈ જાય છે. આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ તેઓએ પરમધામનું વર્ણન કરાવ્યું છે, જો કે આજ સુધી કોઈએ પણ તેમના વિષયમાં જોયું અથવા સાંભળ્યું ન હતું.

એ બાત તો કારજ કારન, હક જાનત ત્યોં કરત ।

અસલ રૂહ તન મિલાવા, નિસબત હૈ વાહેદત ॥ ૧૧ ॥

જો કે આ પ્રસંગ તો વિશેષ કાર્યના કારણે ઉપસ્થિત થયો છે. તો પણ શ્રીરાજજી જેવું ઈચ્છે છે તેવું કરી શકે છે. બ્રહ્માત્માઓના મૂળ સ્વરૂપ (પરઆત્મા) અદ્વૈત પરમધામમાં છે અને તેઓ તેમના અદ્વૈત અંગ રૂપ છે.

એ હક બાતન કી બારીકિયાં, સો હક કે દિઝે આવત ।

ના સીખે સિખાએ ના સોહોબતેં, હક મેહેરેં પાવત ॥ ૧૨ ॥

શ્રી રાજજીનાં હૃદયનાં ગૂઢ રહસ્યો તેમની કૃપાથી જ સ્પષ્ટ થઈ શકે છે. માત્ર શીખવા કે શીખવાડવાથી અથવા સંગત કરવાથી નહીં પરંતુ તેમની કૃપાથી તે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

અપની રૂહોં વાસ્તે, કે કોટ કામ કિઝે ।

એ જાને અરવાહેં અરસ કી, જિન નામ નિસાન લિઝે ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના બ્રહ્માત્માઓને આનંદ આપવા માટે કરોડો ઉપાય કર્યા છે. આ રહસ્યને પરમધામના આત્માઓ જ જાણે છે કેમકે તેઓ જ ત્યાંના સંકેતોથી પરિચિત છે.

એ જો અરસ બારીકિયાં, અરસ સહૂરેં રૂહ જાનત ।

જિન પટ ખુલ્યા સો ન જાનહીં, બિના હક સિફત ॥ ૧૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ જ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પરમધામની આ સૂક્ષ્મ વાતોને જાણે છે. જેનાં હૃદય પટ ખુલ્લી ગયાં છે તેઓ પણ શ્રીરાજજીની કૃપા વિના આ રહસ્ય સમજી શકતા નથી.

જિન જો દેખ્યા જાગતે, સો દેખે માહેં સુપન ।

કાનોં સુન્યા સો ભી દેખત, યાકે સાથ તો હક ઈજન ॥ ૧૫ ॥

જેઓએ જાગૃત અવસ્થામાં પરમધામને જોયું છે, તેઓ જ હમણાં સ્વપ્નમાં બેસીને તેમનું દર્શન કરી રહ્યા છે. જેઓએ માત્ર પોતાના કાનોથી સાંભળ્યું છે તેઓ પણ પરમધામનો અનુભવ કરી શકે છે કેમકે આ બ્રહ્માત્માઓની પાસે તો સ્વયં શ્રીરાજજીનો આદેશ છે.

રખે વજૂદ કો હુકમ, જેતે દિન રખ્યા યાહે ।

રૂહોં ખેલ દેખાવને, કે વિધ જુગત બનાએ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ બ્રહ્માત્માઓને જેટલા દિવસ સુધી શરીર ધારણ કરાવવા ઈચ્છે છે તેટલા દિવસ સુધી ધારણ કરાવશે. પોતાના આત્માઓને આ નશ્વર ખેલ દેખાડવા માટે જ શ્રીરાજજીએ આ પ્રકારની અનેક વ્યવસ્થા કરી છે.

આતમ તો ફરામોસ મેં, ભઈ આડી નીંદ હુકમ ।

સો ફેર ખડી તબ હોવહીં, રૂહ દિલ યાદ આવે ખસમ ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓનો આત્મા તો ભ્રમની નીંદરમાં છે. આ નીંદર પણ શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આવરણ રૂપ બની છે. જ્યારે તેમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્મરણ થઈ જશે ત્યારે બ્રહ્મ આત્માઓ જાગૃત થઈ શકશે.

સો સાખ મોમિન એહી દેવહીં, યોં બૂઝમેં ભી આવત ।

અનભવ ભી કછૂ કેહેત હૈ, ઔર હુકમ ભી કહાવત ॥ ૧૮ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ જ આ રહસ્યની સાક્ષી આપશે. આ રહસ્ય તેમની સમજમાં આવશે. મારો અનુભવ પણ આ રીતે કહી રહ્યો છે તથા શ્રીરાજજીનો આદેશ પણ આ રીતે કહેવડાવી રહ્યો છે.

મોમિન કેહેવેં હુકમેં, બૂઝ અનભવ પર હુકમ ।

હુકમ કેહેવે સો ભી હુકમેં, કછૂ ના બિના હુકમ ખસમ ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ જે કાંઈ કહે છે તે શ્રીરાજજીના આદેશથી જ છે. તેમની સમજ અને અનુભવ પણ શ્રીરાજજીના આદેશને આધીન છે. શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ તેમના આદેશના વિષયમાં કાંઈક કહેવાઈ રહ્યું છે. ખરેખર શ્રીરાજજીના આદેશ સિવાય ક્યાંય પણ કંઈ જ નથી.

રૂહ તેતી જાગી જાનિયો, જેતા દિલમેં ચૂભે હક અંગ ।

જો અંગ હિરદે ન આઈયા, રૂહ કે તેતી ફરામોસી સંગ ॥ ૨૦ ॥

પોતાના આત્માને એટલો જ જાગૃત સમજવો જોઈએ જેટલું શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ હૃદયમાં અંકિત થયું છે. શ્રી રાજજીનાં જેટલાં અંગો હૃદયમાં અંકિત થયાં નથી એટલી જ ભ્રાંતિ આત્મામાં હજુ પણ બાકી છે.

તાથેં જો રૂહ અરસ અજમ કી, સો ક્યોં ના કરે ઉપાએ ।

લે હક સરૂપ હિરદે મિને, ઔર દેવે સબ ઉડાએ ॥ ૨૧ ॥

એટલા માટે જે પરમધામના આત્માઓ છે તેઓ જાગૃત હોવાનો ઉપાય કેમ નથી કરતા ? તેઓએ તો શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને હૃદયમાં અંકિત કરી અન્ય બધા પ્રપંચોને ઉડાવી દેવા જોઈએ.

ઈસક બિના રૂહ કે દિલ, ચૂભે ના સૂરત હક ।

મેહેર જોસ નિસબતેં, હક હુકમેં ચૂભે મુતલક ॥ ૨૨ ॥

પરન્તુ હૃદયમાં પ્રેમનો આવિર્ભાવ થયા વગર શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અંકિત થઈ શકતું નથી. શ્રીરાજજીના આદેશથી જ્યારે તેમની કૃપા પ્રાપ્ત થશે, તેમનો આવેશ અવતરિત થશે અને તેમના સંબંધની પિછાણ થશે ત્યારે તેમનું સ્વરૂપ હૃદયમાં અંકિત થશે.

મોહે દિલમેં હુકમેં યોં કહ્યા, જો દિલ મેં આવે હક મુખ ।

તો ખડા હોએ મુખ રૂહ કા, હકસોં હોએ સનમુખ ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશે મને આ રીતે કહ્યું, જ્યારે તારા હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું મુખારવિંદ અંકિત થઈ જશે ત્યારે તારા પર-આત્માનું મુખ પણ જાગૃત થઈને શ્રીરાજજીની સામે ઉપસ્થિત થઈ જશે.

અધુર હરવટી નાસિકા, દંત જુબાં ઔર ગાલ ।

જો અંગ આયા હક કા દિલમેં, ઉઠે રૂહ અંગ ઉસી મિસાલ ॥ ૨૪ ॥

આ રીતે અધરોજ, હડપચી, નાક, દાંત, મુખકમલ, ભાલ વગેરે શ્રીરાજજીનાં જે પણ અંગ હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે, તે સમયે પર-આત્માના તે અંગે જાગૃત થઈ જશે.

જો તૂં ગ્રહે હક નૈન કો, તો નજર ખુલે રૂહ નૈન ।

તબ આસિક ઔર માસૂક કે, હોએ નૈન નૈન સે સૈન ॥ ૨૫ ॥

હે આત્મા ! જો તું શ્રીરાજજીના નેત્રકમલને પોતાના હૃદયમાં અંકિત કરશે તો તારા પર આત્માનાં નેત્ર પણ અવશ્ય ખુલ્લી જશે. ત્યારે પર-આત્મા તથા પ્રિયતમ ધણીનાં નયન પરસ્પર ઈશારાથી વાતો કરવા લાગશે.

જો હક નિલાટ આવે દિલમેં, ઔર દિલમેં આવે શ્રવન ।

દોઊ અંગ ખડે હોએ રૂહ કે, જો હોવે રૂહ મોમન ॥ ૨૬ ॥

જો બ્રહ્મ આત્માના હૃદયમાં શ્રીરાજજીના ભાલ તથા કાન અંકિત થઈ જશે તો પર-આત્માનાં પણ આ બન્ને અંગો જાગૃત થઈ જશે.

ભોં ભૂકુટી પલ નાસિકા, સુંદર તિલક હમેસ ।

ગૌર સોભા મુખ ચૌક કી, ક્યોં કહૂં જોત નૂર કેસ ॥ ૨૭ ॥

શ્રી રાજજીની ભ્રમરો અને ભૂકુટિ પાંપણો, નાસિકા, મનોહર તિલક, ગોરું મુખમંડલ અને (શ્યામલ) કેશ વગેરેની દેદીપ્યમાન શોભાનું વર્ણન કયા શબ્દોમાં કરવું ?

એ અંગ જેતે મૈં કહે, આવેં રૂહ કે હિરદે હક ।

તેતે અંગ રૂહ કે, ઉઠ ખડે હોએ બેસક ॥ ૨૮ ॥

મેં શ્રીરાજજીના જેટલાં અંગોનું વર્ણન કર્યું છે, જો તે બધાં હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે તો નિશ્ચય પર-આત્માનાં એટલાં બધાં અંગ જાગૃત થઈ ખડાં થઈ જશે.

પાગ બની સિર સારંગી, ઈન જુબાં કહી ન જાએ ।

એ જુગત જોત ક્યોં કહૂં, જો હકે બાંધી દિલ લ્યાએ ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીના માથા ઉપર સારંગીના આકારની સુંદર પાઘડી સુશોભિત છે, જેનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી. શ્રીરાજજીએ એને યુક્તિપૂર્વક બાંધી છે. એના વિશે બીજું શું કહી શકાય ?

અતંત સોભા સુંદર, ચઢતી ચઢતી તરફ ચાર ।

જિત દેખૂં તિત અધિક, સોભા ન આવે માહેં સુમાર ॥ ૩૦ ॥

આ દિવ્ય તેજોમય પાઘડીની શોભા અત્યંત સુંદર છે તથા ચારે બાજુ ફેલાયેલી છે. ચારે બાજુ જ્યાં પણ જોઈએ ત્યાં આ શોભા વધારે વધતી દેખાય છે. એની કોઈ સીમા જ નથી.

હક હૈડા હિરદે ગ્રહિએ, દિલમેં રહે દાયમ ।

સો હૈડા અંગ રૂહ કા, ઉઠ ખડા હુઆ કાયમ ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના કોમળ હૃદયને પોતાના હૃદયમાં એ રીતે ધારણ કરવું જોઈએ કે તે સર્વદા હૃદયમાં જ વસી જાય. ત્યારે પોતાના પર-આત્માનું હૃદય પણ હંમેશ માટે જાગૃત થઈ જશે.

જો હક અંગ દિલમેં નહીં, સો અંગ રૂહ કા ફરામોસ ।

જબ હક અંગ આયા દિલમેં, સો રૂહ અંગ આયા માહેં હોસ ॥ ૩૨ ॥

શ્રીરાજજીનું જે અંગ આપણા હૃદયમાં અંકિત થતું નથી, આપણા પર-આત્માનું તે અંગ અજ્ઞાન રૂપી નીંદરમાં મગ્ન રહે છે એવું સમજવું જોઈએ. જ્યારે શ્રીરાજજીનું અંગ હૃદયમાં અંકિત થશે ત્યારે પર-આત્માના તે અંગમાં ચેતન આવી જશે.

કટ પેટ પાંસે હક કે, પીઠ ખભે કાંધ કેસ ।

એ દિલમેં જબ દેઢ હુએ, તબ રૂહ આયા દેખો આવેસ ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીના કેડ (કટિ પ્રદેશ), પેટ, પાંસળીઓ, પૃષ્ઠ ભાગ, ખભો તથા સુંદર વાંકડિયા કેશની શોભા જ્યારે હૃદયમાં દેઢ થઈ જાય, ત્યારે આત્મામાં આવેલો શ્રીરાજજીનો આવેશ સ્પષ્ટ દેખાવા લાગશે.

બાજૂ મછે કોનિયાં, કાંડે કલાઈયાં હાથ ।

હક કે અંગ હિરદે આએ, તબ રૂહ ખડી હુઈ હક સાથ ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીની ભુજાઓ, કોણી, કાંડું, કલાઈ અને હસ્તકમલ વગેરે અંગોની છબિ હૃદયમાં જ્યારે અંકિત થઈ જાય છે તે જ સમયે પર-આત્મા જાગૃત થઈ શ્રીરાજજી સામે ઉપસ્થિત થઈ જશે.

પોહોંચે હથેલી અંગુરી નખ, લીકેં રંગ સલૂક ।

હક અંગ મીહીં હિરદે બૈઠે, અબ નિમખ ન હોએ રૂહ ચૂક ॥ ૩૫ ॥

આ રીતે પહોંચો, હથેળી, આંગળીઓ, નખ, હથેળીની રેખાઓ તથા હસ્તકમલની સુંદર શોભા હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે, તે સમયે પર-આત્મા જાગૃત થઈ જશે. એમાં લેશમાત્ર પણ ઢીલ થશે નહીં.

નખ અંગૂઠે અંગુરિયાં, નીકે ગ્રહિએ હક કદમ ।

સોઈ નખ અંગુરિયાં પાઉં રૂહ કે, ખડે હોત માહેં દમ ॥ ૩૬ ॥

આ પ્રમાણે શ્રીરાજજીનાં શ્રી ચરણોના નખ, અંગૂઠા તથા આંગળીઓની અનુપમ શોભા હૃદયમાં ગ્રહણ કરશે તો પર આત્માનાં આ બધાં અંગો તે જ ક્ષણે જાગૃત થઈ જશે.

જબ હક ચરન દિલ દેઢ ધરે, તબ રૂહ ખડી હુઈ જાન ।

હક અંગ સબ હિરદે આએ, તબ રૂહ જાગે અંગ પરવાન ॥ ૩૭ ॥

જ્યારે હૃદયમાં શ્રીરાજજીનાં શ્રીચરણોને દેઢતાપૂર્વક ધારણ કરીશું ત્યારે પર આત્મા જાગૃત થયો છે એવું સમજવું જોઈએ. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો જ્યારે હૃદયમાં આવી જશે ત્યારે આત્મા નક્કી જ જાગૃત થઈ જશે.

મોહોરી ચૂડી ઈજારકી, ઔર નેફા ઈજાર બંધ ।

હરે રંગ બૂટી કે નકસ, હકેં સોભિત ભલી સનંધ ॥ ૩૮ ॥

શ્રી રાજજીની ચૂડીદાર ઈજારની મોરી પર સુશોભિત ચૂડી, નેફી, ઈજારબંધ તથા એમાં ચિતરેલ લીલા રંગનાં નાનાં નાનાં ફૂલ વગેરે અત્યંત મનોહર છે.

ક્યો કહૂં જુગત જામેં કી, હરે પર ઉજલ દાંવન ।

નિપટ સોભિત મીહીં બેલિયાં, ઝાંઈ ઉઠત અતિ રોસન ॥ ૩૯ ॥

લીલા રંગની ઈજાર પર સુશોભિત ઉજજવળ સફેદ રંગના જામાની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? એમાં વચ્ચે વચ્ચે સૂક્ષ્મ વેલીઓની ચિત્રકારી છે જેમાંથી દેદીપ્યમાન પ્રકાશ નીકળે છે.

એક સેત રંગ જામા કહ્યા, માહેં જવેર જુગત કે રંગ ।

ઈન જુબાં રોસની ક્યો કહૂં, જો ઝલકત અરસ કે નંગ ॥ ૪૦ ॥

આ જામો શ્વેત રંગનો છે, એમાં વિવિધ રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. પરમધામનાં આ રત્નોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભય કિરણોની સુંદર આભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

બીચ પટુકા કસ્યા કમરેં, રંગ કે વિધ છેડે કિનાર ।

બેલી નકસ ફૂલ કેતે કહૂં, અવકાસ ભર્યો ઝલકાર ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીએ જામાના મધ્યભાગમાં કટિ પર કસીને પટકો બાંધ્યો છે. જેની કોર અને પાલવ પર વિવિધ રંગોની છટા સુશોભિત છે. તેમાં ચિતરેલ વેલીઓ તથા ફૂલોની ચિત્રકારીના વિષયમાં શું કહી શકાય ? એમનાં કિરણોથી આખું આકાશ ઝગમગે છે.

એક ઝલકાર મુખ કેહેત હોં, માહેં કે સલૂકી સુખદાએ ।

સો ગુન ગરભિત ઈન જુબાં, રંગ રોસન ક્યો કહે જાએ ॥ ૪૨ ॥

આ ઝલકાર તો મેં મારા મુખેથી કહ્યો છે. પરંતુ તેમાં બીજી પણ અનેક કલાત્મક ચિત્રકારીઓ છે. તેમાં સમાયેલ અનેક ગુણો તથા તેમાંથી નીકળતા વિવિધ રંગોના પ્રકાશનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરવું ?

જામા જુડ બૈઠા અંગ પર, કોઈ અચરજ ખૂબી લેત ।

સોભા સલૂકી સુખ ક્યો કહૂં, અંગ ગૌર પર જામા સેત ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ પર સુશોભિત જામા આશ્ચર્યજનક શોભાવાળો છે. એની રચનાની સુખદ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? ગોરા વર્ણનાં અંગો પર સફેદ રંગનો આ જામો અત્યંત શોભે છે.

બગલોં નકસ કેવડે, કંઠ બેલી દોઊ ગિરવાન ।

એ જુગત જુબાં તો કહે, જો કદૂ હોએ ઈન માન ॥ ૪૪ ॥

આ જામાના પાર્શ્વ ભાગમાં બન્ને બાજુ કેવડાનાં પુષ્પોની જેવી સુંદર ચિત્રકારી છે. ગળામાં તથા બન્ને બાંયો પર સુન્દર વેલીઓ સુશોભિત છે. એમની અનુપમ શોભાનું વર્ણન ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે એમને મળતી કોઈ ઉપમા હોય.

કટાવ કોતકી કાંધ પીછે, ઊપર ફુંદન હારોં કે ।

રૂહ જો જાગૃત અરસ કી, સુખ લેસી બકા ઈત એ ॥ ૪૫ ॥

એમના ખભાના પીઠ ભાગમાં કેવડાનાં ફૂલો જેવી સુંદર ચિત્રકારી છે. તેના ઉપર કંઠહારનાં ફૂમતાં શોભે છે. પરમધામના જે આત્માઓ જાગૃત થયા હશે તેઓ અહીં આ અખંડ સુખોનો અનુભવ કરી શકે છે.

બાંહેં ચૂડી ઔર મોહોરિયાં, ચૂડી અચરજ જુગત ।

નિપટ મીઠી મોહોરીય સે, ચઢતી ચઢતી સોભિત ॥ ૪૬ ॥

જામાની બાંયોની મોરી પર દેખાતા સળ ચૂડીઓ જેવા આશ્ચર્યજનક દેખાય છે. મોરીથી લઈને ઉપર સુધીની આ સળો ઉત્તરોત્તર અધિક શોભા ધારણ કરે છે.

આએ બસ્તર હિરદે હક કે, રૂહ અપને પેહેને બનાએ ।

તેતી ખડી રૂહ હોત હૈ, જેતા દિલ મેં હક અંગ આએ ॥ ૪૭ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીનાં આ દિવ્ય વસ્ત્રોની છબિ પોતાના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે ત્યારે આપણો પર-આત્મા પણ તેને અનુરૂપ વસ્ત્ર ધારણ કરી લે છે. આપણા હૃદયમાં શ્રીરાજજીનાં જેટલાં અંગો અંકિત થઈ જાય છે, આપણા પરઆત્માનાં એટલાં જ અંગો જાગૃત થઈ જાય છે.

પાંચ નંગ માહેં કલંગી, તામેં ત્રીન નંગ ઊપર ।

એક મધ્ય એક લગતા, પાંચ રંગ જોત બરાબર ॥ ૪૮ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત પાઘડીમાં આવેલી કલગીમાં વિવિધ રંગોનાં પાંચ રત્નોની આભા ઝલકે છે. એમાં ત્રણ રત્નો ઉપરની તરફ છે, એક મધ્યમાં છે તથા એક પાઘડીની સાથે ગૂંથાયેલ છે. આ પાંચેય રત્નોમાંથી નીકળતા પાંચેય રંગોની આભા સરખી જણાય છે.

એ જો કલંગી સિર પર, લટક રહી સુખદાએ ।

જો ભૂષન રૂહ નજર ભરે, તો જાનોં અરવા દેવે ઉડાએ ॥ ૪૯ ॥

પાઘડી પર સુશોભિત કલગી, લટકતી સુખદ વરતાય છે. જો આત્મા આ અલંકારોને પોતાની દૃષ્ટિમાં સ્થાપશે તો તે તેમાં મગ્ન થઈ જાણે શરીરને જ છોડી દેશે.

સાત નંગ માહેં દુગદુગી, સો સાતોં જુદે જુદે રંગ ।

ચઢતી જોત આકાસ મેં, કરત માહોં માહેં જંગ ॥ ૫૦ ॥

આ પાઘડીમાં કલગીની નીચે આવેલી દુગદુગી શિરોમણિ (ચગદા)માં સાત જુદાં જુદાં રંગોનાં રત્નો સુશોભિત છે. તેમનાં જ્યોતિર્મય કિરણો આકાશમાં પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

જો રસ કલંગી દુગદુગી, સોઈ પાગ કો રસ ।

અંગ રંગ જોત બરાબર, એ નંગ રસ નૂર અરસ ॥ ૫૧ ॥

આ કલગીની દુગદુગીના દર્શનથી જે આનંદ મળે છે તેવો જ આનંદ પાઘડીનાં દર્શનથી થાય છે. શ્રીરાજજીનાં અંગોની જેમ આ અલંકારોનો રંગ પણ અત્યંત મનોહર છે. આ બધાં રત્નો પરમધામનાં હોવાથી એક સરખા તેજ અને આનંદથી પરિપૂર્ણ છે.

જો હિરદે આએ હક ભૂષન, જાહેર સ્યામાજી કે જાન ।

કલંગી દુગદુગી રાખડી, હોત દોઝી પરવાન ॥ ૫૨ ॥

આ રીતે જ્યારે શ્રીરાજજીના અલંકારો હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે ત્યારે શ્રી શ્યામાજીના અલંકારો પણ આ રીતે જ અંકિત થઈ જશે. શ્રીરાજજીના શિર પર આવેલી પાઘડીમાં કલંગી અને દુગદુગીની જેવી શોભા છે તેવી રીતની શોભા શ્રી શ્યામાજીના શિર પર સુશોભિત રાખડી (ટીકા)ની છે. બન્ને એક સમાન છે.

દોઝી મુક્તાફલ કાન કે, કરડે કંચન બીચ લાલ ।

સાડી કિનાર સેંથે પર, શ્રવન પાનડી ઝાલ ॥ ૫૩ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાનોમાં મોતીઓથી જડેલી બે વાળીઓ (મુક્તાફલ) સુશોભિત છે. સુવર્ણમાં જડેલાં રત્નોની વચ્ચે લાલાશયુક્ત માણેક શોભે છે. તેમના શિરના મધ્યભાગ (માંગ) સાથે સંકળાયેલી સાડીની કિનાર અત્યંત મનોહર છે. શ્રવણ-અંગો (કાનો)માં પહેરેલી પાંદડી (પાનના પાંદડાના આકારનું ઘરેણું) અને કર્ણ ફૂલ પણ શોભે છે.

હક અંગ તો મુતલક મારત, પર ભૂષન લગેં જ્યોં ભાલ ।

ચિતવન જુગલ કિસોર કી, દેત કદમ નૂરજમાલ ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય અંગોની શોભા નક્કી હૃદયને ઘાયલ કરી દે છે. તેમાં પણ તેમના અલંકારો તો બાણોની જેમ ખૂંપી જાય છે. આ યુગલ સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવાથી તેમના ચરણકમલ હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે.

મુખ બીડી આરોગે પાન કી, લાલ સોભે અધુર તંબોલ ।

એ રૂહ દષ્ટેં જબ દેખિએ, પટ હિરદે દેત સબ ખોલ ॥ ૫૫ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી મુખમાં પાનનું બીડું ધારણ કરે છે ત્યારે તેમના લાલ અધર અને હોઠ પાનને કારણે અતિ સોહે છે. આ આત્મા આ અનુપમ શોભાનું દર્શન કરે છે તો તેના હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લી જાય છે.

કહૂં કેતે ભૂષન કંઠ કે, તેજ તેજ મેં તેજ ।

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, હો ગઈ રોસન રેજા રેજ ॥ ૫૬ ॥

શ્રી રાજજીના કંઠમાં સુશોભિત અલંકારોની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય? આ તો એકબીજાથી વધારે તેજોમય છે. એમના પ્રકાશથી આકાશ અને ભૂમિના પ્રત્યેક કણ ઝગમગવા લાગે છે.

હાર કે જવેરન કે, કહૂં કેતે તિનકે રંગ ।

કે લેહેરેં માહેં ઉઠત, એ તો અરસ અજમ કે નંગ ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં વિવિધ રત્નોનો કંઠહાર શોભે છે. તેમના રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું? તે રંગોમાંથી અનેક તરંગો નીકળે છે કેમકે આ તો પરમધામનાં રત્નો છે.

એક એક નંગમેં કે રંગ, રંગ મેં તરંગ અપાર ।

તરંગ તરંગ કિરને કે, હર કિરને રંગ ન સુમાર ॥ ૫૮ ॥

પ્રત્યેક રત્નમાં અનેક રંગોની આત્મા ઝળકે છે અને એક-એક રંગમાં અસંખ્ય તરંગો નીકળે છે. પ્રત્યેક તરંગમાંથી અનેક પ્રકારનાં કિરણો વિકેન્દ્રિત થાય છે અને પ્રત્યેક કિરણમાં અનંત રંગ ઝળકે છે.

જામેં ચાદર જુડ રહી, ઢાંપત નહીં ઝલકાર ।

ગિનતી જોત ક્યોં કર હોએ, નંગ તેજ ના રંગ પાર ॥ ૫૯ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના અંગ પર ધારણ કરેલા જામા પર સુંદર શાલ (ઉપરણો) શોભે છે. એમાં જામાની સુંદરતા સ્પષ્ટ દેખાય છે. એમાં જડેલાં રત્નોના વિવિધ રંગ તથા તેજનો કોઈ પાર નથી. એમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણોનો પણ કોઈ પાર નથી.

એ રંગ જોત કિન વિધ કહું, જો લે દેખો અરસ સહૂર ।

સોભા રંગ સલૂકી સુખ, દેખો રૂહ કી આંખોં જહૂર ॥ ૬૦ ॥

આ રંગોની જ્યોતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા જ એને હૃદયમાં ઊતારી શકાય છે. એમની સુંદર રચના અને સુખદાયી રંગોની શોભા આત્મદૃષ્ટિથી જ ગોચર થાય છે.

ભૂષન હક શ્રવન કે, ઔર હક કંઠ કે હાર ।

સોઈ કંઠ શ્રવન રૂહ કે, સાજ ખડે સિનગાર ॥ ૬૧ ॥

શ્રી રાજજીના શ્રવણ-અંગના અલંકાર તથા કંઠમાં શોભિત અનેક કંઠહારોની છબિ હૃદયમાં અંકિત થયા પછી પર-આત્માના કંઠ તથા કાન તેમને અનુરૂપ શણગાર ધારણ કરી સુસજ્જિત થઈ જાય છે.

સોભા જુગલ કિસોર કી, દોઊ હોત બરાબર ।

જો હિરદે સો બાહેર, દોઊ ખડે હોત સરભર ॥ ૬૨ ॥

આ રીતે યુગલ સ્વરૂપ શ્રી રાજશ્યામાજીની શોભા એક સરખી દેખાય છે. તે દિવ્ય શોભા જેવી બહાર દેખાય છે તેવી હૃદયમાં અંકિત થાય છે. આ રીતે બન્ને સ્વરૂપોની શોભા હૃદયમાં સમાનપણે અંકિત થાય છે.

બાજૂબંધ ઔર પોહોચિયાં, કડે જવેર કંચન ।

નંગ રંગ નામ કેતે કહું, કહી જાએ ન જરા રોસન ॥ ૬૩ ॥

તેમણે ધારણ કરેલા બાજુબંધ, પહોંચી, કડલાં તથા કંચન અને રત્નમય અલંકારોનાં રંગોનાં નામ ક્યાં સુધી લેવામાં આવે ? તેમની જ્યોતિર્મય આત્માનું લેશમાત્ર પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી.

મુંદરિયાં દસોં અંગુરિયોં, એક છોટી કી ન કેહેવાએ જોત ।

અરસ જિમી આકાસ મેં, હો જાત સબે ઉદોત ॥ ૬૪ ॥

તેમની દશેય આંગળીઓમાં મુદ્રિકાઓ (વીટીઓ) શોભે છે. તેમાંથી એક નાનકડી વીટીની જ્યોતિનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. કેમકે આ જ્યોતિ પરમધામમાં ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી ફેલાયેલી છે.

હક કે ભૂષનકી ક્યોં કહું, રંગ નંગ જોત સલૂક ।

આતમ ઉઠ ખડી તબ હોવહીં, પેહેલેં જીવ હોએ ભૂક ભૂક ॥ ૬૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના અલંકારોનાં રત્નોનો રંગ, તેમનો પ્રકાશ તથા રચના વિશે શું કહી શકાય? આ જીવ જ્યારે એમના ઉપર સમર્પિત થઈ જાય છે ત્યારે આત્મા જાગૃત થઈ બેઠો થઈ જાય છે.

રૂહ ભૂષન હાથ કે, હક ભેલેં હોત તૈયાર ।

એ સોભા જુગલ કિસોર કી, જુબાં કેહે ન સકે સુમાર ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીના અલંકારોની સાથોસાથ શ્રી શ્યામાજીના કરકમલોના અલંકારો પણ સુસજ્જિત થઈ શોભાયમાન થાય છે. આ રીતે યુગલસ્વરૂપ શ્રી રાજશ્યામાજીની અપાર શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

ચારોં જોડે ચરન ભૂષન, રંગ ચારોં મેં ઉઠેં હજાર ।

એ બરનન જુબાં તો કરે, જો કદ્યુએ હોએ નિરવાર ॥ ૬૭ ॥

આ યુગલ ચરણોના ચારેય અલંકારો (ઝાંઝરી, ઘૂઘરી, કાંબી, કડલાં) થી હજારો રંગોની લહેરો નીકળે છે. આ અનન્ત સૌન્દર્યનું વર્ણન જીભ દ્વારા ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે એમની કોઈ સીમા હોય.

બસ્તર ભૂષન હક કે, આએ હિરદે જયો કર ।

ત્યોં સોભા સહિત આતમા, ઉઠ ખડી હુઈ બરાબર ॥ ૬૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય વસ્ત્રો તથા આભૂષણોની શોભા જેવી હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે તે જ ક્ષણે આપણો પર-આત્મા આ બધી શોભાઓ પામીને જાગૃત થઈ જાય છે.

સુપને સૂરત પૂરન, રૂહ હિરદે આઈ સુભાન ।

તબ નિજ સૂરત રૂહ કી, ઉઠ બૈઠી પરવાન ॥ ૬૯ ॥

આ આત્માએ ધારણ કરેલ સ્વપ્નના શરીરના હૃદયમાં જ્યારે પરમધામની આ શોભા પૂર્ણપણે અંકિત થઈ જાય છે ત્યારે આ સુરતા રૂપ આત્માનો પર-આત્મા નક્કી જ જાગૃત થઈ જશે.

જબ પૂરન સરૂપ હક કા, આએ બૈઠા માહેં દિલ ।

તબ સોઈ અંગ આતમ કે, ઉઠ ખડે સબ મિલ ॥ ૭૦ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીનું પૂર્ણ સ્વરૂપ હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે, ત્યારે પર-આત્માનાં તે બધાં અંગો તે સમયે જાગૃત થઈ જશે.

બસ્તર ભૂષન સબ અંગોં, કંઠ શ્રવન હાથ પાએ ।

નખ સિખ સિનગાર સાજ કે, બૈઠે અરસ દિલ મેં આએ ॥ ૭૧ ॥

આ રીતે કંઠ, કાન, હસ્તકમલ, ચરણારવિંદ વગેરે બધાં અંગોમાં નખથી લઈ શિખા સુધી પૂર્ણ શણગાર સુસજ્જિત કરી શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયધામમાં આવી બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

જબ બેઠે હક દિલ મેં, તબ રૂહ ખડી હુઈ જાન ।

હક આએ દિલ અરસ મેં, રૂહ જાગે કે એહ નિસાન ॥ ૭૨ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી હૃદયરૂપી ધામમાં બિરાજમાન થઈ જાય છે ત્યારે આત્મા જાગૃત થઈ ગયો છે એવું સમજવું જોઈએ. આ રીતે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું પદાર્પણ થવું જ આત્મ જાગૃતિનું લક્ષણ છે.

હક કે દિલ કા ઈસક, રૂહ પૈઠ દેખે દિલ માંહેં ।

તો હક ઈસક સાગર સે, રૂહ નિકસ ન સકે કાંહેં ॥ ૭૩ ॥

જ્યારે બ્રહ્મ આત્મા શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી તેમના પ્રેમમાં મગ્ન થઈ જાય છે ત્યારે તે આ પ્રેમના સાગરથી ક્યારેય પણ બહાર નીકળી શકતા નથી.

જો હક કરેં મેહેરબાનગી, તો ઈન વિધ હોએ હુકમ ।

એતા બલ રૂહ તબ કરે, જબ ઉઠાયા ચાહેં ખસમ ॥ ૭૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીની અપાર કૃપા થાય છે ત્યારે તેમના આદેશથી આ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મા એટલો પ્રયત્ન પણ ત્યારે કરી શકે છે જ્યારે શ્રીરાજજી તેને જાગૃત કરવા ઈચ્છે છે.

મહામત હુકમેં કેહેત હૈં, જો હોવે અરસ અરવાએ ।

રૂહ જાગે કા એહ ઉદમ, તો લે હુકમ સિર ચઢાએ ॥ ૭૫ ॥

મહામતિ શ્રીરાજજીના આદેશથી કહે છે, જે પરમધામના આત્માઓ હશે તેમના માટે જાગૃત થવાનો આ ઉપાય છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીના આદેશને માથે ચડાવો.

પ્રકરણ ૪ ચોપાઈ ૨૭૬

ચરણકો અંગ તિનમેં નખ

સખી રી તેજ ભર્યો આકાસ લોં, નખ જોત નિકસી ચીર ।

જ્યો સાગર છેદ કે આવત, નેહેર નિરમલ કા નીર ॥ ૧ ॥

હે બ્રહ્મ આત્માઓ ! શ્રીરાજજીના ચરણકમલના નખની જ્યોતિ પરમધામના દેદીપ્યમાન આકાશને ચીરીને એ રીતે આગળ વધે છે જે રીતે ઊંડા નીલા સાગરને ચીરતી નિર્મલ જળની સ્વચ્છ (ધવલ) ધારા વહે છે.

રંગ કેતે કહૂં ચરન કે, આવેં ન માહેં સુમાર ।

યાહી વાસ્તે ખેલ દેખાઈયા, રૂહ દેખસી દેખનહાર ॥ ૨ ॥

આ ચરણકમલોમાંથી નીકળતાં કિરણોના રંગોનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું, તે શબ્દોની સીમામાં આવી શકતું નથી. શ્રીરાજજીએ એટલા માટે આ ખેલની રચના કરી છે કે એને જોવાવાળા બ્રહ્મ આત્માઓ જ આ ચરણોની આ વિશેષતા સમજી શકે.

પ્યારે પાંઝી મેરે મેહેબૂબ કે, દેખ નખ અંગૂઠે અંગુરિયોં ।

સો બેઠે બીચ દિલ તખત કે, તો અરસ કહ્યા મેરે દિલ કોં ॥ ૩ ॥

મારા પ્રિયતમ ધણીના અત્યંત પ્રિય ચરણકમલના અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખોની શોભા તો જુઓ. એ કેટલા સુંદર છે. સ્વયં શ્રીરાજજી મારા હૃદયરૂપી સિંહાસનમાં બિરાજમાન છે એટલા માટે મારા હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે.

દો અંગૂઠે આઠ અંગુરી, નખ સોભિત તિન પર ।

નખ લગતે સિર અંગુરી, એ જોત કહું ક્યો કર ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોમાં બે અંગૂઠા તથા આઠ આંગળીઓના આગળના ભાગ પર સુશોભિત સુંદર નખોની જ્યોતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ચરન અંગૂઠે પતલે, ઔર પતલી અંગુરિયાં ।

લાલ રંગ માહે સોભિત, અતંત ઉજલિયાં ॥ ૫ ॥

આ શ્રીચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓ પાતળી છે. લાલાશ યુક્ત આ આંગળીઓ અત્યંત ઉજ્જવળ શોભાયમાન છે.

દેખું એક એક અંગુરી, આઠો અંગુરી દોઊ પાએ ।

કોમલ સલૂકી મિલ રહી, એ છબ ફબ કહી ન જાએ ॥ ૬ ॥

હું આ એક એક આંગળીનું દર્શન કરું છું તો બન્ને ચરણોની આઠેય આંગળીઓની રચના અત્યંત સુંદર તથા સુકોમળ લાગે છે. આ સુંદર છબિની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

દોઊ પાઉં બડી દો અંગુરી, અંગૂઠોં બરાબર ।

તિન થેં તીન ઉતરતી, લગતી કોમલ સુંદર ॥ ૭ ॥

આ બન્ને ચરણકમલોની બે આંગળીઓ બાકીની આંગળીઓથી થોડી લાંબી છે અને લંબાઈમાં અંગૂઠાના જેવી સુશોભિત છે. બાકીની ત્રણેય આંગળીઓ ક્રમશઃ નાની થતી ગઈ છે. બધાની સુકોમળતા તથા સુંદરતા અદ્વિતીય છે.

ઝલકત નૂર બરાબર, ઊપર અંગુરિયોં નખ ।

સોભા સલૂકી નખ જોત કી, જુબાં કહે ન સકે ઈન મુખ ॥ ૮ ॥

આ આંગળીઓના નખોમાંથી એક સરખી જ્યોતિર્મય આત્મા નીકળે છે. આ નખોની રચના તથા એમાંથી નીકળતી જ્યોતિની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

અતંત જોત નખન કી, તાકો ક્યો કર કહું પ્રકાસ ।

કેહે કેહે મુખ એતા કહે, જોત પોહોંચી જાએ આકાસ ॥ ૯ ॥

આ નખોની જ્યોતિ અત્યંત તીવ્ર છે. તેનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? મારી જીભથી એટલું જ કહી શકાય છે કે આ જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં વ્યાપ્ત થઈ જાય છે.

જો સુંદરતા અંગુરિયોં, ઔર સુંદરતા નખ જોત ।

એ સોભા ન આવે સબદ મેં, કેહે કેહે કહું ઉદોત ॥ ૧૦ ॥

આ આંગળીઓની સુંદરતા તથા તેમના નખોની જ્યોતિની સુંદરતાની શોભા શબ્દોની સીમામાં

આવતી નથી.

તેજ જોત કદૂ ઔર હૈ, સોભા સુંદરતા કદૂ ઔર ।

પર એ અંગ નૂરજમાલ કે, યાકો નહીં નિમૂના ઠૌર ॥ ૧૧ ॥

જ્યારે પણ જોઈએ છીએ ત્યારે આ નખોનું તેજ એની જ્યોતિ તેમજ સુંદરતાની શોભા હમેશાં વિલક્ષણ દેખાય છે. ખરેખર આ અંગ અક્ષરાતીત ધામધણીનું છે. એટલે એના માટે અહીંનું કોઈ ઉદાહરણ આપી શકાતું નથી.

જોત મેં એકે રોસની, સોભા સુંદર ગુન અનેક ।

સોભા રંગ રોસન નરમાઈ, રસ મીઠે કે વિવેક ॥ ૧૨ ॥

જો કે એની જ્યોતિમાં એક જ પ્રકારનો પ્રકાશ દેખાય છે. પરંતુ તેની શોભા, સુંદરતા તથા ગુણ અનેક છે. આ દિવ્ય પ્રકાશમાં આ અંગોની શોભા સુકોમળતા તથા મધુરતાનો અનુભવ કરી શકાય છે.

સોભા માહેં સલૂકિયાં, ઔર ખુસબોએ સુખદાએ ।

સુખ પ્રેમ કે ખુસાલિયાં, ઈન જુબાં કહી ન જાએ ॥ ૧૩ ॥

આ શોભામાં સુંદર ઘાટ તથા સુખદાયી સુગંધ પ્રસરે છે. એનાથી પ્રાપ્ત થતાં સુખ, પ્રેમ અને પ્રસન્નતાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

અરસ બાતેં સુખ બારીક, સુખન બાની ન આવે સોએ ।

કદૂક જાને રૂહ અરસ કી, જો બેસક જાગી હોએ ॥ ૧૪ ॥

પરમધામનાં આ અંગોથી પ્રાપ્ત થનાર સુખ અત્યંત ગૂઢ હોય છે. તે સ્વપ્નના શબ્દોની સીમામાં આવી શકતું નથી. જે બ્રહ્મ આત્મા નક્કી જાગૃત જ થઈ ગયા છે, તેઓ આનો જરાક જ અનુભવ કરી શકે છે.

મહામત કહે હક હુકમેં, એસા સુખ ન દૂજા કોએ ।

પાંઉં માસૂકકે આસિક, પિવત રસ ધોએ ધોએ ॥ ૧૫ ॥

મહામતિ શ્રીરાજજીના આદેશથી કહે છે, આ ચરણકમલો સિવાય અન્યત્ર ક્યાંય પણ એવું પરમસુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. એટલા માટે અનુરાગી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આ ચરણોને ધોઈ ધોઈને ચરણામૃતનું પાન કરે છે.

પ્રકરણ ૫ ચોપાઈ ૨૮૧

ચરણ હક માસૂક કે ઉપલી શોભા

ફેર ફેર ચરનકો નિરખિએ, રૂહ કો એહી લાગી ૨૮ ।

હક કદમ હિરદે આએ, તબ ખુલ ગએ અન્તર પટ ॥ ૧ ॥

મારા આત્માને શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલોને વારંવાર જોવાની ઈચ્છા થઈ છે. જ્યારે તેમના ચરણકમલ હૃદયમાં અંકિત થઈ જશે ત્યારે હૃદયનું આવરણ દૂર થઈ જશે.

ગુન કેતે કહૂં ઈન ચરન કે, આવેં ન માહેં સુમાર ।

યાહી વાસ્તે ખેલ દેખાઈયા, રૂહ દેખસી દેખનહાર ॥ ૨ ॥

આ ચરણોના ગુણોનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું ? એની કોઈ સીમા જ નથી. આ ખેલની રચના પણ એટલા માટે કરવામાં આવી છે કે એને જોવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ આ ગુણોને ગ્રહણ કરી શકે.

બરનન કરત હોં ચરન કી, અરસ સૂરત હક જાત ।

એ નેક કહૂં હક હકમેં, સોભા સબદ ન ઈત સમાત ॥ ૩ ॥

હું શ્રીરાજજીનાં તે ચરણકમલોનું વર્ણન કરું છું જે દિવ્ય પરમધામમાં શોભાયુક્ત છે. તેમની જ આજ્ઞાથી અહીં તેઓની શોભાનું થોડુંક વર્ણન કરી રહ્યો છું. કેમકે એ શોભા આ શબ્દોમાં સમાતી નથી.

કદમ તલી અતિ ઉજલ, નિપટ નરમ રંગ લાલ ।

રૂહેં આસિક ઈન કદમ કી, એ કદમ છૂટેં ના નૂરજમાલ ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીના પગની પાની અત્યંત ઉજ્જવળ, સુકોમલ તથા લાલાશયુક્ત છે. અનુરાગી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આ ચરણોને ક્યારેય પણ છોડશે નહીં.

કહી સૂછમ સૂરત અમરદ કી, એ કદમ ભી તિન માફક ।

રસ રંગ સોભા સલૂકી, દેખ અરસ સહૂરેં હક ॥ ૫ ॥

શ્રી રાજજીના સ્વરૂપનું ઝીણવટથી વર્ણન કરતાં તેમને કિશોર સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યા છે. તેમના ચરણકમલ પણ તે સ્વરૂપને અનુરૂપ છે. બ્રહ્માત્માઓ જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા સુંદર શોભાયુક્ત આ ચરણકમલોથી પ્રાપ્ત આનંદનો અનુભવ કરી શકે છે.

લાંક સલૂકી દોઊ કદમ કી, લાલ એડી નિપટ નરમ ।

ગૌર રંગ રસ ભરે, જુબાં ક્યા કહે સિફત કદમ ॥ ૬ ॥

આ બન્ને ચરણોના ચરણ-તલનાં લાંક તથા એડીઓ લાલાશ યુક્ત અતિ સુંદર તથા સુકોમલ છે. ગોરા રંગનાં આ ચરણકમળ આનંદ રસથી પરિપૂર્ણ છે. આ જીભ એમના મહિમાનું ગુણગાન કઈ રીતે કરી શકશે ?

સલૂકી કદમ તલીય કી, ઊપર સલૂકી ઔર ।

છબિ હક કદમ કી ક્યોં કહૂં, એ જો જુબાં ઈન ઠૌર ॥ ૭ ॥

ચરણતલની તથા ઉપરની સુંદર રચના અજોડ છે. આ રીતે આ ચરણોની શોભા નશ્વર જગતમાં બેસીને અહીંની જીભ દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

હક હાદી રૂહેં નિસબત, એ અરસ કી વાહેદત ।

જો રૂહ હોવે અરસ કી, સો ક્યોં છોડે એ ન્યામત ॥ ૮ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનો એકાત્મભાવ સંબંધ છે. એટલા માટે જે આત્મા પરમધામના હશે તેઓ શ્રીરાજજીના આ ચરણરૂપી ખજાનાને કેવી રીતે છોડી શકે ?

એ કદમ તાલેં મોમિન કે, લિખી જો નિસબત ।

તો આઠોં જામ રૂહ અટકી, બીચ અરસ ખિલવત ॥ ૯ ॥

આ ચરણકમલોનું સૌભાગ્ય બ્રહ્માત્માઓને જ મળ્યું છે. કેમકે એમની સાથે જ તેનો સંબંધ છે. એટલા માટે પરમધામ મૂલમિલાવામાં આઠેય પહોર બ્રહ્મ આત્માઓની દૃષ્ટિ આ જ ચરણોમાં ચોટેલી રહે છે.

લગ રહે હક કદમ કો, સોઈ રૂહ અરસ કી ।

એ રસ અમૃત અરસ કા, કોઈ ઔર ન સકે પી ॥ ૧૦ ॥

જે આત્માઓની દૃષ્ટિ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં જ રહે છે તેઓ જ પરમધામના આત્માઓ છે. એટલે એમના સિવાય અન્ય કોઈ પણ આ ચરણોના અમૃતરસનું પાન કરી શકતું નથી.

જો કોઈ અરવા અરસ કી, હક કદમ તિન જીવન ।

સો જીવ જીવન બિના ક્યોં રહે, જાકે અસલ અરસ મેં તન ॥ ૧૧ ॥

જે આત્મા પરમધામના હશે તેમનું જીવન જ આ ચરણકમલ છે. એટલે જેનો પર-આત્મા પરમધામમાં બિરાજમાન છે, તે આત્મા પોતાના જીવનરૂપ આ ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

હકેં અરસ કહ્યા અપના, જો અરસ દિલ મોમિન ।

સો મોમિન ઉતરે અરસ સે, હૈ અસલ નિસબત તિન ॥ ૧૨ ॥

સ્વયં શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓ દિવ્ય પરમધામથી આ નશ્વર જગતમાં અવતરિત થયા છે. એમનો વાસ્તવિક સંબંધ શ્રીરાજજીનાં આ શ્રીચરણો સાથે છે.

એ જો મોમિન ઉતરે અરસ સે, અરસ કહ્યા દિલ જિન ।

હક કદમ હમેસા અરસ મેં, એક દમ છોડેં ના મોમિન ॥ ૧૩ ॥

જે બ્રહ્મ આત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે તેમના જ હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. શ્રીરાજજીના ચરણકમલ તો સર્વદા પરમધામમાં જ હોય છે. એટલા માટે આ બ્રહ્મ આત્માઓ આ ચરણોને ક્યારેય છોડી શકતા નથી.

હકેં તો કહ્યા અરસ દિલ કો, જો ઈનોં અસલ અરસ મેં તન ।

હક કદમ છૂટે દિલ સે, તાએ ક્યોં કહિએ મોમિન ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજીએ એમના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે એમનો પર-આત્મા પરમધામમાં છે. જો કોઈના હૃદયથી શ્રીરાજજીના ચરણકમલ છૂટી જાય તો તેમને બ્રહ્મ આત્માઓ કેવી રીતે કહેવાય ?

હક કદમ મોમિન દિલ મેં, ઔર કદમ રૂહ હિરદે ।

એ કદમ નૈન પુતલી મિને, ઔર રૂહ ફિરત સિર પર લે ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલો બ્રહ્મઆત્માઓના હૃદયમાં છે. તે પણ આત્માના હૃદયમાં છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ આ ચરણોને પોતાના નયનોની કીકીઓમાં સ્થાપિત કરી જગતમાં વિચરણ કરે છે.

હકેં બૈઠક કહી અપની, દિલ મોમિન કા જે ।

જિન દિલ હક આએ નહીં, સો દિલ મોમિન કહિએ ક્યોં એ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું વિશ્રામ સ્થળ કહ્યું છે. પરંતુ જે હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અંકિત નથી તે હૃદય કેવી રીતે બ્રહ્માત્માઓનું હોઈ શકે ?

આસમાન જિમી કે લોક કા, સબદ છોડે ના સુરૈયા કોં ।

બિન મોમિન સબ દુનિયાં, ખાત ગોતે ફના મોં ॥ ૧૭ ॥

આ જગતના બધા શબ્દો શૂન્ય નિરાકાર તથા જ્યોતિ સ્વરૂપને છોડી આગળ ગયા નથી. કેમકે બ્રહ્મ આત્માઓ વિના આ બધા જીવ નશ્વર જગતમાં જ ગોથાં ખાઈ રહ્યા છે.

સુરૈયા પર લા મકાન હૈ, તિન પર નૂર અરસ ।

અરસ પર અરસ અજમ, પોહોંયેં મોમિન ઈત સરસ ॥ ૧૮ ॥

જ્યોતિ સ્વરૂપથી પર શૂન્ય નિરાકાર છે. તેનાથી આગળ અક્ષરબ્રહ્મનું અધિષ્ઠાન અક્ષરધામ છે અને એનાથી પણ પર (આગળ) દિવ્ય પરમધામ છે. બ્રહ્મ આત્માઓ ત્યાં આનંદપૂર્વક પહોંચે છે.

અરસ દિલ મોમિન તો કહ્યા, અરસ બકા સુધ મોમિનોં મેં ।

ચૌદે તબકોં ગમ નહીં, મોમિન આએ હક કદમોં સેં ॥ ૧૯ ॥

આ બ્રહ્મ આત્માઓને એટલા માટે ધામ હૃદયા કહ્યા છે કે એમને અખંડ પરમધામની ખબર છે. આ ચૌદ લોકમાં કોઈને પણ આ દિવ્ય પરમધામની ખબર (સુધિ) નથી. આવા દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીના ચરણોમાં બેઠેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓ આ જગતમાં (સુરતા રૂપે) અવતરિત થઈ છે.

સોઈ કહિએ મોમિન, જિન દિલ હક અરસ ।

સો ના મોમિન જિન ના પિયા, હક સુરાહીકા રસ ॥ ૨૦ ॥

વાસ્તવમાં બ્રહ્મ આત્મા કહેવડાવવાના અધિકારી તે આત્મા છે, જેનું હૃદય શ્રીરાજજીનું પરમધામ છે. જેને શ્રીરાજજીની પ્રેમસુધાનું પાન કર્યું નથી તેને બ્રહ્મ આત્મા કહી શકાય નહીં.

હકેં દિલકો અરસ તો કહ્યા, કરને મોમિન પેહેયાન ।

કહે મોમિન ઉતરે અરસ સે, તન અરસ એહી નિસાન ॥ ૨૧ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓની ઓળખ માટે તેમના હૃદયને પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. બ્રહ્મ આત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે અને એમના પર-આત્માઓ પરમધામમાં છે. આ જ એમની ઓળખાણ છે.

રૂહેં ઉતરીં અપને તનસે, ઔર કહ્યા ઉતરે અરસ સેં ।

તન દિલ અરસ એક કિએ, હકેં કદમ ધરે દિલમેં ॥ ૨૨ ॥

ખરેખર બ્રહ્માત્માઓની સુરતા તેમના પર-આત્માથી અવતરિત થઈ છે. તો પણ એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે તેઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે. આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પોતાના

ચરણકમલ રાખીને ધામધણીએ પરમધામ અને એમના હૃદયને એક બનાવી દીધું છે.

એ નિસબત અસલ અરસ કી, હકે જાહેર તો કરી ।

દિલ મોમિન અરસ તો કહ્યા, જો રૂહે દરગાહ સે ઉતરી ॥ ૨૩ ॥

બ્રહ્મ આત્માનો સમ્બન્ધ મૂળ તો પરમધામ સાથે છે. એટલા માટે સ્વયં શ્રીરાજજીએ એને અહીં પ્રગટ કર્યું છે. આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે કે તેઓ પરમધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે.

ખ્વાબ વજૂદ દિલ મોમિન, હકે કહ્યા અરસ સોએ ।

અરસ તન મોમિન દિલ સે, એ કેહેને કો હેં દોએ ॥ ૨૪ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓના સ્વપ્નના શરીરના હૃદયને શ્રીરાજજીએ પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. ખરેખર તેમનો પર-આત્મા તથા આ સ્વપ્નના શરીરનું હૃદય કહેવા પૂરતાં બે છે, મૂળમાં તો એક જ છે.

મોમિન અસલ તન અરસ મેં, ઔર દિલ ખ્વાબ દેખત ।

અસલ તન ઈન દિલસે, એક જરા ન તફાવત ॥ ૨૫ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓનું મૂળ તન (પર-આત્મા) પરમધામમાં છે અને તેમનું હૃદય આ સ્વપ્ન જોઈ રહ્યું છે. એટલા માટે મૂળ શરીર અને સ્વપ્નના શરીરના હૃદયમાં લેશમાત્ર પણ અંતર નથી.

તો હક સેહેરગ સે નજીક, એ વિધ જાને મોમન ।

અરસ દિલ મોમિન તો કહ્યા, જો નિસબત અરસ તન ॥ ૨૬ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજીને શ્વાસનળીથી પણ નજીક કહેવામાં આવ્યા છે. આ રહસ્યને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે. આ બ્રહ્માત્માઓને ધામહૃદય એટલા માટે કહ્યા છે કે એમનો સમ્બન્ધ પરમધામના મૂળ શરીર (પર આત્મા) સાથે છે.

એ બારીક બાતેં અરસ કી, એ મોમિન જાને હક સહૂર ।

તો હક કદમ દિલ અરસમેં, હક સહૂરસે નાહીં દૂર ॥ ૨૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓ જ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પરમધામના આ ગૂઢ રહસ્યને જાણી શકે છે. એમના હૃદયરૂપી ધામમાં શ્રીરાજજીના ચરણકમલ હોવાથી તેઓ એમની જાણકારીથી દૂર નથી.

એ ખ્વાબ દેખે સો જૂઠ હે, સત સોઈ જો માહેં વતન ।

સાંચે બેઠે કદમ પકડકે, જૂઠમેં ન આએ આપન ॥ ૨૮ ॥

આ સ્વપ્નમાં જે કાંઈ દેખાઈ રહ્યું છે તે બધું મિથ્યા છે. સત્ય તો કેવળ તે છે જે પરમધામ છે. આપણા પર-આત્મા શ્રીરાજજીના ચરણોને ગ્રહણ કરી બેઠા છે. એટલા માટે આપણે વાસ્તવમાં આ મિથ્યા જગતમાં આવ્યા નથી.

એ બિયાર દેખો મોમિનોં, હક દેખાવેં અપને સહૂર ।

ઈન દિલકો અરસ તો કહ્યા, જો કદમ નહીં આપનસે દૂર ॥ ૨૯ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! વિચાર પૂર્વક જુઓ, શ્રીરાજજી પોતાનું જ્ઞાન આપીને તમને આ ખેલ દેખાડી

રહ્યા છે. તેમના ચરણકમલ આપણા પર આત્માથી દૂર નથી. એટલે તેઓએ આપણા હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે.

જો રૂહ દેખે લાંક લીકકો, તો રૂહ તિતહીં રહે લાગ ।

અરસ રૂહોંકો ઈન લીક બિના, સુખ દુનિયાં લાગે આગ ॥ ૩૦ ॥

જો આ આત્મા શ્રીરાજજીની પાનીનાં લાંકની રેખાનું દર્શન કરે છે તો તેની દૃષ્ટિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે. પરમધામના આત્માઓને આ રેખાઓ વિના સંસારનાં બધાં સુખ અગ્નિતુલ્ય લાગે છે.

એક લીક ભી રૂહથેં ન છૂટહીં, તો ક્યોં છૂટે તલી કોમલ ।

અરસ રૂહેં ઈન લીક બિના, તબહીં જાએ જલ બલ ॥ ૩૧ ॥

જ્યારે આ ચરણ રેખાઓ પણ બ્રહ્માત્માઓથી છૂટતી નથી તો તેઓ આ કોમળ ચરણતલને કેવી રીતે છોડી શકે છે ? પરમધામના આત્માઓ આ ચરણ રેખાઓ વિના પોતાને તત્કાળ મિટાવી દે છે.

એ કદમ તલીકી જોત સે, આસમાન જિમી રોસન ।

દિલ મોમિન ઈન કદમ બિના, અંગ હો જાએ સબ અગિન ॥ ૩૨ ॥

આ ચરણતલની જ્યોતિથી ભૂમિ તથા આકાશ પ્રકાશિત થાય છે. બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય આ ચરણો વિના અગ્નિ સમાન બળવા લાગે છે.

ચકલાઈ ઈન કદમકી, કદમ તલી ઊપર સલૂક ।

એ ફિરાક મોમિન ના સહેં, સુનતે હોએ ટૂક ટૂક ॥ ૩૩ ॥

આ ચરણોના તલની (પગના તળિયાની) અથવા ઉપરના ભાગની સુંદરતા અત્યંત શોભાયુક્ત છે. બ્રહ્માત્માઓથી ક્ષણભર માટે પણ એમનો વિયોગ સહન થતો નથી. પરંતુ વિયોગની વાત સાંભળીને જ તેમનું હૃદય ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે.

સોભા કદમ તલીય કી, ઔર સોભા સલૂકી નખન ।

સોભા અંગુરી અંગૂઠે, ક્યોં છોડેં આસિક તન ॥ ૩૪ ॥

અનુરાગી આત્મા આ ચરણતલની શોભા તથા અંગૂઠા અને આંગળીઓના નખની શોભાને કેવી રીતે છોડી શકે છે ?

ફના ટાંકનકી સલૂકી, ઔર છબિ ઘૂંટી કાંડોં ।

અરસ રૂહેં જુદાગી ના સહેં, જાકે અસલ તન અરસમોં ॥ ૩૫ ॥

જેના મૂળ શરીર પરમધામમાં છે, એવા અનુરાગી આત્માઓ આ ચરણકમલોના પંજાની સંરચના, ઘૂંટી તથા કાંડાની સુંદરતાનો વિયોગ ક્ષણભર માટે પણ સહન કરી શકતા નથી.

પીડી ઘૂંટન પાંઉં માફક, સોભા અતિ સુંદર ।

એ કદમ સુદ તિને પરે, જો રૂહ બેધી હોએ અંદર ॥ ૩૬ ॥

એમની પીડીઓ તથા ઘૂંટણ પણ ચરણોની જેમ અત્યંત સુંદર સુશોભિત છે. આ ચરણોની

જાણકારી તેમને જ હોય શકે છે જેમના અંતરહૃદયમાં આ ચરણ અંકિત થઈ ગયા હોય.

બિચાર તો ભી યાહી કો, રૂહ નજર તો ભી એ ।

જો રૂહ ઈન કદમ કી, રહે તલેં કદમેં કે ॥ ૩૭ ॥

જે આત્માઓ હમેશાં આ ચરણોના આશ્રયતળે રહે છે, તેમના વિચાર, ચિન્તન આ જ ચરણોમાં કેન્દ્રિત રહે છે. એટલું જ નહીં તેમની દૃષ્ટિમાં પણ એમની છબિ સમાઈ ગયેલી હોય છે.

હાથોં કદમ ન છોડહીં, રૂહ હિરદે માહેં લેત ।

હક કદમ ખેંચેં રૂહકો, સખ અંગોં સમેત ॥ ૩૮ ॥

આ ચરણકમલો બ્રહ્માત્માઓના હાથોથી છૂટતા જ નથી. તેઓ તો એમને પોતાના હૃદયમાં વસાવી લે છે. શ્રીરાજજીના આ ચરણ બ્રહ્માત્માઓનાં બધાં અંગો સહિત પોતાના ત

૨

ફ

ખેંચી લે છે.

જેતે અંગ આસિક કે, સો સખ કદમોં લગત ।

એ ગતી સોઈ જાનહીં, જિન રૂહ અંગ ખેંચત ॥ ૩૯ ॥

અનુરાગી આત્માઓનાં બધાં અંગો શ્રીરાજજીના ચરણોમાં જ સમર્પિત થઈ જાય છે. આ વાસ્તવિકતાને તે જ આત્માઓ જાણી શકે છે, જેનાં અંગો તે ચરણોની તરફ ખેંચાય છે.

કે ગુન હક કદમમેં, સખ ગુન ખેંચેં રૂહકોં ।

માસૂક ગુઝ સોઈ જાનહીં, આએ લગી જિનસોં ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલોમાં અનેક પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે. આ બધા ગુણો બ્રહ્મ આત્માઓને પોતાની તરફ આકર્ષે છે. તે જ આત્માઓ શ્રીરાજજીની ગૂઢ લીલાઓને જાણી શકે છે જે આ ચરણોની તરફ આકર્ષિત થાય છે.

પાંઉં પીડી ઘૂંટનકી, જો ચકલાઈ સોભા એ ।

જેતે અંગ આસિક કે, તિન સખ અંગોં દેત ઘાએ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણોની પીંડીઓ તથા ઘૂંટણોની અતિ સુંદર શોભા અનુરાગી આત્માઓના બધા અંગોને ધાયલ કરી દે છે.

ક્યોં કહૂં પીડીય કી, સલૂકી સુખ જોર ।

એ સુખ સખ રગન કો, ઔર દેત કલેજા તોર ॥ ૪૨ ॥

આ પીંડીઓના વિષયમાં શું કહેવું ? એમની અપાર સુંદરતાનું સુખ હૃદયની નસે-નસને છિન્ન-ભિન્ન કરી નાંખે છે.

ઘાવ લગત ટૂટત રગા, ઈન વિધ રેહેત જો યાદ ।

માસૂક મારત આસિકકો, અરસ અંગ ચરન સ્વાદ ॥ ૪૩ ॥

આ નસો છિન્ન-ભિન્ન થવાથી હૃદય ધાયલ થઈ જાય છે. આ રીતે એમની સ્મૃતિ તાજી રહે

છે. પ્રિયતમ ધણી પોતાના અનુરાગી આત્માઓના હૃદયને ઘાયલ કરી તેમને પોતાના ચરણોના સુખનું આસ્વાદન કરાવે છે.

એ કદમ દેખે રૂહ ફેર ફેર, તલી લાંક યા ઊપર ।

દિલ મોમિન અરસ કહ્યા, સો યા કદમોં કી ખાતર ॥ ૪૪ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ આ ચરણના ચરણતલ અથવા ઉપરના ભાગનું વારંવાર દર્શન કરે છે. આજ ચરણોને કારણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે.

હક કદમ અરસ દિલમેં, સો દિલ મોમિન હુઆ જલ ।

અરવા મોમિન જીવ જલકે, સો રૂહ જલ બિન રહે ન પલ ॥ ૪૫ ॥

શ્રી રાજજીના ચરણકમલ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયધામમાં હોવાથી તેમના હૃદયને જલ સમાન માનવામાં આવ્યું છે. બ્રહ્માત્માઓ જલના જીવો સમાન છે. એટલા માટે તેઓ પળભર માટે પણ જલ વિના રહી શકતા નથી.

એ બેલી ફૂલ રૂહ મોમિન, સો બેલ ભઈ હક ચરન ।

બેલ જુદાગી ફૂલ ક્યોં સહે, યોં કદમ બિના રહેં ના મોમન ॥ ૪૬ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ વેલીઓમાં લાગેલા પુષ્પો જેવા છે તો શ્રી રાજજીના ચરણ વેલ સમાન છે. એટલા માટે આ પુષ્પ વેલીઓનો વિયોગ કેવી રીતે સહન કરી શકે ? આ રીતે બ્રહ્મ આત્માઓ પણ આ ચરણો વિના રહી શકતા નથી.

જબ દેખૂં કદમ રંગકો, જાનોં એહી સુખ સાગર ।

જબ દેખૂં યાકી સલૂકી, આડી નિમખ ન આવે નજર ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોના રંગના દર્શન થાય છે તો એવું લાગે છે જાણે આ જ સુખોનો સાગર છે. જ્યારે એના સુંદર ઘાટનાં દર્શન થાય છે તો તેની છબિ ક્ષણ ભર માટે દૃષ્ટિથી દૂર થતી નથી.

જો આડી આવે પલક, તો જાનોં બીચ પડ્યો બ્રહ્માંડ ।

એ નિસબત હક વાહેદત, જો અરસ દિલ અખંડ ॥ ૪૮ ॥

દર્શન કરતી વખતે જો આંખોની પાંપણો પલકારો મારી જાય તો એવો આભાસ થાય છે, જાણે બ્રહ્માંડ જ વ્યવધાન બની આવી ગયું છે. બ્રહ્માત્માઓનો શ્રીરાજજીની સાથે આ રીતનો અદ્વૈત સમ્બન્ધ છે, કેમકે એમનું હૃદય જ અખંડ ધામ છે.

એ કદમ તાલે મોમિન કે, સો મોમિન હક ચરન ।

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, જો રૂહેં અસલ અરસ મેં તન ॥ ૪૯ ॥

આ દિવ્ય ચરણ કમલોનું સૌભાગ્ય બ્રહ્માત્માઓને પ્રાપ્ત છે. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓ જ શ્રીરાજજીના ચરણોનાં અંગ છે. બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કેમકે એમનું મૂળ શરીર (પર આત્મા) પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

સુંદરતા ઈન કદમ કી, સો ચૂભ રહી રૂહ કે દિલ ।

અરસ પરસ એસી હુઈ, એક નિમખ ન સકે નિકલ ॥ ૫૦ ॥

આ શ્રીચરણોની સુંદરતા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ ગઈ છે. તેઓ આ રીતે એકાકાર થઈ ગયા છે કે આ ચરણોને એક ક્ષણ માટે પણ હૃદયથી દૂર કરી શકતા નથી.

ચકલાઈ ઈન કદમ કી, સુખ સલૂકી દેત ।

હિરદે જો રૂહ કે ચૂભત, રૂહ સોઈ જાને જો લેત ॥ ૫૧ ॥

આ ચરણોની અનુપમ સુંદરતા અપાર સુખ આપે છે. જે આત્માના હૃદયમાં આ સુંદરતા અંકિત થઈ જાય છે, તેઓ જ એમનું મહત્ત્વ સમજી એને ગ્રહણ કરે છે.

અતિ મીઠે રસીલે રંગ ભરે, જાકો એ ચરન મેહેર કરત ।

સુખ સોઈ જાને રૂહ અરસ કી, જિન દિલ દોઊ પાઉં ધરત ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીના અત્યંત મધુર તથા પ્રેમ રસપૂર્ણ શ્રીચરણોની કૃપા જેના ઉપર થઈ જાય છે, અર્થાત્ જેના હૃદયમાં શ્રીરાજજી આ બન્ને ચરણોને સ્થાપિત કરે છે, તેઓ જ પરમધામના અપાર સુખનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે.

સો પલ પલ એ રસ પીવત, ફેર ફેર પ્યાલે લેત ।

એ અમલ ક્યોં ઉતરે, જાકો હક બકા સુખ દેત ॥ ૫૩ ॥

આવા આત્માઓ પ્યાલા ભરીભરી આ ચરણકમલોના રસનું પાન કરે છે, જેને શ્રીરાજજી અખંડ સુખ આપે છે. તેમની આ મસ્તી (ખુમારી) કેવી રીતે ઊતરી શકે ?

એ સુખ કાયમ હકકે, જિન દિલ એહ કદમ ।

સોઈ રૂહ જાને એ જિન લિયા, યા જાનત એહ ખસમ ॥ ૫૪ ॥

જેના હૃદયમાં આ ચરણોની છબિ સમાઈ જાય છે, તેને શ્રીરાજજીના અખંડ આનંદનો અનુભવ થાય છે. આ અપાર આનંદને તે આત્મા જ જાણે છે, જેણે એનો અનુભવ કર્યો છે. અથવા તો એને સ્વયં શ્રીરાજજી જ જાણે છે.

કે વિધકે સુખ કદમ મેં, મેહેર કર દેત મેહેરબાન ।

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, ઈન પર કહા કહે સુભાન ॥ ૫૫ ॥

આ રીતે પરમકૃપાળુ શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને પોતાનાં ચરણોનું વિવિધ સુખ કૃપાપૂર્વક આપે છે. એટલા માટે આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. ભલા તેઓ આનાથી ચડિયાતું બીજું શું કહી શકે છે ?

હકે દિલ કિયા અરસ અપના, ઈન પર બડાઈ ન કોએ ।

એ સુખ લેં મોમિન દુનીમેં, જો અરસ અજમકી હોએ ॥ ૫૬ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. એનાથી અધિક મહિમા બીજો કોઈ હોઈ ન શકે. પરમધામના આત્માઓ હવે આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

એ સુખ કયા જાને ખેલ કબૂતર, કહ્યા હકકા અરસ દિલ ।

એ જાહેર હુએ સુખ જાનસી, મોમિન મિલાવા મિલ ॥ ૫૭ ॥

ખેલના કબૂતરની જેમ નશ્વર જગતના આ જીવો આ પરમ સુખનો અનુભવ કેવી રીતે કરી શકે ? બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. મૂલમિલાવામાં મળીને રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ જગતમાં પ્રગટ થઈ આ આનંદનો અનુભવ કરશે.

કદમ મેહેબૂબ કે મોમિન, ક્યોં સહેં જુદાગી ખિન ।

તો હકેં કહ્યા અરસ દિલકો, કર બૈઠે અપના વતન ॥ ૫૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ક્ષણમાત્ર માટે પણ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના ચરણોનો વિયોગ કેવી રીતે સહન કરશે ? એટલા માટે શ્રીરાજજીએ તેમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું અને તેઓ તેમાં બિરાજમાન થઈ ગયા.

દિયા મોમિનોં બડા મરાતબા, જેતી હક બિસાત ।

લે બૈઠે મોમિન દિલમેં, સબ મતા હક જાત ॥ ૫૯ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓને સર્વાધિક સન્માન પ્રાપ્ત થયું. પરમધામમાં જેટલી પણ સંપત્તિ છે તે બધાને લઈ સ્વયં શ્રીરાજજી આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં બિરાજમાન થઈ ગયા. ખરેખર આ બધી સંપત્તિ શ્રીરાજજીના જ અંગ રૂપ છે.

હક સૂરત કિન પાઈ નહીં, ના અરસ પાયા કિન ।

તરફ ભી કિન પાઈ નહીં, માહેં ત્રૈલોકી ત્રૈગુન ॥ ૬૦ ॥

આજ સુધી કોઈએ પણ દિવ્ય પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યાં નથી. આ ત્રિગુણાત્મક જગતમાં ત્રિગુણાધિપતિઓ સહિત કોઈને પરમાત્માની દિશાની પણ ખબર પડી નથી.

કહ્યા ચૌદે તબક જરા નહીં, તો બકા સુધ હોસી કિન ।

હક સૂરત અરસ કાયમ, સબ દિલ બીય કહ્યા મોમિન ॥ ૬૧ ॥

જ્યારે આ ચૌદલોકનું જ અસ્તિત્વ નથી તો અહીંના જીવોને અખંડનું જ્ઞાન કેવી રીતે હોઈ શકે ? ખરેખર પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનું સ્વરૂપ તથા અખંડ પરમધામ બન્ને બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત છે.

હક અંગ નૂર હાદી કહ્યા, મોમિન હાદી અંગ નૂર ।

એ સબ હક બકા વાહેદત, જ્યોં હક નૂર જહૂર ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના અંગની તેજરૂપા શ્રી શ્યામાજી છે અને શ્રી શ્યામાજીના અંગની તેજરૂપા બ્રહ્મપ્રિયાઓ છે. આ બધા શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સ્વરૂપમાં રહેલાં છે, જેથી સર્વત્ર શ્રીરાજજીનું જ તેજ પ્રકાશિત થાય છે.

એ ગુઝ થીં અરસ બારીકિયાં, કોઈ ન જાને બકા બાત ।

સો રહેં આએ દુનીમેં પ્રગટીં, અરસ બકા હક જાત ॥ ૬૩ ॥

પરમધામનાં આ રહસ્યો અત્યંત ગુપ્ત હતાં એટલા માટે કોઈ પણ અખંડ પરમધામને જાણતું ન હતું. બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં અવતરિત થતાં તેમના આગમનથી અખંડ પરમધામની

સંપત્તિઓ પણ પ્રગટ થઈ ગઈ છે.

કહે હુકમ નૂરજમાલ કા, મોહે પ્યારે અતિ મોમન ।

મહામત કહે દોનોં ઠોરોં, હમકો કિએ ધન ધન ॥ ૬૪ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશનો આ ઉદ્ઘોષ છે કે તેઓને બ્રહ્માત્માઓ અતિ પ્રિય છે. મહામતિ કહે છે, આ રીતે શ્રીરાજજીએ અમને બન્ને સ્થાનો પર (આ જગતમાં તથા પરમધામમાં) ધન્ય બનાવી કૃતાર્થ કરી દીધા.

પ્રકરણ ૬ ચોપાઈ ૩૫૫

ચરણ નિસબતકા પ્રકરણ અંદરતાઈ

એ ક્યોં છોડેં ચરન મોમિન, જો હકકી વાહેદત ।

આએ દુનીમેં જાહેર કરી, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે છે, જેનો શ્રીરાજજીની સાથે એકાત્મભાવ સમ્બન્ધ છે. તેઓએ આ જગતમાં આવીને આ સમ્બન્ધને પ્રગટ કર્યો છે.

રૂહેં ઉતરીં નૂર બિલંદસે, કદમ નાસૂતમેં ભૂલત ।

તિન પર રસૂલ હોએ આઈયા, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે, પરંતુ આ નશ્વર જગતમાં આવી શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ભૂલી ગયા. તેઓને જાગૃત કરવા માટે શ્રીરાજજીએ રસૂલ દ્વારા પોતાનો સંદેશો મોકલ્યો કેમકે તેમનો વાસ્તવિક સમ્બન્ધ શ્રીરાજજી સાથે જ છે.

રૂહેં અરસ ભૂલીં નાસૂતમેં, તાએ હક રમૂજેં લિખત ।

સો સબ મોમિન સમઝહીં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૩ ॥

આ નશ્વર જગતમાં આવીને પરમધામને ભૂલનારા બ્રહ્માત્માઓ માટે શ્રીરાજજીએ પોતાનો રહસ્યમય સંદેશો મોકલ્યો છે. હવે તેઓ જ આ સંદેશાને સમજશે કેમકે તેમનો જ સમ્બન્ધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

રૂહેં કદમ ભૂલીં નાસૂતમેં, હક તાએ ભેજે ઈસારત ।

તાકો હાદી કેહે સમઝાવહીં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૪ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ આ જગતમાં આવી શ્રીરાજજીનાં ચરણોને પણ ભૂલી ગયા છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીએ પોતાનો સંકેત મોકલ્યો છે. શ્રી શ્યામાજીએ સદ્ગુરુ બની તેઓને આ સંકેત સ્પષ્ટ કરી સમજાવ્યો કેમકે એમનો મૂળ સમ્બન્ધ શ્રીરાજજી સાથે જ છે.

રૂહેં અરસકી કદમ ભૂલિયાં, તિન પર રૂહ અપની ભેજત ।

અરસ બાતેં કેહે સમઝાવહીં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૫ ॥

પરમધામના આ બ્રહ્મ આત્માઓ જ્યારે શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ભૂલી ગયા ત્યારે એઓને જાગૃત કરવા માટે શ્રીરાજજીએ શ્રી શ્યામાજીને મોકલ્યાં. શ્રી શ્યામાજીએ સદ્ગુરુના રૂપમાં પ્રગટ થઈ શ્રીરાજજીના અંગભૂત બ્રહ્મ આત્માઓને પરમધામની સઘળી વાતો સમજાવી.

ફરામોસ હુઈયાં લાહૂતસે, રૂહઅલ્લા સંદેસે દેવત ।

એ મેહેર લેવેં મોમિન, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૬ ॥

પરમધામથી આવેલા આ બ્રહ્માત્માઓ ભ્રમરૂપી નિદ્રામાં પડી ગયા એટલા માટે સદ્ગુરુએ એમને પરમધામનો સંદેશો આપ્યો. શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ તેમની આ અંગનાઓ આ સંદેશાઓને ગ્રહણ કરી રહ્યા છે.

ખિતાબ હાદી સિર તો હુઆ, ફુરમાન ઔર ન કોઈ ખોલત ।

હક કદમ હિરદે મોમિનોં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૭ ॥

આ જવાબદારી (શોભા) મને એટલા માટે આપવામાં આવી કે કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્ય બીજા કોઈથી પણ સ્પષ્ટ થયાં ન હતાં. આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણ કમલ અંકિત છે, જેનો મૂલ સંબંધ શ્રીરાજજીનાં ચરણોથી છે.

રૂહેં ભૂલિયાં ખિલવત ખેલ મેં, તાએ રૂહઅલ્લા ઈલમ લ્યાવત ।

સો કાયમ કરે ત્રૈલોક કો, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ આ ખેલમાં આવીને મૂલમિલાવાને જ ભૂલી ગયા છે. એટલા માટે શ્રી શ્યામાજી તેમના માટે તારતમ જ્ઞાન લઈને સદ્ગુરુ રૂપે અવતરિત થયા છે. શ્રીરાજજીના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ હવે આ દિવ્ય જ્ઞાનના પ્રતાપથી ત્રણેય લોકને અખંડ કરશે.

ઈસક રબદ હુઆ અરસમેં, તો રૂહેં ઈત દેહ ધરત ।

રૂહેં ચરન તો પકડેં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૯ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજીની સાથે થયેલી પ્રેમ ચર્યાને લઈને જ બ્રહ્માત્માઓએ આ જગતમાં આવીને નશ્વર શરીર ધારણ કરવું પડ્યું. એમનો સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રી રાજજી સાથે છે. એટલા માટે તેઓએ તેમનાં ચરણકમલોને ગ્રહણ કર્યા છે.

આએ કદમ દિલ મોમિન, જાકો સબદ ન પોહોંયે સિફત ।

હકેં અરસ દિલ તો કહ્યા, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૦ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીના શ્રીચરણ અંકિત છે. એટલા માટે એમનો મહિમા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતો નથી. એની સાથે પોતાનો મૂળ સંબંધ હોવાને કારણે જ શ્રીરાજજીએ એમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે.

એ બરનન હુકમેં તો કિયા, જો જાહેર કરની ખિલવત ।

એ કદમ રૂહેં તો પકડેં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૧ ॥

મૂલમિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યોને અહીં પ્રગટ કરવા માટે જ શ્રીરાજજીના આદેશે એટલું વર્ણન કર્યું છે. બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને એટલા માટે ગ્રહણ કરી શકે છે કે એમનો મૂળ સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

હકેં આએ કિયા અરસ દિલકો, બીચ લ્યાએ કદમ ન્યામત ।

સિર હુકમેં હુજત તો લઈ, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૨ ॥

શ્રી રાજજીએ આ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવી પોતાના ચરણકમલ રૂપી અપાર

સંપત્તિ તેમાં સ્થાપિત કરી દીધી છે. ત્યારે બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજીના અંગના હોવાનો દાવો કર્યો. એમનો મૂળ સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે જ છે.

અરસ મોહોલ દિલકો કિયા, આએ બૈઠી હક સૂરત ।

એ અરસ મેહેર તો ભઈ, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીએ એમના હૃદયને પરમધામ રંગભવન પણ બનાવ્યું છે, કેમકે એમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અંકિત છે. એમનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે હોવાથી તેમના ઉપર એવી વિશેષ કૃપા થઈ છે.

ઈન કદમોં મેહેર મુઝ પર કી, દેખાએ દઈ વાહેદત ।

તો ઈલમ દિયા બેસક, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજીના આ ચરણકમલોની કૃપા મારા પર અવશ્ય થઈ છે. તેઓએ જ મને પરમધામના એકાત્મભાવનો અનુભવ કરાવ્યો. આ જાગૃત બુદ્ધિનું તારતમજ્ઞાન પણ તેઓએ જ એટલે આપ્યું છે કે મારો મૂળ સંબંધ તેમની સાથે જ છે.

મોમિનોં પાઈ બેસકી, સો ઈન કદમોં કી બરકત ।

સો ક્યોં છૂટં મોમિનસે, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૫ ॥

આ ચરણોના પ્રતાપથી જ બ્રહ્માત્માઓને આ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓથી હવે તે ચરણો કેવી રીતે દૂર થશે, જેનો મૂળ સંબંધ જ શ્રીરાજજી સાથે છે.

ઈન ચરનોં કિયા અરસ દિલકો, દિલ બોલેં સુધ પરત ।

રૂહેં તો લેવેં મહંમદ સિફાયત, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૬ ॥

આ ચરણોએ જ હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. જ્યારે હૃદયમાં આ વાત દઢ થાય છે ત્યારે એમની પિછાણ થાય છે. શ્રી રાજજીની સાથે પોતાનો મૂળસંબંધ હોવાને કારણે જ બ્રહ્માત્માઓ અંતિમ મહંમદની ભલામણ પ્રાપ્ત કરશે.

રૂહેં કદમ પકડેં હકકે દિલમેં, પૈઠ ઈસક ઠૌર હૂંઢત ।

દિલ મોમિન અરસ તો કહ્યા, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ પોતાના હૃદયમાં શ્રીરાજજીના ચરણકમલ ગ્રહણ કર્યા છે અને તેઓ હૃદયની ઊંડાઈમાં શ્રીરાજજીનો પ્રેમ શોધી રહ્યા છે. શ્રીરાજજીએ એમના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ બનાવ્યું કે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

એ કદમ લે દિલ મોમિન, અરસસે ના નિકસત ।

એ રૂહેં જાને અરસ બારીકિયાં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૮ ॥

આ ચરણોને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કર્યા પછી બ્રહ્માત્માઓ પરમધામનું ચિન્તન છોડી બીજું કશું કરતા નથી. એટલા માટે શ્રીરાજજીના અંગભૂત આ આત્માઓ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને સમજે છે.

રૂહેં સિર પર કદમ ચઢાએકે, અરસ મોહોલોં મેં માલત ।

સબ હક ગુઝ રૂહેં જાનહીં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૧૯ ॥

આ ચરણોને શિરોધાર્ય કરી બ્રહ્માત્માઓની સુરતાઓ પરમધામના વિવિધ મહેલોમાં હરેફરે (વિચરણ કરે) છે. આ રીતે શ્રીરાજજીના અંગ સ્વરૂપ આ આત્માઓ તેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને સારી રીતે જાણી લે છે.

લે ચરન દિલ અરસમેં, સબ ગલિયોં મેં ફિરત ।

સબ સુધ હોવે અરસકી, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨૦ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજીનાં શ્રીચરણોને હૃદયમાં ધારણ કરી પરમધામની ગલીએ ગલીમાં ફરે છે. શ્રીરાજજીના અંગભૂત હોવાથી એમને પરમધામની દરેક પ્રકારની પિછાણ છે.

રૂહેં નૈન પુતલિયોં બીચમેં, હક કદમ રાખત ।

એક હુએ દિલ અરસ રૂહેં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨૧ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને સર્વદા પોતાના નયનોની કીકીઓમાં વસાવી લે છે. આ રીતે શ્રીરાજજીના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓ આ ચરણોની સાથે એકાકાર થઈ જાય છે.

દિલ અરસ ક્રિયા ઈન કદમોં, ઈતહીં બૈઠે કર ભિસ્ત ।

એ ન્યારે નિમખ ન હોવહીં, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨૨ ॥

આ ચરણોએ પોતાનું વિશ્રામસ્થાન બનાવી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામની શોભા આપી છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીના અંગભૂત આ બ્રહ્માત્માઓથી એકક્ષણ માટે પણ આ ચરણ કમલ દૂર થતાં નથી.

ગુન કેતે કહૂં ઈન કદમકે, જિન અરસ અખંડ ક્રિયા ઈત ।

એ કદમ તાલે તિનકે, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨૩ ॥

આ ચરણોના ગુણોનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું ? જેણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને અખંડ પરમધામ બનાવી દીધું છે. આ ચરણકમલોને પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું છે તે બ્રહ્માત્માઓનો મૂળ સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

તિન ભાગકી મેં ક્યા કહૂં, જિન દિલ એ કદમ બસત ।

ધન ધન કદમ ધન એ દિલ, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૨૪ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના પરમ સૌભાગ્યને ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરું, જેના હૃદયમાં આ શ્રીચરણોની છબિ સમાઈ ગઈ છે. શ્રીરાજજીના આ ચરણ તો ધન્ય છે જ સાથોસાથ આ બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પણ ધન્ય છે કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

કૈ મલકૂત વારૂં તિન ખાક પર, જિન દિલ એ કદમ આવત ।

ઔર દિલ અરસ ન હોવહીં, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૨૫ ॥

જેનાં હૃદયમાં આ ચરણકમલ અંકિત છે તે બ્રહ્માત્માઓની ચરણરજ પર અનેક વૈકુંઠને સમર્પિત કરી દઉં, કેમકે એમનો સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે. એટલા માટે એમના સિવાય અન્ય કોઈનું પણ હૃદય પરમધામ થઈ શકતું નથી.

દિલ સાંચ લે સરીયત ચલે, યા પાક હોએ લે તરીકત ।

દિલ અરસ ન હોએ બિના મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૬ ॥

આ નશ્વર જગતના જીવ પવિત્ર હૃદયથી કર્મકાંડ (સરાઅ) કે ઉપાસના (તરીકત)ના માર્ગ પર કેમ ન ચાલ્યા ? પરંતુ આ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજા કોઈનું પણ હૃદય પરમધામ હોઈ શકે નહીં.

કોઈ કરો સબ જિમિએ સેજદા, પાલો અરકાન લગ કયામત ।

પર એ કદમ ન આવે દિલમેં, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૨૭ ॥

જો કોઈ આખી પૃથ્વી પર નમન પણ કરી લે અને જીવન પર્યન્ત કુરાન પર આધારિત બાવન નિયમો (અરકાનો)નું પાલન કરતો રહે તો પણ શ્રીરાજજીના ચરણ તેના હૃદયમાં અંકિત થઈ શકે નહીં.

તેહેતર ફિરકે મહંમદકે, તામેં એકકો હક હિદાયત ।

ઔર નારી એક નાજી કહ્યા, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૮ ॥

રસૂલ મહંમદના અનુયાયી તોતેર (૭૩) સમુદાયમાં વહેંચાઈ ગયા, તેમાં એક જ સમુદાય (નાજી ફિરકા)ને પરમાત્માનો નિર્દેશ પ્રાપ્ત છે. જેનો સમ્બન્ધ સ્વયં પરમાત્મા સાથે છે. બાકીના બોતેર (૭૨) નારી (દોજખી) કહેવામાં આવ્યા છે.

ઉતમ હોએ ષટ કરમ કરો, આચાર કરો વિધોગત ।

બ્રહ્મ ચરન ન આવે બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૨૯ ॥

કોઈપણ વ્યક્તિ ઉત્તમ રીતે વિધિપૂર્વક ષટ્કર્મોનું પાલન કરે તથા પવિત્ર આચરણ રાખે તો પણ બ્રહ્મસૃષ્ટિ સિવાય તેમના હૃદયમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં શ્રી ચરણો અંકિત થઈ શકે નહીં.

ષટસાસ્ત્ર પઢો કાંડ તીનોં, કરમ નિહકરમ વિધોગત ।

એ ચરન ન આવે બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૦ ॥

ભલે તે ષટ્સાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરતાં કર્મ, જ્ઞાન અને ઉપાસના દ્વારા નિષ્કામ ભાવને પ્રાપ્ત કરે તો પણ શ્રીરાજજીના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ સિવાય તેમના હૃદયમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

નવોં અંગોં પાલો નવધા, લ્યો બૈકુંઠ ચાર મુગત ।

એ ચરન ન આવે બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૧ ॥

ભલે કોઈ નવેય અંગોથી નવધા ભક્તિ દ્વારા વૈકુંઠધામની ચાર પ્રકારની મુક્તિના અધિકારી કેમ ન બને, તો પણ પરબ્રહ્મના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓના સિવાય તેમના હૃદયમાં પરબ્રહ્મના ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

વેદ સાસ્ત્ર પુરાન પઢો, સબ પૈંડે દેખો પ્રાપત ।

એ ચરન ન આવે બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૨ ॥

ભલે કોઈ વેદ, પુરાણ, શાસ્ત્ર વગેરેનું અધ્યયન કરી બધા મત મતાન્તરોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લે,

તો પણ પરબ્રહ્મના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ સિવાય તેમના હૃદયમાં આ ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

કોઈ વેદ પાંચોં મુખ પઢો, કે ત્રૈગુન જાત પઢત ।

પર એ ચરન ન આવેં બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૩ ॥

કોઈ પોતાના મુખથી પાંચેય વેદોનું પઠન કેમ ન કરે અથવા ત્રિગુણાધિપતિ ત્રણેય દેવતા પણ વેદોનું પઠન કેમ ન કરે તો પણ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય તેમના હૃદયમાં આ ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

બ્રહ્મસૃષ્ટિ કહી વેદને, બ્રહ્મ જૈસી તદોગત ।

તૌલ ન કોઈ ઈનકે, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૪ ॥

વેદોમાં બ્રહ્મસૃષ્ટિને બ્રહ્મ સમાન કહેવામાં આવ્યાં છે. એમની તુલના કોઈની સાથે થઈ શકે જ નહીં. કેમકે એમનો સમ્બન્ધ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથે છે.

સુકજી આએ ઈન વાસ્તે, લે કિતાબ ભાગવત ।

એ ચરન ન આવેં બ્રહ્મસૃષ્ટિ બિના, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૫ ॥

આ જ બ્રહ્માત્માઓ માટે ભાગવત ગ્રન્થનું જ્ઞાન લઈ શુકદેવજી આ જગતમાં આવ્યા છે. આ બ્રહ્માંગનાઓ સિવાય બીજા કોઈના હૃદયમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

બ્રહ્મને ભેજી પરમહંસ પર, વેદ અસ્તુત બંદોબસ્ત ।

એ બ્રહ્મ ચરન ક્યોં છોડહીં, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૬ ॥

પરબ્રહ્મે આ જ પરમહંસો માટે વૈદિક જ્ઞાનની વ્યવસ્થા કરી છે. પરબ્રહ્મની અંગભૂતા આ બ્રહ્મ અંગનાઓ આ ચરણકમલોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

કહી આઈ ઉપનિષદ ઈનપેં, પૂરબરિષિ કહે જિત ।

ધામ બકા પાયા ઈનોંને, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૭ ॥

ઉપનિષદોનું બ્રહ્મજ્ઞાન પણ આ બ્રહ્માત્માઓ માટે અવતરિત થયું છે. એમને જ પૂર્વકાળના ઋષિઓનું સ્થાન પ્રાપ્ત થયું છે. આ જ બ્રહ્મ અંગનાઓએ અખંડ પરમધામનો અનુભવ કર્યો છે. કેમકે એમનો જ સંબંધ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથે છે.

બ્રહ્મસૃષ્ટિ મોમિન કહે, રૂહેં લેવેં વેદ કતેબ બિગત ।

એ સમઝ ચરન ગ્રહેં બ્રહ્મકે, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૮ ॥

આ જ બ્રહ્મ આત્માઓને વેદોમાં બ્રહ્મસૃષ્ટિ તથા કતેબ ગ્રન્થોમાં મોમિન કહેવામાં આવ્યા છે. એઓ જ વેદ તથા કતેબોનું રહસ્ય સમજી પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં ચરણોને ગ્રહણ કરી શકે છે. કેમકે એમનો જ સંબંધ પરબ્રહ્મ સાથે છે.

બ્રહ્મસૃષ્ટિ રૂહેં નામ દોએ, અરસ રૂહેં એ જાનત ।

દોઢી જાન ચરન ગ્રહેં એકે, જાકી બ્રહ્મસોં નિસબત ॥ ૩૯ ॥

એમને જ બ્રહ્મસૃષ્ટિ અથવા શ્રેષ્ઠ આત્મા કહેવામાં આવ્યા છે. એ જ પરમધામના આત્માઓ કહેવાય છે. વૈદિક તથા ક્તેબ ગ્રન્થો દ્વારા વર્ણવેલ બન્ને નામોને એક જ સમજી પરબ્રહ્મનાં ચરણોને ગ્રહણ કરવાવાળા બ્રહ્મ આત્માઓ જ તેમના અંગભૂત છે.

પઢે વેદ ક્તેબ કો, જોગ કસબ ના પોહોંચત ।

દિલ અરસ કિયા જિન કદમોં, એ ન આવેં બિના હક નિસબત ॥ ૪૦ ॥

ભલે કોઈ વેદ તથા ક્તેબ વગેરે ગ્રન્થોનું અધ્યયન કરી, યોગ સાધનાઓ તથા મંત્ર જપ વગેરે કેમ ન કરી લે, પરંતુ જે ચરણોએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે, તેને તેઓ પ્રાપ્ત નહીં કરી શકે. કેમકે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથેના સંબંધ વિના આ ચરણકમલ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં.

દિલ અરસ કહ્યા જો મોમિન, સો દિલ નાજી પાક ઉમત ।

ઔર ઈલાજ ના ઈલમ કોઈ, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૪૧ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે તેમના સમુદાયને જ કુરાનમાં પવિત્ર નાજી ફિરકા કહ્યું છે. પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સંબંધ વિના તેમનાં ચરણકમલોને પ્રાપ્ત કરવાનો ન કોઈ બીજો ઉપાય છે અને ન કોઈ બીજું જ્ઞાન છે.

ઈલમ લુદની ભેજિયા, સો મોમિન એ પરખત ।

પરખ ચરન ગ્રહેં હકકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ માટે તારતમ જ્ઞાન મોકલવામાં આવ્યું છે. તેઓ જ આના મહત્વને સમજી શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ગ્રહણ કરશે. એમનો જ તેમની સાથે મૂળ સંબંધ છે.

હક હાદીકી મેહેર સે, ભિસ્ત આઠ હોસી આખરત ।

પર એ ચરન ન આવેં દિલમેં, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીની અહૈતુકી કૃપાથી અંતિમ (આત્મ જાગૃતિના) સમયમાં સંસારના બધા જીવોને આઠેય મુક્તિ સ્થળ પ્રાપ્ત થશે. પરંતુ પરબ્રહ્મની અંગભૂતા આ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય અન્ય કોઈના પણ હૃદયમાં આ ચરણકમલ અંકિત થઈ શકે નહીં.

મહંમદ સૂરત હકી બિના, દ્વાર ખુલે ના હકીકત ।

એ કદમ પાવેં દિલ ઔલિયા, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૪ ॥

રસૂલ મહંમદ દ્વારા વર્ણવેલ હકી સૂરત વિના અખંડનાં દ્વાર ખૂલી શકશે નહીં. આ ચરણકમલોને પરબ્રહ્મના મિત્ર (વલી-ખુદાના મિત્ર) કહેવડાવવાળા આ બ્રહ્માત્માઓના સિવાય અન્ય કોઈ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. કેમકે એ જ તેમની અંગનાઓ છે.

એ કદમ આએ જિન દિલ મેં, તિત આઈ હક સૂરત ।

એ ચૌદે તબક પાવેં નહીં, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૪૫ ॥

આ ચરણકમલ જેના હૃદયમાં અંકિત થયાં છે તેમના હૃદયમાં પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનું સ્વરૂપ પણ અંકિત થયું છે. આ રીતે પરબ્રહ્મની અંગના સિવાય ચૌદ લોકનો કોઈ પણ જીવ આ પરમ

સૌભાગ્યને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

દિલ મોમિન ક્યોં અરસ કહ્યા, એ દુની એતા ના બિયારત ।

એ બિયાર તો ઉપજે, જો હોએ હક નિસબત ॥ ૪૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કેમ કહેવામાં આવ્યું છે. એના ઉપર જગતના લોકો વિચાર જ નથી કરી શકતા. તેમના હૃદયમાં આ વિચાર ત્યારે ઉત્પન્ન થઈ શકે જ્યારે તેમનો સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે હોય.

રૂહેં અરસ બુધજી બિના, છલ કા ન પાવે કોઈ કિત ।

એ સહૂર ભી દિલ ન આવહીં, બિના અસલ હક નિસબત ॥ ૪૭ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ તથા બુદ્ધજી વિના નશ્વર જગતનો કોઈ પણ જીવ આ ચરણોને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. શ્રીરાજજીની સાથે સંબંધ થયા વિના હૃદયમાં આ વિચાર જ ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી.

રૂહ અલ્લા દજાલકો મારસી, છોડાવસી ઉમત ।

કર એક દીન ચરન દેખાવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૮ ॥

કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે અંતિમ સમયમાં શ્યામાજી (રૂહ અલ્લાહ) સ્વરૂપ સદ્ગુરુ પ્રગટ થઈ નાસ્તિકતા રૂપી શેતાન (દજાલ)ને મારી નાંખશે અને એના બન્ધનથી પોતાના સમૂહને છોડાવશે તથા બધાને એક જ પરમાત્માની ઉપાસનાના માર્ગે લઈ જશે.

અરસ સૂરત પર સેજદા, કરસી મેહેદી ઈમામત ।

કદમ ગ્રહેં દેખાવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૯ ॥

સાથોસાથ એ પણ ઉલ્લેખ છે કે અંતિમ સમયમાં ઈમામ મહદી પ્રગટ થઈ પરમધામના સ્વરૂપ પર નમન કરવાનો ઉપદેશ દેશે. ખરેખર જેમનો સંબંધ પરબ્રહ્મ પરમાત્માની સાથે છે તે બ્રહ્માત્માઓ જ તેમના ચરણોને ગ્રહણ કરી અન્ય લોકો માટે પણ માર્ગ મોકળો કરે છે.

દોઊ આએ બીચ હિંદુઅનકે, જૈસે કહ્યા હજરત ।

એ બેવરા સોઈ સમઝહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૦ ॥

રસૂલ મહંમદે કહ્યું હતું કે આ બન્ને સ્વરૂપ હિન્દુઓમાં પ્રગટ થશે. ખરેખર આ વિવરણ પણ પરબ્રહ્મના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ જ સમજી શકે છે.

અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, લે દિલ અરસ ગલિયોં મેં ખેલત ।

સો પાવેં રૂહેં લાહૂતી, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૧ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે તેઓ પોતાના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ધારણ કરી પરમધામની ગલી-ગલીમાં વિચરણ કરશે. પરબ્રહ્મના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ જ આ પરમ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

એ કદમ પાવેં રૂહેં અરસકી, નહીં ઔરોંકી કિસમત ।

એ સોઈ પાવેં હક બારીકિયાં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૨ ॥

ખરેખર પરમધામના બ્રહ્માત્માઓને જ આ ચરણોનો અનુગ્રહ થયો છે. આ પરમ સૌભાગ્ય અન્ય કોઈને પ્રાપ્ત નથી. શ્રીરાજજીની અંગના હોવાથી બ્રહ્મપ્રિયાઓ જ શ્રીરાજજીના હૃદયનાં ગૂઢ રહસ્યોને સમજી શકે છે.

એહેલ કિતાબ એહી કહે, એહી પાવેં હક મારફત ।

એહી આસિક હોવેં માસૂકકી, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૩ ॥

આ જ બ્રહ્મપ્રિયાઓ કુરાનની ઉત્તરાધિકારિણી કહેવાય છે. એમને જ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પિછાણ છે. એ જ પ્રિયતમ ધણીના અનુરાગી કહેવાય છે. કેમકે એમનો વાસ્તવિક સમ્બન્ધ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીરાજજી સાથે છે.

જો રૂહેં ઉતરીં અરસ સે, સો કદમ લે અરસ પોહોંચત ।

દેસી ભિસ્ત સબનકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૪ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી અવતર્યા છે તેઓ જ આ ચરણોના પ્રતાપથી પરમધામમાં જાગૃત થશે. એટલું જ નહીં સંસારના બધા જીવોને પણ એ મુક્તિસ્થળનું સુખ આપશે કેમકે એમનો સમ્બન્ધ અક્ષરાતીત પરમાત્મા સાથે છે.

જો રૂહેં કહી લાહૂતી, ઈજને ઈત ઉતરત ।

સો પકડેં કદમ ઈસકસોં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૫ ॥

જે આત્માઓ પરમધામના કહેવાય છે તેઓ શ્રીરાજજીના આદેશથી આ જગતમાં અવતર્યા છે તેઓ શ્રીરાજજીના ચરણોને પ્રેમપૂર્વક ગ્રહણ કરશે કેમકે એમનો સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

રૂહેં અરસ રબદેં ઈત આઈયાં, દેખો કૌન કદમ ગ્રહે જીતત ।

સો ક્યોં બિછુરેં ઈન કદમસોં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૬ ॥

પરમધામમાં થયેલા પ્રેમ સંવાદને કારણે બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. હવે જુઓ તેમાંથી કોણ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ગ્રહણ કરવામાં સર્વ પ્રથમ હોય છે. ખરેખર જેનો મૂલ સમ્બન્ધ અક્ષરાતીત પરમાત્મા સાથે છે તેઓ આ ચરણોથી કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ?

યાહી રબદેં ઈત આઈયાં, લેને પીઉકા બિરહા લજત ।

સો પાએ કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૭ ॥

આ પ્રેમ સંવાદને કારણે જ બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં અવતરિત થયા છે, જેથી તેમને પ્રિયતમના વિરહનું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે. તેઓ પોતાના પ્રિયતમનાં ચરણોને પ્રાપ્ત કરી તેમને કેવી રીતે છોડી શકે છે ? જેનો સમ્બન્ધ જ પ્રિયતમ ધણી સાથે છે.

એ રબદ અરસ ખિલવત કા, રૂહેં ઈસક અંગ ગલિત ।

સો ક્યોં છોરેં પાઉં પકડે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૮ ॥

આ પ્રેમસંવાદ મૂલમિલાવામાં થયો છે, જ્યાં બધા આત્માઓ સદૈવ પ્રેમમાં ઓતપ્રોત રહે છે. ધામધણીની એવી અંગનાઓ હવે આ ચરણોને ગ્રહણ કર્યા પછી તેમને કેવી

૨ ૧ ત
છોડી શકે છે ? કેમકે એમનો સંબંધ જ પ્રિયતમ ધણી સાથે છે.

રૂહેં ઈન કદમ કે વાસ્તે, જીવતે હી મરત ।
સો ક્યો છોડેં પ્યારે પાંઉકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૯ ॥

આ બ્રહ્મ આત્માઓ આ ચરણકમલો માટે પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પિત કરી દે છે. આવી અંગનાઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના પ્યારા ચરણ કમલોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

યાહી કદમકે વાસ્તે, રૂહેં જલ બલ ખાક હોવત ।
તો દિલ આએ કદમ ક્યો છૂટહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૦ ॥

આ ચરણો માટે બ્રહ્માત્માઓ સ્વયંને અગ્નિમાં હોમી પણ દે છે. આવી અંગનાઓ પોતાના હૃદયમાં અંકિત આ ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

રૂહેં હોવેં જિન કિન બિલકે, હક પ્રગટે સુનત ।
આએ પકડેં કદમ પલમેં, જાકી સલ હક નિસબત ॥ ૬૧ ॥

એ બ્રહ્મપ્રિયાઓ આ જગતમાં ભલે કોઈપણ જાતિમાં પ્રગટ થઈ હોય પરંતુ પોતાના ધામધણીના પ્રગટ થવાના સમાચાર સાંભળતા જ દોડીને તેમના ચરણો ગ્રહણ કરશે. કેમકે એ તેમની જ અંગનાઓ છે.

જબ આખર હક જાહેર સુને, તબ બિનમેં રૂહેં દૌડત ।
સો ક્યો રહેં કદમ પકડે બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૨ ॥

આ અંતિમ સમયમાં પરમાત્મા પ્રગટ થવાની વાત સાંભળી બ્રહ્મપ્રિયાઓ પલભરમાં દોડીને આવશે. આવી અંગનાઓ પોતાના ધણીના ચરણો ગ્રહણ કર્યા વગર કેવી રીતે રહી શકે છે ?

જબ ઈમામ આએ સુને, તબ મોમિન રહે ના સકત ।
દૌડકે કદમ પકડેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૩ ॥

પોતાના સદ્ગુરુનું આગમન સાંભળતાં જ બ્રહ્મપ્રિયાઓથી રહેવાય નહીં. તેઓ દોડીને તેમનાં ચરણોને ગ્રહણ કરશે કેમકે તેઓ ધણીની અંગનાઓ છે.

મલકૂત બૈકુંઠ વાસ્તે, દુની પહાડસે ગિરત ।
તો રૂહેં હક કદમ ક્યો છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૪ ॥

નશ્વર જગતના જીવોએ વૈકુંઠ વગેરે લોકની પ્રાપ્તિ માટે જ્યારે પર્વત ઉપરથી પડીને પોતાના પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો છે તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માની અંગનાઓ પોતાના ધણીના ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મલકૂત બૈકુંઠ વાસ્તે, દુની સિર લેત કરવત ।
તો રૂહેં હક કદમ ક્યો છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૫ ॥

વૈકુંઠનાં સુખોની પ્રાપ્તિ માટે આ જગતના અનેક લોકોએ પોતાના શિર પર કરવત ચલાવરાવી

છે તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માની અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મલકૂત બૈકુંઠ વાસ્તે, દુનિયાં આગ પીવત ।

તો રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૬ ॥

વૈકુંઠનાં ક્ષણિક સુખોને માટે આ જગતના અનેક લોકોએ અગ્નિનું પાન સુધ્ધાં કર્યું છે, તો અક્ષરાતીત ધણીની અંગનાઓ પોતાના ધણીના ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મલકૂત બૈકુંઠ વાસ્તે, દુની ભૈરવ ઝંપાવત ।

તો રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૭ ॥

આ વૈકુંઠની પ્રાપ્તિ માટે અનેક લોકોએ પહાડો પરથી કૂદકો માર્યો (ભૈરવ ઝાંપ ખાધો) તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માની અંગનાઓ પોતાના ધણીના ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

મલકૂત બૈકુંઠ વાસ્તે, દુની હેમમેં ગલત ।

તો રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૮ ॥

આ રીતે વૈકુંઠનાં સુખોની પ્રાપ્તિ માટે અનેક લોકોએ હિમાલયના હિમમાં પોતાના શરીરને ગાળી નાખ્યું. તો પરમધામની આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

ઔર ઇલાજ જો કે કરો, પર પાવે ના બિના કિસમત ।

સો હક કદમ તાલે મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૯ ॥

આ રીતે અનેક ઉપાયો કરવા છતાં તેમની અંગનાઓનાં સિવાય બીજા કોઈને પણ પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં ચરણોનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં. માત્ર આ બ્રહ્માંગનાઓને જ ચરણોની પ્રાપ્તિનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે.

એ બિન મોમિન કદમ ન પાઈએ, જો કરે કે કોટ મેહેનત ।

એ મોમિન અરસ અજમકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૦ ॥

એ ચરણકમલો બ્રહ્મ અંગનાઓ સિવાય બીજા કોઈને પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં. ભલે તેઓ કરોડો ઉપાય કેમ ન કરી લે. આ બ્રહ્મ અંગનાઓ શ્રેષ્ઠ પરમધામની છે. તેમનો મૂલ સંબંધ સ્વયં પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથે છે.

રૂહેં અરસકી કહેં વેદ કતેબ, બિન કુંજ ક્યોંએ ન પાઈયત ।

સો રૂહઅલ્લા બેસક કરી, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૧ ॥

વેદ તથા કતેબ વગેરે ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે બ્રહ્મ આત્માઓ દિવ્ય પરમધામના છે. પરંતુ તારતમ જ્ઞાનરૂપી ચાવી વિના આ ગૂઢ રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ શકે નહીં. ધામધણીની અંગના સ્વયં શ્રીશ્યામાજીએ પ્રગટ થઈ આ જગતમાં સંદેહોને નિર્મૂળ કરનારું તારતમ જ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે.

હક કદમ દિલ મોમિન, દેખ દેખ રૂહ ભીજત ।

એક પાઉ પલ ના છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૨ ॥

ધામધણીના ચરણકમલ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં છે. આ જોઈને આત્મા ગદ્ગદ થઈ જાય છે. આ રીતે ધામધણીની અંગનાઓ પણમાત્ર માટે પણ આ ચરણોને છોડતી નથી.

એ કદમ રૂહેં દિલ લેયકે, દેહ જૂઠી ઉડાવત ।

કોઈ દિન રખેં વાસ્તે લજત, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૩ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ આ ચરણોને હૃદયમાં ધારણ કરી નશ્વર શરીરને ઊડાવી દે છે. જો થોડા સમય માટે શરીરને ધારણ પણ કરે છે તો પણ આ ચરણોનું સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ છે. કેમકે એમનો સમ્બન્ધ સ્વયં ધામધણી સાથે છે.

મોમિન આએ અરસસે, દુની ક્યા જાને એ ગત ।

એ કદમ તાલે બ્રહ્મસૃષ્ટકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૪ ॥

બ્રહ્મઆત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે. નશ્વર જગતના જીવ આ તથ્ય કેવી રીતે સમજશે ? શ્રીરાજજીના એ ચરણકમલ આ જ બ્રહ્માત્માઓના ભાગ્યમાં છે કેમકે એમનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

રૂહેં ખાના પીના રોજા સેજદા, ઈન કદમોં હજ જારત ।

ઔર ચૌદે તબક ઉડાવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનું ખાન, પાન, વ્રત, નમન તથા યાત્રાનો વિરામ જ એ ચરણ કમલ છે. એમના માટે તેઓ ચૌદ લોકને પણ કંઈ વિસાતમાં ગણતા નથી. કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

એ ચરન પેહેયાન હોએ મોમિનો, વાહી કો પ્યારે લગત ।

ના તો બુરા ન ચાહે કોઈ આપકો, પર ક્યા કરે બિના હક નિસબત ॥ ૭૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓને જ આ ચરણોની પિછાણ છે એટલે એ તેમને જ પ્રિય લાગે છે. જો કે કોઈપણ પોતાનું અહિત નથી ઇચ્છતું (બધા પરમાત્માને મેળવવા ઇચ્છે છે) પરંતુ પરમાત્માના સંબંધ વિના તેઓ શું કરી શકે છે ?

પાએ બિછુરે પીઉ પરદેસમેં, બીચ હક ન ડારેં હરકત ।

એ કરી ઈસક પરીછા વાસ્તે, પર ના છૂટે હક નિસત ॥ ૭૭ ॥

આ જગતમાં આવ્યા પછી જ બ્રહ્માત્માઓને ધામધણીનાં આ ચરણકમલોનો વિયોગ થયો છે. જો કે ધામધણી બ્રહ્માત્માઓને માયામાં નાખવા ઇચ્છતા નથી, પરંતુ પ્રેમની પરીક્ષા માટે એવું કર્યું છે. તો પણ બ્રહ્માત્માઓથી ધામધણીનો મૂળ સમ્બન્ધ છૂટ્યો નથી.

જિન પરદેસ મેં પાઉં પકડે, જયોં બિછુરે આએ મિલત ।

સો મોમિન છોડેં ક્યોં કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૮ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓએ આ જગતમાં ધામધણીના ચરણ ગ્રહણ કર્યા છે, તેમણે આ રીતે ગ્રહણ કર્યા છે, જાણે જુદાઈ પછી એ ચરણ ફરીથી પ્રાપ્ત થયા હોય. આવા બ્રહ્માત્માઓ હવે આ ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે છે, જેનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રી રાજજી સાથે છે.

જો બિછડકે આએ મિલે, સો પલક ના છોડ સકત ।

સો રૂહેં પાએ ચરન પીઉકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૯ ॥

વિયોગ થયા પછી જેનું પુનઃ મિલન થાય છે, તેઓ પળવાર માટે પણ જુદા પડતા નથી. આ

બ્રહ્માત્માઓએ પણ આ રીતે ધામધણીના ચરણ પ્રાપ્ત કર્યા છે. એમનો મૂળ સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રી રાજજી સાથે છે.

અરસેં સબદ ન પોહોંયે ત્રૈલોકકા, સો દિલ મોમિન અરસ કહાવત ।

ઈન કદમોં બડાઈ દિલકો દઈ, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૦ ॥

આ જગતના શબ્દો પરમધામ સુધી પહોંચી શકતા નથી, તે દિવ્ય પરમધામ બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય કહેવાય છે. આ જ ચરણોના મહિમાથી બ્રહ્માત્માઓના નશ્વર શરીરના હૃદયને આ મહત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું છે.

દિલ મોમિન એહી પેહેચાન, દિલ કદમ છોડ ન ચલત ।

તો પાઈ અરસ બુજરકી, જો થી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયની આ જ પિછાણ છે કે તેનાથી શ્રીરાજજીના ચરણકમલ ક્યારેય પણ છૂટશે નહીં. એટલા માટે તેમને પરમધામની શોભા પ્રાપ્ત થઈ છે. કેમકે આ બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

એ કદમ નૂરજમાલકે, આઈ દિલ મોમિન લજત ।

સો મોમિન અરવા અરસકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૨ ॥

એ ચરણ કમલ અક્ષરાતીત ધામધણીના છે. એ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થતાં જ તેમને અપાર આનંદનો અનુભવ થયો. એ બ્રહ્માત્માઓ સ્વયં પરમધામના છે, એમનો સમ્બન્ધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

એ ચરન દિલકા જીવ હૈ, તિન બિન જીવ ક્યોં જીવન ।

તો હકે અરસ કહ્યા દિલકો, જો અસલ હક નિસબત ॥ ૮૩ ॥

આ ચરણકમલ હૃદયનું જીવન છે. એટલા માટે જીવન વગર જીવ કેવી રીતે જીવતો રહી શકે છે ? ધામધણીએ એમના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે એમનો સંબંધ સ્વયં તેમની સાથે છે.

જો નિસબતી દિલ ચરનકે, તામેં જરા ન તફાવત ।

એ કદમ રૂહેં લ્યાઈ દુનીમેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૪ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય તથા ધામધણીનાં ચરણોમાં કાંઈ પણ અંતર નથી. આ ચરણોને આ જગતમાં લાવવાનું શ્રેય પણ આ બ્રહ્માત્માઓને મળ્યું છે. કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે જ છે.

હક જાહેર બીચ દુનીકે, રૂહેં સમઝકે સમઝાવત ।

હુઆ ફુરમાયા રસૂલકા, તો જાહેર હુઈ હક નિસબત ॥ ૮૫ ॥

એ બ્રહ્મ આત્માઓ અક્ષરાતીત ધણીનું આ જગતમાં આગમનનું રહસ્ય સ્વયં સમજી બીજા લોકોને સમજાવે છે. આ રીતે રસૂલ મહંમદનું કથન સત્ય સાબિત થયું છે. કેમકે ધામધણીની અંગનાઓ આ જગતમાં અવતરિત થઈ ગઈ છે.

ચૌદે તબક કરસી કાયમ, એ જો ઝૂઠે ખાકીબુત ।

મોમિન બરકત ઈન કદમોં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૬ ॥

હવે આ બ્રહ્માત્માઓ ચૌદલોકના નશ્વર શરીરધારી જીવોને પણ અખંડ મુક્તિ સ્થળનું સુખ આપશે. આ ચરણોની કૃપાથી બ્રહ્માત્માઓને આ શક્તિ મળી છે. કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

સખોં ભિસ્ત દે ઘરોં આવસી, રૂહેં કદમ ગ્રહેં બડી મત ।

અરસકે તન જો મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૭ ॥

સંસારના બધા પ્રાણીઓને મુક્તિસ્થળ (ભિસ્ત - વહિસ્ત)નું સુખ પ્રદાન કરી એ બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં જાગૃત થશે. કેમકે આ શ્રેષ્ઠ બ્રહ્માત્માઓએ ધામધણીના ચરણોને ગ્રહણ કર્યા છે. આ બ્રહ્માત્માઓનું મૂળ તન (પર-આત્મા) દિવ્ય-પરમધામમાં છે અને એમનો જ સંબંધ અક્ષરાતીત સાથે છે.

એ કામ ક્રિયા સબ હુકમેં, અવલ બીચ આખરત ।

હક બકા દ્વાર ખોલિયા, મહામત લે આએ નિસબત ॥ ૮૮ ॥

આ રીતે આરંભ (વ્રજ) મધ્ય (રાસ) તથા અંત (જાગણી)નાં બધા કાર્યો શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ થયાં છે. હવે મહામતિ અખંડ ધામનાં દ્વાર ખોલીને બ્રહ્માત્માઓને પરમધામ લઈ ચાલે છે.

પ્રકરણ ૭ ચોપાઈ ૪૪૩

કદમ પરિકરમા નિસબત

ઉમર જાત પ્યારી સુપને, નિસ દિન પીઉ જપત ।

લાલ કદમ ન છોડેં મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ અનુરાગી આત્માઓનું જીવન પોતાના પ્રિયતમ ધણીના નામ સ્મરણમાં જ વ્યતીત થઈ જાય છે. એ બ્રહ્માત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના લાલિમાયુક્ત ચરણોને છોડતા જ નથી કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ ધામધણી સાથે છે.

માંગ લઈ પ્યારી ઉમર, એ જો રબદ કે બખત ।

લાલ પાંઉં તલી છોડેં ક્યોં મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓએ પ્રેમ-સંવાદના સમયે ધામધણી પાસેથી નશ્વર જગતનું જીવન માંગ્યું હતું. એટલા માટે હવે ધામધણીની એ અંગનાઓ લાલ પગની પાનીને કેવી રીતે છોડી શકે ?

પાંઉં નિસ દિન છોડેં ના મોમિન, સુપને યા સોવત ।

સો ક્યોં છોડેં બેસક જાગે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ નીંદરમાં હોય કે સ્વપ્ન અવસ્થામાં હોય પરન્તુ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં ચરણ-કમલોને અહર્નિશ છોડતા નથી. તો પછી તેઓ જાગૃત અવસ્થામાં નિશ્ચય જ આ ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ? કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં અક્ષરાતીત ધણી સાથે છે.

જબ ઉડી નીંદ અસલકી, હક દેખેં હોએ જાગૃત ।

સુખ લેસી બેલકા અરસમેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪ ॥

જ્યારે પર-આત્મા પર છવાયેલું અજ્ઞાનનું આવરણ દૂર થઈ જશે ત્યારે તે જાગૃત થઈ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું દર્શન કરશે અને પરમધામમાં હોવા છતાં પણ નશ્વર જગતનાં સુખોનો

અનુભવ કરશે કેમકે એમનો મૂળસંબંધ સ્વયં અક્ષરાતીત સાથે છે.

દીજે પરિકરમા અરસ કી, મોમિન દિલ ના સખત ।

સૂતે ભી કદમ ના છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં પરમધામની જ પરિક્રમા કરે છે. એમનું હૃદય અત્યંત સુકોમળ છે. સ્વપ્નમાં પણ એ પોતાના ધણીનાં ચરણોને છોડતાં નથી. કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ ધામધણી સાથે છે.

સુખ આગૂં અરસ દ્વારકે, કે વિધ કેલ કરત ।

સો ક્યોં છોરેં ચરન હકકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬ ॥

રંગભવનના મુખ્ય દરવાજાની સામે ચાંદની ચોકમાં કેવી રીતે વિવિધ લીલાઓ થાય છે એમને યાદ કરીને બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોને છોડતા નથી.

કરેં સુપનેમેં કુરબાનિયાં, એસે મોમિન અલમસ્ત ।

સૂતે ભી કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭ ॥

બ્રહ્મ અંગનાઓ એવી પ્રેમ દિવાની છે કે તેઓ સ્વપ્નમાં પણ પોતાના જીવનની આહુતિ આપી શકે છે. તેઓ તો ઊંઘમાં પણ ધામધણીનાં ચરણોને છોડતી નથી કેમકે એમનો મૂળ સંબંધ જ શ્રીરાજજી સાથે છે.

સુપને કદમ પકડ કે, તા પર અપના આપ વારત ।

હક કરેં સૂરખરૂ ઈનકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ ધામધણીનાં ચરણોને ગ્રહણ કરી એ બ્રહ્મ આત્માઓ તેના ઉપર સમર્પિત થઈ જાય છે. એટલા માટે શ્રીરાજજી એમને પ્રતિષ્ઠા આપે છે. કેમકે એમનો સંબંધ પણ તેમની જ સાથે છે.

લેવેં સુખ બાગ મોહોલનમેં, મલારમેં બરસા રુત ।

એ રૂહેં ક્યોં છોરેં ચરન સુપને, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૯ ॥

એ બ્રહ્મ અંગનાઓ વર્ષાઋતુમાં પણ પરમધામના વન-ઉપવન તથા મહેલોમાં અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. એટલા માટે ધામધણીની એ અંગનાઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ તેમનાં ચરણોને છોડતી નથી.

રૂહેં ખેલેં મલાર બનમેં, હક હાદીકી સોહોબત ।

એ ક્યોં છોરેં ચરન મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૦ ॥

એ આત્માઓ વર્ષાઋતુમાં પણ શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજીની સાથે વનમાં ખેલે છે. એટલા માટે તેમના અંગ રૂપ એ આત્માઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મોમિન બસેં અરસ બનમેં, ઊપર ચાહ્યા મેહ બરસત ।

સો ક્યોં રહેં ઈન પાંઉં બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૧ ॥

જ્યારે આ બ્રહ્મ અંગનાઓ વન-ઉપવનોમાં લીલાઓ કરે છે તે સમયે ત્યાં તેમની ઈચ્છાનુસાર વર્ષા થાય છે. શ્રીરાજજીની એ અંગનાઓ તેમનાં ચરણો વિના આ જગતમાં કેવી રીતે રહી

શકે ?

રૂહેં મલાર અરસ બાગમેં, ઊપર સેરડિયાં ગરજત ।

રૂહેં સુપને પાંઉં ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૨ ॥

જ્યારે આ બ્રહ્મ આત્માઓ વર્ષા-ઋતુમાં વન-ઉપવનોમાં લીલા કરે છે, તે સમયે આકાશમાં વાદળો ગર્જના કરે છે. આ લીલાઓને સ્મરણ કરતા બ્રહ્મ આત્માઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પોતાના ધામધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

રૂહેં ખેલેં હક હાદી સોં બનમેં, નૂર બીજલિયાં ચમકત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૩ ॥

જ્યારે એઓ શ્રીરાજશ્યામાજીની સાથે વનમાં લીલાઓ કરે છે તે સમયે આકાશમાં વીજળી ચમકે છે. એવી લીલાઓનું સ્મરણ કરતાં ધામધણીની એ અંગનાઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

હક ખેલોંને કે ખેલાવહીં, કે મોર કલા પૂરત ।

સો ક્યોં છોરેં પાંઉં હકકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજી આ વન-ઉપવનોમાં પશુ-પક્ષીઓને વિવિધ પ્રકારની કીડાઓ માટે પ્રેરિત કરે છે. અહીં અનેક મોરલાઓ પણ પોતાની કલાઓનું પ્રદર્શન કરે છે. આવા અનુપમ દ્રશ્યનું સ્મરણ કરતાં એ બ્રહ્મ આત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

રૂહેં ખેલેં અરસ કે બાગમેં, કે પસુ પંખી ખેલાવત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૫ ॥

પરમધામનાં વન-ઉપવનોમાં એ બ્રહ્માત્માઓ સ્વયં કીડા કરી પશુ-પક્ષીઓને પણ વિવિધ પ્રકારની કીડાઓ કરાવે છે. એવી ધામધણીની અંગનાઓ આ જગતમાં આવીને તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

રૂહેં સુપને દુનીકો ન લાગહીં, જાકો મુરદાર કહી હજરત ।

એ હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૬ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ આ જગતના પ્રભાવમાં આવતા નથી, જેને રસૂલ મહંમદે મૃત તુલ્ય કહ્યા છે. આવી ધણીની અંગનાઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે છે ?

એ રૂહેં હક હાદી સંગ, વિધ વિધ બન વિલસત ।

એ ક્યોં છોરેં કદમ મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૭ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજ શ્યામાજીની સાથે પરમધામનાં વિવિધ વનોમાં વિલાસ કરે છે. એવા બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવીને પોતાનાં ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

ખેલને વાલી સાતોં ઘાટકી, હક પ્રેમ સુરાહી પિલાવત ।

રૂહેં સુપને ન છોરેં કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૮ ॥

એ તો પરમધામના સાતેય ઘાટોમાં કીડા કરનારી છે. સ્વયં શ્રીરાજજી પોતાના હૃદયરૂપી પ્રેમપાત્રથી એમને પ્રેમ સુધાનું પાન કરાવે છે. એવી આ અંગનાઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં આવીને પોતાના ધણીનાં ચરણોને અવશ્ય ભૂલશે નહીં.

રૂહેં સરાબ હક સુરાહી કા, પૈદરપેં પીવત ।

બેહોસ હુએં ન છોડેં કદમ, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૯ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના હૃદયરૂપી પ્રેમપાત્રથી અહર્નિશ પ્રેમ સુધાનું પાન કરે છે. એવા બ્રહ્માત્માઓ મૂર્ચ્છિત અવસ્થામાં પણ પોતાના ધણીનાં ચરણોને ભૂલી શકતા નથી.

ઝૂલેં પુલ મોહોલ સામ સામી, જલ બીય મોહોલ ઝલકત ।

રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રી યમુનાજીના બન્ને પુલ મહેલોમાં આવેલા હિંડોળાઓમાં ઝૂલે છે. આ સુંદર મહેલોનું પ્રતિબિમ્બ જળમાં પ્રતિબિમ્બિત થાય છે. એવી દિવ્ય લીલાઓનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

રૂહેં રમેં કિનારેં જોએ કે, હક હાદી રૂહેં ઝીલત ।

સો સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૧ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ શ્રી યમુનાજીના કિનારા પર વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરતા શ્રીરાજશ્યામાજીની સાથે જલકીડા કરે છે. તેઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં આવીને પોતાના ધણીનાં ચરણોને અવશ્ય ભૂલશે નહીં.

હક હાદી રૂહેં પાટ પર, મન યાહે સિનગાર સાજત ।

રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૨ ॥

જલકીડા પછી શ્રીરાજશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ પાટ ઘાટમાં બેસીને ઈચ્છા પ્રમાણે શણગાર સજે છે. ધામધણીની આવી અંગનાઓ આ જગતમાં આવીને પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

રૂહેં મિલાવા અરસ બાગ મેં, દેખો કિન વિધ એ સોભિત ।

રૂહેં હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૩ ॥

પરમધામનાં વન-ઉપવનોમાં બ્રહ્માત્માઓનું મિલન કેટલું શોભાયુક્ત હોય છે ? આવા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે, કેમકે તેમનો સંબંધ જ સ્વયં ધામધણી સાથે છે.

પસુ પંખી બોલેં ઈન સમેં, કે વિધ બન ગુંજત ।

રૂહેં સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૪ ॥

આ સમયે વનમાં પશુ-પક્ષી કલરવ કરે છે. તેમનો ધ્વનિ સમગ્ર વનમાં ગૂંજે છે. આ લીલાનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ પોતાના ધણીના ચરણોને છોડશે નહીં.

વિધ વિધકે કુંજ બનમેં, હક રૂહેં કેલ કરત ।

સો ક્યોં છોડેં ઈન કદમ કો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૫ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ કુંજવનમાં શ્રીરાજજીની સાથે વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરે છે. આવા બ્રહ્માત્માઓ પોતાનાં ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

બટ પીપલ કી ચૌકિયાં, હક હાદી રૂહે હીંચત ।

રૂહે સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૬ ॥

વટ-પીપલની ચોકીની ઉપર આવેલા હિંડોળાઓમાં શ્રી રાજશ્યામાજી તથા બ્રહ્મ અંગનાઓ ઝૂલીને આનંદમયી લીલાઓ કરે છે. લીલાનો આનંદ લેવાવાળા આત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ પોતાના ધણીનાં ચરણોને છોડતા નથી.

તાલ પાલ બન ગિરદવાએ, ઊપર કે મોહોલ દેખત ।

સો ક્યોં છોરે હક કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૭ ॥

હૌજકૌસર તળાવની પાળીની ચારે તરફ વન પ્રદેશ સુશોભિત છે. ત્યાં વિવિધ પ્રકારના મહેલો શોભે છે. અહીંના આનંદનો અનુભવ કરવાવાળા આત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

સોભા ચારોં ઘાટકી, જિત જોએ હૌજ મિલત ।

રૂહે સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૮ ॥

જ્યાં યમુનાજી હૌજકૌસર તળાવમાં મળે છે, ત્યાં આવેલ ચારેય ઘાટોની શોભા અદ્વિતીય છે. એનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ ધામધણીના ચરણોને છોડી શકતા નથી.

એ જો કહે મેહેરાબ, ઘાટોં ઊપર સોભિત ।

હક કદમ હિરદે રૂહકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨૯ ॥

ચારેય ઘાટો પર સુંદર તોરણ (કમાન) સુશોભિત છે. આ અનુપમ શોભાને જોવાવાળી બ્રહ્મ અંગનાઓના હૃદયમાં ધામધણીના ચરણકમલ અંકિત છે. કેમકે એમનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

ખેલેં હૌજ કૌસરકે બાગમેં, રૂહે બન ડારી ઝૂલત ।

હક ચરન સુપને ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૦ ॥

હૌજકૌસર તળાવના કિનારા પર આવેલ બગીચાઓમાં વૃક્ષોની ડાળીઓ પર ઝૂલતી બ્રહ્મ અંગનાઓ આનંદનો અનુભવ કરે છે. આ આનંદને યાદ કરતી તે ધામધણીનાં શ્રીચરણોને સ્વપ્નમાં પણ છોડતી નથી.

રૂહે ખેલેં ટાપૂકે ગુરજમેં, જાએ ઝરોખોં બૈઠત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૧ ॥

હૌજ કૌસર તળાવના મધ્ય દ્વીપમાં આવેલા મહેલો (ટાપુમહેલ)ના ગુરજો (બુરજો)માં રમતી એ બ્રહ્મ અંગનાઓ ઝરૂખામાં જઈને બેસી જાય છે. આ લીલાઓનો આનંદ લેવાવાળી ધામધણીની એ અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

ખેલેં અરસ હૌજ ટાપૂ મિને, હક ભેલેં ચાંદની ચઢત ।

રૂહે ક્યોં રહેં ઈન કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૨ ॥

હૌજ કોસર તળાવ વચ્ચે આવેલા મહેલો (ટાપુમહેલ)ની છત પર ધામધણીની સાથે આનંદમયી લીલાઓ કરવાવાળા એ બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવીને તેમનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

નેહેરે મોહોલ ઢાંપિયાં, જલ ચકાવ જ્યોં ચલત ।

મોમિન હક કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૩ ॥

ઝવેરાતની નહેરોમાં મહેલોની અંદર ઢંકાયેલું જલ ધૂમરી લઈને પ્રવાહિત થાય છે. આ અનુપમ શોભાને જોવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

કે મોહોલ માનિક પહાડમેં, હિસાબમેં ન આવત ।

એ મોમિન કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૪ ॥

માણેક પર્વતમાં અનેક મહેલો સુશોભિત છે. જેની ગણના થઈ શકતી નથી. આ મહેલોનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

કે તાલ નેહેરેં માનિક પર, ઢિંગ હિડોલોં ચાદરેં ગિરત ।

એ કદમ મોમિન ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૫ ॥

માણેક પર્વતમાં અનેક પ્રકારના તાલ, નહેરો, ઝૂલા તથા ઉપરથી પડતી જલધારાઓ સુશોભિત છે. આ દૃશ્યનું સુખ પ્રાપ્ત કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

કે ભાંતોં નેહેરેં બનમેં, સાગરોં નિકસ મિલત ।

મોમિન ખેલેં કદમ પકડકે, જાકી અસલ હક નિસત ॥ ૩૬ ॥

માણેક પર્વતથી આગળ વનની અસંખ્ય નહેરો છે. તેમાં વહેતું જલ સાગરોમાં જઈ સમાઈ જાય છે. અહીં બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ગ્રહણ કરી વિવિધ પ્રકારની કીડાઓ કરે છે. કેમકે તેમનો સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

કે બડે મોહોલ કિનારેં સાગરોં, કે મોહોલ ટાપૂ ઝલકત ।

એ મોમિન કદમોં સુખ લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૭ ॥

સાગરોના કિનારાઓ પર વિશાળ મહેલો (બડી રાંગની હવેલીઓ) સુશોભિત છે. તથા સાગરોના મધ્ય ભાગમાં અનેક દ્વીપ મહેલો શોભે છે. અહીં બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોનો આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે કેમકે તેમનો મૂળ સંબંધ સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે છે.

આગૂં બડા યોગાન બન બિના, દૂબ કે દુલીયોં જુગત ।

મોમિન દૌડકે કદમ પકડેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૮ ॥

રંગ ભવનના પછિતના ભાગમાં વિશાળ મેદાન (પશ્ચિમનું યોગાન) છે. ત્યાં વૃક્ષ નથી. તેમની નજીક ગાલીયાની જેવું દૂબ (ધ્રોક્ડ) સુશોભિત છે. અહીં લીલા કરતાં બ્રહ્માત્માઓ ઝડપથી દોડીને શ્રીરાજજીનાં ચરણોને ગ્રહણ કરે છે.

હક હાદી રૂહેં ઈન યોગાનમેં, કે પસુ પંખી દોડાવત ।

મોમિન લેવેં સુખ કદમોં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્મ આત્માઓ આ મેદાનમાં પશુ-પક્ષીઓ પર સવારી કરી તેમને દોડાવે છે. અહીં પણ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોનું સુખ મેળવે છે.

કહા કહૂં બાગ અરસકા, જિત કે રંગોં ફૂલ ફૂલત ।

રૂહેં ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૦ ॥

રંગભવનના પૃષ્ઠ ભાગમાં આવેલ ફૂલબાગ તથા નૂરબાગનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું. ત્યાં અનેક રંગોનાં ફૂલો ખીલેલાં છે. અહીંનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

રૂહેં ખેલેં ફૂલ બાગમેં, કે ખુસબોએ રસ બેહેકત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૧ ॥

ફૂલબાગમાં લીલા કરવાવાળા બ્રહ્મ આત્માઓ અહીંની અપાર સુગંધનો આનંદ માણે છે. તેઓ પોતાના ધામધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

વિધ વિધકી બન છત્રિયાં, જડાવ ચંદ્રવા જ્યોં ચલકત ।

એ કદમ સુખ સુપને લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૨ ॥

અહીંનાં વનનાં વૃક્ષોની છત્રીઓ ચંદ્રવાની જેમ સુશોભિત છે. શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેઠેલા બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ આ અનુપમ શોભાનો આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ઈન બાગ તલે જો બાગ હે, એ ક્યોં કહે જુબાં સિફત ।

એ મોમિન કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૩ ॥

ફૂલબાગની નીચે નૂરબાગ સુશોભિત છે. એની સુંદરતાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. ધામધણીની સાથે અહીંનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મોર ચકોર મૈના કોઈલી, કે વિધ બન ટહુંકત ।

રૂહેં કદમ સુખ સુપને લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૪ ॥

અહીં મયૂર, ચકોર, મૈના, કોયલ, વગેરે પક્ષીઓ વિવિધ રીતે મધુર કલરવ કરે છે. ધામધણીનાં ચરણોમાં રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ આ અપાર શોભાનો આનંદ સ્વપ્નમાં પણ પ્રાપ્ત કરે છે.

જો ખેલેં ઝીલેં ચેહેબચે, જલ ફુહારે ઉછલત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૫ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ જલકુંડોમાં જલકીડા કરતાં આનંદનો અનુભવ કરે છે, તથા ફુવારામાંથી ઉછળતાં જળનું મનોહર દૃશ્ય હૃદયમાં ઊતારે છે, તેઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

રૂહેં ખેલેં લાલ ચબૂતરે, કે રંગોં હાથી ઝૂમત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૬ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ લાલ ચબૂતરા પર વિવિધ કીડાઓ કરે છે. ત્યાં વિવિધ રંગોના અનેક હાથીઓ મસ્તીથી ઝૂમતા દેખાય છે. આ અપાર આનંદનો અનુભવ કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

કે બાઘ ચીતે દીપે કેસરી, બોલેં કૂદેં ગરજત ।

રૂહેં ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૭ ॥

અહીં વિવિધ પ્રકારના વાઘ, ચિત્તા, દીપડા (તેંદુએ) કેસરી સિંહ વગેરે પશુ ગર્જના કરતા દોડે છે. આ દૃશ્યને હૃદયમાં અંકિત કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ નશ્વર જગતમાં પણ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

કે વિધ બાજે બજાવહીં, ઈત બાંદર નટ નાયત ।

રૂહેં સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૮ ॥

અહીં વાનરો પણ વિવિધ પ્રકારનાં વાજિંત્રો વગાડતા નટોની જેમ નૃત્ય કરે છે. આવાં દૃશ્યોને હૃદયમાં ધારણ કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં ધામધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

કે બડે પસુ પંખી અરસ કે, કે ઉડેં બેલેં કૂદત ।

રૂહેં ક્યોં રહેં હક ચરન બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪૯ ॥

પરમધામમાં અનેક મોટા મોટા પશુપક્ષી કોઈ ઊડતાં અને કોઈ દોડતાં કીડા કરે છે. એવા અનુપમ દૃશ્યનો આનંદ લેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

કે વિધ યોં મધુબનમેં, સુખ લેવેં ચિત ચાહત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૦ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ મધુવનમાં પણ વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરતાં ઈચ્છાનુસાર સુખ મેળવે છે. આવા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

બડે મોહોલ જો પહાડસે, ઈત રૂહેં બેલેં કે જુગત ।

સો સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૧ ॥

અહીં પર્વતો જેવા દેખાતાં મોટામોટા મહેલોમાં બ્રહ્માત્માઓ વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરે છે. આવા બ્રહ્માત્માઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં આવીને ધામધણીનાં ચરણોને અવશ્ય છોડશે નહીં.

ચાર મોહોલ બડે થંભ જયોં, સો ઊપર જાએ મિલત ।

રૂહેં ઈત સુખ કદમોં લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૨ ॥

પુખરાજ પર્વતમાં સ્તંભોની જેમ સુશોભિત મોટામોટા ચાર મહેલો છે. જે ઉપર જઈ એકબીજામાં મળી જાય છે. અહીં ધામધણીની અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોનું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

હજાર હાંસેં જિત ગિરદવાએ, બીચ મોહોલ બડે બિરાજત ।

ઈત રૂહેં સુખ લેવેં ચરનકા, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૩ ॥

પુખરાજ પર્વતની ચારે તરફ એક હજાર પહેલ (હાંસ) શોભાયમાન છે તથા મધ્યમાં મોટામોટા મહેલો સુશોભિત છે. બ્રહ્માત્માઓ અહીં આવી ધામધણી પાસેથી અપાર સુખ મેળવે છે.

પહાડ પુખરાજ મોહોલમેં, સુખ ચાંદની લેવત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૪ ॥

પુખરાજ પર્વતના વિશાળ મહેલો (પુખરાજ મહેલો)ની ચાંદનીમાં બેસી બ્રહ્માત્માઓ અપાર આનંદનો અનુભવ કરે છે. શ્રીરાજજીની આવી અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

અતિ બડે ચાર દ્વાર ચાંદની, કે હાથી હલકોં આવત ।

ચરન છૂટે ના ઈન ખાવંદકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૫ ॥

આ વિશાળ ચાંદનીમાં મોટા મોટા ચાર દરવાજાઓ સુશોભિત છે. આ દરવાજાઓમાં થઈને હાથીઓનું ઝુંડ ચાંદની પર આવે છે. અહીંનો આનંદ લેવાવાળી બ્રહ્માંગનાઓથી પોતાના સ્વામીના ચરણકમલ છૂટતાં નથી.

બડે પસુ પંખી ઈન ચાંદની, હક હાદી મોહોલા લેવત ।

રૂહેં એ ચરન ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૬ ॥

મોટામોટા પશુપક્ષીઓ આ ચાંદની પર શ્રીરાજશ્યામાજીનાં દર્શન કરે છે. આવા ધામધણીનાં આ ચરણોને તેમની અંગનાઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

હાથી બાઘ ચીતે દીપે કેસરી, કોઈ જાતેં ગિન ના સકત ।

હક કદમ રૂહેં ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૭ ॥

અહીં હાથી, વાઘ, ચિત્તા, દીપડા, કેસરી સિંહ વગેરેની અસંખ્ય જાતિઓ છે. આ બધાની વિવિધ લીલાઓને જોવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

એ નિપટ બડા મોહોલ ચાંદની, ઈત કે મિલાવે મિલત ।

રૂહેં ન છોડેં હક કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૮ ॥

આ ચાંદની પર વિશાળ મહેલો છે. જ્યાં અનેક પશુપક્ષી તથા પરિચારિકાઓ (સેવિકાઓ) એકત્રિત થાય છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેસી આ સુખોનો અનુભવ કરે છે.

બડે ચાર દ્વાર ચબૂતરોં, ક્યોં કહૂં દેહેલાનોં સિફત ।

એ સુખ લેવેં મોમિન કદમોં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫૯ ॥

આ ચાંદનીના ચારેય દરવાજાઓની સામે બે-બે ચબૂતરાઓ સુશોભિત છે. એની સાથે સંકળાયેલ વરંડાઓ (દાલાનો)ની શોભા અદ્વિતીય છે. શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં રહી બ્રહ્માત્માઓ અહીંનો અપાર આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે.

એ અતિ ઊંચે મોહોલ બીચકે, હક સુખ આકાસી દેવત ।

રૂહેં એ કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૦ ॥

આકાશીની મધ્યમાં આવેલ અત્યન્ત ઊંચા મહેલો (આકાશી મહેલ)ની અંદર શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને આનંદ આપે છે. ધામધણીની આ અંગનાઓ તેમનાં ચરણોને કોઈપણ રીતે છોડતી નથી.

હક હાદી રૂહે બડે મોહોલમેં, ઈન ગુરજો સુખ કો ગિનત ।

એ કદમ સુખ મોમિન જાનહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૧ ॥

આ વિશાળ મહેલોમાં શ્રીરાજશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ આનંદમયી લીલાઓ કરે છે. અહીંના ગુર્જો (બુરજો)નું સુખ પણ અનંત છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેસી આ સુખો પ્રાપ્ત કરે છે.

સુખ લેત તાલ મૂલ જોએકે, કે વિધ કેલ કરત ।

રૂહે ક્યોં છોરેં હક ચરનકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૨ ॥

શ્રી યમુનાજીના ઉદ્દગમ સ્થળ પુખરાજી તાલમાં બ્રહ્માત્માઓ વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરે છે. આ લીલાઓનો આનંદ લેવાવાળી ધામધણીની અંગનાઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

મોહોલ બડે તાલ ઊપર, રૂહે સુખ લેવેં હકસોં ઈત ।

એ ક્યોં છોરેં હક કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૩ ॥

આ તાલની ઉપર રત્નોના વિશાળ મહેલો શોભે છે, ત્યાં બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજી સાથે અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતે ધામધણીની અંગનાઓ તેમનાં ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

દોનોં તરફોં મોહોલ કે, આગૂં જિત દરખત ।

સો ક્યોં છોરેં કદમ સુપને, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૪ ॥

આ મહેલોની બન્ને તરફ બડાવનનાં પાંચ-પાંચ વૃક્ષો સુશોભિત છે. અહીંના આનંદનો અનુભવ કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ ધામધણીનાં ચરણોને છોડતા નથી.

દોઊ કિનારેં ગુરજ દોએ, બીચ સોલેં ચાદરેં ઉતરત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૫ ॥

પુખરાજી તાલથી અધબીચના કુંડમાં સોળ જળધારાઓની બન્ને બાજુ બે બુરજ સુશોભિત છે. આ દૃશ્યને હૃદયમાં ઉતારવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

ઊપર ચાદરોં મોહોલ જો, બીચ બડે દેહેલાન દેખત ।

દોઊ તરફોં કદમ સુખ લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૬ ॥

આ જળધારાઓના ઉપર બન્ને તરફ વિશાળ મહેલો (ખાસ મહેલો) સોહે છે. વચ્ચે મોટા-મોટા વરંડાઓ (દાલાન) છે. અહીં બન્ને તરફ બેસી બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોનું સુખ મેળવે છે.

અધબીચમેં કુંડ જો, જિત ચાદરોં જલ ગિરત ।

રૂહે છોરેં ના કદમ સુપને, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૭ ॥

પુખરાજ તાલના આ મહેલોમાંથી સોળ ધારાઓ રૂપે પ્રવાહિત થતું જલ અધબીચના કુંડમાં પડે છે. આ દૃશ્યને હૃદયમાં ઊતારતાં બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને છોડશે નહીં.

તલે તાલ બન બંગલે, જલ ચકાવ જ્યોં ચલત ।

રૂહેં સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૮ ॥

આ તાલની નીચે વિશાલ મહેલો તથા વનની અદ્વિતીય શોભા છે. અહીં જલ ધૂમરી લઈને પ્રવાહિત થાય છે. અહીંનો આનંદ લેવાવાળી ધામધણીની અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં ચરણોને સ્વપ્નમાં પણ છોડતી નથી.

કે ફુહારે મુખ જાનવરોં, જલ તીર જ્યોં છૂટત ।

ક્યોં ભૂલેં ઈત સુખ કદમકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬૯ ॥

અહીં મોટા મોટા મહેલોમાં આવેલ ઉપવનો (બગીચા)માં પશુઓની મુખાકૃતિવાળા અનેક ફુવારા છે. તેમાંથી તીરની જેમ તીવ્ર ગતિએ જળ નીકળે છે. શ્રીરાજજીના ચરણોમાં રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ આ સુખોને કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

એ જંજરેં જલકી, અદભુત સોભા લેવત ।

ક્યોં છોરેં એ કદમ મોમિન, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૦ ॥

અહીં નહેરોમાં પ્રવાહિત થતું જલ સાંકળની જેમ દેખાય છે, જેની શોભા અત્યંત અદ્ભુત છે. આ સુખોને આપવાવાળા ધામધણીનાં ચરણોને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

ઉલંઘ જાત કે ચેહેબચોં, જલ સામ સામી જાત આવત ।

ઈત કદમ સુખ મોમિન લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૧ ॥

સામ-સામે ફુવારાઓમાંથી નીકળતી જલધારાઓ અનેક કુંડોને ઓળંગીને આગળ વધે છે. અહીં બ્રહ્મ આત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોનું અપાર સુખ મેળવે છે.

જલ આવે જાએ ઊપરસે, તલે હક હાદી રૂહેં ખેલત ।

એ સુખ ક્યોં છૂટેં કદમકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૨ ॥

આ ફુવારાઓની જલધારાઓ ઉપરથી આવે જાય છે. એની નીચે શ્રીરાજ શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ વિવિધ લીલાઓ કરે છે. શ્રીરાજજીના ચરણોનું એ સુખ આ જગતમાં કેવી રીતે છૂટી શકે ?

ગિરદવાએ બડે દ્વાર મેહેરાબી, એ મોહોલ સોભા લેવત ।

ઈત ખેલેં રૂહેં કદમ તલેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૩ ॥

અહીં ચારે તરફ મોટાંમોટાં દ્વારો કમાનની જેમ સુશોભિત છે, જેનાથી આ મહેલોની શોભા અત્યંત વધી જાય છે. બ્રહ્માત્માઓ અહીં શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં વિવિધ લીલાઓ કરે છે.

ઈત તાલ તલેં બન છાયા મિને, રૂહેં બીચ બગીચોં મલપત ।

એ સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પુખરાજ તાલની નીચે ઉપવનોમાં બગીચાઓની અંદર વનની છાયામાં આનંદથી ઝૂમે છે. શ્રીરાજજના ચરણોનાં આ સુખોને તેઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ છોડતા નથી.

કેતી ચકાવસે બાહેર, જોએ તલે ચબૂતરે નિકસત ।

રૂહેં ખેલેં તલે કદમકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૫ ॥

અનેક જલકુંડોમાંથી નહેરો દ્વારા ચકાકાર ગતિથી વહેતું જલ ઢંકાઈને ચબૂતરામાંથી બહાર નીકળી યમુનાજના કુંડમાં પડે છે. અહીં શ્રીરાજજનાં ચરણોમાં બેસી ખેલતાં બ્રહ્માત્માઓ આ દશ્યોને જુવે છે.

જોએ ચબૂતરે કુંડ પર, ઊપર બન ઝૂમત ।

એ કદમ સુખ મોમિન લેવહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૬ ॥

શ્રી યમુનાજના ઢંકાયેલા ચબૂતરાઓ તથા મૂલકુંડના ઉપર વનના વૃક્ષોની ડાળીઓ ઝૂમતી સુંદર દેખાય છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજનાં ચરણોમાં બેસી આ સુખોનો અનુભવ કરે છે.

જમુના જલ ઢાંપી ચલી, એ બેઠક સોભા અતંત ।

એ સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૭ ॥

શ્રી યમુનાજ મૂલકુંડથી નીકળી થોડે દૂર સુધી ઢંકાઈને વહે છે. એના કિનારા પર વિશ્રામ (આરામ) કરવા માટે અતિ સુંદર વિશ્રામ સ્થળો છે. ધામધણીની એ અંગનાઓ સ્વપ્નમાં બેસીને પણ તેમનાં ચરણોનાં આ સુખોનો અનુભવ કરે છે.

દોઊ કિનારેં ઢાંપિલ, આગૂં જલ જોએ ખુલત ।

રૂહેં ક્યોં રહેં ઈન કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૮ ॥

બન્ને કિનારાઓથી ઢંકાયેલું આ જલ આગળ ચાલીને ખુલ્લી રીતે વહેવા લાગે છે. આ મનોહર દશ્યનો અનુભવ કરવાવાળા શ્રીરાજજનાં આ ચરણોને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

એક મોહોલ એક ચબૂતરા, જોએ જોએ પુલ તલેં મિલત ।

રૂહેં એ કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭૯ ॥

શ્રીયમુનાજના કિનારે વળાંકથી લઈ પુલ સુધી ક્રમશઃ એક ચબૂતરો અને એક દેરી છે. અહીંથી વહેતું જલ કેળના પુલની નીચે સુધી પહોંચે છે. અહીંથી યમુનાજ બીજા વળાંક સુધી સીધી વહેતી ચાલે છે. આ અનુપમ શોભાનો અનુભવ કરવાવાળા ધામધણીનાં ચરણોને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

જોએ ઈતથેં મરોર સીધી ચલી, અરસ આગૂં સોભા સરત ।

રૂહેં ક્યોં છોડેં ઈન કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૦ ॥

અહીંથી વળીને આગળ વધતાં યમુનાજ રંગ ભવનની આગળ અદ્વિતીય શોભા ધારણ કરે છે. આ શોભાનો અનુભવ કરાવવાવાળા ધામધણીનાં ચરણોને તેમની અંગનાઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

દોઊ પુલકે બીચ મેં, બડી સાતોં ઘાટોં સિફત ।

રૂહેં ખેલેં ઇત કદમોં તલેં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૧ ॥

બન્ને (કેળ તથા વટ) પુલોની મધ્યમાં સાતેય ઘાટોની અદ્વિતીય શોભા છે. શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ અહીં વિવિધ લીલાઓ કરે છે.

નૂર ઔર નૂરતજલ્લા, અરસ સામ સામી ઝલકત ।

એ રૂહેં કદમ ન ભૂલેં સુપને, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૨ ॥

અક્ષરધામ તથા પરમધામ યમુનાજીની બન્ને બાજુ સામ સામે સુશોભિત છે. આ અનુપમ દશ્યનું અનુભવ કરાવવાવાળા ધામધણીનાં આ ચરણોને તેમની અંગનાઓ સ્વપ્નમાં પણ ભૂલશે નહીં.

દોઊ દરબારકી રોસની, અંબર નૂર ભરત ।

રૂહેં કદમ ન ભૂલેં સુપને, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮૩ ॥

બન્ને ધામોનો દેદીપ્યમાન પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે. બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ પોતાના ધણીનાં ચરણોને યાદ કરતાં આ દિવ્ય શોભાનો અનુભવ કરે છે.

અરસ જિમી નૂર અપાર હૈ, ઇતકે બાસી બડે બખત ।

મહામત રૂહેં હક જાત હૈં, જાકી હક કદમોં નિસબત ॥ ૮૪ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિનો પ્રકાશ અપરંપાર છે. મહામતિ કહે છે, અહીં રહેવાવાળી ધામધણીની અંગનાઓ ખૂબ ભાગ્યશાળી છે. તેમનો મૂળ સંબંધ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં છે.

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૫૨૭

અરસ અંદર નિસબત ચરન

અરસ અંદર સુખ દેવહીં, જો રૂહોં દિલ ઉપજત ।

સો રૂહેં કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧ ॥

પરમધામ - રંગમહેલમાં શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓની ઈચ્છા મુજબ તેમને અપાર સુખ આપે છે. આવા ધામધણીના ચરણ કમલ તેમની અંગનાઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

અરસ અરવાહેં ભોમ ખિલવત, નૂર દસોં દિસ લરત ।

સો ક્યોં છોરેં ઇન કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓ રંગભવનની પહેલી ભોમમાં આવેલ મૂલમિલાવાનાં બિરાજમાન છે. અહીંનો દિવ્ય પ્રકાશ દશેય દિશાઓમાં સ્પર્ધા કરતો દેખાય છે. એ બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીનાં ચરણોને કેવી રીતે ભૂલી શકે છે, જેનો મૂળ સમ્બન્ધ જ તેમની સાથે છે.

રૂહેં બારે હજાર બૈઠાએકે, હક હાંસી કો ખેલાવત ।

સો રૂહેં કદમ ક્યોં છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીએ આ મૂલમિલાવામાં બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓને પોતાના ચરણોમાં બેસાડી તેમની

હાંસી (ઉપહાસ) કરાવવા તેમની સુરતાને નશ્વર જગતના ખેલમાં મોકલી છે. ધામધણીની એ અંગનાઓ પોતાના ધણીનાં આ ચરણોને કેવી રીતે છોડી શકે ?

લેં સુખ ચેહેબચે ભોમ દૂસરી, મોહોલ બારે સહસ્ર જિત ।

સો ક્યો છોડેં રૂહેં કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૪ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ રંગભવનની બીજી ભોમમાં જલકુંડોમાં જલકીડા કરી ભુલભુલવણીનાં બાર હજાર મંદિરોમાં આનંદમયી લીલાઓ કરે છે. આ સુખોનો અનુભવ કરાવવાવાળા પોતાના ધામધણીના ચરણોને એ અંગનાઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

રૂહેં તીસરી ભોમ ચઢકે, બડે ઝરોખોં આવત ।

સો ક્યો રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૫ ॥

ત્રીજી ભોમમાં પહોંચી બ્રહ્માત્માઓ મોટા ઝરૂખાઓમાં (દશ મંદિરના દાલાન અને ઝરૂખાઓમાં) આવે છે. અહીંના સુખોનો અનુભવ કરાવવાવાળા ધામધણીના આ ચરણોને તેઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

કે ઈંડ પલથેં પૈદા ફના, જિના કાદર એ કુદરત ।

એ આવેં મુજરે ઈન સરૂપકે, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૬ ॥

જે સમર્થ અક્ષરબ્રહ્મના સંકેત માત્રથી એક જ ક્ષણમાં કરોડો બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થઈ લય પામે છે, એવા અક્ષરબ્રહ્મ પણ અક્ષરાતીત ધામધણીના દર્શન માટે દરરોજ અક્ષરધામથી પરમધામ આવે છે.

નૂર મકાનસે આવેં દીદાર કો, ઈત નૂરજમાલ બિરાજત ।

રૂહેં યાદ કદમ ક્યો છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૭ ॥

આ ત્રીજી ભોમમાં બિરાજમાન અક્ષરાતીત ધામધણીના દર્શન માટે અક્ષરબ્રહ્મ અક્ષરધામથી હંમેશાં આવે છે. આ સમયનું સુખ દેવાવાળા ધામધણીનાં આ ચરણોને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે છોડી શકે ?

હક બૈઠેં પૌઠેં ભોમ તીસરી, આગૂં ઝરોખોં આરોગત ।

રૂહેં ક્યો છોડેં ન કદમકો, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજી આ ત્રીજી ભોમમાં ઝરૂખાની સામે બિરાજમાન થાય છે. પીળા મંદિરમાં વિશ્રામ કરે છે અને ઝરૂખાની સામે દશ મંદિરોની દાલાન (વરંડા)માં બિરાજમાન થઈ ભોજન કરે છે. આ દશ્યનો અનુભવ કરવાવાળા પોતાના ધણીનાં ચરણોને બ્રહ્માત્માઓ ભૂલતા નથી.

રૂહેં અરસ અજમકી, ભોમ ચૌથી દેખેં નિરત ।

સો હક કદમ ક્યો છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૯ ॥

પરમધામની એ બ્રહ્માંગનાઓ રંગ ભવનની ચોથી ભોમમાં નૃત્ય લીલાનું દર્શન કરે છે. આવા દિવ્ય આનંદનો અનુભવ કરાવવાવાળા શ્રીરાજજીનાં ચરણોને તેઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે ?

રૂહેં અરસ અજમકી, પાંચમી ભોમ પૌઠત ।

સો સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૦ ॥

પરમધામના એ આત્માઓ પાંચમી ભોમમાં વિશ્રામ (શયન) કરે છે. અહીંના સુખોનો અનુભવ કરાવનારા શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોને તેઓ સ્વપ્નમાં પણ ભૂલતા નથી.

રૂહેં અરસ અજમકી, ભોમ છઠી કે જુગત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૧ ॥

પરમધામની એ અંગનાઓ શ્રીરાજજી સાથે છઠી ભોમમાં સુખપાલોનો આનંદ માણે છે. ધામધણીની એ અંગનાઓ તેમનાં ચરણો વગર કેવી રીતે રહી શકે ?

રૂહેં અરસ ભોમ સાતમી, જો છપર ખટોં હીંચત ।

સો સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૨ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ રંગભવનની સાતમી ભોમના ઝૂલાઓમાં ઝૂલે છે. એવી બ્રહ્મ અંગનાઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોને સ્વપ્નમાં પણ ભૂલતી નથી.

એ અરસ ભોમ આઠમી, સામ સામી હિડોલોં ખટકત ।

એ રૂહેં સુપને કદમ ન છોડહીં, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૩ ॥

એ બ્રહ્મ અંગનાઓ રંગભવનની આઠમી ભોમમાં સામસામે આવેલા ઝૂલાઓમાં શ્રીરાજજીની સાથે ઝૂલે છે. તે સમયે સાંકળોમાંથી કર્ણપ્રિય મધુર ધ્વનિ નીકળે છે. આ સુખોનો અનુભવ કરનારા બ્રહ્માત્માઓ સ્વપ્નમાં પણ ધણીનાં ચરણોને છોડતા નથી.

અરસ રૂહેં સુખ નૌમી ભોમેં, સુખ સિંઘાસન સમસ્ત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૪ ॥

એ બ્રહ્માત્માઓ રંગભવનની નવમી ભોમમાં સુશોભિત સિંહાસનમાં શ્રીરાજજીની સાથે આનંદનો અનુભવ કરે છે. આવા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

રૂહેં રેહેવેં અરસમેં, જો સુખ ઝરોખોં ભોગવત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૫ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં ઝરૂખાઓનું સુખ મેળવે છે તેઓ આ જગતમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

હક હાદી રૂહેં સુખ અરસ ચાંદની, અરસ અંબર જોત હોવત ।

સો ક્યોં રહેં હક કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૬ ॥

રંગ ભવનની ચાંદનીમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ અપાર આનંદનો અનુભવ કરે છે. અહીંનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે. આ અપાર સુખનો અનુભવ કરનારા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધણીનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

સકલ ભોમ સુખ લેવહીં, રૂહેં હક કદમ પકરત ।

સો ક્યોં રહેં ઈન કદમ બિના, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણોને હૃદયમાં ધારણ કરી બ્રહ્માત્માઓ રંગભવનની બધી ભોમોનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરે છે. જેમનો સંબંધ સ્વયં ધામધણી સાથે છે, એવા આત્માઓ તેમનાં ચરણો વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

આઈ નજીક જાગની, પીછે તો ઉઠ બૈઠત ।

હાંસી હોસી ભૂલી પર, જાકી અસલ હક નિસબત ॥ ૧૮ ॥

હવે આત્મ જાગૃતિનો સમય નજીક આવી ગયો છે. પાછળથી તો (ધામધણીના આદેશ દ્વારા જાગ્યેથી) બધા પોતાના પર-આત્મામાં જાગૃત થઈ જશે. ત્યારે ધામધણીની અંગનાઓને તેમની ભૂલ પર મોટી હાંસી થશે.

રૂહેં હુકમ લે દૌડિયો, મૂલ તન અરસમેં ઉઠત ।

હક હંસસી તુમ ઊપર, રૂહેં ક્યોં ભૂલી એ નિસબત ॥ ૧૯ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! ધામધણીના આદેશને શિરોધાર્ય ગણી આત્મજાગૃતિ માટે તત્પર થઈ જાઓ. જેથી તમારું મૂળ તન (પર-આત્મા) પરમધામમાં જાગૃત થઈ જાય. નહિ તો શ્રીરાજજી તમારો ઉપહાસ કરતાં કહેશે કે મારી અંગનાઓ પોતાના સંબંધને કેવી રીતે ભૂલી ગઈ ?

આયા નજીક બખત મોમિનોં, ક્યોં ભૂલિએ હાદી નસીહત ।

જો સુપને કદમ ન ભૂલિએ, હંસિએ હકસોં લે નિસબત ॥ ૨૦ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આત્મ જાગૃતિનો સમય નજીક આવી ગયો છે. હવે સદ્ગુરુના ઉપદેશને કેમ ભૂલો ? જો આપણે સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ ધામધણીના ચરણોને ભૂલીશું નહીં, તો જાગૃત થયા બાદ તેમની સાથે મળીને આનંદ વિનોદ કરીશું.

લાહા લીજે દોનોં ઠૌરકા, સુનો મોમિનોં કહે મહામત ।

ક્યોં સુપને એ ચરન છોડિએ, અપની અસલ નિસબત ॥ ૨૧ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! સાંભળો, આ રીતે ધામધણીના સમ્બન્ધની પિછાણ કરી બન્ને સ્થાનો (નશ્વર જગત તથા દિવ્ય પરમધામ)નો લાભ લેવો જોઈએ. આપણો મૂળ સમ્બન્ધ અક્ષરાતીત ધામધણીની સાથે છે. એટલા માટે આપણે આ સ્વપ્નમાં પણ તેમનાં ચરણોને કેમ ભૂલીએ ?

પ્રકરણ ૯ ચોપાઈ ૫૪૮

શ્રી રાજજીકી ઈજાર

અસલ ઈજાર એક પાયકી, એકે રસ સબ એ ।

કે બેલ પાત ફૂલ બૂટિયાં, રંગ કેતે કહૂં ઈનકે ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીની ઈજાર મૂળમાં પાય (પાનું) નામના રત્ન જેવી લીલા રંગની છે. પરન્તુ આ એક

જ રંગમાં અનેક પ્રકારના ગુણ તથા સર્વરસ સમાયેલા છે. એમાં અનેક વેલીઓ, પાંદડાં, ફૂલ તથા બુટ્ટીઓ ચિતરેલી છે. એમના વિવિધ રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

બેલ મોહોરી ઈજારકી, જાનોં એહી ભૂષન સુંદર ।

અતંત સોભા બસે, એહી હૈ ખૂબતર ॥ ૨ ॥

આ ઈજારની મોરી પર અનેક પ્રકારની સુંદર વેલીઓ સુશોભિત છે. એવું લાગે છે કે આ સુંદર અલંકાર છે. એની જ શોભા બધાથી વધારે છે અને આજ સર્વશ્રેષ્ઠ કૃતિ છે.

ઈજાર બંધ નંગ કે રંગ, કે બૂટી કે નકસ ।

નિરમાન ન હોએ ઈન જુબાં, એ બસ્તર અજીમ અરસ ॥ ૩ ॥

એના ઈજાર બંધમાં અનેક રંગોમાં વિવિધ રત્નો સુશોભિત છે. તેમાં વિવિધ બુટ્ટીઓની ચિત્રકારી છે. પરમધામના આ અદ્વિતીય વસ્ત્રની સુંદરતાનું મૂલ્યાંકન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

અતિ સોભા અતિ નરમાઈ, નંગ સોભિત નરમ પસમ ।

અરસ ચીજ ન આવે સબદમે, એ નેક કેહેત હુકમ ॥ ૪ ॥

જે રીતની એની શોભા અતિ ઘણી છે તે રીતની એમાં કોમળતા પણ ઘણી અધિક છે. અતિ કોમલ આ રેશમી વસ્ત્રમાં અનેક રંગોનાં રત્નો શોભે છે. જો કે પરમધામની વસ્તુની શોભા શબ્દોમાં વ્યક્ત થઈ શકતી નથી, તો પણ શ્રીરાજજીની આજ્ઞાથી થોડુંક વર્ણન કરું છું.

બેલ પાત ફૂલ કે વિધકે, કે વિધ કાંગરી ઈત ।

જોત ન નરમાઈ સુમાર, જુબાં કયા કહે સિફત ॥ ૫ ॥

એમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ, પાંદડાઓ, ફૂલ વગેરેની ચિત્રકારી અંકિત છે. એના કિનારા પર વિવિધ પ્રકારની કાંગરી સોહે છે. એમની જ્યોતિર્મયી આત્મા તથા મુલાયમતાનો કોઈ પાર નથી. આ જીવ આ અપાર શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ?

નેફા રંગ કસૂંબકા, અતિ ખૂબી અતલસ ।

બેલ ભરી મોતી કાંગરી, જાનોં એ ભૂષન સે સરસ ॥ ૬ ॥

આ ઈજારના નેફાનો રંગ કુસુંબ નામના પુષ્પના રંગની જેમ કેશરિયો છે. રેશમી વસ્ત્રનો આ નેફો અત્યંત સુકોમળ છે. એમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓની ચિત્રકારી છે અને કિનારે મોતીઓની કાંગરી છે. એવું લાગે છે કે આ બીજા અલંકારોથી પણ વધુ સુંદર છે.

તાના બાના રંગ રેસમ, જવેરકા સબ સોએ ।

બેલ ફૂલ બૂટી તો કહૂં, જો મિલાએ સમારે હોએ ॥ ૭ ॥

આ ઈજારના તાણાવાણા રેશમી દોરાના હોવાથી અત્યંત સુકોમળ છે. પાંચ નામના રત્નની જેમ લીલા રંગના હોવાથી આ વસ્ત્ર જાણે આખું રત્નોનું બનેલું હોય એવું લાગે છે. એમાં ચિતરેલી વેલીઓ, ફૂલ, બુટ્ટા વગેરેની શોભા ત્યારે વ્યક્ત કરી શકાય છે જ્યારે એમને કોઈએ સંભાળીને બનાવી હોય.

ખુલા અંગ સિનગાર છબિ છાતી

રૂહ મેરી ક્યોં ન આવે તોહે લજત, તોકો હકેં કહી અરસકી ।

અરસ કિયા તેરે દિલકો તોહે ઐસી બડાઈ હકેં દઈ ॥ ૧ ॥

હે મારા આત્મા ! તને હજુ સુધી આનંદનો અનુભવ કેમ નથી થતો ? ધામધણીએ તો તને પરમધામનો આત્મા કહ્યો છે. તેઓએ તારા હૃદયને પરમધામ બનાવી તને એટલી મોટી શોભા આપી છે.

જો કદી તેં આઈ નહીં, તોમેં હકકા હૈ હુકમ ।

હુજત દઈ તોકો અરસકી, દિયા બેસક અપના ઈલમ ॥ ૨ ॥

જો કે તારો પર આત્મા આ જગતમાં આવ્યો નથી. (માત્ર સુરતા જ આવી છે.) તો પણ તને ધામધણીનો આદેશ મળેલો છે. એટલું જ નહીં પરમધામના હોવાનો અધિકાર પણ તને આપ્યો છે. અને સન્દેહને દૂર કરવાવાળું બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) પણ આપેલું છે.

બિન જામેં દેખોં અંગકો, આસિક સબ સુખ યાહે ।

બાગા પેહેને હમેસા દેખિએ, કદૂ એ છબિ ઓર દેખાએ ॥ ૩ ॥

જો તું અનુરાગી બની પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં બધા પ્રકારનાં સુખોને ઈચ્છે છે તો જામો પહેર્યા વગરનાં તેમનાં અંગોને નિરખો. વાઘા વસ્ત્ર ધારણ કરેલા તેમના સ્વરૂપનું દર્શન તો હંમેશા કરતી આવી છે, પરંતુ વાઘા વિનાની તેમની શોભા કાંઈક જુદી જ દેખાય છે.

આસિક ઈન માસૂક કી, નએ સુખ યાહે અનેક ।

નિરખે નએ નએ સિનગાર, જાને એક સે દૂજા બિસેક ॥ ૪ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં અનેક નવાંનવાં સુખોની ઈચ્છા કરે છે અને તેમના નવા નવા શણગારનું દર્શન કરે છે. જાણે તેઓ એકબીજાથી અધિક વિશેષ છે.

જુદે જુદે સુખ લે હકકે, રૂહ આસિક ક્યોંએ ન અઘાએ ।

તારેં જુદા જુદા બરનન, સુખ આસિક લે દિલ યાહે ॥ ૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના જુદાજુદા શણગારના સુખોને પ્રાપ્ત કરી આ અનુરાગી આત્મા ક્યારેય પણ તૃપ્ત થતા નથી. એટલા માટે તેમના મનમાં નવા શણગારનું વર્ણન કરવાની ઈચ્છા રહ્યા કરે છે.

ખાના પીના છિન છિન લિયા, પ્યાર અરસ રૂહન ।

પલ પલ માસૂક દેખના, એહી આહાર આસિકન ॥ ૬ ॥

પ્રત્યેક પળે પોતાના પ્રિયતમ ધણીનો પ્રેમ મેળવવો એ જ પરમધામના આ આત્માઓનો ખોરાક છે. આ અનુરાગીઓનો આહાર જ પ્રત્યેક પળે પોતાના પ્રિયતમનાં દર્શન છે.

હક બેઠે અપને અરસમેં, સો અરસ મોમિનકા દિલ ।

તો અનેક ખૂબી ખુસાલિયાં, હમ ક્યોં ન લેવેં સામિલ ॥ ૭ ॥

પ્રિયતમ ધણી પોતાના પરમધામમાં બિરાજમાન છે અને તે પરમધામ બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય છે. તો પછી આપણે તેમની સાથે મળીને અનેક પ્રકારનો આનંદ કેમ પ્રાપ્ત ન કરીએ ?

એ જો હક બસ્તરકી ખૂબિયાં, સો હક અંગ પરદા જહૂર ।

બારીક એ સુખ જાને રૂહેં, જિનપેં અરસ સહૂર ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રોની આજ વિશેષતા છે કે તેમના અંગનો પ્રકાશ જ વસ્ત્રના આવરણની જેમ દેખાય છે. જે બ્રહ્માત્માઓને તારતમ જ્ઞાન મળેલ છે તેઓ જ આ સૂક્ષ્મ સુખોને સમજી શકે છે.

બસ્તર ભૂષન સબ પૂરન, સુખ બિન જામેં ઔર જિનસ ।

દેખ દેખ દેખે જો આસિક, જો દેખે સોઈ સરસ ॥ ૯ ॥

શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ વસ્ત્ર તથા અલંકારોથી પૂર્ણ સુશોભિત છે તો પણ આ વસ્ત્રો અલંકારો વગર તે કાંઈક વધુ આનંદ પ્રદ લાગે છે. આવી દિવ્ય છબિને જોતાં અનુરાગી આત્માની દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ જાય છે. તે જે અંગને જુએ છે તે જ તેને વધારે સુંદર લાગે છે.

કટ કોમલ અતિ પતલી, સુંદર છાતી ગૌર ।

દેખ દેખ સુખ પાઈએ, જો હોવે અરસ સહૂર ॥ ૧૦ ॥

તેમની કમર અત્યંત સુકોમળ તથા નાજૂક પતલી છે અને વક્ષઃસ્થલ સુંદર ગોરા રંગનું છે. જો પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન હોય તો એને જોતાં અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે.

કટ કોમલ કહી જો પતલી, એ સુખ સલૂકી ઔર ।

એ જુબાં સોભા તો કહે, જો કહૂં દેખી હોએ ઔર ઠૌર ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજીની સુકોમલ તથા પતલી કમરની સુંદર સંરચના કાંઈ જુદા જ પ્રકારની છે. આ દિવ્ય શોભાને શબ્દો દ્વારા ત્યારે વ્યક્ત કરી શકાય છે, જ્યારે એવી શોભા અન્યત્ર ક્યાંય જોવા મળે.

ઔર પેટ પાંસલી હકકી, એ કૌન ભાંત કહૂં રંગ ।

રૂહ દેખે સહૂર અરસકે, ઔર કૌન કેહેવે હક અંગ ॥ ૧૨ ॥

આ રીતે પેટ તથા પાંસળીઓની શોભા અને તેના વર્ણના વિષયમાં શું કહેવું ? જે પરમધામના બ્રહ્માત્મા હશે તેઓ જ જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા એમનો અનુભવ કરી શકશે. તેમના સિવાય આ દિવ્ય અંગોની શોભા અન્ય કોણ વ્યક્ત કરી શકે ?

પાંસે પાંખડી બગલેં, સોમિત બંધોં બંધ ।

અંગ રંગ ખૂબી ખુસાલિયાં, પાર ના સુખ સનંધ ॥ ૧૩ ॥

વક્ષઃસ્થળ તથા પેટની બન્ને તરફની પાંસળીઓ ફૂલોની પાંખડીઓની જેમ ગૂંથાયેલી જોવા મળે છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં ગોરાં અંગોની વિશેષતાનો કોઈ પાર પામી શકતું નથી.

જ્યોં બરનન સુપન સરૂપકી, એ ભી હોત વિધ ઈન ।

એ ચારોં ચીજ ઉત હેં નહીં, ના અરસમેં ખ્વાબ ચેતન ॥ ૧૪ ॥

જે રીતે સ્વપ્નવત્ જગતના શરીરનું વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે જ રીતે દિવ્ય પરમધામના શાશ્વત સ્વરૂપનું વર્ણન કરવામાં આવી રહ્યું છે. પરંતુ આ જગતની જેમ પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ વગેરે સ્વપ્નની વસ્તુઓ ચૈતન્યમય પરમધામમાં બિલકુલ નથી.

એ બરનન અરસ અંગ હોત હૈ, લે મસાલા ઈતકા ।

તાથેં કિન વિધ રૂહ કહે, જુબાં પોહોંચે ના સબદ બકા ॥ ૧૫ ॥

જગતની વસ્તુઓની ઉપમા દ્વારા પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કરવામાં આવે છે, એટલા માટે તેનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? સ્વપ્નવત્ જગતની બુદ્ધિ તથા શબ્દ અખંડ સુધી પહોંચી શકતા નથી.

જો અરવા હોએ અરસકી, સો કીજો ઈલમ સહૂર ।

જો ઈલમ સહૂર હકેં દિયા, લીજો ઈનસે રૂહેં જહૂર ॥ ૧૬ ॥

જે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ હોય તેઓ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરો. આ જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન શ્રીરાજજીએ આપ્યું છે. એટલા માટે એમના દિવ્ય પ્રકાશથી તે દિવ્ય સ્વરૂપોનું દર્શન કરો.

હકકો જેતા રૂહ દેખહી, સુધ તેતી ના બુધ મન ।

તો સુપન જુબાં કયા કેહેસી, અંગ હક બકા બરનન ॥ ૧૭ ॥

આ આત્મા જે રીતે શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય સ્વરૂપનું દર્શન કરે છે એટલી પિછાણ તેમની બુદ્ધિ અથવા મનને હોતી નથી. એટલા માટે આ સ્વપ્નની જીભ શ્રીરાજજીનાં અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકશે ?

નરમ નાજુક પેટ પાંસલી, ક્યોં કહૂં ખૂબ રસ રંગ ।

દેત આરામ આઠોં જામ, હક બકા અરસ અંગ ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજીના પેટની પાંસળીઓ અત્યંત કોમળ તથા પાતળી છે. તેમની સુંદરતા અને રસિકતાની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? શ્રીરાજજીનાં અંગોની આ છબિ આઠેય પહોર આનંદ આપે છે.

છાતી નિરખોં હકકી, ગૌર અતિ ઉજલ ।

દેખ હૈડા ખૂબ ખુસાલી, તો મોમિન કહ્યા અરસ દિલ ॥ ૧૯ ॥

હવે શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળનું દર્શન કરીએ. તે ગોરા રંગનું હોવાથી અત્યંત ઉજ્જવળ છે. બ્રહ્માત્માઓ આ (હૃદય)ની પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરી શકે છે. એટલા માટે તેમને ધામહૃદયા કહેવામાં આવ્યા છે.

જિન દેખ્યા હક હૈયડા, ક્યોં નજર ફેરે તરફ ઔર ।

વાકો ઉસી સૂરત બિના, આગ લગે સબ ઠૌર ॥ ૨૦ ॥

જેઓએ શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળનાં દર્શન કર્યા છે તેઓ પોતાની દૃષ્ટિને બીજી તરફ કેવી રીતે વાળી શકે ? તેમને તો આ અનુપમ છબિ વિના સર્વત્ર અગ્નિ સમાન લાગે છે.

જો હક અંગ દેખ્યા હોએ, હક જમાલ ન છોડે તિન ।

જાકે અરસકી એક રંચક, ત્રૈલોકી ઉડાવે ત્રૈગુન ॥ ૨૧ ॥

જેઓએ શ્રીરાજજીનાં અંગોનાં દર્શન કર્યા છે, તેમની દૃષ્ટિથી શ્રીરાજજીની દેદીપ્યમાન સુંદરતા છૂટતી જ નથી. નહીં તો દિવ્ય પરમધામનું માત્ર એક કણ પણ ત્રિગુણ સહિત ત્રણેય લોકનો લય (નાશ) કરી શકે છે.

વહ દેખ્યા અંગ ક્યોં છૂટહીં, હક પરીછા એહી મોમન ।

એ હોએ અરસ અરવાહોંસોં, જિનકે અરસ અજીમ મેં તન ॥ ૨૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં જે અંગોનું દર્શન કરે છે ત્યાંથી તેમની દૃષ્ટિ કેવી રીતે દૂર થશે ? આ તો તેમની પરીક્ષા છે. જેનું મૂલ સ્વરૂપ દિવ્ય પરમધામમાં છે તે બ્રહ્માત્માઓથી જ આમ થવું સંભવ છે.

હક જાત અરસ ઉન તનસે, બીચ રહત મોમિનકે દિલ ।

અરસ મોમિન દિલ તો કહ્યા, યોં હિલમિલ રહે અસલ ॥ ૨૩ ॥

પરમધામના બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં અંગભૂત છે અને શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં બિરાજમાન છે. બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓ પરસ્પર હળીમળીને એકરૂપ થઈ જાય છે.

દિલ હકકા ઔર હાદીયકા, એ દોઊ દિલ હેં એક ।

એકે મતા દોઊ દિલમેં, એ અરસ રૂહે જાને વિવેક ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજી બન્નેનું હૃદય એક જ છે. તથા બન્નેના હૃદયમાં સમાન નિધિ (સત્ત્વ) છે. આ તથ્યને બ્રહ્માત્માઓ જ વિવેક પૂર્વક જાણી શકે છે.

જો ગંજ હકકે દિલમેં, સો પૂરન ઈસક સાગર ।

કોઈ એ રસ ઔર ન પી સકે, બિના મોમિન કોઈ ન કાદર ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીનું હૃદય પ્રેમના સાગરથી છલોછલ છે. આ પ્રેમસુધાને બ્રહ્માત્માઓ સિવાય કોઈ પણ પામી શકતું નથી. કેમકે એને પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય બીજા કોઈ પાસે નથી.

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, જો ઈન દિલમેં હક બૈઠક ।

તો ઈત જુદાગી કહાં રહી, જહાં હકે આએ મુતલક ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે કે ત્યાં સ્વયં શ્રીરાજજીની બેઠક છે. જેના હૃદયમાં સ્વયં શ્રીરાજજી આવીને બિરાજમાન થાય છે તે બ્રહ્માત્માઓને ધામધણીનો વિયોગ થવો કેવી રીતે સંભવે ?

એ ક્યોં હોએ બિના નિસબતેં, ઈતહીં હુઈ વાહેદત ।

નિસબત વાહેદત એકે, તો ક્યોં જુદી કહિએ ખિલવત ॥ ૨૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું બિરાજમાન થવું સંબંધ વિના કેવી રીતે શક્ય બને ? આ જ તો એકાત્મભાવનું ઉદાહરણ છે. સંબંધ અને એકાત્મભાવ બન્ને એક જ છે. એટલા માટે તેનાથી મૂલમિલાવા કેવી રીતે દૂર રહી શકે ?

ઈતહીં હક મેહેરબાનગી, ઈતહીં હુકમ ઈલમ ।

તો ઈત જોસ ઈસક ક્યોં ન આવહીં, જો હકેં દિલમેં ધરે કદમ ॥ ૨૮ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ પર શ્રીરાજજીની અપાર કૃપા છે, તેમને જ તેઓએ પોતાનો આદેશ તથા બ્રહ્મજ્ઞાન આપ્યા કર્યું છે. તો પછી જેના હૃદયમાં સ્વયં ધામધણીએ પદાર્પણ કર્યું છે, તેમાં જોશ તથા પ્રેમ કેમ આવે નહીં.

સોઈ સહૂર અરસકા, જો કહ્યા હક ઈલમ ।

સોઈ મોમિન પેં બેસકી, યોં અરસ રૂહેં જુદી ના ખસમ ॥ ૨૯ ॥

આ જ પરમધામની પિછાણ છે, એને જ બ્રહ્મજ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું છે. આનાથી જ બ્રહ્માત્માઓ સંદેહ રહિત થઈ જશે. આ રીતે પરમધામના આત્માઓ શ્રીરાજજીથી જુદા નથી.

જુબાં ક્યા કહે બડાઈ રૂહકી, પર રૂહેં ભૂલ ગઈ લાડ લજત ।

એક દમ ન જુદે રેહે સકેં, જો યાદ આવે હક નિસબત ॥ ૩૦ ॥

નશ્વર જીભ દ્વારા શ્રી રાજજીની આ વિશેષતાઓનું વર્ણન કેવી રીતે સંભવે ? પરંતુ પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવીને તેમના પ્રેમ (લાડ)નો સ્વાદ જ ભૂલી ગયા છે. જો ધામધણીનો સંબંધ સ્મરણમાં આવી જાય તો આત્મા એક ક્ષણ માટે પણ તેમનાથી વિખૂટો રહી શકે નહીં.

હક હેડે કે અંદર, મતા અનેક અલેખે ।

ઉપલી નજરોં ન આવહીં, જોલોં રૂહ અંદર ના દેખે ॥ ૩૧ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના હૃદયમાં એવી અનંત નિધિઓ છે. જ્યાં સુધી બ્રહ્માત્માઓ અંતર દૃષ્ટિથી નિરખતા નથી ત્યાં સુધી બાહ્ય દૃષ્ટિથી એ નિધિઓ દેખાતી નથી.

ક્યોં છૂટે હક હૈયડા, મોમિન કે દિલસે ।

અરસ મતા જો મોમિનકા, સબ હક હેડે મેં ॥ ૩૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયથી શ્રીરાજજીનું હૃદય કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ? કેમકે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓની સંપૂર્ણ નિધિ શ્રીરાજજીના જ હૃદયમાં મોજૂદ છે.

સબ અંગ દેખત રસ ભરે, પ્રેમકે સુખ પૂરન ।

રૂહ સોઈ જાને જો દેખહી, લે હિરદે રસ મોમન ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો પ્રેમ રસથી છલોછલ તથા અત્યંત સુખદાયી છે. કેવળ બ્રહ્માત્માઓને આ અંગોનાં દર્શન થઈ શકે છે તથા તેઓ જ પોતાના હૃદયમાં પ્રેમરસ પ્રગટ કરી એને સમજી શકશે.

એ જો બાતૂન ગુન હક દિલમેં, સો ક્યોં આવે મિને હિસાબ ।

એ દેષ્ટ મન જુબાં ક્યા કહે, એ જો મસાલા ખ્વાબ ॥ ૩૪ ॥

એ (પ્રેમરસ) તો શ્રીરાજજીના હૃદયનો અંતરંગ ગુણ છે. એમની ગણના કેવી રીતે થઈ શકે છે. આ દૃષ્ટિ, મન તથા વાણી એમના વિષયમાં શું કરી શકે ? અહીંની બધી સામગ્રીઓ

સ્વપ્નવત્ જગતની હોવાથી નાશવાન છે.

છાતી મેરે ખસમ કી, જિન કા નામ સુભાન ।

જો નેક દેખૂં ગુન અંદર, તો તબહીં નિકસે પ્રાન ॥ ૩૫ ॥

આ વક્ષઃસ્થળ મારા પ્રિયતમ ધણીનું છે. જેને કુરાનમાં સુભાન-અલ્લાહ (પરમપ્રિય પરમાત્મા) કહેવામાં આવે છે. એમના ગુણોનો લેશમાત્ર પણ વિચાર કરીએ તો તે જ સમયે પ્રાણ નીકળી જશે.

જો નિધ હક હૈં મિને, સો કે અલેખે અનેક ।

સો સુખ લેસી અરસમેં, જિન બેવરા લિયા ઈત દેખ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં મોજૂદ નિધિની કોઈ ગણના જ થઈ શકતી નથી. બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં આ અપાર નિધિનું પરમસુખ મેળવશે. અહીં માત્ર એમનું વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે.

હક હૈંમેં જો હેત હૈ, રૂહોંસોં પ્રેમ પ્રીત ।

જિન મેહેર હોસી નિસબત, સોઈ લ્યાવસી પ્રતીત ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં બ્રહ્માત્માઓ પ્રત્યે જેવો પ્રેમ-પ્રીતિ છે તેમની પિછાણ તે નિસબતી આત્માઓને થશે, જેના પર શ્રીરાજજીની અપાર અનુકંપા છે.

હક હૈંમેં ઈસક, સબ અંગોં સનેહ ।

રૂહ દેખસી હક મેહેરસે, નિસબતી હોસી જેહ ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પ્રેમનો સાગર છલોછલ ભરેલો છે, તે જ તેમનાં બધાં અંગોમાંથી સ્નેહ રૂપે છલકે છે. જે એમની અંગનાઓ હશે તેઓ તેમની કૃપાથી જ એ પ્રેમનો અનુભવ કરી શકશે.

હક હૈંમેં એહી બસે, મેં લાડ પાલોં રૂહોં કે ।

એ હક હુજત આવે તિનોં, તન અસલ અરસ મેં જે ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં એ જ ઈચ્છા રહે છે કે હું બ્રહ્માત્માઓને અતિશય પ્રેમ (લાડ) આપું. આ અધિકાર તે જ બ્રહ્માત્માઓને મળ્યો છે જેમના પર-આત્મા પરમધામમાં છે.

હક હૈં મેં નિસ દિન, સુખ દેઉં રૂહોં અપાર ।

જિન રૂહ લગી હોએ અંદર, સો જાનેગી જાનનહાર ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં બ્રહ્માત્માઓને અહર્નિશ અપાર સુખ આપવાની ભાવના જ હોય છે. જે આત્માઓના હૃદયમાં તેમના પ્રત્યે ઉત્કંઠા હોય છે, તેઓ જ આ રહસ્યને જાણી શકે છે.

એક નુકતા ઈલમ હક દિલ સે, આયા મેરે દિલ માંહેં ।

ઈન નૂર નુકતે કી સિફત, કેહે ન સકે કોઈ ક્યાંહેં ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ જ્ઞાનના સાગરમાંથી માત્ર એક જ બિન્દુ મારા હૃદયમાં આવ્યું છે. એમના વિના આ પ્રકાશમય જ્ઞાનના મહિમાને કોઈ પણ ક્યાંય પણ વ્યક્ત કરી શકતું નથી.

લે નૂર નુકતે કી રોસની, મેં ઢૂંઢે ચૌદે ભવન ।
ઇનમેં કહૂં ન પાઈયા, માહેં ત્રૈલોકી ત્રૈગુન ॥ ૪૨ ॥

આ બીજરૂપ જ્ઞાનના પ્રકાશમાં મેં ચૌદે લોકમાં શોધ કરી, પરન્તુ આ ત્રિગુણાત્મક જગતમાં મને કોઈ પણ સારતત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું નહીં.

ઇન ઇલમ નુકતેકી રોસની, નહીં કોટ બ્રહ્માંડોં કિત ।
સો દિયા મોહે સુપન દિલમેં, જો નહીં નૂર અક્ષર જાગૃત ॥ ૪૩ ॥

આ બીજરૂપ તારતમ જ્ઞાનના જેવો પ્રકાશ કરોડો બ્રહ્માંડોમાં પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. ધામધણીએ તેને મને મારા સ્વામિક શરીરના હૃદયમાં આપ્યો છે, જે અક્ષરબ્રહ્મને જાગૃત અવસ્થામાં પણ મળતો નથી.

બાક પાની આગ વાએકો, એ ચૌદે તબક હૈ જે ।
સો મેરે દિલ કાયમ કિએ, બરકત નુકતે ઇલમ કે ॥ ૪૪ ॥

પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ વગેરે તત્ત્વોથી બનેલા આ ચૌદ લોકને ધામધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા મારા પર આત્માના હૃદયમાં અખંડ કરાવ્યો છે.

એક બૂંદ આયા હક દિલસે, તિન કાયમ કિએ થિર ચર ।
ઇન બૂંદકી સિફત દેખિયો, એસે હક દિલમેં કે સાગર ॥ ૪૫ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયથી આવેલા જ્ઞાનના એક જ બિન્દુથી આ ચરાચર બ્રહ્માંડને અખંડ કરી દીધું છે. જ્યારે એક બિન્દુનો જ એવો મહિમા છે તો એવા તો અનેકો સાગરો શ્રીરાજજીના હૃદયમાં ભરેલા છે.

એક બૂંદને બકા કિએ, તો હોસી સાગરોં કેસા બલ ।
તો કાહૂં ન પાઈ તરફ કિને, કે ચૌદે તબક ગએ ચલ ॥ ૪૬ ॥

જ્યારે એક જ બુંદે આ સંસારને અખંડ કરી દીધો છે તો અનંત સાગરોમાં કેટલી શક્તિ હશે ? જો કે એવા અનેક બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થઈ લય થઈ ગયાં છે, પરન્તુ આજ સુધી કોઈ પણ આ જાગૃત બુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શક્યાં નહોતાં.

એસે કે સુખ હક હૈએ મિને, સો એ જુબાં કહે ક્યૌંકર ।
હૈએ બલ તો નેક કહ્યા, જો ઇત બૂંદ આઈ ઉતર ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આ પ્રકારનાં અસંખ્ય સુખ મોજૂદ છે. આ નશ્વર જીભ દ્વારા તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? મેં એમની ક્ષમતાનું લેશમાત્ર વર્ણન કર્યું છે. તે પણ તે હૃદયમાંથી એક બુંદ ઊતરી અહીં આવ્યું છે.

કોટ બ્રહ્માંડકા કેહેના કયા, જિમી ઝૂઠી પાની આગ વાએ ।
એ ચૌદે તબક જો મુરદે, નુકતે ઇલમેં દિએ જિવાએ ॥ ૪૮ ॥

કરોડો બ્રહ્માંડોની બાબતમાં શું કહેવું ? પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ વગેરે બધા ક્ષણભંગુર

છે. આ મૃતઃપ્રાય ચૌદલોકને બ્રહ્મજ્ઞાનના માત્ર એક બુંદે જીવન આપી અખંડ કરી દીધું.

ક્યોં કહિએ સોભા હકકી, ના કધૂ જૂઠમેં આએ હમ ।

લેહેજે હુકમેં જૂઠે બૈરાટકો, સાંચે કિએ નુકતે ઈલમ ॥ ૪૯ ॥

શ્રીરાજજીની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? ખરેખર આપણે આ નશ્વર જગતમાં આવ્યા જ નથી. તો પણ શ્રીરાજજીના આદેશે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આ નશ્વર જગતને સહજ રીતે અખંડ કરી દીધું છે.

કહી ન જાએ જૂઠમેં, હક હેડેકી સિફત ।

હક સોભા છલમેં તો હોએ, જો સાંચ જરા હોએ ઈત ॥ ૫૦ ॥

એટલા માટે આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં શ્રીરાજજીના હૃદયનો મહિમા વર્ણવી શકાતો નથી. આ છલપૂર્ણ જગતમાં શ્રી રાજજીની શોભાનું વર્ણન પણ ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે અહીં લેશમાત્ર પણ સત્ય હોય.

તો કહ્યા વેદ કતેબમેં, એ બ્રહ્માંડ નહીં રંચક ।

તો ક્યોં કહિએ આગે ઈનકે, એ જો સિફત દિલ હક ॥ ૫૧ ॥

એટલા માટે વેદ તથા કતેબોમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે આ બ્રહ્માંડ પળમાત્ર માટે પણ સ્થિર નથી. આવા સ્વપ્નવત્ બ્રહ્માંડમાં શ્રીરાજજીના હૃદયનો મહિમા આનાથી વધારે શું કહી શકાય ?

કહૂં સુંદર સોભા સલૂકી, કહૂં કેતે ગુન ઉપલે ।

એ સુખ ન આવે હિસાબમેં, એ જો ગિરો દેખત હૈં જે ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળની સુંદર શોભાના બાહ્ય ગુણોના વિષયમાં શું કહેવું ? એનાથી મળતા આનંદની કોઈ સીમા જ નથી. બ્રહ્માત્માઓ જ પોતાના હૃદયમાં એની અનુભૂતિ કરી શકે છે.

હક છાતી સલૂકી સુનકે, રૂહ છાતી ન લગે ઘાએ ।

ધિક ધિક પડો તિન અકલેં, હાએ હાએ ઓ નહીં અરસ અરવાએ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળની શોભાનું વર્ણન સાંભળી જે આત્માઓનું હૃદય ઘાયલ થતું નથી તેમની બુદ્ધિને ધિક્કાર છે. તેઓ પરમધામના આત્મા કહેવડાવવા માટે લાયક નથી.

હક છાતી નરમ કોમલ, રૂહ સદા રહે સૂર ધીર ।

પાએ બિછુરે પીઉ પ્રદેસમેં, હાએ હાએ સો રહી ના કધૂ તાસીર ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીનું વક્ષઃસ્થળ અત્યંત સુકોમળ છે. જ્યારે પરમધામના આત્માઓ સમર્થ તથા શક્તિશાળી કહેવાય છે. પરંતુ આ નશ્વર જગતમાં આવ્યા પછી તેઓથી શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલ છૂટી ગયાં છે. દુઃખની વાત છે કે બ્રહ્માત્માઓમાં પરમધામના તે કોઈ ગુણ રહ્યા નથી.

છાતી મેરે ખસમ કી, દેખી જોર સલૂક ।

ન્યારે હોતે નિમખમેં, હાએ હાએ જીવરા ન હોત ટૂક ટૂક ॥ ૫૫ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળની સુંદરતા જોયા પછી જો પળ માત્ર માટે પણ તેમનો વિયોગ થઈ જાય, તો આ જીવ ટુકડે ટુકડા કેમ થતો નથી ?

છાતી મેરે માસૂક કી, ચૂભી મેરી છાતી માહેં ।

જો રૂહ અરસ અજીમ કી, તિનસે છૂટત નાહે ॥ ૫૬ ॥

પ્રિયતમ ધણીનું આ હૃદય મારા હૃદયમાં અંકિત થઈ ગયું છે. હવે પરમધામના આત્માઓની દૃષ્ટિથી આ વક્ષઃસ્થળ ક્યારેય પણ દૂર થશે નહીં.

બિધુરે પાએ પ્રદેસમેં, દેખી પીઉ અંગ છાતી ।

અબ પલક પડે જો બિછોડા, હાએ હાએ ઉડે ના કરે આપ ઘાતી ॥ ૫૭ ॥

પોતાના ધણીથી જુદા પડેલા બ્રહ્માત્માઓએ આ પરદેશમાં પણ તેમના વક્ષઃસ્થળનાં દર્શન કર્યાં છે. હવે પણ માત્રને માટે પણ તેમનો વિયોગ થઈ જાય તો તેમનો આત્મા તત્કાળ શરીર છોડી દેશે.

માસૂક છાતી રૂહસે ના છૂટહીં, અતિ મીઠી રંગ ભરી રસ ।

એ ક્યોં કર છોડેં મોમિન, જો હોએ અરવા અરસ ॥ ૫૮ ॥

પ્રિયતમ ધણીનું વક્ષઃસ્થળ અનુરાગી આત્માઓથી ક્યારેય દૂર થતું નથી. કેમકે એ અત્યંત મધુર તથા આનંદથી પરિપૂર્ણ છે. જે આત્માઓ પરમધામના હશે તેઓ એને કેવી રીતે છોડી શકે ?

એ અંગ મેરે માસૂક કે, મીઠે અતિ મુતલક ।

એ લજત અસલ યાદ કર, એ લેં અરવા આસક ॥ ૫૯ ॥

મારા પ્રિયતમ ધણીનાં એ અંગો નક્કી જ અત્યંત મધુર છે. પોતાના પર આત્માને યાદ કરતા અનુરાગી આત્માઓ આ જગતમાં પણ અખંડ સ્વાદનો અનુભવ કરે છે.

મુખ ન ફેરેં મોમિન, છાતી ઈન સુભાન ।

એ યાદ કરતે અનભવ,ક્યોં ન આવે અસલ ઈમાન ॥ ૬૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ક્યારેય પોતાના પ્રિયતમ ધણીના વક્ષઃસ્થળથી વિમુખ થતા નથી. પરમધામના અનુભવનું સ્મરણ થતાં જ તેમાં વાસ્તવિક આસ્થા કેમ પેદા નહીં થાય ?

માસૂક છાતી નિરખતે, ક્યોં યાદ ન આવે અરસ ।

બિચાર કિએ આવે અનભવ, જાકો દિલ કહ્યો અરસ પરસ ॥ ૬૧ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણીના વક્ષઃસ્થળની શોભા જોઈને તેમને પરમધામનું સ્મરણ થશે. જેમનું હૃદય ધામધણીના હૃદયના પ્રેમથી ઓતપ્રોત છે તેમનું ચિંતન કરવાથી અવશ્ય પરમધામનો અનુભવ થશે.

હકેં અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, અરસ મેં મતા હક સબ ।

અજૂં હક આડે પટ રહે, એ દેખ્યા બડા તઅજુબ ॥ ૬૨ ॥

સ્વયં શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામની સંજ્ઞા આપી છે. પરમધામમાં બધા પ્રકારની સંપત્તિઓ છે તો પણ આશ્ચર્ય છે કે હજુ પણ ધામધણી અને અમારી વચ્ચે ભ્રમનું આવરણ બનેલું છે.

પટ એહી અપને દિલકો, હકેં સોઈ દિલ અરસ કહ્યા ।

હક પટ અરસ સબ દિલમેં, અબ અંતર કહાં રહ્યા ॥ ૬૩ ॥

આ આવરણ પણ અમારા હૃદય પર જ પડ્યું છે, જેને શ્રીરાજજીએ પરમધામની સંજ્ઞા આપી છે. જ્યારે ભ્રમનું આવરણ તથા પરમધામ સહિત સ્વયં શ્રીરાજજી પણ આ હૃદયમાં મોજૂદ છે તો હવે તેમની અને અમારી વચ્ચે અંતર જ શું રહ્યું ?

જો બિયાર બિયાર બિયારિએ, તો હક છાતી ન દિલ અંતર ।

એ પટ આડા ક્યોં રહે, જબ હુકમેં બાંધી કમર ॥ ૬૪ ॥

જો વિચારપૂર્વક ચિંતન કરીએ તો જણાશે કે શ્રીરાજજીનું હૃદય અને આપણા હૃદય વચ્ચે કોઈ અંતર નથી. જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશે જ બંને હૃદયોને એકાકાર કરવા માટે કમરકસી છે તો બન્નેની વચ્ચે ભ્રમનું આવરણ કેવી રીતે ટકી રહેશે ?

એ ક્યોં રહે પટ અરસમેં, પૂછ દેખો હક ઈલમ ।

ઓ ઉડાએ દેસી પટ બીચ કા, જબ રૂહ હુકમેં આઈ કદમ ॥ ૬૫ ॥

જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાનથી વિચાર કરીને તો જુઓ. પરમધામ બનેલા આ હૃદયમાં ભ્રમનું આવરણ કેવી રીતે રહી શકે ? જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશથી બ્રહ્માત્માઓ તેમનાં ચરણોમાં જાગૃત થશે ત્યારે તેઓ આ આવરણને અવશ્ય ઉડાવી દેશે.

એહી પટ ફરામોસ કા, દિલમેં રહી અંતર ।

જબ હુકમેં બંધાઈ હિંમત, તબ હોસ મેં ન આવે ક્યોં કર ॥ ૬૬ ॥

આ ભ્રમના આવરણને કારણે હૃદયમાં અંતર પેદા થયું છે. જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશે હિંમત આપી છે તો આ આત્મા જાગૃત થઈ સચેત કેમ નહીં થાય ?

દિલ અરસ કહ્યા યાહી વાસ્તે, પરદા કહ્યા જહૂર ।

દોઊ દિલકે બીચમેં, જો દિલ દેખે કર સહૂર ॥ ૬૭ ॥

એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. જો વિચારપૂર્વક જોઈશું તો જણાશે કે શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓના હૃદય વચ્ચે માત્ર ભ્રમનું જ આવરણ છે બીજું કંઈ નથી.

હક છાતી નિપટ નજીક હૈ, સેહેરગસે નજીક કહી ।

હક સહૂર કિએ બિના, આડી અંતર તો રહી ॥ ૬૮ ॥

ખરું જોતાં શ્રીરાજજીનું હૃદય (છાતી) તો અત્યંત નજીક છે, તેને શ્વાસનળીથી પણ નજીક કહ્યું છે. શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાન પર વિચાર ન કરવાથી જ આ ભ્રમનું આવરણ બન્યું છે.

હક ભી કહે દિલમેં, અરસ ભી કહ્યા દિલ ।

પરદા ભી કહ્યા દિલકો, આયા સહૂરેં બેવરા નિકલ ॥ ૬૯ ॥

વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જ શ્રીરાજજી બિરાજમાન છે, એટલા માટે આ હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. તો પછી આ હૃદય પર ભ્રમનું આવરણ હોવાનું પણ કહ્યું છે. ખરેખર તારતમ

જ્ઞાન પર વિચાર કરવાથી જ સંપૂર્ણ વિવરણનું નિરૂપણ થઈ ગયું છે.

જો પીઠ દીજે બ્રહ્માંડકો, હુઆ નિસ દિન હક સહૂર ।

તબ પરદા ઉડ્યા ફરામોસકા, બકા અરસ હક હજૂર ॥ ૭૦ ॥

જો આ જગત તરફ પીઠ દઈ અહર્નિશ શ્રીરાજજીનું જ ચિન્તન થશે તો આ ભ્રમનું આવરણ તત્કાળ ઊડી જશે અને આપણે પરમધામમાં શ્રીરાજજીના ચરણોમાં જાગૃત થઈ જશું.

મેહેબૂબ છાતી કી લજત, દેત નહીં ફરામોસ ।

ફરામોસ ઉડે આવે લજત, સો લજત હાથ પ્રેમ જોસ ॥ ૭૧ ॥

ખરું જોતાં આ ભ્રમનું આવરણ જ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના હૃદયનો આનંદ લેવા દેતું નથી. આ ભ્રાંતિ દૂર થયેથી આનંદનો અનુભવ થઈ જશે અને ધામધણીનો પ્રેમ અને આવેશ પણ પ્રાપ્ત થશે.

ઈસક જોસ ઔર ઈલમ, એ હક હુકમ કે હાથ ।

તબ હક હૈડા ના છૂટહીં, એ સબ સુખ હૈડે સાથ ॥ ૭૨ ॥

પ્રેમ, આવેશ તથા જ્ઞાન એ ત્રણેય શ્રીરાજજીના આદેશને આધીન છે. જ્યારે આ બધાં સુખ હૃદયમાં આવી જશે ત્યારે શ્રીરાજજીનું હૃદય અમારા હૃદયથી દૂર નહીં હોય.

એ મેહેર કરેં જો માસૂક, તો રૂહ હુકમે બાંધે કમર ।

તબ ફરામોસી દૂર દિલસે, હક હૈડે ચૂભી નજર ॥ ૭૩ ॥

જો શ્રીરાજજીની અહેતુકી કૃપા થઈ જાય તો આ આત્મા તેમના આદેશ દ્વારા હૃદયની ભ્રાંતિને દૂર કરવા માટે કટિબદ્ધ થઈ જશે. જ્યારે બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ શ્રીરાજજીના હૃદયમાં સ્થિર થઈ જશે ત્યારે તેમના હૃદયમાંથી ભ્રમનું આવરણ અવશ્ય દૂર થઈ જશે.

એ હોએ હક નિસબતેં, રૂહોં હુકમ દેવે હિંમત ।

તબ ફરામોસી રહે ના સકે, દે હક છાતી લાડ લજત ॥ ૭૪ ॥

ઉપરોક્ત બધી વાતો શ્રીરાજજીની સાથે સંબંધ હોવાથી સંભવ છે. તેથી તેમનો આદેશ આત્માને સાહસ આપશે ત્યારે હૃદયમાં કોઈપણ પ્રકારની ભ્રાંતિ રહેશે નહીં અને શ્રીરાજજી પોતાના હૃદયના પ્રેમનું સુખ (લાડ લિજજત) આપશે.

ઈન વિધ છાતી ન છૂટહીં, રૂહોંસોં નિસ દિન ।

અસલ સુખ હક હૈડે કે, એ લજત લગે અરસ તન ॥ ૭૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના હૃદયનો આનંદ બ્રહ્માત્માઓથી રાત-દિવસ છૂટશે નહીં. ખરેખર વાસ્તવિક સુખ તો શ્રીરાજજીના હૃદયનો પ્રેમ જ છે. પરંતુ એમનો સ્વાદ બ્રહ્માત્માઓ જ લઈ શકે છે.

જોસ ઈસક સુખ અરસકે, એ લગે રૂહ મોમન ।

જબ એ સબે મદત હુએ, તબ ક્યોં રહે પટ રૂહન ॥ ૭૬ ॥

શ્રીરાજજીનો આવેશ, પ્રેમ તથા પરમધામનાં અનંત સુખ બ્રહ્માત્માઓને જ સહજતાથી પ્રાપ્ત થશે. જ્યારે આ બધાનો સહયોગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે તેમના હૃદયમાં ભ્રમનું આવરણ કેવી રીતે રહી શકશે ?

અસલ નીંદ સો ફરામોસી, ફરામોસી સોઈ અંતર ।

જો અરસ લજત આવહી, તો ઈલમેં તબહી જુડે નજર ॥ ૭૭ ॥

ખરેખર આ ઊંઘ પણ ભ્રમની છે અને આ આવરણ પણ ભ્રમનું જ છે. જ્યારે પરમધામનો સ્વાદ આવવા લાગશે, ત્યારે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્રીરાજજીની દૃષ્ટિ પરસ્પર મળી જશે.

ઈલમ સહૂર મેહેર હુકમ, એ ચારોં ચીજેં હોએ એક ઠૌર ।

તિન ખેંચ લિયા મતા અરસકા, પટ નહીં કોઈ ઔર ॥ ૭૮ ॥

તારતમ જ્ઞાન, વિવેક, કૃપા તથા આદેશ આ ચારેય જો એક સ્થાને ભેગાં થઈ જશે તો બ્રહ્માત્માઓની પાસે પરમધામની સઘળી નિધિ આપ મેળે ચાલી આવશે. ત્યારે કોઈ આવરણ જ રહેશે નહીં.

અરસ તન દિલમેં એ દિલ, દિલ અંતર પટ કધૂ નાહેં ।

સુખ લજત અરસ તન ખેંચહીં, તબ ક્યોં રહે અંતર માહેં ॥ ૭૯ ॥

ખરેખર પર આત્માના હૃદયમાં જ આ નશ્વર શરીરનું હૃદય છે. આ બન્ને હૃદયોની મધ્યમાં કોઈ આવરણ જ નથી. જ્યારે આપણો પર-આત્મા ઉપરોક્ત ચારેય સંપત્તિઓ દ્વારા આનંદને પોતાની તરફ ખેંચી લેશે ત્યારે બન્ને હૃદયોના અંદરનું આવરણ કેવી રીતે ટકી શકશે ?

સુપન હોત દિલ ભીતર, રૂહ કહૂં ના નિકસત ।

એ ચૌદે તબક જરા નહીં, એ તો દિલમેં બડા દેખત ॥ ૮૦ ॥

ખરેખર સ્વપ્નના દૃશ્ય હૃદયની અંદર જ દેખાય છે. આત્મા તો ક્યાંય પણ નીકળીને જતો નથી. આ રીતે (પર-આત્માની દૃષ્ટિમાં) આ ચૌદલોક સ્વપ્નની જેમ કાંઈ પણ નથી. પરંતુ અમે જ (નશ્વર શરીરના) હૃદયમાં એમને મોટા માની લીધા છે.

હક છાતી રૂહથેં ન છૂટહીં, નજર ન સકે ફેર ।

જો કોઈ રૂહ અરસકી, તાએ હક બિના સબ અંધેર ॥ ૮૧ ॥

આ આત્માથી પ્રિયતમ ધણીના હૃદયની છબિ ક્યારેય પણ દૂર થતી નથી. તે પોતાની દૃષ્ટિને બીજી તરફ ફેરવી પણ શકતા નથી. જેઓ પરમધામના આત્મા હશે તેમને પોતાના પ્રિયતમ ધણી વિના સર્વત્ર અંધકાર જ દેખાશે.

હક છાતી મેં લાડ લજત, ઔર છાતી મેં અસલ આરામ ।

એ સબ સુખકો રસ પૂરન, તો રૂહ લગ રહી આઠોં જામ ॥ ૮૨ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પ્રેમ અને આનંદ છે. તેમાં જ દરેક પ્રકારની સુખ તથા શાંતિ છે. તેમનું હૃદય તો બધા પ્રકારના આનંદ રસથી પરિપૂર્ણ છે. ત્યારે આ આત્મા આઠેય પહોર તેમાં જ સ્થિર (લાગેલો) રહેશે.

રૂહોં હક છાતી ચૂભ રહી, સો દેવે લજત અરવાહોં કોં ।

અસલ સુખ સાગર ભયો, દેખેં અરસ આરામ સખમોં ॥ ૮૩ ॥

શ્રીરાજજીનું હૃદય હંમેશાં બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત રહે છે અને તેમને અપાર સુખ આપે છે. તેથી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આનંદનો સાગર લહેરાવા લાગે છે અને આત્માને સર્વત્ર પરમધામનો જ આનંદ દેખાવા લાગે છે.

એ જો હક હૈડેકી ખૂબિયાં, સો કયા કેહેસી બુધ માફક ।

પર એ કહે હક હુકમ, ઔર હક ઈલમ બેસક ॥ ૮૪ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયની વિશેષતાઓ વિશે આ સ્વપ્નની બુદ્ધિ શું વર્ણન કરી શકે ? પરંતુ જે કાંઈ વર્ણન થયું છે તે શ્રીરાજજીના આદેશથી તથા તેમનાથી પ્રાપ્ત તારતમ જ્ઞાનના પ્રતાપથી જ છે.

રૂહ ખડી કરે હુકમ, ઔર બેસક લુદની ઈલમ ।

ના તો રૂહ કહે ક્યોં નીંદમેં, હક હૈડા બકા ખસમ ॥ ૮૫ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ તથા તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જ આ આત્મા એટલું વર્ણન કરવા માટે સમર્થ થયો છે. નહિ તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માના હૃદયના અખંડ આનંદને આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં કેવી રીતે વર્ણન કરી શકાય ?

મહામત કહે બોલૂં હુકમેં, અરસ મસાલા લે ।

દરગાહી રૂહન કો, સુખ અસલ દેને કે ॥ ૮૬ ॥

મહામતિ કહે છે, હવે હું શ્રીરાજજીના આદેશથી પરમધામનાં જ ઉદાહરણ પ્રસ્તુત કરી પરમધામના આત્માઓને અખંડ સુખ પ્રદાન કરવા માટે કાંઈક વર્ણન કરું છું.

પ્રકરણ ૧૧ ચોપાઈ ૬૪૧

ખભે કંઠ મુખારવિંદ શોભા સમૂહ મંગલાચરણ

મુખ મેરે મેહેબૂબ કા, રંગ અતિ ઉજલ ગુલાલ ।

ક્યોં કહૂં સલૂકી નાજુકી, નૂર તજલ્લી નૂરજમાલ ॥ ૧ ॥

મારા પ્રિયતમ ધણીનું મુખારવિંદ અત્યંત ઉજ્જવળ તથા લાલાશવાળું છે. એમની કોમળ આકૃતિ તથા અલૌકિક પ્રકાશની શોભા શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ?

બાંહેં મેરે માસૂક કી, પ્યારી લગેં મેરી રૂહ ।

હક હુકમ યોં કહાવત, સો વાહી જાને હકહૂ ॥ ૨ ॥

પ્રિયતમ ધણીની ભુજાઓ મારા આત્માને અતિશય પ્રિય લાગે છે. તેમનો આદેશ જ મારી પાસે આ વર્ણન કરાવી રહ્યો છે. વાસ્તવમાં શ્રીરાજજીનાં આ બધાં અંગોની શોભાને પણ તેઓ જ જાણે છે.

અંગ રંગ સલૂકી સુભાનકી, ચકલાઈ ઉજલ ગૌર ।

નામ સુનત ઈન અંગકે, જીવરા ન હોત ચૂર ચૂર ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોની છબિ તથા વર્ણ અત્યંત સુંદર, ઉજ્જવળ અને ગોરો છે. આ અંગોનું વર્ણન સાંભળીને પણ આ જીવના ટુકડા થતા નથી.

એ છબિ અંગ અરસ કે, જોત અંગ હક મૂરત ।

એ કેહેનીમેં આવે ક્યોંકર, જો કહી અમરદ સૂરત ॥ ૪ ॥

આ અનુપમ છબિ તથા ઉજ્જવળતા શ્રીરાજજીના ચિન્મય સ્વરૂપની છે. શ્રીરાજજીનું કિશોર સ્વરૂપ શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ?

ખભે દેત દોઝી ખૂબિયાં, રૂહ દેખ દેખ હોએ ખુસાલ ।

જો નેક આવે અરસકી લજત, તો રોમ રોમ લગે રૂહ ભાલ ॥ ૫ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને ખભા અત્યંત શોભા યુક્ત છે. તેને જોઈને આ આત્મા અતિ પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરે છે. જો પરમધામનો આનંદ લેશમાત્ર પણ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો આત્માના રોમેરોમમાં આ અંગો સમાઈ જાય છે.

ખભે મછે કોનિયાં, ઔર કલાઈયાં કાંડન ।

પોહોંચે હથેલી અંગુરી, નૂર ક્યોં કહૂં નખન ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને ખભાઓ, ભુજાઓ (મછે) કોણીઓ, કલાઈઓ, કાંડા, પહોંચો, હથેળીઓ, આંગળીઓ તથા નખ વગેરેની દેદીધ્યમાન આત્મા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

જોત નખન કી ક્યોં કહૂં, અવકાસ રહ્યો ભરાએ ।

તામેં જોત નખન કી, નેહેરેં ચલિયાં જાએ ॥ ૭ ॥

આ નખોના પ્રકાશનું વર્ણન પણ કેવી રીતે કરી શકાય, એ તો સમગ્ર આકાશમાં ફેલાયેલો છે. એટલું જ નહીં એની જ્યોતિ આકાશમાં ચાલતી નહેરોની જેમ દેખાય છે.

જ્યોં જ્યોં હાથ કી અંગુરી, હોત હૈ ચલવન ।

ત્યોં ત્યોં નખ જોત આકાસમેં, નેહેરેં ચીર ચલી રોસન ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજી જેવી પોતાના હાથોની આંગળીઓ હલાવે છે તે રીતે તેમના નખોની જ્યોતિ નહેરોની જેમ સમગ્ર આકાશને ચીરીને ચાલી જાય છે.

એક અંગ જો નિરખિએ, તો નિકસ જાએ ઉમર ।

એક અંગ બરનન ના હોવહીં, તો હોએ સરૂપ બરનન ક્યોં કર ॥ ૯ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના એક જ અંગનું દર્શન કરવા લાગીએ તો સમગ્ર જીવન જ વ્યતીત થઈ જાય છે. જ્યારે એક અંગનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી તો સંપૂર્ણ સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે સંભવે ?

અતિ ગૌર હસ્તકમલ, અતિ નરમ અતિ સલૂક ।

એ હસ્ત ચકલાઈ દેખકે, જીવરા હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૧૦ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમળ અત્યંત ગોરા, અત્યંત સુકોમળ તથા અતિ સુંદર છબિયુક્ત છે. આ કરકમલોની શોભા જોઈને આ જીવ ટુકડે ટુકડા કેમ થઈ જતો નથી ?

કાંડે કલાઈ કોનિયાં, ઈન અંગ રંગ સલૂક ।

ફેર મછે ખભે લગ દેખિએ, રૂહ ક્યોં ન હોએ ભૂક ભૂક ॥ ૧૧ ॥

આ હસ્તકમલોની કલાઈઓ, કાંડા તથા કોણીઓના ગોરા રંગની સુંદરતા અને સુકોમળતાને જોઈને તેમજ ફરીથી ભુજાઓ તથા ખભાઓ જોઈને આ જીવ ટુકડે-ટુકડા કેમ નથી જઈ જતો ?

એ અંગ સારે રસ ભરે, સબ સંધોસંધ ઈસક ।

સહૂર કિઝે જીવરા ઉડે, અરસ અંગ વાહેદત હક ॥ ૧૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ બધાં અંગો આનંદ રસથી પરિપૂર્ણ છે. એમની નસેનસમાં પ્રેમ ભરેલો છે. આ રીતે પરમધામ તથા અદ્વૈત સ્વરૂપ શ્રીરાજજીના દરેક અંગનો વિવેક પૂર્વક વિચાર કરવાથી જીવે આ નશ્વર શરીર છોડી દેવું જોઈએ.

જીવરા ન સમઝે અરસકો, ના સહૂર કરે વાહેદત ।

રૂહે ભૂલ ગઈ લાડ લજત, ના સુધ રહી નિસબત ॥ ૧૩ ॥

આ જીવને ન પરમધામની જાણકારી છે અને ન ત્યાંના એકાત્મભાવના સંબંધનું જ્ઞાન છે. એટલા માટે આ ખેલમાં આવી બ્રહ્માત્માઓ પણ ધામધણીના પ્રેમનો સ્વાદ ભૂલી ગયા છે. તેને એ પણ ભાન રહ્યું નથી કે તેઓ ધામધણીની અંગનાઓ છે.

મંગલાચરણ તમામ

અબ કહું કંઠ સોભા મુખકી, ઔર ઈસક સબો અંગ ।

આસિક દિલ છબિ ચૂભ રહી, માસૂક રૂપ રસ રંગ ॥ ૧૪ ॥

હવે હું શ્રીરાજજીના મધુર કંઠ અને મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કરી તેમનાં બધાં અંગોમાં વહેતી પ્રેમની રસધારાનું વર્ણન કરું છું. કેમકે અનુરાગી આત્માના હૃદયમાં પ્રિયતમ ધણીની છબિ, રૂપ લાવણ્ય તથા આનંદની રંગમયી છટા પૂર્ણપણે અંકિત થઈ ગઈ છે.

એ જો કોમલતા કંઠકી, ક્યો કહું ચકલાઈ ગૌર ।

નેક કહ્યા જાત ખ્વાબમેં, જો હકેં દિયા સહૂર ॥ ૧૫ ॥

આ મધુરકંઠની સુકોમળતા, સુંદરતા તથા ગોરા રંગની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન વડે જ આ થોડું ઘણું વર્ણન થયું છે.

ગૌર કેહેતી હોં મુખસે, સો દેખ કે અંગ ઈતકા ।

એ જુબાં દેષ્ટ ઈત ફનાકી, સોભા ક્યો કહે કંઠ બકા ॥ ૧૬ ॥

હું એમની છબિને મારા મુખેથી ગોરા રંગની કહું છું પરન્તુ તે પણ આ નશ્વર જગતનાં અંગોને જોઈને કહી રહ્યો છું. મારી દૃષ્ટિ અને વાણી બન્ને નશ્વર જગતની છે. એટલા માટે એમના દ્વારા અખંડધામના ધણીના કંઠની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે છે ?

કંઠ ગૌર કે સુખ દેવહીં, જો કહૂ ખોલે રૂહ નજર ।

સો હોત હકકે હુકમેં, જિનને કરી નજીક ફજર ॥ ૧૭ ॥

જો આ આત્મા પોતાની દૃષ્ટિ ખોલે તો તેને જાણ થાય કે શ્રીરાજજીનો આ ગોરા રંગનો કંઠ

અનેક પ્રકારનાં સુખ આપે છે. ખરેખર શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આત્મ દૃષ્ટિ ખૂલશે કેમકે તેઓએ જ જ્ઞાનના પ્રભાતને નજીક લાવી દીધું છે.

એ જો લજત લાડકી, સો ભી હુઈ હાથ ઈજન ।

જિન નિસબતેં બેસક કહી, તાએ ક્યોં ન આવે લજત તન ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજીના પ્રેમનું આસ્વાદન પણ તેમના જ આદેશના હાથમાં છે. જે સંબંધ દ્વારા ધામધણીએ મારા બધા સંદેહોનું નિવારણ કરી દીધું છે, તે આત્માને હવે તેમના પ્રેમનો સ્વાદ પ્રાપ્ત કેમ નહિ થાય ?

ના તો બેસક જબ નિસબત, તબ રૂહ ક્યોં કરે ફરામોસ ।

એ દેહ જો સુપન કી, છિનમેં ઉડાવે હક જોસ ॥ ૧૯ ॥

જ્યારે ધામધણીની સાથે આપણો સંબંધ થવામાં કોઈ સંદેહ જ નથી, તો પછી આત્મામાં હજીય ભ્રાંતિ કેમ રહી છે ? નહિ તો શ્રીરાજજીનો આવેશ તો આ સ્વપ્નના દેહને ક્ષણમાત્રમાં જ ઉડાવી શકે છે.

એ જો દેખો સહૂર કરકે, ભઈ આડી હક આમર ।

ના તો બલ કરતે ધની બેસક, એ દેહ ખ્વાબ રહે ક્યોંકર ॥ ૨૦ ॥

જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા વિવેકપૂર્વક જોઈએ તો જણાશે કે શ્રીરાજજીના આદેશ વડે હજુ સુધી આ આવરણ (શરીર) ટકી રહ્યું છે. નહિ તો ધામધણીનો આવેશ મળતાં જ આ નશ્વર શરીર તાત્કાલ મટી જાત.

પ્રીત રીત ઈસક કી, ઈસકે સેહેજ સનેહ ।

નિસ દિન બરસત ઈસક, નખ સિખ ભીજે સબ દેહ ॥ ૨૧ ॥

ધામધણીના પ્રેમ-પ્રીતિની રીતિ આ પ્રકારની છે કે આ પ્રેમમાં સહજ સ્નેહ છે. જ્યારે અહર્નિશ પ્રેમની વર્ષા થવા લાગશે ત્યારે નખથી લઈ શિખા સુધી આ આખું શરીર પ્રેમમાં જ ઓતપ્રોત થઈ જશે.

ભોં ભૂકુટી પલ પાપન, મુસકત લવને નિલવટ ।

ઈન વિધ જબ મુખ નિરખિએ, તબ ખુલેં હિરદે કે પટ ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીની ભ્રમર, ભૂકુટી, પાંપણો, મંદહાસ્ય, ભાલ તથા તેમના ઉપરની કેશની લટ સહિત શ્રીરાજજીના આખા મુખમંડલની શોભાનું દર્શન કરવાથી હૃદયનાં પટ અવશ્ય ખુલ્લી જશે.

છબ ફબ નઈ એક ભાંતકી, શ્રવન ગાલ મુસકત ।

લાલ અધુર મુખ નાસિકા, જાનોં ગૌર હરવટી હંસત ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીની આ અનુપમ છબિ એવી નવીનતા ધરાવે છે કે તેમના શ્રવણ અંગો તથા કપાળ વગેરે પણ હસતાં દિસે છે. એટલું જ નહીં લાલાશ યુક્ત અધરોજ, મુખકમલ, નાસિકા તથા ગોરા રંગનો ચિબુક (હડપચી) તો સર્વદા હસતાં દેખાય છે.

હાથ પાંઉં પેટ હૈયડા, કંઠ હાર ભૂષન બસ્તર ।

એ સબ અંગ હકકે મુસકત, ઔર નાયત હેં મિલકર ॥ ૨૪ ॥

તેમના હાથ, પગ, પેટ, હૃદય, કંઠ તથા હાર વગેરે અલંકારો અને વસ્ત્રો વગેરે બધાં અંગો સાથે મળી હસતાં-હસતાં નાચી રહ્યા હોય એવું દેખાય છે.

બલ બલ જાઉં મુખ હકકે, સોભા અતિ સુંદર ।

એ છબિ હિરદે તો આવહીં, જો રૂહ હુકમેં જાગે અંદર ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીના આવા અતિ સુંદર મુખારવિંદ પર હું સ્વયંને સમર્પિત કરું છું. પરન્તુ આ છબિ ત્યારે હૃદયમાં અંકિત થશે જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશ વડે આ આત્મા અંદરથી જાગૃત થઈ જશે.

હક મુખ છબિ હિરદે મિને, જો આવે અંતસકરન ।

તિન ભેલી લજત લાડકી, આવે અરસકે અંગ વતન ॥ ૨૬ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની અનુપમ છબિ જ્યારે હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે, તે જ સમયે પરમધામમાં શ્રીરાજજીનાં અંગોની સાથે જ પર-આત્માને પ્રેમનો સ્વાદ (લાડ-લિજજત) પણ મળવા લાગી જાય છે.

ગૌર મુખ લાલ અધુર, એ જો સલૂકી સોભિત ।

એહ જુબાં તો કેહે સકે, જો કોઈ હોએ નિમૂના ઈત ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં મુખારવિંદનો ગોરો રંગ તથા લાલાશયુક્ત હોઠોની શોભા અદ્વિતીય છે. જો કોઈ એમની ઉપમા હોત તો આ જીભ તેમનું વર્ણન કરી શકત.

કહે જાએ ન ગૌર ગલસ્થલ, ઔર અધુર લાલક ।

મુખ ચકલાઈ હકકી, સબ રસ ભરે નૂર ઈસક ॥ ૨૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના ગોરા રંગનું કપાળ, લાલાશયુક્ત હોઠ અને અનુપમ સૌન્દર્યયુક્ત મુખમંડળની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. આ બધાં અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ તથા અલૌકિક પ્રકાશ યુક્ત છે.

લાલ જુબાં દંત અધુર, હરવટી ગૌર હંસત ।

જબ બાતૂન નજરોં દેખિએ, તબ રૂહ સુખ પાવત ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીના ગૌર વર્ણના મુખારવિંદ પર શોભતાં લાલાશયુક્ત જીભ, ઉજ્જવળ દંતાવલી, લાલ અધરોજ તથા સુંદર હડપચી, બધાં હસતાં ખેલતાં દેખાય છે. જ્યારે અંતર દૃષ્ટિથી આ દિવ્ય શોભાને જોઈએ છીએ ત્યારે આત્માને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

અધુર હરવટી બીચ મેં, ક્યોં કહૂં લાંક સલૂક ।

એહી અચરજ મોહે હોત હૈ, દિલ દેખ ન હોત ભૂક ભૂક ॥ ૩૦ ॥

અધરોજ તથા હડપચી વચ્ચેની ઊંડાઈ અત્યંત સુંદર છે. મને આ વાત પર ઘણું આશ્ચર્ય થાય છે કે આ અદ્વિતીય શોભાને જોઈને પણ આ હૃદય ટુકડે-ટુકડા કેમ થતું નથી ?

દોઊ છેદ્ર ચકલાઈ નાસિકા, ગૌર રંગ ઉજલ ।

તિલક નિલાટ કે રંગોં, નએ નએ દેખત માહેં પલ ॥ ૩૧ ॥

નાકનાં બંને છિદ્રો અત્યંત સુંદર છે. ગોરા રંગનું આ નાક અતિ ઉજ્જવળ છે. કપાળ પર સુશોભિત તિલકમાંથી અનેક રંગોની આત્મા ઝળકે છે. જાણે પળેપળ નવીનતા આવી રહી છે.

નૈન રસ ભરે રંગીલે, ચંચલ ચપલ ભરે સરમ ।

એ અરવાહેં જાને અરસકી, જો મેહેરમ બકા હરમ ॥ ૩૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં નયન પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે. ચંચલ, ચપલ તથા લજ્જાયુક્ત છે. પરમધામના અંતઃપુર (રંગભવન)માં રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ જ આ સુંદર શોભાનો અનુભવ કરી શકે છે.

નેત્ર અનિયાં અતિ તીખિયાં, રસ ઈસક ભરે પૂરન ।

એ ખૈયેં જિન રૂહ ઊપર, તાએ સાલત હૈ નિસ દિન ॥ ૩૩ ॥

એમનાં નયનોનું ચિતવન (કટાક્ષ) અતિ તીક્ષ્ણ છે. પ્રેમરસથી છલકાતી એમની દૃષ્ટિ જે આત્માઓ ઉપર પડે છે તે પોતાના પ્રિયતમ ધણીને મળવા માટે રાત-દિવસ ઉત્કંઠિત થઈ જાય છે.

સ્યામ સેત ભૌંહ લવને, નેત્ર ગૌર ગિરદવાએ ।

સ્યાહ પુતલી બીચ સુપેતમેં, જંગ જોર કરત સદાએ ॥ ૩૪ ॥

આ નયનોની ભૂકુટી શ્યામ વર્ણની છે તથા પાંપણોની કિનારી શ્વેત રંગની છે. નયનોની ચારે બાજુ શ્વેતરંગ સુશોભિત છે. આંખોના મધ્યભાગમાં શ્યામ રંગની પુતલી છે. આ બન્નેનાં કિરણો સદૈવ અરસપરસ સ્પર્ધા કરતાં રહે છે.

સોભા ધરત દોઊ શ્રવનોં, મોતી ઉજલ બીચ લાલ ।

એ મુખ રૂહ જબ દેખહીં, બલ બલ જાઊં તિન હાલ ॥ ૩૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં શ્રવણ અંગો (કાન) અત્યંત શોભાયુક્ત છે. તેમના કુંડલમાં ઉજ્જવળ મોતીની વચ્ચે લાલરત્ન સુશોભિત છે. આત્મા જ્યારે આ મુખમંડલનું દર્શન કરે છે તે સમયે તેના પર સમર્પિત થઈ જાય છે.

પ્યારી બાતેં કરે જબ આસિક, હેતેં સુનત હક કાન ।

ક્યોં કહૂં સુખ તિન રૂહકે, જો પ્યાર કર સુને સુભાન ॥ ૩૬ ॥

જ્યારે અનુરાગી આત્મા મીઠી-મીઠી વાતો કરે છે ત્યારે શ્રીરાજજી તેમને ખૂબ પ્રેમથી સાંભળે છે. તે બ્રહ્માત્માઓના આનંદનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું કે ધામધણી જેમની વાતોને પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે !

રૂહ બાત કરે એક હક સોં, હક દેત પડ ઉતર ચાર ।

કુરબાન જાઊં હક હાદીકી, જાસોં હક કરેં યોં પ્યાર ॥ ૩૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીને એકવાર બોલાવે છે તો શ્રીરાજજી તેમને ચાર વાર ઉત્તર આપે છે. શ્રીરાજશ્યામાજીની આ અંગનાઓ પર હું સમર્પિત થઈ જાઉં છું. જેને શ્રીરાજજી એટલો પ્યાર કરે છે.

એ છબિ અંગ અરસ કે, જો અંગ હક મૂરત ।

એ કેહેનીમેં આવે ક્યોંકર, જો કહી અમરદ સૂરત ॥ ૩૮ ॥

આ સંપૂર્ણ શોભા પરમધામના સ્વરૂપની છે. જેનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. આ કિશોર સ્વરૂપને કુરાનમાં 'અમરદ સૂરત' કહ્યું છે.

કાંધ કેસ પેચ પગરી, પીઠ લીક રૂપ રંગ ।

હાએ હાએ જીવરા ના ઉડે, કેહેતે અરસ રેહેમાની અંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને સ્કન્ધ પ્રદેશ, શ્યામલ કુન્તલ (કેશ) તથા પાઘડીના વળોની શોભા અદ્વિતીય છે. તેમની પીઠ તથા તેની ઊંડાઈ અને રૂપ રંગ અત્યંત સુંદર છે. એવા પરમકૃપાળુ પરમાત્માનાં બધાં અંગોનું વર્ણન કરતાં આ જીવ શરીરને કેમ છોડી દેતો નથી.

પાગ સોભિત સિર હકકે, બની હક દિલ ચાહેલ ।

સો ઈન જુબાં ક્યોં કેહે સકે, જાકી દંષ્ટ અંગ ઈન ખેલ ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર સુંદર પાઘડી સુશોભિત છે, તે તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે બનેલી છે. સ્વપ્નવત્ અંગો દ્વારા તેમના અનુપમ સૌન્દર્યનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

દુગદુગી સોભા તો કહું, જો પગડી સોભા હોએ ઔર ।

જોત કરે હક દિલ ચાહી, કોઈ તરહ બની ઈન ઠૌર ॥ ૪૧ ॥

પાઘડીની ઉપર સુશોભિત દુગદુગીની શોભા ત્યારે વ્યક્ત થઈ શકે છે, જ્યારે તે પાઘડીની શોભાથી જુદી હોય. આ દુગદુગી શ્રીરાજજીની ઈચ્છાનુસાર જ પ્રકાશિત થાય છે. એવું પ્રતીત થાય છે જેમ કોઈ વિશેષ પ્રકારની સુંદરતા ખીલી ઊઠી ન હોય ?

એ ક્યોં આવે જુગત જુબાં મિને, ક્યોં કહું એહ સલૂક ।

જો એ તરહ આવેં રૂહ દિલમેં, તો તબહી હોવે ટૂક ટૂક ॥ ૪૨ ॥

આ પાઘડીની કલાત્મકતા તથા સુંદરતા જીભ દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ? જો આ શોભા આત્માના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય તો આ હૃદય ટુકડે ટુકડા થઈ જશે.

ઈન પાગૈ મેં હૈ દુગદુગી, બની પાગૈ મેં કલંગી ।

એ જંગ કરે જોત જોતસોં, એ બનાએલ હક દિલકી ॥ ૪૩ ॥

આ પાઘડી પર દુગદુગી તથા કલંગી સુશોભિત છે. એમાંથી નીકળતો જુદા જુદા રંગોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે. આ બધા શ્રીરાજજીની ઈચ્છા મુજબ બન્યાં છે.

કૈ જિનસેં કૈ જુગતેં, કૈ તરહ ભાંત સલૂકી એ ।

કૈ રંગ નંગ તેજ રોસની, નૂર છાયો અંબર જિમી જે ॥ ૪૪ ॥

આ પાઘડીમાં વિવિધ પ્રકારની (બહુમૂલ્ય) વસ્તુઓ યુક્તિપૂર્વક સજાવેલી છે. એમની અદ્વિતીય સુંદરતા તથા વિવિધ રંગોનાં રત્નોનાં કિરણો સમગ્ર આકાશ અને ભૂમિ પર વ્યાપી રહ્યાં છે.

જિત ચાહિએ ઠૌર દુગદુગી, સબ બની પાગ પર તિત ।

ઠૌર કલંગી કે કલંગી, સિફત ન જુબાં પોહોંચત ॥ ૪૫ ॥

આ પાઘડી પર જ્યાં દુગદુગી હોવી જોઈએ તે ત્યાં જ સુશોભિત છે. આ રીતે એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

કે સુખ સલૂકી ઈન પાગમેં, મેં તો કહૂં વિધ એક ।

દિલ ચાહી રૂહ દેખત, એક છિનમેં રૂપ અનેક ॥ ૪૬ ॥

આ પાઘડીમાં એવી વિવિધ પ્રકારની શોભા છે. મેં તો માત્ર એક જ પ્રકારની શોભાની વાત કરી છે. આત્માઓ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે પળેપળ એનાં અનેક રૂપોનું દર્શન કરે છે.

ના કછૂ ખોલી ના ફેર બાંધી, ઈન પાગૈ મેં કે ગુન ।

પલ પલ મેં સુખ દિલ ચાહે, નએ નએ દેત રૂહન ॥ ૪૭ ॥

આ પાઘડીને ન ક્યારેય ખોલવી પડે છે અને ન ફરીથી બાંધવી પડે છે. એમાં અનેક પ્રકારના ગુણ મોજૂદ છે. આ ગુણ બ્રહ્માત્માઓને પળેપળ નિત્ય નવીન સુખ આપે છે.

યા વિધ કે સુખ દેત હેં, યા બસ્તર યા ભૂષન ।

સુખ હક સરૂપ સિનગારકે, કિન વિધ કહૂં મુખ ઈન ॥ ૪૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો બ્રહ્મ આત્માઓને વિવિધ પ્રકારનાં સુખ આપે છે. શ્રી રાજજીના શણગારનાં આ સુખોનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરવું ?

તિલક નાસિકા નેત્ર કી, કેસ લવને કાન ગાલ ।

મુખ ચૌક દેખ નૈન રૂહ કે, રોમ રોમ છેદે જ્યૌ ભાલ ॥ ૪૯ ॥

શ્રીરાજજીના કપાળ પર સુશોભિત તિલક, તેમની નાસિકા, નેત્ર, કેસ, કાન, કપોલ વગેરે અદ્વિતીય શોભાયુક્ત છે. શ્રીરાજજીના મુખમંડળની અદ્વિતીય શોભાનું દર્શન કરવાથી રોમેરોમ ઉત્કંઠિત થઈ જાય છે.

મુખ સુંદરતા ક્યોં કહૂં, નૂરજમાલ સૂરત ।

એ બયાન દુનીમેં ક્યોં કરું, એ જો આઈ અરસ ન્યામત ॥ ૫૦ ॥

આ મુખ મંડલની સુંદરતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આ તો અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું મુખ મંડલ છે. પરમધામની આ અનુપમ સંપત્તિનું વર્ણન નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે કરવું ?

એ મુખ દેખ સુખ પાઈએ, ઉપજત હૈ અતિ પ્યાર ।

દેખ દેખ જો દેખિએ, તો રૂહ પાવે કરાર ॥ ૫૧ ॥

આ મુખ મંડલનું દર્શન કરવાથી અપાર સુખ અને પ્રેમ પ્રાપ્ત થાય છે. આ અદ્વિતીય શોભાને વારંવાર જોઈને આ આત્મા આનંદનો અનુભવ કરે છે.

જો દેખૂં મુખ સલૂકી, તો ચૂભ રહે રૂહ માંહેં ।

એ સુખ મુખ અરસકા, કેહે ના સકે જુબાંએ ॥ ૫૨ ॥

આ મુખમંડલની સુંદર શોભા જોતાં જ હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે. દિવ્ય પરમધામના આ મુખમંડલથી થતાં સુખોનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

ગૌર નિલવટ રંગ ઉજલ, જાડિં બલ બલ મુખારબિંદ ।

એ રસ રંગ છબિ દેખિએ, કાઢત બિરહા નિકંદ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીનું ગોરું કપાળ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. તેમના મુખારવિંદની અનુપમ છબિને જોઈ તેના પર સમર્પિત થવાની ઈચ્છા થાય છે. આ પ્રેમરસપૂર્ણ છબિ વિરહવેદનાને એકદમ દૂર કરે છે.

જો મુખ સોભા દેખિએ, તો ઉપજત રૂહ આરામ ।

આઠો પોહોર આસિક, એહી માંગત હૈ તામ ॥ ૫૪ ॥

શ્રી રાજજીના મુખારવિંદની અનુપમ શોભાનું દર્શન કરતાં જ આત્મા આનંદનો અનુભવ કરે છે. એટલા માટે અનુરાગી આત્માઓ આઠેય પહોર એવા જ આહારની ઈચ્છા કરે છે.

જો ગૌર રંગ દેખિએ, જુબાં કહા કહે હક માન ।

ઔર કહૂ ન દેવે દેખાઈ, આગૂં અરસ સુભાન ॥ ૫૫ ॥

શ્રીરાજજીના ગોરા રંગના મુખમંડળની શોભા જોવાથી બ્રહ્માત્માઓને તેમના સમક્ષ અન્ય કોઈ પણ વસ્તુ દેખાતી નથી.

હંસત સોભિત મુખ હરવટી, અતિ સુંદર સુખદાએ ।

હાએ હાએ રૂહ નજર યાસોં બાંધકે, ક્યોં ટૂક ટૂક હોએ ન જાએ ॥ ૫૬ ॥

આ મુખમંડલમાં સુશોભિત હડપચી અત્યંત સુંદર તથા સુખદાયી છે. આ સુંદર શોભાની સાથે દૃષ્ટિ બંધાઈ જવાથી આ જીવ કેમ ટુકડે ટુકડા થઈ જતો નથી ?

અતિ ગૌર સુંદર હરવટી, ઔર અતંત સોભા સલૂક ।

બડા અચરજ એ દેખિયા, જીવરા સુનત ન હોત ટૂક ટૂક ॥ ૫૭ ॥

આ સુંદર હડપચી શ્રીરાજજીના ગોરા મુખમંડલ પર અત્યંત શોભાયુક્ત છે. આશ્ચર્યની વાત છે કે આ અદ્વિતીય શોભાને સાંભળી આ જીવ કેમ ટુકડે ટુકડા થઈ જતો નથી ?

હરવટી અધુર બીચ લાંક જો, મુખ અધુર દોડી લાલ ।

એ લાલક મુખ દેખે પીછે, હાએ હાએ લગત ન હૈડે ભાલ ॥ ૫૮ ॥

હડપચી તથા અધરોજ વચ્ચેની ઊંડાઈ, મુખમંડલ અને અધરોજની લાલાશને જોઈને ખેદની વાત છે કે મારું હૃદય હજુ સુધી દ્રવિત કેમ થતું નથી ?

સોભે હંસત હરવટી, બડી અચરજ સલૂકી મુખ ।

રૂહ દેખે અંતર આંખાં ખોલકે, તો ઉપજે અરસ સુખ ॥ ૫૯ ॥

હસતી વખતે શ્રી રાજજીની હડપચી તથા મુખમંડલની શોભા અદ્વિતીય થાય છે. જ્યારે આત્મા અંતર્દૃષ્ટિ ખોલી આ શોભાનું દર્શન કરે છે, ત્યારે તેને પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ થાય છે.

ક્યોં કહૂં ગૌર ગાલન કી, સોભિત અતિ સુંદર ।

જો દેખૂં નૈના ભરકે, તો સુખ ઉપજે રૂહ અંદર ॥ ૬૦ ॥

શ્રીરાજજીના કપાળનો ગોરો રંગ અતિ સુંદર શોભાયુક્ત છે. આ અદ્વિતીય શોભાને આંખોમાં વસાવી લેવાથી આત્માને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે.

ક્યોં કહૂં ગાલોંકી સલૂકી, ક્યોં કહૂં ગાલોં કા રંગ ।

અનેક ગુન ગાલનમેં, જ્યોં જોત કિરન રંગ તરંગ ॥ ૬૧ ॥

આ ગાલોની સંરચના તથા એમના રંગની બાબતમાં શું વર્ણન કરવું ? એમાં તો અનેક ગુણો મોજૂદ છે. એવું લાગે છે જેમ એમાંથી નીકળતાં કિરણોના રંગોમાં અનેક લહેરો નીકળી રહી છે.

બારીક સુખ સરૂપ કે, કોઈ જાને રૂહ મોમન ।

ઈસક ઈલમ જોસ યાહી કો, જાકે હોસી અરસમેં તન ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના ચિન્મય સ્વરૂપમાં અત્યંત સૂક્ષ્મ અને રહસ્યપૂર્ણ આનંદ સમાયેલો છે. કોઈ બ્રહ્માત્માઓ જ એને જાણી શકે છે, જેમના પર-આત્મા પરમધામમાં બિરાજમાન છે. તે આત્માને શ્રીરાજજીનો પ્રેમ, જ્ઞાન તથા આવેશ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ મુખ અચરજ અદ્ભુત, ગુન કેતે કહૂં ગાલન ।

એ રૂહેં જાને સુખ બારીક, હર ગુન અનેક રોસન ॥ ૬૩ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડલ અદ્વિતીય શોભાયુક્ત છે. એમના ગાલના કેટલા ગુણોનું વર્ણન કરવું ? બ્રહ્માત્માઓ જ સૂક્ષ્મરૂપે આ ગુણોનો આનંદ મેળવી શકે છે. કેમકે પ્રત્યેક ગુણ અલગ-અલગ રીતે પ્રગટ થાય છે.

રૂહકે નૈના ખોલકે, દેખૂં દોઊ ગાલ ।

આસિક કો માસૂક કા, કોઈ ભેદ ગયા રંગ લાલ ॥ ૬૪ ॥

હું મારી આત્મદૃષ્ટિ ખોલી આ ગાલોનું દર્શન કરું છું. અનુરાગી આત્માના હૃદયને પોતાના પ્રિયતમના ગાલોના લાલ રંગે ઘાયલ કરી દીધું છે !

ગાલ રંગ અતિ ઉજલ, ગેહેરા અતિ કસૂંબાએ ।

મેહેબૂબ મુખ દેખે પીછે, રૂહ છિન ન સહે અંતરાએ ॥ ૬૫ ॥

આ ગાલોનો રંગ અત્યંત ઉજ્જવળ તથા ઘેરી લાલાશયુક્ત છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીના મુખારવિંદનું દર્શન કરી અનુરાગી આત્મા પણ માત્રનો પણ વિયોગ સહન કરી શકતા નથી.

એ અંગ અરસ સરૂપકે, ક્યોં હોએ બરનન જિમી ઈન ।

એ અચરજ અદ્ભુત હકેં કિયા, વાસ્તે અરવા અરસકે તન ॥ ૬૬ ॥

પરમધામના ચિન્મય સ્વરૂપનાં આ અંગોનું વર્ણન નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે સંભવી શકે ? શ્રીરાજજીએ જ સ્વયં પોતાના આત્માઓ માટે આ અદ્ભુત કાર્ય કરાવ્યું છે.

મહામત હુકમેં કેહેત હેં, હક બરનન કિયા નેક ।

ઔર ભી કહૂં હક હુકમેં, અબ હોસી સબ વિવેક ॥ ૬૭ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા મહામતિ કહે છે, આ રીતે શ્રીરાજજીના અંગોનું થોડુંક વર્ણન થયું છે. આ આદેશ દ્વારા હવે આગળ પણ વિવેકપૂર્વક વર્ણન કરું છું.

પ્રકરણ ૧૨ ચોપાઈ ૭૦૮

હક માસૂકે શ્રવન અંગ

શ્રવણ કી કિન વિધ કહું, લેત આસિક ઈત આરામ ।

દેખ સુખ સુખ પાવહીં, આસિક રૂહ ઈન ઠામ ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં શ્રવણ અંગો (કાન)ના વિષયમાં શું કહેવું. એમનાથી બ્રહ્માત્માઓને અપાર આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. અનુરાગી આત્માઓ આ અંગોને જોઈને અથવા એમની વાત સાંભળી આનંદનો અનુભવ કરે છે.

કાનન કે ગુન અનેક હેં, સુખ આસિક બિના હિસાબ ।

આઠોં જામ ઈત પીવહીં, અરસ અરવાહેં એ સરાબ ॥ ૨ ॥

આ શ્રવણ અંગો (કાન)માં અનેક ગુણ મોજૂદ છે, જેનાથી અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. પરમધામના આ આત્માઓ આ જ અંગોથી આઠેય પહોર પ્રેમ સુધાનું પાન કરે છે.

દેખ કોમલતા કાન કી, નૈનોં સીતલતા હોએ ।

આસિક ઈન સરૂપ કે, એ સુખ જાને સોએ ॥ ૩ ॥

આ શ્રવણ અંગોની સુકોમળતા જોઈને આંખોને શીતળતા પ્રાપ્ત થાય છે. અનુરાગી આત્માઓ જ આ સુખોનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

માસૂક કા મુખ સોમિત, દેખ લવને કેસ કાન ।

પેહેયાન વાલે સુખ પાવહીં, દેખ અરસ અજીમ સુભાન ॥ ૪ ॥

પ્રિયતમ ધણીનું મુખમંડળ તથા તેમનાં શ્રવણ અંગો, કાનપટી અને કુંતલ (કેશ)ની શોભા જોઈને પોતાના પ્રિયતમ ધણીની ઓળખ કરવાવાળા આત્માઓ પરમસુખનો અનુભવ કરે છે.

કાનોં સુનેં આસિક કી, દિલ દે ગુઝ માસૂક ।

કહે આધા સુકન ઈસક કા, આસિક હોએ જાએ ભૂક ભૂક ॥ ૫ ॥

પ્રિયતમ ધણી આ શ્રવણ-અંગો (કાન)થી અનુરાગી આત્માઓની ગુપ્ત વાત સાંભળે છે. જો તેઓ પ્રેમનાં અર્ધા વચનો પણ કહી દે તો અનુરાગી આત્માઓ તેના પર સમર્પિત થઈ જાય છે.

મુખ જુબાં માસૂક કી, સો ભી કાનોં કે તાબીન ।

રૂહ દેખે ગુન કાનન કે, જાસોં હક જુબાં હોત આધીન ॥ ૬ ॥

શ્રી રાજજીના મુખારવિંદની રસના તેમના શ્રવણ-અંગોને આધીન છે. મારા આત્માએ તેમના શ્રવણ-અંગોના ગુણોને જોઈને જ આ અનુભવ કર્યો કે તેમની જીભ એમને આધીન છે.

હકેં આસિક નામ ધરાઈયા, વાકો ભી અરથ એ ।

માસૂક ઉલટ આસિક હુઆ, સો ભી બલ કાનન કે ॥ ૭ ॥

શ્રીરાજજીએ સ્વયંને પ્રેમી (આશિક) કહ્યા છે, એમનું કારણ પણ આ જ શ્રવણ-અંગ છે. આ જ શ્રવણ અંગોને કારણે પ્રેમ પાત્ર (માસૂક) પરબ્રહ્મ પરમાત્મા અનુરાગી (આશિક) કહેવાયા છે. [પરમધામમાં બ્રહ્મ પ્રિયાઓ આશિક કહેવાય છે અને અક્ષરાતીત ધણી માસૂક કહેવાય છે. એટલા માટે કે શ્રીરાજજીનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવા માટે બ્રહ્મપ્રિયાઓ તેમની સામે રહે છે. જ્યારે

બ્રહ્મપ્રિયાઓએ અક્ષરબ્રહ્મનો ખેલ જોવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી ત્યારે શ્રીરાજજીએ એમનાં વચનોને સાંભળી એઓને સુરતાના રૂપમાં નશ્વર જગતના ખેલમાં મોકલ્યા અને તેમને જાગૃત કરવા માટે તેઓ સ્વયં આવેશ રૂપે આવ્યા, જેથી તેઓ આશિક કહેવાયા. બ્રહ્મપ્રિયાઓનાં વચનોને સાંભળી શ્રીરાજજીએ અનુરાગી (આશિક) બનીને આ જગતમાં આવવું પડ્યું. આ શ્રવણ અંગોના કારણે જ તેઓ અનુરાગી (આશિક) કહેવાયા છે.]

હક કહે મેરા નામ આસિક, સો ભી સુનકે ગુઝ મોમન ।

એ જાને અરવા અરસ કી, કહું કેતે કાનોં ગુન ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મપ્રિયાઓની ગુપ્ત વાતો સાંભળીને જ પોતાનું નામ અનુરાગી (આશિક) રાખ્યું છે. આ રહસ્યને પરમધામની બ્રહ્મપ્રિયાઓ જ સમજી શકે છે. આ રીતે આ શ્રવણ-અંગોના કેટલા ગુણોનું વર્ણન કરવું ?

ખાવંદ અરસ અજમ કા, ગુઝ સુનત રાત દિન ।

એ જો અરવાહેં અરસ કી, કે સુખ લેવેં કાનન ॥ ૯ ॥

પરમધામના ધણી શ્રીરાજજી રાત-દિવસ બ્રહ્માત્માઓની ગુપ્ત વાતો સાંભળે છે. આ રીતે પરમધામની બ્રહ્મપ્રિયાઓ આ શ્રવણ-અંગોથી અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

હક આસિક હુઆ યાહી વાસ્તે, સો રહેં ક્યોં ન સુનેં હક બાત ।

એ કૌન જાને અરસ રહોં બિના, કાન ગુન અંગ અખ્યાત ॥ ૧૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓની વાતો સાંભળીને જ શ્રીરાજજી અનુરાગી (આશિક) બન્યા છે. તો પછી બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની વાતો કેમ ન સાંભળે ? આ રીતે શ્રવણ-અંગોના આ અંતરંગ રહસ્યને પરમધામના આત્માઓ વિના અન્ય કોણ જાણી શકે છે ?

બોહોત બડે ગુન કાનકે, બિના આસિક ન જાને કોએ ।

કે ગુઝ ગુન શ્રવનકે, ઔર કોઈ જાને જો દૂસરા હોએ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજીના આ શ્રવણ અંગ અનંત ગુણોના ભંડાર છે. અનુરાગી આત્માઓ સિવાય બીજા કોઈને પણ આ રહસ્યની જાણ નથી. આ રીતે શ્રવણ અંગોના અનેક રહસ્યમય ગુણો છે, જેને બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ હોય ત્યારે તો જાણી શકે છે.

ઔર દેખો ગુન કાનકે, જબ હક દેત રહોં કાન ।

વાકો લે અપની નજરમેં, દેખેં સનકૂલ દેષ્ટ સુભાન ॥ ૧૨ ॥

આ શ્રવણ અંગોના અન્ય ગુણોને પણ જુઓ, જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓની વાતો સાંભળે છે તો તેમને પોતાની દૃષ્ટિમાં સ્થિર કરી તેમને ઘણી પ્રસન્નતાપૂર્વક જુએ છે.

સબ સુખ પાવે રૂહ તિનસોં, હુએ નેત્ર ભી કાનોં તાલૂક ।

સીતલ દેષ્ટેં દેખત, એ જો માસૂક મલૂક ॥ ૧૩ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં નયનો પણ આ શ્રવણ અંગોને આધીન થઈ જાય છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ શ્રવણ અંગોથી દરેક પ્રકારનાં સુખો પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યારે પ્રિયતમ ધણી પોતાના

આત્માઓને શીતલ દૃષ્ટિથી જુવે છે તો તેમને અપાર સુખોનો અનુભવ થાય છે.

એ સબ બરકત કાનોંકી, સો સુન સુન રૂહકી બાન ।

દિલ ભી હક તહાં દેત હેં, મેહેર કરત મેહેરબાન ॥ ૧૪ ॥

આ બધી વિશેષતા આ શ્રવણ અંગોની છે કેમકે ધામધણી પોતાના આત્માઓની વાતો સાંભળી તેમની ઉપર કૃપા કરી તેઓને પોતાનું હૃદય આપે છે.

એ ગુન સબ કાનનકે, કે ગુઝ સુખ રૂહ પરવાન ।

રૂહેં કે સુખ કાનોં લેત હેં, રેહેમત ઈન રેહેમાન ॥ ૧૫ ॥

આ બધા ગુણ આ શ્રવણ અંગોના છે કે બ્રહ્માત્માઓ તેમની પાસેથી અનેક રહસ્યપૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ પરમકૃપાળુ શ્રીરાજજીનાં શ્રવણ અંગો (કાન)નાં અનેક સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

હક ઈસક જો કરત હેં, સો સબ કાનોંકી બરકત ।

અનેક સુખ હેં ઈનમેં, સો જાને હક નિસબત ॥ ૧૬ ॥

આ શ્રવણ અંગોના પ્રતાપથી શ્રીરાજજી પોતાનો પ્રેમભાવ પ્રગટ કરે છે. આ રીતે એ અંગોમાં અનેક સુખ છે. તેમને શ્રીરાજજીની અંગનાઓ જ જાણી શકે છે.

આસિક જાએ કહૂં ના સકે, છોડ સુખ હક શ્રવન ।

હિસાબ નહીં સુખ કાનોંકે, કોઈ સકે ન એ ગુન ગિન ॥ ૧૭ ॥

અનુરાગી આત્માઓ શ્રીરાજજીના આ શ્રવણ અંગોથી મળતાં સુખોને છોડી અન્યત્ર ક્યાંય જઈ શકતા નથી. આ રીતે આ શ્રવણ અંગોના અપાર ગુણોની ગણના કોઈ પણ કરી શકતું નથી.

ખોલ દેખો એક ઈસક કો, તો કે સુખ અરસ અપાર ।

સો સુખ લેસી કર બેવરા, જો હોસી નિસબતી હુસિયાર ॥ ૧૮ ॥

પોતાની આત્મદૃષ્ટિ ખોલી માત્ર એક પ્રેમનો જ અનુભવ કરવા લાગીએ તો પણ તેનાથી પરમધામનાં અપાર સુખોનો અનુભવ થશે. પરમધામના સુજ બ્રહ્માત્માઓ જ આ સુખોનો અનુભવ કરી શકે છે.

દિલકે સુખ કેતે કહૂં, જો હક દિલ દરિયા પૂરન ।

સબ અંગ તાબે દિલકે, હોસી અરસમેં હિસાબ ઈન ॥ ૧૯ ॥

શ્રીરાજજીનું હૃદય સુખનો સાગર છે, તે સુખોના વિષયમાં શું કહેવું ? શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો આ હૃદયને આધીન છે. આ હૃદયનાં સુખોની ગણતરી તો પરમધામમાં જ થઈ શકશે.

તો ઈન જુબાં ક્યોં હોવહીં, હક હાદી સાગર સુખ ।

એ બારીક સુખ બીચ અરસકે, હોસી મૂલ મેલેકે મુખ ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજ શ્યામાજી સુખોના સાગર છે. આ જીભ દ્વારા તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? પરમધામમાં જાગૃત થયેથી પરમધામનાં આ સુખોનાં ગૂઢ રહસ્યોની ચર્ચા થશે.

જો અરથ ઊપરકા લેવહીં, સો સુખ જાને એક હક શ્રવન ।

એક એક કે કે અનેક, સો કે ગુન મગજ લેવેં મોમન ॥ ૨૧ ॥

જો બાહ્ય દૃષ્ટિથી જોઈએ તો એવું લાગે છે કે આ સમગ્ર સુખ શ્રીરાજજીનાં શ્રવણ અંગો જ જાણે છે. આ એક એક સુખમાં અન્ય અનેક સુખો સમાયેલાં છે. આ રીતે આ શ્રવણ અંગોના ગુણોને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે.

કે અંગ તાબે કાનકે, કાન અંગ સિરદાર ।

કોઈ હોસી રૂહ અરસકી, સો જાનેગી જાનનહાર ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અનેક અંગો આ શ્રવણ અંગોને આધીન છે. એટલા માટે શ્રવણ અંગોને શિરોમણિ કહેવામાં આવ્યાં છે. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ આ રહસ્યને સમજી શકશે.

ઈલમ ભી તાબે કાનોં કે, જો ઈલમ કહ્યા બેસક ।

એ જૂઠી જિમિએ સેહેરગસે નજીક, ઈન ઈલમેં પાઈએ ઈતહક ॥ ૨૩ ॥

તારતમ જ્ઞાન પણ આ શ્રવણ અંગોને આધીન છે જેને સંદેહ નિવારક જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું છે. આ જ્ઞાન દ્વારા આ નશ્વર જગતમાં પણ શ્રીરાજજીને શ્વાસનળીથી પણ નજીક મેળવી શકાય છે.

કે ગુન હેં કાનન કે, જાકે તાબે દિલ ખસમ ।

ક્યોં સિકૃત કહૂં ઈન દિલકી, જિન દિલ તાબે હુકમ ॥ ૨૪ ॥

આ રીતે આ શ્રવણ અંગોમાં અનેક ગુણો મોજૂદ છે. શ્રીરાજજીનું હૃદય પણ આને જ આધીન છે. આ હૃદયના મહિમાનું વર્ણન શું કરવું ? શ્રીરાજજીનો આદેશ પણ એમને આધીન રહે છે.

હુકમ ઈલમ તાબે કાન કે, મેહેર દિલ તાબે ઈસક કે ।

ક્યોં કહૂં ઈનસે આગે બચન, કાનોં તાબે ભએ સાગર એ ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ તથા જ્ઞાન બન્ને શ્રવણ અંગોને આધીન છે. આ રીતે તેમની કૃપા અને હૃદય પ્રેમને આધીન છે. આ શ્રવણ અંગોની વિશેષતા એનાથી અધિક શું કહી શકાય જ્યારે જ્ઞાન અને પ્રેમનો સાગર જ એમને આધીન થઈ ગયો છે.

નિકસ ન સકે આસિક, હક કે એક અંગ સે ।

તિન અંગ તાબે કે સાગર, અરસ રૂહેં પડી ઈનમેં ॥ ૨૬ ॥

અનુરાગી આત્માઓ શ્રીરાજજીના કોઈ એક અંગથી પણ દૂર જઈ શકતા નથી. કેમકે આ અંગોને આધીન અનેક સાગર છે અને આત્માઓ આ સાગરોમાં મગ્ન રહે છે.

જો સાગર કહે તાબે કાનકે, તિન સાગરોં તાબે કે સાગર ।

જો ગુન દેખૂં હક એક અંગ, યાથેં રૂહ નિકસે ક્યોંકર ॥ ૨૭ ॥

જે સાગરોને શ્રવણ અંગોના આધીન કહ્યા છે તેમને આધીન પણ અન્ય અનેક સાગરો છે. આ રીતે શ્રી રાજજીના એક અંગના ગુણોને પણ જોઈ લ્યે તો આત્મા તેમનાથી બહાર કેવી રીતે નીકળી શકે ?

જો ગુન મેં કેહેતી હોં, હક અંગ ગુન અપાર ।

અરસ રૂહેં ગિને ગુન અંગ કે, સો ગુન આવે ન ક્યોંએ સુમાર ॥ ૨૮ ॥

મેં જે જે ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે એવા અનેક ગુણ શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં છે. શ્રીરાજજીનાં અંગોના આ ગુણોને જો પરમધામના આત્માઓ ગણતરી કરવા ઈચ્છે તો પણ તેનો પાર પામે નહીં.

સુનો મોમિનો એક એ ગુન, એક અંગ ઊપર કે કાન ।

અંગ અપાર કહે કે બાતૂન, અજૂં જુદે ભૂષન સુભાન ॥ ૨૯ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ શ્રવણ અંગોના એક જ ગુણને સાંભળો, બાહ્ય દૃષ્ટિથી તો આ એક જ અંગ છે. પરન્તુ ગૂઢ રૂપે એમાં અન્ય અપાર ગુણો મોજૂદ છે. એમના અલંકારોના ગુણ તો એમનાથી પણ જુદા છે.

જેસી સોભા દેખોં સાહેબકી, તેસે કાનોં પેહેને ભૂષન ।

આસમાન જિમી કે બીયમેં, હો રહી સબે રોસન ॥ ૩૦ ॥

શ્રી રાજજીની જેવી દિવ્ય શોભા છે તેમને અનુરૂપ તેઓએ પોતાના શ્રવણ અંગોમાં દિવ્ય અલંકારો ધારણ કર્યા છે. આ અલંકારોનો પ્રકાશ ભૂમિ અને આકાશની વચ્ચે સર્વત્ર પ્રકાશી રહ્યો છે.

એક અંગમેં કે ખૂબિયાં, સો એક ખૂબી કહી ન જાએ ।

તિન ખૂબી મેં કે ખૂબિયાં, ગિનતી હોએ ન તાએ ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના એક જ અંગમાં અનેક વિશેષતાઓ છે. તેમાંથી એક વિશેષતાનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. કેમકે તે એકમાં પણ અન્ય અનેક વિશેષતાઓ હોય છે, જેની ગણતરી જ થઈ શકતી નથી.

સો ખૂબિયાં ભી અરસ કી, જાકે કાયમ સુખ અખંડ ।

સો કાયમ સુખ ઈત ક્યોં કહું, એ જો જુબાં ઈન પિંડ ॥ ૩૨ ॥

આ બધી વિશેષતાઓ પરમધામની છે. ત્યાંના સુખ નિત્ય તથા અખંડ છે. આ નશ્વર જીભ દ્વારા તે અખંડ સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

ક્યોં બરનોં અરસ અંગકો, એક અંગમેં અનેક રંગ ।

જો દેખોં તાકે એક રંગકો, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૩૩ ॥

પરમધામનાં અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય, કેમકે ત્યાં આગળ એક અંગમાં પણ અનેક રંગો મોજૂદ છે. જો તેમાંથી એક રંગને જોવા લાગી જઈએ તો તેમાં અનેક લહેરો દેખાય છે.

સો એક તરંગ ના કેહે સકોં, એક તરંગેં કે કિરન ।

જો દેખું એક કિરનકો, તો પાર ન પાઊં ગુન ગિન ॥ ૩૪ ॥

તે એક તરંગનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી કેમકે તેમાં પણ અનેક કિરણો છે. જો એક કિરણને જોવા લાગી જઈએ તો તેના પણ ગુણોની ગણતરી થઈ શકશે નહીં.

એહ નિમૂના દેત હોં, સો રૂહેં જાને જો સિફત કરત ।

જથારથ સબદ ન પોહોંયહીં, તો જુબાં પોહોંયે ક્યોં હક સિફત ॥ ૩૫ ॥

આ તો માત્ર ઉદાહરણ આપ્યું છે. એમની વાસ્તવિકતાને તો બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. કેમકે તેઓ જ એમનો મહિમા ગાય છે. આ નશ્વર જગતનો એક પણ શબ્દ પરમધામની યથાર્થતાનું વર્ણન કરવા માટે યોગ્ય નથી. તો આ જીભ શ્રીરાજજીના મહિમાનું ગાન કેવી રીતે કરી શકે ?

જો કબૂં કાનોં ના સુની, સો સુન જીવ ગોતે ખાએ ।

દમ ખ્વાબી બાની વાહેદત કી, સુનતે હી ઉડ જાએ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના આ દિવ્ય મહિમાને કોઈએ પણ સાંભળ્યો ન હતો. તેને સાંભળી નશ્વર જગતના જીવો ગોથાં ખાઈ જાય છે. કેમકે સ્વપ્નના જીવો અદ્વૈત ભૂમિકાની વાણી સાંભળી ઊડી જાય છે.

શ્રવન ગુન ગંજ ક્યોં કહૂં, જાકે તાબે હુએ કે ગંજ ।

ઈન ગંજોં ગુન સુખ સો જાનહીં, જિન બકા હક સમઝ ॥ ૩૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં શ્રવણ અંગોના અનંત ગુણોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમને આધીન અનંત ગુણ છે. આ ગુણોના ભંડારનું સુખ તે જ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે છે જેને પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખ છે.

ગુન એક અંગ કહ્યો ન જાવહીં, જો દેખોં દિલ ધર ।

તો ગંજ અલેખે અપાર કે, સુખ કહૂં ક્યોં કર ॥ ૩૮ ॥

આ રીતે હૃદયપૂર્વક વિચાર કરો તો શ્રીરાજજીના એક અંગના ગુણોનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. તો પછી તેમનાં વિવિધ અંગોના અપાર ગુણોના સુખનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

એ જબ દેખોં ગુન શ્રવના, જાનોં કોઈ ન ઈન સરભર ।

સહૂર કરોં એક ગુન સુખ, તો જાએ નિકસ ઉમર ॥ ૩૯ ॥

જ્યારે આ શ્રવણ અંગોના ગુણો જોઈએ છીએ તો એવું લાગે છે કે એમના સમાન અન્ય કોઈ નથી. જો માત્ર એક ગુણના સુખોનું પણ વિચારપૂર્વક મનન કરવા લાગી જઈએ તો સમગ્ર આયુષ્ય વીતી જાય.

તાથેં સુખ ઔર અંગોંકે, સો ભી લિએ દિલ યાહે ।

ના તો શ્રવન તાબે કે ગંજ હુએ, તાકો એક ગુન દિલ ન સમાએ ॥ ૪૦ ॥

એટલા માટે મેં અન્ય સુખોને પણ ઈચ્છાનુસાર ગ્રહણ કર્યા છે, નહિ તો આ શ્રવણ અંગોને આધીન પણ અપાર ગુણ છે, જેના એક માત્ર ગુણનું સુખ પણ હૃદયમાં સમાઈ શકતું નથી.

એ સુખ બિના હિસાબકે, એ જાને મોમિન દિલ અરસ ।

એ રસ જિન રૂહોં પિયા, સોઈ જાને રસ અરસ પરસ ॥ ૪૧ ॥

આ અસંખ્ય સુખોને ધામહૃદયા બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. જેઓએ આ સુખોનું રસપાન કર્યું છે, તેઓ જ શ્રીરાજજી તથા પોતાના હૃદયના પારસ્પારિક સંબંધને જાણી શકે છે.

જો દેખી સારી કુદરત, સો ભી ઈન શ્રવનકી બરકત ।

જો બિચાર કરોં ઈન તરફકો, તો દેખોં સબમેં એહી સિફત ॥ ૪૨ ॥

નશ્વર જગતની આ સંપૂર્ણ સૃષ્ટિ પણ આ શ્રવણ અંગોના કારણે થઈ છે. જો આ તરફ વિચાર કરીએ તો શ્રીરાજજીનાં બધા અંગોમાં એવી જ વિશેષતાઓ જોવા મળે છે.

જો સહૂર કીજે હક સિફતે, તો એ તો હક બકા શ્રવન ।

એ સુખ ક્યો આવે સુમાર મેં, કછૂ લિયા દિલ અરસ મોમન ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોની વિશેષતાઓ પર વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીએ તો જ્ઞાત થશે કે માત્ર શ્રવણ અંગોનું સુખ પણ ગણતરીમાં આવી શકતું નથી. બ્રહ્માત્માઓએ તેમનો જરાક અંશ જ હૃદયમાં ગ્રહણ કર્યો છે.

જેતા સહૂર જો કીજિએ, સબ સિફતે સિફત બઢત ।

જો કદી આઈ બોએ ઈસક, તો મુખ ના હરફ કઢત ॥ ૪૪ ॥

આ રીતે જેટલો વિચાર કરીએ એટલી શોભા વધતી જશે. જો હૃદયમાં પ્રેમની સુંગધ આવી જશે તો જીભથી એક પણ શબ્દ નીકળશે નહીં.

કહે હુકમેં મહામત મોમિનો, ક્યોં કહે જાએ ગુન કાનન ।

જાકે તાબે કે ગંજ સાગર, એ સુખ સેહે સકેં અરસકે તન ॥ ૪૫ ॥

મહામતિ શ્રીરાજજીના આદેશથી કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ શ્રવણઅંગોના ગુણોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? પર-આત્માઓ જ આ ગુણોને ધારણ કરવામાં સમર્થ છે, જેના આધીન અનંત ગુણોના સાગર છે.

પ્રકરણ ૧૩ ચોપાઈ ૭૫૩

હક માસૂકકે નેત્ર અંગ

દેખો નૈના નૂરજમાલ, જો રૂહોં પર સનકૂલ ।

અરવાહેં જો અરસ કી, સો જિન જાઓ છિન ભૂલ ॥ ૧ ॥

હવે શ્રીરાજજીનાં નેત્રકમલોનું દર્શન કરીએ. તેઓ બ્રહ્મ આત્માઓ પર સદૈવ પ્રસન્ન રહે છે. પરમધામના આત્માઓ ક્ષણ માત્ર માટે પણ આ નેત્રકમલોની છબિને ભૂલશે નહીં.

દિલ અરસ નામ ધરાએ કે, નૈના બરનોં નૂરજમાલ ।

હાએ હાએ છેદ ન પડે છાતી મિને, રોમ રોમ લગે ના રૂહ ભાલ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીએ મારા હૃદયને પરમધામ કર્યું છે અને તેઓ સ્વયં બિરાજમાન છે. એટલું જાણવા છતાં પણ હું તેમનાં નેત્રકમલોનું વર્ણન કરવા ઈચ્છું છું. ખેદની વાત છે કે આ તેજોમય નયનોનું વર્ણન કરતાં મારું હૃદય કેમ ઘાયલ થતું નથી અને મારું રોમેરોમ સોયાથી કેમ વિંધાઈ જતું નથી ?

જો અરવા કહાવે અરસકી, સુને બેસક હક બયાન ।

હાએ હાએ ઝૂઠી દેહકો છોડકે, પોહોંચત ના તિત પ્રાન ॥ ૩ ॥

જે આત્માઓ પરમધામના કહેવાય છે તેઓ નિશ્ચય શ્રીરાજજીના અંગોનું વર્ણન સાંભળે છે પરન્તુ ખેદની વાત છે કે નશ્વર શરીરને છોડી તેઓ તેમનાં ચરણોમાં પહોંચતા નથી.

સિફત પાઈ હક નૈન કી, હક નૈનોં મેં ગુન અપાર ।

સો ગુન અખંડ અરસ કે, એ રંગ હમેસા કરાર ॥ ૪ ॥

મેં શ્રીરાજજીનાં નયનોની શોભા જોઈ તો જાણ્યું કે એમાં અપાર ગુણ મોજૂદ છે. આ ગુણ પણ

દિવ્ય પરમધામના છે. એટલું જ નહીં આ ગુણ પ્રેમના રંગમાં એવા રંગાયેલા છે કે સર્વદા આનંદ આપ્યા જ કરે છે.

ગુન નૈનોં કે ક્યોં કહું, રસ ભરે રંગીલે ।
મીઠે લગેં મરોરતે, અતિ સુંદર અલબેલે ॥ ૫ ॥

આ નયનોના ગુણોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું, એ તો અત્યંત રસપૂર્ણ તથા મસ્તીથી ભરેલાં છે. જ્યારે શ્રીરાજજી કટાક્ષપૂર્ણ દષ્ટિ કરે છે ત્યારે એમનું માધુર્ય અને અલબેલાપણું અતિ સુંદર લાગે છે.

સોભાવંત કે સુખ લિએ, તેજવંત તારે ।
બંકે નૈન મરોરત માસૂક, સબ અંગ ભેદત અનિયારે ॥ ૬ ॥

આ નયનો અપાર સુખ અને શોભાથી યુક્ત છે, એમની કીકીઓ પણ તેજથી ભરેલી છે. જ્યારે શ્રી રાજજી પોતાની તિરછી નજરથી પોતાની અંગના તરફ જુએ છે ત્યારે તેમના બધાં અંગો વીંધાઈ જાય છે.

મેહેર ભરે માસૂક કે, સોહેં નૈન સુંદર ।
ભૂકુટી સ્યામ સોભા લિએ, ચૂભ રેહેત રૂહ અંદર ॥ ૭ ॥

પ્રિયતમ ધણીનાં આ નેત્રકમલ કૃપાથી છલોછલ ભરેલાં હોઈ અત્યંત સુંદર લાગે છે. તેમની શ્યામ રંગની ભૂકુટી પણ શોભાયુક્ત છે. આ શોભા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે.

જોત ધરત કે જુગતેં, નિહાયત માન ભરે ।
લજ્યા લિએ પલ પાપન, આનંદ સુખ અગરે ॥ ૮ ॥

આ નયનોએ વિવિધ પ્રકારની જ્યોતિ યુક્તિપૂર્વક ધારણ કરેલી છે, જેથી એ સ્વાભિમાન પૂર્ણ જોવા મળે છે. એમની પાંપણોમાં લજ્જા છે. ખરેખર એ સુખ અને આનંદનો ભંડાર છે.

નૈનોં કી ગતિ ક્યોં કહું, ગુનવંતે ગંભીર ।
ચંચલ ચપલ એસે લગેં, સાલત સકલ સરીર ॥ ૯ ॥

આ નયનોની ગતિના વિષયમાં શું કહેવું ? તે એક બાજુ અત્યંત ગંભીર છે તો બીજી બાજુ અત્યંત ચંચલ અને ચપળ જોવા મળે છે. એમને જોઈને ધામધણી સાથે મળવા માટે બ્રહ્માત્માઓનાં અંગો ઉત્કંઠિત(ઉત્સુક) થઈ જાય છે.

નૂર ભરે નૈના નિરમલ, પ્રેમ ભરે પ્યારે ।
રસ ઉપજાવત રંગસોં, માનોં અતિ કામનગારે ॥ ૧૦ ॥

આ નિર્મળ નેત્રો દિવ્ય તેજથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં પ્રેમ જ પ્રેમ ભરેલો છે. એ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આનંદ પ્રગટ કરે છે, જાણે એમાં પ્રેમયુક્ત કમનીયતા સમાઈ છે.

જબ ખૈંચત ભર કસીસ, તબ મુતલક ડારત માર ।
ઈન વિધ ભેદત સબ અંગોં, મૂલ તન મિટત વિકાર ॥ ૧૧ ॥

આ નયનો દ્વારા જ્યારે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને પોતાની તરફ આકર્ષે છે, ત્યારે આત્માઓ

પોતાના પ્રિયતમ ધણીને મળવા માટે અત્યંત ઉત્સુક થઈ જાય છે. આ નયન બ્રહ્માત્માઓના રોમેરોમને એવી રીતે વીંધી નાખે છે કે તેમના મૂળ શરીર (પર-આત્મા)ના સ્વપ્નરૂપી વિકાર મટી જાય છે.

નિપટ બંકી છબિ નૈન કી, નૂરૈ કે તારે કારે ।

સોભેં સેત લાલક લિએ, નૂર જોત ઉજિયારે ॥ ૧૨ ॥

આ નયનોની છબિ બંકિમ (તિરછી) છે તથા તેમની શ્યામ રંગની કીકી અતિ તેજસ્વી છે. તે સફેદ તથા લાલાશયુક્ત આંખની અંદર સુશોભિત છે. તેમની દિવ્ય જ્યોતિથી સર્વત્ર પ્રકાશ થાય છે.

બડે લંબે ટેઢક લિએ, અતિ અનિયાં સોભે ઊપર ।

સીતલ કરૂના અમી ઝરે, મદ રંગ ભરે સુંદર ॥ ૧૩ ॥

આ નયનો વિશાળ હોવા છતાં અણિયારાં છે. એમની નોક અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે. એમનાથી શીતલતા અને કરુણાનું અમૃત ધીરી ગતિએ વહી રહ્યું છે.

સોહત છૈલ છબીલે, કહા કહૂં સલૂક ।

એહ નૈન નિરખે પીછે, હાએ હાએ જીવ ન હોત ભૂક ભૂક ॥ ૧૪ ॥

આ નયનો અત્યંત સુંદર (છેલ છબીલાં) છે. એમની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમને જોઈને આ જીવ કેમ ટુકડે ટુકડા થતો નથી ?

દયા સિંધ સુખ સાગર, ઈસક ગંજ અપાર ।

સરાબ પિલાવત નૈનસોં, સાકી એ સિરદાર ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજી કરુણા અને સુખોના સાગર છે. તેમાં (નેત્રમાં) પ્રેમનો અપાર ભંડાર છે. તેઓ પોતાનાં નયનરૂપી પાત્રોથી પ્રેમ સુધાનું પાન કરાવે છે.

છબ ફબ ઈન નૈનોં કી, જો રૂહ દેખે ખોલ નૈન ।

આઠોં પોહોર ન નિકસે, પાવેં આસિક અંગ સુખ ચૈન ॥ ૧૬ ॥

જો આ નયનોની અનુપમ છબિ અને સુંદરતાને આત્મદૃષ્ટિથી જોઈએ તો એમનાથી આ દૃષ્ટિ આઠેય પહોર દૂર હટશે નહીં. આ રીતે અનુરાગી આત્માઓ એમનાથી અપાર સુખ મેળવે છે.

પ્રેમ પુંજ ગંજ ગંભીર, નેત્ર સદા સુખદાએ ।

જો રૂહ મિલાવે નૈન નૈનસોં, તો ચોટ ફૂટ નિકસે અંગ તાએ ॥ ૧૭ ॥

પ્રેમથી છલોછલ અને ગંભીરતાથી ભરેલાં આ નયનકમલ અત્યંત સુખદાયી છે. જે આત્મા આ નયનોથી પોતાનાં નયન મેળવે છે તેમનાં બધાં અંગો વીંધાઈ જાય છે.

સીતલ દષ્ટ માસૂક કી, જાસોં હોઈએ સનકૂલ ।

હોએ આસિક ઈન સરૂપ કી, પાવ પલ ન સકે ભૂલ ॥ ૧૮ ॥

આ રીતે પ્રિયતમ ધણીની શીતલ દૃષ્ટિ જેમના પ્રત્યે પ્રસન્ન થઈ જાય છે, તે અનુરાગી આત્મા પળના પા (ચોથા) ભાગ માટે પણ આ સ્વરૂપને ભૂલશે નહીં.

નૈન દેખેં નૈન રૂકે, તિનસોં લેવે રંગ રસ ।

તબ આવેં દિલમેં માસૂક, સો દિલ મોમિન અરસ પરસ ॥ ૧૯ ॥

જ્યારે આત્માનાં નયનો શ્રીરાજજીનાં નયનકમલોને જુએ છે તો તેમને અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે. તેમના હૃદયમાં પ્રિયતમ ધણીની છબિ સમાઈ જાય છે અને શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પણ બ્રહ્માત્માઓની છબિ સમાઈ જાય છે. આ રીતે પરસ્પર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

રૂક દેખે હક નૈન કો, નેત્ર મેં ગુન અનેક ।

સો ગુન ગિનતીમેં ન આવહીં, ઔર કેહેને કો નૈના એક ॥ ૨૦ ॥

જ્યારે આત્મા શ્રીરાજજીનાં નયનોને જુએ છે ત્યારે તેમાં તેને અનેક ગુણ દેખાય છે. જો કે કહેવા માટે નેત્રને એક અંગ કહેવામાં આવે છે, પરંતુ તેમના ગુણોની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

કે ગુન દેખે છબ ફબમેં, કે ગુન માહેં સલૂક ।

ગુન ગિનતે ઈન નૈનોકે, હાએ હાએ અજૂં ન હોએ દિલ ભૂક ॥ ૨૧ ॥

આ નેત્રોની છબિની સુંદરતામાં અનેક ગુણો સોહે છે, તો એમની સુંદર સંરચનામાં પણ અનેક ગુણો છે. એમના ગુણોની ગણતરી કરતાં આ હૃદય હજુ સુધી કેમ ખંડિત થયું નહીં ?

મેરી રૂક નૈનકી પુતલી, તિન નૈન પુતલી કે નૈન ।

માસૂક રાખૂં તિન બીયમેં, તો પાઊં અરસ સુખ ચૈન ॥ ૨૨ ॥

મારો આત્મા આ નયનોની કીકી છે. આ કીકીના પણ નયનોમાં હું પોતાના પ્રિયતમ ધણીને વસાવી લઉં તો મને પરમધામનાં અપાર સુખોનો અનુભવ થશે.

પ્રેમ પ્રીત રસ ઈસક, સબ નૈનોં મેં દેખાઈ દેત ।

એ રસ જાને રૂહેં અરસકી, જો ભર ભર પ્યાલે લેત ॥ ૨૩ ॥

આ રીતે પ્રેમ, પ્રીતિ તથા પ્રેમરસ વગેરે બધા ગુણો આ નયનોમાં જોવા મળે છે. ખરેખર પરમધામના આત્માઓ જ આ પ્રેમરસને જાણે છે અને પ્યાલા ભરીભરીને એમનું પાન કરે છે.

દેખ દેખ જો દેખિએ, તો અધિક અધિક અધિક ।

નૈન દેખેં સુખ પાઈએ, જાનોં સબ અંગોં ઈસક ॥ ૨૪ ॥

આ નયનોની શોભા જોવા લાગીએ તો એ પળેપળ અધિક દેખાવા લાગશે. આ નયનોને જોતાં જ પરમસુખનો અનુભવ થાય છે અને એવું લાગે છે કે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો પ્રેમથી છલોછલ છે.

એ નૈન દેખ માસૂક કે, આસિક કે સબ અંગ ।

સુખ સીતલ યોં ચૂભત, સબ અંગ બઢત રસ રંગ ॥ ૨૫ ॥

આ નયનોને જોવાથી અનુરાગી આત્માઓનાં બધાં અંગોમાં સુખ અને શીતલતાનો સંચાર થઈ જાય છે. આ રીતે તેમનાં અંગો આનંદ રસથી છલોછલ થઈ જાય છે.

કે ગુન બડે નૈનકે, ઔર કે ગુન નૈન ટેઢાએ ।

કે ગુન તેજ તારન મેં, કે ગુન હેં ચંચલાએ ॥ ૨૬ ॥

આ વિશાળ તથા બંકિમ (ત્રાંસા) નયનોમાં અનેક ગુણ સમાયેલા છે. આ રીતે એમની કીકીઓમાં તથા એની ચંચલતામાં પણ અનેક પ્રકારના ગુણ ભરેલા છે.

કે ગુન હેં તિરછાઈ મેં, કે ગુન પાપન પલ ।

કે ગુન સીતલ કે મેહેરમેં, કે તીખે ગુન નેહેચલ ॥ ૨૭ ॥

એમના કટાક્ષમાં પણ અનેક ગુણ છે અને એમની પાંપણોમાં પણ અનેક ગુણો છે. આ રીતે આ નયનોમાં શીતલતા, દયાળુતા તથા તીક્ષ્ણતા વગેરે અનેક ગુણ મોજૂદ છે.

કે ગુન સોભા સુંદર, કે ગુન પ્રેમ ઈસક ।

કે ગુન નૈન રંગ મેં, કે ગુન રસ નૈન હક ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીના આ નયનોમાં શોભા, સુંદરતા, પ્રેમ વગેરે અનેક પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે. આ રીતે એના રંગોમાં પણ અનેક પ્રકારના ગુણ તથા રસ મોજૂદ છે.

કે ગુન નૈનોં કે નૂરમેં, કે ગુન નૈનોં કે હેત ।

કે ગુન તીખે કે સીલમેં, ગુન મીઠે કે સુખ દેત ॥ ૨૯ ॥

આ નયનોના તેજમાં પણ અનેક ગુણો છે. એમનો પ્રેમ, સ્નેહ, તીક્ષ્ણતા તથા શીતલતામાં પણ અનેક ગુણો છે. આ રીતે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને આ ગુણોનું મધુર સુખ આપે છે.

યોં કે ગુન કેતે કહૂં, ગુન કો ન આવે પાર ।

એ ભૂલ દેખો અપની, એ ગુન ગિનૂં માહેં સુમાર ॥ ૩૦ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના નયનોમાં અનેક ગુણો છે. જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી. આપણી આ જ ભૂલ છે કે આપણે આ નયનોની શોભાના ગુણો ગણવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

કે ગુન નેત્ર સુભાન કે, સો ક્યોં કહૂં ચતુરાઈ ઈન ।

ઈન જુબાં બલ ન પેહોંચહીં, હિસા કોટમા એક ગુન ॥ ૩૧ ॥

પ્રિયતમ ધણીનાં નેત્રોના અનેક ગુણો તથા ચતુરાઈના વિષયમાં શું કહેવું ? આ ગુણોના કરોડમાં ભાગનું વર્ણન કરવા માટે પણ આ જીભ સમર્થ નથી.

પ્યારે મેરે પ્રાન કે, નૈના સુખ સાગર સલોંનેં ।

રેહે ના સકોં બિના રંગીલે, જ્યોં કસૂંબડી ઉજલક મેં ॥ ૩૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ નેત્રકમલો મારા પ્રાણોથી પણ પ્રિય છે. આ સુંદર નેત્રોમાં સુખના સાગરો સમાયેલા છે. આ રંગીલાં નયનો વિના મારાથી રહેવાતું નથી. એમની ઉજ્જવળતા લાલાશયુક્ત છે.

જબ દેખોં સીતલ નજરોં, સબ ઠરત આસિક કે અંગ ।

સબ સુખ ઉપજે અરસ મેં, હક માસૂક કે સંગ ॥ ૩૩ ॥

જ્યારે અનુરાગી આત્મા પોતાની શીતલ દૃષ્ટિથી આ નયનોની શોભા જુએ છે ત્યારે તેનાં બધાં અંગો શીતલ થઈ જાય છે, જેથી તેને શ્રીરાજજીની સાથે પરમધામનાં સઘળાં સુખો મળી જાય છે.

મેં નૈનોં દેખૂં નૈન હકકે, હુઈ ચારોં પુતલી તેજ પુંજ ।

જબ નૈન મિલેં નૈન નૈન મેં, નૂરે નૂર હુઆ એક ગંજ ॥ ૩૪ ॥

જ્યારે હું મારાં નયનોથી શ્રીરાજજીનાં નયનોને નિરખું છું ત્યારે ચારેય કીકીઓ તેજપુંજથી ભરાઈ જાય છે. શ્રીરાજજીનાં નયનો મારા નયનોથી મળી જાય છે તો એક અલૌકિક પ્રકાજપુંજ પ્રગટે છે.

હક દેખેં પુતલી અપની, મેં દેખૂં અપની પુતલિયાં ।

મેં હક દેખૂં હક દેખેં મુઝે, યોં દોઊ અરસ પરસ ભૈયાં ॥ ૩૫ ॥

શ્રીરાજજી મારા નયનોમાં પોતાની કીકીઓને જુએ છે અને હું તેમનાં નયનોમાં મારી કીકીઓને જોઉં છું. હું શ્રીરાજજીનાં દર્શન કરું છું અને શ્રીરાજજી મારી તરફ દ્રષ્ટિ કરે છે. આ રીતે બન્ને પરસ્પર એક બીજાને જોતાં જોતાં એકરૂપ થઈ જઈએ છીએ.

હક દેખેં મેરે નૈન મેં, પુતલી જો અપની ।

મેં અપની દેખૂં હક નૈન મેં, યોં દોઊ જુગલેં જુગલ બની ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજી મારા નયનોની પુતલી (કીકી)માં પોતાનાં નયનોની પુતલી જુએ છે અને હું શ્રીરાજજીનાં નયનોમાં મારા નયનોની પુતલીને જોઉં છું. આ રીતે બંનેની પુતલીઓ એકબીજાના નયનોમાં પ્રતિબિમ્બિત થાય છે.

અતિ ગૌર પાપન નૈન કી, પલ બાલત દેખત સરમ ।

ગુન ગરભિત મેહેરેં પાઈએ, રૂહ હુકમેં દેખે એ મરમ ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં નયનોની તરફ ગંભીરતાપૂર્વક જોવાથી એવું પ્રતીત થાય છે કે તેઓ મર્યાદાપૂર્વક પોતાની પાંપણોને ફેરવે છે. શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ આ નયનોમાં દુપાયેલા ગુણ અનુભવાય છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આ ગુણોના રહસ્યને સમજી શકે છે.

શ્યામ બંકે ભૌંહ નૈનોં પર, રંગ ગૌર જુડે દોઊ આએ ।

નિપટ તીખી અનિયાં નેત્રોં કી, મારે આસિકોં બાન ફિરાએ ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીના શ્યામ રંગનાં ત્રાંસાં નયનો તથા ત્રાંસી ભૂકુટીની વચ્ચે ગોરા રંગની સુંદરતા સુશોભિત છે. આ નેત્રોની નોક (ખૂણાઓ) અતિ તીક્ષ્ણ છે. એવા નેત્રોને ફેરવી શ્રીરાજજી અનુરાગી આત્માઓ પર બાણ છોડે છે.

જબ ખૈંચત નૈના જોડ કે, તબ દોઊ બાન છાતી છેદત ।

અંગ આસિક કે ફૂટકે, વાર પાર નિકસત ॥ ૩૯ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી બન્ને નયનોને ખેંચી બાણ છોડે છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય વીંધાઈ જાય છે અને તે બાણ હૃદયને ઘાયલ કરી તેની આરપાર નીકળી જાય છે.

દમાનક જયોં કહૂં કહૂં, યોં પીછલી દેત ગિરાએ ।

એ ચોટ આસિક જાનહીં, જો હોએ અરસ અરવાએ ॥ ૪૦ ॥

જેમ બંદૂક (ચાલવાથી) સામેવાળાને પાડી દે છે, આ રીતે આ નયનોનાં બાણ પણ અનુરાગી

આત્માઓને ઘાયલ કરી પછાડી નાંખે છે. પરમધામના આત્માઓ જ આ ઘાના મર્મને સમજે છે.

ભોંહ બંકે નૈન કમાન જ્યોં, ભાલ બંકી સામી તીન બલ ।

બાન ટેઢે મારત ખેંચ મરોર કે, છાતી છેદ ન ગયા નિકલ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં નયનોની ભૂકુટી કમાનની જેમ વાંકી છે. કપાળ પર પણ ત્રણ વળ (વલ્લીઓ) દેખાય છે. જ્યારે શ્રીરાજજી આ વાંકા નયનોને ખેંચી બાણ છોડે છે ત્યારે આત્માઓનાં હૃદયો વીંધાઈ જાય છે.

તીર કહ્યા તીન અંકુડા, છાતી છેદ ન ગયા ચલ ।

રહ્યા સીને બીચ આસિક કે, હુઆ કાઢના રૂહોં મુસ્કિલ ॥ ૪૨ ॥

આ નયનબાણ ત્રણ ખૂણાવાળું છે જે અનુરાગીઓના હૃદયને ભેદી ત્યાં જ અટકી જાય છે. તે તેમના હૃદય પર એ રીતે સ્થિર થઈ જાય છે કે તેને ત્યાંથી નીકળવું તેના માટે કઠિન થઈ જાય છે.

કેહેર કહ્યા તીર ત્રગુડા, રહી સીને બીચ ભાલ ।

રોઈ રાત દિન આસિક, રોતેહી બદલ્યા હાલ ॥ ૪૩ ॥

આ ત્રિકોણ બાણ અનુરાગીઓના હૃદયમાં ખૂંપીને એવો ઉત્પાત મચાવે છે કે તે આત્મા રાત દિવસ રોતો રહે છે અને રોતાં રોતાં તેની મનઃસ્થિતિ જ બદલાઈ જાય છે. અર્થાત્ સંસારથી વિમુખ થઈ શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં લીન થઈ જાય છે.

અરસ બકા તીર ત્રગુડા, રહ્યા અરસ રૂહોં હિરદે સાલ ।

ના પાંચ તત્વ તીર ત્રગુન, એ નૈન બાન નૂરજમાલ ॥ ૪૪ ॥

આ ત્રિકોણ બાણ અખંડ પરમધામનાં છે. આ જેના હૃદયને ઘાયલ કરે છે તે આત્માઓ પણ પરમધામના છે. આ બાણ પાંચ તત્વ તથા ત્રણ ગુણનાં નથી. આ તો સ્વયં અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં નયનબાણો છે.

એ બલવાન સેહેજ કે, જો કદી મારેં દિલમેં લે ।

ન જાનોં તિન આસિક કા, કૌન હાલ હોવે એ ॥ ૪૫ ॥

આ શક્તિશાળી બાણો શ્રીરાજજીના નયનોમાંથી સહજ રીતે નીકળે છે. જો શ્રીરાજજી હૃદયમાં પ્રેમભાવ ધારણ કરી ક્યારેક આ બાણોને ચલાવી દે તો ન જાણે તે અનુરાગી આત્માઓની સ્થિતિ કેવી થઈ જશે.

એ બાન ટેઢે અવલ કે, ઓર ટેઢે લિએ ચઢાએ ।

ખેંચ ટેઢે મારેં મરોર કે, સો ક્યોં ન આસિક ટેઢાએ ॥ ૪૬ ॥

આ બાણ આરંભથી જ વાંકાચૂકાં અને ત્રાંસી નજરે ચલાવવામાં આવે છે. તેથી એના દ્વારા અનુરાગી આત્માઓની સ્થિતિ પણ વાંકી કેમ ન થાય ?

કહે ગુન મહામત મોમિનો, નૈના રસ ભરે માસૂક કે ।

અપાર ગુન ગિનતી મિને, ક્યોંકર આવેં એ ॥ ૪૭ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ રીતે મેં શ્રીરાજજીનાં રસપૂર્ણ નયનોનું વર્ણન કર્યું છે.

તેમાં અપાર ગુણ ભરેલા છે, જેની ગણતરી જ થઈ શકતી નથી.

પ્રકરણ ૧૪ ચોપાઈ ૮૦૦

હક મેહેબૂબકી નાસિકા અંગ

ગૌર નિરમલ નાસિકા, સોભા ન આવે માહેં સુમાર ।

આસિક જાને માસૂક કી, જો ખુલે હોએ પટ દાર ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીના નિર્મલ ગોરા રંગના મુખમંડળ પર સુશોભિત ઉજ્જવળ નાસિકાની શોભાનો કોઈ પાર નથી. પ્રિયતમ ધણીના આ દિવ્ય અંગને તે જ અનુરાગી આત્મા જાણી શકે છે જેના અંતઃકરણનાં દ્વાર ખુલ્લી ગયાં હોય.

નિપટ સોભા હૈ નાસિકા, સોહે તૈસાહી તિલક ।

ઔર નહીં ઈનકા નિમૂના, એ સરૂપ અરસ હક ॥ ૨ ॥

નાસિકાની શોભા અતિ અદ્ભુત છે, તે રીતે તેમના પર તિલક પણ શોભાયમાન છે. આ સુંદરતા માટે અન્ય કોઈ ઉદાહરણ જ નથી, કેમકે આ તો શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનાં અંગો છે.

કૈ ખુસબોએ અરસ કી, લેવત હૈ નાસિકા ।

દોઊ નેત્રોં કૈ બીય મેં, સોભા ક્યોં કહૂં સુંદરતા ॥ ૩ ॥

આ નાસિકા પરમધામની બધી સામગ્રીઓની સુગંધ ગ્રહણ કરે છે. બન્ને આંખોની વચ્ચે સુશોભિત આ નાસિકાની સુંદરતાને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

રંગ ઉજલાઈ અરસ કી, ઝાંઈ ઝલકે કસૂંબ બકા ।

દેત સલૂકી કૈ સુખ, રૂહ નૈન કો નાસિકા ॥ ૪ ॥

આ નાકમાં પરમધામની ઉજ્જવળતાની સાથોસાથ લાલાશ પણ ઝળહળે છે. એમની અપાર શોભા બ્રહ્માત્માઓને અનેક રીતે આનંદિત કરે છે.

એ છબ ફબ કોઈ ભાંત કી, નિલાટ તિલક બીય નૈન ।

એ આસિક નાસિકા દેખ કૈ, પાવત હૈં સુખ ચૈન ॥ ૫ ॥

બન્ને આંખોની વચ્ચે નાસિકાની ઉપર સુશોભિત તિલકની સુંદરતા કાંઈક વિશેષ પ્રકારની છે. અનુરાગી આત્માઓ નાસિકાની આ અદ્વિતીય શોભા જોઈને અત્યંત આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ભોંહેં ભાસત ભલી ભાંતસોં, પાપન પલકોં પર ।

એ નૈન સોભા નૂર જહૂર, એ જાને મોમિન અંતર ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીની ભૂકુટી નયનોની પાંપણો ઉપર અત્યંત સુંદર સુશોભિત છે. આ નયનોની અદ્વિતીય શોભા તથા તેમાંથી નીકળતા પ્રકાશ વચ્ચેનું અંતર બ્રહ્માત્માઓ જ સમજી શકે છે.

અરસ ફૂલ સુગંધ અનગિનતી, હિસાબ નહીં કહૂં કોએ ।

રસાંગ ચીજ સબ અરસ કી, કોઈ જરા ન બિના ખુસબોએ ॥ ૭ ॥

પરમધામનાં વન-ઉપવનોમાં ખીલેલાં અસંખ્ય પુષ્પોમાં અપાર સુગંધી છે, જેની ગણતરી થઈ

શક્તી નથી. પરમધામમાં ધાતુ વગેરે કોઈ પણ વસ્તુઓ સુગંધ રહિત નથી.

સો ખુસબોએ સબ લેત હૈ, રસ પ્રેમલ સુગંધ સાર ।

સબ ભોગ વિવેકે લેત હૈ, હક નાસિકા ભોગતાર ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીની આ નાસિકા આ બધી સુગંધીને સાર રૂપે ગ્રહણ કરી આ બધાનો વિવેકપૂર્વક ઉપભોગ કરે છે.

એ કો જાને રસ સબન કે, કો જાને ભોગ સબન ।

એ સબ ભોગી હક નાસિકા, હક સુખ લેત દેત રૂહન ॥ ૯ ॥

આ બધી સુગંધોને તથા તેમના સ્વાદને નાસિકા સિવાય બીજું કયું અંગ જાણી શકે છે ? શ્રીરાજજી આ નાસિકા દ્વારા આ સુગંધોનું આસ્વાદન (ઉપભોગ) કરી બ્રહ્માત્માઓને પણ એનું સુખ આપે છે.

ચિત યાદ્યા નાસિકા ભૂષન, ખુસબોએ લેત ચિત યાહે ।

ચિત યાહી જોત સોભા ધરે, સુખ આસિક અંગ ન સમાએ ॥ ૧૦ ॥

આ નાસિકામાં શ્રીરાજજીની ઈચ્છાનુસાર અલંકારો શોભે છે. તે ઈચ્છાનુકૂલ સુગંધ ગ્રહણ કરે છે અને ઈચ્છાનુકૂલ શોભા ધારણ કરે છે. એની શોભા જોઈને અનુરાગી આત્માઓનાં બધાં અંગોમાં ઉમંગ સમાતો નથી.

હક સુખ ખુસબોએ કે, કે નએ નએ ભોગ લેત ।

લે લે હક વિવેક સોં, નએ નએ રૂહોં સુખ દેત ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજી આ નાસિકા દ્વારા પોતાની ઈચ્છાનુસાર નિત્ય નવી સુગંધનો આસ્વાદ કરે છે અને બ્રહ્માત્માઓને પણ વિવેકપૂર્વક નવાં સુખો આપે છે.

કૈ કૈ લાડ રૂહન કે, લેત દેત અરસ પરસ ।

નિત નએ સુખ દેત સનેહ સોં, જાનોં નયા દૂજા લિયા સરસ ॥ ૧૨ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને અનેક રીતે પ્રેમ આપી તેમની પાસેથી પણ પ્રેમ મેળવે છે. તેઓ તેમને પ્રેમપૂર્વક હંમેશાં નવાં સુખો આપ્યા કરે છે, જે બીજાથી વધુ ચડિયાતાં હોય છે.

નિત લેત પ્રેમ સુખ અરસ મેં, જાનોં આજ લિયા નયા ભોગ ।

યોં હક દેત જો હમ કો, નિત નએ પ્રેમ સંજોગ ॥ ૧૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પણ પરમધામમાં આ રીતે નવાં સુખો હંમેશાં પ્રાપ્ત કરે છે. તેઓને એવું લાગે છે કે આજનું સુખ કાલના સુખ કરતાં વધારે નવું છે. આ રીતે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને પ્રેમના નિત્ય નવા આસ્વાદોનો સુઅવસર આપે છે.

જિમી જલ તેજ વાએ બન, જો કછૂ બીચ આસમાન ।

સબ ખુસબોએ નૂર મેં, સુખ દેત રૂહોં સુભાન ॥ ૧૪ ॥

પરમધામની ભૂમિ, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ તથા વન-ઉપવન વગેરે બધું પ્રકાશ તથા

સુગંધીથી ભરેલું છે. શ્રીરાજજી પોતાના બ્રહ્માત્માઓને એમનો આનંદ આપે છે.

મહામત કહે હક નાસિકા, યાકી સોભા ન આવે સુમાર ।

કછૂ બડી રૂહ મોમિન જાનહીં, જાકો નિસ દિન એહી બિચાર ॥ ૧૫ ॥

મહામતિ કહે છે, આ રીતે શ્રીરાજજીની નાસિકાની શોભાનો કોઈ પાર નથી. એને તો કેવળ શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જે અહર્નિશ એમનું જ ચિંતન કરતાં રહે છે.

પ્રકરણ ૧૫ ચોપાઈ ૮૧૫

હક માસૂકની જુબાનની સિફત

જાકો નામે રસના, હોસી કેસી મીઠી હક ।

જિનકી જેસી બુજરકી, જુબાં હોત હે તિન માફક ॥ ૧ ॥

જેનું નામ જ રસના છે અને તે પણ શ્રીરાજજીની છે તો તે કેટલી સુમધુર હશે ? ખરેખર જેની જેવી શ્રેષ્ઠતા હોય છે તેમની જીભ (રસના) પણ તે રીતે શ્રેષ્ઠ હોય છે.

કેહેની મેં ન આવહીં, બિચાર દેખો મોમન ।

હોએ જાગૃત અરવા અરસ કી, કછૂ સો દેખે રસના રોસન ॥ ૨ ॥

આ રસનાના ગુણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકે નહીં. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાગૃત થઈને આ રસનાની દિવ્યતાના થોડા અંશો ગ્રહણ કરી શકે છે.

અતિ મીઠી જુબાં માસૂક કી, દેત આસિક કો સુખ ।

કછૂ અરસ સહૂરેં સુખ લીજિએ, પર કહ્યો ન જાએ યા મુખ ॥ ૩ ॥

પ્રિયતમ ધણીની અત્યંત મધુર રસના અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ આપે છે. પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા આ આનંદનો અનુભવ કરી શકાય છે. પરંતુ જીભ દ્વારા તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

એ યાદ કિએ હક રસના, આવત હે ઈસક ।

જિન ઈસકે અરસ દેખિએ, સુખ પાઈએ હક મુતલક ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીની આ મધુર રસનાનું સ્મરણ કરતાં જ હૃદયમાં પ્રેમ ઊભરાઈ આવે છે. આ પ્રેમથી પરમધામનો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને શ્રીરાજજીના અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે.

ઔર સુખ હક દિલ મેં, જાહેર હોત રસનાએ ।

એહ સિફત કિન વિધ કહું, જો રેહેત હક મુખ માહેં ॥ ૫ ॥

આ રસના દ્વારા શ્રીરાજજીના હૃદયરૂપી સાગરનું અપાર સુખ પ્રગટ થાય છે. આ રસનાના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? તે તો સ્વયં શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં રહે છે.

બોહોત સુખ હક તન મેં, જાહેર કરેં હક નૈન ।

સબ પૂરન સુખ તબ પાઈએ, જબ કહેં રસના મુખ બૈન ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો અપાર સુખોથી પરિપૂર્ણ છે. તેમને તેઓ પોતાનાં નયનો દ્વારા પ્રગટ કરે છે, પરંતુ તેમના સંપૂર્ણ આનંદની અનુભૂતિ ત્યારે થાય છે જ્યારે તેઓ રસના દ્વારા મધુર

વચન બોલે છે.

હર અંગ સુખ દેં હક કે, ઊપર જાહેર સુખ જુબાન ।

બડા સુખ રૂહોં હોત હૈ, જબ હક મુખ કરેં બયાન ॥ ૭ ॥

જો કે શ્રીરાજજીનું પ્રત્યેક અંગ અપાર સુખ આપે છે, તો પણ તેમની રસનાથી પ્રાપ્ત થતો આનંદ સર્વાધિક હોય છે. જ્યારે તેઓ પોતાના મુખારવિંદથી મધુરવાણી બોલે છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓને વિશેષ સુખનો અનુભવ થાય છે.

એ બેવરા પાઈએ બીચ ખેલ કે, કમ જ્યાદા બકા મેં નાહૈં ।

સમાન અંગ સબ હક કે, એ બિચાર નહીં અરસ માહૈં ॥ ૮ ॥

માત્ર આ નશ્વર જગતમાં જ આ પ્રકારનું વિવરણ (નિરૂપણ) થઈ શકે છે. દિવ્ય પરમધામમાં તો ન્યૂન તથા અધિક (ઓછું કે વધારે) હોતું જ નથી. કેમકે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો સમાન સુખ પ્રદાન કરે છે. એટલા માટે પરમધામમાં વધારે કે ઓછાનો વિચાર જ હોતો નથી.

બોહોત બાતેં સુખ અરસ કે, સો પાઈએત હૈં ઈત ।

સુખ ઉમત કો અરસ મેં, એ જાનતી ન થી નિસબત ॥ ૯ ॥

આ રીતે આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનાં વિવિધ પ્રકારનાં સુખોનો અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે. પરમધામમાં શ્રીરાજજીના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓને પણ એમની જાણકારી હતી નહીં.

સુખ જાને ન હક પાતસાહી, સુખ જાને ના હક ઈસક ।

સુખ જાને ના રૂહેં લાડ કે, તો ઈત ઈલમ દિયા બેસક ॥ ૧૦ ॥

પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની પ્રભુતા (શ્રેષ્ઠતા) પ્રેમ તથા લાડભર્યા સુખોની જાણકારી હતી નહીં. એટલા માટે આ જગતમાં મોકલી તેમને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આ સુખોના મહત્વનો અનુભવ કરાવ્યો છે.

તો હક અંગ સુખ ખેલ મેં, બેવરા કરત હુકમ ।

અજૂં ન આવે નજરોં સરૂપ, ના તો ક્યોં બરનવાએ ખસમ ॥ ૧૧ ॥

એટલા માટે અહીં શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય અંગોથી પ્રાપ્ત સુખોનું વિવરણ તેમના આદેશથી આપવામાં આવી રહ્યું છે. હજુ પણ તેમનું દિવ્ય સ્વરૂપ દૃષ્ટિગોચર થયું નથી. નહિ તો તેમના ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

હકેં હમ રૂહોં વાસ્તે, અનેક બચન કહે મુખ ।

સો રૂહેં જાગે હક ઈસક કા, આપન લેસી અરસ મેં સુખ ॥ ૧૨ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓ માટે સ્વયં પોતાના મુખેથી અનેક પ્રિય વચનો કહ્યાં છે. જ્યારે આપણો આત્મા જાગૃત થશે ત્યારે આપણે પરમધામમાં શ્રીરાજજીના આ પ્રેમનો અનુભવ કરી શકીશું.

સુખ અનેક દિએ હક રસનાએ, ઔર સુખ અલેખેં અનેક ।

સો જાગે રૂહેં સુખ પાવહીં, તારેં રસના સુખ બિસેક ॥ ૧૩ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીની રસનાએ અનેક પ્રકારનાં અસંખ્ય સુખો આપ્યાં છે. પરંતુ આત્મા જાગૃત

થયેથી તે સુખોનો અનુભવ કરી શકે છે. એટલા માટે રસનાનાં સુખોને અધિક વિશેષ કહેવામાં આવ્યાં છે.

હકે ખેલ દેખાયા યાહી વાસ્તે, સુખ દેખાવને અપને અંગ ।

સુખ લેસી બડા ઈસક કા, રૂહે લે બિરહા મિલસી સંગ ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાનાં અંગોનાં સુખોનો અનુભવ કરાવવા માટે જ આપણને આ ખેલ બતાવ્યો છે. આ જગતમાં તેમના વિરહનો અનુભવ કરવાવાળા આત્માઓ જાગૃત થઈ જ્યારે પોતાના ઘણીને મળશે ત્યારે તેઓ તેમના પ્રેમના અપાર આનંદનો અનુભવ કરી શકશે.

દાયમ ઈસક સબો અપના, રૂહે કેહેતી અપની જુબાન ।

યાહી રસના બલ વાસ્તે, ખેલ દેખાયા સુખાન ॥ ૧૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં પોતાના મુખેથી પોતાની વિશેષતાઓ બતાવ્યા કરતા હતા. તેમની રસના દ્વારા કહેવાયેલી આ શ્રેષ્ઠતામાં કેટલું બળ છે એને તેઓ સ્વયં ઓળખી શકે તે માટે શ્રીરાજજીએ તેમને આ ખેલ બતાવ્યો છે.

એક હુકમ જુબાં કે સબ હુઆ, તિન હુકમેં ચલે કે હુકમ ।

સો જેતા સબદ દુનિય મેં, એ સબ હમ વાસ્તે કિયા ખસમ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીના એક આદેશમાત્રથી આ સ્વપ્નવત્ જગતની રચના થઈ છે. હવે આ આદેશને આધીન અન્ય અનેક આદેશ કાર્ય કરી રહ્યા છે. આ જગતમાં જેટલા પણ આત્મ ગ્રન્થ (શબ્દ) છે તે બધા શ્રીરાજજી દ્વારા આપણા બ્રહ્માત્માઓ માટે જ લખાવવામાં આવ્યા છે.

હક જુબાન કી બુજરકી, કિયા ખેલ મેં બડા વિસ્તાર ।

સો સુખ લેસી હમ અરસ મેં, જિનકો નહીં સુમાર ॥ ૧૭ ॥

આ જગતમાં શ્રીરાજજીની રસનાની શ્રેષ્ઠતાનો જ વિસ્તાર થયો છે. હવે આપણે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં જાગૃત થઈને અહીંનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરીશું.

જેતી ચીજ જરા કોઈ ખેલ મેં, સો હક હુકમેં હલત ચલત ।

સો સુખ દિએ હક રસનાએ, હક કેતી કરેં સિફત ॥ ૧૮ ॥

આ જગતમાં જેટલી પણ વસ્તુઓ છે તે બધી શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ ક્રિયાશીલ છે. આ બધાથી પ્રાપ્ત થવાવાળું સુખ શ્રીરાજજીની રસના દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે શ્રીરાજજીના મહિમાનું કેટલું વર્ણન કરવું ?

કલામ અલ્લા યા હદીસેં. સાસ્ત્ર પુરાન યા વેદ ।

એ સબ સુખ લેવેં મોમિન, હક રસના કે ભેદ ॥ ૧૯ ॥

કુરાન, હદીસ તથા વેદ, પુરાણ વગેરે શાસ્ત્રો પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની રસનાનાં જ વિવિધ સ્વરૂપો છે. બ્રહ્માત્માઓ જ એમના રહસ્યને સમજી આનંદનો અનુભવ કરી શકે છે.

ખેલ કિયા યાહી વાસ્તે, હકે સુખ દિએ અપની જુબાન ।

સો મેરી ઈન જુબાન સોં, ક્યોં કર હોએ બયાન ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીએ આ જ બ્રહ્માત્માઓ માટે જગતરૂપી ખેલની રચના કરી છે અને તેમને પોતાની રસનાનું અપાર સુખ પ્રદાન કર્યું છે. મારી જીભ દ્વારા તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

એ બયાન હોસી બીય અરસ કે, હમ રૂહેં મિલ જાસી જબ ।

હક જુબાન કા બેવરા, હમ લેસી અરસ મેં તબ ॥ ૨૧ ॥

જ્યારે આપણે બધા જ બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં જાગૃત થઈશું ત્યારે ત્યાં આ નશ્વર જગતના ખેલની ચર્ચા થશે. ત્યારે આપણે ત્યાં શ્રીરાજજીની રસનાનું મહત્ત્વ સમજી શકીશું.

બડે બયાન બાતેં કે, જો હક જુબાંએ દિએ ઈત ।

ઈત બેવરા કર જાએ અરસ મેં, લેસી લજત બીય ખિલવત ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાએ વિવિધ ધર્મગ્રન્થો દ્વારા પરમધામનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરી આ નશ્વર જગતમાં આપણને જે સુખ આપ્યું છે, તેનો વાસ્તવિક સ્વાદ મૂલમિલાવામાં જાગૃત થયેથી આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

એ બારીક સુખ અરસ કે, હક જુબાંએ દઈ ન્યામત ।

ઔર ન કોઈ પાવહી, બિના હક નિસબત ॥ ૨૩ ॥

પરમધામનાં આ સુખ અત્યંત રહસ્યમય છે. શ્રીરાજજીની રસના દ્વારા જ આપણને આ નશ્વર જગતમાં આ સુખરૂપી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે. શ્રીરાજજીના અંગરૂપ આપણા બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ પણ આ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી.

હક રૂહોં કો બુલાએ કે, નજીક બૈઠાઈ લે ।

એ જાહેર કરત હૈ રસના, એ જો અંતર કા સનેહ ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના આત્માઓને બોલાવી પોતાની પાસે બેસાડ્યા અને સુરતા દ્વારા નશ્વર જગતનો ખેલ દેખાડ્યો. શ્રીરાજજીના અંતર્હૃદયનો આ પ્રેમ તેમની જ રસના દ્વારા વ્યક્ત થયો છે.

મીઠી જુબાં બોલત માસૂક, રૂહેં પ્યારી આસિક સોં ।

ઐસા મીઠા અરસ ખાવંદ, જાકે બોલ ચૂભેં હિરદે મોં ॥ ૨૫ ॥

પ્રિયતમ ધણી પોતાના અનુરાગી આત્માઓની સાથે મધુર વચન બોલે છે. પરમધામના ધણી એટલા માધુર્યપૂર્ણ છે કે તેમની મધુરવાણી હૃદયને ઘાયલ કરી દે છે.

પ્યારી રસના સોં અનેક, પ્યારી બાતેં કરેં બનાએ ।

પ્યારે પ્યારી રૂહ બીય મેં, એ ગુન જુબાં કે ગિને ન જાએ ॥ ૨૬ ॥

શ્રીરાજજી પોતાની મીઠી વાણી દ્વારા અનેક પ્રકારની પ્રિય વાતો કરે છે. પ્રિયતમ અને તેમની અનુરાગી બ્રહ્માંગનાઓની વચ્ચે આ જીભ દ્વારા કહેવામાં આવેલાં રસીલાં વચનોનાં ગુણોની ગણતરી નશ્વર જગતની જીભ દ્વારા થઈ શકતી નથી.

મીઠી જુબાં મીઠે બચન, મીઠા હક મીઠા રૂહોં પ્યાર ।

મીઠી રૂહ પાવેં મીઠે અરસ કો, જો મીઠા કરે બિચાર ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીની રસના પણ મીઠી છે અને તેમનાં વચન પણ મીઠાં છે. તેઓ સ્વયં મધુર હોવાથી

બ્રહ્માત્માઓની સાથે તેમનો પ્રેમ પણ માધુર્યપૂર્ણ છે. આ માધુર્ય રસયુક્ત આત્મા પણ પરમધામની મધુરતાનો અનુભવ કરી સર્વદા તેમનું ચિંતન કરે છે.

પ્યારી ખિલવત મેં પ્યારી રસના, હોત બચન કદીમ ।

સો ઈન જુબાં પ્યાર ક્યોં કહૂં, જો હક હાદી રૂહેં હલીમ ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજી પરમધામમાં આ રસમયી રસનાથી સદૈવ એકાંત વાર્તા વિનોદ કરે છે. શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ વચ્ચેના સુમધુર વાર્તાલાપનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

સબ અંગ જિનકે ઈસક કે, તિનકી કેસી હોસી જુબાન ।

અરસ રૂહેં જાને જાગૃત, જો રહેં સદા કદમોં સુભાન ॥ ૨૯ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો પ્રેમથી છલોછલ છે, તો તેમની રસના કેટલી રસમય (માધુર્યપૂર્ણ) હશે ? એને તો શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં સદા સર્વદા રહેવાવાળી બ્રહ્માંગનાઓ જ જાગૃત થઈ જાણી શકે છે.

મેરી રૂહ દેખે સહૂર કર, જાકે નખ સિખ લગ ઈસક ।

જુબાં કેસી તિન હોએસી, ઔર બાની બકા અરસ હક ॥ ૩૦ ॥

મારો આત્મા વિચારપૂર્વક જોઈ રહ્યો છે કે જેના નખથી લઈ શિખા સુધી બધાં અંગોમાં પ્રેમ જ પ્રેમ પરિપૂર્ણ છે એવી શ્રીરાજજીની રસના સ્વયં કેવી મધુર હશે અને દિવ્ય પરમધામમાં તેમની વાણી પણ કેવી સુમધુર હશે.

હક રસના બોલે જો અરસ મેં, જિન કિન કો બચન ।

સો સબ કારન જાનિયો, વાસ્તે સુખ રૂહન ॥ ૩૧ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીની આ રસના જે કોઈને પણ કાંઈક કહે છે તે પણ બ્રહ્માત્માઓને આનંદિત કરવા માટે જ કહે છે એવું સમજવું જોઈએ.

બેલાવત હક બોલાએ કે, યા પંખી યા પસુઅન ।

સો સબ રૂહોં વાસ્તે, સબ કો એહ કારન ॥ ૩૨ ॥

શ્રીરાજજી પરમધામમાં પશુ અથવા પક્ષીઓને પોતાની નજીક બોલાવી તેમની પાસેથી વિવિધ કીડાઓ કરાવે છે. તો તે પણ બધાં બ્રહ્માત્માઓને આનંદિત કરાવવા માટે જ છે.

બેલતે બોલતે નાયતે, યા દેખેં બેલ લરાએ ।

સો સબ વાસ્તે રૂહન કે, કે વિધ બેલ કરાએ ॥ ૩૩ ॥

પરમધામનાં આ પશુ પક્ષી કીડા કરી, બોલીને, નાચીને કે લડીને જે બેલ દેખાડે છે તે બધાં બ્રહ્માત્માઓ માટે જ છે. આ રીતે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓ માટે વિવિધ પ્રકારના બેલ કરાવે છે.

કહૂં કેતી બાતેં હક રસના, નિપટ બડો વિસ્તાર ।

ક્યોં કહૂં જો કિએ રૂહોંસોં, હક જુબાં કે પ્યાર ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાનાં કેટલા ગુણોનું વર્ણન કરવું ? તેનો વિસ્તાર જ વિશાળ છે. શ્રીરાજજી પોતાની રસના દ્વારા બ્રહ્માત્માઓ સાથે કેટલો પ્રેમ કરે છે તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે

વ્યક્ત કરી શકાય ?

હક રસના ગુન ખેલમેં, પાવ હરફ કો હોએ ન સુમાર ।

તો જો ગુન રસના અરસમેં, તાકો ક્યોં કર પાઈએ પાર ॥ ૩૫ ॥

આ નશ્વર ખેલમાં પણ શ્રીરાજજીની રસનાના ગુણોનો લેશમાત્ર પણ પાર પામી શકાતો નથી તો દિવ્ય પરમધામમાં એમના ગુણોનો પાર કેવી રીતે પામી શકાય છે ?

એ બેવરા જાને રૂહેં અરસકી, જાકો હુઆ હક દીદાર ।

જાએ સિફાયત હુઈ મહંમદકી, યાકો સોઈ જાને બિયાર ॥ ૩૬ ॥

આ વિવરણ તો માત્ર બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેને શ્રીરાજજીનાં દર્શન થયાં છે. જે બ્રહ્માત્માઓને સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી દ્વારા પુરસ્કાર રૂપે તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તેઓ જ આ રહસ્ય અંગે વિચાર કરી શકે છે.

હક રસના ગુન જાને રૂહેં, જાકો નિસ દિન એહી ધ્યાન ।

એ ખેલ કબૂતર કયા જાનહીં, હક રસના કે બયાન ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાના ગુણો બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે. કેમકે રાત-દિવસ તેમનું ધ્યાન એમાં રહે છે. ખેલના કબૂતર સમાન નશ્વર જગતના જીવ શ્રીરાજજીની રસનાના ગુણોને કેવી રીતે જાણી શકે ?

જો કછૂ બોલેં હક રસના, સો સબ વાસ્તે રૂહન ।

ઔર જરા હક દિલમેં નહીં, એ જાને દિલ અરસ મોમન ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીની રસના જે કાંઈ કહે છે તે બધું બ્રહ્મ આત્માઓને આનંદિત કરવા માટે જ છે. બ્રહ્માત્માઓને આનંદિત કરવા સિવાય શ્રીરાજજીના હૃદયમાં અન્ય કોઈ ભાવ નથી. આ રહસ્યને ધામહૃદયા બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે.

જો કછૂ બોલેં હક જુબાંએ, સો સબ રૂહોં કે હેત ।

અરસ બોલ ખેલ યા ચલન, યા જો કછૂ લેત દેન ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજી પોતાની રસનાથી જે કાંઈ બોલે છે તે બધું બ્રહ્માત્માઓને પ્રેમ આપવા માટે છે. પરમધામમાં બોલવું, રમવું, ચાલવું અથવા કાંઈક લેવું-દેવું આ બધું બ્રહ્માત્માઓને આનંદિત કરવા માટે જ હોય છે.

હુકમ કહાવે મેરી રૂહપેં, જો હુઈ મુઝમેં બીતક ।

સો કહૂં અરસ રૂહોં કો, જો દિએ સુખ રસના હક ॥ ૪૦ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનો આદેશ જ મારો આત્મા મારી સાથે બનેલી ઘટનાઓનું વિવરણ આપી રહ્યો છે. એટલા માટે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ માટે મેં આ વાત કહી છે કે શ્રીરાજજીની રસના કેવી રીતનો આનંદ આપે છે ?

હક રસના કે સુખ જો, આવેં ના ગિનતી માહેં ।

કે સુખ અલેખે અપાર, ક્યોં કહે જાએ જુબાંએ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાથી પ્રાપ્ત થનારાં સુખોની ગણતરી જ થઈ શકતી નથી. આ અસંખ્ય તથા

અપાર સુખોનું વર્ણન આ જીભ કેવી રીતે કરી શકશે ?

મીઠી મીઠ માહેં મીઠી મીઠી, રસ રસીલી રસના બાન ।

સુખ સુખકે માહેં કે સુખ, સુખ ક્યોં કહું રસના સુભાન ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીની આ રસના માધુર્ય રસથી પરિપૂર્ણ(છલોછલ) છે. એમાંથી નીકળતી મધુરવાણી પણ મધુર રસથી પરિપૂર્ણ છે. તેનાથી પ્રાપ્ત સુખોમાં બીજાં અપાર સુખો સમાયેલાં છે. આ રીતે શ્રીરાજજીની રસનાનાં સુખોનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

મોહે ઈલમ દિયા આએ અપના, તાસોં પ્યાર દિયા મુઝકોં ।

ચોદે તબક કાયમ કિએ, કેહેલાએ મેરી રસના સોં ॥ ૪૩ ॥

સ્વયં શ્રીરાજજીએ સદ્ગુરુ રૂપે આવી મને પોતાનું જ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) આપ્યું છે. એની સાથોસાથ પોતાનો પ્રેમ પણ આપ્યો કે તેઓએ મારી રસના દ્વારા આ દિવ્ય જ્ઞાનને પ્રકાશિત કરી ચોદ લોકને પણ અખંડ કરી દીધાં.

એક નુકતે ઈલમ અપને, દુની બકા કરાઈ મુઝસેં ।

તો ગંજ અંબાર જો સાગર, કેસે હોસી હક દિલમેં ॥ ૪૪ ॥

પોતાના જ્ઞાનરૂપી સાગરના બિન્દુ સમાન આ તારતમ જ્ઞાન વડે શ્રીરાજજીએ મારા માધ્યમથી આ જગતને અખંડ કરાવ્યું છે તો તેમના હૃદયમાં રહેલા જ્ઞાનનો સાગર કેટલો વિશાળ હશે ?

જો કો સબદ બીચ દુનિયાં, સો ઉઠે હુકમ કે જોર ।

એ ગુઝ સુખ હક રસના, કહૂ મોમિન જાને મરોર ॥ ૪૫ ॥

આ જગતમાં જેટલા પણ ધર્મગ્રંથો છે તે બધા શ્રીરાજજીના આદેશના પ્રતાપથી જ રચવામાં આવ્યા છે. શ્રીરાજજીની રસના સ્વરૂપ આ ધર્મગ્રંથોનાં ગૂઢ રહસ્યોનો આનંદ પણ બ્રહ્માત્માઓ જ અનુભવી શકે છે.

બકા કરી જો દુનિયાં, દિયા સબ કો હક ઈલમ ।

સો ઈલમ સિફત કરે હમારી, હુકમેં કિયા વાસ્તે હમ ॥ ૪૬ ॥

જે તારતમ જ્ઞાનના દ્વારા આ સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડ અખંડ થઈ ગયું છે, તે જ જ્ઞાન હવે આપણા બ્રહ્માત્માઓના મહિમાનો ગુણગાન કરી રહ્યું છે કેમકે શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા આપણા માટે જ એમનું અવતરણ થયું છે.

એ જો બકા કિએ હમ વાસ્તે, જાને કાયમ હોએ સિફત ।

સિફત ફના કી ના રહે, એ હુકમેં હમ કો દઈ ન્યામત ॥ ૪૭ ॥

આ બ્રહ્માંડને પણ આપણા બ્રહ્માત્માઓ માટે જ અખંડ કર્યું છે. જેથી એમાંના બધા જીવો હંમેશાં અમારા જ ગુણગાન કર્યા કરે. જો કે નશ્વર જગતમાં કરેલો મહિમા તો નષ્ટ થઈ જાય છે, પરંતુ બ્રહ્માત્માઓનો મહિમા હંમેશાં ટકી રહે એટલા માટે શ્રીરાજજીના આદેશે આપણને તારતમ જ્ઞાનરૂપી આ અમૂલ્ય નિધિ આપ્યો છે.

મેહેર કરી હક રસનાએ, સો કિન વિધ કહું વિસ્તાર ।

બકા સબદ જો ઉચરે, સો દેને હમ કો સુખ અપાર ॥ ૪૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીની રસનાએ આપણા બ્રહ્માત્માઓ પર કેટલી કૃપા કરી છે તેનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરી શકાતું નથી. તેમણે શ્રી તારતમ સાગર રૂપે અખંડ વાણીનું ઉચ્ચારણ કર્યું છે તે પણ બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખ આપવા માટે જ છે.

સબ કે હક હમકો કિએ, હક રસનાએ બીચ બકા ।

એ સુખ ઈન મુખ ક્યોં કહું, જો દિયા હાદી રૂહોં કો ભિસ્તકા ॥ ૪૯ ॥

શ્રીરાજજીની આ રસનાએ આપણા બ્રહ્માત્માઓને બધા જીવોના પૂજનીય બનાવી દીધા અને તેમને અખંડ મુક્તિ સ્થળોમાં સ્થાન અપાવ્યું. આ રીતે સદ્ગુરુ તથા બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા સમસ્ત જીવોને મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત થયું છે તેનું વર્ણન કેવી રીતે કરવામાં આવે ?

અરસ કે સુખ તો હમેસા, ઘટ બઢ ઈત નાહે ।

પર એ નયા સુખ નઈ સાહેબી, કાયમ કર દિયા ભિસ્ત માહે ॥ ૫૦ ॥

પરમધામનું સુખ સદા અખંડ છે. ત્યાં ઓછું કે વધારેનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊઠતો નથી, પરંતુ મુક્તિ સ્થળોમાં જીવોને અખંડ કરી ત્યાં પણ બ્રહ્માત્માઓની નવી પ્રભુતા સ્થાપિત કરી તેમને આ એક નવું સુખ આપ્યું છે.

અરસ સુખ ઔર ભિસ્તકા સુખ, એ ખેલ મેં દિએ સુખ દોએ ।

ઈન દોઊ મેં દિએ સુખ ખેલકે, એ હક રસના બિના ક્યોં હોએ ॥ ૫૧ ॥

શ્રીરાજજીએ આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનાં અખંડ સુખો તથા મુક્તિ સ્થળોનાં સુખોનો અનુભવ કરાવ્યો અને આ બન્ને સ્થાનોમાં પણ ખેલનાં વિવિધ સુખોનો અનુભવ કરાવ્યો છે. શ્રીરાજજીની રસના વિના આ બધું કેવી રીતે સંભવે ?

દઈ ભિસ્ત ચૌદે તબક કો, સબોં પૂરા ઈસક ઈલમ ।

સો સબ સેવેં હમ કો, સબોં બલ રસના ખસમ ॥ ૫૨ ॥

આ ચૌદ લોકના જીવોને જ્ઞાન અને પ્રેમ આપી તેમને મુક્તિ સ્થળોમાં અખંડ કરી દીધા છે. હવે આ બધા આપણી પૂજા કરશે. આ સઘળો પ્રતાપ શ્રીરાજજીની રસનાનો છે.

પેહેલેં પ્યાર દિયા મુઝે ઈલમ સોં, સો મુઝપેં ઈલમ દેવાએ ।

સબ દુનિયાં કો આરફ કર, મુઝ આગે સબપેં કથાએ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીએ સૌથી પહેલાં મને પ્રેમપૂર્વક જ્ઞાન આપ્યું પછી મારા દ્વારા સમગ્ર જગતને જ્ઞાન અપાવ્યું. મને જગતના બધા જીવોનો જ્ઞાની બનાવી મારી સમક્ષ સર્વ પાસે તારતમ જ્ઞાનની પ્રશંસા કરાવી.

એ સબ હક રસનાએ કિયા, ઈલમ પ્યારા લગ્યા સબન ।

સો ઈલમેં આરફ પૂજેં મોહે, અસલ અરસ મેં હમારે તન ॥ ૫૪ ॥

આ સમગ્ર કાર્ય શ્રીરાજજીની રસનાના પ્રતાપથી જ થયું છે. આ જગતના બધા જીવોને આ

તારતમ જ્ઞાન અત્યંત પ્રિય લાગ્યું. આ જ્ઞાનને કારણે નશ્વર જગતના જ્ઞાનીજનો મારી પૂજા કરવા લાગ્યા. ખરેખર અમારું મૂળ તન (પર-આત્મા) તો દિવ્ય પરમધામમાં છે.

પ્યાર લગ્યા મોહે જિનસોં, હકેં બડા ક્રિયા સોએ ।

સો સબપેં કેહેલાએ હુકમેં, સબ વિધ સુખ દિયા મોહે ॥ ૫૫ ॥

મને જે બ્રહ્માત્માઓ સાથે પ્યાર છે, તેમને શ્રીરાજજીએ આ સંસારમાં પણ સર્વ શ્રેષ્ઠ હોવાનું ગૌરવ આપ્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશે તે બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા પણ મારા મહિમાનાં ગુણગાન કરાવ્યાં. આ રીતે શ્રીરાજજીએ મને બધી રીતે આનંદ આપ્યો.

એ સુધ નહીં અજૂં મોમિનોં, જો સુખ દિએ હક રસનાએ ।

હકેં સુખ દિયા આપ માફક, સો કહ્યા ન જાએ ઈન જુબાંએ ॥ ૫૬ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાએ જેટલું સુખ આપ્યું છે તે બ્રહ્માત્માઓને પણ પૂરી જાણ નથી. ખરેખર શ્રીરાજજીએ પોતાના મહિમાને અનુરૂપ જ આપણા બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખ પ્રદાન કર્યું છે.

કર કાયમ હક રસના રસ, સચરાચર દિયા પોહોંયાએ ।

યોં રસના કે સુખ હમ કો, કે વિધ દિએ બનાએ ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજીની આ મધુર રસનાએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સચરાચર જગતને અખંડ કરી દીધું છે. આ રીતે શ્રીરાજજીની રસનાએ આપણને વિવિધ પ્રકારનાં સુખો આપ્યાં છે.

સબોં ઈલમ પઢાએ આલમ ક્રિએ, જિનસોં થા મેરા પ્યાર ।

સો સુખ હક રસનાએ દિયા, કરકે બકા વિસ્તાર ॥ ૫૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ મને અતિ પ્રિય છે તે બધાને પણ આ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત કરી તેમને જ્ઞાની બનાવ્યા. આ રીતે અખંડ પરમધામનું વર્ણન કરાવીને શ્રીરાજજીની આ રસનાએ મને ઘણું ઘણું સુખ આપ્યું છે.

એ કાયમ સુખ હક તરફકે, હક ઈલમ ઈસક હુકમ ।

સુખ લાડ લજત હુજત કે, દિએ કાયમ મેરે ખસમ ॥ ૫૯ ॥

શ્રીરાજજીના જ્ઞાન, પ્રેમ તથા આદેશ દ્વારા જ આપણને આ પ્રકારનું અખંડ સુખ મળ્યું છે. આ રીતે મારા ઘણીએ મને પ્રેમ તથા લાડનો અધિકાર આપી અખંડ સુખનો આસ્વાદ કરાવ્યો છે.

સુધ ન હુતી હક સાહેબી, ના સુધ ઈલમ વાહેદત ।

સુધ ના હુજત નિસબત, સો સુધ દઈ જુબાં ખિલવત ॥ ૬૦ ॥

આજ સુધી મને શ્રીરાજજીની પ્રભુતાની ખબર ન હતી, ન તો તારતમ જ્ઞાનની ખબર હતી અને ન એકાત્મભાવ તથા શ્રીરાજજીની અંગના હોવાની ખબર હતી. વસ્તુતઃ શ્રીરાજજીની આ રસનાએ જ મને અદ્વૈત પરમધામના અનંત એકાન્ત સુખોનું ભાન કરાવ્યું છે.

હક બકા સુખ કે વિધ, અરસ મેં નહીં સુમાર ।

બિન બૂઝે સુખ હમ લેતે, હુતે ન ખબરદાર ॥ ૬૧ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજી પાસેથી કેટકેટલાં અખંડ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, જેની કોઈ ગણતરી જ ન થઈ શકતી નથી. આજ સુધી આપણે સમજ્યા વગર જ તે સુખોનો અનુભવ કરતા રહ્યા. આપણે તેના પ્રત્યે બિલકુલ (લગીરે) સાવધાન નહોતા.

સો આઠોં ભિસ્ત કાયમ કર, દિએ અરસ પટ ખોલ મારફત ।

તિનમેં પુજાએ સુખ દિએ, કર જાહેર હક નિસબત ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીની રસનાએ જ આપણને તારતમ જ્ઞાન આપી આઠેય મુક્તિ સ્થળોને અખંડ કરી દીધાં અને પોતાની ઓળખાણ પિછાણ કરાવી દિવ્ય પરમધામના દરવાજા ખોલી દીધા. શ્રીરાજજીની સાથે પોતાનો શાશ્વત સમ્બન્ધ પ્રગટ કરી તે મુક્તિ સ્થળોમાં પણ અમારી પૂજા કરાવી.

હક રસના સુખ દિએ દેત હેં, ઔર સુખ દેંગે આગૂં જે ।

સો ઈતથેં સબ હમ દેખ, સુખ કેતે કહૂં રસના કે ॥ ૬૩ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીની રસના આપણને અપાર સુખો આપે છે અને ભવિષ્યમાં પણ એ કરતી રહેશે. આપણે આ ખેલમાં બેસી આ બધાં સુખોને જોઈ રહ્યા છીએ. આ રીતે શ્રીરાજજીની રસના (જીભ)નાં કેટલાં સુખોનું વર્ણન કરવું ?

હક રસનાએં એસી સુધ દઈ, હુઆ હૈ હોસી બકા માંહેં ।

યોં ખોલી અંતર રૂહ નજર, એસી હુઈ ના રૂહોંસોં કાંહેં ॥ ૬૪ ॥

આજ સુધી આપણા ઉપર જે વીત્યું છે અને ભવિષ્યમાં પણ જે વીતવાનું છે તેમની સમ્પૂર્ણ ખબર આપણને શ્રીરાજજીની રસનાએ જ પ્રદાન કરી છે. તેમણે આપણી અંતર્દષ્ટિને આ રીતે ખોલી દીધી, જે આજ સુધી ક્યારેય પણ કોઈ પણ આત્માની દૃષ્ટિ ખુલ્લી ન હતી.

કહૂં કેતે સુખ હક રસના, જેસે આપ અલેખે અપાર ।

સો સબ સુખ બકામેં રૂહોં, જાકો હોએ ન કાહૂં સુમાર ॥ ૬૫ ॥

જે રીતે સ્વયં શ્રીરાજજીનો મહિમા શબ્દાતીત અને અપરંપાર છે, તે રીતે તેમની રસનાનું સુખ પણ અપરંપાર છે. તેમનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું ? શ્રીરાજજી પરમધામમાં પોતાના બ્રહ્માત્માઓને એવાં સુખો આપે છે, જેનો કોઈ પાર જ નથી.

એ નેક કહ્યા બીચ ખેલ કે, હક રસના કે ગુન ।

એ સબ બાતેં મિલ કરસી, આગૂં હક બકા વતન ॥ ૬૬ ॥

આ રીતે આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીની રસનાના ગુણોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કર્યું છે. પરમધામમાં જાગૃત થઈને આપણે બધા શ્રીરાજજી સમક્ષ આ સુખોની ચર્ચા કરીશું.

સુનો મહામત રસના રસ, ઔર સુનાઈયો મોમન ।

જો હુકમ કહે તોહે હેત કર, હક રસના કે ગુન ॥ ૬૭ ॥

મહામતિ કહે છે, શ્રીરાજજીના આદેશે પ્રેમપૂર્વક તેમની રસનાના જે ગુણો સમજાવ્યા છે, તેમનો મહિમા સ્વયં સાંભળો અને અન્ય બ્રહ્માત્માઓને પણ સંભળાવો.

પ્રકરણ ૧૬ ચોપાઈ ૮૮૨

હક માસૂકકે વસ્ત્ર

દેત નિમૂના બીય નાસૂત, જાનોં ક્યોંએ આવે માહેં દિલ ।

આગૂં મેલા બડા હોએસી, લેસી મોમિન એ વિધ મિલ ॥ ૧ ॥

આ મૃત્યુ લોકમાં બેસીને શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રોનું ઉદાહરણ એટલા માટે આપવામાં આવે છે કે તેઓ કોઈપણ રીતે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય. જ્યારે બધા બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં એક સાથે જાગૃત થશે ત્યારે બધા મળીને આ અપાર સુખોનો અનુભવ કરશે.

એક દેઉં નિમૂના દુનીકા, જો પૈદા દુની મેં હોત ।

ધાગા હોત હૈ રૂઈ કા, ઔર જવેરોં જોત ॥ ૨ ॥

આ જગતમાં જેવી સામગ્રીઓ છે હું તેની જ ઉપમા આપી રહ્યો છું. જેમ અહીં રૂમાંથી દોરો બને છે અને રત્નોમાં જ્યોતિ હોય છે. (તે રીતનું ઉદાહરણ પરમધામનાં વસ્ત્રો માટે આપવામાં આવી રહ્યું છે.)

ધાગા અસલ રૂઈ તાંતસા, જવેર જેસી જોત નંગ ।

હુકમેં બને તાકે બસ્તર, હોએ કેસા પેહેનાવા હક અંગ ॥ ૩ ॥

મૂળ તો રૂમાંથી બનેલા સૂક્ષ્મ તાંતણાઓમાંથી વસ્ત્રોનું નિર્માણ થાય છે અને રત્નોમાં જ્યોતિર્મયી આત્મા હોય છે. પરંતુ પરમધામમાં તો માત્ર શ્રીરાજજીના આદેશથી જ વસ્ત્ર અથવા અલંકારો બની જાય છે. એટલા માટે આ સ્વયંભૂ વસ્ત્રાભૂષણ તેમનાં અંગો પર કેટલાં સુંદર દેખાય ?

પૈદા નિમૂના દુનીય કા, અરસ જિમિએ ન પોહોંયત ।

દુની નિમૂના હક કો, એ કેસી નિસબત ॥ ૪ ॥

આ સંસારમાં ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુઓનું ઉદાહરણ અખંડ પરમધામ સુધી પહોંચી શકતું નથી. એટલા માટે શ્રીરાજજીનાં શાશ્વત વસ્ત્રો માટે આ નશ્વર વસ્તુઓની ઉપમા કેવી રીતે આપી શકાય ?

જામા કહૂં મેં સૂત કા, કે કહૂં કપડા રેસમ ।

કે કહૂં હેમ નંગ જવેર કા, કે કહૂં અવલ પસમ ॥ ૫ ॥

શ્રીરાજજીનો જામો સુતરાઉ અથવા રેશમી વસ્ત્રોનો કહું કે સુવર્ણ અથવા રત્નોનો કહું અથવા તો કોમળ મખમલની સાથે તેની તુલના કરું ? (આ બધાં ઉદાહરણો તો નશ્વર જગતનાં છે)

એ પાંચોં ઉત પોહોંયેં નહીં, જો કર દેખે સહૂર ।

ક્યોં પોહોંયેં ફના જડ નિમૂના, એ હક બકા ચેતન નૂર ॥ ૬ ॥

જો વિચારપૂર્વક જોઈએ તો આ પાંચેય વસ્તુઓ પરમધામ સુધી પહોંચતી નથી. કેમકે આ નશ્વર

જગતના ઉદાહરણ છે અને શ્રીરાજજીનું પરમધામ અખંડ, પ્રકાશમય અને ચૈતન્યરૂપ છે.

જો કહું બકા જિમીય કે, જવેર યા બસ્તર ।

સો ભી રૂહ કે અંગ કો, સોભા કહિએ ક્યોં કર ॥ ૭ ॥

જો અખંડ પરમધામનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોની શોભાનું વર્ણન કોઈપણ રીતે થઈ જાય તો પણ તેમને ધારણ કરવાવાળા બ્રહ્માત્માઓનાં અંગોની શોભાનજું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

જો ચીજ પેદા જિમી કી, સો દૂસરી કહી જાત ।

ચીજ દૂસરી વાહેદત મેં, કેસે કર સમાત ॥ ૮ ॥

આ નશ્વર જગતમાં તો એક પછી એક વસ્તુ પેદા થાય છે, એટલા માટે તેને પહેલી અથવા બીજી આ રીતે કહેવામાં આવે છે. પરન્તુ અદ્વૈત ભૂમિકામાં બીજી વસ્તુ હોતી જ નથી. એટલા માટે તેની ઉપમા જ આપી શકાતી નથી.

હક ઈલમેં યુપ કર ન સકોં, ઔર સબદ મેં ન આવે સિફત ।

તાથેં હુકમ કેહેત હૈ, સુનો જામેં કી જુગત ॥ ૯ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા તારતમજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી હવે મારાથી મૌન પણ રહેવાતું નથી અને આ શબ્દો વડે પરમધામની શોભાનું વર્ણન પણ થઈ શકતું નથી. એટલા માટે શ્રીરાજજીના જ આદેશ દ્વારા હું તેમના જામાની શોભાનું યુક્તિપૂર્વક વર્ણન કરું છું.

પર કછુક નિમૂને બિના, નજરોં ન આવે તફાવત ।

તો યુપ સે તો કછૂ કહ્યા ભલા, રૂહ કછૂ પાવે લજત ॥ ૧૦ ॥

પરન્તુ કોઈ ઉદાહરણ આપ્યા સિવાય શાશ્વત અને નશ્વર વસ્તુઓનું અંતર સમજાતું નથી. એટલા માટે મૌન રહેવાથી તો કંઈક કહેવું જ વધારે લાભપ્રદ છે જેથી આત્માને થોડોક તો આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

એ દિલ મેં લે દેખિએ, અરસ ધાગા ઔર નંગ ।

જોત ન માએ આકાસ મેં, જો સોભેં પેહેને હક અંગ ॥ ૧૧ ॥

પરમધામના રત્ન અને વસ્ત્રોના દોરાઓનો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરી જુઓ, શ્રીરાજજીએ પોતાનાં અંગોમાં જે વસ્ત્રો ધારણ કર્યા છે તેમાંથી નીકળતો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

બસ્તર નહીં જો પેહેર ઉતારિએ, એ હક અંગ નૂર રોસન ।

દિલ યાહ્યા રંગ જોતપોત, અરસ અંગ બસ્તર ભૂષન ॥ ૧૨ ॥

આ વસ્ત્રો એવાં નથી કે એમને ધારણ કરી ઉતારી દેવામાં આવે, આ તો શ્રીરાજજીના જ પ્રકાશમય અંગોની શોભા છે. એટલા માટે તેમની ઈચ્છા અનુસાર આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોનાં રંગ, જ્યોતિ અને બનાવટ (પોત)ની શોભા બદલાતી રહે છે.

એ જો કહી જુગત જામેં કી, હક અંગ કા રોસન ।

ઔર ભાંત સુખ આસિકોં, પેહેને તન બસ્તર ભૂષન ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ પર સુશોભિત જામો તેમના અંગનું જ તેજપુંજ છે. તેમના અંગોનાં વસ્ત્ર તથા

આભૂષણ અનુરાગી આત્માઓને અનુપમ સુખ આપે છે.

નીલા રંગ ઈજાર કા, મીઠી ચૂડી ઘૂંટી ઊપર ।

તિન પર ઝલકે દાંવન, હરી ઝાંઈ આવત નજર ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજીની ઈજાર લીલા રંગની છે, જેમાં શ્રી ચરણોની પાની ઉપર અતિ સૂક્ષ્મ સળો શોભે છે. આ ઈજારની ઉપર જામાનો ઘેર ઝળહળે છે. તેમાં ઈજારના લીલા રંગની આભા જોવા મળે છે.

રંગ નંગ બૂટી કઢુએ, લગત નહીં હાથ કોં ।

એ સુખ બારીક અરસ કે, ઈન અંગ કા નૂર અરસ મોં ॥ ૧૫ ॥

આ ઈજાર અને જામામાં ચિત્રકારી દ્વારા જડેલાં રત્ન અને નાનાં ફૂલો એવાં અદ્ભુત છે કે હાથથી સ્પર્શ કરવાથી તેમની જાણ પણ થતી નથી. પરમધામનો આવો સૂક્ષ્મ આનંદ આ જ્યોતિર્મય અંગોમાં મોજૂદ છે. સમગ્ર પરમધામમાં એમની જ જ્યોતિ ફેલાયેલી છે.

જોત કરે દિલ ચાહતી, જૈસી નરમાઈ અંગ ચાહે ।

સોભા ધરે દિલ ચાહતી, જુબાં ખુસબોએ કહી ન જાએ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ વસ્ત્રો તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે પ્રકાશિત થાય છે. તથા તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે તેમના સુકોમળ અંગોમાં સુશોભિત થાય છે. જીભ વડે તેમની સુગંધીનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી.

ચોલી અંગ કો લગ રહી, સેત જામા અંગ ગૌર ।

ચીન સે કુસાદી દાંવન, તાકો ક્યોંકર કહૂં જહૂર ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીના ગોરા વર્ણના અંગ પર સુશોભિત સફેદ જામાની કંચુકી અંગને પૂરેપૂરી સ્પર્શ કરતી સોહે છે. તેમની કમર પર જામાની કિનારની સળો નીચેના ઘેરના ભાગ સુધી ફેલાયેલી છે. તેમાંથી નીકળતાં કિરણોની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

પેહેનાવા અરસ અજમ કા, ક્યોં કહિએ માહેં સુપન ।

કંકરી એક અરસ કી, ઉડાવે ચૌદે ભવન ॥ ૧૮ ॥

સ્વપ્નવત્ જગતમાં પરમધામનાં આ વસ્ત્રોની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? કેમકે પરમધામનો એક નાનકડો કણ પણ આ ચૌદ લોકને ઉડાવવાની ક્ષમતા રાખે છે.

બસ્તરોં મેં કે રંગ હેં, સો હાથ કો લગત નાહેં ।

ઔર ભી હાથ લગેં નહીં, જો જવેર બસ્તરોં માહેં ॥ ૧૯ ॥

આ વસ્ત્રોમાં જડાયેલા અનેક રંગોનાં રત્ન હાથથી સ્પર્શી શકાતાં નથી. તે બધાં વસ્ત્રોમાં એક રસ થઈ ગૂંથાયેલાં હોય છે.

રંગ રેસમ જવેર જો દેખત, સો સબ મસાલા નંગ ।

બસ્તર ભૂષન સબ નંગોં કે, માહેં અનેક દેખાવેં રંગ ॥ ૨૦ ॥

આ કોમલ રેશમી વસ્ત્રોમાં જે રંગ તથા રત્નો જોવા મળે છે, તે બધામાં ત્યાંનાં રત્નોની દિવ્યતા છે. આ બધાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો રત્ન જડિત છે. એમાંથી વિવિધ પ્રકારના રંગોની લહેરો નીકળે છે.

કે બેલી કિનાર મેં, ઔર કે વિધ બેલી ચીન ।

બીચ બૂટી છાપે કે નકસ, ઇન જલ કી જાને જલ મીન ॥ ૨૧ ॥

જામાની કિનારી પર તથા સળો પર વિવિધ પ્રકારની વેલીઓની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. વચમાં નાનાં નાનાં ફૂલોની ચિત્રકારીઓ છે. જે રીતે જળની માછલી જળનું મહત્ત્વ સમજે છે તે રીતે એમની શોભાનો અનુભવ પણ બ્રહ્માત્માઓ જ કરી શકે છે.

રંગ કંચન કમર કસ્યા, પટુકા જો પૂરન ।

કેતે રંગ ઇનમેં કહૂં, જાનોં એહી સબે ભૂષન ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીની કમર પર પૂર્ણ રૂપે બાંધેલો કંચન રંગનો પટકો સુશોભિત છે. તેમાં સમાયેલા વિવિધ રંગોનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું ? એવું જણાય છે કે આ બધા એક પ્રકારના અલંકારો જ છે.

સો રંગ સારે જવેરન કે, કે રંગ છેડે કિનાર ।

હર ધાગે રંગ કે વિધ, નહીં રંગ જોત સુમાર ॥ ૨૩ ॥

એમની કિનારી પર વિવિધ રંગોનાં રત્ન સોહે છે. એવું લાગે છે કે એમના દરેક દોરામાં અનેક પ્રકારનાં રંગોની આભા ઝળકે છે. આ રીતે આ રંગોની જ્યોતિનો કોઈ પાર નથી.

દોઊ બગલોં કેવડે, કિન વિધ કહૂં રોસન ।

કે રંગ નંગ માહેં ઝલકેં, જામા ક્યોં કહૂં અરસ તન ॥ ૨૪ ॥

જામાના બન્ને પડખાંના ભાગ પર કેવડાનાં ફૂલ જેવી ચિત્રકારી છે. તેમાંથી નીકળતા પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેની અંદર વિવિધ રંગોનાં રત્નોની આભા ઝળકે છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગો પર સુશોભિત જામાની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

એ સોભા દેખ સુખ ઉપજે, હક બસ્તર યા ભૂષન ।

ઔર ઇનકી મેં ક્યોં કહૂં, જો રેહેત ઊપર ઇન તન ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગો પર ધારણ કરેલાં આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોની શોભા જોઈને અપાર આનંદ અનુભવાય છે.

ગિરવાન દોઊં દેખત, અતિ સુંદર અનૂપમ ।

મુખ આગે માસૂક કે, નિરખત અંગ આતમ ॥ ૨૬ ॥

જામાના બન્ને છેડા અનુપમ શોભાયુક્ત દેખાય છે. શ્રીરાજજીની સામે બેઠેલા આત્માઓ એની શોભા જોઈને આનંદિત થાય છે.

બાતેં કરેં સલોનિયાં, માસૂક સલોંને મુખ ।

નૈન સલોંને રસ ભરે, કે દેત આસિકોં સુખ ॥ ૨૭ ॥

પ્રિયતમ ધણી પ્રસન્ન મુદ્રામાં મધુર તથા રસભરી વાતો કરે છે. તેમનાં સુંદર નયનો પણ આનંદ

રસથી છલોછલ ભરેલાં છે અને અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ આપે છે.

દોઢી બેલ દોઢી બગલોં પર, જાનોં કુંદન નંગ જડતર ।

નીલે પીલે લાલ જવેર, સુખ પાઉં દેખ નજર ॥ ૨૮ ॥

જામામાં બન્ને પડખાંના ભાગ પર વેલીઓ ચિતરેલી છે. તે એવી દેખાય છે કે જેમ સોનામાં રત્નો જડેલાં હોય. એમાં જડેલાં નીલા, પીલા તથા લાલ રત્નોને જોઈ હૃદય આનંદિત થાય છે.

દોઢી બાંહેં ચૂડી અતિ સુંદર, મીઠીં મીઠીં સે લગ મોહોરી ।

કે રંગ નંગ ચૂડિયાં, જવેર જવેર બીચ જરી ॥ ૨૯ ॥

જામાના બન્ને હાથોની સળ અત્યંત સુંદર છે. ઉપરથી લઈ મોરી સુધી આ સળ બારીક થતા ગયા છે. એમાં વિવિધ રંગોના રત્નોની સાથે કેટલાયે નાનાં નાનાં ફૂલો ચિતરેલાં છે. તેની કિનાર પર જરીથી વિવિધ રત્નો જડેલાં છે.

મોહોરી જડાવ ફૂલ બને, જાનોં કે એહી નંગ ભૂષન ।

બેલ જામેં જો જુગતેં, સબથેં સોભા અતિ ઘન ॥ ૩૦ ॥

હાથોની મોરી પર જડેલાં આ ફૂલ રત્ન જડિત અલંકારની જેમ દેખાય છે. આ રીતે જામા પર યુક્તિપૂર્વક બનેલી વેલીઓ સર્વાધિક શોભાયુક્ત દેખાઈ રહી છે.

કિન વિધ જામા લગ રહ્યા, એ જો અંગ કા જહૂર ।

કે નકસ બૂટી મીઠીં બેલિયાં, રૂહ કર દેખે અરસ સહૂર ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય અંગ પર આ જામો એ રીતે સુશોભિત શોભે છે કે તે તેમના અંગનો જ પ્રકાશ હોય એમ લાગે છે. એમાં ચિત્રકારી દ્વારા ચિતરેલી સૂક્ષ્મ વેલીઓ તથા ફૂલ અત્યંત શોભાયુક્ત છે. પરમધામના આત્માઓ ચિંતન દ્વારા આ શોભાનું દર્શન કરે છે.

પાર ન જામેં સલૂકી, ના કધૂ નરમાઈ પાર ।

ઈન મુખ ગુન કેતે કહૂં, ખૂબી તેજ ન સુગંધ સુમાર ॥ ૩૨ ॥

જામાની સુંદરતા અને સુકોમળતાનો કોઈ પાર નથી. આ રીતે નશ્વર જીભ દ્વારા આ ગુણોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમની શોભા, સુંગધી તથા એમાંથી ઊઠતા પ્રકાશનો કોઈ પાર જ નથી.

ઈન ઊપર જો ભૂષન, નેક ઈનકી કહૂં બિગત ।

ક્યોં નૂર કહૂં અરસ અંગ કા, પર તો ભી કહૂં નેક મત ॥ ૩૩ ॥

એના ઉપર સુશોભિત અલંકારોનું પણ થોડુંક વર્ણન કરવામાં આવે છે. જો કે શ્રીરાજજીના અંગના પ્રકાશની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી તો પણ મારી બુદ્ધિ અનુસાર થોડું વર્ણન કરું છું.

ધાગે બરાબર નકસ, ઝીને બારીક અતંત ।

એ ફૂલ બેલ તો આવેં નજરોં, જો અંગ અંગ ખુલેં વાહેદત ॥ ૩૪ ॥

આ જામામાં સૂક્ષ્મ તાંતણાઓની જેમ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારી છે. જ્યારે પર-આત્માનાં બધાં અંગો પરમધામમાં જાગૃત થઈ જાય છે ત્યારે એમાં સુશોભિત ફૂલ તથા વેલીઓ દૃષ્ટિમાં આવી શકે છે.

એ નકસ સો જાનહીં, નૈનોં દેખેં જો હોએ નિસબત ।

એ દેખેં યાદ આવહી, પેહેલે બાતેં હુઈ ખિલવત ॥ ૩૫ ॥

શ્રીરાજજીના અંગભૂત આત્માઓ આ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારીનું દર્શન કરી શકે છે. એમને જોવાથી મૂલમિલાવામાં થયેલી પ્રેમવાર્તાનું સ્મરણ થઈ જાય છે.

હક પાગ જો નિરખતે, હોએ અચરજ માહેં સહૂર ।

એ યાદ કિએ ક્યોં જીવ ના ઉડે, દેખ નૂરજમાલ મુખ નૂર ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત પાઘડીની અદ્ભુત શોભાનું દર્શન કરવાથી વિસ્મય થાય છે. શ્રીરાજજીના તેજોમય મુખમંડલની આભા જોઈને તથા મૂલમિલાવાની વાતો યાદ કરીને આ જીવ શરીરને કેમ છોડી દેતો નથી ?

હુકમેં પાવ પલ મેં, પાગ કે કોટ હોત ।

રંગ નંગ ફૂલ કે નકસ, દિલ યાહી ધરે જોત ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશ માત્રથી એક પલના ચોથા ભાગમાં જ એવી કરોડો પાઘડી દૃશ્યમાન થાય છે. તેમાં ઈચ્છા પ્રમાણે વિવિધ રંગોનાં રત્ન, ફૂલ, વેલી વગેરેની ચિત્રકારી શોભાયુક્ત થઈ પ્રકાશિત થાય છે.

હક પાગ બનાવેં હાથ અપને, અરસ ખાવંદ દિલ દે ।

એ દેખેં રૂહ સુખ પાવત, જબ હાથ ગૌર પેચ લે ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજી સ્વયં પોતાના કરકમલોથી આ પાઘડી બાંધે છે. જ્યારે તેઓ પોતાના ગોરા રંગોના હાથોથી પાઘડીને લપેટે છે તે અદ્વિતીય શોભાને જોઈને આત્મા અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે.

આસિક યાહે મેં દેખોં, હક યોં પેચ લેત હાથ માહેં ।

કે વિધ ફેરે પેચ કો, કોઈ ઈન સુખ નિમૂના નાહેં ॥ ૩૯ ॥

અનુરાગી આત્માઓ ઈચ્છે છે કે શ્રીરાજજી પોતાના હાથોથી પાઘડીના વળ કેવી રીતે લગાવે છે તેને હું જોઈ લઉં. તેઓ પોતાના કરકમલોથી પાઘડીના વળને ફેરવે છે, તે સમયે જેવો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે તેની કોઈ ઉપમા નથી.

જો રંગ યાહિએ જિન મિસલેં, સો નંગ ધરત તિત જોત ।

ફૂલ નકસ કે કટાવ, એ કધૂ અચરજ પાગ ઉદોત ॥ ૪૦ ॥

આ પાઘડીમાં જ્યાં જેવો રંગ હોવો જોઈએ ત્યાં તે પ્રકારનાં રત્ન સુશોભિત છે. આ રીતે ફૂલ વગેરેની ચિત્રકારીથી આ પાઘડીની શોભા અદ્વિતીય અને વિસ્મયજનક લાગે છે.

મધ્ય ચોક જિત ચાહિએ, ઊપર ચાહિએ ચોકડી જિત ।

બેલ પાત સબ રંગ નંગ, સોઈ બની પાગ જુગત ॥ ૪૧ ॥

આ પાઘડી પર જ્યાં ચોક અને ચોકડી હોવી જોઈએ ત્યાં તે પ્રકારની શોભા દેખાય છે. આ રીતે વેલીઓ, પાંદડાંઓ, ફૂલો વગેરે પણ વિવિધ રંગોમાં યુક્તપૂર્વક ચિતરેલાં હોવાથી શોભાયુક્ત લાગે છે.

તાથેં હક લેત પેચ હાથ મેં, કોમલ અંગુરિયોં ।

ગૌર અંગુરિયાં પતલી, મીઠી સોભેં મુંદરિયોં ॥ ૪૨ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના કરકમલોથી પાઘડીના વળ દે છે તે સમયે ગોરા રંગની તેમની પાતળી આંગળીઓ પર સુશોભિત વીટીઓ ઝગમગતી જોવા મળે છે.

પોહોંચે દેખૂં કે અંગુરી, નરમાઈ દેખૂં કે ગૌર ।

મુંદરી દેખૂં કે હથેલિયાં, દેખૂં લીકેં કે નખ નૂર ॥ ૪૩ ॥

પાઘડી બાંધતી વખતે હું શ્રીરાજજીના કરકમલોની પોંચી, આંગળીઓ, તેમની સુકોમળતા, તેમનો ગોરો રંગ, તેના પર સુશોભિત વીટીઓ, હથેળીઓ, તેમાંની રેખાઓ, નખ તથા તેમના પ્રકાશને જોઈ સર્વત્ર અનુપમ શોભા ઝળહળતી અનુભવાય છે.

ચલવન કરતે હાથ કી, નૈનોં દેખત સબ સલૂક ।

યોં દેખત માસૂક કો, અજૂં હોત ન આસિક ટૂક ॥ ૪૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના કરકમલોને હલાવે છે, તે સમયે પોતાના પ્રિયતમના સુન્દર કરકમલોને જોઈને પણ અનુરાગી આત્માઓનું હૃદય હજુ સુધી ખંડિત થયું નથી !

મહામત નિમૂના ખ્વાબ કા, ક્યોં દીજે હક બસ્તર ।

હક નૂર ન આવે સબદ મેં, પર રહ્યા ન જાએ ક્યોંએ કર ॥ ૪૫ ॥

મહામતિ કહે છે, આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રોની ઉપમા કેવી રીતે આપી શકાય ? જો કે શબ્દો દ્વારા તેમના દિવ્ય તેજનું વર્ણન થઈ શકતું નથી, તો પણ તેમનું વર્ણન કર્યા વિના મૌન પણ કેવી રીતે રહેવાય ?

પ્રકરણ ૧૭ ચોપાઈ ૯૨૭

હક મેહેબૂબકે ભૂષણ

ભૂષન સબદાતીત કે, ક્યોં ઈત બરનન હોએ ।

સોભા અરસ સરૂપ કી, ઈત કબહૂં ન બોલ્યા કોએ ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીના અલંકારો શબ્દાતીત પરમધામનાં હોવાથી આ નશ્વર જગતમાં તેની શોભાનું વર્ણન કેમ થાય ? અહીં આજ સુધી કોઈએ પણ પરમધામના સ્વરૂપની શોભાનું વર્ણન કર્યું નથી.

તો ક્યોં માને બીચ દુનિયાં, એ જો હક જાત ભૂષન ।

રૈન અંધેરી ક્યોં રહે, જબ જાહેર હુઆ બકા દિન ॥ ૨ ॥

એટલા માટે સ્વપ્નવત્ જગતના જીવ આ ચૈતન્યમય અલંકારોની વાસ્તવિકતાને કેવી રીતે સ્વીકારી શકે ? પરંતુ હવે તારતમજ્ઞાન રૂપી સૂર્યનો ઉદય થવાથી અજ્ઞાનરૂપી અંધારી રાત કેવી રીતે ટકશે ?

અનેક ગુન નંગ ઈનમેં, રૂહ દિલ યાહે જબ ।

જિન જૈસા દિલ ઉપજે, સો હોત આગૂં સે સબ ॥ ૩ ॥

આ અલંકારોના રત્નોમાં વિવિધ પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે જે આત્માની ઈચ્છાનુસાર પ્રગટ થાય છે. હૃદયમાં જેવી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે તેની પહેલાં જ આ અલંકારો તેમના અંગોમાં સુશોભિત થઈ જાય છે.

જેતી અરવાહેં અરસ કી, તાએ મન યાહ્યા સબ હોએ ।

દિલ ચિતવન ભી પીછે કરે, આગે બનિ આવે સોએ ॥ ૪ ॥

પરમધામના બધા આત્માઓની બધી ઈચ્છાઓ તાત્કાલિક પૂર્ણ થઈ જાય છે. ખરેખર હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયા પહેલાં જ તે ઈચ્છાઓ પૂરી થઈ જાય છે.

જૈસા મીઠા લગે મન કો, ભૂષન તૈસા હી બોલત ।

ગરમ ઠંઢા સબ અંગ કો, ચિત યાહ્યા લગત ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને જેવા સ્વર મધુર લાગે છે તેવા સ્વર તેમના અલંકારોમાંથી નીકળે છે. આ રીતે તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે તેમનાં અંગોને આ અલંકારોથી શીતળતા તથા ઉષ્ણતાનો અનુભવ થાય છે.

હક બરનન કરત હોં, કહૂં નયા કિયા સિનગાર ।

એ સબદ પોહોંયેં નહીં, આવત ન માહેં સુમાર ॥ ૬ ॥

હવે હું શ્રીરાજજીના ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન કરું છું. એવામાં જો હું કહું કે તેમણે નવા શણગાર ધારણ કર્યા છે તો પણ આ શબ્દ ત્યાં સુધી પહોંચતા નથી. તેમની શોભા શબ્દોની સીમામાં આવતી નથી.

બસ્તર ઔર ભૂષન, એ હક અંગ કા નૂર ।

સો નિમખ ન જુદા હોવહી, જ્યોં સૂરજ સંગ જહૂર ॥ ૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારો તેમનાં જ અંગોનો પ્રકાશ છે. એટલા માટે સૂર્ય અને તેનાં કિરણોની જેમ આ વસ્ત્રો તથા અલંકારો તેઓના અંગોથી પણ માત્ર માટે પણ જુદાં થતાં નથી.

ઈન જિમી આસિક ક્યોં રહે, બિના કિએ અપનો આહાર ।

ખાના પીના એહી આસિકોં, અરસ રૂહોં એહી આધાર ॥ ૮ ॥

અનુરાગી આત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીના દિવ્ય શણગારની શોભાનાં દર્શનરૂપ આહાર વિના કેવી રીતે રહી શકે ? કેમકે પરમધામના આત્માઓનું ખાન-પાન તથા આધાર આ દર્શન છે.

સોઈ કલંગી સોઈ દુગદુગી, સોભે પાગ ઊપર ।

કેહે કેહે મુખ એતા કહે, જોત ભરી જિમી અંબર ॥ ૯ ॥

શ્રીરાજજીની પાઘડી પર કલગીની જેવી શોભા છે તે પ્રકારની શોભા દુગદુગીની છે. તેની

શોભાનું વર્ણન કરતાં એટલું જ કહી શકાય કે તેની જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાયેલી છે.

કે વિધ કે સુખ જોત મેં,કે સુખ સુંદરતા ।

કે સુખ તરહ સલૂકિયાં, સિફત પોહોંયે ન હક બકા ॥ ૧૦ ॥

તેની જ્યોતિ તથા સુંદરતામાં પણ વિવિધ પ્રકારનાં સુખ છે. તેની સુંદર ઘાટ રચનાથી પણ અપાર સુખ થાય છે. આ શોભાને વ્યક્ત કરવા માટે કોઈ પણ શબ્દ અખંડ સુધી પહોંચી શકતો નથી.

મોતિન કી જોત ક્યોં કહું, ઈન જુબાં કે બલ ।

સોભા લેત દોઊ શ્રવનોં, અતિ સુંદર નિરમલ ॥ ૧૧ ॥

કુંડળોમાં જડેલાં મોતીઓની જ્યોતિનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરવું ? એના વડે બન્ને કાન અત્યંત સુંદર તથા નિર્મળ શોભા ધારણ કરે છે.

મોતી જોત અચરજ, ઔર અતિ ઉતમ દોઊ લાલ ।

જો રૂહ દેખે નૈન ભર, તો અલબત બદલે હાલ ॥ ૧૨ ॥

આ મોતીઓની જ્યોતિ જ આશ્ચર્યજનક છે, તેમાં પણ વધારે આકર્ષક લાલાશયુક્ત બે માણેક છે. જો આત્મા આંખમાં ભરીને આ અનુપમ શોભાને જોવા લાગે તો તત્કાળ તેની મનઃસ્થિતિ બદલાઈ જાય છે.

કહે જુબાં જોત આકાસ લોં, જોતેં સોભા કે કરોર ।

સો બોલ ન સકે જુબાં બેવરા, ઈન અકલ કે જોર ॥ ૧૩ ॥

આ જીભ દ્વારા એટલું જ કહી શકાય છે કે એમની જ્યોતિ આકાશમાં ફેલાયેલી છે. આ જ્યોતિમાં કરોડો પ્રકારની શોભા છે. એટલા માટે નશ્વર જગતની બુદ્ધિ અને જીભથી તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

એ તો મોતી લાલ કુંદન, વાહેદત ખાવંદ શ્રવન ।

આકાસ જિમી ભરે જોત સોં, તો કહા અચરજ હૈ ઈન ॥ ૧૪ ॥

અદ્વૈત ભૂમિ પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના શ્રવણ અંગોમાં સુશોભિત કુંડલમાં સોનામાં જડેલાં મોતી તથા લાલ માણેકની આભા ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી પ્રસરેલી છે, એવું કહીએ તો એમાં કયું આશ્ચર્ય થશે ?

ચોલી અંગ સોં લગ રહી, જ્યોં અંગ નૂર જહૂર ।

એ લજત દિલ તો આવહી, જો હોવે અરસ સહૂર ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય અંગ પર સુશોભિત શ્વેત જામા ઉપરની કંચુકી શરીરની સાથે એકદમ જડાઈ જઈને તેમના જ અંગોના પ્રકાશની જેમ ઝળકી રહી છે. પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિ દ્વારા વિચાર કરતાં જ આ છબિનાં દર્શનથી હૃદય પુલકિત થઈ જાય છે.

એક દેખ્યા હાર હીરન કા, કે કોટ સૂરજ ઉજાસ ।

ઈન ઉજાસ તેજ બડા ફરક, એ સુખ સીતલ જોત મિઠાસ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠહારના એક હીરામાંથી જ કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ નીકળે છે. આ પ્રકાશમાં અને સૂર્યના પ્રકાશમાં એટલું અંતર છે કે આ પ્રકાશ સુખદાયી, શીતલ તથા સુમધુર છે.

હાર દૂજા માનિક કા, જાનોં ઉનથેં અતિ સોભાએ ।

જબ લાલક ઈનકી દેખિએ, જાનોં ઔર સબે ઢંપાએ ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળ પર સુશોભિત માણેકનો બીજો હાર હીરાના હારથી પણ વધારે શોભાયુક્ત છે. જ્યારે એની લાલાશને જોઈએ છીએ તો લાગે છે કે એના પ્રકાશમાં બીજા બધા પ્રકાશ ઢંકાઈ ગયા છે.

તીસરા હાર અંગ દેખિયા, અતિ ઉજલ જોત મોતિન ।

જાનોં સબથેં ઊપર, એહી હૈ રોસન ॥ ૧૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનો ત્રીજો કંઠહાર અત્યંત ઉજ્જવળ મોતીઓનો છે. એને જોઈને એવું લાગે છે કે આજ સર્વશ્રેષ્ઠ અને સર્વાધિક પ્રકાશમાન છે.

જબ હાર ચૌથા દેખિએ, જાનોં નીલક અતિ ઉજાસ ।

જાનોં કે સરસ સબન થેં, એ દેત ખુસાલી ખાસ ॥ ૧૯ ॥

જ્યારે ચોથા હારનાં દર્શન કરીએ છીએ તો નીલમણિનો આ હાર અત્યધિક નીલિમાયુક્ત છે. જાણે આજ સર્વાધિક સુંદર તથા અતિ આનંદદાયક છે.

હાર લસનિયાં પાંચમા, કછૂ એ સુખ સોભા ઔર ।

જાનોં જોત જિમી આકાસ મેં, ભરાએ રહી સબ ઠૌર ॥ ૨૦ ॥

આ રીતે પાંચમો હાર વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા)નો છે. એની શોભા તો કાંઈક જુદા જ પ્રકારનો આનંદ આપે છે. જાણે એની જ્યોતિ ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી બધે જ છવાયેલી છે.

જબ નંગ દેખૂં નીલવી, જાનોં એહી સુખ સાગર ।

જોત મીઠી રંગ સુંદર, જાનોં કે સબ ઊપર ॥ ૨૧ ॥

જ્યારે નીલમણિને જોઈએ છીએ તો એવું લાગે છે કે આ સુખનો જ સાગર છે. એની મધુર સુંદર આભા (કાંતિ) સર્વાધિક શ્રેષ્ઠ છે.

હારોં બીચ જો દુગદુગી, માહેં નવ રતન ।

નવ જોત નવ રંગ કી, જાનોં સબ ઊપર એ ભૂષન ॥ ૨૨ ॥

આ હારોની વચ્ચે સુશોભિત દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)માં નવપ્રકારનાં રત્ન જડેલાં છે. આ નવ રંગોનાં રત્નોથી અલગ અલગ જ્યોતિ નીકળે છે, જેથી એવું લાગે છે કે આ અલંકાર જ સર્વાધિક શોભાયુક્ત છે.

એ જોત સબ જુદી જુદી, દેખિએ માહેં આસમાન ।

સબ જોત જોત સોં લડત હૈ, કોઈ સકે ન કાહૂં ભાન ॥ ૨૩ ॥

આ બધાં રત્નોની જુદીજુદી જ્યોતિ આકાશમાં પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતી દેખાય છે, પરન્તુ કોઈ પણ

કિરણ બીજાને હરાવી શકતું નથી.

ભૂષન સામી ન દેખિએ, જો દેખ્યા યાહે જંગ ।

પેહેલે દેખિએ આકાસ કો, તો જુધ કરત નંગ સોં નંગ ॥ ૨૪ ॥

જો આ કિરણોનું દ્વન્દ્વ જોવું હોય તો અલંકારોની તરફ ન જોતાં પહેલાં આકાશ તરફ જોવું જોઈએ. ત્યાં એક બીજાં રત્ન પરસ્પર સ્પર્ધા કરી રહ્યા હોય એવું દેખાય છે.

જો કદી પેહેલે હાર દેખિએ, તો વાહી નજર ભરે જોત ।

યા બિન કદૂ ન દેખિએ, સબ મેં એહી ઉદોત ॥ ૨૫ ॥

જો ક્યારેક સૌથી પહેલાં હાર ઉપર દ્રષ્ટિ પડી તો તેની જ્યોતિથી જ દ્રષ્ટિ ભરાઈ જશે. તેના સિવાય બીજી કોઈ સુંદરતા જ જોવા મળશે નહીં. સર્વત્ર તેનો પ્રકાશ ફેલાયેલો જોવા મળશે.

નેક કહૂં બાજુબંધ કી, જોત ન જામેં સુમાર ।

તો જો નંગ બાજુબંધ કે, સો ક્યોં આવેં માહેં બિચાર ॥ ૨૬ ॥

હવે બાજુબંધનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરીએ. જામા પર સુશોભિત એમની જ્યોતિનો કોઈ પાર નથી તો એમાં જડેલાં રત્નોની શોભાના વિષયમાં વિચાર જ કેવી રીતે કરી શકાશે ?

નંગ પટલી દસ રંગ કી, માહેં કે વિધ કે નકસ ।

એ સલૂકી બેલ બૂટિયાં, એક દૂજે પેં સરસ ॥ ૨૭ ॥

આ બાજુ બંધની પાટલીમાં દસ-દસ રંગનાં રત્નો જડેલાં છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. આ ચિત્રકારીમાં સુશોભિત વેલીઓ તથા નાનાં નાનાં ફૂલો એક બીજાથી ચડિયાતાં સુશોભિત છે.

લટકે બાજુબંધ ફુંદન, ઝલકત ઝાબે અપાર ।

કે નંગ રંગ એક ઝાબે મેં, સો એક એક બાજુ ચાર ચાર ॥ ૨૮ ॥

આ બાજુબંધોમાં ફૂમતાં લટકી રહ્યાં છે. એમાં લટકતાં ઝૂમખાની શોભા પણ અપાર છે. એક એક ઝૂમણીમાં વિવિધ રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. આ રીતે એક એક બાજુબંધમાં લટકતાં ચાર-ચાર ઝૂમખાં અત્યંત મનોહર લાગે છે.

તામેં નંગ કહૂં કેતે જરી, તિન ફુંદન મેં કે રંગ ।

રંગ રંગ મેં કે કિરનેં, કિરન કિરન કે તરંગ ॥ ૨૯ ॥

આ ઝૂમખામાં જડેલાં રત્નો તથા જરીની શોભા કોની વધારે છે એ કહેવું કઠિન છે. આ ફૂમતામાં અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. એમાં એક એક રંગમાંથી અનેક કિરણો નીકળે છે. અને એક-એક કિરણમાં અનેક તરંગો દેખાય છે.

બાંહેં હલતે ફુંદન લટકે, હીંચે ફુંદન જોત પ્રકાસ ।

બાંહેં હલતે એસા દેખિએ, માનોં હીંચત નૂર આકાસ ॥ ૩૦ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીના બાહુ હાલે છે ત્યારે ફૂમતાં ઝૂલવાને લઈને તેનો પ્રકાશ એ રીતે તરંગિત

થાય છે જાણે આકાશમાં તે ઝૂલા ઝૂલી રહ્યા હોય.

જો પટલિયાં પોહોંચી મિને, સાત પટલી સાત નંગ ।

સો સાતોં નંગ ઈન ભાંત કે, માનોં ચઢતા આકાસે રંગ ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના કાંડામાં સુશોભિત પોચીમાં સાત પાટલી સેરો છે. તેમાં વિવિધ સાત પ્રકારનાં રત્નો જડેલાં છે. તે સાતેય એ રીતે સુશોભિત છે કે જાણે એમાંથી નીકળતાં કિરણો આકાશની તરફ ચઢી રહ્યાં હોય.

શ્યામ સેત નીલી પીલી, જાંબૂ આસમાની લાલ ।

હાએ હાએ કરતે પોહોંચી બરનન, અજૂં હોસ લિએ ખડા હાલ ॥ ૩૨ ॥

આ સાત પાટલી સેરો શ્યામ, શ્વેત, નીલા, પીલા, જામ્બૂ, આકાશી તથા લાલ રંગની છે. એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કરતાં હાય ! આ આત્મા હજી પણ હોશમાં કેમ ઊભો છે ?

જો એક નંગ નીકે નિરખિએ, તો રોમ રોમ છેદત ભાલ ।

જોલોં દેખોં ઉપલી નજરોં, તોલોં બદલત નાહીં હાલ ॥ ૩૩ ॥

આ રત્નોમાં જો એકને પણ ધ્યાનપૂર્વક જોઈએ તો તેમની સુંદરતા રોમરોમને વીંધી નાંખે છે. પરંતુ જ્યાં સુધી બાહ્ય દૃષ્ટિથી જોતા રહીશું ત્યાં સુધી મનની સ્થિતિમાં કોઈ પરિવર્તન થશે નહીં.

કડિયાં કાંડોં સોભિત, તિનકી ઔર જુગત ।

બલ લ્યાએ કે દોરી નંગ, રૂહ નિરખેં પાઈએ બિગત ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીના કાંડે ધારણ કરેલું કડું અત્યંત સુંદર છે. એમાં દોરીની જેમ વળદાર અનેક રત્નો સુશોભિત છે. આત્મદૃષ્ટિથી જોવાથી આ અનુપમ શોભાનો આનંદ હૃદયમાં ઊતરે છે.

એ નજરોં નંગ તો આવહીં, જો આવે નિસબત પ્યાર ।

ના તો ભૂષન હાથ હકે કે, દિલ કરસી કહા બિયાર ॥ ૩૫ ॥

આ રત્નોની શોભા ત્યારે જ દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે છે જ્યારે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજી સાથેના સમ્બન્ધનો પ્રેમ પ્રગટ થઈ જાય. નહિ તો શ્રીરાજજીના હસ્તકમલોમાં ધારણ કરેલાં આ આભૂષણોની શોભા પ્રત્યે હૃદયમાં વિચાર કેવી રીતે આવી શકે ?

જુદે જુદે જવેરન કી, દસ વિધ કી મુંદરી ।

દોઊ અંગૂઠોં અંગૂઠિએ, ઔર મુંદરી આઠ અંગુરી ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીએ જુદાં જુદાં રત્નોની દશ વીંટીઓ ધારણ કરેલી છે. તેમાં બે અંગૂઠામાં બે અંગુઠીઓ અને બાકી આઠ આંગળીઓમાં આઠ વીંટીઓ શોભે છે.

માનિક મોતી નીલવી, પાય પાંને પુખરાજ ।

લસનિએ ઔર મની, રહે કુંદન માહેં બિરાજ ॥ ૩૭ ॥

આ વીંટીઓમાં કુંદનમાં જડેલાં માણેક મોતી, નીલમણિ, પાય, પન્ના, પુખરાજ, વૈદૂર્યમણિ

(લસણિયો) તથા મણિ વગેરે રત્નો શોભે છે.

એ દસોં અંગુરી મુંદરી, નૂર નખ અંગુરી પતલિયાં ।

પોહોંયે હથેલી ઉજલ લીકેં, પ્રેમ પૂરન રસ ભરિયાં ॥ ૩૮ ॥

આ દશેય આંગળીઓની વીંટીઓ તથા પાતળી આંગળીઓના નખોનું તેજ, પોંચી તથા હથેળીની ઉજજવળ રેખાઓ પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે.

અબ ચરનોં ચારોં ભૂષન, ચારોં મેં જુદે જુદે રંગ ।

જાનોં કે રસ જવેર કે, જૈસે જોત અરસ કે નંગ ॥ ૩૯ ॥

હવે ચારેય ચરણોના ચાર અલંકારોનું વર્ણન કરે છે. જે અલગ-અલગ રંગોમાં સુશોભિત છે. એવું પ્રતીત થાય છે કે જાણે પરમધામનાં આ બધાં રત્નો રસથી પરિપૂર્ણ થઈને ઝળહળી રહ્યાં છે.

દસ રંગ નંગ માહેં ઝાંઝરી, એ બાની જુદી ઝનકાર ।

એ સોભા અતિ અનૂપમ, અરસ કે અંગ સિનગાર ॥ ૪૦ ॥

ઝાંઝરીમાં દશ રંગોમાં દશ પ્રકારનાં રત્નો જડેલાં છે. એમનો ઝણકાર અત્યંત મધુર અને કર્ણપ્રિય છે. એમની શોભા અનુપમ છે કેમકે આ શ્રીરાજજીનાં અંગોના અલંકાર છે.

યામેં બેલ પાત નકસ કે, કે કરકરી ફૂલ કાંગરી ।

બાની સોભા સુખ દેત હેં, ઘાટ અચરજ એ ઝાંઝરી ॥ ૪૧ ॥

એમાં વેલીઓ, પાંદડાઓ વગેરેની અનેકાનેક ચિત્રકારી સોહે છે. વળી એની કાંગરી પર અનેક પ્રકારનાં ફૂલોના રવા દાણા શોભી રહ્યા છે. તેમનો મધુર ધ્વનિ અપાર સુખદાયક છે. ઝાંઝરીની રચના એકદમ અદ્ભુત છે.

ઔર બેલી કે નકસ, મીહીં મીહીં જુગત જિનસ ।

જબ નીકે કર દેખિએ, જાનોં સખ થેં એહ સરસ ॥ ૪૨ ॥

આ લતાઓની ચિત્રકારીની સાથોસાથ બીજી પણ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારીઓ છે. ધ્યાનપૂર્વક જોવાથી એવું લાગે છે જાણે આ જ સૌથી વધુ સુંદર છે.

જો સોભાવત ચરન કો, સો કેતે કહૂં ગુન ઈન ।

કોઈ ઘાયલ અરવા જાનહીં, જો હોસી અરસ કે તન ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણોમાં સુશોભિત આ ઝાંઝરીના ગુણોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? જેનો પર-આત્મા પરમધામમાં છે, તે ઘાયલ આત્માઓ જ આ ગુણોને જાણી શકે છે.

ભૂષન અંગ અરસ કે, જાનસી કોઈ આસિક ।

અનેક સુખ ગુન ગરમિત, એ અરસ સૂરત અંગ હક ॥ ૪૪ ॥

ખરેખર પરમધામના અંગોના અલંકારો અનુરાગી આત્માઓ જ જાણી શકે છે. આ આભૂષણોના ગુણોમાં અનેક સુખ સમાયેલું છે. કેમકે તે શ્રીરાજજીના તેજોમય અંગોમાં સુશોભિત છે.

દોઢી મિલ મધુરેં બોલત, લેઊં ખુસબોએ કે સુનોં બાન ।

સોભા કહૂં કે નરમા, એ ભૂષન ચરન સુભાન ॥ ૪૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બન્ને ચરણોના અલંકારો કર્ણપ્રિય સ્વરે બોલે છે. મને લાગે છે કે હું તેમની સુગંધને ગ્રહણ કરું. એમની સુંદર વાણીને શ્રવણ કરું અથવા એમની શોભા કે કોમલતાનું વર્ણન કરું ? ખરેખર આ અલંકારો તો મારા પ્રિયતમ ધણીનાં શ્રીચરણોના છે.

બાન મધુરી ઘૂંઘરી, એ જુદે રૂપ રંગ રસ ।

પાંચ રંગ નંગ ઈનમેં, જાનોં ઉનપેં એહ સરસ ॥ ૪૬ ॥

આ રીતે ઘૂંઘરૂંની ધ્વનિ પણ અત્યંત મધુર છે. એમના રૂપ, રંગ અને રસ પણ બીજા અલંકારોથી જુદાં છે. એમાં પાંચ રંગોનાં રત્નો જડેલા છે. એવું જણાય છે કે જાણે બીજા અલંકારોથી આ અતિ સુંદર છે.

કે કરડે કે બૂટિયાં, નકસ નાકે રંગ ઔર ।

એ સોભા કહૂં મેં કિન મુખ, જાકો ઈન ચરનોં હે ઠૌર ॥ ૪૭ ॥

આ ઘૂંઘરૂંમાં અનેક કુન્દે તથા નાના-નાના અનેક ફૂલ સુશોભિત છે. કુન્દે પર પણ વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. જેનો આશ્રય શ્રીરાજજીના ચરણ કમલ છે. આવી આ ઘૂંઘરૂંની શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરું ?

માનોં લાલ કડી માનિક કી, માહેં કે રંગ બેલ અનેક ।

સિર પુતલિયોં લગ રહીં, એ સોભા અતિ બિસેક ॥ ૪૮ ॥

જાણે આમાં માણેકની જેમ લાલ આભાયુક્ત આંકડી છે. જેમાં અનેક રંગોની અનેક લતાઓ સુશોભિત છે. એમના કિનારા પર અનેક પુતળીઓ સુશોભિત છે. જેના કારણે એમની શોભા અતિશય વધી જાય છે.

ઈન કડી કે રૂપ રંગ, મીહીં બેલ ગિની ન જાએ ।

માનોં પુતલી વાહી કી કાંગરી, એ જુગત અતિ સોભાએ ॥ ૪૯ ॥

આ આંકડીઓનું રૂપ રંગ તથા એમાંની સૂક્ષ્મ લતાઓની ગણના થઈ શકતી નથી. એની કિનારી પર જાણે ચિત્રકારીથી જ પુતળીઓના આકારની કાંગરી સુશોભિત છે. એમની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

અબ કહૂં રંગ કાંબીય કે, પેહેરી જંજીર જ્યોં જુગત ।

જુદે જુદે રંગ હર કડી, નૈના દેખ ન હોએ ત્રપત ॥ ૫૦ ॥

હવે શ્રીરાજજીના ચરણોના ત્રીજા અલંકાર-કાંબીનું વર્ણન કરું છું. તે શ્રૃંગલા (સાંકળ)ની જેમ યુક્તિપૂર્વક સુશોભિત છે. તેની પ્રત્યેક કડીમાં જુદા જુદા રંગની આભા ઝળહળે છે. આ અદ્વિતીય શોભાને જોઈને નયનકમલ તૃપ્ત થતાં નથી.

અનેક કડિયાં જંજીર મેં, ગિનતી ન આવે તાએ ।

કે રંગ નંગ એક કડીય મેં, બેલ જંજીર ગિની ન જાએ ॥ ૫૧ ॥

એમની સાંકળમાં અનેક કડીઓ શોભે છે, જેમની ગણતરી થઈ શકતી નથી. એની એક એક

કડીમાં અનેક નંગોના રંગોની આભા ઝળકે છે. આ સાંકળમાં ચિતરેલ વેલીઓની ગણતરી પણ થઈ શકતી નથી.

એ બિયાર કીજે જબ દિલસેં, રૂહ કી ખોલ નજર ।

કડી કડી કે રંગ દેખિએ, ગિનતે હોએ જાએ ફજર ॥ ૫૨ ॥

જ્યારે આત્મદૃષ્ટિ ખોલી હૃદયપૂર્વક વિચાર કરી આ કડીઓના રંગો જોઈને ગણતરી કરવા લાગી જઈએ તો સમગ્ર આયુષ્ય જ ખૂટી જશે.

ઊપર ખજૂરા કડિયન કા, ઔર કે બેલી કડિયોં માંહેં ।

તિન બેલોં રંગ બેલી કડિયોં, એ ખૂબી ક્યોં કર કહે જુબાંએ ॥ ૫૩ ॥

આ શ્રી ચરણોના ચોથા અલંકાર-કડીમાં અનેક પ્રકારની તરંગાકાર વેલીઓ ચિતરેલી છે. આ વેલીઓમાં પણ વિવિધ રંગોની વેલીઓની નાનીનાની અનેક કડીઓ શોભે છે. એમની વિશેષતા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

તેજ જોત સોભા સલૂકી, રૂહ કેતાક દેખે એ ।

ખુસબોએ નરમ સ્વર માધુરી, ઔર કે સુખ ગુઝ ઈનકે ॥ ૫૪ ॥

એમનું પ્રખર તેજ અને જ્યોતિર્મયી આભાને આત્મા ક્યાં સુધી જોઈ શકે છે ? એમાં સુગંધી, કોમળતા, સ્વરમાધુર્ય અને અનેક પ્રકારનાં રહસ્યમય સુખ મોજૂદ છે.

પાંચ રંગ નંગ હર કડી, કે બેલ ફૂલ પાત ।

કે કટાવ કે બૂટિયાં, ઈન જુબાં ગિને ન જાત ॥ ૫૫ ॥

પ્રત્યેક કડીમાં પાંચ-પાંચ રંગોમાં પાંચ પ્રકારનાં રત્નો જડેલાં છે. તેમાં અનેક લતાઓ, ફૂલ તથા પાંદડાઓ ચિતરેલા છે. અનેક પ્રકારના કટાવ તથા નાનાં ફૂલો એટલાં સરસ છે કે તેમની ગણતરી માટે આ જીભ સમર્થ નથી.

હર કડી કે કરકરી, સો દેખત જ્યોં જડાવ ।

નંગ જોત નજરોં આવહીં, કે નકસ કે કટાવ ॥ ૫૬ ॥

પ્રત્યેક કડીની કિનાર પર રસરવાના કણ સુશોભિત છે. તે એવા લાગે છે જાણે કે તેમાં એ જડેલાં છે. વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી તથા મીનાકારીમાં વિવિધ રંગોની જ્યોતિ સ્પષ્ટ જોવા મળે છે.

સખતી ન દેવેં ચરન કો, ના બોઝ દેવેં પાએ ।

ગુન સુખ એક ભૂષન, ઈન મુખ ગિને ન જાએ ॥ ૫૭ ॥

આ અલંકારો પગમાં ખૂંચતા પણ નથી અને ભાર રૂપ પણ નથી. આ રીતે શ્રીરાજજીના ચરણોમાં સુશોભિત એક-એક આભૂષણના ગુણોથી પ્રાપ્ત થતું સુખ જીભ દ્વારા ગણતરીમાં આવી શકતું નથી.

એ દેખત અચરજ ભૂષન, બેઠે અંગ કો લાગ ।

એ સોભા કહી ન જાવહી, કોઈ દેખે જિન સિર ભાગ ॥ ૫૮ ॥

શ્રીરાજજીના અંગો સાથે જોડાયેલા આ અલંકારોને જોઈને આશ્ચર્ય થાય છે. એમની શોભા શબ્દો

દ્વારા વ્યક્ત થઈ શક્તી નથી. ભાગ્યશાળી આત્માઓ જ એમનું દર્શન કરી શકે છે.

સરૂપ પુતલિયોં મોતિયોં, હેં ઊપર હર જંજીર ।

સોભિત સનમુખ ચેતન, ક્યોં કહૂં ઈન મુખ નીર ॥ ૫૯ ॥

કાંબીની પ્રત્યેક સાંકળી પર મોતીઓની પુતળીઓની આકૃતિ બનેલી છે. સામે જોવાથી એ ચેતનની જેમ સુશોભિત છે. એમની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

હક ચાહી બાની બોલત, હક ચાહી જોત ધરત ।

ખુસબોએ નરમાઈ હક ચાહી, હક ચાહ્યા સબ કરત ॥ ૬૦ ॥

શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે આ બોલે છે અને તેમની ઈચ્છા અનુસાર જ્યોતિ ધારણ કરે છે. એટલું જ નહીં, એમની સુગંધ તથા સુકોમળતા પણ શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે જ હોય છે. ખરેખર શ્રીરાજજી જેવું ચાહે છે તેવું આ (કાંબી)માં થાય છે.

જૈસે સરૂપ રૂહન કે, ચરનોં લગે ગિરદવાએ ।

ત્યોં પુતલિયાં મોતિન કી, કદમોં રહી લપટાએ ॥ ૬૧ ॥

જે રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીને ચારે તરફથી ઘેરીને તેમના ચરણોમાં બેઠાં છે, તે રીતે મોતીઓની આ પુતળીઓ પણ શ્રીરાજજીના ચરણોને ઘેરીને સોહે છે.

સબ સમૂહ ભૂષન જબ દેખિએ, અદ્ભુત સોભા લેત ।

જુબાં ખૂબી ક્યોં કેહે સકે, હક દિલ ચાહી સોભા દેત ॥ ૬૨ ॥

જ્યારે આ આભૂષણોના સમૂહને જુએ છે તો એમની શોભા અત્યંત અદ્ભુત જોવા મળે છે. આ જીભ એમની વિશેષતાઓને કેવી રીતે બતાવી શકે છે ? આ તો શ્રીરાજજીની ઈચ્છાનુસાર શોભા ધારણ કરે છે.

હાથ દીજે ભૂષન પર, સો હાથોં લગત નાહેં ।

પેહેને હમેસા દેખિએ, એસે કે ગુન હેં ઈન માહેં ॥ ૬૩ ॥

આ અલંકારોને હાથથી સ્પર્શ કરીએ તો એ હાથોમાં ખૂંચતા જ નથી. એવું લાગે છે કે શ્રીરાજજી એમને હંમેશા ધારણ કરે છે. એવા અનેક ગુણ આ આભૂષણોમાં મોજૂદ છે.

અરસ તન હાથ અરસ તને, એક દૂજે પરસ હોએ ।

હાથ બસ્તર યા ભૂષન, દૂજા અરસ તને લગે ન કોએ ॥ ૬૪ ॥

પરમધામનાં આ સ્વરૂપોને પરમધામના સ્વરૂપ જ પોતાના હાથો વડે સ્પર્શ કરી શકે છે. એમના સિવાય એમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોને બીજા કોઈના હાથ સ્પર્શ કરી શકતા નથી.

ઔર હાથ કોઈ હેં નહીં, કહ્યા વાસ્તે ભૂષન કે ।

ઔર બસ્તર ના કદૂ ભૂષન, જો ઈત નિમૂના લગે ॥ ૬૫ ॥

વાસ્તવમાં કોઈ અન્ય હાથનો તો પ્રશ્ન જ નથી. આ તો માત્ર આ અલંકારોના મહિમા માટે જ કહેવાયું છે. આ રીતે ત્યાંનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો માટે પણ અહીં કોઈ ઉદાહરણ નથી.

હૈ એક હમેસા વાહેદત, દૂજા જરા ન કાહૂં કિત ।

એ દેખત સો ભી કછુએ નહીં, ઔર કછૂ નજરોં ભી ના આવત ॥ ૬૬ ॥

પરમધામમાં હંમેશાં એકાત્મભાવ છે. ત્યાં અદ્વૈત ભાવ સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી. જે વસ્ત્રો અલંકારોનું અલગ-અલગ વર્ણન કર્યું છે, વાસ્તવમાં તે અલગ-અલગ નથી. એટલું જ નહીં તે જુદા જુદા રૂપે દેખાતાં પણ નથી.

વાહેદત કા વાહેદત મેં, બસ્તર ભૂષન પેહેનત ।

એ નૂર હૈ ઈન અંગ કા, એ સુંન જયોં ના નાસત ॥ ૬૭ ॥

અદ્વૈત પરમધામમાં આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોને અદ્વૈત ભૂમિમાં જ ધારણ કરવામાં આવે છે. આ બધા શ્રીરાજજીના અંગના પ્રકાશથી પ્રકાશમય છે. સ્વપ્નવત્ જગતની વસ્તુઓની જેમ નાશવાન નથી.

મીહી બાતેં અરસ સુખકી, સો જાને અરસ અરવાએ ।

ઈન જિમી સો જાનહીં, જિન મોમિન કલેજેં ઘાએ ॥ ૬૮ ॥

પરમધામના સુખના આ સૂક્ષ્મ રહસ્યોને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે. આ નશ્વર જગતમાં તે જ બ્રહ્માત્માઓ એને જાણી શકે છે, જેના હૃદયમાં શ્રીરાજજીના વિયોગની પીડા વેદનારૂપ બની છે.

ઈન જિમી આસિક ક્યોં રહે, વહ છિન મેં ડારત માર ।

તોલોં રહે સહૂર મેં, જોલોં રખે રાખનહાર ॥ ૬૯ ॥

આ નશ્વર જગતમાં અનુરાગી આત્માઓ કેવી રીતે રહી શકે છે ? શ્રીરાજજીનાં આ અલંકારોની શોભા તેમને તાત્કાલિક ધાયલ કરી દે છે. જ્યાં સુધી શ્રીરાજજી તેમને ચેતન રાખવા ઈચ્છે છે ત્યાં સુધી તે ચેતન રહે છે.

એહી કામ આસિકન કે, ફેર ફેર કરે બરનન ।

વિધ વિધ સુખ સરૂપ કે, સુખ લેવેં સિનગાર ભિંનભિંન ॥ ૭૦ ॥

આ અનુરાગી આત્માઓનું કાર્ય જ આ છે કે તેઓ વારંવાર શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોનું વર્ણન કરે અને તેમના અલગ-અલગ શણગાર અને સ્વરૂપનું દર્શન કરી અપાર આનંદનો અનુભવ કરતાં રહે.

એહી આહાર આસિકન કા, એહી સોભા સિનગાર ।

ઝીલેં સાગર વાહેદત મેં, મેહેર સાગર અપાર ॥ ૭૧ ॥

અનુરાગી આત્માઓ માટે આ જ આહાર છે અને તેમની શોભા પણ એમાં જ છે કે તેઓ શ્રીરાજજીના એકાત્મભાવ (એકદિલી)નો સાગર તેમજ કૃપાના સાગરમાં ડૂબકી મારતાં સતત આનંદનો અનુભવ કરતાં રહે.

મહામત દેખે બિવેકસોં, હક બસ્તર ઔર ભૂષન ।

સબ અંગ સોભા અંગોં કી, જયોં દિલ રૂહ હોએ રોસન ॥ ૭૨ ॥

મહામતિએ શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોનાં વિવેકપૂર્વક દર્શન કર્યાં છે. શ્રીરાજજીનાં બધાં

અંગો પર સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારોની શોભા વાસ્તવમાં તેમનાં અંગોના પ્રકાશની જ શોભા છે, જેથી બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પ્રકાશિત થાય છે.

પ્રકરણ ૧૮ ચોપાઈ ૯૯૯

જોવન જોસ મુખ બીડી છબિ

ફેર ફેર પટ ખોલે હુકમ, નિસબત જાન રૂહન ।

હક મુખ અંગ ઇસકકે, લે દેખિએ અરસ અંગ તન ॥ ૧ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની અંગના સમજીને તેમના આદેશે વારંવાર તેમના હૃદયમાંથી અજ્ઞાનનું આવરણ દૂર કર્યું છે. એટલા માટે હવે જાગૃત થઈને પર-આત્મા દ્વારા શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભાનું પ્રેમપૂર્વક દર્શન કરો.

હક બરનન જિમી સુપને, હુકમે કહ્યા નેક સોએ ।

હક ઇસક એક તરંગ સે, રૂહ નિકસ ન સકે કોએ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશે આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં તેમના સ્વરૂપનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કર્યું છે. ખરેખર શ્રીરાજજીના પ્રેમના એક તરંગ માત્રથી પણ બ્રહ્માત્માઓ બહાર નીકળી શકતા નથી.

સુંદર મુખ માસૂક કા, ઔર અંગ સબે સુંદર ।

સો ક્યો છૂટે આસિક સે, જબ ચૂભે હૈડે અંદર ॥ ૩ ॥

પ્રિયતમ ધણીનું મુખારવિંદ તથા બીજાં બધાં અંગો અત્યંત સુંદર છે. જ્યારે એ બધાં અંગો અનુરાગી આત્માના હૃદયમાં અંકિત થઈ ગયા તો તે તેમના હૃદયમાંથી કેવી રીતે છૂટી શકશે ?

ક્યો કહૂં મુખ કી સલૂકી, ઔર ક્યો કહૂં સુંદરતા ।

એ આસિક જાને માસૂક કી, જિન ઘટ લગે એ ઘાએ ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભા તથા સુંદરતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેમનું હૃદય તેમના પ્રેમમાં ઘાયલ થઈ ગયું હોય એવા અનુરાગી આત્માઓ જ પોતાના પ્રિયતમની શોભાને જાણી શકે છે.

મુખ ચૌક સલૂકી ક્યો કહૂં, કહૂં જાને રૂહ કે નૈન ।

એ સુખ સોઈ જાનહી, જાસોં હક કરેં સામી સૈન ॥ ૫ ॥

શ્રીરાજજીના તેજોમય મુખમંડળની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આત્મ દ્રષ્ટિથી જ એનો થોડો અનુભવ કરી શકાય છે. એની સુખદ અનુભૂતિ તે જ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે છે જેને શ્રીરાજજી પોતાનાં નયનોથી સંકેત કરે છે.

સુખ પાઈએ દેખેં હરવટી, મુખ લાંક લાલ અધુર ।

દંત જુબાં બીચ તંબોલ, મુખ બોલત મીઠા મધુર ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીનું ચિબુક (હડપચી) મુખારવિંદ, લાલાશવાળા અધર અને હોઠ તથા હડપચીના મધ્યની ઊંડાઈ, દંતાવલિ તથા મુખની મધ્યમાં મૂકેલ પાન અને તેમની મધુરવાણી વડે બેહદ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

મુખ મૂંઢે અધુર બોલત, બાની પ્રેમ રસાલ ।

આસિક કો છબિ ચૂભ રહી, જાનોં હેડે નિસ દિન ભાલ ॥ ૭ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના પ્રસન્ન વદનથી મંદ હસવાની સાથે પ્રેમરસપૂર્ણ વાણી બોલે છે. તેમની છબિ અનુરાગી આત્માના હૃદયમાં એ રીતે અંકિત થાય છે, જાણે એ શલાકાની જેમ રાત-દિવસ ખૂંચી (ઉત્કંઠિત કરી) રહ્યા છે.

સહૂર કીજે હક અંગ રંગ, કે તરંગ લાલ ઉજલ ।

દેત ગૌર સુખ સલૂકી, સોભા ક્યોં કહૂં બિના મિસલ ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય તેજોમય અંગોના ગોરા રંગ વિશે વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીએ તો તેમના લાલાશ યુક્ત ગોરા રંગથી ઉજ્જવળ લહેરો નીકળતી દેખાય છે. સુંદર શોભાયુક્ત ગોરાંરંગની શોભા માટે ક્યું ઉદાહરણ આપી શકાય ?

હક મુખથેં બોલેં બચન, સ્વર મીઠા નિકસત ।

સો સુનત અરસ રૂહોં કો, દિલ ઉપજત હક લજત ॥ ૯ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના મુખારવિંદથી મધુર વચન બોલે છે તો તેમની વાણી અત્યંત મધુર હોય છે. તેને સાંભળીને બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અલૌકિક આનંદની અનુભૂતિ થાય છે.

હક સ્વર કેસા હોએસી, ઔર કેસી હોસી મુખ બાન ।

સુખ બાતેં ક્યોં કહૂં રસના, ચાહે દિલ સુનને સુભાન ॥ ૧૦ ॥

શ્રીરાજજીનો સ્વર કેવો હશે, તેમની વાણી કેવી હશે તથા તેમની રસમયી રસના (જીભ)થી પ્રગટતા આનંદથી ઓત-પ્રોત વચનોને કઈ ઉપમાથી અલંકૃત કરવામાં આવે ? આ હૃદય પોતાના પ્રિયતમની વાણી સાંભળવા માટે તલપાપડ રહે છે.

હક નેક નૈન મરોરત, હોત રૂહોં સુખ અપાર ।

તો બાત કહેં સુખ હક કે, સો ક્યોં કહૂં સુખ સુમાર ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના નયનોના ચિતવનને જરાક ત્રાંસા કરે છે તો બ્રહ્માત્માઓને એનાથી અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે. જ્યારે તેઓ નયનોના સંકેત દ્વારા કંઈક કહે છે ત્યારે તેનાથી પ્રાપ્ત થતાં સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

એક રોમ રોમ હક અંગ કે, સબ સુખે કે અંબાર ।

તો સુખ સરૂપ નખ સિખલોં, રૂહેં કહા કરેં દિલ બિચાર ॥ ૧૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોના રોમે-રોમ સુખોનો જ ભંડાર છે તો બ્રહ્માત્માઓ તેમના નખથી લઈ શિખા સુધીના સંપૂર્ણ શરીરના અનંત સુખોનું ચિન્તન પોતાના હૃદયથી કેવી રીતે કરી શકે છે ?

જ્યોં રોમ સુપન કે અંગ કો, ત્યોં રોમ ન અરસ અંગ પર ।

સબ અંગ ઈસક વાસ્તે, રોમ રોમ કહે યોં કર ॥ ૧૩ ॥

જેમ સ્વપ્નના શરીરમાં રૂંવાડાં (રોમ) હોય છે, તે રીતે પરમધામના સ્વરૂપોનાં અંગો પર રોમ હોતાં નથી. શ્રીરાજજીના અપાર પ્રેમ માટે જ તેમના અંગોમાં રોમ-રોમની વાત કહેવામાં આવી

છે.

અરસ પસુ યા જાનવર, રોમ હોત તિન અંગ ।

રોમ ન રૂહોં અંગ પર, રૂહેં અંગ જાનોં અરસ નંગ ॥ ૧૪ ॥

પરમધામનાં પશુ અથવા પક્ષીઓના અંગો પર જ રોમ હોય છે. પરન્તુ બ્રહ્માત્માઓના અંગ પર રોમ હોતાં નથી. આ બ્રહ્માત્માઓના અંગોને પરમધામના રત્નની જેમ સમજવાં જોઈએ.

જવેર પૈદા જિમીય સે, યોં અરસ મેં પૈદા ન હોત ।

એ ખૂબી હક જૂહર કી, સો લિએ ખડી સદા જોત ॥ ૧૫ ॥

આ નશ્વર જગતમાં રત્નો ભૂમિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ પરમધામના રત્ન આ રીતે પૈદા થતાં નથી. આ તો શ્રીરાજજીના દિવ્ય પ્રકાશની વિશેષતા છે, જે હંમેશાં ચમકતાં જ રહે છે.

યાકો નંગ નિમૂના ન દીજિએ, અરસ રૂહેં વાહેદત ।

ઈનેં મિસાલ ન કોઈ લાગહીં, જાકી હક હાદી જાત નિસબત ॥ ૧૬ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ માટે રત્નોની ઉપમા પણ આપી શકાતી નથી. કેમકે આ બધાં એકાત્મભાવ (એકદિલી)માં ઓત-પ્રોત છે. એમના માટે કોઈ ઉદાહરણ જ આપી શકાતું નથી. તેઓ તો શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીનાં અંગભૂત છે.

જો દેહોં નિમૂના અરસ કા, તો રૂહોં લગત ન કોઈ બાત ।

રૂહેં અંગ હાદીય કા, હાદી અંગ હક જાત ॥ ૧૭ ॥

જો એમના માટે પરમધામની કોઈ ઉપમા આપીએ તો પણ તે ઉપયુક્ત બંધ બેસતી થતી નથી. કેમકે બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રી શ્યામાજીના અંગભૂત છે અને સ્વયં શ્રી શ્યામાજી શ્રીરાજજીનાં અભિન્ન અંગ છે.

તિરછા નેક જો મુસકત, તો માર ડારત મુતલક ।

જો કદી સનમુખ હોએ યોં રૂહ સોં, તો ક્યોં જીવે રૂહ આસિક ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજી જ્યારે મંદમંદ હસતાં ત્રાંસી નજરે ચિતવનથી જુએ છે તો નક્કી બધા આત્માઓ ઘાયલ જ થઈ જાય છે. જ્યારે કદી તે એ સ્વરૂપે આત્માઓની સમ્મુખ થઈ જાય છે અર્થાત્ તેમને આ સ્વરૂપનાં દર્શન થઈ જાય છે, તો તેઓ સ્વયંને કેવી રીતે સંભાળી શકે ?

આસિક અટકે સબ અંગોં, દેખ દેખ રૂપ સલૂક ।

એક નેક અંગ કે સુખ મેં, રૂહ હો જાત ટૂક ટૂક ॥ ૧૯ ॥

અનુરાગી આત્માની દૃષ્ટિ પ્રિયતમ ધણીનાં અંગોની શોભા તથા સ્વરૂપની સુંદરતા જોઈ સ્થિર થઈ જાય છે. તેમના માત્ર એક અંગના સુખમાં પણ તે ખૂબ જ આનંદ વિભોર થઈ જાય છે.

સબ અંગ દેખે રસ ભરે, પ્રેમ કે સુખ પૂરન ।

રૂહ સોઈ જાને જો દેખહીં, એ પીવત રસ મોમન ॥ ૨૦ ॥

અનુરાગી આત્મા શ્રીરાજજીનાં બધા અંગોમાં પ્રેમ તથા મસ્તીથી પરિપૂર્ણ રૂપે જુએ છે. તેમને

તેનાથી અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. જેઓએ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યાં છે, તે બ્રહ્માત્માઓ જ તેમના પ્રેમ રસનું પાન કરે છે.

ગૌર ગાલ મુખ ઉજલ, માહેં ગેહેરી લાલક લે ।

એ જુબાં સુખ સોભા ક્યોં કહે, અરસ અંગ હક કે ॥ ૨૧ ॥

શ્રીરાજજીનું કપાળ ગોરા રંગનું છે અને મુખ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. તેમાં ગહન લાલિમા પણ સુશોભિત છે. આ નશ્વર જીભ દ્વારા પરમધામના સ્વરૂપની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

રૂહ આસિક જિન અંગ અટકી, છૂટત નહીં ક્યોંએ સોએ ।

એ કિસી બાતોં આસિક સોં, અંગ માસૂક જુદે ન હોએ ॥ ૨૨ ॥

અનુરાગી આત્માની દૃષ્ટિ શ્રીરાજજીના જે અંગમાં સ્થિર થઈ જાય છે તે ત્યાંથી હટતી જ નથી. અનુરાગી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં અંગોથી ક્યારેય પોતાની દૃષ્ટિ હટાવી શકતા નથી.

જેતે અંગ માસૂક કે, રૂહ આસિક રહે તિન માહેં ।

રૂહ આસિક ઔર કહૂં ના ટિકે, અપને અંગ મેં ભી નાહેં ॥ ૨૩ ॥

અનુરાગી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં અંગોના ચિંતનમાં જ લીન રહે છે. આવા આત્માઓની દૃષ્ટિ બીજે ક્યાંય સ્થિર થઈ શકતી નથી. એટલે સુધી કે તેઓને પોતાના શરીરની પણ સુધિ રહેતી (ભાન રહેતું) નથી.

કરતે બાતેં પ્યારી માસૂક, હાથ કરેં ચલવન ।

નેત્ર ભી વાહી તરહ, ચૂભ રેહેત રૂહ કે તન ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે પ્રિયતમ ધણી પોતાના આત્માઓની સાથે વાર્તાલાપ કરતાં પોતાના હસ્ત કમલોને હલાવે છે તો તે સમયે તેમની દૃષ્ટિ પણ બ્રહ્માત્માઓ તરફ હોય છે અને તે આત્માઓના હૃદયમાં ખૂંપી જાય છે.

સબ અંગ હક કે ઈસક ભરે, ક્યોં કર જાને જાએ ।

હોએ રૂહ જાગૃત અરસ કી, તાએ હુકમ દેવે બતાએ ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. તેમના મહિમાને કેવી રીતે જાણી શકાય ? પરમધામના જે આત્માઓ જાગૃત થશે તેમને જ શ્રીરાજજીના આદેશથી તેમના મહિમાનો પૂરો ખ્યાલ આવશે.

જબ બાત કરેં હક રૂહ સોં, તબ અંગ સબે ઉલસત ।

કરતે બાતેં છિપે નહીં, હક અંગોં ઈસક સિફત ॥ ૨૬ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓની સાથે વાર્તાલાપ કરે છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓનાં બધાં અંગો ઉમંગથી ભરાઈ જાય છે. તે સમયે શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં ઊભરાતો પ્રેમ પણ કોઈ રીતે છૂપો રહી શકતો નથી.

નેત્ર કહે ઔર નાસિકા, હાથ કહે ઔર મુખ ।

ઔર અંગ સબે યાહી વિધ, કેહેતે બાતેં દેં સબ સુખ ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે મેં અહીં શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં નેત્રકમલ, નાસિકા, હસ્તકમલ અને મુખારવિંદનું વર્ણન કર્યું છે. બાકી અંગો પણ આ રીતે માત્ર વાર્તાલાપમાં પણ અપાર સુખ પ્રદાન કરે છે.

સબ અંગ કરત ઈસારતેં, હક અંગ રૂહ સોં લગન ।

એ બારીક બાતેં અરસ કી, કોઈ જાને જાગૃત મોમન ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા અંગો બ્રહ્માત્માઓની સાથે પ્રેમપૂર્વક સંકેત કરે છે. પરમધામનાં આ સૂક્ષ્મ રહસ્યોને કોઈ જાગૃત બ્રહ્મ આત્મા જ જાણી શકે છે.

હક અંગ જોત કી ક્યોં કહું, જો નૂર નૂર કા નૂર ।

અંગ મીઠે પ્યારે સુખ સલૂકી, દે હક હુકમ સહૂર ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોની જ્યોતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેઓ તો પ્રકાશ જ પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે. તેમનાં આ અંગો મધુર, પ્રિય તથા સુખદાયી છે. તેમના આદેશથી જ એમના વિશે વિચારપૂર્વક જાણી શકાય છે.

કેસી મીઠી બાની હક કી, કહે પ્રેમ બચન શ્રી મુખ ।

નિસબત જાન રમૂજ કે, દેત રૂહોં કો સુખ ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદથી પ્રગટેલી વાણી કેટલી મધુર છે ? તેઓ પોતાના શ્રીમુખે પ્રેમપૂર્ણ વચન કહે છે. તેઓ બ્રહ્માત્માઓને પોતાની અંગના સમજી તેમને અપાર સુખ આપે છે.

હક પ્રેમ બચન મુખ બોલતે, જોર આવત હૈ જોસ ।

એ બાની રૂહ કો બિયારતે, હાએ હાએ અજૂં ઉડે ના ફરામોસ ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજી જ્યારે પોતાના શ્રીમુખથી પ્રેમપૂર્ણ વચન બોલે છે ત્યારે તેઓને ખૂબ જોશ આવે છે. આ વચનોનો વિચાર કરતાં દુઃખની વાત છે કે હજુ સુધી બ્રહ્માત્માઓની આ ભ્રમરૂપી નીંદર દૂર થઈ નથી.

જબ જોસ આવે હક બોલતે, પ્રેમ સોં ગલિત ગાત ।

તિન સમેં મુખ માસૂક કા, માર ડારત નિઘાત ॥ ૩૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓ સાથે વાર્તાલાપ કરતાં જ્યારે શ્રીરાજજીને જોશ આવે છે ત્યારે પ્રેમથી ગાત્રો ગળી જાય છે. તે સમયે તેમના મુખારવિંદનાં દર્શન કરી બ્રહ્માત્માઓ ઘાયલ થઈ જાય છે.

હક અંગ સબ નાયત, જોસ આવત હૈ જબ ।

કરેં બાતેં રૂહ સોં ઉમંગેં, મુખ છબિ દેખી ચાહિએ તબ ॥ ૩૩ ॥

આવા વાર્તાલાપના સમયે જ્યારે શ્રીરાજજીને જોશ આવે છે તો તેમનાં બધાં અંગો નૃત્ય કરવા લાગે છે. તેઓ પોતાના બ્રહ્માત્માઓ સાથે ઘણાં જ ઉમંગથી વાતો કરે છે. તે સમયે તેમના મુખમંડળની છબિ નિહાળ્યા જ કરવાનું મન થાય છે.

જોસ હમેસા હક કો, રેહેત સદા પૂરન ।

પર આસિક દેખે ઈન વિધ, રંગ ચઢતા રસ જોવન ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોમાં આ આવેશ હંમેશાં પૂર્ણ રહે છે. પરંતુ બ્રહ્માત્માઓ તેને પ્રત્યેક પળે વધતો અનુભવે છે.

સરૂપ મુખ નખ સિખલોં, જોવન જિનસ જુગત ।

એ આસિક અંગ અરસ કે, ચઢતી જોત દેખત ॥ ૩૫ ॥

શ્રી રાજજીનું મુખારવિંદ તથા નખથી લઈ શિખા સુધીની સંપૂર્ણ શોભા અને તેમાં દેખાતી પૂર્ણ યૌવન અવસ્થાને પરમધામના અનુરાગી આત્માઓ જ નિરંતર અધિક થતી જુએ છે.

જોત તેજ ધાત રંગ રસ, રૂહ બઢતા દેખે દાયમ ।

અંગ અરસ ઈસી રવેસ, યોં દેખે સૂરત કાયમ ॥ ૩૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પરમધામની જ્યોતિ, તેજ, ધાતુ, રંગ, રસ વગેરેને હંમેશાં વધતાં જુએ છે. આ રીતે તેમના પર-આત્માઓ શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોને પણ હંમેશાં નવા રૂપે જુએ છે.

ચઢતા રંગ રસ તો કહું, જો હોએ નહીં પૂરન ।

પર આસિક જાને માસૂક કી, નિત ચઢતી દેખે રોસન ॥ ૩૭ ॥

જો શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં પરિપૂર્ણતા ન હોય ત્યારે તો તેમની અભિવૃદ્ધિની વાત હોવી જોઈએ, પરંતુ અનુરાગી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપને નિત નૂતન આભાયુક્ત જોવા ઇચ્છે છે.

એહી લછન આસિક કે, સબ ચઢતે દેખે રંગ ।

તેજ જોત રસ ધાત ગુન, ઔર સબ પખ ઈદ્રી અંગ ॥ ૩૮ ॥

અનુરાગીઓનાં લક્ષણ જ આ છે કે તેઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં તેજ, જોશ, રસ, ધાતુ, ગુણ, પક્ષ, ઇન્દ્રિયો વગેરે બધાં અંગોમાં હંમેશાં વધતી જતી શોભાને જુએ છે.

હક રસ રંગ જોસ જોવન, ચઢતા સદા દેખત ।

અરસ અરવા રૂહન કો, હક પ્રેમેં દેત લજત ॥ ૩૯ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીની રંગમયી છટા, આવેશ, આનંદ તથા યૌવન પ્રત્યેક પળે નિખરતું જોવા મળે છે. કેમકે તેઓ પોતાના અનુરાગી આત્માઓને પોતાના અપાર પ્રેમનો આનંદ આપતા રહે છે.

ઘટ બઢ અરસ મેં હે નહીં, હક પૂરન હમેસા ।

હમ ઈસકેં લેં યોં અરસ મેં, સબ સુખ પૂરનતા ॥ ૪૦ ॥

પરમધામમાં કોઈ રીતની કમી કે અધિકપણા (ઘટવધ)નો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. શ્રીરાજજી સ્વયં હંમેશાં પરિપૂર્ણ છે. આપણે બ્રહ્માત્માઓ પણ ત્યાં આગળ શ્રીરાજજી સાથે પ્રેમનો પૂર્ણ આનંદ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ.

બીડી લઈ જિન હાથ સોં, સોભિત પતલી અંગુરી ।

તિન બીચ જોત નંગન કી, અતિ ઝલકત હેં મુંદરી ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના જે કરકમલથી પાનનું બીડું ધારણ કર્યું છે તેની પાતળી આંગળીઓ અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. તેમાં ધારણ કરેલી વીટીઓનાં રત્નોની જ્યોતિ પણ ઝગમગ થતી શોભે છે.

બીડી મુખ મેં મોરત, સુંદર હરવટી હંસત ।

સોભા ઈન મુખ ક્યોં કહું, જો બીચ મેં બાત કરત ॥ ૪૨ ॥

પોતાના શ્રીમુખમાં પાનનું બીડું ધારણ કરી ચાવવા લાગે છે તો તેમની સુંદર ચિબુક (હડપચી) પણ હસતી દેખાય છે. તેઓ વચ્ચે વાતો કરે છે ત્યારે તો તેમના મુખારવિંદની શોભા અવર્ણનીય બની જાય છે.

એક લાલક તંબોલ કી, ક્યોં કહૂં અધુર દોઊ લાલ ।

દંત સોમિત મુખ મોરત, ખૂબી ના ઈન મિસાલ ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં એક તો તામ્બૂલ (પાન)ની લાલાશ છે અને તેનાથી પણ વધારે તેમના અધરોજની લાલાશ સુશોભિત છે. જ્યારે તેઓ પાન ચાવે છે તે સમયે તેમની દંતાવલીની શોભા પણ અનુપમ લાગે છે.

લાલ ઉજલ દોઊ રંગ લિએ, બીડી લેત મુખ અંગુરી નરમ ।

નેક મુખ મૂંદે બોલત, અતિ સુંદર મુખ સરમ ॥ ૪૪ ॥

જ્યારે તેઓ પોતાની પાતળી આંગળીઓથી ઉજજવળ દંતાવલી અને લાલાશયુક્ત અધરોજ વચ્ચેના મુખમાં પાનનું બીડું ધારણ કરી ચાવે છે અને અર્ધા ખૂલેલા શ્રીમુખથી બોલવા લાગે છે તે સમયે તેમના મુખારવિંદની સુંદરતા અનુપમ લાગે છે.

નેક ખોલેં અધુર મુખ બોલત, કરેં પ્યારી બાતેં કર પ્યાર ।

સો સુખ દેત આસિકકોં, જિનકો નહીં સુમાર ॥ ૪૫ ॥

પોતાના શ્રીમુખથી વાણીનું ઉચ્ચારણ કરતાં સમયે તેઓ પોતાના હોઠોને થોડાક ખોલે છે અને પ્રેમપૂર્વક પ્રેમમયી વાતો કરે છે. તેમની મધુરવાણી અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ આપે છે.

સુખ દેત સબ અંગ મિલ, નૈન નાસિકા શ્રવન અધુર ।

હંસત હરવટી ભોં ભૂકુટી, સબ દેં સુખ બોલ મધુર ॥ ૪૬ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં નયન, નાસિકા, શ્રવણ અંગો (કાન), અધર (હોઠ), હાસ્ય કરતી ચિબુક (હડપચી), ભૂકુટી, ભ્રમરો વગેરે બધાં મધુરવાણીથી ઉચ્ચારણ કરતા સમયે અપાર સુખ આપે છે.

અદ્ભુત સલૂકી ઈન સમેં, આસિક પાવત આરામ ।

આઠોં જામ હિરદે રૂહ કે, જાનોં નકસ ચૂભ્યા ચિત્રામ ॥ ૪૭ ॥

આ સમયની અદ્ભુત શોભા જોઈને અનુરાગી આત્માને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. બ્રહ્માત્માના હૃદયમાં આ અદ્વિતીય શોભા આઠેય પહોર અંકિત થઈ જાય છે.

ફેર ફેર એ મુખ નિરખિએ, ફેર ફેર જાઈ બલિહાર ।

એ ખૂબી ખુસાલી ક્યોં કહૂં, ઈન સુખ નાહીં સુમાર ॥ ૪૮ ॥

આ આત્માઓને એવું લાગે છે કે વારંવાર આવા શોભાયુક્ત મુખ મંડળનાં દર્શન કર્યા જ કરીએ અને વારંવાર તેના પર સમર્પિત થઈ જઈએ. આ રીતની શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની અનુપમ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું? તેમનાથી પ્રાપ્ત થતાં સુખોનો કોઈ પાર જ નથી.

અધ બીચ આરોગતે, મેવા કાઢ દેત મુખ થેં ।

સરસ મેવા કેહે દેત હેં, આપ હાથ મેરે મુખ મેં ॥ ૪૯ ॥

ભોજન ગ્રહણ કરતા સમયે વચમાં જ પોતાના શ્રીમુખથી મેવો કાઢી ‘આ મેવો અત્યંત સુંદર છે’, એવું કહીને તેઓ સ્વયં પોતાના કરકમલોથી મારા મુખમાં મૂકે છે.

રંગ રસ યોં કેહેત હું, એ જો મેહેર કરત મેહેરબાન ।

એ ભૂલ ગૈયાં હમ લાડ સબે, ના તો ક્યોં રહે છિન બિન પ્રાન ॥ ૫૦ ॥

આ રંગમય લીલાનું વર્ણન એટલા માટે કર્યું છે કે પરમકૃપાળુ શ્રીરાજજી આપણા પર અપાર કૃપા કરતાં રહે છે પરન્તુ તેમના પ્રેમ (લાડ)ને આપણે આ ખેલમાં આવીને ભૂલી ગયાં છીએ. નહિ તો તેમના વિના આ પ્રાણ ક્ષણભર માટે પણ કેવી રીતે ટકી રહે ?

और काम उक को कोई नहीं, देत इहों सुख बनाये ।

वाहेदत बिना उक दिल में, और न कष्टुअे आये ॥ ५१ ॥

શ્રી રાજજી પોતાના આત્માઓને અપાર સુખ આપ્યા કરે છે. તેના સિવાય તેમનું બીજું કોઈ કાર્ય નથી. ખરેખર એકાત્મભાવના સિવાય તેમના હૃદયમાં બીજો કોઈ ભાવ જ નથી.

सुख देना लेना इहों सों, और इहों सों बेवहार ।

अे अरस बातें इन जिमिअे, कोई बिना इह न लेवनहार ॥ ५२ ॥

બ્રહ્માત્માઓને આનંદ આપવો અને તેમનો પ્રેમ ગ્રહણ કરવો, તેમની સાથે આ રીતનો પ્રેમનો વ્યવહાર રાખવો, આ જ શ્રીરાજજીનું કાર્ય છે. બ્રહ્મ આત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ પણ પરમધામની આ લીલાઓને ગ્રહણ કરી શકતું નથી.

कोई काम न और इहों को, अेक जाने उक इसक ।

आहों जाम यौसठ घड़ी, बिना प्रेम नहीं रंयक ॥ ५३ ॥

બ્રહ્માત્માઓને પણ બીજું કોઈ કામ નથી, તેઓ માત્ર શ્રીરાજજીના પ્રેમને જ જાણે છે. તેઓ આઠેય પહોર ચોસઠ ઘડી પ્રેમ વિના રહી શકતા નથી.

उक जात वाहेदत जो, छोड़ें ना अेक दम ।

प्यार करें माहों माहें, वास्ते प्यार असम ॥ ५४ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ એક ક્ષણ માટે પણ શ્રીરાજજી સાથેના એકાત્મભાવ(એકદિલી)ને ભૂલતાં નથી. શ્રીરાજજીનો અપાર પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેઓ પરસ્પર પ્રેમમાં જ મસ્ત રહે છે.

उक अंग यलत मुख बोलते, तब जान्या जात गुल प्यार ।

अे अरवा अरसकी जानहीं, जाको निस दिन अेह बियार ॥ ५५ ॥

શ્રીરાજજી જ્યારે પોતાના મુખારવિંદથી મધુરવાણી બોલે છે ત્યારે તેમનાં બધાં અંગો ચલાયમાન દેખાય છે. તે સમયે તેમનાં અંગોમાં નિહિત પ્રેમની પિછાણ થાય છે. પરમધામના આત્માઓ જ આ રહસ્યને જાણી શકે છે. કેમકે એમના હૃદયમાં રાત-દિવસ પ્રેમનું ચિંતન રહે છે.

उक नरम पाँउं उठाये के, और धरत जिमी पर ।

अे अरस भीय मोमिन जानहीं, जिनको ખુસબોअे आई इजर ॥ ५६ ॥

શ્રીરાજજી પોતાનાં કોમળ શ્રી ચરણોને ઉપાડી ભૂમિ પર રાખે છે. તેમનાં શ્રી ચરણોની અદ્વિતીય શોભાને તે જ બ્રહ્માત્માઓ જાણી શકે છે જેના હૃદયમાં તેમનો સુગંધિત પ્રકાશ અંકિત થઈ ગયો હોય છે.

હક ધરત પાંઉં ઉઠાવત, તબ જાની જાત ચતુરાએ ।

સો સમજેં હક ઈસારતેં, જો હોએ અરસ અરવાએ ॥ ૫૭ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાનાં શ્રીચરણો ભૂમિ પર રાખીને ઉપાડે છે ત્યારે તેમની સુકોમળતા અને ચતુરાઈનું ભાન થાય છે. જે પરમધામના આત્માઓ હશે તેઓ શ્રીરાજજીના આ સંકેતોને સમજી શકશે.

કેસે લગેં પાંઉં ચલતે, વહ કેસી હોસી ભોમ ।

ચલતે દેખે હક ચાતુરી, હાએ હાએ ઘાએ ન લગે રોમ રોમ ॥ ૫૮ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી ચાલવા લાગે છે, તે સમયે તેમના ચરણોની શોભા તથા તે દિવ્ય ભૂમિની શોભા કેવી અનુપમ લાગતી હશે ? આ રીતે શ્રીરાજજીના ચાલવાના સમયે તેમની ચતુરાઈ પૂર્ણ ગતિને જોઈને પણ હાય ! બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય ઘાયલ થતું નથી અને તેમનાં રોમે-રોમ વિંધાઈ જતાં નથી !

ઈજાર દેખત પાંઉં મેં, લેત ઝાંઈ જામેં પર ।

હાએ હાએ ખૂબી ઈન ચાલકી, એ જુબાં કહે ક્યોં કર ॥ ૫૯ ॥

શ્રીરાજજીના ચાલવાના સમયે તેઓએ ધારણ કરેલી ઈજારની ઝલક જામા પર પડીને અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. તેમની ચાલની શોભા એટલી સુંદર છે કે આ જીભ તેનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ?

સ્વર ભૂષન મધુરે સોહે, એ તરહ ચલત જો હક ।

એ જો દેખે રૂહ નજર ભર, તો ચાલ માર ડારત મુતલક ॥ ૬૦ ॥

તે સમયે શ્રીરાજજીનાં શ્રીચરણોમાં સુશોભિત અલંકારોનો મધુર ધ્વનિ કર્ણપ્રિય લાગે છે. જો આત્મા શ્રીરાજજીની ચાલની આ અદ્વિતીય શોભાને નજર ભરીને જોવા લાગી જાય તો તે તત્કાલ જ મૂર્છિત થઈ જાય.

નક અંગૂઠે અંગુરિયાં, ચલતે અતિ સોભિત ।

ચાલ બિચારતે અરસ કી, હાએ હાએ અરવા ક્યોં ન ઉડત ॥ ૬૧ ॥

ચાલતાં સમયે શ્રીરાજજીના અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખની શોભા ઝળહળતી દેખાય છે. આ અનુપમ ગતિનું દર્શન કરતાં આ આત્મા આ શરીરને કેમ છોડી દેતો નથી ?

અરસ દિલ મોમિન કહ્યા, ઠૌર બડી કુસાદ ।

હક હાદી રૂહેં માહેં બસેં, અસલ અરસ જો આદ ॥ ૬૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. પરમધામ તો અત્યંત વિશાળ છે. દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં બિરાજમાન છે.

જેતા મતા હક કા, સો સબ અરસ મેં દેખ ।

સો સબ મોમિન દિલ મેં, પાઈએ સબ વિવેક ॥ ૬૩ ॥

શ્રીરાજજીની સઘળી સંપત્તિ પરમધામમાં છે. બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય પણ પરમધામ બની જવાથી તેઓ સંપૂર્ણ સઘળી સંપત્તિને પોતાના હૃદયમાં જ પ્રાપ્ત કરે છે.

હક હાદી રૂહેં ખેલેં, ઉઠેં બૈઠેં દૌરેં કરેં ચાલ ।

એ જાને અરવાહેં અરસ કી, જો રેહેત હમેસા નાલ ॥ ૬૪ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરે છે. આ લીલાઓમાં તેઓ ઊભા થાય છે, બેસે છે, ચાલે છે તથા કીડા કરે છે. આ લીલાઓને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેઓ હંમેશાં એમાં સાથે રહે છે.

એ તોહે કહે હક હુકમ, સો તૂં દેખ મહામત ।

ઔર કહો રૂહન કો, જો તેરે તન વાહેદત ॥ ૬૫ ॥

મહામતિ કહે છે, હે આત્મા ! શ્રી રાજજીના આદેશે તને જે કંઈ કહ્યું છે તું તેમનો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરી જો અને પરમધામના બીજા આત્માઓને પણ તે વાત કહી દે, (કેમકે) તેમની સાથે તારો એકાત્મભાવ સંબંધ છે.

પ્રકરણ ૧૮ ચોપાઈ ૧૦૬૪

હક માસૂકકા મુખ સાગર, મંગલાચરણ

હક ઈલમ કે જો આરફ, મુખ નૂરજમાલ ખૂબી ચાહેં ।

ચાહેં ચાહેં ફેર ફેર ચાહેં, દેખ દેખ ઉડાવેં અરવાહેં ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજી વડે અપાયેલ તારતમ જ્ઞાનના અનુભવી બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં પોતાના પ્રિયતમ ધણીના મુખારવિંદની શોભાનું વારંવાર દર્શન કરવા ઝંખે છે અને તેમનું દર્શન કરતાં કરતાં નશ્વર શરીરનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે.

એહી કામ આસિકન કા, હક ઈલમ એહી કામ ।

નૂરજમાલ કા જમાલ, છોરેં ન આઠોં જામ ॥ ૨ ॥

બ્રહ્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાવાળા અનુરાગી આત્માઓનું આજ કામ છે કે તેઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના તેજોમય સ્વરૂપને આઠેય પહોર ન ભૂલે.

ખાતે પીતે ઉઠતે બૈઠતે, સોવત સુપન જાગૃત ।

દમ ન છોરેં માસૂક કો, જાકો હોએ હક નિસબત ॥ ૩ ॥

જેનો મૂળ સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે એવા બ્રહ્માત્માઓ ખાતાં, પીતાં, ઊઠતાં, બેઠતાં, સૂતાં તથા સ્વપ્નમાં કે જાગૃત અવસ્થામાં હંમેશાં પોતાના પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપને પણ માત્ર માટે પણ ભૂલતા નથી.

હક બરનન ફેર ફેર કરેં, ફેર ફેર એહી ખાત ।

એહી અરસ રૂહોં ખાના પીવના, એહી વતન બિસાત ॥ ૪ ॥

આવા આત્માઓ વારંવાર શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે અને તેમને લગતી જ વાતો કરે છે. પરમધામના આ આત્માઓનો આહાર-વિહાર જ આ છે અને તેઓ એને પરમધામની સઘળી સંપત્તિ સમજે છે.

જેતી રૂહે આસિક, રેહેત હક ખૂબી કે માહેં ।

રૂહ કો છોડ કે વજૂદ, કોઈ જાએ ન સકે કાંહેં ॥ ૫ ॥

જેટલી અનુરાગી બ્રહ્માંગનાઓ છે તેઓ હંમેશાં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપના ચિંતનમાં જ તટ્લીન રહે છે. આવા આત્માઓની દૃષ્ટિ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપને છોડીને ક્યાંય પણ જઈ શકતી નથી.

એહી હક ઈલમ કો લછન, આસિકોં એહી લછન ।

એહી ઈલમ ઈસક કે આરફ, સોઈ અરસ રૂહ મોમન ॥ ૬ ॥

બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) ની વિલક્ષણતા આ જ છે અને અનુરાગી આત્માઓનું લક્ષણ પણ આ જ છે. પરમધામના આ આત્માઓ બ્રહ્મજ્ઞાન તથા પૂર્ણ પ્રેમના જ્ઞાતા કહેવાય છે.

મંગલાચરણ સંપૂર્ણ

બરનન કરો રે રૂહજી, માસૂક મુખ સુંદર ।

કોમલ સોભા અલેખે, ખોલ રૂહ કે નૈન અંદર ॥ ૭ ॥

હે આત્મા ! હવે તું પોતાના પ્રિયતમ ધણીના મુખારવિંદની સુંદર શોભાનું વર્ણન કર. તેમની શોભા અત્યંત કોમળ તથા અપાર છે. તું તારી અંતરદૃષ્ટિ ખોલી આ શોભાનું દર્શન કર.

લલિત લાલ મુખ સાગર, કહૂં અચરજ કે અદ્ભુત ।

એ ક્યોંકર આવે બાનીય મેં, એ બકા સૂરત લાહૂત ॥ ૮ ॥

સાગર સમાન અત્યંત ગંભીર શ્રીરાજજીનું મુખારવિંદ લાલાશવાળું છે. એમની અદ્ભુત શોભા આશ્ચર્યજનક છે. દિવ્ય પરમધામના આવા સ્વરૂપની શોભા શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ?

મુખ ગૌર ઝરે કસૂંબા, સોભા ક્યોં કહૂં બડો વિસ્તાર ।

રંગ કહૂં કે સલૂકી, એ ન આવે માહેં સુમાર ॥ ૯ ॥

શ્રીરાજજીના ગોરા મુખમંડલમાં લાલાશયુક્ત આત્મા ઝળહળે છે. આ અનુપમ શોભાનો વિસ્તાર બહુ જ મોટો છે. એમની રંગમયી છટા તથા અદ્વિતીય શોભાના વિષયમાં શું કહેવું ? એને શબ્દોની સીમામાં બાંધી શકાય નહીં.

કહૂં સાગર મુખ જોત કા, કે કહૂં મેહેર સાગર ।

કે કહૂં સાગર કલાઓં કા, જુબાં કેહે ન સકે ક્યોંએ કર ॥ ૧૦ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદને પ્રકાશનો સાગર કહેવો, કૃપાનો સાગર કહેવો અથવા એને સંપૂર્ણ કલાઓનો સાગર કહેવો ? આ જીભ તેમનું વર્ણન જ કરી શકતી નથી.

મુખ ચૌક કહૂં કે ચકલાઈ, કે સીતલ સાગર સુખ ।

કે કહૂં સાગર રસ કા, જો નૂરજમાલ કા મુખ ॥ ૧૧ ॥

આ મુખમંડલને સુંદરતા, શીતલતા અને સુખનો સાગર કહેવો અથવા રસનો સાગર કહેવો ?

આ તો અક્ષરાતીત ધામધણીનું મુખ મંડળ છે.

કે કહૂં સાગર તેજ કા, કે કહૂં સાગર સરમ ।

કે નૂર સાગર કહૂં બિલંદ, કે ચંચલ ગુન નરમ ॥ ૧૨ ॥

એને તેજસ્વી આભાનો સાગર કહેવો, લજ્જાનો (મર્યાદા) સાગર કહેવો અથવા તો વિશાળ તેજનો સાગર કહેવો. એમાં ચંચલતા, કોમળતા વગેરે અનેક ગુણો મોજૂદ છે.

કહૂં સજનતા કે સનકૂલી, દોસ્તી કહૂં કે પ્યાર ।

જો જો દેખું નજર ભર, સો સબ સાગર અપાર ॥ ૧૩ ॥

એમની સજનતા, પ્રસન્નતા, મિત્રતા અને પ્રેમના સંબંધમાં શું કહેવામાં આવે ? જે જે ગુણોને નજર ભરી ને જોઈએ છીએ, બધા સાગર સમાન અપાર જોવા મળે છે.

સાગર કાહૂં પાક સાફ કા, કે કહૂં આબદાર ।

હક મુખ સાગર ક્યો કહૂં, સબ વિધ પૂરન અપાર ॥ ૧૪ ॥

એને પવિત્ર તથા નિર્મલ સાગર કહીએ અથવા દેદીપ્યમાન ઉજ્જવળ સાગર કહીએ ? ખરેખર શ્રી રાજજનું આ મુખમંડળ સર્વ રીતે અપાર સુખો ધરાવે છે.

મોમિન દિલ કોમલ કહ્યા, તો અરસ પાયા ખિતાબ ।

તો જો દિલ મોમિન રૂહ કા, તિન કેસા હોસી મુખ આબ ॥ ૧૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને અત્યંત સુકોમલ કહ્યું છે, એટલા માટે તેમને પરમધામની શોભા પ્રાપ્ત થઈ છે. તો પછી તેમના પર-આત્માનું હૃદય કેટલું સુકોમળ હશે અને તેમના મુખમંડળની શોભા કેવી અનુપમ હશે ?

તિન રૂહ કે નૈન કો, કિન વિધ કહૂં નૂર તેજ ।

જો હક નૈનો હિલ મિલ રહે, જાકે અંગ ઈસક રેજારેજ ॥ ૧૬ ॥

આવા બ્રહ્મ આત્માઓના નયન કમલની તેજસ્વીતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જો તેઓ શ્રીરાજજનાં નયનો સાથે મળી જાય તો તેમનાં બધાં અંગોમાં પ્રેમની ધારા પ્રવાહિત થવા લાગે છે.

ઔર હક કદમ અતિ કોમલ, પાંઉં તલી જોત અતંત ।

સો રહેં રૂહ નૈનો બીચ મેં, સો કયા કરે જુબાં સિફત ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજનાં ચરણકમલો પણ અત્યંત કોમળ છે. તેમના ચરણતલ તેજોમયી આભાયુક્ત છે. એમની અનુપમ છબિ બ્રહ્માત્માઓની આંખોમાં સમાયેલી રહે છે. એમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

કેહેવેત હુકમ ઈન જુબાં, પર એ ખૂબી કહી ન જાએ ।

એ કહે બિના ભી ના બને, બિન કહેં રૂહ બિલખાએ ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજનો આદેશ જ આ જીભ દ્વારા આ શોભા વ્યક્ત કરી રહ્યો છે. પરંતુ તેમની અનુપમ છબિનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. વર્ણન કર્યા વગર પણ નથી રહી શકાતું કેમકે તેમના મહિમાનું ગુણગાન કર્યા વિના આ આત્મા વ્યાકુળ થઈ જાય છે.

ઈન નૈનોં સુખબકા ન દેખ્યા, સુન્યા હાદિયોં કે મુખ ।

સુની બાની જુબાં કેહે ના સકે, જુબાં કહે દેખ્યા સુખ ॥ ૧૯ ॥

આ નયનોથી અખંડ સુખનાં દર્શન થયાં નથી. આપણા ગુરુજનોના મુખારવિંદથી જ શ્રીરાજજીની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન સાંભળ્યું છે. માત્ર સાંભળીને આ જીભ તેમનું વર્ણન કરી શકતી નથી. આ તો જોયેલી વસ્તુઓનું જ વર્ણન કરી શકશે.

કહું નૂર તેજ રોસની, યાકી જોત ગઈ અંબરલોં ચલ ।

માહે ગુન ગરભિત કે સાગર, ક્યોં કહે બિના અંતર બલ ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળનો પ્રકાશ, તેજસ્વિતા તથા જ્યોતિર્મયી આત્માના વિષયમાં શું કહેવું ? આ જ્યોતિ તો આકાશને પણ વ્યાપ્ત રહે છે. એમની અંદર સાગર સમાન અનેક ગુણો સમાયેલા છે. આત્મિક શક્તિ વિના તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

કિન વિધ કહું મુખ માંડની, કહું સનકૂલી કે સુખ પુંજ ।

કે કહું આનંદ સાગર પૂરન, ગરૂઆ ગંભીર નૂર ગંજ ॥ ૨૧ ॥

શ્રીરાજજીના આ મુખમંડળની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એને પ્રસન્નવદન કહું, સુખોનો સાગર કહું, અથવા આનંદ સાગરથી પરિપૂર્ણ કહું ? એમાં તો આનંદનો ગહન અને ગંભીર સાગર તેજપુંજ જેવો સમાયો છે.

એ સાગર સરૂપી મુખ માસૂક, કે ખૂબી ખુસાલી અનેક ।

કે રંગ તરંગ કિરને ઉઠે, એ વહી જાને ગિનતી વિવેક ॥ ૨૨ ॥

આ રીતે સાગર સમાન ગહન શ્રીરાજજીનું મુખમંડલ વિવિધ પ્રકારની શોભાથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં વિવિધ પ્રકારના રંગોની લહેરો નીકળે છે. ખરેખર એમની ગણતરી તો તેઓ સ્વયં જ કરી શકે છે.

ઈન મુખ સાગર મેં કે સાગર, સુખ આનંદ અપાર ।

કે સાગર સુખ સલૂકિયાં, માહે કે ગંજ અપાર અંબાર ॥ ૨૩ ॥

આ મુખમંડલના સાગરમાં અનેક સાગર ભરેલા છે, જેનાથી અપાર સુખ તથા આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. એમની શોભામાં અનેક પ્રકારનાં સુખ સાગર તથા એમની આત્મામાં અનેક પ્રકાશપુંજ સમાયેલા છે.

કોઈ મોમિન કેહેસી એ ક્યોં કહ્યા, હક મુખ સોભા સાગર ।

સૂદમ સરૂપ અતિ કોમલ, લલિત કિસોર સુંદર ॥ ૨૪ ॥

જો અરવા હોએ અરસ કી, સો લીજો દિલ ધર ।

સૂદમ સૂરત સોભા બડી, સો સુનિયો પડ ઉતર ॥ ૨૫ ॥

કોઈ બ્રહ્માત્મા પૂછી શકે છે કે શ્રીરાજજીના મુખારવિંદને સાગરની ઉપમા કેમ આપવામાં આવી ? તેમનું સ્વરૂપ તો અત્યંત સૂક્ષ્મ, અતિ કોમળ, લલિત કિશોર, તથા અતિ સુંદર છે. જે પરમધામના બ્રહ્મ આત્માઓ છે તેઓ આ વાતને હૃદયમાં ધારણ કરો. શ્રીરાજજીના સ્વરૂપની શોભા સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ તથા વિશાળથી વિશાળ છે. આ તેમના પ્રશ્નોનો ઉત્તર છે.

કહ્યા નિમૂના એક ભાંત કા, અંગ ખુબી ઈસક સાગર ।

ખુસબોએ નરમ ચકલાઈયાં, સખ સાગર કહે યોં કર ॥ ૨૬ ॥

શ્રીરાજજીની આ દિવ્ય શોભા માટે આ એક જ ઉદાહરણ આપ્યું છે કે તેમનાં અંગોની વિશેષતા પ્રેમસાગરની જેમ અપાર છે. તેમાં સુગંધ, કોમળતા તથા સુંદરતા ઘણી જ વધારે હોવાથી તેમને સાગરની ઉપમા આપવામાં આવી છે.

જો રંગ કહૂં ગૌર કા, તો સાગર મેર તરંગ ।

જો કહૂં લાલ મુખ અધુર, હુએ સાગર લાલ સુરંગ ॥ ૨૭ ॥

જો શ્રીરાજજીના મુખમંડલને ગોરા રંગનું કહીએ તો તેમાં સાગર સમાન ઊંચી-ઊંચી પર્વતો જેવી લહેરો દેખાય છે. જો આ મુખમંડલને તથા અધરોજને લાલાશયુક્ત કહીએ તો તેમાંથી નીકળતી આત્મા લાલાશયુક્ત સાગરની જેમ સુશોભિત લાગે છે.

હક કે મુખ કા નૂર જો, સો નૂરે સાગર જાન ।

તેજ જોત યા સલૂકિયાં, સોભા સાગર ભર્યા આસમાન ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદનો પ્રકાશ એવો દેખાય છે કે જાણે તે પ્રકાશનો સાગર (નૂર સાગર) હોય આ રીતે તેમના મુખમંડલની તેજસ્વિતા, જ્યોતિ તથા સુંદરતાની શોભા સાગર જેવી છે.

સોભા હક સૂરત કી, સાગર ભી કહે ન જાએ ।

એ સોભા અતિ બડી હૈ, પર સો આવે નહીં જુબાંએ ॥ ૨૯ ॥

શ્રી રાજજીના સ્વરૂપની અપાર શોભાને સાગર સમાન પણ કહી શકાય નહીં. આ તો સાગરથી પણ વિશેષ છે કેમ કે તેને જીભ દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી.

સાગર કહે યોં જાન કે, કહે દુનિયાં મેં બડે એ ।

પડ્યા સાગર સે ના નિકસે, કહી અંગ સોભા ઈન વાસ્તે ॥ ૩૦ ॥

આને સાગર એટલા માટે કહેવામાં આવ્યો કે આ નશ્વર જગતમાં સાગર જ બધાથી વિશાળ છે. અને સાગરમાં ડૂબી ગયા પછી તેને કાઢી પણ શકાતો નથી. એટલા માટે આ અંગોની શોભાને સાગરની ઉપમા આપવામાં આવી છે.

યોં લગ્યા આસિક એક અંગ કો, સો તહાંડીં હુઆ ગલતાન ।

ઈનસેં કબૂં ના નિકસે, તો કહે સાગર અંગ સુભાન ॥ ૩૧ ॥

અનુરાગી આત્મા શ્રીરાજજીના એક અંગની શોભા નિરખવા લાગે તો તે તેમાં જ મગ્ન થઈ જાય છે. તે ક્યારેય પણ તેમાંથી બહાર નીકળી શકતા નથી. એટલા માટે શ્રીરાજજીના અંગને સાગર કહ્યાં છે.

એ રસ રંગ ઉપલે કેતે કહૂં, કે વિધ જિનસ જુગત ।

ફેર ફેર દેખ દેખ દેખહીં, રૂહ ક્યોંએ ન હોએ ત્રપત ॥ ૩૨ ॥

બાહ્ય દૃષ્ટિએ જોવાથી શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં વિવિધ પ્રકારના રસ તથા રંગની શોભા જોવા મળે છે. તેને વારંવાર જોવા છતાં પણ આ આત્મા કોઈ પણ રીતે ધરાતો નથી.

સેહેજ અંદર કે પાઈએ, મુખ દેખેં હક સૂરત ।

રસ બસ એક હો રહીં, જો રૂહેં માહેં ખિલવત ॥ ૩૩ ॥

જો આંતરિક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો શ્રીરાજજીના મુખ મંડલ તથા સમગ્ર સ્વરૂપના રંગ-રસ એક

રસ જોવા મળે છે. સ્વયં બ્રહ્માત્માઓ પણ આ અંતરંગ ભાવમાં ગરકાવ છે.

જો ગુન હક કે દિલ મેં, સો મુખ મેં દેખાઈ દેત ।

સો દેખેં અરવાહેં અરસ કી, જો ઈત હુઈ હોએ સાવચેત ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયના ગુણો તેમના મુખમંડળ પર સ્પષ્ટ જોવા મળે છે. પરમધામના જે આત્માઓ તારતમજ્ઞાન વડે જાગૃત થઈ ગયા છે તેઓ જ આ ગુણોનું દર્શન કરી શકે છે.

મુખ બોલે પીછે પાઈએ, જો દિલ અંદર કે ગુન ।

પર મુખ દેખેં પાયા ચાહે, જો અંદર ગુઝ રોસન ॥ ૩૫ ॥

શ્રી રાજજીના હૃદયના બધા ગુણો તેમની મધુર વાણી દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ મારો આત્મા તે બધા ગૂઢ ગુણોને માત્ર તેમના મુખારવિંદના દર્શનથી જ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે.

જો ગુન હિરદે અંદર, સો મુખ દેખેં જાને જાએ ।

ઊપર સાગરતા પૂરન, તાથેં દિલ કી સબ દેખાએ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં જેટલાં ગુણો મોજૂદ છે તે મુખારવિંદથી જ જોઈ શકાય છે. કેમકે બધા ગુણો તેમના મુખારવિંદમાં જ સાગરની જેમ પૂર્ણ રીતે પ્રકાશિત થવાથી હૃદયના બધા ગુણો પણ તેમાં પ્રગટ થતા જોવા મળે છે.

મુખ મીઠા સાગર પૂરન, મુખ મીઠા સાગર બોલ ।

મેહેર સાગર દેષ્ટ પૂરન, લઈ ઈસક સાગર માહેં ખોલ ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડળ સાગરની જેમ પરિપૂર્ણ છે અને તેમની મધુરવાણી પણ સાગર સમાન છે. તેમની કૃપા દષ્ટિ પણ સાગર સમાન પરિપૂર્ણ છે. આ સઘળો સાગર તેમના પ્રેમ સાગરમાં સમાઈ જાય છે.

યોં ગુન સાગર કેતે કહું, જો દેખત સુખ કે રંગ ।

કે સુખ નેહેરેં કિરના ચલેં, કે સાગર સુખ તરંગ ॥ ૩૮ ॥

આ રીતે સાગર સમાન શ્રીરાજજીના અપાર ગુણોના વિષયમાં શું કહેવું ? એમાં વિવિધ પ્રકારનાં સુખોની રંગમય છટા વિદ્યમાન છે. આ સાગરોમાં અનેક પ્રકારનાં સુખોની નહેરો, કિરણો તથા તરંગો ચાલતાં રહે છે.

કે રસ રંગ એક ગૌર મેં, એક રંગ માહેં કે રસ ।

ક્યોં બરનોં આગે મોમિનો, એ મુખ માસૂક અજમ અરસ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળના એક જ ગોરા રંગમાં અનેક પ્રકારના રંગ તથા રસ સમાયેલા છે. આ એક એક રંગમાં અનેક રસોનો આનંદ છે. આ તો પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના મુખમંડલની શોભા છે. બ્રહ્માત્માઓ સમક્ષ એમનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

એક સલૂકી મેં કે ચકલાઈયાં, એક ચકલાઈએ કે સલૂક ।

એ સરૂપ કેહેતે આગે મોમિન, દિલ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૪૦ ॥

શ્રી રાજજીના મુખમંડલની માત્ર આકૃતિમાં જ અનેક વિશાળતાઓ છે અને પ્રત્યેક વિશાળતામાં અનેક સુંદર આકૃતિઓ પણ સમાયેલી છે. બ્રહ્માત્માઓ સમક્ષ આ દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં આ હૃદય કેમ ટુકડે-ટુકડા થતું નથી ?

દોઊ તરફ સોભા કાન ભૂષન, બીચ નાસિકા સોભે દોઊ નૈન ।

તિલક નિલાટ અતિ ઉજલ, દોઊ અધુર મધુર મુખ ભૈન ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળમાં બન્ને બાજુ શ્રવણઅંગો (કાન)ના અલંકારોની અપાર શોભા છે. મધ્યમાં નાસિકા તથા તેની બંને બાજુ નયનોની શોભા છે. કપાળ પર અત્યંત ઉજ્જવળ તિલક સુશોભિત છે. બંને હોઠ તથા મુખારવિંદમાંથી અત્યંત મધુરવાણી નીકળે છે.

સિર મુકટ એક ભાંત કા, ક્યોં કહૂં જુબાં રંગ નંગ ।

ના દેખ સકોં નૂર નજરોં, કે કિરને ઉઠેં તરંગ ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર વિશેષ પ્રકારનો મુકટ સુશોભિત છે. તેમાં જડેલાં રત્નોના રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? તેમાંથી નીકળતાં કિરણોની અનેક પ્રકારની લહેરો છે જેના દિવ્ય પ્રકાશને આંખોથી જોઈ શકાતો નથી.

કેહે કેહે જુબાં એતા કહે, જો જોત ભર્યા અવકાસ ।

આસમાન જિમી ભર પૂરન, અબ કિન વિધ કહૂં પ્રકાસ ॥ ૪૩ ॥

તેમના વિષયમાં વારંવાર કહેવા છતાં પણ આ જીભ એટલું જ કહી શકે છે કે આ રત્નોની જ્યોતિથી સમગ્ર આકાશ પરિપૂર્ણ છે. જ્યારે આકાશ અને ભૂમિ આ કિરણોથી ભરપૂર છે તો આ પ્રકાશને હવે શબ્દોની સીમામાં કેવી રીતે બાંધી શકાય ?

ઈન વિધ સોભા મુકટ કી, એ જુબાં ક્યોં કરે બરનન ।

સિર સોભે નૂરજમાલ કે, નીકે દેખેં રૂહ મોમન ॥ ૪૪ ॥

આ રીતે આ જીભ મુકટની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે છે ? આ તો શ્રીરાજજીના શિર પર શોભાયમાન છે. એમને સારી રીતે જોઈને બ્રહ્માત્માઓ આનંદિત થાય છે.

એ નંગ જવેર કેહેત હોં, સો સબદ સુપન જિમી લે ।

એ અરસ જવેર ભીક્યોં કહિએ, જો સિનગાર હક બકા કે ॥ ૪૫ ॥

સ્વપ્નવત્ જગતના શબ્દોનો આશ્રય લઈ આ દિવ્ય રત્નોનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. નહિ તો પરમધામનાં આ રત્નોનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? આ તો સ્વયં અક્ષરાતીત પરમાત્માના શણગારનાં રત્નો છે.

હોત જવેર પૈદા જિમી સે, નંગ અરસ મેં ઈન વિધ નાહેં ।

જોત પૂરન અંગ લે ખડી, રૂહ જૈસી ચાહે દિલ માહેં ॥ ૪૬ ॥

આ નશ્વર જગતનાં રત્નો ભૂમિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ પરમધામમાં આવી સ્થિતિ નથી. પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ જેવી ઈચ્છા રાખે છે તેમનાં બધાં અંગો તે રીતની આત્માથી યુક્ત થઈ જાય છે.

અસલ તન જિનોં અરસ મેં, સો કર લીજો દિલ બિયાર ।

હક કે સિર કા મુકટ, સો સોભા ક્યોં આવે માહેં સુમાર ॥ ૪૭ ॥

જેનો પર-આત્મા પરમધામમાં છે એવા આત્માઓ હૃદયપૂર્વક વિચાર કરો. શ્રીરાજજીના મુકટની

શોભા શબ્દોની સીમામાં કેવી રીતે આવી શકે ?

યોંહી હૈ બીચ અરસ કે, જિનોં જો સોભા પ્યારી લગત ।

હર રૂહેં અરસ અજમ કી, દિલ માફક દેખત ॥ ૪૮ ॥

પરમધામની આ સ્થિતિ છે કે જેમને જે શોભા સારી લાગે છે તે તેમની સમક્ષ હાજર થઈ જાય છે. પરમધામના પ્રત્યેક આત્મા પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે શોભા જુએ છે.

તુમ ઇત ભી માફક ઇસક કે, દેખિયો કર સહૂર ।

હિસાબ ન સોભા મુકટ કી, એ જુબાં ક્યા કરે મજકૂર ॥ ૪૯ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમે આ જગતમાં પણ પ્રેમપૂર્વક વિચાર કરીને જુઓ, શ્રીરાજજીના મુકુટની શોભા અપરંપાર છે. આ જીભ કેવી રીતે તેનું વર્ણન કરી શકશે ?

હક સૂરત સલૂકી ક્યોં કહૂં, મહંમદે કહી અમરદ ।

કિસોર કહી મસીય ને, સોભા કહી ન જાએ માહેં હદ ॥ ૫૦ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની સુંદરતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? રસૂલ મહંમદે તેમને અમરદ સૂરત કહ્યા છે. આ રીતે સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ તેમને કિશોર સ્વરૂપ કહ્યા છે. નશ્વર જગતમાં આવા દિવ્ય સ્વરૂપની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

અતિ સુંદર સૂરત અરસ કી, તાકે ક્યોં કહૂં બસ્તર ભૂષન ।

જામા પટુકા ઈજાર, માહેં સિફત ન આવે સુકન ॥ ૫૧ ॥

પરમધામના સ્વરૂપની શોભા જ અત્યંત સુંદર છે. તેમનાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણો અંગે શું કહી શકાય ? શ્રીરાજજીનો જામો, પટુકો અને ઈજારની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

કેહે કેહે મુખ એતા કહે, નૂરૈ કે બસ્તર ।

મેં કેહેતી હોં બુધ માફક, જ્યાદા જુબાં ચલે ક્યોં કર ॥ ૫૨ ॥

વારંવાર કહેવાથી પણ જીભ વડે એટલું જ કહેવાશે કે આ બધી વસ્તુઓ પ્રકાશમયી છે. મારી બુદ્ધિ અનુસાર આટલું વર્ણન કર્યું છે. જીભ વડે આથી વધારે વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સોભા સલૂકી મુખ કી, ઔર સલૂકી ભૂષન ।

ઔર સલૂકી બસ્તર કી, એ જાને અરવા અરસ કે તન ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડલની, તેમનાં આભૂષણોની, તેમનાં વસ્ત્રોની શોભા અત્યંત સુંદર છે. પરમધામમાં રહેલ પર-આત્મા જ તેમનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી શકે છે.

રંગ બસ્તરોં તો કહૂં, જો દસ બીસ રંગ હોએ ।

ઇન સુપન જિમી જો બસ્તર, તામેં કે રંગ દેખત સોએ ॥ ૫૪ ॥

આ વસ્ત્રોના રંગોનું વર્ણન ત્યારે સંભવી શકે જ્યારે એમના રંગો દશ કે વીસ પ્રકારના હોય. આ સ્વપ્નવત્ જગતના વસ્ત્રોમાં પણ અનેક પ્રકારના રંગો હોય છે.

તો અરસ બસ્તર ક્યોં રંગ ગિનોં, ઔર કરકે દિલ અટકલ ।

બેસુમાર લ્યાઊં સુમાર મેં, યોં મને કરત અકલ ॥ ૫૫ ॥

એટલા માટે પરમધામનાં વસ્ત્રોનાં રંગોની બાબતમાં અનુમાનને આધારે શું કહી શકાય ? આ અસીમિત રંગોને સીમિત સંખ્યામાં લાવવા અંગે મારી બુદ્ધિ માનતી જ નથી.

હે બડી લડાઈ ઈન બાત મેં, જબ સહૂર કરત અરસ દિલ ।

રૂહ તો મેરી ઈતહે નહીં, હુકમ કેહેવત ઊપર મજલ ॥ ૫૬ ॥

જ્યારે ધામ હૃદયથી વિચાર કરીએ તો આ વાત પર મતભેદ જોવા મળે છે. કેમકે મારો મૂળ (પર) આત્મા તો અહીં છે જ નહીં. શ્રીરાજજીનો આદેશ જ મારાથી આ વર્ણન કરાવી રહ્યો છે.

જામા અંગ કો લગ રહ્યા, હાર દુગદુગી હૈડે પર ।

ઊપર અતિ ઝીની ઝલકત, જુડ બૈઠી ચાદર ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ પર સફેદ રંગનો જામો સુશોભિત છે. કંઠમાં કંઠહાર અને દુગદુગીની અનુપમ શોભા છે. આ જામાની ઉપર અત્યંત સૂક્ષ્મ રચનાવાળી ચાદર શોભાયમાન છે.

જામેં ઊપર જો ભૂષન, જો કંઠ પેહેર હેં હાર ।

સો કે નંગ જંગ કરત હેં, અવકાસ ન માએ ઝલકાર ॥ ૫૮ ॥

જામાની ઉપર વિવિધ આભૂષણો શોભે છે. કંઠમાં કંઠહાર શોભે છે. તેમના વિવિધ રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે. એમની જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં પણ સમાતી નથી.

ચાહી જિનસ બાજૂબંધ, ઔર ફુંદન લટકત ।

એ સબે હેં એક રસ, પર રંગ કે વિધ જંગ કરત ॥ ૫૯ ॥

આ સ્થિતિ ભુજબંધ તથા તેમાં લટકતાં કૂમતાંઓની છે. આમ તો આ બધાં એક જ પ્રકારનાં છે. પરંતુ એમાંથી નીકળતા વિવિધ રંગોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં શોભે છે.

હસ્તકમલ કાંડોં કડે, માહેં કે રંગ કે બલ ।

સો રૂહ લેવેં બિચાર કે, આગૂં ચલે ન જુબાં અકલ ॥ ૬૦ ॥

હસ્તકમલની કલાઈ (કાંડા)માં કડલાં સુશોભિત છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના રંગ તથા વળ (સાંકળી) ઝળહળે છે. આત્મા જ એની અદ્વિતીય શોભાને વિવેકપૂર્વક પામી શકે છે. આનાથી વધારે વર્ણન કરવા માટે મન તથા વાણી સમર્થ નથી.

ચાહી વિધ હેં પોહોંચિયાં, તિનમેં કે રંગ નંગ કંચન ।

રંગ ગિનતી કેહેતે સકુચોં, જાનોં ક્યોં કહૂં સુમાર સુકન ॥ ૬૧ ॥

આ પ્રકારની શોભા પોંચીની છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના રંગોનાં રત્નો કંચનમાં જડેલાં છે. તે રંગોની ગણતરી કરતાં સંકોચ થાય છે, કેમકે આ શબ્દો વડે અસંખ્ય રંગોનું વ
ણ
કેવી રીતે કરવું ?

કિન વિધ કહૂં હથેલિયાં, અતિ ઉજલ રંગ લાલ ।

કેહેતે લીકાં દિલ લરજત, એ અંગ નૂરજમાલ ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીની હથેળીઓની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એ અત્યંત ઉજ્જવળ અને

લાલાશવાળી છે. એની સૂક્ષ્મ રેખાઓનું વર્ણન કરતાં હૃદયમાં કંપન થવા લાગે છે. કેમકે આ અંગ સ્વયં શ્રીરાજજીનાં છે.

અંગુરિયાં હસ્તકમલ કી, યાકો દિયા ન નિમૂના જાએ ।

બચન કહું બિયાર કે, તો ભી રૂહ પીછે જાએ પછતાએ ॥ ૬૩ ॥

આ હસ્તકમલોની આંગળીઓની શોભા માટે કોઈ ઉપમા પણ આપી શકાતી નથી. એમની અપ્રતિમ છબિનું વિચારપૂર્વક વર્ણન કરવા લાગીએ તો પણ આત્માને પશ્ચાત્તાપ થવા લાગે છે.

હર એક અંગુરી મુંદરી, હર મુંદરી કે રંગ ।

સો જોત ભરત આકાસ કો, કહું કિન વિધ કે તરંગ ॥ ૬૪ ॥

પ્રત્યેક આંગળીમાં વીંટીં સુશોભિત છે. પ્રત્યેક વીંટીંમાં અનેક રંગ છે. તેમનાં કિરણો સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે. તેમાંથી નીકળતાં તરંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

જો જોત નખ અંગુરી, જુબાં આગે ચલ ન સકત ।

ફેર ફેર બચન એહી કહું, અંબર જોત ભરત ॥ ૬૫ ॥

આ આંગળીઓના નખોની જ્યોતિનું વર્ણન કરવા માટે પણ આ જીભ સમર્થ નથી. એટલા માટે વારંવાર આ જ કહેવું પડે છે કે એમની જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

યાહી વિધ નખ ચરનોં કે, નખ જોત એહી સબદ ।

એહી ખૂબી ફેર ફેર કહું, ક્યા કરોં છૂટે ન જુબાં હદ ॥ ૬૬ ॥

આ પ્રકારની સ્થિતિ ચરણકમલોના નખોની છે. એમની શોભાનું વારંવાર વર્ણન કરવાથી પણ આ જીભ પોતાની સીમાથી આગળ વધી શકતી નથી.

કોમલતા ચરન અંગુરી, ઔર ચરન તલી કોમલ ।

એ દિલ રોસન દેખ કે, હાએ હાએ ખાક ન હોત જલબલ ॥ ૬૭ ॥

આ શ્રીચરણોની આંગળી તથા ચરણતલની કોમલતા અને દિવ્ય આત્માને જોઈને આ હૃદય બળીને ખાખ કેમ થઈ જતું નથી ?

ચારોં ભૂષન ચરન કે, માહેં રંગ જોત અપાર ।

દિલ ન લગે બિના ગિનતી, જાનોં ક્યોં લ્યાહીં સોભા સુમાર ॥ ૬૮ ॥

આ ચરણકમલોના ચારેય અલંકારો (ઝાંઝરી, ધૂધરું કાંબી અને કડલાં)માં વિવિધ રંગોની અપાર જ્યોતિ જોવા મળે છે. એમનાં કિરણોની ગણતરી કર્યા વિના હૃદયને સંતોષ થતો નથી. એવી ઉત્કંઠા થાય છે કે આ અપાર શોભાને શબ્દોની સીમામાં કેવી રીતે લાવવામાં આવે ?

સુમાર કહે ભી ના બને, દિલ મેં ન આવે બિના સુમાર ।

તાથેં મુસ્કિલ દોહી પડી, પડ્યા દિલ માહેં બિયાર ॥ ૬૯ ॥

આ કિરણોને શબ્દોની સીમામાં પણ લાવી શકાતાં નથી અને સીમામાં લઈ આવ્યા વિના આ હૃદયમાં અંકિત પણ થઈ શકે નહીં. માટે બન્ને સ્થિતિમાં કાંઈ પણ વિચારવું મુશ્કેલ બને છે.

ચરન હક સૂરત કે, તિન અંગોં કે ભૂષન ।

રૂહ લેસી સોભા બિયાર કે, જાકે હોસી અરસ મેં તન ॥ ૭૦ ॥

શ્રીરાજજીના આ દિવ્ય ચરણકમલોમાં સુશોભિત અલંકારોની શોભા પણ અનુપમ છે. તે આત્મા

જ આ શોભા હૃદયમાં ધારણ કરી શકે છે, જેનો પર-આત્મા પરમધામમાં છે.

યાહી વાસ્તે કહે સાગર, સોભા ન આવે માહેં સુમાર ।

સાગર સોભા ભી ના લગે, સબદ મેં ન આવેં સોભા અપાર ॥ ૭૧ ॥

એટલા માટે આ શોભાને સાગરની ઉપમા આપવામાં આવી છે કે આ શબ્દોની સીમામાં નથી. જે કે સાગરની ઉપમા પણ નથી આપી શકાતી, કેમકે અપાર શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

જો સોભા કહી હક કી, એસી હાદી કી જાન ।

હકેં માસૂક કહ્યા અપના, સો જાહેર લિખ્યા માહેં ફુરમાન ॥ ૭૨ ॥

જે રીતની શ્રીરાજજીની શોભા અપરંપાર છે તે રીતની શોભા શ્રીશ્યામાજીની પણ છે. કુરાનમાં ઉલ્લેખ છે કે સ્વયં શ્રીરાજજીએ શ્રી શ્યામાજીને પ્રેમપાત્ર (માશૂક) કહીને સંબોધિત કર્યા છે.

ઔર સોભા જુગલ કિસોર કી, રૂહઅલ્લા ને કહી ઈત ।

ઉસી ઈલમ સે મેં કેહેત હોં, જો કહાવત હુકમ સિફત ॥ ૭૩ ॥

આ જગતમાં સર્વ પ્રથમ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે આ યુગલ કિશોર (શ્રીરાજ શ્યામાજી)ની શોભાનું વર્ણન કર્યું છે. તેમના તરફથી પ્રાપ્ત તારતમ જ્ઞાનના પ્રતાપથી હું અહીં એમની શોભાનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. શ્રીરાજજીનો આદેશ જ મારી પાસે આ વર્ણન કરાવી રહ્યો છે.

ગૌર ગાલ સુંદર હરવટી, ફેર ફેર દેખોં મુખ લાલ ।

અરસ કર દિલ મોમિન, માહેં બૈઠે નૂરજમાલ ॥ ૭૪ ॥

શ્રી રાજજીનું કપાળ ગોરા રંગનું છે તેમની હડપચી અત્યંત સુંદર છે. આ લાલાશવાળું મુખમંડલ વારંવાર જોવાની ઈચ્છા થાય છે. એવી સુંદર શોભા ધારણ કરી સ્વયં શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવીને તેના પર બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

ક્યોં કહૂં સાગર ચાતુરી, કે સુખ અલેખે ઉતપન ।

કે પૈદા હોત એક સાગરેં, નએ નએ સુખ નૌતન ॥ ૭૫ ॥

શ્રીરાજજીની અપાર શોભાને સાગરની ઉપમા આપીને પોતાના ચાતુર્યનું પ્રદર્શન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? તેમનાં એક-એક સુખ, સાગર સમાન છે, તે સાગરોમાંથી અસંખ્ય સુખ પ્રગટ થાય છે. આ નિત્ય નૂતન સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

હક મુખ સબ વિધ સાગર, સુખ અલેખે અપાર ।

એ સુખ જાને નિસબતી, જિન નિસ દિન એહી બિચાર ॥ ૭૬ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળમાં બધા પ્રકારના સાગર તથા અસંખ્ય અપાર સુખો સમાયેલાં છે. જે બ્રહ્માત્માઓ રાતદિવસ આ સુખોનું ચિંતન કરે છે તેઓ જ આ સુખોને જાણે છે.

સબ સાગર સુખમઈ, સબ સુખ પૂરન પરમાન ।

અતિ સોમિત મુખ સુન્દર, એ જો વાહેદત કા સુભાન ॥ ૭૭ ॥

શ્રીરાજજીની શોભાના બધા સાગર સુખમય છે. તે બધામાં પૂર્ણ સુખનો અનુભવ થાય છે. આ

રીતે અદ્વૈત ભૂમિના સ્વામી શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભા અત્યંત સુંદર સુશોભિત છે.

અંગ દેખે જેતે સૂરત કે, સો તો સારે ઈસક સાગર ।

ગુન હક બાહેર દેખાવત, ઈન બાતોં મોમિન કાદર ॥ ૭૮ ॥

શ્રી રાજજીના સ્વરૂપનાં જેટલાં અંગોના દર્શન કર્યા છે તે બધાં પ્રેમથી પરિપૂર્ણ સાગરની જેમ દેખાય છે. શ્રીરાજજી બાહ્ય સ્વરૂપથી પોતાના જેટલા પણ ગુણ પ્રગટ કરે છે. બ્રહ્માત્માઓમાં તે બધાને જોવાની ક્ષમતા છે.

ઈસક દેખાવેં ચઢતા, સબ કલાઓં સુખદાએ ।

ઘટ બઢ અરસ મેં હૈ નહી, પર ઈસકેં દેત દેખાએ ॥ ૭૯ ॥

શ્રીરાજજી પ્રત્યેક પળે વધતા પોતાના પ્રેમનો અનુભવ કરાવે છે. જે બધી કલાઓથી સુખદાયી છે. જો કે પરમધામમાં કોઈ પણ પ્રકારનું ઓછું-વધારે નથી પરંતુ અતિશય પ્રેમને કારણે જ આ શોભા વધતી જતી દેખાય છે.

કેહેના સુનના દેખના, અરસ ચીજ ન ઈસક બિન ।

જો કદૂ સુખ અખંડ, સો સબ ઈસક પૂરન ॥ ૮૦ ॥

પરમધામમાં કહેવું, સાંભળવું, તથા જોવું પ્રેમથી જ હોય છે. પ્રેમ વિના ત્યાં કોઈ વસ્તુ નથી. ત્યાંનાં બધાં અખંડ સુખ પ્રેમથી જ પરિપૂર્ણ છે.

જો કોઈ અરસ જિમીય મેં, પસુ યા જાનવર ।

સો સરૂપ સારે ઈસક કે, એક જરા ન ઈસક બિગર ॥ ૮૧ ॥

પરમધામમાં પશુ-પક્ષી વગેરે જે પણ છે બધાં પ્રેમનાં જ સ્વરૂપ છે. ત્યાંનો એક એક કણ પ્રેમમય છે.

દુની પંખી બિછોહા ના સહે, વહ આગે હી ઉડે અરવા ।

ગિરત હૈ આકાસ સે, હોત હૈ પુરજા પુરજા ॥ ૮૨ ॥

આ જગતમાં પણ પ્રેમનું મહત્ત્વ છે. અહીંનાં પક્ષીઓ પણ પોતાના પ્રેમીનો વિયોગ સહન કરતાં નથી. તે વિયોગના પહેલા જ આકાશમાંથી પડી શરીરના ટુકડે-ટુકડા કરી નાંખે છે.

એ પંખી પ્રીત દુનીય કી, હોસી અરસ કે કેસે જાનવર ।

એ નિમૂના ઈત ના બને, ઔર બતાઈએ ક્યોં કર ॥ ૮૩ ॥

આ નશ્વર જગતનાં પક્ષીઓમાં પણ પ્રીતની એવી રીત છે તો પરમધામમાં રહેવાવાળાં પશુપક્ષીઓની રીત કેવી હશે ? જો કે પરમધામનાં પશુપક્ષીઓ માટે આ નશ્વર જગતના પશુ-પક્ષીઓનું ઉદાહરણ બરાબર નથી તો પણ ઉદાહરણો વિના તેમને કેવી રીતે સમજાવી શકાય ?

પૂર અસલ જિમી બરાબર, ઔર ઉજલ જોત પ્રકાસ ।

કહૂં કમ જયાદા ન દેખિએ, ઔર જોત ભર્યો અવકાસ ॥ ૮૪ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિમાં ઉજ્જવળ પ્રકાશ સર્વત્ર સમાન રૂપે ફેલાયેલો છે. ક્યાંય પણ ઓછો-વધારે નથી. સમગ્ર આકાશમાં આ જ્યોતિ સર્વત્ર પૂર્ણરૂપે દેખાય છે.

પસુ પંખી સબ મેં પૂરન, દિલ ચાહ્યા પૂરન બન ।

ઈન જિમી પસુ પંખિયોં, જિકર કરેં રોસન ॥ ૮૫ ॥

આ પ્રકાશ શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે બધાં પશુપક્ષીઓ તથા વનોમાં ફેલાયેલો છે. આ દિવ્ય ભૂમિનાં પશુપક્ષી શ્રીરાજજીના દિવ્ય પ્રકાશનાં ગુણગાન કરે છે.

ઔર આસિક વાહેદત કે, ઈન હૂં બડી પેહેચાન ।

એહી ખૂબ ખેલૌને હક કે, મુખ મીઠી સુનાવેં બાન ॥ ૮૬ ॥

અદ્વૈત ભૂમિમાં રહેવાવાળા અનુરાગી આત્માઓની સર્વશ્રેષ્ઠ પિછાણ આ જ છે. બધાં પશુ-પક્ષી શ્રીરાજજીનાં રમકડાં સમાન છે અને તેમને પોતાની મધુર વાણી સંભળાવે છે.

ખૂબી ખુસાલી પૂરન, સુંદર સોભા ચિત્રામન ।

નૈન શ્રવન યા ચોંચ મુખ, ગાન કરેં નિસ દિન ॥ ૮૭ ॥

આ બધાં પશુ-પક્ષી વિવિધ પ્રકારની શોભા અને પ્રસન્નતાથી પરિપૂર્ણ છે. ચિત્રકારી દ્વારા ચિત્રેલાં હોવાથી એમનાં નેત્ર, શ્રવણ અંગ, ચાંચ, મુખ વગેરે હંમેશાં શ્રીરાજજીનાં ગુણગાન ગાયા કરે છે.

ઈસક ઈનોં કે ક્યોં કહૂં, જો હક કે પિલાયલ ।

કોઈ કહે ન સકે ઈનોં બડાઈ, એ અરસ અજમ અસલ ॥ ૮૮ ॥

એમના પ્રેમના વિષયમાં શું કહેવું, આ તો સ્વયં શ્રીરાજજી સાથે પ્રેમ સુધાનું પાન કરે છે. અખંડ ભૂમિકામાં રહેવાવાળાં પશુ-પક્ષીઓના મહિમાનું વર્ણન કોઈપણ કરી શકતું નથી.

સબ ગુન ઈનોં મેં પૂરન, નરમ ખૂબી ખુસબોએ ।

મુખ બાની જોત ચિત્રામન, એ હકેં રિઝાવેં સોએ ॥ ૮૯ ॥

એમાં કોમળતા, સુગંધ, શોભા વગેરે બધી રીતના ગુણો પરિપૂર્ણ રૂપે મોજૂદ છે. ચિત્રોમાં અંકિત પશુ પક્ષીઓની મધુરવાણી પણ શ્રીરાજજીને રીઝવવા માટે જ હોય છે.

હાલ ચાલ સબ ઈસક કી, ખાન પાન સબ સાજ ।

સોભા સિનગાર સબ ઈસક કે, અરસ ઈસક કો રાજ ॥ ૯૦ ॥

આ પશુપક્ષીઓનું હલન-ચલન, ખાન-પાન તથા સમગ્ર શોભા-શણગાર પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એટલા માટે સમગ્ર પરમધામ જ પ્રેમનું સામ્રાજ્ય કહેવાય છે.

સોભા ક્યોં કહૂં હક સૂરત કી, જાકો નામૈ નૂરજમાલ ।

એ દિલ આએ ઈસક આવત, યાકો સહૂરૈ બદલે હાલ ॥ ૯૧ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? તેઓ સ્વયં તેજના પુંજ (નૂરજમાલ) છે. હૃદયમાં એમનું સ્મરણ થવા માત્રથી પ્રેમનો આવિર્ભાવ થાય છે અને તેમના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવાથી મનની સ્થિતિ જ બદલાઈ જાય છે.

હક સૂરત અતિ સોહની, અતિ સુંદર સોભા કમાલ ।

બેઠે હક ઈસક છાયા મિને, દૂજે ઈસક લગે દિલ ઝાલ ॥ ૯૨ ॥

શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અત્યંત મનમોહક છે. તેમની સુંદર શોભા અદ્વિતીય છે. અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની પ્રેમરૂપી છત્રછાયામાં રહે છે. બીજા લોકોને માટે આ પ્રેમ, અગ્નિની

જવાળા જેવો જણાય છે.

और कष्टमें दिल है नहीं, बिना डक वाहेदत ।

और जरा कित कष्ट नहीं, वाहेदत इसक निसबत ॥ ८३ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજી તથા તેમના પ્રત્યે એકાત્મભાવના સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી. શ્રીરાજજીના હૃદયમાં પોતાની અંગનાઓ પ્રત્યે પ્રેમ અને એકાત્મભાવના સિવાય બીજું કંઈ

પણ હોતું નથી.

जित रहे आग इसक की, तित देउ सुपन रहे क्योंकर ।

बिना भोमिन दुनी न छूटही, दुनी ज्यों बिन जलयर ॥ ८४ ॥

જે આત્માના હૃદયમાં પોતાના પ્રિયતમના વિરહનો અગ્નિ ભડકી ઊઠે છે તેમના સ્વપ્નનું શરીર કેવી રીતે ટકી શકે? બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજા કોઈથી પણ આ સ્વપ્નવત્ જગત છૂટી શકતું નથી. આ જગતના જીવ તો જેમ પાણી વગર જલચર રહી શકતાં નથી તેમ માયા વિના રહી શકતા નથી.

ब्रह्मसृष्टि घर इसक में, और दुनियां घर कुंहर ।

भोमिन जलें न आग इसकें, दुनी जैसे जल भर ॥ ८५ ॥

બ્રહ્મસૃષ્ટિઓનું ધામ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે અને નશ્વર જગતના જીવોએ આ અસત્ય ભૂમિકાને જ પોતાનું ઘર ગણ્યું છે. બ્રહ્માત્માઓ પ્રેમના કારણે વિરહના અગ્નિમાં બળતા નથી, જ્યારે જગતના જીવ બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે.

आग इसकें जलें ना भोमिन, आसिकों इसक घर ।

एनों लगे जुदागी आग ज्यों, इहें भागें देव कुंहर ॥ ८६ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પ્રેમને કારણે વિરહના અગ્નિમાં બળતા નથી કેમ કે આ અનુરાગી આત્માઓનો આશ્રય જ પ્રેમ છે. શ્રીરાજજીનો વિયોગ એમને અગ્નિની જેમ દાહક લાગે છે. એટલા માટે તેઓ આ માયાને જોઈને દૂર ભાગે છે. (કેમકે માયાને કારણે જ વિયોગ થાય છે.)

इहें आँखां अरस अज्जम से, दई नुकते ईलमें जगाअे ।

और उमेदां सब छोडाअे के, डकें आपमें लैयां लगाअे ॥ ८७ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. તારતમ જ્ઞાને તેમને ભ્રમરૂપી નિદ્રામાંથી જાગૃત કરી દીધા છે. એટલા માટે સંસારની બધી ઈચ્છાઓમાંથી છોડાવીને સ્વયં શ્રીરાજજીએ એમને પોતાની તરફ ફેરવી લીધા છે.

बस्तर भूषन सब इसक के, इसक सेज्या सिनगार ।

इसक डक भिलवत, इहें छाही डक भरतार ॥ ८८ ॥

શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો બધાં પ્રેમથી પૂર્ણ છે. તેમની શય્યા (સેજ) પણ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. અંતરંગ મૂલમિલાવામાં શ્રી શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના જ પ્રેમના અંગ સ્વરૂપ છે.

जुगल सूरूप जब बैठत, इसक जाने दिल की सब ।

इसक भोल काहें जिन छेतको, उतर पावे दूजा दिल तब ॥ ८९ ॥

જ્યારે યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજી મૂલમિલાવામાં સિંહાસન પર બિરાજમાન થાય છે ત્યારે તેઓ બધા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયના પ્રેમને જાણી લે છે. જ્યારે તેઓ પણ કોઈને પ્રેમપૂર્વક બોલાવે છે ત્યારે બીજા બ્રહ્માત્માઓને તેમનો ઉત્તર તેમના ભાવોને અનુરૂપ મળી જાય છે.

જુગલ સરૂપ ઈત બૈઠત, દોઊં દિલકી પાવેં મોમન ।

એક બચન મુખ બોલતે, પાવેં પડ ઉતર આધે સુકન ॥ ૧૦૦ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજ શ્યામાજી સિંહાસન પર બિરાજમાન થાય છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓ તે બન્નેના હૃદયના ભાવ જાણી જાય છે. જ્યારે તેમના મુખારવિંદથી એક વચન બોલે છે તે જ સમયે માત્ર અર્ધું વચન બોલવાથી બ્રહ્માત્માઓ તેમનો ઉત્તર આપી દે છે.

ઈસક બોલેં સુનેં ઈસક, સબ ઈસકે કી બિસાત ।

જો ગુઝ દિલ માસૂક કી, સો આસિક સે જાની જાત ॥ ૧૦૧ ॥

આ રીતે પરમધામ મૂલમિલાવામાં પ્રેમથી જ બોલવાનું અને પ્રેમથી સાંભળવાનું હોય છે. ત્યાંની બધી સામગ્રી પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એટલું જ નહિ શ્રીરાજજીના હૃદયની ગૂઢ વાતો પણ અનુરાગી આત્માઓ પ્રેમપૂર્વક જાણી જાય છે.

મોમિન આસિક હકકે, સો હકકી જાને દેં બબર ।

તો હકેં કિયા અરસ અપના, જો થે મોમિન દિલ ઈન પર ॥ ૧૦૨ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના અનુરાગી છે. એટલા માટે તેઓ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપની પિછાણ કરી આ જગતમાં તેને પ્રકાશિત કરે છે. શ્રીરાજજીએ એમના હૃદયને પોતાનું પરમધામ એટલા માટે બનાવ્યું કેમકે એમના હૃદયમાં હંમેશાં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું જ ચિંતન રહે છે.

આસિક માસૂક દો અંગ, દોઊ ઈસકેં હોત એક ।

તો આસિક માસૂક કે દિલ કો, ક્યોં ના કહે ગુઝ વિવેક ॥ ૧૦૩ ॥

જો કે અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓ અને પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજી પ્રકટ (લીલા) રૂપે ભિન્ન - ભિન્ન છે. પરંતુ પ્રેમસૂત્રમાં બંધાયા પછી બન્ને અદ્વૈત સ્વરૂપ છે. તેથી અનુરાગી આત્માઓ પ્રિયતમ ધણીના હૃદયની ગૂઢ વાતો પ્રગટ કેમ ન કરે ?

તો મોમિનોં દિલ અપના, જીવતે અરસ કેહેલાયા ।

જો ઈસક માસૂક કે દિલ કા, ઊપર સરૂપે દેખેં પાયા ॥ ૧૦૪ ॥

તેથી આ જગતમાં પણ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. આ જ કારણે તેઓએ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના બાહ્ય સ્વરૂપનું દર્શન માત્ર કરવાથી જ તેમના હૃદયના પ્રેમને જાણી લીધો છે.

જો કદુએ ચીજ અરસમેં, સો સૂરત સબ ઈસક ।

સો લાડ લજત સુખ લેત હેં, સબ રૂહેં હાદી હક ॥ ૧૦૫ ॥

પરમધામની બધી વસ્તુઓ શ્રીરાજજીના શાશ્વત પ્રેમ સ્વરૂપ જ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજી અને શ્રીશ્યામાજી સાથે બધી રીતનાં આનંદ સુખ (લાડ પ્યાર) પામે છે.

ઈસક સુખ અરસ બિના, કહૂં પૈદા દુની મેં નાહેં ।

તો હકેં નામ ધરાયા આસિક, જો ઈસક આપકે માહેં ॥ ૧૦૬ ॥

પરમધામ સિવાય આ નશ્વર જગતમાં ક્યાંય પણ શાશ્વત પ્રેમનો આનંદ નથી. એટલા માટે શ્રીરાજજીએ સ્વયંને અનુરાગી (પ્રિયતમ) કહ્યા કેમકે આ સમગ્ર પ્રેમ તેમના જ હૃદયમાં રહેલો છે.

યાતો ઇસક હાઠી મિને, જાકો હકેં કહ્યા માસૂક ।

હક કા સુકન સુન આસિક, હાએ હાએ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૧૦૭ ॥

કાં તો આ પ્રેમ શ્રીશ્યામાજીમાં છે જેને સ્વયં શ્રીરાજજીએ પોતાના પ્રેમપાત્ર (માશૂક) કહ્યા છે. દુઃખની વાત એ છે કે આ રીતે શ્રીરાજજીનાં આ પ્રેમપૂર્ણ વચનોને સાંભળીને પણ અનુરાગી આત્માઓનું હૃદય ટુકડે-ટુકડા થતું નથી.

સુકજો ભી યોં કહ્યા, પ્રેમ ચોદે તબકોં નાહિં ।

બ્રહ્મસૃષ્ટ બ્રહ્મ નિસબતી, પ્રેમ હૈ તિન માહિં ॥ ૧૦૮ ॥

શ્રી શુકદેવજીએ પણ આ જ કહ્યું છે કે આ ચોદ લોકમાં ક્યાંય પણ શાશ્વત પ્રેમ નથી. આ તો માત્ર પરબ્રહ્મ પરમાત્માની અંગના બ્રહ્મ સૃષ્ટિઓમાં જ છે.

ઔર ઇસક માહેં રૂહન, હકેં અરસ કહ્યો જાકો દિલ ।

હકેં દિલ દે રૂહોં દિલ લિયા, યોં એક હુએ હિલ મિલ ॥ ૧૦૯ ॥

આ પ્રેમ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં મોજૂદ છે. જેને શ્રીરાજજીએ પરમધામની સંજ્ઞા આપી છે. સ્વયં શ્રીરાજજીએ પોતાના હૃદયની અમૂલ્ય નિધિ (ખજાનો) બ્રહ્માત્માઓને આપી અને તેમના હૃદયને પોતાની તરફ ખેંચી લીધું. (સ્વયંમાં સમાવી લીધું) આ રીતે બન્ને પરસ્પર એકાકાર થઈ ગયાં છે.

ના તો હક આદમી કે દિલ કો, અરસ કહેં ક્યોં કર ।

પર એ આસિક માસૂક કી વાહેદત, બિના આસિક ન કોઈ કાદર ॥ ૧૧૦ ॥

નહિ તો શ્રીરાજજી સ્વપ્રવત્ જગતના મનુષ્યના હૃદયને પરમધામની સંજ્ઞાથી કેવી રીતે સુશોભિત કરે ? પરન્તુ આ તો અનુરાગી આત્મા (આસિક) તથા પ્રિયતમ ધણી (માશૂક) ના એકાત્મભાવની વાત છે. અનુરાગી આત્માઓ સિવાય બીજા કોઈ પણ આ પ્રેમભાવને સમજવા સમર્થ નથી.

એ જાહેર લિખ્યા ફુરમાન મેં, રૂહેં ઉતરીં લાહૂત સે ।

એહેલ અલ્લા તો કહે, જો ઇસક હૈ ઈનોં મેં ॥ ૧૧૧ ॥

કુરાનમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી આ નશ્વર જગતમાં અવતરિત થયા છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓને પરબ્રહ્મ પરમાત્માના પ્રેમી ભક્ત (અહલ-અલ્લાહ) એટલા માટે કહેવામાં આવ્યા છે કે એમનું હૃદય શાશ્વત પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે.

ઇસક હૈ વાહેદત મેં, કહૂં પાઈએ ન દૂજે ઠૌર ।

દૂજે ઠૌર તો પાઈએ, જો હોવે કોઈ ઔર ॥ ૧૧૨ ॥

ખરેખર અદ્વૈત સ્વરૂપ પરમધામમાં જ પ્રેમ છે. તેમના સિવાય બીજા કોઈ સ્થાનમાં પ્રેમ નથી. બીજા

સ્થાને મળતી વાત ત્યારે કહેવામાં આવે જ્યારે પરમધામ સિવાય બીજા કોઈ સ્થાનનું અસ્તિત્વ હોય.

ઈસક નિસાની હક કી, સો પાઈએ સાંચ કે માહિં ।

સાંચ અરસ આગૂં વાહેદત કે, એ ઝૂઠ જરા ભી નાહિં ॥ ૧૧૩ ॥

પ્રેમ પરમાત્માનું જ સ્વરૂપ છે અને તે સત્ય પરમધામમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. આ અદ્વૈત પરમધામ સમક્ષ નશ્વર જગતનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી.

એ ઝૂઠા ફરેબ કછુએ નહીં, જામેં આએ અંહમદ મોમન ।

એહી નિસાની ઈસક કી, જાકે અસલ અરસ મેં તન ॥ ૧૧૪ ॥

ખરેખર આ નશ્વર જગતનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી. જેમાં સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી (અહમદ) પોતાના બ્રહ્મ આત્માઓની સાથે અવતરિત થયા છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓને પ્રેમ સ્વરૂપા (પ્રેમના પ્રતીક) એટલા માટે કહ્યા છે કેમકે એમનું મૂલ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) દિવ્ય પરમધામમાં છે.

ઈસક નામ અરસ સે, ખેલમેં લ્યાએ મહંમદ ।

એ ક્યા જાને નસલ આદમ, જો ખાકી બુત સબ રદ ॥ ૧૧૫ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજી સર્વપ્રથમ દિવ્ય પરમધામથી પ્રેમનો શાશ્વત સંદેશ લઈ આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. નશ્વર શરીર ધારણ કરવાવાળા જગતના સામાન્ય માનવો પરમધામના શાશ્વત પ્રેમને કેવી રીતે સમજી શકે ?

એ જાને અરવાહેં અરસ કી, જિનકી ઈસક બિલાત ।

એ ક્યા જાને પૈદા કુંન કી, હક આસિક માસૂક કી બાત ॥ ૧૧૬ ॥

આને તો પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેનું આશ્રય સ્થાન જ પ્રેમ છે. પરમાત્મા દ્વારા ‘હો જા’ (કુંન) કહેવા માત્રથી ઉત્પન્ન સ્વપ્રવત્ જગતના આ જીવ શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયની વાતને કેવી રીતે જાણી શકે છે ?

અરસ ઈસક હક હાદી રૂહેં, યાકી દુખી ન જાને કોએ ।

ઈસક અરસ સો જાનહીં, જો કાયમ વતની હોએ ॥ ૧૧૭ ॥

દિવ્ય પરમધામના શાશ્વત પ્રેમને શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે. નશ્વર જગતના જીવ એને જાણતા નથી. અખંડ પરમધામમાં રહેવાવાળા આત્માઓ જ પરમધામના પ્રેમને જાણી શકે છે.

દુનિયાં ચૌદે તબકોં, કિન નિરને કરી ન સૂરત હક ।

તિન હક કે દિલ મેં પૈઠકે, કરું જાહેર હક ઈસક ॥ ૧૧૮ ॥

આ ચૌદ લોકના જીવોમાં આજ સુધી કોઈ પણ પરમાત્માનું સ્વરૂપ દેઢ નથી કરી શક્યા. આવા પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી હું તેમના પ્રેમને પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું.

તો અરસ હુઆ દિલ મોમિન, જો જાહેર કિયા ગુઝ એ ।

હક હાદી ગુઝ મોમિન, કોઈ ઔર ન કાદર ઈનકે ॥ ૧૧૯ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના હૃદયના આ ગૂઢ રહસ્ય સ્વરૂપ પ્રેમને પ્રગટ કરવાના કારણે જ

બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમધામ કહેવાયું છે. શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીના હૃદયનાં ગૂઢ રહસ્યોને બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ પણ સમજવા માટે સમર્થ નથી.

તો પાયા ખિતાબ અરસ કા, ના તો દિલ આદમી અરસ ક્યોં હોએ ।

એ હક હાદી મોમિન બાતૂન, ઔર બૂઝે જો હોવે કોએ ॥ ૧૨૦ ॥

એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામની શોભા પ્રાપ્ત થઈ છે. નહિ તો મનુષ્યનું હૃદય પરમધામ કેવી રીતે હોઈ શકે ? આ રીતે શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના આંતરિક (અવ્યક્ત) રહસ્યને તેમના સિવાય બીજું કંઈ હોય ત્યારે સમજી શકે છે.

મુખારવિંદ મેહેબૂબ કા, સુખ દેત હક સૂરત ।

જુગલ કિસોર સોભા લિએ, દોઊ બૈઠે એક તખત ॥ ૧૨૧ ॥

પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીનું મુખારવિંદ તથા તેમનું સમગ્ર સ્વરૂપ હંમેશાં આનંદપ્રદ છે. એવી અનુપમ શોભા ધારણ કરી યુગલ સ્વરૂપ શ્રી રાજશ્યામાજી બન્ને એક જ સિંહાસનમાં બિરાજમાન થાય છે.

દોઊ સરૂપ અતિ ઉજલ, કે જોત ખૂબિયોં મેં ખૂબ ।

ઈસક કલા સબ પૂરન, રસ ઈસક ભરે મેહેબૂબ ॥ ૧૨૨ ॥

બન્ને સ્વરૂપ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. તેમાંથી પ્રગટ થતાં જ્યોતિર્મય કિરણો અપાર શોભાયુક્ત છે. તેઓ પ્રેમની બધી કલાઓથી પરિપૂર્ણ છે. આવા પ્રિયતમ ધણીનું હૃદય સર્વદા પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે.

નૈન શ્રવન મુખ નાસિકા, ચારોં અંગ ગેહેરે ગંભીર ।

અરસ આકાસ સિંધ તેજ કા, તાએ ચારોં નેહેરેં ચલિયાં ચીર ॥ ૧૨૩ ॥

તેમનાં નયન, શ્રવણ અંગ (કાન), મુખારવિંદ તથા નાસિકા વગેરે ચારેય અંગો સાગરની જેમ અત્યંત ગંભીર છે. એવું જણાય છે કે આ ચારેય અંગોનું તેજ નહેરોની જેમ પરમધામના નભમંડલરૂપી સમુદ્રને ચીરતું આગળ વધે છે.

એક મુખ કે સુખ મેં કે સુખ, ઔર કે સુખ માહેં નૈન ।

સુખ કેતે કહું નૈન અંગ કે, મુખ ગિનતી ન આવે બૈન ॥ ૧૨૪ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભાના એક સુખમાં પણ અનેક સુખો સમાયેલાં છે. આ રીતનાં અનેક સુખ તેમના નયનોમાં સમાયેલાં છે. આ નયનોનાં સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમની ગણતરી શબ્દો દ્વારા થઈ શકતી નથી.

શ્રવન અંદર સુખ ક્યોં કહું, જો સુખ સાગર આરામ ।

ક્યોં નિકસે રૂહ ઈન સે, એ અંગ સુખ સ્યામા સ્યામ ॥ ૧૨૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના શ્રવણ અંગમાં મોજૂદ સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આ તો સાક્ષાત્ વિશ્રાંતિ (આરામ)નો જ સુખ સાગર છે. આ સુખોમાં ગરકાવ થયેલા બ્રહ્મ આત્માઓ તેમાંથી કેવી રીતે બહાર નીકળી શકે ? આ તો ખુદ શ્યામા-શ્યામનાં અંગોનું સુખ છે.

અંગ રૂહ અરસ કી નાસિકા, એ બલ જાનત રૂહ કો કોએ ।

ચોદે તબક સું ફોડકે, ઈત લેત અરસ ખુસબોએ ॥ ૧૨૬ ॥

પરમધામના બ્રહ્માઆત્માઓ જ શ્રીરાજજીની નાસિકાનું સુખ ગ્રહણ કરી શકે છે. બ્રહ્માઆત્માઓના સામર્થ્યને કોઈ વિરલા જ જાણે છે. કેમકે બ્રહ્માઆત્માઓ અહીં બેઠા બેઠા આ ચૌદ લોક તથા શૂન્યમંડલને પણ પાર કરી પરમધામની સુગંધ પ્રાપ્ત કરે છે.

એસા બલ રૂહ અરસ કે, તો બલ હક હોસી કિન વિધ ।

એ બેવરા જાને પાક મોમિન, જિન હક અરસ દિલ સુધ ॥ ૧૨૭ ॥

જ્યારે પરમધામના આત્માઓમાં પણ એટલી ક્ષમતા છે તો સ્વયં પરમધામના ધણી શ્રીરાજજીમાં કેટલી અધિક શક્તિ હશે ? પવિત્ર હૃદયી બ્રહ્માઆત્માઓ જ એમનું નિરૂપણ કરી શકે છે, જેમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીની પિછાણ છે.

સુખ કહૂં મીઠી જુબાન કે, કે સુખ કહૂં લાલ અધૂર ।

કે સુખ કહૂં રસ ભરે બચન, જો બોલત માહેં મધૂર ॥ ૧૨૮ ॥

શ્રીરાજજીની મધુર રસપૂર્ણ જીભ તથા લાલાશવાળા અધરોષ્ઠથી પ્રાપ્ત સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જ્યારે સ્વયં તેઓ પોતાની મધુરવાણીથી માધુર્ય રસપૂર્ણ વચનો બોલે છે તે સમયનાં સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

દોઊં માહોં માહેં જબ બોલહીં, તબ મીઠે કેસે લગત ।

કોઈ રૂહ જાને અરસ કી, જિત હક હુકમ જાગૃત ॥ ૧૨૯ ॥

શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજી અરસપરસ વાર્તાલાપ કરતાં એટલાં સુંદર સુશોભિત લાગે છે કે આ શોભાને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે. કેમકે તેઓ જ શ્રીરાજજીના આદેશથી જાગૃત થયા છે.

જાનોં કે જોવન ચઢતા, એસે નિત દેખત નૌતન ।

ગુન પખ અંગ ઈંદ્રિયાં, બઢતા નૂર રોસન ॥ ૧૩૦ ॥

શ્રીરાજશ્યામાજીની શોભા નવયૌવનયુક્ત નિત્ય નૂતન જોવા મળે છે. તેમના ગુણ, પક્ષ, અંગ, ઈન્દ્રિયોથી હંમેશાં તેજોમય આત્મા વધતી જોવા મળે છે.

જાનોં કે પલ પલ ચઢતા, તેજ જોત રસ રંગ ।

પૂરન સરૂપ એહી દેખહીં, ઈસક સૂરત કે સંગ ॥ ૧૩૧ ॥

એવું જણાય છે કે શ્રીરાજજીની આ તેજોમય આત્મા તથા તેમનાં રંગ-રસ પ્રત્યેક પળે વધતાં જાય છે. તેમના પૂર્ણ સ્વરૂપને તે જ આત્માઓ જોઈ શકે છે, જેઓ તેમના પ્રેમમય સ્વરૂપની સાથે જ રહે છે.

બંધ બંધ સબ ઈસક કે, ઔર ઈસકે અંગોં અંગ ।

ગુન પખ સબ ઈસક કે, સોઈ ઈસક બોલેં રસ રંગ ॥ ૧૩૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો તથા રોમે-રોમ પ્રેમથી પૂર્ણ છે. તેમના ગુણ, પક્ષ વગેરે બધા પ્રેમમય હોવાથી તેમની મધુરવાણીથી પણ આનંદ - આનંદ જ પ્રકટ થાય છે.

સબ ઈંદ્રિયાં ઈસક કી, ઈસક તત્વ રસ ધાત ।

પિંડ પ્રકૃત સબ ઈસક કે, ઈસક ભીગે અંગ ગાત ॥ ૧૩૩ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની બધી ઈન્દ્રિયો તત્ત્વ, રસ, ધાતુ તથા આખું શરીર અને સ્વભાવ

પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એટલું જ નહીં તેમનાં બધાં અંગો પ્રેમસુધાથી જ રસાયેલાં છે.

બાત બિચાર સબ ઈસક કે, ઈસકે ગાન ઈલમ ।

અંગ ક્યોં કહૂં ઈન જિમિએ, એતા ભી કેહેત હુકમ ॥ ૧૩૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં વાર્તાવિનોદ, વિચાર, જ્ઞાન વગેરે બધા પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે. આ નશ્વર જગતમાં રહીને અખંડ પરમધામનાં આ બધાં અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? એટલું પણ શ્રીરાજજીના આદેશને કારણે જ કહેવાયું છે.

સબ ચીજેં ઈત ઈસક કી, ઈસકે અરસ બિસાત ।

રૂહેં હાદી અંગ ઈસક કે, ઈસક સૂરત હક જાત ॥ ૧૩૫ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રીઓ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. પરમધામમાં સર્વત્ર પ્રેમ જ પ્રેમ વ્યાપ્ત છે. શ્રીશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં જ પ્રેમનાં અંગો છે. એટલું જ નહીં પરમધામની સઘળી સામગ્રી શ્રીરાજજીની જ પ્રેમ સ્વરૂપા છે.

સેહેજ સુભાવ સબ ઈસક કે, ઈસકે કી વાહેદત ।

હક સરૂપ સબ ઈસક કે, ઈસકે કી ખિલવત ॥ ૧૩૬ ॥

પરમધામનો સહજ સ્વભાવ જ પ્રેમ છે. ત્યાંનો એકાત્મભાવ પણ પ્રેમનો જ છે. સ્વયં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ જ પ્રેમમય છે અને પરમધામનું એકાંત સ્થળ (મૂલમિલાવા) પણ પ્રેમથી જ પરિપૂર્ણ છે.

મોહોલ મંદિર સબ ઈસક કે, ઊપર તલે સબ ઈસક ।

દસોં દિસ સબ ઈસક, ઈસક ઉઠક યા બેઠક ॥ ૧૩૭ ॥

પરમધામના બધા મહેલો તથા ભવનો પણ પ્રેમના જ છે. ત્યાં ઉપર-નીચે, દશેય દિશાઓમાં સર્વત્ર પ્રેમ જ ફેલાયેલો છે. ત્યાં ઊભાં થતાં કે બેસતાં પણ પ્રેમ જ પ્રતિબિંબિત થાય છે.

યોં અરસ સારા ઈસક કા, ઔર ઈસક રૂહોં નિસબત ।

ઈસક બિના જરા નહીં, સબ હક ઈસક ન્યામત ॥ ૧૩૮ ॥

આ રીતે સમગ્ર પરમધામ જ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ પણ પ્રેમથી ઓત-પ્રોત છે. આ રીતે પરમધામની સઘળી સંપત્તિ પ્રેમથી જ પરિપૂર્ણ છે. પ્રેમ સિવાય ત્યાં બીજું કંઈ નથી.

નેક કહી હક ઈસક કી, પર ઈસક બડા વિસ્તાર ।

ઈનકો બરનન ન હોવહીં, ન આવે માહેં સુમાર ॥ ૧૩૯ ॥

આ રીતે અહીં પ્રેમનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ કરવામાં આવ્યું છે. પરન્તુ એનો વિસ્તાર બહુ જ મોટો છે. એનું વર્ણન જ થઈ શકે નહીં. કેમકે પ્રેમનો મહિમા શબ્દોની સીમામાં બંધાતો જ નથી.

સુનો મોમિનોં ઈસક કી, નેક ઔર ભી દેઉં ખબર ।

અરસ આસિક માસૂક કી, જ્યોં ઔરોં ભી આવે નજર ॥ ૧૪૦ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! સાંભળો, હું પ્રેમની બાબતમાં વધુ વિવરણ આપી રહ્યો છું, જેથી પરમધામ

અને શ્રીરાજજી શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના વિષયમાં અન્ય લોકોને પણ જાણ થઈ જાય.

રબદ હુઆ ઈસક કા, હક હાદી કી ખિલવત માહે ।

ઈત કમ જ્યાદા હૈ નહીં, અરસ ઈસક બેવરા નાહે ॥ ૧૪૧ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં શ્રીરાજશ્યામાજી અને બ્રહ્મ-આત્માઓ વચ્ચે પ્રેમ સંવાદ થયો. જ્યાં ઓછા વધારેનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી હોતો એવી અદ્વૈત ભૂમિકામાં પ્રેમનું નિરૂપણ કેવી રીતે થઈ શકે ?

એ બેવરા તિત હોવહીં, જિત બિછોહા હોએ ।

સો તો વાહેદત મેં હૈ નહીં, હોએ બિછોહા માહે દોએ ॥ ૧૪૨ ॥

આ નિરૂપણ તો ત્યાં જ સંભવી શકે જ્યાં વિયોગ થતો હોય. અદ્વૈત ભૂમિ પરમધામમાં વિયોગ હોતો નથી. વિયોગ તો માત્ર દ્વૈત ભૂમિ (નશ્વરજગત)માં જ સંભવે છે.

હકેં ચાહ્યા કરું બેવરા, દેખાગિં રૂહોં કોં ।

ઈસક ન પાઈએ બિના જુદાગી, સો ક્યોં હોવે વાહેદત મોં ॥ ૧૪૩ ॥

શ્રીરાજજીએ વિચાર કર્યો કે હું પ્રેમનું નિરૂપણ કરી બ્રહ્મ-આત્માઓને મારી પ્રભુતાનો અનુભવ કરાવું. ખરેખર વિયોગ વિના પ્રેમનું નિરૂપણ સંભવ જ નથી. પરંતુ અદ્વૈત ભૂમિમાં એનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી.

તાથેં દૈ નેક ફરામોસી, રૂહોં કો માહે અરસ ।

હાંસી કરને ઈસક કી, દેખેં કૌન કમ કૌન સરસ ॥ ૧૪૪ ॥

તેથી શ્રીરાજજીએ મૂલમિલાવામાં જ બ્રહ્માત્માઓના હૃદય પર ભ્રમ (ફરામોશી)નું આવરણ નાંખી દીધું. જેથી કરીને તેમનો પ્રેમમય ઉપહાસ થાય. જેથી તેઓ સ્વયં સમજી શકે કે કોનો પ્રેમ ઓછો અને કોનો વધારે છે.

એ જૂઠા ખેલ દેખાઈયા, એ જો ચૌદે તબક ।

હમ જાને આએ ખેલ બીચ મેં, જિત તરફ ન પાઈએ હક ॥ ૧૪૫ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડી તેમના હૃદયમાં ભ્રમનું આવરણ નાંખી તેમને આ ચૌદ લોકનો નશ્વર ખેલ દેખાડ્યો છે. આથી તેમને એવું લાગે છે કે અમે આવા જ નશ્વર જગતમાં આવ્યા છીએ જ્યાં પરમાત્માની કોઈ દિશા જ મળતી નથી.

ઈત ઈસક કહાં પાઈએ, આગ પાની પથર પૂજત ।

એ ખેલ દેખ્યા એક નિમખ કા, જાનોં હો ગઈ કે મુદત ॥ ૧૪૬ ॥

આ નશ્વર જગતમાં જ્યાં અગ્નિ, જલ તથા પથ્થરની પૂજા થાય છે ત્યાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો પ્રેમ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થશે. વાસ્તવમાં આ નશ્વર ખેલ એક ક્ષણમાં જ દેખાડવામાં આવ્યો છે પરંતુ એવું લાગે છે કે કોઈ લાંબો સમય પસાર થઈ ગયો હોય.

જૂઠ હમ દેખ્યા નહીં, જૂઠ રહે ન હમારી નજર ।

પટ આડે ખેલ દેખાઈયા, સો દેને ઈસક ખબર ॥ ૧૪૭ ॥

ખરેખર આ નશ્વર જગતના ખેલને આપણે જોયો જ નથી. કેમ કે આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ આ મિથ્યા જગત ટકી શકતું નથી. આ તો શ્રીરાજજીએ ભ્રમનું આવરણ નાંખીને બતાવ્યો છે. કેમ કે એની આડસમાં તેઓ આપણને દિવ્ય પ્રેમનું ભાન કરાવવા ઈચ્છે છે.

ઐસા ખેલ દેખાઈયા, જાને હમ આએ માહેં ઈન ।

ઈસક હમમેં જરા નહીં, સુધ હક ન આપ વતન ॥ ૧૪૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આપણને ભ્રમનું આવરણ નાંખી એવો ખેલ દેખાડ્યો છે જેથી આપણને લાગે છે કે આપણે આ ખેલમાં આવી ગયા છીએ. અહીં આવ્યા બાદ આપણી અંદર જરા જેટલો પણ પ્રેમભાવ રહ્યો નહીં અને ન તો શ્રીરાજજીનું, સ્વયં પોતાનું તેમજ પરમધામનું કંઈ ભાન જ રહ્યું નથી.

ઈન ઈસકેં હમારે ઐસા કિયા, એ જો જૂઠે ચૌદે તબક ।

તિન સબોં કાયમ કિએ, ઐસે હમારે ઈસક ॥ ૧૪૯ ॥

શ્રીરાજજીના પ્રેમે આપણને એવી શક્તિ આપી કે જેના દ્વારા આપણા આ નશ્વર જગતના ચૌદ લોકના બધા જીવોને અખંડમુક્તિ સ્થળ પ્રાપ્ત કરાવી દીધું છે.

જલાએ દિએ સબ ઈસકેં, હો ગઈ સબ અગિન ।

એક જરા કોઈ ના બચ્યા, બીચ આસમાન ધરન ॥ ૧૫૦ ॥

આ શાશ્વત પ્રેમે નશ્વર જગતની બધી ભ્રાંતિઓ ઉડાડી દીધી. જેથી સર્વત્ર પ્રિયતમ ધણીના વિરહની આગ બળતી જોવા મળી. એટલા માટે ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી કોઈ પણ આ વિરહ વેદનાથી બચી શક્યું નથી.

હમ જાને ઈસક ન હમપેં, હમ પર હંસસી નૂરજમાલ ।

હમારે ઈસકેં બ્રહ્માંડ કા, કિયા જો ઐસા હાલ ॥ ૧૫૧ ॥

આપણને હમણાં સુધી જાણ હતી કે આપણી પાસે પ્રેમ નથી, એટલા માટે શ્રીરાજજી આપણી હાંસી કરશે. પરંતુ આપણા પ્રેમે તો સમગ્ર બ્રહ્માંડનું સ્વરૂપ જ પરિવર્તિત કરી દીધું છે.

ઈસ વાસ્તે ખેલ દેખાઈયાં, વાસ્તે બેવરે ઈસક કે ।

કોઈ આયા ન ગયા હમમેં, બૈઠેં અરસ મેં દેખેં એ ॥ ૧૫૨ ॥

શ્રીરાજજીએ પ્રેમના નિરૂપણ માટે જ આ નશ્વર જગતનો આ ખેલ દેખાડ્યો છે. વાસ્તવમાં આપણે બ્રહ્માત્માઓમાંથી ન કોઈ પરમધામથી અહીં આવ્યા છીએ અને ન કોઈ અહીંથી જશે. આપણે સૌ પરમધામમાં બેઠાબેઠા આ ખેલ જોઈ રહ્યા છીએ.

કહે મહામત હુકમેં દેખાઈયા, ઐસી કર હિકમત ।

હમ દેખ્યા ઈસક બેવરા, બૈઠેં બીચ ખિલવત ॥ ૧૫૩ ॥

મહામતિ કહે છે, શ્રીરાજજીના આદેશે જ આ રીતે સંસારની યુક્તિપૂર્વક રચના કરી આ ખેલ દેખાડ્યો છે. આપણે બ્રહ્માત્માઓએ પરમધામ મૂલમિલાવામાં બેઠાબેઠા જ પ્રેમનું આ નિરૂપણ જોઈ લીધું છે.

મુખકમલ મુકટ છબિ, મંગલાચરણ

યાદ કરો હક મોમિનોં, ખેલ મેં અપના ખસમ ।

હકે કૌલ ક્રિયા ઉતરતે, અલસ્તો બેરબ કુંમ ॥ ૧ ॥

હે બ્રહ્મ-આત્માઓ ! આ નશ્વર જગતમાં આપણા પ્રિયતમ ધણી પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું સ્મરણ કરો. તેમણે આપણને જગતમાં ઉતારતાં “શું હું તમારો સ્વામી નથી” એવું કહ્યું.

તબ રૂહોં બલે કહ્યા, બીચ હક ખિલવત ।

મજકૂર ક્રિયા હકે તુમસોં, વહ જિન ભૂલો ન્યામત ॥ ૨ ॥

ત્યારે બ્રહ્માત્માઓએ મૂલમિલાવામાં આ પ્રમાણે કહ્યું, “નિશ્ચય જ આપ અમારા સ્વામી છો”. હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીએ તમોને બીજી પણ અનેક વાતો કરી છે. અમૂલ્ય નિધિ સમાન તે વાતોને ભૂલો નહીં.

હુકમેં એ કુંજ લ્યાયા ઈલમ, હુકમેં લે આયા ફુરમાન ।

દઈ બઝાઈ રૂહોં હુકમેં, હુકમેં દઈ ભિસ્ત જહાન ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ જ તારતમ જ્ઞાનરૂપી આ ચાવી લઈ આવ્યો છે અને તે કુરાનનું જ્ઞાન પણ લઈ આવ્યો છે. આ આદેશે બ્રહ્માત્માઓને મહિમા આપી, સંસારના જીવોને અખંડ મુક્તિસ્થળમાં સ્થાન અપાવ્યું છે.

હુકમેં હાદી આઈયા, ઔર હુકમેં આએ મોમન ।

ઔર ફુરમાન ભેજ્યા ઈનપેં, હકે કુંજ ભેજી બૈઠ વતન ॥ ૪ ॥

આ આદેશને કારણે સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી તથા બ્રહ્મ આત્માઓનું આ જગતમાં અવતરણ થયું છે. શ્રીરાજજીએ પરમધામમાં બેસી પોતાના આદેશ દ્વારા પોતાના બ્રહ્માત્માઓને માટે કુરાનનો સંદેશો મોકલ્યો અને તેને સ્પષ્ટ કરવા માટે તારતમ જ્ઞાનરૂપી ચાવી મોકલી છે.

ઔર ભી હુકમેં એ ક્રિયા, લિયા રૂહ અલ્લા કા ભેસ ।

પેહેચાન દઈ સબ અરસોં કી, માહેં બૈઠે દે આવેસ ॥ ૫ ॥

એના સિવાય શ્રીરાજજીના આદેશે બીજું પણ એક મહાન કાર્ય કર્યું છે. તેમણે સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીનો વેશધારણ કરી આ જગતમાં આવી પોતાના આવેશ દ્વારા ક્ષર, અક્ષર, અક્ષરાતીત (મૃત્યુલોક, વૈકુંઠ, અક્ષરધામ તથા પરમધામ વગેરે)ની ઓળખાણ (પિછાણ) કરાવી છે.

ઈલમ દિયા સબ અરસોં કા, કહૂં જરા ન રહી સક ।

હમ હાદી મોમિન સબ મિલ, કરેં જારી વાસ્તે ઈસક ॥ ૬ ॥

તેણે મૃત્યુલોકથી લઈને પરમધામ સુધી બધા ધર્મોનું જ્ઞાન આપ્યું, જેથી કોઈમાં પણ લેશમાત્ર સંશય રહ્યો નહીં. એટલા માટે હવે આપણે બધા બ્રહ્મ-આત્માઓ શ્રી શ્યામાજીની સાથે મળી શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમને વ્યક્ત કરવા માટે બ્રહ્મ જ્ઞાન સ્વરૂપ તારતમ જ્ઞાનનો પ્રચાર-પ્રસાર કરીએ.

ઔર જેતી કિતાબેં દુનીમેં, તિન સબોં પોહોંચી સરત ।

સો સબ ખોલી કિતાબેં હુકમેં, કેહે દઈ સબોં કયામત ॥ ૭ ॥

આ નશ્વર જગતમાં જેટલા પણ ધર્મગ્રન્થો છે તે બધાની ભવિષ્યવાણી ચરિતાર્થ થવાનો સમય

આવી ગયો છે. શ્રીરાજજીના આદેશે તે ધર્મગ્રન્થોનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરી દીધાં અને બધાને આત્મ-જાગૃતિનો સમય બતાવી દીધો છે.

ફિરાએ દિએ સબ ફિરકે, સબ આએ બીચ હક દીન ।

ભિસ્ત દઈ હમ સબન કો, લ્યાએ સબ હક પર યકીન ॥ ૮ ॥

વિવિધ મત-મતાન્તરોને માનવાવાળા લોકોના હૃદયના ભાવોનું પણ પરિવર્તન કરી દીધું, જેથી તેઓ એક જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માને સ્પષ્ટ કરવાવાળા ધર્મ (શ્રીકૃષ્ણ પ્રણામી ધર્મ)ને શરણે આવી ગયા. જે જીવોએ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રત્યે શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરી છે, તે બધાને અમોએ અખંડ મુક્તિ સ્થળોમાં સ્થાન અપાવી દીધું છે.

બકા તરફ કોઈ ન જાનત, એ જો ચૌદે તબક ।

સો રાત મેટકે દિન કિયા, પટ ખોલ અરસ હક ॥ ૯ ॥

આ ચૌદ લોકમાં આજ સુધી કોઈ પણ અખંડ પરમધામ વિશે કંઈ જાણતું ન હતું. એટલા માટે અજ્ઞાન અંધકાર રૂપી રાત્રિને મિટાવી તારતમ જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશમાં દિવ્ય પરમધામનાં દ્વાર ખોલી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખાણ કરાવી આપી.

ઐસા ખેલ ઈન ભાંતકા, યામેં ગઈ ના કબૂં કિન સક ।

તાકો સાફ કિએ હમ હુકમેં, સબ જલે બીચ ઈસક ॥ ૧૦ ॥

નશ્વર જગતનો આ ખેલ જ આ રીતનો છે કે એમાં આ જ સુધી કોઈના સંશય મટ્યા નથી. પરન્તુ શ્રીરાજજીના આવેશે તે બધાના સંદેહનું નિવારણ કરી દીધું, જેથી તેઓ બધા પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાં બળીને ધામધણીના પ્રેમથી પવિત્ર થઈ ગયા છે.

હમ માંગેં ઈસક વતની, આઈ હમપેં હક ન્યામત ।

હમેં ઐસા ખેલ દેખાઈયા, ઈત બૈઠે દેખેં ખિલવત ॥ ૧૧ ॥

આ નશ્વર જગતમાં આવીને આપણે દિવ્ય પરમધામના શાશ્વત પ્રેમની ઈચ્છા કરી. તેથી શ્રીરાજજીએ આપણને આપણો પ્રેમ આપી પરમધામની સઘળી સંપત્તિઓનો અનુભવ કરાવ્યો. ખરેખર શ્રીરાજજીએ આપણને નશ્વર જગતનો એવો ખેલ બતાવ્યો છે જ્યાં બેસી આપણે મૂલમિલાવાનાં દર્શન કરીએ છીએ.

ઐસે કિએ હમેં ઈલમેં, કોઈ છિપી ન રહી હકીકત ।

જાહેર ગુઝ સબ અરસોં કી, ઐસી પાઈ હક મારફત ॥ ૧૨ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાને આપણને એટલા સમર્થ બનાવ્યા કે હવે અમારાથી પરમધામની કોઈ પણ યથાર્થતા છૂપી રહી નથી. હવે આપણે મૃત્યુલોકથી લઈ પરમધામનાં બધાં ગૂઢ રહસ્યો સ્પષ્ટ કરી શકીએ છીએ. અમોને એવી પૂર્ણ પિછાણ આપી છે.

હમ ઝૂઠી જિમી બીચ બૈઠકે, કરેં જાહેર હક સૂરત ।

એહી ખ્વાબ કે બીચમેં, બતાએ દઈ વાહેદત ॥ ૧૩ ॥

હવે આપણે આ નશ્વર જગતમાં બેસીને પણ શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કરી રહ્યા છીએ. કેમકે આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ શ્રીરાજજીએ આપણને એકાત્મભાવની પિછાણ કરાવી દીધી

છે.

તો એ ઝૂઠી જિમી કાયમ હુઈ, એસી હક બરકત ।

જાને આગૂં કહ્યા રસૂલને, દેસી હમ સબોં ભિસ્ત ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશમાં એટલી શક્તિ છે કે આ સ્વપ્રવત્ જગતને પણ તેમણે અખંડ કરી દીધું છે. પહેલાંથી જ રસૂલ મહંમદે કહી દીધું હતું કે બ્રહ્મ આત્માઓ અંતિમ સમયમાં પ્રગટ થઈ બધા જીવોને મુક્તિ સ્થળનું સુખ આપશે.

ઈલમેં એસે બેસક કિએ, ઈત બેઠે પાઈએ સુધ ।

હમ ઈત આએ બિના, દેખી બેલકી સબ વિધ ॥ ૧૫ ॥

તારતમ જ્ઞાને આપણને આ રીતે સંદેહ-રહિત બનાવી દીધા કે હવે આપણે અહીં બેઠાબેઠા પરમધામની સંપૂર્ણ ભાળ મેળવી લીધી છે. ખરેખર તો આ જગતમાં આવ્યા વિના જ આપણે જગતની સઘળી યથાર્થતા જાણી લીધી છે.

હમ તેહેકીક રૂહેં અરસ કી, ઈન ઈલમેં કિએ બેસક ।

એ દેખ્યા બેલ ઝૂઠા જાન કે, ક્યોં છોડેં બરનન હક ॥ ૧૬ ॥

આ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આપણને દૃઢ જાણ થઈ કે આપણે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ છીએ અને જાણી જોઈને આ નશ્વર જગતનો બેલ જોઈ રહ્યા છીએ. એટલા માટે અહીં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરવું કેમ છોડીએ ?

કહ્યા રસૂલેં ફુરમાન મેં, અરસ દિલ મોમન ।

હમ ઔર ક્યોં કેહેલાઈએ, બિના અરસ હક વતન ॥ ૧૭ ॥

રસૂલ મહંમદે પણ કુરાનમાં આ જ કહ્યું છે કે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમધામ છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીના પરમધામ સિવાય અમારું બીજું કયું સ્થાન હોય શકે છે ?

તાથેં ફેર ફેર બરનન, કરેં હક બકા સૂરત ।

હુકમેં ઈલમ યોં કેહેવહીં, કોઈ ઔર ન યા બિન કિત ॥ ૧૮ ॥

તેથી શ્રીરાજજીના અખંડ સ્વરૂપનું વારંવાર વર્ણન કર્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશના પ્રતાપથી આ તારતમ જ્ઞાન સ્પષ્ટ કરે છે કે શ્રીરાજજીના સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી.

છિનમેં સિનગાર બદલેં, કરેં નએ નએ રૂપ અનેક ।

હોત ઉતારે પેહેને બિના, એ ક્યોં કહ્યો જાએ વિવેક ॥ ૧૯ ॥

શ્રીરાજજી ક્ષણમાત્રમાં પોતાનો શણગાર બદલે છે અને નવાનવા સ્વરૂપમાં દર્શન દે છે. ખરેખર કોઈપણ વસ્ત્ર તથા અલંકાર ઉતાર્યા વિના અથવા ધારણ કર્યા વિના ત્યાં શણગારાઈ જાય છે. એમનું વિવરણ કેવી રીતે કરવામાં આવે ?

હક સિનગાર કીજે તો બરનન, જો ઘડી પલ ઠેહેરાએ ।

એક પાવ પલમેં, કે રૂપ રંગ દેખાએ ॥ ૨૦ ॥

ખરેખર, શ્રીરાજજીના શણગારનું વર્ણન ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે તે પળભર પણ સ્થિર રહેતો હોય.

કેમકે એક પળના ચોથા અંશ માત્રમાં જ આ શણગાર વિવિધ સ્વરૂપો તથા રંગોમાં જોવા મળે છે.

और भी एक सड़प की, इन विध है बरनन ।

રૂહે દેખે નએ નએ સિનગાર, જિન જૈસી ચિતવન ॥ ૨૧ ॥

શ્રીરાજજીના આ અનુપમ શણગારની એક બીજી પણ વિશેષતા છે કે બ્રહ્માત્માઓ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે શ્રીરાજજીના નિત્ય નૂતન શણગારનાં દર્શન કરે છે.

ताथें बरनन क्यों करूं, किन विध कहूं सिनगार ।

એ સોભા હક સૂરત કી, કાહૂં વાર ન પાર સુમાર ॥ ૨૨ ॥

એટલા માટે આ શણગારનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીરાજજીના સ્વરૂપ તથા શણગારની શોભા જ એવી છે કે તેમનો કોઈ પાર નથી.

ज़ूही जुभांके सबदसों, और माझे लेना बका ।

જો સહૂર કીજે હક ઈલમેં, તો કહૂ પાઈએ ગુઝ છિપા ॥ ૨૩ ॥

આ નશ્વર જગતની જીભ દ્વારા કહેલા શબ્દો વડે અખંડ પરમધામનું વર્ણન કેવી રીતે સંભવી શકે ? જો શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાનપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે તો પરમધામની દિવ્યતાનું કંઈક રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ શકે છે.

ईलम डोवे एक का, और एकम देवे सूहर ।

હોએ જાગ્રત રૂહ વાહેદત, કહૂ તબ પાઈએ નૂર જહૂર ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને શ્રીરાજજીના આદેશથી તેના પર વિચાર કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો દિવ્ય પરમધામનો આત્મા જાગૃત થઈ શ્રીરાજજીના તેજોમય સ્વરૂપનો કંઈક અનુભવ કરી શકે.

એ સુપન દેહ પાંચ તત્વ કી, બસ્તર ભૂષન ઉપલે એસે હૈં ।

અરસ રૂહ સૂરત કો, મુહકક પેહેનાવા ક્યા કહેં ॥ ૨૫ ॥

આ સ્વપ્નનો દેહ પાંચ તત્ત્વો દ્વારા ઘડાયો છે અને એના દ્વારા ધારણ કરેલાં વસ્ત્ર તથા આભૂષણો પણ આ તત્ત્વોના સંયોગથી બનેલાં છે. એટલા માટે આ આત્મા પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપનાં વાસ્તવિક પરિધાનનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ?

રૂહ સૂરત નહીં તત્વ કી, જો બસ્તર પેહેન ઉતારે ।

નૂર કો નૂર જો નૂર હૈં, કૌન તિનકો સિનગારે ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓના મૂલ તન (પર-આત્મા) પાંચ તત્ત્વો વડે નિર્મિત નથી, કે જે અહીંની જેમ વસ્ત્રોને ધારણ કરી ઉતારવા લાગી જાય. તેઓ તો તેજોમય સ્વરૂપ શ્રીરાજજીની અંગના શ્રીશ્યામાજીના અંગ રૂપ છે. એટલા માટે તેમને ક્યાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણો સુસજ્જિત કરી શકે ?

પેહેલે દેહ કર હક સૂરત, એ અંગ કિન નૂરકે ।

હક જાતકે નિસબતી, બકા મોમિન સમજેં એ ॥ ૨૭ ॥

સર્વ પ્રથમ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપ પ્રત્યે દૃઢતા હોવી જોઈએ કે તેમનું સ્વરૂપ (બધાં અંગો) કેવા

પ્રકારના પ્રકાશથી પ્રકાશિત છે. ખરેખર આ રહસ્યને તો શ્રીરાજજીના અંગ સ્વરૂપ પરમધામના આત્માઓ જ સમજી શકે છે.

નૂર સોભા નૂર જહૂર, ઔર ન સોભા ઈત ।

દેખો અરસ તન અકલેં, એ સરૂપ વાહેદત ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીની દિવ્ય શોભા તેમની દિવ્ય આત્માથી પ્રકાશિત છે. એમના સિવાય બીજી કોઈ શોભા નથી. જો પર-આત્માની બુદ્ધિથી જોઈએ તો આ અદ્વૈત સ્વરૂપ એકાત્મભાવ યુક્ત છે.

નાજુકી ઈન સરૂપ કી, ઔર અતિ કોમલતા ।

સો ઈન અંગ જુબાં કયા કહે, નૂર જમાલ સૂરત બકા ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની સૌમ્યતા અને મૃદુતા એવી અનુપમ છે કે નશ્વર જગતના શરીરની જીભ દ્વારા આ અખંડ પરમધામના સ્વામીના પ્રકાશમય સ્વરૂપનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

જૈસી સરૂપ કી નાજુકી, તૈસી સોભા સલૂક ।

ચકલાઈ ચારોં તરફોં, દિલ દેખ ન હોએ ટૂક ટૂક ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપમાં જેવી સુકોમળતા છે તેવી જ અપ્રતિમ સુંદરતા પણ છે. ચારે તરફ ફેલાયેલી તેમની સુંદરતાને જોઈને આ હૃદય કેમ ખંડિત થઈ જતું નથી ?

આસિક અપને સૌકકો, વિધ વિધ સુખ ચહે ।

સોઈ વિધ વિધ રૂપ સરૂપ કે, નઈ નઈ લજત લહે ॥ ૩૧ ॥

અનુરાગી આત્માઓ શ્રીરાજજી સાથે સર્વદા પોતાની અભિરુચિ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારનાં સુખ ઇચ્છે છે. તેથી તેઓ તે પ્રકારે શ્રીરાજજીનાં વિવિધ રૂપોનાં દર્શન કરી નિત્ય નૂતન આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે.

દિલ રૂહેં બારે હજાર કો, રૂપ નએ નએ ચાહે દમ દમ ।

દેં ચાહ્ય સરૂપ સબન કો, ઈન વિધ કાદર ખસમ ॥ ૩૨ ॥

આ બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પ્રત્યેક પળે શ્રીરાજજીના નૂતન સ્વરૂપનાં દર્શનની ઝંખના બની રહે છે અને સ્વયં શ્રીરાજજી પણ આ બ્રહ્માત્માઓની ઇચ્છા અનુસાર પોતાના સ્વરૂપનું દર્શન આપી તેમને આનંદિત કરે છે.

રૂહેં દિલ સબ એકે, નએ નએ ઈસક તરંગ ।

પિએં પ્યાલે ફેર ફેર, માહોંમાહેં કરેં પ્રેમ જંગ ॥ ૩૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં એકાત્મભાવ છે. એટલા માટે તેમના હૃદયમાં પ્રેમની હંમેશાં નવી લહેરો પ્રગટે છે. જ્યારે તેઓ વારંવાર પ્રેમનો પ્યાલો પીવે છે તો તેમની લહેરો અરસપરસ દ્વન્દ્વ કરતી જોવા મળે છે.

એ બારીક બાતેં અરસ કી, બિન મોમિન ન જાને કોએ ।

મોમિન ભી સો જાનહીં, જાકો આઈ ફજર ખુસબોએ ॥ ૩૪ ॥

પરમધામના આ ગૂઢ રહસ્યને બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ જાણતું નથી. બ્રહ્માત્માઓમાં પણ તેઓ જ જાણી શકે છે જેમને જાગૃતિની સુગંધ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોય.

જો કદૂ બીચ અરસ કે, પસુ પંખી નંગ બન ।
સોભા બાની કોમલ, ખુસબોએ રંગ રોસન ॥ ૩૫ ॥

પરમધામમાં મોજૂદ જેટલાં પણ પશુ-પક્ષી, રત્ન, વન વગેરેની શોભા અને સુંદરતા છે, તેમની સુમધુર વાણી સુકોમળતા, સુગંધ, તથા વિવિધ રંગોના પ્રકાશને બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે.

મેં નરમાઈ એક ફૂલ કી, જોડ દેખી રૂહ દેહ સંગ ।
ક્યોં જુડે જિમી સોહોબતી, સોહોબત જાત હક અંગ ॥ ૩૬ ॥

મેં પરમધામના એક પુષ્પની સુકોમળતાને બ્રહ્મ આત્માઓના શરીરની સાથે તુલના કરી તો મને જાણ થઈ કે તે પુષ્પોની સંગતિ બ્રહ્માત્માઓના અંગોની સાથે કેવી રીતે થઈ શકે છે ? કેમકે તેમની સંગતિ તો શ્રીરાજજીનાં અંગોની સાથે હંમેશા બનેલી છે.

ક્યોં કર આવે બરાબરી, ખાવંદ ઔર ખેલૌને ।
એ મુહકક ક્યા બિયારહીં, જાહેર તફાવત ઈનમેં ॥ ૩૭ ॥

દિવ્ય પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓનાં રમકડાં સમાન આ વસ્તુઓમાં કેવી રીતે સમાનતા હોય શકે છે ? આ નશ્વર જગતના જીવો આ બંનેના સ્પષ્ટ અંતર પર કેવી રીતે વિચાર કરી શકે છે ?

એ ચીજેં કહી સબ અરસ કી, લીજે માહેં સહૂર કર ।
એ ખેલૌને રૂહન કે, નહીં ખાવંદ બરાબર ॥ ૩૮ ॥

આ રીતે પરમધામની સામગ્રીઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. એમનો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરતાં હૃદયથી ઊંડા ઊતરવું જોઈએ. આ બધી વસ્તુઓ બ્રહ્માત્માઓ માટે માત્ર રમકડાં જ છે. તેથી આ ક્યારેય પણ શ્રીરાજજીની સમાન થઈ શકે નહીં.

અરસ ચીજ ભી લીજે સહૂર મેં, જિન અરસ ખાવંદ હક ।
ઈન અરસ કી એક કંકરી, ઉડાવે ચૌદે તબક ॥ ૩૯ ॥

આ રીતે પરમધામની વસ્તુઓના વિષયમાં પણ વિચાર કરી શકાય છે, જેના સ્વામી સ્વયં અક્ષરાતીત પરમાત્મા છે. વસ્તુતઃ પરમધામનો એક કણ પણ આ ચૌદ લોકના અસ્તિત્વને તુચ્છ કરી દે છે.

ઈત બૈઠ જૂઠી જિમી મેં, જૂઠી અકલ જૂઠી જુબાન ।
અરસ ચીજ મુકરર ક્યોં હોવહીં, જો કાયમ અરસ સુભાન ॥ ૪૦ ॥

આ નશ્વર જગતની મિથ્યા ભૂમિમાં બેસી, મિથ્યા બુદ્ધિ અને મિથ્યા વાણી દ્વારા દિવ્ય પરમધામની શાશ્વત વસ્તુઓનું ચોક્કસપણે વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

અરસ ચીજ ન આવે ઈન અકલેં, તો ક્યોં આવે રૂહ મૂરત ।
જો એ ભી ન આવે સહૂર મેં, તો ક્યોં આવે હક સૂરત ॥ ૪૧ ॥

આ નશ્વર જગતની બુદ્ધિમાં પરમધામની અખંડ વસ્તુઓ સમાતી નથી તો બ્રહ્મ આત્માઓનું સ્વરૂપ કેવી રીતે સમાઈ શકે ? જો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરવાથી પણ એટલી સુધિ (ભાન) રહેતી

નથી તો હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ કેવી રીતે અંકિત થઈ શકશે ?

એક રૂહેં ઔર બેલૌને, દેખ ઈત ભી તફાવત ।

સૂરત હક હાદી રૂહેં, દેખ જો કહાવેં વાહેદત ॥ ૪૨ ॥

બકા ચીજ જો કાયમ, તિન જરા ન કબૂં નુકસાન ।

જેતી ચીજ ઈન દુની કી, સો સબ ફના નિદાન ॥ ૪૩ ॥

પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ તથા તેમનાં રમકડાંના અંતરને જુઓ. ત્યારબાદ શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના અદ્વૈત સ્વરૂપને પણ જુઓ. પરમધામની બધી વસ્તુઓ અખંડ છે. તેમાં કણ માત્રની પણ ક્યારેય ક્ષતિ થતી નથી. પરન્તુ સંસારમાં જેટલી પણ વસ્તુઓ છે તે બધી સાથે જ નશ્વર છે.

જેતી ચીજેં અરસ કી, ન હોએ પુરાની કબ ।

નુકસાન જરા ન હોવહીં, એ લીજે સહૂર મેં સબ ॥ ૪૪ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રી ક્યારેય પણ જૂની થતી નથી અને તેમાં લેશમાત્ર પણ ક્ષય થતો નથી. આના ઉપર સારી રીતે વિચાર કરી લેવો જોઈએ.

તો હક અરસ હે કહ્યા, એ ચૌદે તબક જરા નાહેં ।

જો નાહી સો હે કો ક્યા કહે, તાયેં આવત ન સબદ માહેં ॥ ૪૫ ॥

તેથી શ્રીરાજજી તથા દિવ્ય પરમધામને નિત્ય કહ્યું છે અને આ ચૌદ લોકને અનિત્ય કહ્યા છે. અનિત્ય વસ્તુઓ કેવી રીતે નિત્યનું વર્ણન કરી શકે છે ? આથી આ શબ્દો દ્વારા અખંડ પરમધામનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

જેતી ચીજેં અરસ કી, જોત ઈસક મીઠી બાન ।

ખૂબી ખુસબોએ હક ચાહેલ, તહાં નજીક ના નુકસાન ॥ ૪૬ ॥

પરમધામની બધી વસ્તુઓમાં તેજોમયતા, પ્રેમ તથા મધુરવાણી છે. તેમાં શ્રીરાજજીની ઈચ્છા અનુસાર સુગંધી પણ પરિપૂર્ણ છે. ત્યાં ક્યારેય પણ ક્ષતિ થતી નથી.

નૂર ઔર નૂર તજલ્લા, કહે મહંમદ દો મકાન ।

દોએ સૂરતેં જુદી કહી, તાકી રૂહ અલ્લા હે પેહેચાન ॥ ૪૭ ॥

રસૂલ મહંમદે અક્ષરબ્રહ્મ (નૂર) અને અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ (નૂરતજલ્લા) ના બે દિવ્ય ધામો (અક્ષરધામ તથા પરમધામ) નો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ બન્ને સ્વરૂપોને અલગ-અલગ બતાવ્યાં છે. સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રગટ થઈને એમની પૂરી ઓળખાણ કરાવી છે.

નાજુક નરમ તેજ જોત મેં, સલૂકી સોભા મીઠી જુબાન ।

સુંદર સરૂપ ખુસબોએ સોં, પૂરન પ્રેમ સુભાન ॥ ૪૮ ॥

શ્રીરાજજીના તેજોમય સ્વરૂપમાં કમનીયતા, કોમળતા, તેજસ્વિતા, સુંદરતા તથા વચન માધુર્ય છે. એટલું જ નહીં તેમનું અપ્રતિમ સૌન્દર્ય સુગંધ તથા પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે.

સોઈ સરૂપ હે નૂર કા, સોઈ સૂરત હાદી જાન ।

રૂહેં સૂરત વાહેદત મેં, એ પૂરન ઈસક પરવાન ॥ ૪૯ ॥

તે રીતનું દિવ્ય સ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મનું છે અને શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનું સ્વરૂપ પણ તે રીતનું

છે. તેમનામાં પરસ્પર એકાત્મભાવ છે. નિશ્ચય આ બધા પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે.

હક સૂરત અતિ સોહની, દોઢિં જુગલ કિસોર ।

ગૌર મુખ અતિ સુંદર, લલિત કોમલ અતિ જોર ॥ ૫૦ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજી બંનેનું સ્વરૂપ અત્યંત મનમોહક છે. તેમના ગોરા રંગના સુંદર મુખારવિંદ પર લાલિત્ય અને કોમળતાનો ભાવ સ્પષ્ટરૂપે વ્યક્ત થાય છે.

ઔર રૂહોં કી સૂરતેં, જો અસલ અરસ મેં તન ।

સો સહૂર કીજે હક ઈલમેં, દેખો અપના તન મોમન ॥ ૫૧ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓના મૂલ તન (પર-આત્મા)નું સ્વરૂપ પણ અતિ દિવ્ય છે. હે બ્રહ્માત્માઓ ! તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિવેકપૂર્ણ ચિંતન કરી આપણા મૂળ સ્વરૂપને નિરખો.

ખૂબી ખુસાલી ન આવે સબદ મેં, ના રંગ રસ બુધ બાન ।

કોઈ ન આવે સોભા સબદ મેં, મુખ અરસ ખાવંદ મેહેરબાન ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીના અત્યંત શોભાયુક્ત મુદિત મન તથા પ્રસન્ન હૃદયના મહિમાને શબ્દોની સીમામાં બાંધી શકાતાં નથી. તેમનો ગોરો રંગ તથા તેમના બુદ્ધિ ચાતુર્યને કેવી રીતે વાણીથી વર્ણવવામાં આવે ?

જૈસી હૈ હક સૂરત, ઔર તિન બસ્તર ભૂષન ।

જો સોભા દેત ઈન સૂરતેં, સો ક્યોં કહે જાએ જુબાં ઈન ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ જેવું તેજોમય છે તે રીતે તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પણ દેદીપ્યમાન છે. આ વસ્ત્રો તથા અલંકારો શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપને અત્યંત સુશોભિત કરે છે. જીભ દ્વારા એનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

દિલ મેં જાનોં દેઢિં નિમૂના, સમઝાઢિં રૂહોં કોં ।

ખૂબી દુની કી દેખ કે, લગાએ દેખોં અરસ સોં ॥ ૫૪ ॥

મને વારંવાર ઈચ્છા થાય છે કે આ અંગે કંઈક ઉદાહરણ આપી બ્રહ્માત્માઓને સમજાવું. આ નશ્વર જગતની વિશેષતાઓને જોઈ પરમધામની સુંદરતાની સાથે તેમની તુલના કરું.

હક અંગ કેસે બરનબૂં, ઈન જૂઠી જુબાં કે બલ ।

બકા અંગ ક્યોં કર કહૂં, યોં ફેર ફેર કહે અકલ ॥ ૫૫ ॥

પરન્તુ નશ્વર જીભ દ્વારા શ્રી રાજજીનાં દિવ્ય અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? મારી બુદ્ધિ વારંવાર આ કહે છે કે હું આ અખંડ અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

રૂપ રંગ ઈત ક્યોં કહિએ, લે મસાલા ઈત કા ।

એ સુકન સારે ફના મિને, હક અંગ અરસ બકા ॥ ૫૬ ॥

અહીં નશ્વર જગતનું ઉદાહરણ લઈ શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપ તથા વર્ણનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? કેમકે આ વાણી જ નશ્વર જગતની છે અને શ્રીરાજજીનાં અંગો સાક્ષાત્ અખંડ પરમધામનાં છે.

રૂપ રંગ ગૌર લાલક, કહૂં નૂર જોત રોસન ।

એ સબદ સારે બ્રહ્માંડ કે, અરસ જરા ઉડાવે સબન ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં જો તેમના રૂપ, રંગનો ગોરો વર્ણ, લાલિમાયુક્ત વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ કરતાં તેમના દિવ્ય આલોક, જ્યોતિર્મયી આત્મા, તથા પ્રખર પ્રકાશ વગેરેનું વર્ણન કરીએ તો પણ આ બધા શબ્દ આ બ્રહ્માંડના હોવાને કારણે સાર્થક લાગતા નથી. કેમકે આ બધા શબ્દો પરમધામના એક કણમાત્રથી વિલીન થઈ જાય છે.

ગૌર હક અંગ કેહેત હોં, એ ગૌર અંગ લાહૂત ।

ઔર કહૂં સુંદર સલૂકી, એ છબિ હૈ અદભૂત ॥ ૫૮ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોનું વર્ણન કરતાં હું તેમના ગોરા રંગની વાત કરું છું. તો તે ગોરો વર્ણ પરમધામનો સમજવો જોઈએ. આ રીતે તેમની અદ્ભુત શોભા તથા અનુપમ છબિનું વર્ણન પણ પરમધામનું જ સમજવું જોઈએ.

ચકલાઈ હક અંગોં કી, રૂપ જાને અરવા અરસ ।

રૂહ જાગી જાને ખેલ મેં, જો હુઈ હોએ અરસ પરસ ॥ ૫૯ ॥

કેમકે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ શ્રીરાજજીના અંગોની સુંદરતા જાણી શકે છે અથવા જે આત્માઓ નશ્વર જગતમાં પણ જાગૃત થઈ ગયા છે, તેઓ જ આ અંગોની સાથે એક રસ થઈને એમનાં વિશે જાણી શકે છે.

જો રૂહ જગાએ દેખિએ, તો ઠૌર નહીં બોલન ।

જો યુપ કર રહિએ, તો ક્યા લેં આહાર મોમન ॥ ૬૦ ॥

જો આત્માને જાગૃત કરી જોઈએ તો શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. જો મૌન રહી જઈએ તો બ્રહ્માત્માઓ આ સ્વરૂપનો અનુભવ કેવી રીતે કરી શકશે ?

મેં દેખ્યા દિલ બિચાર કે, સુનિયો તુમ મોમન ।

દેઊં નિમૂના દુની અરસ કા, તુમ દેખિયો દિલ રોસન ॥ ૬૧ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! સાંભળો, મેં હૃદયપૂર્વક વિચાર કરી જોયું અને નિશ્ચય કર્યો કે નશ્વર જગતની ઉપમા આપીને પણ પરમધામનું વર્ણન અવશ્ય કરી લેવું જોઈએ. જેથી તમે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા હૃદયને પ્રકાશિત કરી આના ઉપર વિચાર કરી શકો.

કહી કોમલતા કમલન કી, ઔર જોત જવેરન ।

રંગ સુરંગ જાનવરોં, કે સ્વર મીઠી જુબાં ઈન ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં મેં તેમના ચરણ કમલની સુકોમલતા, પરમધામનાં રત્નોની જ્યોતિ, તેમનો રંગ તથા પશુપક્ષીના મીઠા સ્વર અને વાણીનું વર્ણન અહીંની રીતે કર્યું છે.

કે ખુસબોએ માહેં પંખિયોં, કે ખુસબોએ માહેં ફૂલન ।

કે સોભા પસુ પંખિયોં, કે નરમાઈ પરન ॥ ૬૩ ॥

આ રીતે પશુપક્ષીઓ તથા પુષ્પોમાં પણ વિવિધ પ્રકારની સુગંધનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. સાથોસાથ પશુપક્ષીઓની વિવિધ પ્રકારની શોભા અને તેમની પાંખોની સુકોમળતાનું વર્ણન પણ કર્યું છે.

ફૂલ કમલ કે પસમ, કેસી કોમલ દુની ઈન ।

ફૂલ અતર ચોવા મુસ્ક, જોત હીરા જવેરન ॥ ૬૪ ॥

આ નશ્વર જગતમાં કમલનું ફૂલ, રેશમી વસ્ત્ર વગેરેને સુકોમળ કહેવામાં આવે છે. આ રીતે ફૂલ, અત્તર, તથા સુગંધિત દ્રવ્યોને સુગંધયુક્ત કહેવામાં આવે છે. અને હીરા તથા અન્ય રત્નોને જ્યોતિર્મય કહેવામાં આવે છે.

દેખો પ્રીત પસુઅન કી, ઔર દેખો પ્રીત પંખિઅન ।

એક ચલે દૂજા ના રહે, જીવ જાત માહેં છિન ॥ ૬૫ ॥

આ જગતમાં વિચરણ કરવાવાળાં પશુઓ તથા પક્ષીઓની પ્રીતિને જુઓ, તેઓ કોઈ રીતે એક બીજા વિના રહી શકતાં નથી. તેમાંથી કોઈ એકના ચાલ્યા જવાથી બીજો પણ ક્ષણભરમાં જ મટી જાય છે.

છોટે બડે જીવ કે રંગ કે, જાનોં કે દેહ કુંદન ।

કે નકસ કે બૂટિયાં, કે કાંગરી ચિત્રામન ॥ ૬૬ ॥

પરમધામમાં નાનામોટાં વિવિધ રંગના પશુપક્ષી પણ જાણે તેમનું શરીર સ્વર્ણમય હોય એ રીતે દેખાય છે. તેમના શરીરમાં વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી, બુટાઓ, કાંગરીઓ વગેરે ચિતરેલ છે.

ઈન ભાંત કેતી કહું, કે ખૂબી બિના હિસાબ ।

લે ખુલાસા ઈન કા, છોડ દીજે જૂઠા ખ્વાબ ॥ ૬૭ ॥

આ રીતે કેટકેટલી વિશેષતાઓનું વર્ણન કરવું ? પરમધામની શોભા અપરંપાર છે. એટલા માટે ત્યાંની દિવ્ય શોભા અને સંસારની અપૂર્ણતાનું સ્પષ્ટીકરણ હૃદયમાં ધારણ કરી આ સ્વપ્નવત્ જગતને ત્યાગી દો.

દેખ દુની દેખો અરસ કો, કે રંગોં સોભેં જાનવર ।

સુખ સનેહ ખૂબી ખુસાલી, કે મુખ બોલત મીઠે સ્વર ॥ ૬૮ ॥

હવે આ સંસારનાં પશુ પક્ષીઓની સુંદરતાને જોઈને પરમધામનાં પશુ પક્ષીઓની સુંદરતા વિશે વિચાર કરો. ત્યાં વિવિધ રંગોનાં પશુપક્ષી સોહે છે. તેમનું પારસ્પરિક સુખ, સ્નેહ, સુંદરતા વગેરે અનુપમ છે. તેઓ મીઠા સ્વરોમાં મધુરવાણી બોલે છે.

જીવ જલ થલ યા જાનવરોં, કે કેસોં પરન ।

કે રંગ ખૂબી દેખ બિચાર કે, લે અરસ મસાલા ઈન ॥ ૬૯ ॥

પરમધામમાં જળચર અથવા સ્થળચર કોઈ પણ પશુ પક્ષીઓને જુઓ. તેમની પાંખો તથા વાળમાં વિવિધ પ્રકારનાં રંગની વિશેષતા છે. આ રીતે પરમધામનાં જ દિવ્ય ઉદાહરણો લઈ આ પશુપક્ષીઓની વિશેષતા જુઓ.

ઈન વિધ મેં કેતી કહું, રંગ ખૂબી ખુસબોએ ।

પરોં ફૂલોં ચિત્રામન, કહી પ્રીત ઈનોં કી સોએ ॥ ૭૦ ॥

આ રીતે હું ક્યાં સુધી વર્ણન કરું ? આ પશુપક્ષીઓના રંગ, એમની વિશેષતાઓ, એમની સુગંધ, એમની પાંખો પર ચિતરેલ પુષ્પલતા વગેરેની શોભા અને એમની પારસ્પરિક પ્રીતિ અસીમ તથા અગાધ છે.

ઈન વિધ દેખો નિમૂના, જો જૂઠી જિમી કા બિચાર ।

તો કૌન વિધ હોસી અરસ મેં, જો સોભા વાર ન પાર સુમાર ॥ ૭૧ ॥

જો આ નશ્વર જગતમાં પણ વિવિધ પ્રકારની વિશેષતાઓ છે તો એમનાં ઉદાહરણોના આધારે વિચાર કરો કે પરમધામમાં કેવી વિશેષતાઓ હશે. કેમ કે ત્યાંની શોભાનો તો કોઈ પાર જ નથી.

એક દેખી વિધ સંસાર કી, ઓર વિધ કહી અરસ ।

સાંચ આગે ગૂઠ કઠૂ નહીં, કર દેખો દિલ દુરસ્ત ॥ ૭૨ ॥

આ નશ્વર જગતની વિવિધતાને જોઈને પરમધામની વિશેષતાઓનું વર્ણન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ સત્યની સમક્ષ અનિત્ય વસ્તુઓનું કોઈ અસ્તિત્વ જ હોતું નથી. આ રીતે હૃદયપૂર્વક વિચાર કરો કે પરમધામની શોભા સમક્ષ નશ્વર જગતની શોભાનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી.

સાંચ ભોમ કી કંકરી, ઉડાવે જિમી આસમાન ।

કૈસી હોસી અરસ ખૂબિયાં, જો ખેલોને અરસ સુભાન ॥ ૭૩ ॥

પરમધામની નિત્ય ભૂમિકાનો એક કણ માત્ર પણ નશ્વરજગતની ભૂમિ તથા આકાશને ઉડાવી શકે છે. તો પછી દિવ્ય પરમધામનાં પશુપક્ષીઓની વિશેષતા કેવી હશે જે સ્વયં શ્રીરાજજીનાં રમકડાં સમાન છે.

સો ખૂબ ખેલોને દેખિએ, ઈનોં નિમૂના કોઈ નાહેં ।

સિફત ઈનોં ના કેહે સકોં, મેરી ઈન જુબાંએ ॥ ૭૪ ॥

રમકડાં જેવાં આ પશુપક્ષીઓની વિશેષતા તો જુઓ. તેમની સુંદરતા માટે કોઈ ઉપમા જ નથી. હું મારી જીભ વડે એમની અનુપમ શોભાનું વર્ણન કરી શકતો નથી.

કે જુગતેં ખૂબિયાં, કે જુગતેં સનફૂલ ।

કે જુગતેં સલૂકિયાં, કે જુગતેં રસ ફૂલ ॥ ૭૫ ॥

એનામાં વિવિધ પ્રકારની કલાઓ છે. તેઓ પોતાની કલાઓથી શ્રીરાજજીને પ્રસન્ન કરે છે. તેમની સુંદરતા વિવિધ પ્રકારની પુષ્પ લતાઓના ચિત્રણથી સુશોભિત છે.

કે જુગતેં ચિત્રામન, ઊપર પર કેસન ।

કે મુખ મીઠી બાનિયાં, સ્વર જિકર કરેં રોસન ॥ ૭૬ ॥

આ પશુપક્ષીઓની પાંખ તથા રુંવાટીઓમાં વિવિધ પ્રકારનાં ચિત્રો ચિતરેલાં છે. તેઓ પોતાની મધુરવાણી અને કર્ણપ્રિય સ્વરથી શ્રીરાજજીનાં ગુણગાન કરે છે.

જેતી ખૂબિયાં અરસ કી, સબ દેખિએ જમા કર ।

લીજે સબ પેહેચાન કે, અંદર દિલ મેં ધર ॥ ૭૭ ॥

પરમધામની આ બધી વિશેષતાઓનું એક સાથે અવલોકન કરો અને તેમની પૂર્ણપણે પિછાણ કરી હૃદયમાં ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરો.

રંગ રસ નૂર રોસની, સોભા સુંદર ખૂબી ખુસબોએ ।

તેજ જોત કોમલ, દેખ નરમ નાજુકી સોએ ॥ ૭૮ ॥

આ પશુપક્ષીઓના રંગ, રસ, પ્રકાશ, કિરણો, શોભા સુંદરતા, સુગંધ, તેજ, જ્યોતિ, કોમલતા અને કમનીયતાને જુઓ.

દિલ અરસ ખુલાસા લેય કે, ઔર દેખ અરસ રૂહ અંગ ।

રૂહોં સરભર કોઈ આવે નહીં, ખૂબી રૂપ સલૂકી રંગ ॥ ૭૯ ॥

આપણા હૃદયમાં તારતમ જ્ઞાનનું સ્પષ્ટીકરણ કરી આપણા પર-આત્માની શોભાને જુઓ તો જાણ થશે કે પર-આત્માની તુલનામાં બીજી કોઈ વસ્તુ આવી શકતી નથી. એમની શોભા, રૂપ માધુર્ય અને સુંદરતા જ અદ્વિતીય છે.

ખેલ ખાવંદ કેસી સર ભર, જો રૂહેં અંગ હાદી નૂર ।

હાદી નૂર હક જાતકા, મોમિન દેખેં અરસ સૂહર ॥ ૮૦ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીશ્યામાજીના અંગ સ્વરૂપ છે અને સ્વયં શ્યામાજી શ્રીરાજજીનાં અંગભૂતા છે. તેમની તુલના આ નશ્વર ખેલના સ્વામી ત્રિદેવોની સાથે કેવી રીતે કરી શકાય ? બ્રહ્માત્માઓ જ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આ અંતર સમજી શકે છે.

સિફત એસી કહી મોમિનોં, જાકે અકસ કા દિલ અરસ ।

હક સુપને મેં ભી સંગ કહે, રૂહેં ઈન વિધ અરસ પરસ ॥ ૮૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓનો મહિમા એટલો અધિક બતાવ્યો છે કે જેમની સુરતાએ ધારણ કરેલા નશ્વર શરીરના હૃદયને પણ શ્રીરાજજીએ પરમધામની સંજ્ઞા આપી છે. આ સ્વપ્રવત્ જગતમાં પણ શ્રીરાજજી આ રીતે એમની સાથે રહે છે. પરમધામમાં તો આ શ્રીરાજજીનાં જ અંગ હોવાથી પરસ્પર એક જ સ્વરૂપ છે.

એ જો મોમિન અકસ કહે, જાનોં આએ દુનિયાં માહેં ।

હક અરસ કર બૈઠે દિલ કો, જુદે ઈત ભી છોડે નાહેં ॥ ૮૨ ॥

આ જગતમાં આવેલા બ્રહ્મઆત્માઓ પરમધામના આત્માના પ્રતિબિંબ (સુરતા) સ્વરૂપ માનવામાં આવ્યા છે. એમના હૃદયને પણ પરમધામ બનાવી સ્વયં શ્રીરાજજી તેમાં બિરાજમાન થયા. તેઓએ આ નશ્વર જગતમાં પણ તેમનો સાથ છોડ્યો નહીં.

અકસ કે જો અસલ, તાએ ખેલાવત સૂરત ।

સો હિંમત અપની ક્યોં છોડહીં, જામેં અરસ કી બરકત ॥ ૮૩ ॥

આ પ્રતિબિંબનું મૂલ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) પરમધામમાં છે. તેમને પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડી શ્રીરાજજી નશ્વર જગતનો આ ખેલ બતાવી રહ્યા છે. એવા બ્રહ્માત્માઓ પોતાનું સાહસ કેવી રીતે છોડી શકે છે. જેમાં સાક્ષાત્ પરમધામની શક્તિ સમાયેલી છે.

દુની નામ સુનત નરક છૂટત, ઈનોંપેં તો અસલ નામ ।

દિલ ભી હકેં અરસ કહયા, યાકી સાહેદી અલ્લા કલામ ॥ ૮૪ ॥

આ નશ્વર જગતના જીવો પણ પોતાના સ્વામી (બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ વગેરે)નું નામ સાંભળીને જ નરકથી છુટકારો મેળવે છે. તો આ બ્રહ્માત્માઓની પાસે તો પોતાના સ્વામી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનું મૂલ નામ અનાદિ અક્ષરાતીત શ્રીકૃષ્ણ છે. સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ એમના હૃદયને પરમધામની સંજ્ઞા આપી છે.

ઇલમ ભી હકેં દિયા, ઈનમેં જરા ન સક ।

સો ક્યોં ન કરેં ફૈલ વતની, કરેં કાયમ ચૌદે તબક ॥ ૮૫ ॥

સ્વયં અક્ષરાતીત શ્રીકૃષ્ણે પ્રગટ થઈ આ બ્રહ્માત્માઓને તારતમ જ્ઞાન આપ્યું છે, એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં પરમધામનો વ્યવહાર કેમ નહીં કરે ? જેઓએ આ ચૌદ લોકને પણ અખંડ કરી દીધાં છે.

પ્રતિબિંબ કે જો અસલ, તિનોં હક બેઠે ખેલાવત ।

તહાં ક્યોં ન હોએ હક નજર, જો ખેલ રૂહોં કો દેખાવત ॥ ૮૬ ॥

આ જ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માએ આ બ્રહ્માત્માઓના મૂલ સ્વરૂપ (પરઆત્મા)ને પોતાની નજીક બેસાડી આ નશ્વર ખેલ બતાવ્યો છે. આ પર આત્મા ઉપર તેમની કૃપા દૃષ્ટિ કેમ ન હોય, જેને તેઓ પોતાના ચરણોમાં બેસાડી આ ખેલ બતાવી રહ્યા છે.

આડા પટ ભી હકેં દિયા, પેહેલે એસા ખેલ સહૂરમેં લે ।

જો ખેલ આયા હક સહૂર મેં, તો ક્યોં ન હોએ કાયમ એ ॥ ૮૭ ॥

સર્વપ્રથમ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માએ એવો નશ્વર ખેલ દેખાડવાનો વિચાર કરી આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં ભ્રમ (ફરામોશી)નું આવરણ નાંખી દીધું. જે નશ્વર ખેલ સર્વપ્રથમ પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમાત્માના હૃદયમાં આવી ગયો છે, તે કેમ અખંડ ન હોય ?

હુએ ઈન ખેલ કે ખાવંદ, પ્રતિબિંબ મોમિનોં નામ ।

સો ક્યોં ન લેં ઈસક અપના, જિન અરવા હુજત સ્યામા સ્યામ ॥ ૮૮ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના પ્રતિબિંબનાં નામ પણ સ્વપ્રવત્ જગતના ખેલના સ્વામી રૂપે માનવામાં આવ્યાં છે, જેને પોતાના શ્યામાશ્યામનો અધિકાર પ્રાપ્ત છે એવા આત્માઓ પોતાના હૃદયમાં પોતાના સ્વામીનો પ્રેમ કેમ ધારણ નહીં કરે ?

બડી બડાઈ ઈનકી, જિન ઈસકેં ચૌદે તબક ।

કરમ જલાએ પાક કિએ, તિન સબોં પોહોંયાએ હક ॥ ૮૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનો મહિમા પરમ શ્રેષ્ઠ છે. એમના પ્રેમના પ્રભાવે ચૌદ લોકના જીવોના કર્મબન્ધનને ખાખ કરી તેમના હૃદયને પવિત્ર કર્યું અને તે બધાને અખંડ મુક્તિ આપી છે.

ઈનોં ધોખા કેસા અરસ કા, જિન સૂરતેં ખેલાવેં અસલ ।

ખેલાએ કે ખેચેં આપમેં, તબ તો અસલૈ મેં નકલ ॥ ૯૦ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના મૂળધર પરમધામ વિશે કેમ સંદેહ થઈ શકે છે, જેમના મૂલ સ્વરૂપ (પરઆત્મા)ને પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડી શ્રીરાજજી આ નશ્વર ખેલ દેખાડી રહ્યા છે. જ્યારે શ્રીરાજજી આ નશ્વર ખેલને દેખાડી આને પોતાના હૃદયમાં સંકેલી લેશે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓની સુરતાઓ પણ પોતાના મૂલ સ્વરૂપમાં જ જાગૃત થશે.

નકલેં અસલેં જુદાગી, એક જરા હૈ આડા પટ ।

કહ્યા સેહેરગ સે નજીક, તિન નિપટ હૈ નિકટ ॥ ૮૧ ॥

માત્ર ભ્રમનું લેશમાત્ર આવરણ જ આ આત્માઓને પોતાના મૂલ સ્વરૂપ (પરઆત્મા) થી દૂર હોવાનો અનુભવ કરાવે છે. ખરેખર એ દૂર નથી. એમના માટે સ્વયં પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા પણ શ્વાસનળીથી પણ વધુ નજીક કહ્યા છે.

ઈન સુપને દેહ માફક, હકેં દિલ મેં ક્રિયા પ્રવેસ ।

એ હુકમ જૈસા કહાવત, તૈસા બોલે હમારા ભેસ ॥ ૮૨ ॥

તેમણે ધારણ કરેલાં સ્વપ્રવત્ શરીરના હૃદયમાં પણ શ્રીરાજજીએ તેમની ક્ષમતા અનુસાર (આવેશરૂપે) પ્રવેશ કર્યો છે. એટલા માટે તેમનો આદેશ જે રીતે પ્રેરણા કરે છે તે પ્રમાણે આ નશ્વર શરીર દ્વારા શ્રીરાજજીનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે.

અરસ તનકા દિલ જો, સો દિલ દેખત હૈ હમ કોં ।

પ્રતિબિંબ હમારે તો કહે, જો દિલ હમારે ઉન દિલ મોં ॥ ૮૩ ॥

આપણા પર-આત્માનું હૃદય આપણા આ નશ્વર શરીરના હૃદયને જોઈ રહ્યું છે. તેથી આ નશ્વર શરીરને પર-આત્માનું પ્રતિબિંબ કહ્યું છે. કેમકે પર-આત્માના હૃદયમાં જ આ હૃદય ધારણ થયેલું છે.

ઐસા ખેલ ક્રિયા હુકમેં, હમારી ઉમેદાં પૂરન ।

હમ સુખ લિએ અરસ કે, દુનીમેં આએ બિન ॥ ૮૪ ॥

આપણી મનોકામનાઓને પૂરી કરવા માટે જ શ્રીરાજજીના આદેશે સંસારનો આ અદ્ભુત ખેલ રચાવ્યો છે. વાસ્તવમાં નશ્વર જગતમાં આવ્યા વિના જ આપણે એમાં પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કર્યો છે.

ના તો ઐસા બરનન ક્યોં કરેં, એ જો વાહેદત નૂરજમાલ ।

ના કોઈ ઈનકા નિમૂના, ના કોઈ ઈન મિસાલ ॥ ૮૫ ॥

નાહિ તો અદ્વૈત સ્વરૂપ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપનું આ રીતે વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? એમના માટે ન કોઈ ઉદાહરણ છે અને ન કોઈ ઉપમા છે.

અરસ ભોમકી એક કંકરી, તિન આગે એ કછુએ નાંહેં ।

તો ક્યોં દીજે બકા સુભાન કો, સિફત ઈન જુબાંએ ॥ ૮૬ ॥

પરમધામના માત્ર એક કણની આગળ પણ આ જગતનું કોઈ અસ્તિત્વ જ રહેતું નથી. તેથી અખંડ ધામના ધણીના સ્વરૂપનો મહિમા આ નશ્વર જગતની જીભથી કેવી રીતે ગાઈ શકાય ?

અરસ જિમી સબ વાહેદત, દૂજા રહે ના ઈનોં નજર ।

જ્યોં રાત હોએ કાલી અંધેરી, ત્યોં મિટાએ દેવે ફજર ॥ ૮૭ ॥

પરમધામની ભૂમિ જ અદ્વૈત સ્વરૂપ છે. તેની સમક્ષ બીજા કોઈનું અસ્તિત્વ જ નથી. જેમ રાત્રિ ભલે ગમે તેટલી ગાઢ અંધકારમય કેમ ન હોય તથા સર્વત્ર કાળાશ (કાલિમા) કેમ ફેલાયેલી

ન હોય પરન્તુ પ્રભાતનો સૂર્ય તે સઘળા અંધકારને તાત્કાલિક વિદારી નાખે છે.

હે હમેસા એક વાહેદત, એક બિના જરા ન ઔર ।

અંધેર નિમૂના ન લગત, અંધેર રાખત હે ઠૌર ॥ ૯૮ ॥

પરમધામ તો સર્વદા અદ્વૈત ભૂમિકા છે. ત્યાં એકાત્મભાવ સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી. એટલે તેમના માટે અંધકારનું ઉદાહરણ આપી શકાય નહીં કેમકે તેનું પણ તો કંઈક અસ્તિત્વ છે.

એ ચૌદે તબક કછુએ નહીં, વેદોં કહ્યા આકાસ ફૂલ ।

ઝૂઠા દેખાઈ દેત હૈ, યાકો અંકૂર ના મૂલ ॥ ૯૯ ॥

આ ચૌદલોકનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી. વેદોએ એમને આકાશપુષ્પ કહ્યું છે. અહીં જે કંઈ પણ દેખાઈ રહ્યું છે તે ખરેખર બધું મિથ્યા છે. એમનું કોઈ થડ કે મૂળ કંઈ જ નથી.

ઈત વાહેદત કબૂં ન જાહેર, ઝૂઠે હકકો જાને ક્યોં કર ।

સુધ વાહેદત ક્યોં લે સકેં, જો ઉડેં દેખેં નજર ॥ ૧૦૦ ॥

આ નશ્વર જગતમાં ક્યારેય અદ્વૈત પરમધામની ભાળ પ્રગટ થઈ નથી. એટલા માટે આ જગતના જીવો પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માને કેવી રીતે જાણી શકે ? અખંડ પરમધામની દૃષ્ટિએ જેમનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી એવા જગતના જીવો અદ્વૈત ભૂમિની ભાળ કેવી રીતે મેળવી શકે ?

અસલ બાત વાહેદત કી, અરસ અરવાહેં જાને મોમન ।

ઈત હક સુધ મોમિનોં, જાકે અસલ અરસ મેં તન ॥ ૧૦૧ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ અદ્વૈત પરમધામની વાતો જાણી શકે છે. આ નશ્વર જગતમાં પણ આજ બ્રહ્માત્માઓને પરબ્રહ્મ પરમાત્માની પિછાણ છે. કેમકે એમના જ મૂલ શરીર (પર-આત્મા) પરમધામમાં છે.

અબ તુમ સુનિયો મોમિનોં, અરસ બિને તુમારી બાત ।

વાહેદત તો કહે મોમિન, જો રૂહેં અસલ હક જાત ॥ ૧૦૨ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! હવે સાંભળો પરમધામમાં તમારી કેવી સ્થિતિ છે ? તમે મૂળે કરીને શ્રીરાજજીનાં અભિન્ન અંગ છો એટલે તમને અદ્વૈત સ્વરૂપ કહ્યા છે.

ઔર એક મતા રૂહન કા, દેખો અરસ વાહેદત ।

લીજો મોમિન દિલમેં, એ હક અરસ ન્યામત ॥ ૧૦૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓની એક બીજી વિશેષતા આ પણ છે કે પરમધામ અને તેમાં એકાત્મ ભાવ છે. એટલા માટે હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ જગતમાં પણ તમે પોતાના હૃદયમાં પરમધામની સંપત્તિ ધારણ કરો.

નેન એક રૂહ કે, જો સુખ લેવેં પરવરદિગાર ।

તિન સુખ સે સુખ પોહોંયહીં, દિલ રૂહોં બારે હજાર ॥ ૧૦૪ ॥

પરમધામની આ સ્થિતિ છે કે જો કોઈ આત્મા પોતાના નયનોથી શ્રીરાજજીનું સુખ ગ્રહણ કરતો હોય તો તેના આ સુખથી સમસ્ત બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં સુખ પહોંચી જાય છે.

એક રૂહ બાત કરે હકસોં, સુખ લેવેં રસ રસનાર્થે ।

સો સુખ રૂહો આવત, દિલ બારે હજાર કે માહે ॥ ૧૦૫ ॥

આ રીતે જો એક આત્મા શ્રીરાજજી સાથે વાર્તાલાપ કરતો પોતાની રસના (જીભ) થી સુખ ગ્રહણ કરે છે, તો તે સુખ બધા બાર હજાર બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં આપ મેળે પહોંચી જાય છે.

હક બોલાવે રૂહ એકકો, સો સુખ પાવે અતંત ।

સો બાત સુન રૂહ હકકી, સબ રૂહે સુખ પાવત ॥ ૧૦૬ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી કોઈ એક બ્રહ્માત્માને બોલાવે છે, તો તેને અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે. શ્રીરાજજીની વાણી સાંભળી તેને જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવો અપાર સુખનો અનુભવ બીજા બધા બ્રહ્માત્માઓને પણ થાય છે.

રૂહ સુખ હર એક બાત કા, હકસોં અરસ મેં લેવત ।

સો સુખ સુન રૂહેં સબે, દિલ અપને દેવત ॥ ૧૦૭ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં શ્રીરાજજી પાસેથી દરેક પ્રકારનું સુખ મેળવે છે. તે સુખોને સાંભળી બધા બ્રહ્માત્માઓ તેમને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે અને પોતાનું હૃદય અર્પણ કરી દે છે.

તો હકેં કહ્યા અરસ અપના, મોમિનોં કા જો દિલ ।

તો સબ લ્યાએ વાહેદત મેં, જો યોં સુખ લેત હિલમિલ ॥ ૧૦૮ ॥

તેથી પરમાત્માએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. તેઓ આ રીતે પરસ્પર હળીમળીને અપાર સુખોનો અનુભવ કરે છે. આ બધા બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીએ મૂલ મિલાવામાં પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડ્યા છે.

ઈન વિધ સુખ કેતે કહ્યું, અરસ અરવા મોમન ।

તો આએ વાહેદત મેં, જો હક કદમ તલે ઈનોં તન ॥ ૧૦૯ ॥

આ રીતે પરમધામના બ્રહ્મ આત્માઓને પ્રાપ્ત થતાં સુખોનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરવું ? તેઓ બધા શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સ્વરૂપમાં છે, કેમકે એમનું મૂલ સ્વરૂપ (પરાત્મા) શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં છે.

હકેં અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, ઔર ભેજ દિયા ઈલમ ।

ક્યોં આવેં અરસ દિલ જૂઠમેં, ઈત હૈ હક કા હુકમ ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રી રાજજીએ આ જ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે અને તેમના માટે જ જાગૃત બુદ્ધિનું (તારતમ) જ્ઞાન મોકલ્યું છે. નહિ તો જેમનું હૃદય જ પરમધામ છે એવા બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે આવી શકે ? ખરેખર શ્રી રાજજીના આદેશને કારણે તેમની સુરતાઓ અહીં આવી છે.

તાથેં બરનન ઈન દિલ, અરસ હક કા હોએ ।

હકકે ઈસક સે જલ જાએ, ઔર જરા ન રેહેવે કોએ ॥ ૧૧૧ ॥

એટલા માટે આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયથી શ્રીરાજજીના પરમધામનું વર્ણન થઈ શક્યું છે. શ્રીરાજજીના શાશ્વત પ્રેમથી સંસારના છલકપટ બળીને ખાખ થઈ જાય છે. અર્થાત્ આ બ્રહ્મ

આત્માઓ માટે સંસારનું કોઈ અસ્તિત્વ જ રહેતું નથી.

ઈન દિલ કો અરસ તો કહ્યા, જો ખોલ દિએ બકા દ્વાર ।

તાથેં ફેર ફેર બરનવું, હક વાહેદત કા સિનગાર ॥ ૧૧૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કેમ કે એમણે પરમધામનાં દ્વાર ખોલી દીધાં છે. એટલા માટે હું અદ્વૈત સ્વરૂપ શ્રીરાજજીના શણગારનું વારંવાર વર્ણન કરું છું.

કિસોર સૂરત હાદી હકકી, સુંદર સોભા પૂરન ।

મુખ કમલ કહૂં મુકટ કી, પીછે સબ અંગ બસ્તર ભૂષન ॥ ૧૧૩ ॥

શ્રીરાજશ્યામાજીનું કિશોર સ્વરૂપ અત્યંત સુંદર શોભાથી પરિપૂર્ણ છે. હવે હું તેમના મુખારવિંદ તથા તેમના મુકુટની શોભાનું વર્ણન કરું છું. ત્યારબાદ બધાં અંગોમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારોનું વર્ણન કરીશ.

નખ સિખ લોં બરનન કરૂં, યાદ કર અપના તન ।

ખોલ નૈના ખિલવત મેં, બૈઠ તલે ચરન ॥ ૧૧૪ ॥

હું મારી આત્મ દૃષ્ટિ ખોલી મૂલમિલાવામાં શ્રીરાજજીના ચરણોમાં બેસી આત્માનું સ્મરણ કરી શ્રીરાજજીના શણગારમાં નખથી લઈ શિખા સુધીનું વર્ણન કરું છું.

જૈસા કેહેત હોં હકકો, યોં હી હાદી જાન ।

આસિક માસૂક દોઊ એક હેં, એ કર દઈ મસિએ પેહેયાન ॥ ૧૧૫ ॥

જેવું શ્રી રાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન છે તેવા પ્રકારની શોભા શ્રી શ્યામાજીની પણ સમજી લેવી જોઈએ. કેમકે શ્રીશ્યામાજી અને પ્રિયતમ ધણી બંને એક જ સ્વરૂપ છે. સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ મને આ ઓળખાણ કરાવી છે.

જુગલ કિસોર તો કહે, જો આસિક માસૂક એક અંગ ।

હક છિન મેં કે રૂપ બદલેં, યાહી વિધ હાદી રંગ ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રીશ્યામાજી અને પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજી બન્ને એક જ અંગ છે. એટલે એમને યુગલકિશોર કહેવામાં આવ્યાં છે. આમ તો શ્રીરાજજી ક્ષણમાત્રમાં જ અનેક રૂપ અને શણગાર બદલતા રહે છે. આ જ રીતે શ્રીશ્યામાજીનો શણગાર પણ પરિવર્તિત થાય છે.

હમારે ફુરમાન મેં, હકેં કેતે લિખે કલામ ।

માસૂક મેરા મહંમદ, આસિક મેરા નામ ॥ ૧૧૭ ॥

અમારા માટે મોકલાવેલા સંદેશ પત્રમાં (કુરાન) શ્રીરાજજીએ આ પ્રકારનાં અનેક વચન કહ્યાં છે કે શ્રી શ્યામાજી મારી માશૂકા છે અને હું સ્વયં તેમનો આશિક છું.

મંગલાચરણ સમ્પૂર્ણ

કેસ તિલક નિલાટ પર, દોઊ રેખા ચલી લગ કાન ।

કેસ ન કોઈ ઘટ બઢ, સોભા ચાહિએ જૈસી સુભાન ॥ ૧૧૮ ॥

શ્રીરાજજીના ભાલ પર સુશોભિત તિલક કેસ સુધી પહોંચ્યું છે. કેસની બન્ને લટો કાન સુધી પહોંચી છે.

આ કેશ ક્યાંય પણ ઓછા કે વધારે નથી. શ્રીરાજજીની શોભાને અનુરૂપ જ કેશની પણ શોભા છે.

એક સ્યામ નૂર કેસન કી, ચલી રોસન બાંધ કિનાર ।

દૂજી ગૌર નિલાટ સંગ, કરે જંગ જોર અપાર ॥ ૧૧૯ ॥

શ્રીરાજજીના કપાળ પર શ્યામ કેશોની પ્રકાશ રેખા કાન (શ્રવણ અંગો) સુધી પહોંચી છે. બીજી બાજુ કપાળનો ગોરો રંગ અત્યંત આભાયુક્ત છે. આ બન્નેની જ્યોતિ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતી સોહે છે.

સોભા ચલિ આઈ લવને લગ, પીછે આઈ કાન પર હોએ ।

આએ મિલી દોઊ તરફ કી, સોભા કેહેવે ન સમરથ કોએ ॥ ૧૨૦ ॥

શ્યામ કેશની શોભા કાનપટી પર થઈ કાન સુધી પહોંચી છે. બન્ને બાજુથી ચાલી આવતી કેશોની લટો પરસ્પર ગૂંથાયેલ છે. આ શોભાને વ્યક્ત કરવામાં કોઈ પણ સમર્થ નથી.

યાહી ભાંત ભોંહ નેત્ર સંગ, કરત જંગ દોઊ જોર ।

સ્યાહ ઉજલ સરભર દોઊ, ચલી ચઢ ટેઢી અની મરોર ॥ ૧૨૧ ॥

આ રીતે ભૂકુટી તથા નેત્ર બન્નેના પ્રકાશનાં કિરણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરતાં શોભે છે. ભૂકુટીની શ્યામલતા અને નેત્રની ઉજ્જવળતા બન્ને સમાનપણે સુશોભિત છે. નેત્રોની અણી પણ ભૂકુટીના એક ખૂણામાંથી ચડી ત્રાંસી થઈ બીજા ખૂણા સુધી ચાલી ગઈ છે.

દોઊ અનિયાં ભોંહ કેસન કી, નિલાટ તલે નૈન પર ।

રેખા બાંધ ચલી દોઊ કિનારી, આએ અનિયાં મિલી બરાબર ॥ ૧૨૨ ॥

ભૂકુટીના કેશોના બન્ને ખૂણા કપાળની નીચે નયનોના ઉપર ત્રાંસી રેખા બનાવી પંક્તિ બદ્ધ થઈ કિનારી સુધી પહોંચી એક સરખા શોભે છે.

દોઊ નૈન કિનારી સોભિત, ઘટ બઢ કોઈ ન કેસ ।

ઉજલ સ્યાહ દોઊ લરત હૈં, કોઈ દે ના કિસી કો રેસ ॥ ૧૨૩ ॥

નયનોના બન્ને કિનારાઓ પર ભૂકુટીના કેશ પણ સમાન રીતે સુશોભિત છે. એમાં કોઈ પણ નાનો કે મોટો નથી. અહીં નેત્રોની ઉજ્જવળતા તથા ભૂકુટીની શ્યામલતામાંથી નીકળતાં કિરણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરતાં કોઈને પણ હરાવી શક્તા નથી.

તિલક નિલાટ ન કિન કિયા, અસલ બન્યો રોસન ।

કે રંગ ખૂબી છિન મેં, સોભા ગિનતી હોએ ન કિન ॥ ૧૨૪ ॥

શ્રીરાજજીના ભાલ પર સુશોભિત તિલક કોઈના વડે કરવામાં આવ્યું નથી, તે તો આપમેળે શ્રીરાજજીના અંગમાં પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. તેમાં ક્ષણમાત્રમાં વિવિધ રંગોની શોભા સુશોભિત થાય છે. જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

દેહ ઈન્દ્રી ફરેબ કી, દેખત ઈલત ફના ।

સો ક્યોં કહે બકા સુભાન મુખ, ઈન અંગ કી જો રસના ॥ ૧૨૫ ॥

આ નશ્વર શરીરની ઈન્દ્રિયો આ ભ્રમપૂર્ણ જગતની છે. તેથી તે નશ્વર જગતને જ જુએ છે.

નશ્વર શરીરની જીભથી અખંડ ધામનાં ધણી શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

નાસિકા હક સૂરતકી, એ જો સ્વાસ દેત ખુસબોએ ।

બ્રહ્માંડ ફોડ ઈત આવત, ઈત રૂહ બાસ લેત સોએ ॥ ૧૨૬ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડલમાં સુશોભિત નાસિકામાંથી શ્વાસ-ઉચ્છ્વાસ દ્વારા નીકળતી સુગંધ સમગ્ર બ્રહ્માંડને વીંધી આ જગતમાં પહોંચી છે. અહીંના આત્માઓ આ સુગંધનો અનુભવ કરે છે.

બિના મોમિન કોઈ ના લે સકે, હક નાસિકા ગુન ।

કહ્યા અરસ હક વતન, સો કિયા દિલ જિન ॥ ૧૨૭ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ શ્રીરાજજીની નાસિકા (નાક)માં રહેલાં ગુણોનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આવા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને શ્રીરાજજીએ પરમધામની શોભા આપી છે.

હક સૂરત કી બારીકિયાં, એ જાને અરસ અરવાએ ।

હક સૂરત તો જાનહીં, જો કોઈ ઔર હોએ ઈમદાએ ॥ ૧૨૮ ॥

શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું રહસ્ય પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે. એમના સિવાય પરમધામમાં જો કોઈ હોય તો જ આ સ્વરૂપને જાણી શકે.

તીન ખૂનેં તલેં નાસિકા, ખૂના ચઢતા ચૌથા ઊપર ।

એ ખૂબી જાને રૂહ અરસ કી, એ જો અની આઈ નમતી ઉતર ॥ ૧૨૯ ॥

નાસિકાની નીચે ત્રણ ખૂણા છે અને ચોથો ખૂણો ઉપરની બાજુ ચાલ્યો જાય છે. આ નાકમાં ઉપરથી નીચેની બાજુ ઊતરતો ખૂણો અત્યંત સુંદર છે. આ રીતે નાસિકા આ અનુપમ શોભાને પરમધામના બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણી શકે છે.

દોઊ છેદ્રોં કે ગૃદવાએ, યોં પાંખડી ફૂલ કટાવ ।

બીચ અની આઈ જો નાસિકા, એ મોમિન જાને મુખ ભાવ ॥ ૧૩૦ ॥

નાસિકાનાં બંને છિદ્રોની ચારે બાજુ જાણે ફૂલોની પાંખડીઓ તથા કસબ બનેલા હોય એ રીતની શોભા છે. મધ્યમાં સુશોભિત નાસિકાનું ટેરવું મુખારવિંદની શોભા વધારે છે. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓ જ આ શોભાના ભાવને જાણે છે.

ઈન અનિયોં ઔર અની મિલી, તિન ઉતર અની હુઈ દોએ ।

કિનાર તલેં દોઊ છેદ્ર કે, સોભા લેત અતિ સોએ ॥ ૧૩૧ ॥

નાકની ઉપરના ભાગના ખૂણા અને તેની ચડ-ઊતરવાળો ભાગ એક ખૂણાથી બીજા ખૂણાને પરસ્પર મનોહર રીતે સાંકળે છે, જ્યાંથી ઊતરીને નીચે આ બે ખૂણામાં વિભક્ત થઈ જાય છે. કિનારાના નીચેનાં બે છિદ્ર અત્યંત શોભાયુક્ત છે.

દોઊ છેદ્ર તલેં અધુર ઊપર, તિન બીચ લાંક ખૂને તીન ।

સોઈ સોભા જાને ઈન અધુર કી, જો હોએ હુકમ આધીન ॥ ૧૩૨ ॥

આ બન્ને છિદ્રોના નીચે હોઠના ઉપર વચ્ચેની ઊંડાઈમાં ત્રણ ખૂણા સુશોભિત છે. આ લાલાશવાળા

હોઠની અનુપમ શોભાને તે આત્મા જાણી શકે છે જે શ્રીરાજજીના આદેશને આધીન છે.

ઔર તલેં જો અધુર, દોઊ જોડ સોભિત જો મુખ ।

રેખા લાલ દોઊ સોભિત, રૂહ દેખ પાવે અતિ સુખ ॥ ૧૩૩ ॥

ઉપરનો હોઠ અને નીચેનો હોઠ બંને મળી શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભા વધારે છે. આ બંનેની વચ્ચે લાલાશયુક્ત રેખા સુશોભિત છે જેને જોઈને આત્માને અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

તલેં અધુર કે લાંક જો, મુખ બરાબર અની તિન ।

સેત બીચ બિંદા ખુસરંગ, એ મુખ સોભા જાને મોમિન ॥ ૧૩૪ ॥

અધરોજના નીચેની ઊંડાઈમાં પણ મુખારવિંદના ઉપરની જેમ ત્રણ ખૂણા સુશોભિત છે. ગોરા રંગના મુખમંડળની વચ્ચે બિન્દી સમાન સુશોભિત અધરોજના નીચેનો આ ખૂણો અત્યંત શોભાયુક્ત છે. આ રીતે શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભા બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે.

ઈન તલેં ગૌર હરવટી, જાનોં મુખ સદા હંસત ।

એ સોભા જાને અરવાહ અરસ કી, જિન દિલ મેં હક બસત ॥ ૧૩૫ ॥

આ હોઠોની નીચે ગોરા રંગની હડપચી આ રીતે સુશોભિત છે. જાણે તે સદા મંદમંદ હાસ્ય કરતી હોય. પરમધામના આત્માઓ જ આ દિવ્ય શોભાને જાણે છે જેના હૃદયમાં સ્વયં શ્રીરાજજી બિરાજમાન છે.

એ રંગ કહે મેં ઈન મુખ, પર કિન વિધ કહૂં સલૂક ।

એ કરતે મુખ બરનન, દિલ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૧૩૬ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતની જીભ દ્વારા મેં શ્રીરાજજીના મુખમંડળની શોભાના રંગોનું વર્ણન કર્યું છે. પરંતુ આ સુંદર છબિનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કરતાં આ હૃદય ટુકડે ટુકડા કેમ થઈ જતું નથી ?

ફેર કહૂં હરવટીય સે, જ્યોં સુધ હોએ મુખ કમલ ।

હક મુખ મોમિન નિરખહીં, જિન દિલ અરસ અકલ ॥ ૧૩૭ ॥

હું ફરી હડપચીથી વર્ણન આરંભ કરું છું. જેથી શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની ખૂબ વધારે પિછાણ થઈ જાય. જે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિ છે તેઓ જ શ્રીરાજજીના આ મનોહર મુખારવિંદનું દર્શન કરી શકે છે.

હરવટી ગૌર મુખ મુતલક, ખુસરંગ બિંદા ઊપર ।

બીચ લાંક તલેં અધુર, ચાર પાંખડી હુઈ બરાબર ॥ ૧૩૮ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળમાં ગોરારંગની હડપચી સુશોભિત છે. તેના ઉપર લાલાશયુક્ત બિન્દી છે. હડપચી અને અધરના (હોઠ) વચ્ચેની ઊંડાઈમાં એક સમાન ચાર પુષ્પદલ સુશોભિત છે.

ગૌર પાંખડી દો લાંક કી, લાલ પાંખડી દો તિન પર ।

અધુર અધુર દોઊ જુડ મિલે, હુઈ લાંક કે સરભર ॥ ૧૩૯ ॥

અધરોજના નીચેની ઊંડાઈની બે પાંખડીઓ ગોરા રંગની છે તો તેના ઉપરની બે પાંખડીઓ

લાલશવાળી છે. જ્યારે બન્ને હોઠ પરસ્પર ભીડાઈ જાય છે તો ઉપર તથા નીચે બન્ને બાજુની પાંખડીઓ ઊંડાઈ પર એક સમાન દેખાય છે.

જોડ બની દોઢિ અધુર કી, નિપટ લાલ સોભિત ।

તિન ઊપર દો પાંખડી, હરી નેક ટેઢી ભઈ ઈત ॥ ૧૪૦ ॥

બન્ને હોઠોની લાલાશવાળી જોડી સુશોભિત થઈ રહી છે. તેમની ઉપરની બે પાંખડીઓ લીલા રંગની છે. તે જરાક વાંકી વળેલી દેખાય છે.

દંત સલૂકી રંગ કી, ઈન જુબાં કહી ન જાએ ।

મુખ મુરકત દંત દેખત, ક્યા કેહે દેઊં બતાએ ॥ ૧૪૧ ॥

શ્રીરાજજીની દંતાવલીની શોભા તથા રંગોનું વર્ણન જીભ દ્વારા કરી શકાતું નથી. હાસ્ય કરતી વખતે મુખારવિંદમાં દાંતોની શોભા સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેમનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ક્યોં કહૂં રંગ રસના, મુખ મીઠા બોલ બોલત ।

સ્વાદ લેત રસ અરસ કે, જુબાં કેહે ના સકે સિફત ॥ ૧૪૨ ॥

જીભના રંગનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેનાથી શ્રીરાજજી રસભરી વાણી બોલે છે. તેઓ આ જીભથી પરમધામના સંપૂર્ણ રસોનું આસ્વાદન કરે છે. આ નશ્વર જીભ એમની શોભાનું વર્ણન કરી શકતી નથી.

રસ જાનત સબ અરસ કે, રસ બોલત રસના બૈન ।

રૂહેં એક સબદ સુનેં રસ કા, તો પાવેં કાયમ સુખ ચૈન ॥ ૧૪૩ ॥

શ્રીરાજજીની જીભ પરમધામના સઘળા રસોનું આસ્વાદન કરે છે અને રસીલી વાણી બોલે છે. એમાંથી નીકળતા માત્ર એક શબ્દને પણ જો બ્રહ્માત્માઓ સાંભળે છે તો તેનાથી તેમને અખંડ સુખનો અનુભવ થાય છે.

નેક અધુર દોઢિ બોલહીં, દંત લાલ ઉજલ ઝલકત ।

અધુર લાલ જો પાંખડી, જાનોં કે નિત મુસકત ॥ ૧૪૪ ॥

શ્રીરાજજી જ્યારે બન્ને હોઠોને થોડાક બોલે છે ત્યારે દંતાવલિમાંથી લાલાશવાળી ઉજ્જવળ આત્મા ઝળકે છે. તે સમયે બે પુષ્પદલની જેમ બન્ને લાલ હોઠ હંમેશાં હાસ્ય કરતા અનુભવાય છે.

દંત ઉજલ ઐનક જ્યોં, માહેં જુબાં દેખાઈ દેત ।

દેખ દંત કી નાજુકી, અતિ સુખ મોમિન લેત ॥ ૧૪૫ ॥

ઉજ્જવળ દંતાવલિ દર્પણની જેમ સુશોભિત છે. તેની ભિતરની જીભની શોભા અનુપમ છે. દંતાવલિની સુકોમળતાને જોઈને બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે.

કબૂં દંત રંગ ઉજલ, કબૂં રંગ લાલક ।

દોઢિ ખૂબી દંતન મેં, માહેં રોસન જ્યોં ઐનક ॥ ૧૪૬ ॥

દંતાવલિનો રંગ ક્યારેક ઉજ્જવળ દેખાય છે તો ક્યારેક લાલાશવાળો સુશોભિત છે.

આ રીતે દંતાવલિની બંને શોભાઓની મધ્યમાં ઐનક (ચશ્મા)ની જેમ તેજોમય આત્મા સુશોભિત થાય છે.

દોઊ બીચ અધુર રેખા મુખ, કટાવ ત્રીન ત્રીન તરફ દોએ ।

પાંખે રંગ સુરંગ દોઊ ઉપલી, ચઢિ ટેઢી સોભા દેત સોએ ॥ ૧૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં બન્ને હોઠો વચ્ચેની રેખાઓમાં બંને બાજુ ત્રણ-ત્રણ કાપ દેખાય છે. ઉપરના હોઠનો ઉપરનો ભાગ પુષ્પદલની જેમ સુંદર શોભાયુક્ત છે. તેથી ઉપરની તરફ ચઢતી ત્રાંસી રેખા અત્યંત શોભાયુક્ત છે.

ખુસ રંગ બીચ સિંઘોડા, તલેં દો અની ઊપર એક ।

ઈન દોઊ પાંખે ખુસરંગ, એ કટાવ સોભા વિસેક ॥ ૧૪૮ ॥

નાકની નીચે સુશોભિત છિદ્રનો આકાર અને રંગ લાલ શિંગોડા જેવો છે. એમના નીચેના ભાગમાં બે ખૂણા અને ઉપરના ભાગમાં એક ખૂણો છે. આ બન્ને પુષ્પદલ લાલાશવાળાં છે. એમનો કાપ પણ વિશેષ શોભાયમાન છે.

તિન અની પર દૂજી અની, સોભિત સિંઘોડા સુપેત ।

ઊપર પાંખે દોઊ ફિરવલી, બીચ છેદ્ર સોભા દોઊ દેત ॥ ૧૪૯ ॥

બંને ખૂણાઓની ઉપરનો ખૂણો સફેદ શિંગોડા જેવો શોભે છે. તેની ઉપર બે પુષ્પદલ ગોળાકાર દેખાય છે અને વચ્ચેમાં બન્ને છિદ્ર સુશોભિત છે.

ઈન ફૂલ ઊપર આઈ નાસિકા, સો આએ બીચ અની સોભાએ ।

તિન પર રેખા દોઊ તિલક કી, રંગ છિન મેં કે દેખાએ ॥ ૧૫૦ ॥

આ શિંગોડાનાં ફૂલનાં જેવો આકાર લઈ નાકનો ઉપરનો ભાગ કપાળના નીચેના ભાગ સાથે મળે છે, ત્યાં વચ્ચે અત્યંત શોભાયુક્ત ખૂણો સુશોભિત છે. નાસિકાની ઉપરથી લઈ કપાળ સુધી તિલકની બે રેખાઓ છે. તેમાં ક્ષણમાત્રમાં અનેક રંગો દેખાય છે.

દોઊ નેત્ર ટેઢે કમલ જ્યો, અની સોભા દોઊ અતંત ।

જબ પાપન દોઊ ખોલત, જાનોં કે કમલ દોઊ બિકસત ॥ ૧૫૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં બન્ને નેત્રકમલ ફૂલની જેમ ત્રાંસાં છે. તેમના બંને ખૂણા અત્યંત શોભાયુક્ત છે. જ્યારે તેઓ બન્ને પાંપણોને ખોલે છે તો એવું અનુભવાય છે કે જાણે બે કમલ ખીલી રહ્યાં છે.

નાસિકા કે મૂલ સે, દોઊ કમલ બને અદભૂત ।

શ્યામ સેત ઝાંઈ લાલક, સોભા ક્યોં કહૂં અંગ લાહૂત ॥ ૧૫૨ ॥

નાસિકાના મૂળથી જ આ બંને નેત્રકમલ પુષ્પની જેમ અદ્ભુત અને સુંદર દેખાય છે. એમાં શ્યામ તથા શ્વેત વર્ણની સાથોસાથ લાલાશ ઝળહળે છે. પરમધામનાં આ અંગોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ઔર કે રંગ દોઊ કમલ મેં, ટેઢે ચઢતે નિપટ કટાવ ।

મેહેર ભરે નૂર બરસત, હક સીંચત સદા સુભાવ ॥ ૧૫૩ ॥

આ બંને નેત્રકમલોમાંથી વિવિધ રંગોની આત્મા ઝળહળે છે. આ બંને ત્રાંસા તથા ચઢતા કાપની જેમ સુશોભિત છે. શ્રીરાજજીના આ બંને નેત્રો કૃપાથી પરિપૂર્ણ છે. એમાંથી પ્રત્યેક પળે પ્રકાશની વર્ષા થાય છે. શ્રીરાજજી પોતાના સરલ સ્વભાવને અનુરૂપ આ નેત્ર કમલોથી પ્રેમનું સિંચન કરે છે.

ગૌર ગલસ્થલ ગિરદવાએ, ઔર બીચ નાસિકા ગૌર ।

સ્યાહ પાંખડી કમલ પર, સોભિત ટેઢિયાં નૂર જહૂર ॥ ૧૫૪ ॥

શ્રીરાજજીના લાલીમાયુક્ત કપાળની ચારે બાજુ ગોરો રંગ સુશોભિત છે. બંને ગાલોની વચ્ચે ગોરા રંગની નાસિકા શોભે છે. આ નેત્રકમળની શ્યામરંગની પાંખણો ત્રાંસી ભૂકુટીની સાથે તેજોમય શોભા ધારણ કરે છે.

અની ચાર દોઊ કમલ કી, દો બંકી ચઢતી ઊપર ।

અતિ સ્યાહ ટેઢી પાંખડી, કઢૂ અધિક દોઊ બરાબર ॥ ૧૫૫ ॥

આ બન્ને નેત્રકમલોના ચારેય ખૂણામાં બે ખૂણા ઉપરની બાજુ ચડતા ત્રાંસા છે. અને બે નીચેની બાજુ છે. અત્યંત કાળા રંગની આ પાંખડીઓ ક્યાંક વધારે ત્રાંસી છે તો ક્યાંક એક સરખી છે.

ઉજલ નિલાટ તિન પર, આએ મિલી કેસ કિનાર ।

સોહે રેખા બીચ તિલક, જુબાં કહા કહે સોભા અપાર ॥ ૧૫૬ ॥

આ નેત્રોની ઉપર ઉજ્જવળ કપાળ સુશોભિત છે. જે શ્યામ કેશના કિનારા સુધી ફેલાયેલ છે. આ કપાળની વચ્ચે તિલકની બે રેખાઓ સુશોભિત છે. એમની અપાર શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

દોઊ તરફોં રેખા હરવટી, આએ મિલી કાનન ।

ગૌર કાન સોભા ક્યોં કહૂં, નહીં નેત્ર જુબાં મેરે ઈન ॥ ૧૫૭ ॥

હડપચીની બંને બાજુની રેખાઓ કાન સુધી પહોંચી છે. આ કાન અત્યંત ગોરા રંગના છે. તેમની શોભાને જોઈ વર્ણન કરવા માટે જીભ પાસે કોઈ નયન જ નથી.

ગૌર ગાલ દોઊ નિપટ, મારેં ઝલકત મોતી લાલ ।

એ સોભા કાનન કી ક્યોં કહૂં, ઈન જુબાં બિના મિસાલ ॥ ૧૫૮ ॥

ગોરા રંગના બંને ગાલો પર કાનોમાં સુશોભિત લાલ માણેક તથા મોતીની આત્મા પ્રતિબિંબિત થાય છે. કાનની અનુપમ શોભાનું વર્ણન પણ જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

કેસ રેખા કાનોં પીછે, બીચ મેં અંગ ઉજલ ।

હક મુખ સોભા ક્યોં કહિએ, ઈન જુબાં ઈન અકલ ॥ ૧૫૯ ॥

કાનની પાછળ શ્યામ કેશોની રેખા ડોક સુધી પહોંચી છે. વચ્ચેનો ભાગ અત્યંત ઉજ્જવળ શોભાયુક્ત છે. આ રીતે નશ્વર જગતની બુદ્ધિ તથા વાણી દ્વારા શ્રીરાજજીના મુખમંડળની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

મુકટ બન્યો સિર પાયકો, રંગ નંગ તામેં અનેક ।

જુદે જુદે દસોં દિસ દેખત, રંગ એકપેં ઔર વિસેક ॥ ૧૬૦ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર પાય નામના રત્નનો સુંદર મુકટ શોભે છે. તેમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે. દશેય દિશાઓમાં તેમના અલગ-અલગ રંગોની પ્રસરતી છાયા એકબીજાથી વધારે ચડિયાતી લાગે છે.

અસલ નંગ પાય એક હૈ, અસલ રંગ તામેં તલ ।

દસ દસ રંગ હર દિસેં, સોભા ક્યોં કહૂં જવેર અરસ ॥ ૧૬૧ ॥

મૂળ તો આ મુકટ પાય નામના એક જ રત્નનો છે પરંતુ તેમાં જુદાજુદા દશ રંગો સોહે છે. તેથી પ્રત્યેક દિશામાં દશ-દશ રંગ સુશોભિત થાય છે. પરમધામનાં આ રત્નોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

ઔર મુકટ સિર હક કે, કેહેની સોભા તિન ।

સો ન આવે સોભા સબદ મેં, મુકટ ક્યોં કહૂં જુબાં ઈન ॥ ૧૬૨ ॥

સ્વયં શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત મુકટની શોભાનું વર્ણન કરવું છે. તેમની દિવ્ય શોભા શબ્દોની સીમામાં બંધાઈ શકતી નથી. નશ્વર જીભ વડે અનુપમ શોભા યુક્ત મુકટનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

દસ રંગ કહે એક તરફ કે, દૂજી તરફ દસ રંગ ।

સો રંગ રંગ કે કિરને ઉઠેં, કિરન કિરન કે તરંગ ॥ ૧૬૩ ॥

આ દિવ્ય મુકટમાં એક બાજુ દશ રંગો શોભે છે તો બીજી બાજુ પણ દશ રંગો શોભે છે. પ્રત્યેક રંગમાંથી અનેક કિરણો નીકળે છે અને એક-એક કિરણમાંથી અનેક તરંગો નીકળે છે.

કિન વિધ કહૂં સલૂકિયાં, હર દિસ સલૂકી અનેક ।

દેખ દેખ જો દેખિએ, જાનોં ઉનથેં એહ નેક ॥ ૧૬૪ ॥

આ મુકટની સુંદર છબિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? પ્રત્યેક દિશામાં એની શોભા અનેક ગણી વધી જાય છે. વારંવાર આ શોભા જોવાથી એવું જણાય છે કે જાણે બીજી શોભાથી આ અધિક વિશેષ છે.

એક દોરી રંગ નંગ દસ કી, એસી મૂલ મુકટ દોરી ચાર ।

ગિરદવાએ નિલવટ પર, સુખ ક્યોં કહૂં સોભા અપાર ॥ ૧૬૫ ॥

આ મુકટમાં મૂળ તો રત્નોની ચાર સેરો છે. એક-એક સેરમાં દસ-દસ રંગોનાં રત્નો સુશોભિત છે. કપાળ ઉપર મસ્તકની ચારે બાજુ સુશોભિત આ સેરોની શોભા અપરંપાર છે.

યામેં એક દોરી અબલ તલેં, કાંગરી દસ રંગ તા પર ।

તિન દોરી પર બની બેલડી, ઔર કહૂં સુનો દિલ ધર ॥ ૧૬૬ ॥

આ મુકુટમાં નીચેથી સર્વપ્રથમ એક રત્નની સેર છે. તેના ઉપર દસ રંગની કાંગરી સુશોભિત છે. તે સેર પર પુષ્પ લતાઓ શોભે છે. હું તેનું વર્ણન કરું છું. તમે તેને હૃદયપૂર્વક સાંભળો.

ઈન પર ભી દોરી બની, તા પર બેલ ઔર જિનસ ।

તિન પર દોરી ઔર કાંગરી, જાનોં ઉનથેં એહ સરસ ॥ ૧૬૭ ॥

એમના ઉપર જે સેર સુશોભિત છે તેના પર પણ અનુપમ શોભાવાળી પુષ્પ લતાની ચિત્રકારી છે. તેના ઉપર સેર અને કાંગરી સુશોભિત છે. તેને જોઈને એવું લાગે છે જાણે બીજીથી આ વધારે સુંદર છે.

ચારોં દોરી કે રંગ કહે, ઔર દસ રંગ કાંગરી દોએ ।

ઔર જિનસ દોબેલ કી, રંગ બોહોત ના ગિનતી હોએ ॥ ૧૬૮ ॥

આ રીતે ચારેય સેરોના રંગોનું વર્ણન થયું. બે કાંગરીમાં દશ રંગોની આભા ઝળહળે છે. તેમની વચ્ચે આવેલ બે લતાઓમાં તો અનેક રંગોની આભા છે. તેની ગણતરી જ થઈ શકતી નથી.

દસ રંગ કાંગરી કે કહૂં, ચાર મનકે ઊપર તીન ।

દો તીન પર એક દો પર, એ જાને દસ રંગ રૂહ પ્રવીન ॥ ૧૬૯ ॥

કાંગરીની બે હારોના રંગોનું વિવરણ આ રીતે છે, ત્રિકોણ આકારની આ કાંગરીમાં સર્વપ્રથમ ચાર રત્નોની હારો છે. તેની ઉપર ક્રમશઃ ઉત્તરોત્તર, ત્રણ, બે અને એક રત્ન શોભે છે. આ રીતે ચતુર આત્માઓ આ દશેય રંગોની શોભા સારી રીતે જાણી શકે છે.

એ દસ રંગ કે મનકે દસ, ઊપર એક રંગ તલેં દોએ ।

દોએ રંગ તલેં તીન હેં, તીન રંગ તલેં ચાર સોએ ॥ ૧૭૦ ॥

આ દશ રંગોવાળાં દશ રત્નોનો રંગ આ રીતે છે. બધાની ઉપર એક રંગનું એક રત્ન છે, તેની નીચે બે રંગનાં બે રત્નો છે. તેની નીચે ત્રણ રંગનાં ત્રણ રત્નો છે, અને તેની નીચે ચાર રંગનાં ચાર રત્નો છે.

ઈન વિધ ચાર દોરી ભઈ, ઔર દોએ ભઈ કાંગરી ।

દોએ બેલી કે રંગોં કી, એ ગિનતી જાએ ન કરી ॥ ૧૭૧ ॥

આ રીતે આ મુકુટમાં ચાર સેરો, બે કાંગરી તથા બે વેલ સુશોભિત છે. તેમની બંને વેલીઓમાં અનેક રંગોની ચિત્રકારી છે જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

ઊપર ફિરતે ફૂલ કટાવ કે, કે બૂટિયાં નકસ ।

તિન પર કહી જો કાંગરી, ફિરતી અતિ સરસ ॥ ૧૭૨ ॥

આ મુકુટના ઉપરના ભાગમાં ચારે બાજુ વિવિધ પ્રકારનાં પુષ્પો તથા બુટીઓ મીનાકારી સાથે ચિતરેલ છે. વળી તેની ઉપર ચારે બાજુ સુંદર કાંગરી પણ શોભે છે.

તિન ઊપર ટોપી બની, ઊપર ચઢતી અની એક ।

તલેં કટાવ કે રંગ નંગ, એ અની ફૂલ બન્યો વિસેક ॥ ૧૭૩ ॥

તેની ઉપર સુંદર ટોપી બનેલી છે. તેની ઉપર ઉત્તરોત્તર ચઢતો ખૂણો સુશોભિત છે. ખૂણાની નીચે વિવિધ રંગોના રત્નોની ચિત્રકારી છે. આ ખૂણા પર વિશેષ પ્રકારનાં ફૂલ બનેલાં છે.

ત્રણ ખૂણે ત્રણ ઉપર, દો દોઢી તરફોં બીચ એક ।

દસ દસ નંગ તિનોં મેં, સો મોમિન કહેં વિવેક ॥ ૧૭૪ ॥

તેની ઉપર ત્રણ ખૂણા સુશોભિત છે. તેમાં બે ખૂણા બન્ને બાજુ છે અને એક વચ્ચે છે. ત્રણેય ખૂણાઓમાં દશ-દશ રત્ન સુશોભિત છે. બ્રહ્માત્માઓ જ એમનું વિવેકપૂર્વક વર્ણન કરે છે.

માનિક મોતી પાંને નીલવી, ગોમાદિક પાય પુખરાજ ।

ઔર હીરા નંગ લસનિયાં, બીચ મનિ દસમી રહી વિરાજ ॥ ૧૭૫ ॥

આ દશ રત્નોમાં માણેક, મોતી, પન્ના, નીલમણિ, ગોમેદ, પાય, પુખરાજ, હીરા, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયો) તથા વચ્ચે મણિ શોભાયમાન છે.

એ દસ રંગ નંગ તિન મેં, ફિરતે બને ત્રણ ફૂલ ।

તલે ડાંડિયાં રંગ અનેક હેં, એ સોભા દેખ હૂજે સનકૂલ ॥ ૧૭૬ ॥

ઉપરોક્ત ત્રણેય ખૂણાઓમાં ચારે બાજુ દશ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે, જેથી ચારે બાજુ ત્રણ ફૂલો જેવી શોભા દેખાય છે. નીચે દાંડામાં અનેક રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. આ રીતે આ અદ્વિતીય શોભાને જોઈને અતિ પ્રસન્નતા થાય છે.

દસોં દિસા જિત દેખિએ, મન ચાહ્યા રૂપ દેખાએ ।

બિના નિમૂને ઈન જુબાં, કિન વિધ દેઊં બતાએ ॥ ૧૭૭ ॥

આ અદ્વિતીય મુકુટ એટલો સુંદર છે કે દશેય દિશાઓમાં ગમે ત્યાંથી પણ જોવાથી મનની ઈચ્છા પ્રમાણે તે સુંદર દેખાય છે. એનું કોઈ ઉદાહરણ ન હોવાથી આ જીભ દ્વારા એમનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

જિન રૂહ કા દિલ જિન વિધ કા, સોઈ વિધ તિન ભાસત ।

એક પલક મેં કે રંગ, રૂહ જુદે જુદે દેખત ॥ ૧૭૮ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જે પ્રકારનો ભાવ પ્રગટ થાય છે તેમને અનુરૂપ આ મુકુટ સુશોભિત થાય છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ પલમાત્રમાં જ એમાં જુદાજુદા પ્રકારના અનેક રંગોનું દર્શન કરે છે.

એહ મુકુટ ઈન ભાંત કા, પલ મેં કરે કે રૂપ ।

જો રૂહ જૈસા દેખ્યા ચાહે, સો તૈસા દેખે સરૂપ ॥ ૧૭૯ ॥

આ મુકુટ એવા પ્રકારનો છે કે પળવારમાં અનેકો રૂપમાં જોવા મળે છે. જે બ્રહ્મ આત્માઓ આને જે રૂપે જોવા ઈચ્છે છે તે તેજ રૂપમાં તેમને તે દેખાય છે.

મેં મુકુટ કહૂં બુધ માફક, એ તો અરસ જવેર કે નંગ ।

નએ નએ કે ભાંત કે, કે છિન મેં બદલેં રંગ ॥ ૧૮૦ ॥

મેં આ નશ્વર જગતની બુદ્ધિ અનુસાર આ મુકુટનું વર્ણન કર્યું છે. એમાં જડેલાં રત્ન દિવ્ય

પરમધામનાં છે. હંમેશાં નવા રૂપે દેખાતાં આ રત્નો ક્ષણમાત્રમાં અનેક રંગોમાં દેખાય છે.

और विध मुकट में, इहें आवें सब मिल ।

સબ રૂપ રંગ દેખે ઈનમેં, જાજો ચાહે જૈસા દિલ ॥ ૧૮૧ ॥

આ મુકુટની બીજી વિશેષતા આ પણ છે કે જ્યારે બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સાથે મળીને એમની શોભા જુએ છે તો બધા પોતાના હૃદયની ઈચ્છા પ્રમાણે જુદાં જુદાં રંગ તથા રૂપનું દર્શન કરે છે.

याही ભાંત सब ભૂषन, याही ભાંત બસ્તર ।

બસ્તર ભૂષન સબ એક રસ, જ્યોં કુંદન મેં જડતર ॥ ૧૮૨ ॥

આ રીતની અનુપમ શોભા બીજા અલંકારો તથા વસ્ત્રોની પણ છે. આ બધાં વસ્ત્ર તથા અલંકારો જાણે કુંદન (શુદ્ધ સોના)માં જડેલાં હોય એવાં એક સમાન દેખાય છે.

એ જડે ઘડે કિનને નહીં, ના પેહેર ઉતારત ।

દિલ ચાહે રંગ છિન મેં, મન પર સોભા ફિરત ॥ ૧૮૩ ॥

આને ન તો કોઈએ જડેલાં છે અને ન કોઈએ બનાવ્યાં છે, ન એમને ધારણ કરવાની જરૂરત હોય છે અને ન ઉતારવાની. આમાં તો હૃદયની ભાવના પ્રમાણે પળપળમાં રંગ તથા શોભા જુદા જુદા પ્રકારે બદલાતી જોવા મળે છે.

जिन छिन इह जैसा याउत, सो तैसी सोभा देभत ।

બારે હજાર દેખે દિલ ચાહે, એ કિન વિધ કહૂં સિફત ॥ ૧૮૪ ॥

આત્મા જે સમયે જેવું ઈચ્છે છે તે પ્રકારની શોભા તેમાં દેખાય છે. બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓ એમાં પોતાની ઈચ્છાનુસાર જુદીજુદી શોભા જુએ છે. એનો મહિમા કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ?

मोती करनकूल कुंडल, कहुं केते नाम भूषन ।

પલમેં અનેક બદલેં, સુંદર સરૂપ કાનન ॥ ૧૮૫ ॥

આ અલંકારોમાં મોતી, કર્ણકૂલ, કુંડલ વગેરે અનેક છે. માત્ર કાનના અલંકારોમાં પણ પળમાત્રમાં અનેક પ્રકારના રંગો પલટાતા જોવા મળે છે.

जवेर कहे मैं अरस के, और जवेर तो जिमी से डोत ।

સો હક બકા કે અંગ કો, કેસી દેખાવે જોત ॥ ૧૮૬ ॥

મેં પરમધામનાં રત્નોનું વર્ણન કર્યું છે, રત્નો તો ભૂમિમાંથી પેદા થાય છે. તેઓ શ્રીરાજજીના અંગોની શોભાને કેવી રીતે પ્રકાશિત કરી શકે ?

और नई पैदास अरस में नही, ना पुरानी कभूं डोअे ।

યા રસાંગ યા જવેર, જિન જાનો અરસ મેં દોઅે ॥ ૧૮૭ ॥

પરમધામમાં કોઈ નવી વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી અને ન કોઈ વસ્તુ ક્યારેય જૂની થાય છે. ત્યાંની ધાતુ કે રત્નો કેમ ન હોય ? તેમાં નવું અથવા જૂનું બે ભાવ રહેતા જ નથી.

अरस साहेबी बुजरक, तिनको नाहीं पार ।

એ નૂર કે એક પલથેં, કે ઉપજે કોટ સંસાર ॥ ૧૮૮ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજીનું પ્રભુત્વ અત્યંત શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે, જેનો કોઈ પાર જ નથી. તેમના પ્રકાશના માત્ર એક અંગ (અક્ષરબ્રહ્મ)માંથી પળમાત્રમાં પણ કરોડો બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થાય છે.

સો નૂર નૂરજમાલ કે, નિત આવેં દીદાર ।

તિન હક કે બસ્તર ભૂષન, એ મોમિન જાને બિચાર ॥ ૧૮૯ ॥

આવા સમર્થ અક્ષરબ્રહ્મ પણ હંમેશાં અક્ષરાતીતનાં દર્શન માટે આવે છે તે અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોના વિષયમાં માત્ર બ્રહ્માત્માઓ જ વિચાર કરી શકે છે.

જિન મોમિન કી સિફાયત, કરી હોએ મેહેદી મહંમદ ।

સો જાને અરસ બારીકિયાં, ઔર કયા જાને દુની જો રદ ॥ ૧૯૦ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓનો મહિમા સ્વયં મહદી મહંમદે ગાયો છે, તેઓ જ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને જાણી શકે છે. બાકી નશ્વર જગતના જીવો તેને શું જાણી શકે ?

પેહેનાવા નૂરજમાલ કા, બસ્તર યા ભૂષન ।

જયોં નૂર કા જહૂર, એ જાનત અરસ મોમન ॥ ૧૯૧ ॥

શ્રીરાજજીના પરિધાનમાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોના દેદીપ્યમાન પ્રકાશ વિશે પરમધામનાં બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણકારી ધરાવે છે.

એ કબૂં ન જાહેર દુની મેં, અરસ બકા હક જાત ।

સો ઈન જુબાં ઈત કયા કહૂં, જો ઈન સરૂપ કો સોભાત ॥ ૧૯૨ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ સ્વરૂપ પરમધામના આત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં ક્યારેય પણ અવતરિત થયા નથી. એટલા માટે આ જીભ દ્વારા તેમના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું જે તેમની દિવ્ય શોભાને અનુરૂપ હોય ?

બસ્તર ભૂષન હક કે, એ કેહેની મેં ન આવત ।

સિનગાર કરેં દિલ યાહ્યા, જો સબોં કો ભાવત ॥ ૧૯૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્ર તથા આભૂષણોની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. તેઓ હંમેશા પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે શણગાર કરે છે, જે બધા બ્રહ્માત્માઓને અતિશય પ્રિય લાગે છે.

તો એ ક્યોં આવે બાની મેં, કર દેખો સહૂર હક ।

એ અરસ તનોં બિચારિએ, તુમ લીજો બુધ માફક ॥ ૧૯૪ ॥

શ્રીરાજજીના શણગારની શોભા શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? એના પર તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરો. આ વિષયમાં પર-આત્મા દ્વારા વિચાર કરી પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર તેને હૃદયમાં ધારણ કરો.

અરસ મેં ભી રૂહેં લેત હેં, જૈસી ખાહિસ જિન ।

રૂહ જૈસા દેખ્યા યાહે, તિન તૈસા હોત દરસન ॥ ૧૯૫ ॥

પરમધામમાં પણ બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજી સાથે પોતાની ઈચ્છા અનુસાર આનંદ કરે છે. તેઓ શ્રીરાજજીના જેવા શણગારનાં દર્શન કરવા ઈચ્છે છે તે રીતનાં દર્શન તેમને થાય છે.

બસ્તર ભૂષન કિન ના કિએ, હેં નૂર હક અંગ કે ।

એ ક્યોં આવેં ઈન કેહેની મેં, અંગ સાંઈ કે સોભાવે જે ॥ ૧૮૬ ॥

શ્રી રાજજીનાં વસ્ત્ર તથા આભૂષણો કોઈના દ્વારા બનાવેલાં નથી. તેઓ તો શ્રીરાજજીના તેજોમય અંગનાં જ કિરણ સ્વરૂપ છે. આ વસ્ત્ર તથા અલંકારો શ્રીરાજજીનાં અંગોને સુશોભિત કરે છે. તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

અપાર સૂરત સાહેબ કી, અપાર સાહેબ કે અંગ ।

અપાર બસ્તર ભૂષન, જો રેહેત સદા અંગોં સંગ ॥ ૧૮૭ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપ, તેમનાં અંગો તથા વસ્ત્ર-અલંકારો વગેરેની શોભા અપરંપાર છે. આ વસ્ત્ર તથા અલંકારો સર્વદા તેમના અંગોમાં સુશોભિત છે.

જો સોભા હક સૂરત કી, સો ક્યોં પુરની હોએ ।

નઈ પુરાની તિત કહાવત, જિત કહિયત હેં દોએ ॥ ૧૮૮ ॥

જે શોભા શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની છે તે કેવી રીતે જૂની થઈ શકે ? જ્યાં બે ભાવ (દ્વિત) રહે છે, ત્યાં જ તો કોઈને નવા તથા જૂના કહેવામાં આવે છે.

ઈત કબૂં ન હોએ પુરાના, ના પૈદા કબૂં નયા ।

દીદાર કરેં રૂહેં છિન મેં, છિન છિન દિલ યાહ્યા ॥ ૧૮૯ ॥

પરમધામમાં ક્યારેય કંઈ પણ જૂનું થતું નથી અને ન કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાં તો બ્રહ્માત્માઓ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ક્ષણ-ક્ષણમાં શ્રીરાજજીના નવા શણગારનાં દર્શન કરે છે.

જામા પટુકા ઔર ઈજાર, એ સબે હેં એક રસ ।

કંઠ હાર સોભા જામેં પર, જાનોં એક દૂજે પેં સરસ ॥ ૨૦૦ ॥

શ્રીરાજજીના શણગારમાં જામો, પટુકો, ઈજાર વગેરે બધાં એક સરખાં રસપૂર્ણ છે. જામા પર સુશોભિત કંઠહારોની શોભા પણ એકબીજાથી વધારે સુંદર લાગે છે.

કંઠ તલેં હાર દુગદુગી, કે વિધ વિધ કે વિવેક ।

કે રંગ જંગ જોતેં કરેં, દેખત અલેખે રસ એક ॥ ૨૦૧ ॥

કંઠહારની નીચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)ની શોભા છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારની વિશેષતાઓ છે. તેમાં જડેલાં અનેક રંગોનાં રત્ન પ્રકાશિત થાય છે, જેમનાં કિરણો અનંત હોવા છતાં પણ એક રસ દેખાય છે.

જુડ બૈઠી જામેં પર યાદર, સોભા યાહી કે માન ।

એ નામ લેત મૈં જુદે જુદે, હક સોભા દેખ સુભાન ॥ ૨૦૨ ॥

જામાની ઉપર યાદરની શોભા જામાની જેમ અદ્વિતીય લાગે છે. ખરેખર શ્રીરાજજીની શોભા જોઈને જ હું તેમનાં અલગ-અલગ વસ્ત્રોનું નામ લઈ રહ્યો છું. આ બધી તેમની જ શોભા છે.

બગલોં કોતકી કટાવ, ઔર બંધ બેલ ગિરવાન ।

રંગ જુદે જુદે ઝલકત, રસ એકે સબ પરવાન ॥ ૨૦૩ ॥

જામાના બંને પાછલા ભાગમાં કેવડાનાં ફૂલના જેવી ચિત્રકારી છે અને કિનાર પર લાગેલી ધારીમાં પણ વેલીઓ સુશોભિત છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના રંગ ઝળહળે છે. પરંતુ બધા એક સરખી રસાનુભૂતિ કરાવે છે.

બાંહેં બાજૂબંધ સોભિત, રંગ કેતે કહૂં ગિન ।

તેજ જોત લરેં આકાસ મેં,ક્યોં અસલ નિરને હોએ તિન ॥ ૨૦૪ ॥

હાથોમાં બાજુ બંધ સુશોભિત છે. તેમાં સમાયેલા કેટ કેટલા રંગોનું નામ લેવામાં આવે ? તેમનાં જ્યોતિર્મય કિરણો આકાશમાં પરસ્પર સ્પર્ધા કરે છે, ત્યારે તેમના મૂળ રંગનો નિર્ણય જ થઈ શકતો નથી.

ક્યોં કહૂં સોભા ફુંદન, લટકત હેં એક જુગત ।

આહાર દેત હેં આસિકોં, દેખ દેખ ન હોએ ત્રપત ॥ ૨૦૫ ॥

બાજુબંધમાં લટકતાં ફૂમતાંની શોભાને કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવામાં આવે ? શ્રીરાજજી પોતાના અનુરાગી આત્માઓને આ જ આહાર આપે છે. આ અનુપમ શોભાને જોઈને આત્માઓ તૃપ્ત થતાં નથી.

યા વિધ કાંડોં પોહોંચિયાં, યા વિધ કાંડોં બલ ।

કે ઊપર રંગ જંગ કરેં, તામેં ગિને ન જાએ અસલ ॥ ૨૦૬ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ કાંડે ધારણ કરેલ કડાં તથા કરકમલની પોંચી શોભાયમાન છે. કડાના વળનું તો વર્ણન જ થઈ શકતું નથી. તેમાંથી નીકળતા વિવિધ રંગોનાં કિરણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરે છે, જેથી વાસ્તવિક રંગોની ગણતરી કરવી મુશ્કેલ થઈ જાય છે.

હસ્ત કમલ અતિ કોમલ, ઉજલ હથેલી લાલ ।

કેહેતે લીકેં સલૂકિયાં, હાએ હાએ લગત ન હેરેં ભાલ ॥ ૨૦૭ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલ અત્યંત સુકોમળ છે. લાલશયુક્ત હથેળીનો રંગ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. હથેળીઓમાં સુંદર રેખાઓ સુશોભિત છે, તેનું વર્ણન કરતાં આ હૃદય ઘાયલ પણ થતું નથી.

પતલી પાંચોં અંગુરિયાં, પાંચોં જુદી જુદી જુગત ।

જુદે જુદે રંગ નંગ મુંદરી, સોભા ન પોહોંચે સિફત ॥ ૨૦૮ ॥

હસ્તકમલની પાંચેય પાતળી આંગળીઓ ભિન્ન ભિન્ન પણે શોભે છે. એમાં જુદા જુદા રંગોનાં રત્નોની વીંટીઓ શોભે છે, જેની શોભાનો કોઈ પારાવાર નથી.

નિરમલ અંગુરિયોં નખ, તાકી જોત ભરી આકાસ ।

સબદ ન ઈન આગૂં ચલે, ક્યોં કહૂં અરસ પ્રકાસ ॥ ૨૦૯ ॥

આ આંગળીઓના નખ અત્યંત નિર્મલ છે. તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે. આ શબ્દો આનાથી વધારે વર્ણન કરી શકતા નથી. કેમ કે પરમધામના પ્રકાશના વિશે આનાથી વિશેષ શું કહી શકાય ?

અબ ચરન કમલ ચિત દેય કે, બૈઠ બીચ ખિલવત ।

દેખ રૂહ નૈન ખોલ કે, જ્યોં આવે અરસ લજત ॥ ૨૧૦ ॥

હે આત્મા ! હવે શ્રીરાજજીના ચરણકમલોનું ચિંતન કરી સ્વયં મૂલમિલાવામાં જાગૃત થઈ જા. હવે પોતાની આત્મદૃષ્ટિને ખોલ, જેથી તને પરમધામનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય.

ઈત બૈઠ નિરખ ચરન કો, દેખ ચકલાઈ ચિત દે ।

નરમ તલી અતિ ઉજલ, રૂહ તેરા સુખ દાયક એ ॥ ૨૧૧ ॥

અહીં જ બેસીને શ્રીરાજજીના ચરણકમલોની સુંદરતાને તું જો. તેમનાં ચરણનાં તળિયાં અત્યંત સુકોમળ અને અતિ ઉજ્જવળ છે. હે આત્મા ! આ જ ચરણકમલ તને આનંદ આપવાવાળા છે.

જોત દેખી ચરન નખકી, જાએ લગી આસમાન ।

ચીર ચલી સબ જોત કો, કોઈ ના ઈન કે માન ॥ ૨૧૨ ॥

આ ચરણોના નખોની જ્યોતિને જુઓ, જે સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈને અન્ય જ્યોતિને ચીરી આગળ વધી રહી છે. આના સમાન બીજો કોઈ પ્રકાશ નથી.

તેજ કોઈ ના સેહે સકે, બિના અરસ રૂહ મોમન ।

તેજેં ઉડે પરદા અંધેરી, એ સહેં બકા અરસ તન ॥ ૨૧૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ પણ આ નખોના તેજને સહન કરી શકતું નથી. આ તેજથી તો અજ્ઞાનનું આવરણ દૂર જ થઈ જાય છે. એટલા માટે પરમધામના મૂલ શરીર (પરઆત્મા) થી એમનો પ્રકાશ સહન કરી શકાય છે.

અરસ તન કી એ બૈઠક, એ જોતૈ કે સીચેલ ।

એ અરવા તન સબ અરસ કે, ઈનોં નજરોં રહે ના ખેલ ॥ ૨૧૪ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજીના આ ચરણકમલ જ પર-આત્માની બેઠક છે. એમના જ્યોતિર્મય પ્રકાશથી એમનું સિંચન થયું છે. દિવ્ય પરમધામના આ પર-આત્મા સમક્ષ નશ્વર ખેલનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી.

પાંઉં દેખ દેખ ભૂષન, કે વિધ સોભા કરત ।

સો નએ નએ રૂપ અનેક રંગોં, છિન છિન મેં કે ફિરત ॥ ૨૧૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલોને જોઈને એમાં સુશોભિત અલંકારોને જુઓ, જે વિવિધ પ્રકારે સુશોભિત છે. આ આભૂષણોમાં પ્રત્યેક ક્ષણે નવાં રૂપ તથા નવનવા રંગો બદલાતા જોવા મળે છે.

ચારોં જોડે ચરન તો કહૂં, જો ઘડી સાઈત ઠેહેરાએ ।

છિન મેં કરેં કોટ રોસની, સો ક્યોં આવે માહેં જુબાંએ ॥ ૨૧૬ ॥

આ શ્રીચરણોમાં ધારણ કરેલાં ચારેય અલંકારોની શોભાનું વર્ણન ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે તે ક્ષણમાત્ર માટે પણ સ્થિર થઈ જાય. પરંતુ તેમાંથી ક્ષણમાત્રમાં જ કરોડો પ્રકારનાં કિરણો નીકળે

છે. તેથી જીભ દ્વારા તે શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

હરી ઈજાર માહેં કે રંગ, ઊપર જામા દાંવન સુપેત ।

કે રંગ ઝાંઈ દેખકે, અરસ રૂહેં સુખ લેત ॥ ૨૧૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રોમાં લીલા રંગની ઈજારમાં વિવિધ રંગોની આભા ઝળહળે છે. તેની ઉપર સફેદ રંગના જામાનો પાલવ ઝળહળે છે. એમાંથી ઝલકતી વિવિધ રંગોની આભા જોઈને પરમધામના આત્માઓ અપાર આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ફુંદન બંધ અતિ સોભિત, માહેં રંગ અનેક ઝલકત ।

એ સેત હરે કે બીચ મેં, માહેં નરમ ઝાબે ખલકત ॥ ૨૧૮ ॥

ઈજારબંધના ખૂણા પર બાંધેલાં ફૂમતાં અત્યંત શોભાયમાન છે. એમાં અનેક રંગો ઝળહળે છે. સફેદ રંગનો જામો અને લીલા રંગની ઈજારની વચ્ચે ઈજાર બંધના ફૂમતાંના ગુચ્છા ચમકતા દેખાય છે.

જામેં દાંવન સેત ઝલકત, જોત ઉઠત આકાસ ।

ઔર જોત ચઢી કરતી જંગ, પીત પટુકે કી પ્રકાસ ॥ ૨૧૯ ॥

સફેદ જામાનો ઘેર ઝગમગતો સુંદર લાગે છે. એમાંથી નીકળતાં કિરણો આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે. એમની જ્યોતિ આકાશ સુધી પહોંચી પીળા રંગના પટુકાના પ્રકાશ સાથે સ્પર્ધા કરે છે.

હાર સોભિત હૈડે પર, બાજુબંધ પોહોંચી કડે ।

સુંદર સરૂપ સિર મુકટ, દિસ આસિકોં દેખત ખડે ॥ ૨૨૦ ॥

શ્રીરાજજીનો કંઠ હાર વક્ષઃસ્થળ પર સુશોભિત છે. બન્ને ભુજાઓમાં બાજુબંધ, હાથોમાં પોંચી તથા કાંડામાં કડાં સુશોભિત છે. શિર પર સુંદર મુકુટ સુશોભિત છે. આ અનુપમ શોભાને જોઈને બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય સ્થિર થઈ જાય છે.

ચોલી ચાદર હાર ઝલકત, આકાસ રહ્યો ભરાએ ।

તો સોભા મુખ મુકટ કી, કિન વિધ કહી જાએ ॥ ૨૨૧ ॥

જામાની ચોલી પર સુશોભિત ચાદરની નીચે કંઠહાર ઝળકે છે. તેની જ્યોતિ જ સમગ્ર આકાશમાં છવાઈ જાય છે. તો પછી શ્રીરાજજીનું પ્રભાપૂર્ણ મુખમંડળ તથા મુકુટની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

મીઠી સૂરત કિસોર કી, ગૌર લાલ મુખ અધુર ।

એ આસિક નીકે નિરખત, મુખ બાની બોલત મધુર ॥ ૨૨૨ ॥

શ્રીરાજજીની કિશોર અવસ્થા માધુર્યપૂર્ણ છે. ગોરા રંગના મુખમંડળ પર લાલાશયુક્ત હોઠ સુશોભિત છે. જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના મુખારવિંદથી મધુર વાણી બોલે છે ત્યારે અનુરાગી આત્માઓ મુખારવિંદનું સારી રીતે દર્શન કરે છે.

ચારોં ચરન બરાબર, સુભાન ઔર બડી રૂહજી ।

ગૌર સબ ગુન પૂરન, સુંદર સોભા ઔર સલૂકી ॥ ૨૨૩ ॥

શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીનાં ચારેય ચરણો સમાન શોભાયુક્ત છે. ગોરા રંગનાં આ ચરણોમાં બધા પ્રકારના ગુણો પરિપૂર્ણ છે. એમની સુંદર શોભા અને સુકોમળતાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

તેજ જોત નૂર ભરે, લાલ તલી કોમલ ।

લાલ લાંકે લીકે ક્યો કહું, રૂહ નિરખે નેત્ર નિરમલ ॥ ૨૨૪ ॥

આ ચરણકમલ તેજોમય આભાથી પરિપૂર્ણ છે. આ રીતે ચરણતલ પણ લાલાશવાળા તથા સુકોમળ છે. ચરણતલની ઊંડાઈ (લાંક) પણ લાલાશવાળી છે. તેમની રેખાઓ અત્યંત સુંદર છે. બ્રહ્માત્માઓ પોતાની નિર્મલ દૃષ્ટિથી આ ચરણકમલોનું દર્શન કરે છે.

ચારોં તરફોં ચકલાઈ, ફના અદભુત રૂહ ખેંચત ।

એડિયાં અતિ અચરજ, ઈત આસિક તલેં બસત ॥ ૨૨૫ ॥

આ ચરણકમલોના પંજાની ચારે બાજુની અનુપમ સુંદરતા બ્રહ્માત્માઓને પોતાની મેળે પોતાના તરફ ખેંચે છે. આ રીતે એડીઓની શોભા પણ આશ્ચર્યજનક છે. અનુરાગી આત્માઓ હંમેશાં આ જ ચરણોમાં રહે છે.

ચારોં ચરન અતિ નાજુક, જો દેખું સોઈ સરસ ।

એ અંગ નાહીં તત્વ કે, યાકી જાત રૂહ અરસ ॥ ૨૨૬ ॥

આ ચારેય ચરણકમલ અત્યંત સુકોમળ છે એમાં જેની દૃષ્ટિ પડે છે તે જ વધારે સુંદર દેખાય છે. આ ચરણકમલ પંચભૌતિક તત્ત્વોનાં નથી, પરન્તુ અખંડ પરમધામનાં છે.

એ મેહેર કરેં ચરન જિન પર, દેત હિરદે પૂરન સરૂપ ।

જુગલ કિસોર ચિત ચૂભત, સુખ સુંદર રૂપ અનૂપ ॥ ૨૨૭ ॥

આ ચરણકમલોની કૃપા જેના પર હોય છે તેમના હૃદયમાં શ્રીરાજશ્યામાજીનું સુંદર અને અનુપમ સ્વરૂપ પૂર્ણરૂપે અંકિત થઈ જાય છે.

જુગલ કિસોર અતિ સુંદર, બૈઠેં દોઊ એક તખત ।

ચરન તલેં રૂહોં મિલાવા, બીચ બકા ખિલવત ॥ ૨૨૮ ॥

યુગલકિશોર (શ્રીરાજશ્યામાજી) બંને પરમધામ મૂલમિલાવામાં અત્યંત સુંદર સિંહાસન પર બિરાજમાન છે. બધા બ્રહ્માત્માઓ એમનાં ચરણોમાં મળીને બેઠા છે.

મહામત કહે મેહેબૂબ કી, જેતી અરસ સૂરત ।

સો સબ બૈઠીં કદમોં તલેં, અપની એ નિસબત ॥ ૨૨૯ ॥

મહામતિ કહે છે, પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીની જેટલી અંગનાઓ છે તેઓ બધા આ જ ચરણોમાં બેઠા છે. ખરેખર આપણા બધા આત્માઓનો મૂળ સંબંધ આ જ ચરણકમલો સાથે છે.

પ્રકરણ ૨૧ ચોપાઈ ૧૪૪૬

સિનગાર કલસ, તિન સિનગાર વર્ણન, વિરહ રસ

ક્યોં બરનોં હક સૂરત, અબ લોં કહી ન કિન ।

એ ઝૂઠી દેહ ક્યોં રહે, સુનતે એહ બરનન ॥ ૧ ॥

પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? જેનું વર્ણન આજ સુધી કોઈએ પણ કર્યું નથી. આ અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન સાંભળી આ નશ્વર શરીર કેવી રીતે ટકી રહી શકે છે ?

બરનન આસિક કર ના સકે, ઔર કોઈ પોહોંયે ન આસિક બિન ।

હક જાહેર ક્યોં હોવહીં, દેખતહીં ઉડે તન ॥ ૨ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરી શકતો નથી અને તેમના સિવાય કોઈ પણ તેમની પાસે પહોંચી શકતું નથી. એટલા માટે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનું સ્વરૂપ આ જગતમાં કેવી રીતે પ્રગટ થઈ શકે છે ? તેમનાં દર્શન માત્રથી જ નશ્વર શરીર ઊડી જાય છે.

હક દેખેં વજૂદ ના રહે, જ્યોં દારૂ આગ સે ઉડત ।

યોં વાહેદત દેખેં દૂસરા, પાવ પલ અંગ ના ટિકત ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપને જોઈને આ નશ્વર શરીર એ રીતે ઊડી જાય છે જેમ અગ્નિના સંપર્કમાં આવતાં વિસ્ફોટક પદાર્થ (દારૂ) નષ્ટ થઈ જાય છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ જ શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરી શકે છે, તેમના સિવાય બીજું કોઈ પણ પળના ચોથા અંશ જેટલા સમય માટે પણ ટકી શકતું નથી.

હક ઈસક આગ જોરાવર, ઈનમેં મોમિન બસત ।

આગ અસલ જિનોં વતની, યામેં આઠોં જામ અલમસ્ત ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજીનો પ્રેમરૂપી અગ્નિ અતિ પ્રચંડ છે. બ્રહ્માત્માઓ જ એમાં રહે છે. જે આત્માઓને દિવ્ય પરમધામની પ્રેમઅગ્નિ પ્રાપ્ત થાય છે તેઓ તો આઠેય પહોર તેમાં જ ગરકાવ રહે છે.

જો નિસ દિન રહે આગ મેં, તાએ આગે કે સબ તન ।

વાકો જલાએ કોઈ ના સકે, ઉછરે આગે કે વતન ॥ ૫ ॥

જે આત્માઓ રાત-દિવસ પ્રેમના અગ્નિમાં રહે છે તેમના શરીર પણ અગ્નિનાં બનેલ હોય તેવાં દેખાય છે. એટલા માટે તેમને કોઈ પણ બાળી શકતું નથી. કેમકે તેઓ હંમેશાં પ્રેમ અગ્નિના ગૃહ એવા પરમધામમાં જ પાલન-પોષણ પામે છે.

આગ જિમી પાની આગ કા, આગ બીજ આગ અંકૂર ।

ફલ ફૂલ વૃખ આગ કે, આગ મજકૂર આગ સહૂર ॥ ૬ ॥

પ્રેમી આત્માઓ માટે પૃથ્વી, જલ, બીજ, ફલ-ફૂલ, વૃક્ષ વગેરે બધામાં પ્રેમરૂપી અગ્નિ દેખાય છે. એમના માટે તો વાર્તા તથા વિચાર-વિમર્શ બધામાં સર્વત્ર પ્રેમનો જ અગ્નિ દેખાય છે.

વૃખ મોમિન આગ ઈસક, ઔર આગ ઈસક અરસ ।

સબ પીવેં આગ ઈસક રસ, દિલ આગે અરસ પરસ ॥ ૭ ॥

પરમધામનાં વૃક્ષ, વનસ્પતિઓ તથા બ્રહ્માત્માઓ પ્રેમાગ્નિનું જ પાન કરે છે. ત્યાં સર્વત્ર આ અગ્નિ ફેલાયેલો છે. ત્યાંના બધા પદાર્થો એમનું રસપાન કરે છે. બધાના હૃદયમાં આ જ અગ્નિ

પરસ્પર પ્રજવલિત જોવા મળે છે.

ઘર મોમિન આગ ઈસક મેં, હક અગનિ કે પાલેલ ।

સોઈ ઈસક આગ દેખાવને, લ્યાએ જો માહેં ખેલ ॥ ૮ ॥

આ જ પ્રેમ અગ્નિમાં બ્રહ્માત્માઓનો નિવાસ છે. આ બધા બ્રહ્માત્માઓનું લાલન-પાલન પણ એમાં જ થયું છે. એમનો અનુભવ કરાવવા માટે જ બ્રહ્મ આત્માઓને આ નશ્વર જગતમાં ઉતાર્યા છે.

જો પૈદા હુઆ આગ કા, સો આગ મેં જલત નાહેં ।

વહ વજૂદ આગ ઈસક કે, રહેં હમેસા આગ માહેં ॥ ૯ ॥

જેનો જન્મ જ પ્રેમ-અગ્નિમાં થયો છે, તેઓ તેમાં નથી બળતાં. જેનું મૂળ તન જ પ્રેમ-અગ્નિનું સ્વરૂપ છે, તેઓ સર્વદા એમાં જ રહે છે.

સોઈ બાત કરેં હક અરસ કી, સહૂર યા બેસહૂર ।

હુએ સબ વિધ પૂરન પકવ, હક અરસ દિન જહૂર ॥ ૧૦ ॥

આવા બ્રહ્માત્માઓ જાગૃત અવસ્થામાં અથવા સ્વપ્નાવસ્થામાં હંમેશાં શ્રીરાજજી તથા પરમધામની જ ચર્ચા કરે છે. તેઓ બધી રીતે પરિપક્વ થઈ ગયા છે. તેમના હૃદયમાં તારતમ જ્ઞાન રૂપી સૂર્યનો ઉદય થયો છે.

જો હક દેખેં ટિકા રહે, સોઈ અરસ કે તન ।

સોઈ કરેં મૂલ મજકૂર, સોઈ કરેં બરનન ॥ ૧૧ ॥

જે પરમધામના આત્માઓ હશે તેઓ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનાં દર્શન કરી તેને પોતાના હૃદયમાં અંકિત કરી શકશે અને દરરોજ તેની જ ચર્ચા કરશે. આવા આત્માઓ જ પરમધામનું વર્ણન કરી શકશે.

પર એ દેખ્યા અચરજ, જો બિરહા સબદ સુનત ।

ક્યોં તન રહ્યા જીવ બિના, હાએ હાએ એ સુનત ન અરવા ઉડત ॥ ૧૨ ॥

પરન્તુ એ ખૂબ આશ્ચર્યની વાત છે કે આવા બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના વિયોગની વાતો સાંભળી કેમ આ નશ્વર શરીરને ધારણ કરી રહ્યા છે ? દુઃખની વાત છે કે આ વિયોગ સાંભળીને પણ તેમનો આત્મા શરીરમાંથી નીકળતો નથી.

આસિક અરવા કહાવહીં, તિન મુખ બિરહા ના નિકસત ।

જબ દિલ બિરહા જાનિયા, તબ આહિ અંગ ચીર ચલત ॥ ૧૩ ॥

પરમધામના આત્માઓ અનુરાગી કહેવાય છે. તેમના મુખેથી વિરહનો એક પણ શબ્દ નીકળતો નથી. જ્યારે તેમને વિરહની પિછાણ થાય છે ત્યારે તેમની એક આહ શરીરનાં બધાં અંગોને વીંધી બહાર આવી જાય છે.

એ હાંસી કરાઈ હુકમેં, ઈસક દિયા ઉડાએ ।

મુરદા જ્યોં ઈસક બિના, ગાવત બિરહા લડાએ ॥ ૧૪ ॥

આ સ્થિતિ શ્રીરાજજીના આદેશને કારણે જ થઈ છે. તેમણે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાંથી પ્રેમને

દૂર કરી તેમનો ઉપહાસ કરાવ્યો છે. એટલા માટે તેઓ પ્રેમ વિના નિષ્પ્રાણ થઈ વિરહનાં ગીત ગાવા લાગે છે.

કબૂં અરસ રૂહેં એસી ના કરેં, જૈસી હમસે હુઈ ઈન બેર ।

અરસ રૂહોં કો બિરહા રસેં, હુએ બેસક ન લૈયાં ઘેર ॥ ૧૫ ॥

પરમધામના આત્માઓ આવી ભૂલ ક્યારેય નથી કરી શક્તા જેવી આ વખતે આપણાથી થઈ છે. પરમધામના આત્માઓ તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સંદેહ રહિત થઈ ગયા તો પણ તેમને વિરહ રસ ઘેરી શક્યો નહિ.

ચરન તલી કી જો લીકેં, સો એક લીક ન હોએ બરનન ।

તો મુખ સે ચરન ક્યોં બરનવું, જો નૂરજમાલ કા તન ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલની રેખાઓમાં કોઈ એકનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. એટલા માટે આ નશ્વર જીભ દ્વારા તેમના સંપૂર્ણ ચરણનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? આ ચરણ તો સાક્ષાત્ શ્રીરાજજીના અંગ સ્વરૂપ છે.

ઈન ચરનોં વિધ ક્યોં કહું, નાજુક નિપટ નરમ ।

એ બરનન કરતે ઈન જુબાં, હાએ હાએ ઉડત ન અંગ બેસરમ ॥ ૧૭ ॥

આ ચરણોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આ તો અત્યંત કોમળ તથા કમનીય છે. આ ચરણોનું વર્ણન કરતાં દુઃખની વાત છે કે આ શરીર કેમ નિર્લજ્જ થઈ ટકી રહ્યું છે ?

ચરન કેહેતી હોં મુખથેં, જો નિરખતી થી નિસ દિન ।

સો સમયા યાદ ન આવહીં, ક્યોં ન લગે કલેજેં અગિન ॥ ૧૮ ॥

આ ચરણોનું વર્ણન એટલા માટે કર્યું છે કે મેં અહર્નિશ એમનાં દર્શન કર્યા છે. પરંતુ ખેદ છે કે હજુ પણ તે સમયનું સ્મરણ થતું નથી અને હૃદયમાં વિરહનો અગ્નિ પ્રજ્જવલિત થતો નથી.

ચરન અંગૂઠે ચિત દે, નૈનોં નખન દેખતી જોત ।

નજરોં નિમખ ન છોડતી, હાએ હાએ સો અબ લોહી ભી ના રોત ॥ ૧૯ ॥

મારો પર-આત્મા શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોનો અંગૂઠો તથા તેમના નખમાંથી નીકળતી જ્યોતનું હૃદયપૂર્વક દર્શન કરતો હતો. તે આ ચરણોની શોભાને પોતાની દૃષ્ટિથી પળવાર માટે પણ અળગી થવા દેતો ન હતો.

નૈનોં અંગુરિયાં દેખતી, કોમલતા હાથ લગાએ ।

સો મેરે નૈના નામ ધરાએ કે, હાએ હાએ જલ બલ ક્યં ન જાએ ॥ ૨૦ ॥

મેં પોતાના કોમળ હાથોથી સ્પર્શ કરી આ ચરણોની આંગળીઓનું દર્શન કર્યું છે, તેવાં મારાં નયનો આ જ નયનોનું નામ ધારણ કરીને પણ બળીને ખાખ કેમ થતાં નથી ?

ચરન તલી રેખા દેખતી, મેરી આંખોં નીકે કર ।

એ કટાવ કિનાર પર કાંગરી, હાએ હાએ નૈના જલેં ન નામ ધર ॥ ૨૧ ॥

મારા આ નયન આ ચરણતલની રેખાઓને સારી રીતે જોતાં હતાં. આ ચરણતલના કિનારા

પર રેખાઓમાં કાંગરી શોભાયમાન છે. આ અનુપમ શોભાને જોવાવાળા આ મારાં નેત્રો, નેત્રો કહેવાતા હોવા છતાં હજુ સુધી બળતાં નથી.

રંગ લાલ કહું કે ઉજલ, કે દેખ ખૂબિયાં હોત ખુસાલ ।

સોદેખનવાલેનામધરાએકે, હાએહાએઓજલેનમાહેંક્યોંઝાલ ॥ ૨૨ ॥

આ ચરણકમલોનો રંગ લાલાશવાળો કહેવો કે ઉજજવળ કહેવો ? એમની અનુપમ શોભાને જોઈને હૃદય અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે. આ દિવ્ય શોભાના દર્શક બનીને પણ ખેદની વાત છે કે હજુ સુધી આ નેત્ર વિરહની અગ્નિમાં બળીને ભસ્મીભૂત થયાં નથી.

નાજુક સલૂકી મીઠી લગે, નૈના દેખત ના ત્રપતાએ ।

હાએહાએએઅનભવદિલક્યોંભૂલે, એહુકમેંભીક્યોંપકરાએ ॥ ૨૩ ॥

આ ચરણોની સુકોમળતા અત્યંત મધુર લાગે છે, જેના દર્શન કરતાં નેત્ર તૃપ્ત થતાં નથી. ખેદની વાત છે કે આ દિવ્ય અનુભવને આ હૃદય કેવી રીતે ભૂલી રહ્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશે હજુ સુધી આ શરીરને કેમ ટકી રહેવા દીધું ?

નામ જો લેતે બિરહ કો, મેરી રસના ગઈ ના ટૂટ ।

સો બિરહા નૈનોં દેખ કે, હાએ હાએ ગૈયાં ન આંખાં ફૂટ ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજીના વિરહનું નામ લેતી મારી આ જીભ કેમ ટુકડા ન થઈ ગઈ ? આ વિરહને જોઈને મારી આ આંખો કેમ ફૂટી ગઈ નહીં ?

હક બાની કાનોં સુનતી, કાનોં સુનકે કરતી મૈં બાત ।

સો અવસર હિરદૈંયાદ કર, હાએ હાએ નૂર કાનોં કા ઉડ ન જાત ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં મધુર વચનોને કાનોથી સાંભળી મારો પર આત્મા તેમની સાથે વાર્તાલાપ કર્યા કરતો હતો. આજે તે અવસરને હૃદયમાં યાદ કરવાથી આ કાનોની શક્તિ કેમ સમાપ્ત થઈ જતી નથી ?

ક્યોં કહું ચરન કે ભૂષન, અરસ જડ સબે ચેતન ।

સોભા સુંદર સબ દિલ ચાહી, બોલ બોએ નરમ રોસન ॥ ૨૬ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણકમલોના અલંકારોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? પરમધામમાં બધા જડ પદાર્થો પણ ચેતનની જેમ હોય છે. તેમની વાણી સુગંધ, સુકોમળતા તથા દેદીપ્યતા વગેરે સંપૂર્ણ શોભા હૃદયની ઈચ્છા અનુસાર સુશોભિત રહે છે.

કયા બસ્તર કયા ભૂષન, અસલ અંગ કે નૂર ।

હાએ હાએ રૂહ મેરી ક્યોં રહી, કરતે એહ મજકૂર ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારો તેમનાં અંગોના પ્રકાશ સમાન છે. એમનું વર્ણન કરતાં મારો આત્મા આ શરીરને ધારણ કરી કેમ ટકી રહ્યો છે ?

રંગ રેસમ હેમ નંગ જવેર, ના તેજ જોત સબદ લગત ।

એહી અચરજ અરવાહેં અરસ કી, એ સુનતે ક્યોં ના ઉડત ॥ ૨૮ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોના રંગ, રેશમ, સોનું તથા રત્ન વગેરેની જ્યોતિના વર્ણન માટે પણ નશ્વર જગતના શબ્દો સક્ષમ હોતા નથી. ખૂબ આશ્ચર્યની વાત છે કે પરમધામના આ મહિમાને સાંભળી બ્રહ્માત્માઓ નશ્વર શરીરને કેમ છોડી દેતા નથી ?

યાહી ભાંત ઈજાર કી, ભાંત ભૂષન કી સબ ।

રૂપ કરેં કે દિલ ચાહે, જૈસા રૂહ ચાહે જબ ॥ ૨૯ ॥

આ રીતની અનુપમ શોભા ઈજાર તથા બીજા અલંકારોની છે. આ બધા તે રીતે સુશોભિત થાય છે, જેમ બ્રહ્માત્માઓ ઈચ્છે છે.

ઈજાર બંધ ચાહી રસકા, ભાંત ભાંત ઝલકત ।

દેખ લટકતે ફુંદન, હાએ હાએ અરવા ક્યોં ન કઢત ॥ ૩૦ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓની ઈચ્છા અનુસાર જ ઈજાર બંધ પણ વિવિધ રીતે ઝળહળે છે. તેમનાં લટકતાં ફૂંમતાંઓને જોઈને આ આત્મા શરીરથી કેમ અલગ થતો નથી ?

ચરન સે કમર લગ, ભૂષન ચા બસ્તર ।

હેમ જવેર ચા રેસમ, સબ એકે રસ બરાબર ॥ ૩૧ ॥

ચરણકમલોથી લઈને કેડ સુધીનાં શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો, સોના, રત્ન તથા રેશમ વગેરેનાં કેમ ન હોય, બધાં સમાનપણે આનંદદાયી છે.

દિલ ચાહી નરમ સોભિત, દિલ ચાહી જોત ખુસબોએ ।

જિન ખિન જૈસા દિલ ચાહે, સબ વિધ દેં સુખ સોએ ॥ ૩૨ ॥

હૃદયની ઈચ્છા પ્રમાણે જ તેમાં સુકોમળતા તથા સુગંધ છે. બ્રહ્માત્માઓ જે સમયે જેવી ઈચ્છા રાખે છે તેમને એમનાથી તે જ સમયે તેવા પ્રકારનું સુખ મળે છે.

કે રંગ હેં ઈજાર મેં, ઉઠત જામેં મેં ઝાંઈ ।

અરવા ક્યોં સખત હુઈ, દિલ દેખ ઉઠત ક્યોં નાહીં ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીએ ધારણ કરેલી ઈજારમાં વિવિધ રંગો છે, તેમની આભા જામામાંથી ઝળહળે છે. આ દિવ્ય શોભાને જોઈને આ આત્મા કઠોર થઈને નશ્વર શરીરને કેમ ત્યજી દેતો નથી ?

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, ભરી જોત ઉઠેં કે રંગ ।

ઘટ બઢ કાહૂં હે નહીં, કરેં દિલ ચાહે સબ જંગ ॥ ૩૪ ॥

ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી વ્યાપ્ત આ વસ્ત્રાભૂષણોની જ્યોતિથી વિવિધ રંગોનાં કિરણો નીકળે છે. એમાં કોઈમાંય વધારે કે ઓછાપણું નથી. આ બધાં હૃદયની ઈચ્છા અનુસાર પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે.

એ સબ વિધ દિલ દેખત, કરે જુબાં અકલ બરનન ।

તો ભી અરવા ના ઉડી, કોઈ સખત અંતસકરન ॥ ૩૫ ॥

પરમધામની આ દિવ્ય શોભાને સારી રીતે જોઈને નશ્વર જગતની બુદ્ધિને અનુરૂપ જીભ દ્વારા તેમનું વર્ણન કરવામાં આવે છે તો આ આત્મા નશ્વર દેહને ત્યાગી દેતો નથી, જાણે આ

અંતઃકરણ જ એટલું કઠોર થઈ ગયું છે.

દિલ સખત બિના ઈન સરૂપ કી, ઈત લજત લઈ ન જાએ ।

એ હુકમ કરત કે હિકતમેં, હક ઈત એ સુખ દિયા ચાહે ॥ ૩૬ ॥

હૃદયને કઠોર બનાવ્યા વિના આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનો આનંદ લઈ શકાતો નથી. આ બધો ચમત્કાર શ્રીરાજજીના આદેશનો છે. કેમ કે શ્રીરાજજી આ નશ્વર જગતમાં પણ બ્રહ્માત્માઓને અખંડ સુખ આપવા ઈચ્છે છે.

એ રૂહ કે નૈનોં દેખિએ, નાજુક કમર નિપટ ।

અતિ દેખી સુંદર ચઢતી, કહી જાએ ન સોભા કટ ॥ ૩૭ ॥

આત્મદૃષ્ટિથી જરા જુઓ, શ્રીરાજજીની કમર અત્યંત કોમળ તથા પતલી છે. એની સુંદરતા ઉત્તરોત્તર વધતી દેખાય છે. તેથી એની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

કટ કમર સલૂકી દેખ કે, નૈન ક્યોં રહે અંગ કો લાગ ।

એ બાતેં દિલ સે બિચારતે, હાએ હાએ લગી ન દિલ કો આગ ॥ ૩૮ ॥

કમરની કમનીય શોભાને લઈને મારાં આ નયન નશ્વર શરીરમાં કેવી રીતે ટકી રહ્યાં છે ? આ દિવ્ય શોભાનો હૃદયથી વિચાર કરતાં ખેદ થાય છે કે મારા હૃદયમાં વિરહનો અગ્નિ પ્રજ્જવલિત થયો નહીં.

એ ગૌર રંગ લાલ ઉજલ, છાતી કે વિધ દેત તરંગ ।

નાહીં નિમૂના જોત જવેર, જો દીજે અરસ કે નંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના ગોરા વર્ણમાં લાલાશયુક્ત ઉજ્જવળ વક્ષઃસ્થળમાંથી વિવિધ પ્રકારનાં કિરણોના તરંગો નીકળે છે. વક્ષઃસ્થળ પર સુશોભિત કંઠ હાર વગેરે રત્નોની ઉપમા ક્યાંય પણ મળતી નથી કેમ કે આ તો પરમધામનાં રત્નો છે.

હેડા હક કા દેખ કર, મેરા જીવ રહ્યા અંગ માહેં ।

હાએ હાએ મુરદા દિલ મેરા ક્યોં હુઆ, એ દેખ ચલયા નાહેં ॥ ૪૦ ॥

શ્રી રાજજીના સુંદર વક્ષઃસ્થળનાં દર્શન કરી મારો આત્મા તેમાં જ સ્થિર થઈ ગયો છે. દુઃખની વાત છે કે મારું હૃદય નિશ્ચેતન જેવું કેમ થઈ ગયું છે, આ અનુપમ શોભાને જોઈને આ જીવ કેમ ચાલ્યો ન ગયો ?

હક હેડા દેખ કર, મેરે હેડે રહત ક્યોં દમ ।

માંગ્યા સુખ ઈત દેવે કો, સો રાખત માસૂક હુકમ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળના દર્શન કરી મારા હૃદયના ધબકારા કેમ બંધ પડતા નથી ? ખરેખર આપણી માંગણીને અનુરૂપ સુખ આપવા માટે જ શ્રીરાજજીનો આદેશ આ શરીરને અહીં ટકાવી રાખે છે.

હાથ પાંઉં મેરે ક્યોં રહે, દેખ હક હાથ પાઉ ।

હાએ હાએ એ જુલમ ક્યોં સહ્યા, ક્યોં ભૂલે અવસર દાઉ ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલ અને શ્રીચરણોનાં દર્શન કરી મારા આ હાથ, પગ આ શરીરમાં કેવી રીતે ટકી રહ્યા છે ? ખેદની વાત છે કે આપણાથી આટલો મોટો અપરાધ કેમ થયો ? આ અમૂલ્ય અવસરને કેવી રીતે ભૂલાવી દીધો ?

ચકલાઈ દોઊ ખભન કી, અંગ ઉતરતા સલૂક ।

દેખ કમર કટ પતલી, હાએ હાએ દિલ હોત ના ટૂક ટૂક ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને સ્કન્ધપ્રદેશની સુંદરતા, તેની નીચેનાં અંગોની સુકોમળતા, કટિપ્રદેશનું પતલાપણું વગેરે જોઈને હાય ! મારા હૃદયના ટુકડે-ટુકડા કેમ થઈ જતા નથી ?

મેં દેખ્યા અંગ જામેં બિના, નાજુક જોત નરમ ।

એ કેહેની મેં ન આવહીં, એ અંગ હોએ ન માંસ ચરમ ॥ ૪૪ ॥

મેં શ્રીરાજજીનાં અંગોને જામા વગેરે વસ્ત્રો ધારણ કર્યા વિના પણ દર્શન કર્યા છે. તેમનાં બધા અંગો અત્યંત કમનીય અને સુકોમળ છે. શબ્દો દ્વારા એમનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. કેમ કે આ અંગો માંસ-ચામડાના બનેલાં નથી.

જામા દાંવન બાહેં ચોલી, સિંધ સાગર રલ્યા માનોં ખીર ।

જોત ભરી જિમી આસમાન, માનોં ચલસી ઊપર ચીર ॥ ૪૫ ॥

જામાનો ઘેર, બાંયો તથા ઘેરના ઉપરનો ભાગ, ચોલી, વગેરે બધાં આ રીતે સુશોભિત છે. જાણે ક્ષીર (દૂધ)નો સાગર શોભાયમાન થઈ રહ્યો છે. જ્યોતિર્મય કિરણો એવાં લાગે છે જાણે ભૂમિથી લઈ સમગ્ર આકાશને ચીરતાં ઉપર તરફ આગળ વધી રહ્યાં છે.

ચીન મોહોરી બગલ યા બીચ, ગિરવાન કોતકી નકસ ।

સબ જામા જાનોં કે ભૂષન, ઠૌર એક દૂજેપેં સરસ ॥ ૪૬ ॥

જામાની બાંયોની મોરી પર બનેલી સળો તથા બન્ને પાછલા ભાગમાં કેવડાના ફૂલની સુંદર ચિત્રકારી સુશોભિત છે. આ બધી ચિત્રકારી જામાના અલંકારની જેમ એક બીજાથી વધારે સુશોભિત છે.

જબ જૈસા દિલ ચાહત, તિન બિન તૈસા દેખત ।

બસ્તર ભૂષન હક અંગ કે, કેહેની મેં ન આવત ॥ ૪૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય જ્યારે જેવી શોભાનાં દર્શન કરવા ઇચ્છે છે તે સમયે તેવી જ શોભા જોવા મળે છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારોની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

એ બસ્તર ભૂષન ભાંત ઔર હેં, અરસ અંગ કા નૂર ।

જો સોભા દેત ઈન અંગ કો, સો ક્યોં આવે મારેં સહૂર ॥ ૪૮ ॥

આ વસ્ત્ર તથા અલંકારોની સુંદરતા જ જુદા પ્રકારની છે. કેમ કે આ શ્રીરાજજીનાં અંગોના જ તેજ સ્વરૂપ છે. જેનાથી શ્રીરાજજીના અંગો સુશોભિત થાય છે, તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

और क्या यीज ऐसी अरस में, जो सोभा देवे सङ्ग को ।

હક સરભર કદૂ ન આવડીં, રૂહ દેખે બિયાર દિલ મોં ॥ ૪૯ ॥

પરમધામમાં એવી બીજી કઈ વસ્તુઓ છે જે શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને શોભા આપે છે. હૃદયપૂર્વક વિચાર કરો તો જણાશે કે શ્રીરાજજી સમક્ષ બીજી કોઈ પણ વસ્તુની તુલના થઈ શકતી નથી.

એ નિપટ બાત બારીક હૈ, અરસ રૂહેં કરના બિયાર ।

और कोई छोवे तो करे, बात अलेखे अपार ॥ ५० ॥

આ વાતો અત્યંત ગૂઢ છે. પરમધામના આત્માઓને જ આના પર વિચાર કરવાનો છે. તેમના સિવાય બીજું કોઈ તો છે જ નહીં, જે આના પર વિચાર કરી શકે. શ્રીરાજજીની દિવ્ય શોભાની વાત શબ્દાતીત તથા અપરંપાર છે.

सोभा हक के अंग की, सो अंग ही की सोभा अंग ।

ऐसी यीज कोई है नहीं, जो सोभे इन अंग संग ॥ ५१ ॥

શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય અંગોમાં સુશોભિત વસ્ત્ર તથા અલંકારોની અનુપમ શોભા તેમના જ અંગોની શોભા છે. નહિ તો એવી કોઈ વસ્તુ જ નથી જે આ અંગોને સુશોભિત કરી શકે.

कहूं पटुके की सलूकी, के ओ भूषन कहूं कमर ।

ओ छब झब दिल् देभ के, न जानों रुह रेहेत क्यों कर ॥ ५२ ॥

શ્રીરાજજીની કમર પર બાંધેલા પટુકાની સુંદરતા એટલી અદ્ભુત છે કે તે કમરના અલંકારની જેમ સુશોભિત છે. એમની સુંદર છબિને હૃદયપૂર્વક જોઈને આ આત્મા કેવી રીતે શરીર ધારણ કરી રહ્યો છે ?

ओ कहा जाओ न बस्तर भूषन, ओ यीज दुनियां के ।

जो सोभा देत हक अंग को, ताओ क्यों नाम धरिओ ओ ॥ ५३ ॥

આ વસ્ત્ર તથા અલંકાર નશ્વર જગતનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોના જેવાં નથી. જે શ્રીરાજજીનાં અંગો પર સુશોભિત છે તેમને નશ્વર જગતનાં વસ્ત્રો અલંકારો જેવાં કેમ કહી શકાય ?

हक के अंग का नूर जो, ओ रूहों अरस में सुध छोट ।

ईत सबद न कोई पोछोंयहीं, जो कोट रोसन कहूं जोत ॥ ५४ ॥

આ તો શ્રીરાજજીનાં જ અંગના પ્રકાશ સ્વરૂપ છે. એમની પિછાણ પરમધામના બ્રહ્માત્માઓને જ હોય છે. એમની શોભાને વર્ણવવા માટે અહીંના કોઈ શબ્દો સમર્થ નથી. ભલે કરોડો સૂર્યોની ઉપમા કેમ આપવામાં ન આવે ?

नभ अंगूरी अंगूठे, कोई दिया न निमूना जाओ ।

जोत क्यों कहूं इन मुभ, रहे अंबर जिमी भराओ ॥ ५५ ॥

આ રીતે અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખોની તેજસ્વિતા માટે પણ કોઈ ઉપમા આપી શકાતી નથી. એમાંથી નીકળતી જ્યોતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તે તો આકાશ તથા ભૂમિમાં સર્વત્ર વ્યાપેલ છે.

પતલી અંગુરિયાં ઉજલ, સોભા ક્યોં કહૂં મુંદરિયોં મુખ ।

એ દેખેં રૂહ મોમિન, સોઈ જાને એ સુખ ॥ ૫૬ ॥

આ આંગળીઓ પાતળી તથા ઉજ્જવળ છે. તેમાં ધારણ કરેલી વીંટીની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જે બ્રહ્માત્માઓ એમનું દર્શન કરે છે તેઓ જ એમનાથી મળતાં સુખોનો અનુભવ કરી શકે છે.

લીકેં હથેલી ઉજલ, સલૂકી પોહોંયોં ઊપર ।

એ બેવરા કેહેતે અકલ, હાએ હાએ અરવા રેહેત ક્યોં કર ॥ ૫૭ ॥

હસ્તકમલની રેખાઓ અતિ ઉજ્જવળ છે અને પંજામાં સુશોભિત પોંચી પણ અતિ સુંદર શોભાયુક્ત છે. બુદ્ધિ દ્વારા એમની સુંદરતાનું નિરૂપણ કરતાં ખેદની વાત છે કે આ આત્મા નશ્વર શરીરને કેમ ધારણ કરી રહ્યો છે ?

પોહોંચી કાંડોં કડે ઝલકત, હેમ જવેર કે રંગ રસ ।

દિલ ચાહે રૂપ રંગ લ્યાવહીં, જો દેખિએ સોઈ સરસ ॥ ૫૮ ॥

આ સુંદર પોંચી તથા કાંડાની કડી અને કડું વગેરે અતિ સુંદરપણે ઝગમગી રહ્યા છે. એમાં વિવિધ રંગોનાં રત્ન સુવર્ણમાં જડેલાં છે. બ્રહ્માત્માઓની ઈચ્છા પ્રમાણે એમનું રૂપ તથા રંગ દેખાય છે. જેઓ આ રૂપ તથા રંગને જુએ છે તેને તે અતિ સુંદર લાગે છે.

મોહોરી ચૂડી બાહેં બાજુબંધ, સોભા બારીક કે બરનન ।

નામ લેત ઈન ચીજ કા, હાએ હાએ અરવા ઉડત ના મોમન ॥ ૫૯ ॥

જામાની બાંયની મોરીની સળો, ચૂડીદાર બાંય તથા બાજુબંધ વગેરેની સૂક્ષ્મ શોભા અદ્વિતીય છે, જેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. આ અનુપમ વસ્તુઓનું નામ લેતાં દુઃખની વાત છે કે આ આત્મા શરીરને છોડતો નથી.

હક હુકમ રાખત જોરાવહી, બાત આઈ ઊપર હુકમ ।

ના તો રહે ના સુન બચન, પર જ્યોં જાને ત્યોં કરેં ખસમ ॥ ૬૦ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજીનો આદેશ જ એટલો સમર્થ છે કે તે જ આ શરીરને ટકાવી રાખે છે. એટલા માટે બધું આ આદેશ પર નિર્ભર છે. નહિ તો આ વચનોને સાંભળી આ આત્મા કેવી રીતે શરીરમાં રહી શકે છે ? પરંતુ શ્રીરાજજી જેવું ઈચ્છે તેવું જ તેઓ પોતાના આદેશ દ્વારા કરાવે છે.

સોભા લેત હેડે ખભે, કર હેત સુનત શ્રવન ।

બિચાર કિએ જીવરા ઉડે, યા ઉડે દેખ ભૂષન ॥ ૬૧ ॥

શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળ તથા ખભા પણ અત્યંત શોભાયુક્ત છે. તેઓ આત્માઓની વાતો ખૂબ પ્રેમથી સાંભળે છે. તેમની અનુપમ છબિનો વિચાર માત્ર કરવાથી અથવા તેમના અલંકારોનાં દર્શન માત્રથી આ જીવ શરીરને છોડી શકે છે.

ગૌર હરવટી અતિ સુંદર, યા દેખ કે લાંક સલૂક ।

લાલ અધુર દેખ ના ગયા, લોહૂ મેરે અંગ કા સૂક ॥ ૬૨ ॥

ગોરા રંગની હડપચી અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે. તેના ઉપરની ઊંડાઈ પણ અતિ સુંદર છે. તેમના લાલ અધરોજને જોઈને મારા શરીરનું લોહી કેમ સુકાઈ જતું નથી ?

મુખ ચૌક છબિ સલૂકિયાં, સુંદર અતિ સરૂપ ।

ગાલ લાલ અતિ ઉજલ, સુખદાયક સોભા અનૂપ ॥ ૬૩ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના મુખમંડલની અનુપમ છબિ અત્યંત સુકોમળ તથા સુંદર છે. લાલાશવાળા તેમના ગાલ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. તેમની આ અનુપમ શોભા અતિ સુખદાયી છે.

નિલવટ તિલક નાસિકા, રંગ પલ મેં અનેક દેખાએ ।

દંત બીડી મુખ મોરત, હાએ હાએ જાવરા ઉડ ન જાએ ॥ ૬૪ ॥

નાસિકાની ઉપર લલાટ પ્રદેશ પર સુશોભિત તિલકમાંથી પળે પળે અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. તેઓ દાંતો વડે પાનનું બીડું ચાવે છે ત્યારે તેમની અનુપમ શોભાને જોઈને આ જીવ કેમ ઊડી જતો નથી ?

રંગ નાસિકા કી મેં ક્યોં કહૂં, ગુન સલૂક અદભૂત ।

સું ન બ્રહ્માંડ કો ફોડ કે, અરસ બાસ લેત બીચ નાસૂત ॥ ૬૫ ॥

નાસિકાનો રંગ, શોભા તથા અદ્ભુત ગુણોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? તેમની સુગંધ શૂન્ય-નિરાકાર સહિત સમગ્ર બ્રહ્માંડને વીધી નશ્વર જગત સુધી પહોંચી જાય છે.

નૈન સૈના જો કરત હેં, સામી રૂહ મોમન ।

એ સૈન દિલ લેય કે, હાએ હાએ ચિરાએ ન ગયા એ તન ॥ ૬૬ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાની સામે બેઠેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓના નયનોથી નયન મેળવી સાંકેતિક વાતો કરે છે તો તેમના સંકેતોને હૃદયમાં ધારણ કરવાથી આ નશ્વર શરીર કેમ નથી ચિરાઈ જતું ?

એ નૈના નૂર જમાલ કે, દેખ સલોંને સલૂક ।

એ સુન નૈન બિછોડા મોમિન, હાએ હાએ હો ન ગએ ભૂક ભૂક ॥ ૬૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ નયનકમલ અત્યંત મનોહર અને સુંદર લાગે છે. આ નયનોનો વિયોગ સાંભળી બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય કેમ ટુકડે ટુકડા થઈ જતું નથી ?

અંબર ધરા કે બીચ મેં, કેસ લવને નૂર ઝલકત ।

એ સોભા મુખ ક્યોં કહૂં, કાનોં મોતી લાલ લટકત ॥ ૬૮ ॥

શ્રીરાજજીના કાળા કેશ તથા કાનના પાછલા ભાગનો પ્રકાશ પરમધામમાં ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી ફેલાઈ જાય છે. કાનોમાં સુશોભિત કુંડલોમાં માણેક તથા મોતી લટકી રહ્યાં છે. આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરી શકાય ?

કાનન મોતી કેહેત હોં, પલ મેં બદલત ભૂષન ।

આસિક દેખે કે ભાંતેં, સુખ દેવેં દિલ રોસન ॥ ૬૯ ॥

હજી તો કાનમાં સુશોભિત કુંડલમાં જડેલાં મોતીનું વર્ણન કર્યું છે. પરંતુ આ અંગોમાં પળપળમાં

નવાનવા અલંકારો બદલાય છે. અનુરાગી આત્માઓ વિવિધ પ્રકારે આ શોભાનાં દર્શન કરી હૃદયને અજવાળતાં આનંદનો અનુભવ કરે છે.

કાનોં કડી ગઠૌરી મુરકી, જુગત જિનસ નહીં પાર ।

નામ નંગ રંગ રસાયન ક્યોં કહું, રૂપ છિન મેં બદલેં બેસુમાર ॥ ૭૦ ॥

કાનમાં ધારણ કરેલી કડી, વાળી અને મુરકીની છબિનો કોઈ પારાવાર નથી. એમાં જડેલાં રત્નો તથા ધાતુ (રસાયણો)ના રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? ક્ષણ-ક્ષણમાં એમનાં અનંત રૂપો ફેરફાર પામે છે.

ઉજલ નિલાટ લાલ તિલક, ક્યોં કહું સોભા અસલ ।

સુંદર સલૂકી સરૂપ કી, માહેં આવત ના અકલ ॥ ૭૧ ॥

ઉજ્જવળ કપાળ પર સુશોભિત લાલ તિલકની શોભા કેવી રીતે વર્ણવી શકાય ? શ્રીરાજજીના સ્વરૂપની સુંદરતાનું વર્ણન સાંસારિક બુદ્ધિથી સંભવ જ નથી.

પાગ કહી સિર હક કે, ઔર કહ્યા સિર મુકટ ।

હાએ હાએ જીવરા ક્યોં રહ્યા, ખુલતે હિરદે એ પટ ॥ ૭૨ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત પાઘડી તથા મુકુટની શોભાનું વર્ણન કર્યું. હૃદયના અંતર પટ ખોલીને એમનાં દર્શન કર્યા પછી પણ હાય ! આ જીવ શરીરમાં કેવી રીતે ટકી રહ્યો છે ?

કલંગી દુગદુગી તો કહું, જો પગડી હોએ ઔર રસ ।

બસ્તર ભૂષન યા અંગ તીનોં, હર એક પેં એક સરસ ॥ ૭૩ ॥

કલંગી તથા દુગદુગીની (ટીકો) અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન અલગ પણે ત્યારે જ કરી શકાય કે જ્યારે તે પાઘડીથી જુદા પ્રકારનાં હોય. શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્ર, આભૂષણ, તથા અંગ આ ત્રણેયની શોભા એકબીજાથી વધારે સુંદર છે.

તાથેં રસ તો સબ એક હે, તામેં અનેક રંગ ।

કલંગી દુગદુગી ઠૌર અપને, કરત માહોં માહેં જંગ ॥ ૭૪ ॥

એટલા માટે આ બધામાં એક જ રસ છે, માત્ર રંગ જ અલગ-અલગ છે. કલંગી તથા ટીકો પણ પોતાના સ્થાન પર સુશોભિત છે. તેમાંથી નીકળતાં કિરણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરે છે.

મોમિન અસલ સૂરત અરસ મેં, અબલોં ન જાહેર કિત ।

ખોજ ખોજ કે બુજરક ગએ, સો અરસ રૂહેં લ્યાઈ હકીકત ॥ ૭૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓનું મૂલ સ્વરૂપ દિવ્ય પરમધામમાં છે. આ જગતમાં આજ સુધી એમનું વર્ણન થયું ન હતું. અનેક સાધકોએ અખંડ ધામની ખોજ કરી પરન્તુ પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ તેમનું વિવરણ લઈ અહીં પ્રગટ થયા છે.

નૂર ખૂબી કહી કેસન કી, એક સરૂપ કી ઈત ।

હાએ હાએ મેરા અંગ મુરદા ના હુઆ, કેહેતે બકા નિસબત ॥ ૭૬ ॥

મેં અહીં શ્રીરાજજીના શ્યામકેશની શોભાનું વર્ણન કર્યું છે. ધામધણીની અંગના હોવાની ઓળખાણ થયેથી પણ તેમની શોભાનું વર્ણન કરતાં મારાં અંગો કેમ નિષ્પ્રાણ થયાં નહીં ?

નખ સિખ લોં બરનન ક્રિયા, ઓર ગાયા લડાએ લડાએ ।

મોમિન ચાહિએ બિરહા સુનતે, તબહીં અરવા ઉડ જાએ ॥ ૭૭ ॥

મેં નખથી લઈ શિખા સુધી શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય સ્વરૂપનું સારી રીતે વર્ણન કર્યું. બ્રહ્માત્માઓ ઈચ્છે કે પોતાના પ્રિયતમના વિરહની વાતો સાંભળતાં જ તેમના પ્રાણ તાત્કાલિક નીકળી જાય.

જો પર આતમ પોહોંયે નહીં, સો ક્યોં પોહોંયે હક અંગ કોં ।

આસિક ઓર માસૂક, કેસી તફાવત ઈનમોં ॥ ૭૮ ॥

જે શબ્દો પર-આત્મા સુધી પણ પહોંચતા નથી. તેમના દ્વારા શ્રીરાજજીનાં અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? કેમકે અનુરાગી આત્મા તથા પ્રિયતમ ધણી બન્નેમાં કોઈ અંતર જ નથી.

નાજુક સોભા હક કી, જો રૂહ કે આવે નજર ।

તો અબહીં તોકો અરસ કી, હોએ જાએ ફજર ॥ ૭૯ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીની કમનીય શોભાને તું નિરખ. જો તે આત્મદૃષ્ટિમાં આવી જશે તો તને તત્કાળ જ પરમધામનો અનુભવ થવા લાગશે.

જ્યોં સૂરત દિલ દેખત, ત્યોં રૂહ જો દેખે સૂરત ।

તો બેર નહીં રૂહ લજત, તેરે અંગ જાત નિસબત ॥ ૮૦ ॥

જેમ તારા પર-આત્માનું હૃદય શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું દર્શન કરે છે તે રીતે આ નશ્વર શરીરનું હૃદય પણ તેમના સ્વરૂપનું દર્શન કરવા લાગી જાય તો આત્માને આનંદનો અનુભવ કરવામાં કોઈ સમય લાગશે નહીં. કેમકે તારા મૂલ અંગ (પર-આત્મા)નો સંબંધ શ્રીરાજજીની સાથે જ છે.

ફરક નહીં દિલ રૂહ કે, એ તો દોઝિ રહે હિલ મિલ ।

અરસમેં જો રૂહ હૈ, તો કહેં કહ્યા અરસ દિલ ॥ ૮૧ ॥

પર-આત્માનું હૃદય અને આત્માના આ નશ્વર શરીરના હૃદયમાં કોઈ અંતર નથી. બન્ને પરસ્પર હળીમળીને રહી શકે છે. જે આત્માઓના મૂળ સ્વરૂપ પરમધામમાં છે તેમના હૃદયને જ શ્રીરાજજીએ પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે.

તેરા દિલ લગ્યા જ્યોં સૂરત કો, ત્યોં જો સૂરતેં રૂહ લગેં ।

તો અબહીં લે રૂહ લજત, એક પલક મેં જગેં ॥ ૮૨ ॥

જેમ તારા પર-આત્માનું હૃદય શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું દર્શન કરે છે, તે રીતે તારા નશ્વર શરીરનું આ હૃદય પણ તેમના સ્વરૂપનું દર્શન કરવા ઈચ્છે તો તેને તાત્કાલિક પરમ આનંદનો અનુભવ થવા લાગશે અને પળમાત્રમાં જ આત્મા જાગૃત થઈ જશે.

રૂહ તો તેરી દિલ બીચ મેં, તો કહ્યા દિલ અરસ ।

સેહેરગ સે નજીક તો કહ્યા, જો રૂહ દિલ અરસ પરસ ॥ ૮૩ ॥

તારો આત્મા તો પર-આત્માના હૃદયમાં જ છે. એટલા માટે તેમના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. પર-આત્મા અને આ આત્મા દ્વારા ધારણ કરેલા નશ્વર શરીરનું હૃદય પરસ્પર એકાકાર થવાનું કારણ જ શ્રીરાજજીને શ્વાસનળીથી પણ અતિ નિકટ કહ્યા છે.

સૂરત કેહેતે હક કી, આગૂં રૂહ મોમન ।

હાએ હાએ રૂહ મુરગ ના ઉડ્યા, બરનન કરતે અરસ તન ॥ ૮૪ ॥

આ બ્રહ્મ-આત્માઓ સમક્ષ શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં હાય ! આ આત્મારૂપી પક્ષી શરીરને છોડી કેમ ઊડી ન ગયું ?

આગૂં અરવાહેં અરસ કી, કરી બાતેં હક જુબાન ।

હાએ હાએ તન મેરા ક્યોં રહ્યા, કરતે ખિલવત બયાન ॥ ૮૫ ॥

મેં આ સંસારમાં પરમધામના આત્માઓની સમક્ષ શ્રીરાજજીના ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. ઘણા દુઃખની વાત છે કે તેમની સાથેની એકાન્ત ચર્ચાનું વર્ણન કરતાં આ નશ્વર શરીર હજુ સુધી કેમ ટકી રહ્યું છે ?

રૂહેં રૂહેં અરસ દરગાહ મેં, જો દરગાહ નૂર જમાલ ।

એ કરતે બયાન ખિલવત કા, હાએ હાએ રૂહ રહી કિન હાલ ॥ ૮૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ મૂળમાં અક્ષરાતીત પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનાં ચરણોમાં પરમધામ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે. મેં આ જ મૂલ મિલાવાનું યથાર્થ વર્ણન કર્યું છે. તો પણ ખેદની વાત છે કે આ આત્મા હજુ સુધી આ શરીરને કેમ ધારણ કરી રહેલ છે ?

ફેર ફેર મેહેબૂબ દેખિએ, લગે મીઠડા મુખ માસૂક ।

અંગ ગૌર જોત અંબર લોં, છબિ દેખ દિલ હોત ન ભૂક ભૂક ॥ ૮૭ ॥

પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપને વારંવાર જોવાથી તેમનું મુખ મંડળ અત્યંત માધુર્યપૂર્ણ લાગે છે. તેમના ગૌરવર્ણનાં અંગોની જ્યોતિ આકાશ સુધી વ્યાપી છે. આ અનુપમ શોભાનું દર્શન કરતાં આ હૃદયના ટુકડા કેમ થતા નથી ?

રૂપ રંગ અંગ છબિ સલૂકી, કહે બસ્તર ભૂષન ।

એ કેહેતે અરવા ના ઉડી, હાએ હાએ કેસી હુજત મોમન ॥ ૮૮ ॥

મેં શ્રીરાજજીના રૂપ લાવણ્ય તથા અંગોની અનુપમ છબિ અને વસ્ત્ર તથા અલંકારોનું વર્ણન કર્યું છે. એટલું થવા છતાં પણ આ આત્મા નશ્વર શરીરને છોડતો નથી. દુઃખની વાત છે કે હું શ્રીરાજજીનો અભિન્ન અંગ હોવાનો અધિકાર કેવી રીતે વ્યક્ત કરી રહ્યો છું ?

પાંઉં લીક કેહેતે અરવા ઉડે, ક્યોં બરનવી હક સૂરત ।

બંધ બંધ છૂટ ના ગએ, હાએ હાએ કેસી અરસ હુજત ॥ ૮૯ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલની રેખાઓનું વર્ણન કરતાં શરીરને છોડી દેવું જોઈએ. પરન્તુ મારાથી

તેમના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે થયું ? આ વર્ણન કરતાં આ નશ્વર શરીરના સાંધે સાંધા કેમ ટૂટી ન ગયા ? શ્રીરાજજીના અભિન્ન અંગ હોવાનો આ કેવો અધિકાર ?

કહ્યા ગૌર મુખ માસૂક કા, ઔર નિલવટ અસલ તિલક ।

હાએ હાએ એ બયાન કરતે ક્યોં જિએ, હમ મેં રહી નહીં રંચક ॥ ૮૦ ॥

શ્રીરાજજીના ગોરા રંગના મુખમંડલ તથા કપાળ પર સુશોભિત તિલકનું વર્ણન કરતાં મને તેમના સંબંધનું લેશમાત્ર પણ ભાન ન થયું.

બરનન કિયા શ્રવન કા, જાકે તાબે દિલ હુકમ ।

માસૂક અંગ બરનવતે, હાએ હાએ મોમિન રહે ક્યોં હમ ॥ ૮૧ ॥

મેં શ્રીરાજજીના કાનોનું વર્ણન કર્યું, જેના આધીન તેમનું હૃદય અને આદેશ રહે છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીના દિવ્ય અંગોનું વર્ણન કરતાં સમયે આપણા બ્રહ્માત્માઓનું આ શરીર કેવી રીતે ટકી રહ્યું ?

કહે ગૌર ગલસ્થલ હક કે, કે છબિ નાજુક કોમલતા ।

હાએ હાએ રૂહ ઈત ક્યોં રહી, મુખ દેખ માસૂક બકા ॥ ૮૨ ॥

મેં શ્રીરાજજીના લાલાશવાળા ગાલોના ગોરા રંગ તથા તેમની કમનીયતા અને સુકોમળતાવાળી છબિનું વર્ણન કર્યું. પોતાના પ્રિયતમ ધણીના મુખારવિંદનું દર્શન કરતાં આ આત્મા નશ્વર શરીરમાં કેવી રીતે ટકી શક્યો ?

બડી રૂહેં દેખ્યા હક કો, હકેં દેખ્યા સામી ભર નૈન ।

હાએ હાએ બાત કરતે જીવ ક્યોં રહ્યા, એહ દેખ નૈન કી સૈન ॥ ૮૩ ॥

શ્રીશ્યામાજીએ શ્રીરાજજીની તરફ ઉત્કંઠાપૂર્વક જોયું અને શ્રીરાજજીએ પણ શ્યામાજી તરફ નયનભરી દૃષ્ટિ કરી. આ રીતે નયનોના સંકેતો દ્વારા જ પરસ્પર હૃદયના ભાવોને વ્યક્ત કરતાં જોઈને પણ હાય ! મારો આ આત્મા આ શરીરમાં કેવી રીતે સ્થિર રહી ગયો ?

ભોંહ સ્યાહ નૈન અનિયાં કહી, કહ્યા જોડ ગૌર અંગ ।

હાએ હાએ તુન હુકમેં ક્યોં રખ્યા, હુઆ કતલ ન હોતે જંગ ॥ ૮૪ ॥

મેં શ્રીરાજજીના નયનોની કાળી ભૂકુટી અને બાણ સમાન તીક્ષ્ણ ખૂણાઓનું વર્ણન કરતાં તેમનાં અંગોના ગોરા રંગનું વર્ણન કર્યું. આ અંગોમાંથી નીકળતાં કિરણોની સ્પર્ધાને જોઈને પણ શ્રીરાજજીના આદેશે આ શરીરને કેવી રીતે જીવતું રાખ્યું છે ?

દેખી નિરમલતા દંતન કી, ન આવે મિસાલ લાલ માનિક ।

જ્યોં દેખત બીચ ચસમોં,ત્યોં દેખી જાએ જુબાં મુતલક ॥ ૮૫ ॥

શ્રીરાજજીની દંતાવલિની નિર્મલતાનું દર્શન પણ મેં કર્યું છે. તેમની સમક્ષ લાલાશવાળાં માણેકની ઉપમા પણ બરાબર નથી. જે રીતે આંખો પર લાગેલા ચશ્માના કાચમાંથી બધું સ્પષ્ટ દેખાય છે તે જ રીતે આ દંતાવલિની ભીતર રહેલી જીભ એકદમ સ્પષ્ટ દેખાય છે.

કબૂં હીરા કબૂં માનિક, અંગ રંગ સોભા કે લેત ।

દોઢી નિરમલ એનક જ્યોં, પરે હોએ સો દેખાઈ દેત ॥ ૯૬ ॥

આ દંતાવલિ ક્યારેક હીરાની જેમ સફેદ તથા ક્યારેક માણેકની જેમ લાલાશવાળી દેખાય છે. એમાં અનેક રંગોની શોભા ઝળહળે છે. આ બન્ને રત્નો એનક(ચશ્મા)ની જેમ એટલા નિર્મલ છે કે તેમનાથી પર બીજું જે કાંઈ છે તે બધું દેખાય છે.

લાલક ઈન અધુર કી, હક કબૂં દિલોં દેખાવત ।

બંધ બંધ જુદે હોએ ના પડે, મેરા હૈડા નિપટ સખત ॥ ૯૭ ॥

શ્રીરાજજીના અધરોષની લાલાશ ક્યારેક - ક્યારેક મારા હૃદયમાં પ્રતિબિમ્બિત થાય છે. એટલું થવા છતાં પણ મારું હૃદય એટલું કઠોર થઈ ગયું છે કે આ શરીરના સાંધેસાંધા અલગ-અલગ થઈ રહ્યા નહીં.

હક મુખ સલૂકી ક્યોં કહું, છબિ સોભિત ગૌર ગાલ ।

બરનન કરતે એ સૂરત, હાએ હાએ લગી ન હૈડે ભાલ ॥ ૯૮ ॥

શ્રીરાજજીના મુખમંડળની સુંદરતા અને ગોરા રંગવાળા ગાલની છબિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આવા ચિન્મય સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં સમયે હૃદયમાં ચોટ કેમ પહોંચી નહીં ?

મેં કહી જો મુખ માડની, ઔર કહ્યા મુખ સલૂક ।

એ કેહેતે સલૂકી મેરા અંગ, હાએ હાએ હો ન ગયા ટૂક ટૂક ॥ ૯૯ ॥

મેં શ્રીરાજજીના મુખમંડળને મહિમામંડિત કરી તેમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કર્યું. આ છબિની મૃદુલતાનું વર્ણન કરતાં મારા અંગો કેમ ટુકડે-ટુકડા ન થયાં ?

કહી ગૌર હરવટી હક કી, લાંક પર લાલ અધુર ।

કહી દંત જુબાં બીડી મુખ, હાએ હાએ રૂહ ક્યોં રહી સુનમધુર ॥ ૧૦૦ ॥

આ મુખમંડલ પર સુશોભિત ગોરા રંગની હડપચી અને તેમના ઉપરની ઊંડાઈમાંથી ઉપર લાલાશવાળો અધરોષ સુશોભિત છે. એની સાથોસાથ દંતાવલિ, જીભ તથા મુખારવિંદમાં સુશોભિત પાનના બીડાનું વર્ણન કર્યું છે. તેમની માધુર્યપૂર્ણ વાણીને સાંભળી મારો આ આત્મા કેવી રીતે સ્થિર રહી ગયો ?

લાલ અધુર કહે માસૂક કે, સો દિલેં ભી દેખી લાલક ।

એ દેખ લોહૂ મેરા ક્યોં રહ્યા, સૂક ન ગયા માહેં પલક ॥ ૧૦૧ ॥

મેં શ્રીરાજજીના લાલ અધરોષનું વર્ણન કર્યું અને મારા હૃદયે પણ તે લાલિમાને જોઈ છે. આ જોવા છતાં મારા શરીરમાં લોહી કેમ વહી રહ્યું છે ? તે પળમાત્રમાં જ કેમ ન સુકાઈ ગયું ?

કંઠ ખભે બંધ બંધ કા, નખ સિખ ક્રિયા બરનન ।

હાએ હાએ જીવરા મેરા ક્યોં રહ્યા, ટૂટ્યા ન અંતસકરન ॥ ૧૦૨ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠ બન્ને ખભા સહિત નખથી લઈ શિખા સુધીના અંગે-અંગનું મેં વર્ણન કર્યું છે.

આ અનુપમ છબિનું વર્ણન કરતાં મારો આત્મા નશ્વર શરીરમાં કેમ સ્થિર રહ્યો ? અંતઃકરણ પણ કેમ ટુકડે ટુકડા ન થયું ?

બરનન કિયા બકા હક કા, મૈં હુકમ લિયા દિલ લ્યાએ ।

કેહેતે હૈં કી સલૂકી, હાએ હાએ મેરી છાતી ન ગઈ ચિરાએ ॥ ૧૦૩ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશને શિરોધાર્ય કરી મેં તેમના અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. તેમના વક્ષઃસ્થળની સુંદરતાનું વર્ણન કરતાં મારું હૃદય કેમ ચિરાઈ ન ગયું ?

હકેં અરસ કિયા દિલ મોમિન, એ મતા આયા હક દિલ સેં ।

હકેં દિલ દિયા કિયા લિખ્યા, હાએ હાએ મોમિન ડૂબ ન મુએ ઈનમેં ॥ ૧૦૪ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું પરમધામ બનાવ્યું છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીના હૃદયમાંથી જ તેમના હૃદયમાં પરમધામની સંપત્તિ આવી છે. આપ્ત ગ્રન્થોમાં ઉલ્લેખ છે કે શ્રીરાજજીએ પોતાના હૃદયની સંપત્તિ આપીને બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પોતાનું ધામ બનાવ્યું છે. એટલું થવા છતાં પણ દુઃખની વાત છે કે બ્રહ્માત્માઓ એમાં વિલીન થયા નહીં.

હાર કહે હૈં પર, જોત ભરી જિમી આસમાન ।

હાએ હાએ દિલ મુરદા જલ ના ગયા, નૂર એતા હોતે સુભાન ॥ ૧૦૫ ॥

મેં શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળ પર સુશોભિત હારનું વર્ણન કર્યું જેની જ્યોતિ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાયેલી છે. શ્રીરાજજીના આ પ્રખર પ્રકાશને જોઈને પણ મારા નશ્વર શરીરનું આ હૃદય બળીને ભસ્મ થયું નહીં.

કટ પેટ પાંસે કહે હક કે, લે દિલ કે બીચ નજર ।

હાએ હાએ ખ્વાબી તન ક્યોં રહ્યા, એ દિલ કો લેકર ॥ ૧૦૬ ॥

મેં હૃદયમાં ચિંતન કરતાં પોતાની આત્મદૃષ્ટિથી જોઈને શ્રીરાજજીની કમર, ઉદર તથા પાંસળીઓનું વર્ણન કર્યું છે. આ અનુપમ છબિને હૃદયમાં ધારણ કરતાં પણ મારું આ નશ્વર શરીર કેવી રીતે ટકી રહ્યું ?

કાંધ પીઠ લીક સલૂકી, કહી ઈલમેં દિલ દે ।

હાએ હાએ હુકમેં એ તન ક્યોં રખ્યા, જો હુકમ બૈઠા હુજત રૂહ લે ॥ ૧૦૭ ॥

મેં જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાનને હૃદયમાં ધારણ કરી શ્રીરાજજીના ખભા, પીઠ તથા પીઠમાંની ઊંડાઈની સુંદરતાનું વર્ણન કર્યું. એટલું થવા છતાં પણ શ્રીરાજજીના આદેશે આ શરીરને હજુ સુધી કેમ ઊભું રાખ્યું છે ? આ આદેશ જ પરમધામના આત્માનો અધિકાર લઈને બેઠો છે.

અરસ જવેર કી ક્યોં કહું, દેખે બાજુબંધ કે નંગ ।

જિમી સે આસમાન લગ, હાએ હાએ જીવ કતલ ન હુઆ દેખ જંગ ॥ ૧૦૮ ॥

પરમધામનાં રત્નોના વિષયમાં શું કહેવાય ? મેં શ્રીરાજજીના બાજુબંધમાં જડેલાં રત્નોનું વર્ણન કર્યું છે, જેનાં કિરણો ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી ફેલાયેલાં છે. તેમની સ્પર્ધાને જોઈને આ જીવ કેમ ધાયલ ન થયો ?

હક હાથોં કી બરનન કરી, મછે કોની કલાઈ કાંડે ।

એ સુન જીવ ક્યોં રેહેત હૈ, લે ખ્વાબ જૂઠે ભાંડે ॥ ૧૦૯ ॥

મેં શ્રીરાજજીના હસ્તકમલોનું વર્ણન કરતાં તેમની કોણી, કોણીનો ઉપરનો ભાગ (બાવડું), કાંડું વગેરેની શોભાનું વર્ણન કર્યું. આશ્ચર્યની વાત છે કે આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન સાંભળીને પણ આ જીવ આ સ્વપ્નવત્ શરીરને લઈ કેમ ઊભો રહી ગયો ?

પોહોંયે લીકેં હથેલિયાં, છબિ અંગુરિયાં નખ તેજ ।

દેખો અચરજ મુખ કેહેતે, હો ન ગયા રેજા રેજ ॥ ૧૧૦ ॥

આ રીતે હસ્તકમલનો પૃષ્ઠભાગ (પહોંચો) હથેળીઓ, તેમની રેખાઓ, આંગળીઓ તેમના નખ, નખનું તેજ વગેરેની સુંદર શોભાનું વર્ણન કર્યું. આ શોભાનું વર્ણન કરતાં મારાં બધાં અંગો કેમ ટુકડે-ટુકડા ન થઈ ગયાં ?

રંગ સલૂકી ભૂષન, દેખ કાંડોં હાથોં કે ।

એ જોત લે જીવ ના ઉડયા, હાએ હાએ બડા અયંભા એ ॥ ૧૧૧ ॥

હસ્તકમલમાં ધારણ કરેલા અલંકારોની સુંદરતા તથા હાથોની કલાઈ વગેરેની જ્યોતિ જોઈને આ જીવ કેમ ઊડી ન ગયો ? આ આશ્ચર્યની વાત છે.

કે રંગ ઈજાર માસૂક કી, દાંવન મેં જાંઈ લેત ।

છેડે પટુક દાંવન પર, હાએ હાએ દિલ અજૂં ન ઘાવ દેત ॥ ૧૧૨ ॥

શ્રીરાજજીની ઈજારના અનેક રંગ સફેદરંગના જામાના ઘેરમાંથી ઝળહળતાં દેખાય છે. એના પર પટુકાનું છોગું સુશોભિત છે. આ વસ્ત્રોની અનુપમ શોભાને જોઈને હજુ સુધી હૃદય ઘાયલ થયું નહીં.

ચરન કમલ માસૂક કે, ચિત મેં ચૂભેં જિન ।

એ છબિ સલૂકી ભૂષન, ક્યોં કર છોડેં મોમિન ॥ ૧૧૩ ॥

જે અનુરાગી આત્માઓના હૃદયમાં પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં શ્રીચરણોની છબિ અંકિત થઈ ગઈ છે તેઓ તેમના સુંદર અલંકારોની છબિને પોતાના હૃદયથી કેવી રીતે દૂર કરી શકે ?

એ ચરન આવેં જિન દિલ મેં, સો દિલ અરસ મુતલક ।

કે મુતલક બાતેં અરસ કી, દિલ સબ વિધ હુઆ બેસક ॥ ૧૧૪ ॥

આ ચરણકમલો જેમના હૃદયમાં અંકિત થઈ ગયા છે નક્કી જ તેમનું હૃદય પરમધામની સંજ્ઞાથી વિભૂષિત થયું છે. આવા બ્રહ્માત્માઓ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને સમજી જાય છે અને તેમનું હૃદય પૂર્ણરૂપે સંદેહ રહિત થઈ જાય છે.

ક્યોં કહૂં ખૂબી ચરન કી, ઔર ખૂબી ભૂષન ।

અદભુત સોભા હક કી, ક્યોં ન હોએ અરસ તન ॥ ૧૧૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં ચરણો તથા તેમના અલંકારોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેમની શોભા જ અદ્ભુત છે. ખરેખર પરમધામના સ્વરૂપની શોભા એટલી અદ્વિતીય કેમ ન હોય ?

ચકલાઈ ઈન ચરન કી, ભૂષન છબિ અનૂપમ ।

દિલ તાહી કે આવસી, જાકો મુતલક મેહેર ખસમ ॥ ૧૧૬ ॥

આ શ્રીચરણોની સુંદરતા તથા તેમાં ધારણ કરેલાં અલંકારોની અનુપમ છબિ એ જ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થાય છે, જેના ઉપર શ્રીરાજજીની અપાર દૃઢ કૃપા છે.

જો હોવે અરવા અરસ કી, સો ઈન કદમ તલેં બસત ।

સરાબ ચઢે દિલ વત, સો રૂહ નિસ દિન રહે અલમસ્ત ॥ ૧૧૭ ॥

જે આત્માઓ પરમધામના હશે તેઓ હમેશાં આ જ ચરણોની છત્રછાયામાં રહે છે. આ શ્રીચરણોની છબિ અંકિત થયેથી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં મસ્તી આવી જાય છે, જેથી તેઓ અહર્નિશ અલમસ્ત થઈ જાય છે.

નિમખ ન છોડે ચરન કો, મોમિન રૂહ જો કોએ ।

નિસ દિન રહે ખુમાર મેં, આવત હૈ ચરન બોએ ॥ ૧૧૮ ॥

એટલા માટે જે પરમધામના બ્રહ્મ-આત્માઓ હશે તેઓ આ ચરણોને પળવાર માટે પણ છોડશે નહીં. તેઓ તો અહર્નિશ આ જ ચરણોના ચિંતનમાં નિમગ્ન રહે છે તથા હંમેશાં તેમને આ ચરણોની સુગંધ પ્રાપ્ત થાય છે.

માસૂક કે ચરનોં કા, કિયા બેવરા બરનન ।

જીવઉડ્યા ચાહિએ કેહેતે લીક, હાએ હાએ ક્યોં રહે મોમિનતન ॥ ૧૧૯ ॥

આ રીતે પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીનાં ચરણોનું વિવરણ આપ્યું છે. આ ચરણના તળિયાની રેખાઓનું વર્ણન કરતાં આ જીવે શરીર છોડી દેવું જોઈએ. ઘણા દુઃખની વાત છે કે હજુ પણ બ્રહ્માત્માઓ શરીરને યથાવત્ ધારણ કરી રહ્યા છે.

હાથ પાંઉં મુખ હૈયડા, બસ્તર ભૂષન હક સૂરત ।

એ લે લે અરસ બારીકિયાં, હાએ હાએ રૂહ ક્યોં ન જાગત ॥ ૧૨૦ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપના હસ્તકમલ, ચરણારવિન્દ, મુખમંડળ, વક્ષઃસ્થળ તથા વસ્ત્ર-આભૂષણો વગેરેની સૂક્ષ્મતાને હૃદયમાં ધારણ કરી આ આત્મા હજુ સુધી કેમ જાગૃત થયો નહીં ?

જો જોત કહૂં અંગ નંગ કી, દેઊં નિમૂના નરમ પસમ ।

એ તો અરસ પથર યા જાનવર, સો ક્યોં પોહોંયે પર આતમ ॥ ૧૨૧ ॥

જો હું શ્રીરાજજીનાં અંગો પર સુશોભિત અલંકારોનાં રત્નોની જ્યોતિ અને સુકોમળતાને રેશમ વગેરેનું ઉદાહરણ આપું તો પણ એ સાર્થક થશે નહીં. પરમધામના રત્ન તથા પશુપક્ષી વગેરેની ઉપમા પર-આત્મા માટે પણ આપી શકાતી નથી.

જો પર આતમ પોહોંયે નહીં, સો ક્યોં પોહોંયે હક અંગ કોં ।

બેલોંને ઔર ખાવંદ, બડી તફાવત ઈન મોં ॥ ૧૨૨ ॥

જે ઉપમાઓ પર-આત્મા માટે પણ આપી શકાતી નથી તો તે શ્રીરાજજીના અંગો માટે કેવી રીતે આપી શકાય ? સ્વયં શ્રીરાજજી તથા તેમના લીલાપાત્ર (રમકડાં)માં ઘણું મોટું અંતર હોય છે.

જિત આદિ અંત ન પાઈએ, તિત તેહેકીક હોએ ક્યોં કર ।

ઈત સબદ ફના કા કયા કહે, જિત પાઈએ ન અવલ આખર ॥ ૧૨૩ ॥

જ્યાં આદિ તથા અંત કાંઈ હોતો જ નથી ત્યાં વાસ્તવિકતાનું નિરૂપણ કેવી રીતે થઈ શકે છે ? આ સ્વપ્નવત્ જગતના શબ્દો તે અનંત શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે છે ? જેનો આદિ તથા અંત કોઈએ પણ આજ સુધી પ્રાપ્ત કર્યો નથી.

એ નિરને કરના અરસ કા, તિન મેં ભી હક જાત ।

ઈત નૂર અકલ ભી ક્યા કરે, જિત લુદની ગોતે ખાત ॥ ૧૨૪ ॥

આ પ્રમાણે પરમધામનું નિરૂપણ કરવું છે, તેમાં પણ શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનું નિરૂપણ તો બિલકુલ કઠિન છે. એના માટે અક્ષર બ્રહ્મની સ્વપ્નની બુદ્ધિ શું કરી શકશે જ્યારે જાગૃત બુદ્ધિનું તારતમ જ્ઞાન પણ પૂર્ણ રીતે નિરૂપણ કરી શકતું નથી. (માત્ર વર્ણન જ કરી શકે છે.)

જવેર પૈદા જિમીય સે, સો ભી નહીં કહ્યા અરસ મેં ।

ચૌદે તબક ઉડાવે અરસ કંકરી, ઈત ભી બોલના નહીં તાથે ॥ ૧૨૫ ॥

પરમધામમાં એવું પણ નથી હોતું કે ત્યાંની ભૂમિમાંથી રત્ન વગેરે નીકળતાં હોય, (તે બધા રત્ન શ્રીરાજશ્રીના અંગોથી જ સુશોભિત છે.) પરમધામના માત્ર એક કણના આગળ આ ચૌદ લોકનું કોઈ અસ્તિત્વ ટકી શકતું નથી. તેથી સંસારની કોઈ પણ વસ્તુ વડે પરમધામની તુલના કરવી ઉચિત નથી.

જિત ચીજ નઈ પૈદા નહીં, ના કબૂં પુરાની હોએ ।

તિત સબદ જુબાં જો બોલિએ, સો ઠૌર ન રહી કોએ ॥ ૧૨૬ ॥

જ્યાં કોઈ નવી વસ્તુનું નિર્માણ થતું નથી કે ન કોઈ વસ્તુ ક્યારેય જૂની થાય છે, એવા પરમધામની ઉપમા માટે નશ્વર જગતના શબ્દો તથા જીભને કોઈ સ્થાન જ નથી.

જો કહૂં હક દિલ માફક, તો ઈત ભી સબદ બંધાએ ।

તાથે અરસ બારીકિયાં, સો કિસી વિધ કહી ન જાએ ॥ ૧૨૭ ॥

જો હું એવું કહું કે આ બધી વસ્તુઓ શ્રીરાજજીની ઈચ્છાને અનુરૂપ છે તો પણ નશ્વર જગતના આ શબ્દો નશ્વરતાની સીમામાં જ બંધાઈ જાય છે. તેથી પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યો કોઈ પણ રીતે વ્યક્ત થઈ શકતાં નથી.

યુપ કિએ ભી ના બને, હુકમ ઈલમ આયા ઈત ।

ઔર કામ ઈનકો નહીં, જો અરસ અરવા લૈ હુજત ॥ ૧૨૮ ॥

પરન્તુ મૌન રહેવું પણ સંભવ નથી. કેમકે શ્રીરાજજીનો આદેશ અને જ્ઞાનનું અવતરણ થઈ ગયું છે. જેઓએ સ્વયંને બ્રહ્માત્મા હોવાનો અધિકાર બતાવ્યો છે તેમનું બીજું કોઈ કાર્ય પણ તો નથી.

ઈલમ કહ્યા જો લુદની, સો તો હક કા મુતલક ।

ઈત મોમિન મિલ પૂછસી, ક્યોં રહી રૂહોં કો સક ॥ ૧૨૯ ॥

જે બ્રહ્મજ્ઞાન તારતમ જ્ઞાન (ઈલ્મ એ લુદની) કહેવાય છે, તે તો નક્કી શ્રીરાજજી દ્વારા જ આપવામાં આવ્યું છે. હવે બ્રહ્માત્માઓ મળીને પરસ્પર પૂછી શકે છે કે આવા દિવ્ય જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ હજી સુધી તેમના હૃદયમાં સંદેહ કેવી રીતે રહી ગયો છે ?

જો અરસ બાતેં સક હમકો, તો હકેં ક્યોં કહ્યા અરસ કલૂબ ।

મોમિન કહે બીચ વાહેદત, ઈન આસિકોં હક મેહેબૂબ ॥ ૧૩૦ ॥

જો આપણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જ પરમધામ પ્રત્યે સંદેહ હોય તો આપણા હૃદયને શ્રીરાજજીએ કેવી રીતે પરમધામ કહ્યું છે ? બ્રહ્માત્માઓ તો અદ્વૈત પરમધામના કહેવામાં આવ્યા છે અને શ્રીરાજજી આ અનુરાગી આત્માઓના પ્રિયતમ ધણી છે.

મેહેબૂબ આસિક એક કહે, વાહેદત ભી એક કેહેલાએ ।

અરસ ભી દિલ મોમિન કહ્યા, એ તો મિલી તીનોં વિધ આએ ॥ ૧૩૧ ॥

પ્રિયતમ ધણી અને અનુરાગી આત્માઓ એક જ સ્વરૂપ છે. એમને જ એકાત્મભાવ અથવા અદ્વૈત સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યા છે. આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ પરમધામ કહ્યું છે. આ રીતે આ ત્રણેય (બ્રહ્માત્માઓ, શ્રીરાજજી તથા પરમધામ) મળીને એક જ સ્વરૂપ છે.

ઔર ભી કહૂં સો સુનો, મોમિન અરસ સે આએ ઉતર ।

ઈલમ દિયા હકેં અપના, અબ ઈનોં જુદે કહિએ ક્યોં કર ॥ ૧૩૨ ॥

મારે બીજું પણ કહેવું છે, તેને સાંભળો ! બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં પરમધામથી અવતરિત થયા છે. સ્વયં શ્રીરાજજીએ એમને પોતાનું બ્રહ્મજ્ઞાન આપ્યું છે. એટલા માટે એમને તેમનાથી જુદા કેવી રીતે કરી શકાય ?

ફુરમાન આયા ઈનોં પર, અહંમદ ઈનોં સિરદાર ।

હક બિના કહુએ ના રખેં, ઈનોં દુનિયાં કરી મુરદાર ॥ ૧૩૩ ॥

આ જ બ્રહ્માત્માઓ માટે કુરાન દ્વારા સંદેશ મોકલવામાં આવ્યો છે. સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી એમના શિરોમણિ છે. એમના હૃદયમાં શ્રીરાજજી સિવાય બીજા કોઈનું સ્થાન નથી. એમણે જ જગતને મૂતપ્રાય: (અસ્તિત્વ હીન) ગણાવ્યું છે.

એ સબ બુજરકી ઈનોં કી, ક્યોં જુદે કહિએ વાહેદત ।

ઈનેં કુંનકી દુની કયા જાનહીં, રૂહેં અરસ હક નિસબત ॥ ૧૩૪ ॥

આ સંપૂર્ણ શ્રેષ્ઠતા બ્રહ્માત્માઓની છે. એટલા માટે એમને શ્રીરાજજીથી ભિન્ન કેવી રીતે કહેવાય ? પરમાત્મા દ્વારા ‘હોજા’ (કુંન) કહેવા માત્રથી ઉત્પન્ન નશ્વર જગતના જીવ તેમના વિષયમાં શું જાણી શકે છે ? પર-આત્માના આ આત્માઓનો મૂળ સમ્બન્ધ જ શ્રીરાજજી સાથે છે.

તિન સે અરસ મતા ક્યોં છિપા રહે, જો દિલ અરસ કહ્યા મોમન ।

એક જરા ન છિપે દિલ સે, એ દેખો ફુરમાન બચન ॥ ૧૩૫ ॥

તેથી બ્રહ્માત્માઓથી પરમધામની નિષિ કેવી રીતે ગુપ્ત રહી શકે ? જેના હૃદયને જ પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે, એમનાથી પરમધામનું કોઈ પણ રહસ્ય છૂપું રહેતું નથી. કુરાનમાં આ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે.

બકા પટ કિને ન ખોલિયા, અવલ સે આજ દિન ।

હાએ હાએ તન ન હુઆ દુકડે, કરતે જાહેર એ વતન ॥ ૧૩૬ ॥

સૃષ્ટિના આદિથી લઈને આજ સુધી કોઈએ પણ અખંડનાં દ્વાર ખોલ્યાં નથી. આવા દિવ્ય પરમધામનાં રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરતાં ખેદની વાત છે કે આ શરીર ટુકડે-ટુકડા કેમ ન થયું ?

અરસ બકા દ્વાર ખોલ કે, કરી જાહેર હક સૂરત ।

અંગ મેરા રહ્યા અચરજે, દ્વાર ખોલતે વાહેદત ॥ ૧૩૭ ॥

મેં અખંડ પરમધામનાં દ્વાર ખોલીને શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે. પરન્તુ આશ્ચર્યની વાત આ છે કે આ અદ્વૈત ભૂમિકાના દ્વાર ખોલતાં મારું આ નશ્વર શરીર એવું જ બની રહ્યું.

મેરી રૂહે કહ્યા આગે રૂહન, સુન્યા મેં હક કે મુખ ઈલમ ।

એ બાત કેહેતે તન ના ફટ્યા, હાએ હાએ દેખ્યા બડા જુલમ ॥ ૧૩૮ ॥

મારા આત્માએ બીજા બ્રહ્માત્માઓ સમક્ષ આ કહ્યું કે મેં શ્રીરાજજીના મુખારવિંદથી જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. આ કહેતાં મારા શરીરના ટુકડે-ટુકડા કેમ ન થયા ? દુઃખની વાત છે કે એટલો મોટો અનર્થ કેમ થયો ?

યોં ચાહિએ મોમિન કો, રૂહ ઉડે સુનતે હક નામ ।

બેસક અરસ સે હોએ કે, ક્યોં ખાએ પિએ કરે આરામ ॥ ૧૩૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ઈચ્છે કે તેઓ શ્રીરાજજીના નામનું શ્રવણ કરતાં પોતાના નશ્વર શરીરને ત્યજ દે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પરમધામના વિષયમાં સંદેહ રહિત હોવા છતાં પણ તેઓ ખાનપાન અને આરામમાં જ કેવી રીતે મગ્ન રહી શકે છે ?

હક અરસ યાદ આવતે, રૂહ ઉડ ન પોહોંચે ખિલવત ।

બેસક હોએ પીછે રહે, હાએ હાએ કેસી એ નિસબત ॥ ૧૪૦ ॥

શ્રીરાજજી તથા પરમધામનું સ્મરણ થવા છતાં પણ જે આત્મા પરમધામમાં જાગૃત થતા નથી અર્થાત્ સંદેહ રહિત હોવા છતાં પણ નશ્વર જગતમાં જ રહે છે તેમનો સમ્બન્ધ કેવી રીતે શ્રીરાજજીની સાથે માનવામાં આવે ? આ આશ્ચર્યની વાત છે.

ક્યોં ન બેલાવેં ખિલવત મેં, રૂહ અપની રાત દિન ।

હક ઈલમેં અજૂં જાગી નહીં,કહાવેં અરસ અરવા તન ॥ ૧૪૧ ॥

પોતાના ધણીની ઓળખાણ થવા છતાં પણ આ આત્મા અહર્નિશ પરમધામ મૂલમિલાવાનો આનંદ પ્રાપ્ત નથી કરતો તો એજ કહેવું જોઈએ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તેઓ હજુ સુધી જાગૃત થયા નથી. માત્ર પરમધામના આત્મા જ કહેવાય છે (જાગૃત આત્મા નહીં).

બૈઠ ઈન ખ્વાબ જિમીય મેં, કહે અરસ અજીમ કા બાતન ।

હડી હડી જુદી હોએ ના પડી, તો કેસી રૂહ મોમન ॥ ૧૪૨ ॥

આ નશ્વર જગતમાં બેસી પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરતાં જેનાં હાડકાં ચૂરેચૂરા ન થઈ જાય તે આત્મા કેવી રીતે બ્રહ્મસૃષ્ટિ કહેવાશે ?

યાદ ન જેતા હક અરસ, એહી મોમિનોં બડા કુફર ।

હક વાહેદત ઈલમ ચીન્હ કે, અજૂં ક્યોં દેખે દુની નજર ॥ ૧૪૩ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજી તથા પરમધામને યાદ નથી કરતા તો આ તેમની સૌથી મોટી કૃતઘ્નતા છે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા શ્રીરાજજી તથા મૂલમિલાવાની પિછાણ થવા છતાં પણ તેમની દષ્ટિ હજુ સુધી નશ્વર જગત તરફ જ કેમ લાગી રહી છે ?

સુનતે નામ હક અરસ કા, તબહીં અરવા ઉડ જાત ।

હાએ હાએ એ બલ દેખ્યા હુકમ કા, અજૂં એહી કરાવે બાત ॥ ૧૪૪ ॥

શ્રીરાજજી તથા પરમધામનું નામ સાંભળતાં જ તેમના આત્માએ નશ્વર શરીરનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ, પરન્તુ ખેદની વાત છે. આ બધું શ્રીરાજજીના આદેશનો જ પ્રતાપ છે કે હજુ સુધી તેઓ જ અમારી સાથે આવી વાતો કરાવી રહ્યા છે.

બસ્તર ઔર ભૂષન કહે, હક અંગ વાહેદત કે ।

એ કેહેતે બારીકિયાં અરસ કી, હાએ હાએ તન ઉડ્યા ન ખ્વાબી એ ॥ ૧૪૫ ॥

મેં શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સ્વરૂપનાં અંગોનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોનું વર્ણન કર્યું છે. પરમધામની આ સૂક્ષ્મતાનું વર્ણન કરતાં આ નશ્વર શરીર કેમ નથી પડી જતું ?

બેસક ઈલમ લે દિલ મેં, બરનન કિયા બેસક ।

હુએ બેસક રૂહ ના ઉડી, હાએ હાએ પોહોચી ના ખિલવત હક ॥ ૧૪૬ ॥

સંદેહ નિવારક તારતમ જ્ઞાનને હૃદયમાં લઈને મેં શ્રીરાજજી તથા પરમધામનું વર્ણન કર્યું છે. દુઃખ છે કે આટલું હોવા છતાં પણ આ આત્મા સંદેહ રહિત થઈ મૂલમિલાવામાં કેમ પહોંચી ગયો નહીં ?

કહે ઈલમ રૂહેં ઈત હેં નહીં, હે હુકમ તો હક કા ।

હુએ બેસક હુકમ ક્યોં રહે, લે હુજત રૂહ બકા ॥ ૧૪૭ ॥

તારતમ જ્ઞાને સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં આવ્યા નથી. શ્રીરાજજીનો આદેશ બધું કરી રહ્યો છે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહિત થવા છતાં પણ શ્રીરાજજીનો આ આદેશ અખંડ પરમધામના આત્માઓનો અધિકાર લઈ આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે રહી શકે છે ?

બેસક હુએ જો અરસ સે, ઔર બેસક હુએ વાહેદત ।

મુતલક ઈલમ પાએ કે, હાએ હાએ હુકમ ક્યોં રહ્યા લે હુજત ॥ ૧૪૮ ॥

હવે તો બ્રહ્માત્માઓ પરમધામ પ્રતિ સંદેહ રહિત થઈ ગયા છે. શ્રીરાજજીનાં અંગના હોવાના વિષયમાં પણ તેમને કોઈ સંદેહ નથી. દૃઢ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પણ શ્રીરાજજીનો આદેશ અમારા નામનો અધિકાર લઈ આ જગતમાં કેવી રીતે રહી શકે ?

નૈન રહે નૈન દેખ કે, એહી બડા જુલમ ।

ન જાનોં ક્યોં સુરખરૂ, કરસી હક હુકમ ॥ ૧૪૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં નેત્રકમલોની અનુપમ છબિનું દર્શન કર્યા પછી પણ મારાં આ નયન સ્વપ્નવત્

જગતમાં ટકી રહ્યાં છે, આજ સૌથી મોટો અનર્થ છે. ન જાણે શ્રીરાજજીનો આદેશ આ નેત્રોને ક્યારે સન્માન આપશે ?

એ બિરહા સુન શ્રવન રહે, લગી ન સીખા કાન ।

હાએ હાએ વજૂદ ન ગલ ગયા, સુન બિરહા હાદી સુભાન ॥ ૧૫૦ ॥

શ્રીરાજજીના વિરહને સાંભળી આ કાનો કેમ ટકી રહ્યા છે ? ગરમ સળિયાથી એ કેમ વિંધાઈ ન ગયા ? ખેદની વાત છે કે શ્રીરાજજી તથા શ્રીશ્યામાજીના વિયોગને સાંભળીને પણ શરીર હજુ સુધી કેમ ગળી ન ગયું ?

સંધ સંધ ટૂટી નહીં, સુનતે બિરહા સુકન ।

રોમ રોમ ઈન તન કે, ક્યો ન લગી અંગ અગિન ॥ ૧૫૧ ॥

વિરહનાં આ વચનોને સાંભળીને શરીરના સાંધે-સાંધા ટૂટી કેમ ન ગયા ? એના બધાં અંગોનાં રોમેરોમમાં આગ કેમ ન લાગી ?

બાતે ઈન બિરહ કી, મેં ગાઈ અંગ અંગ કર ।

અચરજ ઈન નિસબતે, અરવા ના ગઈ જર બર ॥ ૧૫૨ ॥

મેં રોમે-રોમથી આ વિરહગાથા ગાઈ છે તો પણ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આ સંબંધને જાણીને પણ મારો આત્મા બળીને ખાખ થયો નહિ.

મેરે અંગ સબે ઉડ ના ગએ, સબ દેખ હક કે અંગ ।

સેજ સુરંગી હક છોડ કે, રહી પકડ મુરદે કા સંગ ॥ ૧૫૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા અંગોનું દર્શન કરી આ નશ્વર શરીરનાં બધા અંગો કેમ ઊડી ન ગયાં ? મેં અખંડ સુખ સેજ છોડીને આ નશ્વર શરીર પ્રતિ આસક્તિ ટકાવી રાખી છે.

ક્યો ન ઉડી અકલ અંગ થેં, જો બરનન કિયા અરસ હક ।

એ પૂરી હાંસી બીચ અરસ કે, માહેં ગિરો આસિક ॥ ૧૫૪ ॥

દિવ્ય પરમધામ તથા શ્રીરાજજીનાં અંગોનું વર્ણન કરવા છતાં પણ મારી બુદ્ધિ નશ્વર શરીરમાંથી કેમ ઊડી ન ગઈ ? પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ વચ્ચે આ વાતની સૌથી મોટી હાંસી થશે.

કરી હાંસી હકે હમ પર, તા વિધસોં ચલે ન કિન ।

અબ સો ક્યોંએ ન બનિ આવહીં, જો રોઊં પછતાઊં રાત દિન ॥ ૧૫૫ ॥

શ્રીરાજજીએ આપણા બધા બ્રહ્માત્માઓની ઘણી હાંસી કરી છે. કેમ કે આપણે આપણાં વચનો અનુસાર ચાલ્યાં નહીં. જો હું અહર્નિશ પશ્ચાત્તાપ કરી રોવા લાગી જાઉં તો પણ વીતેલી તે ઘડી હવે ફરી પાછી આવશે નહીં.

સોઈ દેખી જો કદૂ દેખાઈ, અબ દેખસી જો દેખાઓગે ।

હંસો ખેલો જાનો ત્યોં કરો, બીચ અરસ ખિલવત કે ॥ ૧૫૬ ॥

હે ઘણી ! અમોએ એજ દશ્યો જોયાં છે જે આપે દેખાડ્યાં છે અને ભવિષ્યમાં પણ તે જ જોઈશું

જે આપ બતાવશો. હવે આપ અમોને મૂલમિલાવામાં બેસાડી અમારી મશ્કરી કરો, અમોને બીજો ખેલ દેખાડો અથવા જે આપને ઠીક લાગે તે કરો.

મોમન દિલ અરસ કર કે, આએ બૈઠે દિલ માહે ।

ખુદી રૂહોં ઇત ના રહી, ઇત ગુનાહ મોમિનોં સિર નાહે ॥ ૧૫૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવી શ્રીરાજજી સ્વયં તેમના હૃદયમાં આવી બેસી ગયા છે. એટલા માટે હવે બ્રહ્માત્માઓમાં કોઈ અહંભાવ રહેતો નથી અને તેમના શિર પર હવે કોઈ દોષ પણ રહ્યો નથી.

ફેર હિસાબ કર જો દેખિએ, તો ગુનાહ રૂહોં આવત ।

એ બેવરા હૈ કલસ મેં, મોમિન લેસી દેખ તિત ॥ ૧૫૮ ॥

ફરીથી વિચાર કરી જોઈએ તો બ્રહ્માત્માઓને અવશ્ય દોષ લાગે છે. એમનું સંપૂર્ણ વિવરણ કલશ ગ્રન્થમાં આપવામાં આવ્યું છે. બ્રહ્માત્માઓ તેને વાંચી આ સત્યને જાણી લેશે.

રૂહેં મોમિન ઇત આઈ નહીં, તિન વાસ્તે નહીં ગુના ।

પર એતા ગુનાહ લગત હૈ, ઇનોં મેં જેતા હિસા અરસ કા ॥ ૧૫૯ ॥

વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવ્યા જ નથી. એટલા માટે એમને કોઈ પણ પ્રકારનો દોષ લાગતો નથી. પરંતુ એટલો દોષ તેમને અવશ્ય લાગશે જેટલો અંશ તેનામાં પરમધામનો છે.

મહામત કહે મોમિનોં પર, કરી હાંસી હુકમેં ।

ના તો અરવાહેં ઇત ક્યોં રહેં, બેસક હોએ હક સેં ॥ ૧૬૦ ॥

મહામતિ કહે છે, શ્રીરાજજીના આદેશે જ બ્રહ્માત્માઓની સાથે એવી હાંસી કરી છે. નહિ તો શ્રીરાજજી દ્વારા તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધા પછી બ્રહ્માત્માઓ નિઃશંક થઈ આ જગતમાં કેવી રીતે રહી શકે ?

પ્રકરણ ૨૨ ચોપાઈ ૧૬૦૬

મોમિન દુનીનો બેવરા

અરવા આસિક જો અરસ કી, તાકે હિરદે હક સૂરત ।

નિમખ ન ન્યારી હો સકે, મેહેબૂબ કી મૂરત ॥ ૧ ॥

પરમધામના અનુરાગી આત્માઓના હૃદયમાં સ્વયં શ્રીરાજજી બિરાજમાન છે. એટલા માટે તેઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીની છબિથી ક્ષણમાત્ર માટે પણ દૂર થઈ શકતા નથી.

ઔર ન પાવે પૈઠને, ઇત બકા બીચ ખિલવત ।

બકા અરસ અજમ મેં, કૌન આવે બિના નિસબત ॥ ૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈપણ મૂલ મિલાવામાં પ્રવેશ નથી કરી શકતું. ખરેખર શ્રીરાજજીની અંગના વિના આ દિવ્ય પરમધામમાં બીજું કોણ આવી શકે ?

और तो कोई है नहीं, बिना એક હક જાત ।

જાત માહેં હક વાહેદત, હક હાદી ગિરો કેહેલાત ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીની અંગનાઓ સિવાય પરમધામમાં બીજું કોઈ નથી. અદ્વૈત પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં એકાત્મભાવથી રહે છે.

બસ્તર ભૂષન પેહેર કે, મેરે દિલ મેં બેઠે આએ ।

હકેં સોઈ કિયા અરસ અપના, રૂહ ટૂક ટૂક હોએ બલ જાએ ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજી વસ્ત્ર તથા અલંકારોને ધારણ કરી મારા હૃદયમાં આવીને બિરાજમાન થયા છે. તેઓએ મારા હૃદયને પોતાનું પરમધામ બનાવ્યું છે. એટલા માટે મારો આત્મા તેમનાં શ્રીચરણોમાં સમર્પિત થઈ જાય છે.

દે બડાઈ મેરે દિલ કો, હક બેઠે અરસ કર ।

અપની અંગના જો અરસ કી, રૂહ ક્યોં ન ખોલે નજર ॥ ૫ ॥

તેઓએ મારા હૃદયને આ રીતે મહત્તા (મોટાઈ) આપી કે તેને પોતાનું પરમધામ બનાવી સ્વયં તેમાં આવીને બિરાજમાન થઈ ગયા. હવે તેમની અંગના સ્વરૂપ પરમધામનો આ આત્મા પોતાની દૃષ્ટિ કેમ ખોલતો નથી ?

દમ ન છોડે માસૂક કો, મેરી રૂહ કી એહ નિસબત ।

ક્યોં બાતેં યાદ દિએ ન આવહીં, જો કરિયાં બીચ ખિલવત ॥ ૬ ॥

મારો આત્મા એક ક્ષણ માટે પણ પોતાના પ્રિયતમ ધણીથી દૂર થઈ શકતો નથી. કેમ કે મૂળ સંબંધ તેમની સાથે છે. પરન્તુ મૂલમિલાવામાં પ્રેમ સંવાદના સમયે જે ચર્ચાઓ થઈ હતી તેનું સ્મરણ કરાવવા છતાં પણ હજુ સુધી કેમ સ્મરણ થતું નથી ?

જાકો અનભવ હોએ ઈન સુખ કો, તાએ અલબત આવે યાદ ।

અરસ કી રૂહોં કો ઈસક કા, ક્યોં ભૂલે રસ મીઠા સ્વાદ ॥ ૭ ॥

જે આત્માઓને પરમધામનાં આ સુખોનો અનુભવ થયો હોય તેમને તો અવશ્ય સ્મરણ હોવું જોઈએ. કેમ કે પરમધામના આત્માઓ પ્રેમના મધુર સ્વાદને કેવી રીતે ભૂલી શકે છે ?

રૂહ કેહેલાએ છોડે ક્યોં અપના, ક્યોં યાદ દિએ જાએ ભૂલ ।

હકેં યાદી વાસ્તે, ભેજ્યા અપના નૂર રસૂલ ॥ ૮ ॥

પરમધામના આત્માઓ કહેવડાવીને આપણે આપણા આત્મભાવને શા માટે છોડી દઈએ ? વારંવાર યાદ કરાવવા છતાં પણ આપણે કેમ ભૂલી રહ્યા છીએ ? શ્રીરાજજીએ એટલા માટે પોતાના તેજ સ્વરૂપ રસૂલને મોકલ્યા છે.

હમ અરવાહેં જો અરસ કી, તિન સબ અંગોં ઈસક ।

સો ક્યોં જાવે હમસેં, જો આડા હોએ ન હુકમ હક ॥ ૯ ॥

આપણે જેટલા પરમધામના આત્માઓ છીએ તે બધાનાં અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. તેથી જો રાજજીનો આદેશ અડચણ (વ્યવધાન) રૂપ ન હોત તો આપણે તે પ્રેમને કેવી રીતે ભૂલી શકત ?

એ નિસબત નૂરજમાલ સે, જો રૂહ કો પોહોંયે રંચક ।

તો લાડ અરસ અજમ કે, ક્યોં ભૂલે મુતલક ॥ ૧૦ ॥

શ્રીરાજજી સાથેના સંબંધની જો થોડી પણ ભાળ આત્માને થઈ જાત તો તે પરમધામના પ્રેમ તથા આનંદને કેવી રીતે ભૂલી શકત ?

પર હુઆ હાથ હુકમ કે, જો હુકમ દેવે યાદ ।

હુકમેં પેહેયાન હોવહીં, હુકમેં આવે સ્વાદ ॥ ૧૧ ॥

પરન્તુ આ બધું શ્રીરાજજીના આદેશ પર જ નિર્ભર છે. જો તેમનો આદેશ આ સંબંધનું સ્મરણ કરાવવા ઈચ્છે તો જ આ સંબંધ યાદ આવી જશે. કેમકે શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આ સંબંધની ઓળખાણ થાય છે અને તે આદેશના ફલ સ્વરૂપ પરમધામના પ્રેમનો સ્વાદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

કબૂલ કરી હમ હાંસી કો, ઔર અપની માની ભૂલ ।

સબ સુધ પાઈ કુંજી સે, ઔર ફુરમાન રસૂલ ॥ ૧૨ ॥

આપણે આપણા ઉપર થઈ રહેલી હાંસીનો સ્વીકાર કરી આપણી ભૂલનો પણ સ્વીકાર કરી લીધો છે. હવે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ જાણકારી પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે અને રસૂલ મહંમદનાં વચનોનું સ્પષ્ટીકરણ પણ થઈ ગયું છે.

અબ હુઈ પેહેયાન હુકમ કી, એક જરા રહી ન સક ।

બોઝ હમ સિર ના રહ્યા, હક ઈલમેં દેખાયા મુતલક ॥ ૧૩ ॥

એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી કે હવે શ્રીરાજજીના આદેશની પૂરી પિછાણ થઈ ગઈ છે. તારતમ જ્ઞાને આ બધું સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે હવે મારા શિરે કોઈ પણ પ્રકારની જવાબદારી રહી નથી.

અબ ભૂલ હમારી જરા નહીં, ઔર હક કર થકે હાંસી ।

બાત આઈ સિર હુકમ કે, અબ કાહે બિલખે રૂહ ખાસી ॥ ૧૪ ॥

હવે આપણી ભૂલ લેશમાત્ર પણ નથી. શ્રીરાજજી પણ આપણી હાંસી કરી કરી થાકી ગયા છે. હવે તો સંપૂર્ણ જવાબદારી શ્રીરાજજીના આદેશ પર નિર્ભર છે. એટલા માટે પરમધામના આત્માઓ કેમ વ્યાકુળ થાય ?

દેખના થા સો સબ દેખ્યા, હક ઈસક ઔર પાતસાઈ ।

ઔર હાંસી રૂહોં ઈસક પર, સબ દેખી જો દેખાઈ ॥ ૧૫ ॥

આ નશ્વર જગતમાં આવી શ્રીરાજજીનો પ્રેમ તથા પ્રભુતા બાબતે જે કાંઈ જોવાનું (સમજવાનું) હતું તે બધું જોઈ લીધું છે. શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓના પ્રેમ પર જે રીતે હાંસી કરવા ઈચ્છતા હતા તે પણ તેઓએ જેવું દેખાડ્યું તે રીતે જોઈ લીધું છે.

ક્યોં ન હોએ હુકમ કો હુકમ, જો પેહેલે ક્રિયા ઈમાદાએ ।

હુઈ ઉમેદ સબ કી પૂરન, અબ ક્યોં ન દીજે રૂહેં જગાએ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને ખેલ દેખાડવા માટે સર્વ પ્રથમ જે આદેશ દીધો હતો હવે તેમને

જાગૃત કરવા માટે બીજો આદેશ કેમ નથી આપતા ? હવે તો બધાની ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે. એટલા માટે હવે તેઓ પોતાના આત્માઓને કેમ જાગૃત કરતા નથી ?

લાડ હમારે અરસ કે, હમ સે ન છૂટ્ટે છિન ।

અકસ હમારે કે અકસ, ક્યો લગે દાગ તિન ॥ ૧૭ ॥

આપણા બ્રહ્માત્માઓથી ક્ષણમાત્ર માટે પણ પરમધામનો શાશ્વત પ્રેમ છૂટ્યો નથી. એટલા માટે આપણી (પર-આત્માની) સુરતા દ્વારા ધારણ કરેલા આ નશ્વર શરીરને પણ વિસ્મૃતિરૂપી દોષ (દાગ) કેમ લાગે ?

અબ જો દિન રાખો ખેલ મેં, સો યાહી કે કારન ।

ઈસક દે બોલાઓગે, એસા હુકમેં દેખેં મોમન ॥ ૧૮ ॥

હે ધણી ! હવે આપ અમોને જેટલા દિવસો સુધી આ ખેલમાં રાખશો તે બધા અમોને દોષી બનાવવા માટે જ છે. આપ ક્યારે અમોને આપનો પ્રેમ પ્રદાન કરી પુનઃ આપનાં શ્રીચરણોમાં બોલાવશો ? આ બ્રહ્માત્માઓ આપના આવા આદેશની પ્રતીક્ષા કરી રહી છે.

એક તિનકા હમારે અરસ કા, ઉડાવે ચૌદે તબક ।

તો ક્યોં ન ઉડે રૂહ અકસેં, બલ ઈલમ લિએ હક ॥ ૧૯ ॥

પરમધામના માત્ર એક તૃણ આગળ આ ચૌદ લોકનું કોઈ અસ્તિત્વ રહેતું નથી. તો પછી પર આત્માની આ સુરતાઓ જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ આ નશ્વર શરીરને છોડીને કેમ પરમધામ તરફ ચાલી જતી નથી ?

જો કદી કહોગે રૂહેં ઈત ના હુતી, એ તો હુકમેં કિયા યોં ।

તો નામ હમારે ધર કે, હુકમ કરે યોં ક્યોં ॥ ૨૦ ॥

જો આપ એ કહેશો કે બ્રહ્માત્માઓ તો આ નશ્વર જગતમાં ક્યારેય પણ આવ્યા ન હતા. આ તો માત્ર આદેશ જ તેઓને અહીં આવવાનો અનુભવ કરાવી રહ્યો છે. તો પછી અમારાં નામોને ધારણ કરી આપનો આ આદેશ આવો ખેલ કેમ કરી રહ્યો છે ?

જો કદી હમ આઈયાં નહીં, તો નામ તો હમારે ધરે ।

ઔર તિન મેં હુકમ હક કા, હક તાસોં એસી ક્યોં કરેં ॥ ૨૧ ॥

જો અમે આ નશ્વર જગતમાં ક્યારેય પણ આવ્યાં નથી તો પણ અહીં શ્રીરાજજીના આદેશે અમારાં નામ તો ધારણ કર્યાં જ છે. આ સ્વપ્નવત્ શરીરોમાં પણ તે જ આદેશ સમાયો છે. એટલા માટે શ્રીરાજજી એવી લીલા કરી આ નામોને કેમ દોષી બનાવી રહ્યા છે ?

અબ તો સબ હી કરોગે, ટાલને હમારે દાગ ।

તુમ રખિયાં એસા જાન કે, ના તો ક્યોં રહેં પીછે હમ જાગ ॥ ૨૨ ॥

હે ધણી ! હવે તો અમારા દોષોને મટાડવા માટે આપ જ બધું કરશો. કેમ કે સંપૂર્ણ જાણકારી આપીને પણ આપ જ અમોને આ નશ્વર શરીરો ધારણ કરાવી રહ્યા છો. નહિ તો જાગૃત થઈ ગયા પછી અમે આ સંસારમાં કેવી રીતે રહી શક્યા હોત ?

હુકમ પર લે ડારોગે, તેહેકીક કરાઓગે દિલ ।

દાગ અકસોં ક્યોં મિટે, જો હમારે નામોં કિએ સબ મિલ ॥ ૨૩ ॥

જો અમારા હૃદયને સંતોષ અપાવવા માટે આપ આ સંપૂર્ણ જવાબદારી પોતાના આદેશ ઉપર નાંખી દેશો તો પણ અમારી સુરતાએ ધારણ કરેલા શરીરના નામ પર જે દોષારોપણ થયું છે તે કેવી રીતે મટશે ?

જો કદી એ દાગ ધોએ ડારોગે, મનસા બાચા કરમન ।

અકસ હમારે નામ કે, કદી રૂહેં બાતે તો કરસી વતન ॥ ૨૪ ॥

જો મન, વચન અને કર્મ દ્વારા આ દોષોને આપ મટાડી પણ દેશો તો પણ અમારા નામના આ નશ્વર શરીરોના વિષયમાં પરમધામમાં પર-આત્માઓ અવશ્ય વાતો કરશે.

ઈન બાત કી હાંસિયાં, અકસ નામ ભી ક્યોં સહેં ।

હક બિરહા બાત સુન કે, જૂઠી દેહ પકડ ક્યોં રહેં ॥ ૨૫ ॥

અમારા પ્રતિબિંબના આ નામ (સુરતાઓ) પણ આને લગતી હાંસી કેવી રીતે સહન કરશે ? આપણા પ્રિયતમ ધણીના વિયોગની વાત સાંભળીને પણ અમે નશ્વર શરીરને શું ટકાવી રાખી શકીશું ?

સો મેં ગાયા યાદ કર કર, કબૂં પાયા ન બિરહા રસ ।

નામ સહેં ના હુકમ સહેં, ના કઠૂ સહેં અકસ ॥ ૨૬ ॥

મેં આપના પ્રેમનું સ્મરણ કરી તેને ગાઈ-ગાઈને બ્રહ્માત્માઓને જાગૃત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરન્તુ આપના વિરહનો રસ પણ ક્યારેય પ્રાપ્ત કરી શક્યો નહીં. હવે આપના વિસ્મૃતિરૂપી દોષને ન અમારું પ્રતિબિંબ (સુરતાઓ) સહન કરી શકે છે અને ન તો આપનો આદેશ સહન કરી શકે છે.

ઔર હાંસી સબ સોહેલી, પર એ હાંસી સહી ન જાએ ।

અકસ ભી ના સેહે સકેં, જબ ઈલમેં દિએ પઢાએ ॥ ૨૭ ॥

બીજા બધા પ્રકારની હાંસી સહન થઈ શકે છે પરન્તુ આ દોષારોપણ પર થવાવાળી હાંસી સહન થશે નહીં. જ્યારે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પિછાણ કરાવી દીધી છે તો અમારા પ્રતિબિંબ (સુરતાઓ) પણ આ હાંસીને સહન કરી શકશે નહીં.

ના રહ્યા ઈસક અપના, ના રહ્યા વતન સોં ।

હક સોં ભી ના રહ્યા, તો કહા કહૂં હુકમ કોં ॥ ૨૮ ॥

આ નશ્વર જગતમાં આવવાથી અમારામાં તે શાશ્વત પ્રેમ ન રહ્યો, ન પરમધામ સાથે કોઈ સમ્બન્ધ રહ્યો. ન આપણા ધામધણી સાથે કોઈ સંબંધ રહ્યો. એટલા માટે હવે આદેશને શું દોષ દેવામાં આવે ?

તુમહી આપ દેખાઈયા, પેહેયાન તુમ ઈલમ ।

તુમહી દઈ હિંમત, તુમહી પકડાએ કદમ ॥ ૨૯ ॥

હે ધણી ! આપે જ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત કરીને સ્વયંની પિછાણ કરાવી. આપે જ અમોને

સાહસ પ્રદાન કરી આપનાં શ્રીચરણોને ગ્રહણ કરાવ્યાં.

તુમહીં ઈસક દેત હો, તુમહીં દિયા જોસ ।

સોહોબત ભી તુમહીં દઈ, તુમહીં લ્યાવત માહે હોસ ॥ ૩૦ ॥

આપ જ અમોને આપનો પ્રેમ આપવાવાળા છો અને આપે જ અમોને આવેશ (જોશ) આપ્યો છે. આપ જ આપનું સાહચર્ય આપી અમોને જાગૃત કરવાવાળા છો.

તુમહીં ઉતર આએ અરસ સે, ઈત તુમહીં કિયો મિલાપ ।

તુમહીં દઈ સુધ અરસ કી, જ્યોં અરસ મેં હો આપ ॥ ૩૧ ॥

હે ધણી ! આપ જ પરમધામથી અવતરિત થઈ સદ્ગુરુ રૂપે અહીં આવ્યા છો. આપે જ અહીં આવીને બ્રહ્મ આત્માઓ સાથે મિલાપ કર્યો છે. આપે જ અમોને પરમધામની એવી ભાળ આપી કે જાણે પરમધામમાં જ આપ અમારી સમક્ષ બિરાજમાન છો.

તુમહીં દેખાઈ નિસબત, તુમહીં દેખાઈ ખિલવત ।

તુમહીં દેખાયા સુખ કાયમ, તુમહીં દેખાઈ વાહેદત ॥ ૩૨ ॥

આપે જ અમોને આપણા સંબંધોનો અનુભવ કરાવ્યો અને મૂલ મિલાવાનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો. આપે જ પરમધામનાં શાશ્વત સુખોને દેખાડી એકાત્મભાવનો અનુભવ કરાવ્યો છે.

ખેલ ભી તુમ દેખાઈયા, દઈ ફરામોસી ભી તુમ ।

તુમહીં જગાવત જુગતેં, કોઈ નહીં તુમ બિના ખસમ ॥ ૩૩ ॥

આ ખેલ પણ આપે જ દેખાડ્યો છે અને અમારા હૃદય પર ભ્રમનું આવરણ પણ આપે જ નાંખ્યું છે. હવે આપ જ અમોને યુક્તિપૂર્વક જાગૃત કરી રહ્યા છો. એટલા માટે હે ધણી ! આપના સિવાય બીજું કોઈ છે જ નહીં.

કાહૂં તરફ ન દેખાઈ અપની, યોં રહે ચૌદે તબક સે દૂર ।

સો સેહેરગ સેં નજીક તુમહીં, હમકો લિએ કદમોં હજૂર ॥ ૩૪ ॥

આપે આજ સુધી કોઈને પણ આપની દિશા બતાવી નથી. આ રીતે આપ ચૌદ લોકથી દૂર રહ્યા છો. હવે આપે અમોને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા એવો અનુભવ કરાવ્યો કે આપ સ્વયં અમારી શ્વાસનળીથી પણ અતિ નજીક છો. આ રીતે આપે અમોને આપનાં ચરણોમાં જાગૃત કરી લીધા છે.

મેં ભી ઈત હોં નહીં, એ ભી કહાવત તુમ ।

જબ દૂજે કર બૈઠાઓગે, તબ ખસમ કો કહેંગે હમ ॥ ૩૫ ॥

હું સ્વયં આ નશ્વર જગતમાં નથી. એ પણ આપ જ કહેવડાવી રહ્યા છો. જો આપ અમોને સ્વયંથી દૂર કરાવશો ત્યારે અમો આપને કંઈક કહેવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

દૂજે તો હમ હેં નહીં, એ બોલે બેવરા વાહેદતકા ।

જ્યોં ખેલાવત ત્યોં ખેલત, ના તો ક્યા જાને બાત બકા ॥ ૩૬ ॥

ખરેખર અમે આપનાથી જુદાં નથી. પરમધામના એકાત્મભાવનું વિવરણ એજ કહી રહ્યું છે. આપ જેમ અમોને રમાડો છો અમે એને જ અનુરૂપ રમીએ છીએ. નહિ તો નશ્વર ખેલને જોતાં

અમે અખંડ ધામની વાતો કેવી રીતે જાણી શકીએ ?

ના તો નીંદ ઉડે તન સુપના, એ રેહેવે ક્યોં કર ।

દેખો અચરજ અદભુત, ધડ બોલે સિર બિગર ॥ ૩૭ ॥

નહિ તો અજ્ઞાનનું આવરણ દૂર થઈ ગયા પછી આ સ્વપ્નનું શરીર કેવી રીતે ટકી રહે ? આ ઘણા આશ્ચર્યની વાત છે કે શિરના વગર જ શરીર બોલી રહ્યું છે અર્થાત્ નશ્વર શરીરથી પરમધામની વાતો થઈ રહી છે.

ધડ એક દોઝે સુકન કહે, તિત અચરજ બડા હોઝે ।

એતન બિન બોલે રૂહ અરસ કી, કહે બાની બિના હિસાબેં સોઝે ॥ ૩૮ ॥

આ વગર શિરનું શરીર બે-ચાર વાતો કહેવા લાગે તો ઘણું આશ્ચર્ય થવા લાગશે. પરંતુ પરમધામના આત્માઓ વિના જ આ નશ્વર શરીર (માત્ર સુરતા દ્વારા) પરમધામનું અપાર વર્ણન કરી રહ્યું છે.

સો ભી બાની નહીં ફના મિને, અરસ બકા ખોલ્યા દ્વાર ।

જો અબ લગ કિને ન ખોલિયા, કે હુએ પૈગંમર અવતાર ॥ ૩૯ ॥

તે વાણી પણ નશ્વર જગતની નથી. તેણે પરમધામના દરવાજા ખોલી દીધા છે. આજ સુધી કેટલા પયગંબર અથવા અવતાર થયા છે. તેઓ પણ હજુ સુધી અખંડના દરવાજાને ખોલી શક્યા ન હતા.

અરસ રૂહેં પેહેયાન જાહેર, ઈનોં કૌલ ફૈલ હાલ પાર ।

સોઈ જાને પાર વતની, જાકો બાતૂન રૂહસોં બિચાર ॥ ૪૦ ॥

પરમધામના આત્માઓની પિછાણ સ્પષ્ટ છે કે તેમના કથન, કર્મ તથા મનની સ્થિતિ નશ્વર જગતની સીમાથી પર હોય છે. તેઓ જ પરમધામની વાતો જાણી શકે છે, જેમની આત્મદૃષ્ટિ ખુલ્લી ગઈ છે.

સો પટ બકા ખોલિયા, ઔર બોલે ન બકા બિન ।

ઈનોં પીઠ દૈ ચૌદે તબકોં, કરેં જાહેર અરસ રોસન ॥ ૪૧ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓએ પારનાં દ્વાર ખોલી દીધાં છે. તેઓ અખંડ પરમધામ સિવાય બીજી કોઈ વાત નથી કરતા. એમણે ચૌદ લોકનાં સુખોથી વિમુખ થઈને દિવ્ય પરમધામની પિછાણ કરાવી છે.

ચૌદે તબક કી દુની મેં, બકા તરફ ન પાઈ કિન ।

સો સબોં ને દેખિયા, કિયા જાહેર બકા હક દિન ॥ ૪૨ ॥

આ ચૌદલોકના જીવોમાં આજ સુધી કોઈને પણ પરમધામની દિશા મળી નથી. હવે બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રભાતનો ઉદય થયો, જેથી બધાએ પરમધામની દિશા જાણી લીધી.

બેવરા કિયા ફુરમાન મેં, ઔર હદીસેં મહંમદ ।

જિનેં ખુલી હકીકત મારફત, સોઈ જાને બાતૂન સબદ ॥ ૪૩ ॥

રસૂલ મહંમદે કુરાન તથા હદીસ વગેરેમાં આ રીતનું વિવરણ દીધું છે. જેમને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પરમધામની વાસ્તવિકતાની પિછાણ થઈ ગઈ છે તેઓ જ આ અપ્રકટ રહસ્યોને સ્પષ્ટપણે

સમજી શકે છે.

મહંમદ સિખાપન એ દઈ, જો ઉતરીં અરવાહેં સિરદાર ।

બક બકા સિર લીજિયો, છોડો દુનિયાં કર મુરદાર ॥ ૪૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓના શિરોમણિ શ્રીશ્યામાજીએ સદ્ગુરુ રૂપે પ્રગટ થઈ આ બધી જાણકારી આપી છે. એટલા માટે હવે અખંડ પરમધામને શિરોધાર્ય કરી સંસારને મૃતપ્રાય: સમજી તેને છોડી દો.

મહંમદ કહે એ મોમિનોં, એ અરસ અરવાહોં રીત ।

હક બકા લ્યો દિલ મેં, છોડો દુનિયાં કર પલીત ॥ ૪૫ ॥

સદ્ગુરુએ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ જ કહ્યું છે કે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓની આ જ રીત છે. હવે આપના હૃદયમાં અખંડ પરમધામનું સ્મરણ કરી આ નશ્વર સંસારને અપવિત્ર સમજી એને ત્યાગી દો.

અરસ રૂહેં મોમિનોં, લઈ મહંમદ હિદાયત ।

ચૌદે તબકોં પીઠ દે, આએ માહેં હક ખિલવત ॥ ૪૬ ॥

પરમધામના આ બ્રહ્માત્માઓએ સદ્ગુરુના નિર્દેશોનું પાલન કર્યું અને તેઓ ચૌદ લોકથી વિમુખ થઈને મૂલમિલાવામાં જાગૃત થઈ ગયા છે.

કહે મહંમદ અરસ રૂહેં, તુમ મછલી હૌજ કૌસર ।

જો જીવ દુની મુરદાર કે, સો રહેં ના તિન બિગર ॥ ૪૭ ॥

સદ્ગુરુ બ્રહ્માત્માઓ માટે એવું કહેતા હતા કે તમે તો હૌજકૌસરમાં રહેવાવાળી માછલીઓના જેવા છો. નશ્વર જગતના જીવ જ આ અસ્તિત્વહીન જગત વિના રહી શકતા નથી.

અરસ અલ્લા દિલ મોમિન, ઔર દુની દિલ સૈતાન ।

દે સાહેદી મહંમદ હદીસેં, ઔર હક કુરમાન ॥ ૪૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમાત્માનું ધામ છે અને નશ્વર જગતના જીવોના હૃદય પર દુષ્ટ મનનું શાસન છે. રસૂલ મહંમદે કુરાન તથા હદીસ ગ્રંથો દ્વારા એની સાક્ષી આપી છે.

કહે કુરાન દૂજા કદુએ નહીં, એક હક ન્યામત વાહેદત ।

ઔર હરામ સબ જાનિયો, જો કદૂ દુની લજત ॥ ૪૯ ॥

કુરાનમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અદ્વૈત પરમધામ સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી. આ નશ્વર જગતના સ્વાદને તો હંમેશાં હરામ સમજવો જોઈએ.

દુની દોજખ દરિયા મછલી, પાતસાહ સૈતાન દિલ પર ।

હરામ ખાત હૈ ઈબલીસ, તિન તલે દુની કા ઘર ॥ ૫૦ ॥

નશ્વર જગતના જીવો તો ભવસાગરની માછલીની જેમ નરકાગ્નિમાં બળવાવાળા છે. તેમના હૃદયમાં શેતાનનું શાસન છે. તેમનું દુષ્ટ મન મના કરેલી વસ્તુઓની તરફ જ ખેંચાય છે. નશ્વર જગતના પ્રાણી તેમને આધીન થઈ પોતાનું કાર્ય કરે છે.

ઔલિયા લિલ્લા દોસ્ત, મોમિન બીચ ખિલવત ।

એ અરવાહેં અરસ કી, ઈનોં દિલ મેં હક સૂરત ॥ ૫૧ ॥

પરમાત્માની સાથે મૈત્રીભાવ રાખવાવાળા બ્રહ્માત્માઓ મૂળમાં પરમધામ મૂલમિલાવામાં છે. તેઓ સ્વયં પરમધામના આત્માઓ છે. તેથી એમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ વિદ્યમાન છે.

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, સો કાયમ હક વતન ।

રૂહેં કહી દરગાહ કી, જિત અસલ મોમિનોં તન ॥ ૫૨ ॥

તેથી એમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. કેમકે પરમધામ તો શાશ્વત ભૂમિકા છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓને પણ દિવ્ય પરમધામના રહેવાવાળા કહ્યા છે, જ્યાં એમના પર-આત્મા (મૂળ તન) બિરાજમાન છે.

આદમ નસલ હવા બિના, જ્યોં મછલી જલ બિન ।

યોં અસલ ન છૂટે અપની, કહી જુલમત દુની વતન ॥ ૫૩ ॥

જે રીતે માછલી જળ વગર રહી શકતી નથી તે રીતે નશ્વર જગતના જીવો માયા વગર રહી શકતા નથી. આ રીતે કોઈથી પણ પોતાનો મૂળ સ્વભાવ છૂટતો નથી. એટલા માટે નશ્વર જગતના જીવોનું મૂળ ઘર શૂન્ય નિરાકાર માનવામાં આવ્યું છે.

મોમિન અરસ બકા બિના, રેહે ના સકેં એક પલ ।

જો હૌજ કૌસર કી મછલી, તિન હૈયાતી વહ જલ ॥ ૫૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ અખંડ પરમધામ વિના ક્ષણમાત્ર માટે પણ રહી શકતા નથી. જે હૌજ કૌસરની માછલીની જેમ છે. તેમનું જીવન જ અખંડ પરમધામનું (પ્રેમરૂપી) જલ છે.

મોમિન ઔર દુની કે, કહ્યા જાહેર બડા ફરક ।

કરે દુની આહાર ફના મિને, અરસ મોમિન બકા હક ॥ ૫૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓ અને નશ્વર જગતના જીવોમાં આ સૌથી મોટું અંતર છે. નશ્વર જીવ નશ્વર જગતનું જ સેવન કરે છે અને બ્રહ્માત્માઓ અખંડ પરમધામની સન્મુખ રહે છે.

આએ મોમિન નૂર બિલંદ સે, ઔર દુનિયાં કહી જુલમત ।

યોં જાહેર લિખ્યા ફુરમાન મેં, પર કિન પાઈ ન તફાવત ॥ ૫૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ દિવ્ય પરમધામથી અવતરિત થયા છે. પરંતુ સંસારના જીવોને શૂન્ય નિરાકારથી ઉત્પન્ન થયેલા માનવામાં આવે છે. કુરાનમાં આ રીતની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે, તો પણ કોઈને આ અંતરની જાણ નથી.

એ તો જાહેર કુરાન પુકારહીં, ઔર મહંમદ હદીસ ।

એ બેવરા કયા જાનહીં, જિન નસલેં લિખ્યા ઈબલીસ ॥ ૫૭ ॥

કુરાન તથા હદીસ વગેરે ગ્રંથોમાં આ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. પરંતુ જેના સમગ્ર વંશ પર શેતાનનો એકાધિકાર છે આવા નશ્વર જીવો આ સત્યતાનું નિરૂપણ કેવી રીતે કરી શકે છે ?

જો મોમિન હોતે ઈન દુની કે, તો કરતે દુની કી બાત ।

ચલતે ચાલ ઈન દુની કી, જો હોતે ઈન કી જાત ॥ ૫૮ ॥

જો બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતના હોત તો તેઓ પણ માત્ર આ જગતની જ વાતો કરત. જો તેઓ માયાના અંશરૂપ હોય તો પણ નશ્વર જગતના જીવોની જેમ જૂઠ પ્રપંચનું જ કાર્ય કર્યા કરત.

જો યારી હોતી મોમિન દુની સોં, તો દુનીકો ન કરતે મુરદાર ।

રૂહેં ઈનસે જુદી તો હુઈ, જો હમ નહીં ઈન કે યાર ॥ ૫૯ ॥

જો આ બ્રહ્માત્માઓનો મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધ જગત સાથે હોત તો આ નશ્વર જગતને મરેલા સમાન ન સમજત. બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જીવોથી જુદા એટલા માટે છે કે એમની સાથે એમની કોઈ મિત્રતા નથી.

દુની ચલના ઈન જિમી કા, ચલના હમારા આસમાન ।

મોમિન દુની બડી તફાવત, એ જાને મોમિન વિધ સુભાન ॥ ૬૦ ॥

આ નશ્વર જીવોનો વ્યવહાર આ જગતને અનુરૂપ હોય છે. પરંતુ આપણો વ્યવહાર દિવ્ય પરમધામને અનુરૂપ છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ તથા નશ્વર જગતના જીવોમાં ઘણું મોટું અંતર છે. શ્રીરાજજી દ્વારા બનાવેલા આ વિધાનને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે.

હાદી મિલ્યા બોહોતોં કો, કોઈ લે ન સક્યા હાદી ચાલ ।

ચલના હાદી કો સોઈ ચલે, જો હોવે ઈન મિસાલ ॥ ૬૧ ॥

અનેક આત્માઓ સદ્ગુરુ સાથે મળ્યા પરંતુ તેમાં કોઈ પણ તેમના આચરણનું અનુસરણ ન કરી શક્યા જે આત્માઓ સદ્ગુરુને અનુરૂપ બ્રહ્માત્માની કોટિના હશે તેઓ જ તેમનું અનુસરણ કરી શકશે.

ચલના હાદી કે પીછલ, રખના કદમ પર કદમ ।

આદમી ચલે ન ચાલ રૂહ કી, ઈત દુની માર ન સકે દમ ॥ ૬૨ ॥

સદ્ગુરુનું અનુસરણ કરતાં તેમના પગલે (પદચિહ્નો પર) ચાલવું દરેક માટે સંભવી શકે નહીં. સામાન્ય મનુષ્ય બ્રહ્માત્માઓના આચરણને અનુરૂપ ચાલી શકતા નથી. એટલા માટે નશ્વર જગતના લોકો તે માર્ગ પર ચાલવાનું સાહસ જ કરી નથી શકતા.

આદમી છોડ વજૂદ કો, લે સકે ન રૂહ કી ચાલ ।

દુનીયાં બંદી હવાએકી, મોમિન બંદે નૂરજમાલ ॥ ૬૩ ॥

નશ્વર જગતના જીવ દૈહિક ગતિ વિધિ (કર્મકાંડ) ને છોડી બ્રહ્માત્માઓને અનુરૂપ ચાલી શકતા નથી. કેમકે આ બધા જીવો શૂન્ય-નિરાકારના પૂજક કહેવાય છે, જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ઉપાસના કરે છે.

રૂહેં આઈયાં બીચ દુની કે, ધરે નાસૂતી વજૂદ ।

રૂહેં ચાલ ન છોરેં અપની, જો કદી આઈયાં બીચ નાબૂદ ॥ ૬૪ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓએ આ નશ્વર જગતમાં અવતરિત થઈ નશ્વર શરીર ધારણ કર્યા છે.

તેઓ કોઈ કારણથી આ જગતમાં આવી પણ ગયા તો પણ પોતાના આચરણને ક્યારેય છોડતા નથી.

દુની રૂહે એહી તફાવત, ચાલ એક દૂજે કી લઈ ન જાએ ।

રૂહ મોમિન પર ઈમાન કે, દુની પર બિન ક્યોં ઉડાએ ॥ ૬૫ ॥

નશ્વર જગતના જીવો અને બ્રહ્માત્માઓમાં આ જ અંતર છે, કે તેઓ બીજાના આચરણનું અનુસરણ નથી કરી શકતાં. કેમકે બ્રહ્માત્માઓની પાસે ઉડાન ભરવા માટે પરમાત્મા તરફ અટૂટ વિશ્વાસ રૂપી પાંખો છે પરંતુ સામાન્ય જીવો વિશ્વાસ રૂપી પાંખ વિના ઊડી જ શકતા નથી.

કરના દીદાર હક કા, એહી મોમિનોં તામ ।

પાની પીવના દોસ્તી હક કી, ઈનોં એહી સુખ આરામ ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીના દર્શન કરવાં જ બ્રહ્માત્માઓનો મુખ્ય આહાર (ધ્યેય) છે. શ્રીરાજજી સાથેનો મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધ જ તેમના માટે જલપાન છે. એનાથી એમને અખંડ સુખનો અનુભવ થાય છે.

મોમિન તબ લગ બંદગી, જોલોં આયા નહીં ઈસક ।

ઈસક આએ પીછે બંદગી, એ જાને માસૂક યા આસિક ॥ ૬૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જ્યાં સુધી પ્રેમભાવ જાગૃત થતો નથી ત્યાં સુધી તેઓ ઔપચારિક પૂજન-અર્ચનમાં મંડ્યા રહે છે. પ્રેમભાવ જાગૃત થઈ ગયા પછી ઔપચારિક પૂજનું મહત્ત્વ રહેતું નથી. આ રહસ્યને અનુરાગી આત્માઓ તથા પ્રિયતમ ધણી જ જાણે છે.

આસિક કી એહી બંદગી, જાહેર ન જાને કોએ ।

ઔર આસિક ભી ન બૂઝહીં, એક હોત દોઊ સે સોએ ॥ ૬૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓની વંદના જ શાશ્વત પ્રેમ છે. એને પ્રત્યક્ષ રૂપે કોઈ સમજી શકતું નથી. અનુરાગી આત્માઓ પણ આ નથી સમજી શકતા કે પ્રેમના કારણે આપણે આપણા પ્રિયતમથી અભિન્ન (એકાકાર) કેવી રીતે થઈ ગયા ?

એ જાહેર હે તફાવત, જો કર દેખો સહૂર ।

દુનિયાં સહૂર ભી ના કર સકે, કયા કરે બિના જહૂર ॥ ૬૯ ॥

વિચારી જુઓ ! આ રીતે સામાન્ય જીવો તથા બ્રહ્માત્માઓમાં સ્પષ્ટ અંતર છે. સામાન્ય જીવ તો પરમધામના વિષયમાં વિચાર પણ કરી શકતો નથી. કેમકે તારતમ જ્ઞાનના પ્રકાશ વિના તે શું કરી શકે ?

મોમિન ખાના અરસ મેં, હુઆ દુની જિમી મેં આહાર ।

દુની રોજગાર નાસૂતી, જો મોમિનોં કરી મુરદાર ॥ ૭૦ ॥

પરમધામની અનુભૂતિથી જ બ્રહ્માત્માઓને તૃપ્તિ થાય છે. જ્યારે નશ્વર જગતના જીવ છલ-પ્રપંચનો આહાર ઈચ્છે છે. આ જીવ નશ્વર વ્યવહારમાં જ લાગેલા રહે છે. જેને બ્રહ્માત્માઓએ મૃત તુલ્ય (મરેલા સમાન) માન્યા છે.

મોમિન ઉતરે નૂર બિલંદ સે, કહી દુની આઈ જુલમત ।

જો દેખો વેદ કતેબ કો, તો જાહેર હૈ તફાવત ॥ ૭૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી અવતરિત થયા છે જ્યારે સામાન્ય જીવોની ઉત્પત્તિ શૂન્ય નિરાકારથી થઈ છે. વેદ તથા કતેબ વગેરે ગ્રંથોનું અધ્યયન કરવાથી આ અંતર સ્પષ્ટ દેખાય છે.

મોમિન લિખે આસમાની, દુનિયાં જિમી કી કહી ।

ના તો વજૂદ દોઝિ આદમી, એ તફાવત ક્યો ભઈ ॥ ૭૨ ॥

આ આપ્ત ગ્રંથોમાં બ્રહ્માત્માઓને આકાશી અર્થાત્ દિવ્ય ધામમાં રહેવાવાળા કહ્યા છે. જ્યારે સામાન્ય જીવોને નશ્વર જગતના જીવ કહ્યા છે. નહિ તો બન્નેનું શરીર તો મનુષ્યનું છે. તો પછી બન્નેમાં આટલું અંતર કેમ હોય છે ?

કહે પર ઈસક ઈમાન કે, સો મોમિન છોડે ન પલ ।

સો દુની કો હૈ નહીં, ઉત પાઉં ન સકે ચલ ॥ ૭૩ ॥

ઊંચા આકાશમાં ઊડીને પરમધામનો અનુભવ કરવા માટે બ્રહ્માત્માઓની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધા (વિશ્વાસ) રૂપી પાંખો કહી છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ પળભર માટે પણ પ્રેમ અને શ્રદ્ધાથી ચલિત થતા નથી. પરંતુ નશ્વર જગતના જીવોની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધા જ નથી, તેથી તેઓ પગના જોરે ચાલીને પરમધામ તરફ જઈ શકતા નથી.

હકે ફુરમાયા ચૌદે તબક, હૈ ચરકીન કા ચરકીન ।

સો છોડે એક મોમિન, જિનમેં ઈસક ચકીન ॥ ૭૪ ॥

કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે ચૌદ લોક (નાં સુખ) ત્યાજ્યથી પણ ત્યાજ્ય છે. એટલા માટે જે બ્રહ્માત્માઓમાં પ્રેમ અને વિશ્વાસ છે તેઓ જ આ લોકનાં સુખોનો ત્યાગ કરી શકે છે.

સો દુની કો હૈ નહીં, જાસોં ઉડ પોહોંચે પાર ।

ઈમાન ઈસક જો હોવહીં, તો ક્યો રહે બીચ મુરદાર ॥ ૭૫ ॥

નશ્વર જગતના જીવોની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધારૂપી પાંખો નથી. જેથી તેઓ પારનું ઉડાન ભરી શકતા નથી. જો તેમની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધા હોત તો તેઓ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં જ કેમ રહી જાત ?

ઊપર તલેં અરસ ના કહ્યા, અરસ કહ્યા મોમિન કલૂબ ।

એ જાને રૂહેં અરસ કી, જિન કા હક મેહેબૂબ ॥ ૭૬ ॥

ખરેખર પરમધામ ન ઉપર છે ન નીચે છે. આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ પરમધામ કહ્યું છે. આ રહસ્યને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેના પ્રિયતમ ધણી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા છે.

દુની દિલ મજાજી કહ્યા, મોમિન હકીકી દિલ ।

બિના તરફ દુની ક્યોં પાવહીં, જો અરસેં રહે હિલ મિલ ॥ ૭૭ ॥

નશ્વર જગતના જીવોના હૃદયને અસત્યપ્રિય માન્યું છે, જ્યારે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય બ્રહ્મમય (હકીકી) છે. પરમાત્માની દિશાનું જ્ઞાન થયા વિના આ નશ્વર જીવોને બ્રહ્માત્માઓની જેમ

પરમાત્માનો પ્રેમ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. બ્રહ્મ આત્માઓ તો દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીની સાથે હળીમળીને રહે છે.

વેદ ક્તેબ પઢ પઢ ગએ, કિન પાઈ ન હક તરફ ।

બબર અરસ બકા કી, કોઈ બોલ્યા ન એક હરફ ॥ ૭૮ ॥

અનેક લોકોએ વેદ તથા ક્તેબ ગ્રંથોનું અધ્યયન કર્યું છે. પરંતુ તેમાં કોઈને પણ પરમાત્માની દિશા પ્રાપ્ત થઈ નથી. તેથી તેઓ અખંડ પરમધામ વિશે એક શબ્દ પણ કહી શક્યા નહીં.

ઈતહાએ નહીં અરસ ભોમ કા, સબ ચીજો નહીં સુમાર ।

ઉપર તલેં માહેં બાહેર, દસોં દિસા નહીં પાર ॥ ૭૯ ॥

પરમધામની ભૂમિનો કોઈ પાર નથી. ત્યાંની બધી સામગ્રીઓ અમાપ છે. ત્યાં ઉપર, નીચે બહાર, અંદર દશેય દિશાઓમાં કોઈ પણ વસ્તુનો પાર નથી.

તો ભી દુનિયાં અરસ દેખે નહીં, જો યોં દેખાવત ક્તેબ વેદ ।

પાવે ન લામ ઈલમ બિના, કોઈ ઈન વિધ કા હૈ ભેદ ॥ ૮૦ ॥

નશ્વર જગતના જીવો પરમધામની તરફ અભિમુખ થઈ શકતા નથી, જો કે વેદ તથા ક્તેબ ગ્રંથોમાં પરમધામ તરફ સંકેત જરૂર કર્યો છે. પણ સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજી દ્વારા પ્રાપ્ત તારતમ જ્ઞાન વિના કોઈ પરમધામની વાસ્તવિકતા બરાબર જાણી શકે નહીં. આ રહસ્ય જ કાંઈક આ પ્રકારનું છે.

સુધ દઈ મહંમદને, અરસ પાઈએ મોમિન બીય દિલ ।

જિનપેં ઈલમ હક કા, દિલ અરસ રહે હિલ મિલ ॥ ૮૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ સદ્ગુરુ રૂપે પ્રકટ થઈ એ જાણકારી આપી કે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જ પરમધામનાં દર્શન થઈ શકે છે. જેના માટે બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે તે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજી સાથે હળીમળીને રહે છે.

દુની જાને મોમિન દુની સે, એ નહીં બીય ઈન બલક ।

એતા ભી ના સમઝે, પુકારત કલામ હક ॥ ૮૨ ॥

સામાન્ય જીવો એમ સમજે છે કે બ્રહ્માત્માઓ આ સંસારમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે. ખરેખર તેઓ આ નશ્વર જગતના જીવોના મધ્યમાં નથી જ. કુરાન પણ વારંવાર એ જ કહે છે તો પણ તેઓ આ રહસ્યને સમજતાં નથી.

કહે મોમિન ઉતરે અરસ સે, ઈનોં દિલ મેં હક સૂરત ।

એ અરસ મેં અરસ ઈન દિલ મેં, યોં હિલ મિલ બીય ખિલવત ॥ ૮૩ ॥

કુરાનમાં આ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે બ્રહ્માત્માઓ દિવ્ય પરમધામથી આવ્યા છે. એમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીની છબિ અંકિત છે. એઓ સ્વયં પરમધામમાં છે અને એમના હૃદયમાં પરમધામ છે. આ રીતે એઓ પરમધામમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં હળીમળીને રહે છે.

બુલી મુસાફ હકીકત, તિન ઈતહીં હક વાહેદત ।

અરસ બરકત સબ ઈતહીં, ઈતહીં હક નિસબત ॥ ૮૪ ॥

આ જ બ્રહ્માત્માઓ માટે કુરાનની હકીકત સ્પષ્ટ થઈ છે. આ બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં હોવા છતાં પણ પરમધામ મૂલમિલાવાના આનંદનો અનુભવ કરે છે. તેઓને પરમધામની સઘળી નિધિ અહીં પ્રાપ્ત થઈ છે. તેઓને અહીં બેઠા બેઠા શ્રીરાજજી સાથેના સંબંધનો અનુભવ થાય છે.

ઈતહીં ન્યામત મોમિનોં, સબ ખુલી જો ઈસારત ।

ઈતહીં મેલા રૂહોં અસલ, ઈતહીં રૂહોં કયામત ॥ ૮૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને પરમધામની સઘળી સંપત્તિનો અનુભવ અહીં થયો છે. કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યો પણ એમને સ્પષ્ટ થયાં છે. તેઓને પરમધામનાં મૂલમિલાવાનો અનુભવ થયો અને અહીં તેમના આત્માઓ જાગૃત થયા.

એ બારીક બાતેં રૂહ મોમિનોં, સો સમજેં રૂહ મોમિન ।

સો આદમી કહે હેવાન, જો ઈસક ઈમાન બિન ॥ ૮૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓનાં આ ગૂઢ રહસ્યોને બ્રહ્માત્માઓ જ સમજે છે. જેમની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધા નથી એવી વ્યક્તિઓને પશુઓની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે.

દુની જાને તન મોમિન, બૈઠે હેં હમ માહેં ।

બોલત હેં બાની બકા, એ રૂહેં તન દુની મેં નાહેં ॥ ૮૭ ॥

સામાન્ય મનુષ્ય આજ સમજે છે કે બ્રહ્માત્માઓ પણ અમારા જેવા શરીર ધારણ કરી અમારી વચ્ચે જ બેઠા છે. પરંતુ બ્રહ્માત્માઓ તો સદૈવ અખંડ પરમધામની ચર્ચા કરે છે. એમનું મૂળ શરીર (પર આત્મા) આ જગતમાં નથી.

રૂહેં તન માહેં અરસ બકા, ઔર અરસ મેં બૈઠે બોલત ।

તો નજીક કહે સેહેરગ સે, દેખો મોમિનોં હક હિકમત ॥ ૮૮ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનું મૂળ તન (પર-આત્મા) દિવ્ય પરમધામમાં છે. એટલા માટે તેઓ પરમધામમાં જ બેસીને બોલે છે. શ્રીરાજજી એમના માટે શ્વાસનળીથી પણ અતિ નજીક છે. હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીના આ કલા-કૌશલને સારી રીતે જુઓ.

ઈનોં તન અસલ અરસ મેં, ઈનોં દિલ મેં જો આવત ।

સોઈ ઈનોં કે અકસ મેં, સુકન સોઈ નિકસત ॥ ૮૯ ॥

એમનું મૂળ તન દિવ્ય પરમધામમાં છે. એટલા માટે એમના હૃદયમાં જે વાત આવે છે, તે જ એમની સુરતાઓ દ્વારા ધારણ કરેલા શરીરની વાણી દ્વારા નીકળે છે.

મોમિન તન અસલ સે, અરસ મતા કછૂ ન છિપત ।

તો બકા સૂરજ ફુરમાન મેં, કહ્યા ફજર હોસી ઈત ॥ ૯૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓના પર આત્મા પરમધામમાં હોવાથી તેમનાથી પરમધામની કોઈપણ સંપત્તિ અજાણી નથી. એટલા માટે એમને કુરાનમાં અખંડ (શાશ્વત) સૂર્યની ઉપમા આપી છે અને કહ્યું છે કે

એમના અવતરણથી નશ્વર જગતમાં પણ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર મટી બ્રહ્મજ્ઞાનનું પ્રભાત થશે.

એ બારીક બાતેં અરસ કી, જો ગુજરી માહેં વાહેદત ।

હક હાદ ઔર મોમિન, સો જાહેર હુઈ ખિલવત ॥ ૮૧ ॥

પરમધામની આ ગૂઢ વાતો છે જે શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓની વચ્ચે પ્રેમ સંવાદના સમયે થયેલ છે. હવે આ ગૂઢ રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ ગયું છે.

તો દુનિયાં હોસી હૈયાતી, લે મોમિનોં બકા બરકત ।

એ બાત દુની ક્યોં બૂઝહીં, ઓ જાત હક નિસબત ॥ ૮૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓની અમૂલ્ય નિધિના પ્રતાપથી સંસારના જીવોને પણ અખંડ સુખનો અનુભવ થશે. આ રહસ્યને જગતના જીવો કેવી રીતે સમજી શકે છે ? બ્રહ્માત્માઓ તો સ્વયં શ્રીરાજજીની અંગનાઓ છે.

એ હક મતા રૂહ મોમિન, ઈનોં તાલે લિખી ન્યામત ।

સો ક્યોં કર દુનિયાં સમજે, કહી અસલ જાકી જુલમત ॥ ૮૩ ॥

પરમધામની આ સંપત્તિઓનું સૌભાગ્ય આ બ્રહ્મ આત્માઓને જ પ્રાપ્ત થયું છે. આ રહસ્યને સામાન્ય જીવ કેવી રીતે સમજી શકશે ? જેમની ઉત્પત્તિ જ શૂન્ય નિરાકારથી થઈ છે.

આબ હૈયાતી બકા મિને, ઝૂઠી જિમી આવે ક્યોં કર ।

દિલ આવે અરસ મોમિન કે, ઔર ન કોઈ કાદર ॥ ૮૪ ॥

સમગ્ર જગતને અમરત્વ આપવાવાળું પ્રેમરૂપી અખંડ જલ (હૈયાતી આબ) પરમધામમાં જ છે. તે આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે આવી શકે ? પ્રેમની આ ધારા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં જ વહી શકે છે. તેમના વિના બીજું કોઈ પણ આને ધારણ કરવા સમર્થ નથી.

એ મોહોરે જો ખેલ કે, ઝૂઠે ખાકી નાબૂદ ।

આબ હૈયાતી પીય કે, ક્યોં હોસી બકા બૂદ ॥ ૮૫ ॥

આ નશ્વર ખેલના પાત્ર સમાન આ જીવે ક્ષણભંગુર શરીર ધારણ કરેલ છે. એટલા માટે તેઓ શાશ્વત પ્રેમનું પાન કરવા છતાં પણ કેવી રીતે અખંડ થઈ શકે છે ?

એ મોહોરે પૈદા જો ખેલ કે, હક મોમિનોં દેખાવત ।

યાહી બરાબર અકસ, મોમિનોં કે બકા બોલત ॥ ૮૬ ॥

શ્રીરાજજી ખેલના પાત્ર સમાન આ જીવોને ઉત્પન્ન કરી બ્રહ્મ આત્માઓને તેમનો ખેલ બતાવી રહ્યા છે. બ્રહ્માત્માઓની સુરતાએ પણ આ જીવો જેવું નશ્વર શરીર ધારણ કર્યું છે. પરન્તુ તેઓ આ નશ્વર શરીર દ્વારા પણ અખંડ પરમધામની વાણીનું ઉચ્ચારણ કરે છે.

જો તન અરસ મેં મોમિનોં, સો મતા અકસોં પોહોંયાવત ।

સો અકસોં સે બીય દુની કે, મોમિન મેહેર કરત ॥ ૮૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓના પર આત્મા પરમધામમાં બિરાજમાન છે. તેનાથી સ્વપ્નવત્ શરીરના હૃદયમાં

પરમધામની સંપત્તિ પહોંચી છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ આ પ્રતિબિંબરૂપ શરીર દ્વારા નશ્વર જગતના જીવો ઉપર કૃપાની વર્ષા કરે છે.

આબ હૈયાતી ઈન વિધ, અરસ સે રૂહેં લ્યાવત ।

એ બરકત રૂહઅલ્લાહ કી, યોં અરસ મતા આયા ઈત ॥ ૯૮ ॥

આ રીતે બ્રહ્મ આત્માઓ પરમધામથી આ નશ્વર જગતમાં શાશ્વત પ્રેમ લઈ આવે છે. આ સમગ્ર શક્તિ શ્યામાજી સ્વરૂપ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીની છે, તેમના દ્વારા આ જગતમાં દિવ્ય પરમધામની પ્રેમરૂપી સંપત્તિ અવતરિત થઈ છે.

ઔર બરકત મહંમદ કી, સાહેદી દેત ફુરમાન ।

તિન સાહેદી સે ઈમાન, પોહોંચ્યા સકલ જહાન ॥ ૯૯ ॥

બીજી શક્તિ રસૂલ મહંમદની છે. તેઓએ કુરાન દ્વારા આ રહસ્યની સાક્ષી આપી છે. આ સાક્ષી દ્વારા સંસારના સામાન્ય લોકોને પણ પરમાત્મા પ્રત્યે વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થશે.

એ ઈલમ જાને રૂહેં અરસ કી, ઔર ન કાહૂં ખબર ।

ખેલ મોહોરે તો કછૂ હેં નહીં, એક જરે ભી બરાબર ॥ ૧૦૦ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનને પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાણે છે. અન્ય કોઈને પણ એની જાણ નથી. કેમકે ખેલના પાત્ર સમાન આ જીવોનું તો એક કણના જેટલું પણ કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી.

એ ખાકી બુત સબ નાબૂદ, ઈનકો કાયમ કિએ મોમન ।

આબ હૈયાતી અરસ કી, પિલાએ કે સબન ॥ ૧૦૧ ॥

નશ્વર શરીરધારી આ જીવ અસ્તિત્વ વગરના છે. એમને બ્રહ્માત્માઓએ જ શાશ્વત પ્રેમનું પાન કરાવીને મુક્તિ સ્થળોમાં અખંડ કરી દીધા છે.

એસા મતા મોમિન, અરસ સેતી લ્યાવત ।

બુત ખાકી સરભર રૂહોં કી, સમઝે બિના કરત ॥ ૧૦૨ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ એવું બ્રહ્મજ્ઞાન લઈને પરમધામથી આવ્યા છે. પરંતુ નશ્વર શરીરધારી સામાન્ય જીવ સમજ્યા વગર જ બ્રહ્માત્માઓની સાથે સમાનતા (સમાન હોવું) નો દંભ રાખે છે.

અરસ ઈલમ હુઆ જાહેર, જબ સબ હુએ રોસન ।

તબ અંધેરી ઔર ઉજાલા, જુદે હુએ રાત દિન ॥ ૧૦૩ ॥

જ્યારે આ જગતમાં બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રગટ થઈ ગયું ત્યારે સર્વત્ર તેનો પ્રકાશ ફેલાઈ ગયો. હવે સત્ય અને અસત્ય અર્થાત્ દિવસ અને રાતની સ્પષ્ટ પિછાણ થઈ ગઈ છે.

અરસ તો દૂર હૈ નહીં, કહેં દોઊ કતેબ વેદ ।

અરસ મેં રૂહેં દુની ફના જિમી, એ ઈલમ લુદંની જાને ભેદ ॥ ૧૦૪ ॥

વેદ તથા કતેબ બન્ને આ જ કહે છે કે પરમધામ દૂર નથી. બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં રહે છે

અને સામાન્ય જીવ નશ્વર જગતમાં રહે છે. આ ગૂઢ રહસ્યને તારતમ જ્ઞાને જ સ્પષ્ટ કર્યું છે.

પર એ સુધ દુની મેં નહીં, તો ક્યા જાને કિત અરસ ।

ક્યોં હક ક્યોં હાદી રહેં, ક્યોં દિલ મોમિન અરસ પરસ ॥ ૧૦૫ ॥

પરન્તુ બ્રહ્મજ્ઞાનની જાણ જગતમાં ન હોવાથી અહીંના લોકો કેવી રીતે જાણી શકે કે પરમધામ કઈ દિશામાં છે ? તેઓ શ્રીરાજજી, શ્યામાજી, તથા બ્રહ્માત્માઓના પરસ્પર એકાત્મ ભાવને કેવી રીતે સમજી શકશે ?

બકા જિમી જલ તેજ વાએ, ઔર બકા આસમાન ।

આપન બેઠે વાહી અરસ મેં, પર નજરોં દેખેં જહાન ॥ ૧૦૬ ॥

પરમધામની ભૂમિ, જલ, તેજ, વાયુ, તથા આકાશ વગેરે બધા તત્ત્વો અખંડ છે. આ અખંડ પરમધામમાં બેસી આપણે આ નશ્વર જગતનો ખેલ જોઈ રહ્યા છીએ.

જહાન તો કધૂ હૈ નહીં, હૈ અરસ બકા હક ।

હક ઈલમ લે દેખિએ, તો હોઈએ અરસ માફક ॥ ૧૦૭ ॥

ખરેખર નશ્વર જગતનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી, કેવળ શ્રીરાજજીનું પરમધામ જ અખંડ છે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરવાથી આપણને જણાશે કે અમે સ્વયં પણ પરમધામને અનુરૂપ જ અખંડ છીએ.

નાબૂદ કહી જો દુનિયાં, તિનકી નજર ભી નાબૂદ ।

અરસ રહેં હક ઈલમેં, એ આસિકૈ દેખે મેહેબૂબ ॥ ૧૦૮ ॥

નશ્વર જગતના જીવો ક્ષણભંગુર હોવાથી તેમની દૃષ્ટિ પણ ક્ષણભંગુર જગતની તરફ જ હોય છે. પરન્તુ પરમધામના બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ તારતમ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી પોતાના પ્રિયતમ ધણીના સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

ઈત આંખેં ચાહિએ હક ઈલમ કી, તો હક દેખિએ નૈના બાતન ।

નૈના બાતૂન ખુલેં હક ઈલમેં, એ સહૂર હૈ બીચ મોમન ॥ ૧૦૯ ॥

આ જગતમાં પણ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દર્શન માટે તેમના દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાનરૂપી દૃષ્ટિની જરૂર રહે છે. ત્યારે અંતર દૃષ્ટિ ઉઘાડી તેમના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરી શકાય છે. આ અંતર-દૃષ્ટિ તારતમજ્ઞાન દ્વારા જ ખૂલી શકે છે. આ વિવેક બ્રહ્માત્માઓમાં જ છે.

જિન બેચૂન બેચગૂન નજરોં, તાએ ખબર ન ઈલમ હક ।

હક ઈલમ દેખાવે માસૂક, ઈન હાલ મોમિન કહે આસિક ॥ ૧૧૦ ॥

જે જીવોની દૃષ્ટિ શૂન્ય-નિરાકારમાં રહે છે, તેમને બ્રહ્મજ્ઞાનની ભાળ બિલકુલ નથી હોતી. ખરેખર બ્રહ્મજ્ઞાન જ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના પ્રિયતમ ધણીનું દર્શન કરાવે છે. તેથી તેઓ અનુરાગી કહેવાય છે.

કહે પાંચ તત્વ ખ્વાબ કે, તામેં બુજરક કેહેલાએ કે લાખ ।

પર અરસ બકા હક ઠૌર કી, કહૂં જરા ન પાઈએ સાખ ॥ ૧૧૧ ॥

આ જગતનાં પાંચેય તત્ત્વો (પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ) સ્વપ્નવત્ કહેવામાં આવ્યા છે. આ જગતમાં આજ સુધી અનેક જ્ઞાનીજનો થયા પરન્તુ તેમાંથી કોઈનેય પરમધામ અને પરબ્રહ્મ પરમાત્માની દિશાના સમ્બન્ધમાં જ્ઞાન ન હતું. તેથી તેઓએ પરમાત્માની થોડી સાક્ષી પણ આપી નહીં.

જ્વાબ પૈદા બકા જિમી સે, પર દેખે ન બકા કોં ।

એક જરા બકા આવે જ્વાબ મેં, તો સબ જ્વાબ ઉડે તિનસોં ॥ ૧૧૨ ॥

ખરેખર આ નશ્વર જગત પણ અખંડ પરમધામની દેણગી છે. પરન્તુ અહીંના જીવો અખંડને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જો અખંડ પરમધામનો માત્ર એક કણ પણ આ નશ્વર જગતમાં આવી જાય તો આ સ્વપ્નવત્ જગત તે સમયે અસ્તિત્વ વગરનું થઈ જાય.

ના તો જ્વાબ જિમી બકા જિમી સોં, એક જરા ન તફાવત ।

પર ઝૂઠ ન રહે સાંચ નજરોં, આંખે ખુલતે જ્વાબ ઉડત ॥ ૧૧૩ ॥

નહિ તો સ્વપ્નવત્ જગતની ભૂમિ તથા પરમધામની ભૂમિમાં લેશમાત્ર પણ અંતર રહેતું નથી. પરન્તુ સત્યની દૃષ્ટિએ મિથ્યાનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી, આંખ ખૂલતાં જ સમગ્ર સ્વપ્ન ભંગ થઈ જાય છે.

એ જાહેર દુની જો જ્વાબ કી, કરેં મોમિનોં કી સરભર ।

હક દેખે જો ના ટિકે, તાએ દૂજા કહિએ ક્યોં કર ॥ ૧૧૪ ॥

આ સ્વપ્નવત્ જગતનાં પ્રાણીઓ બ્રહ્માત્માઓની સમાનતા રાખવા ઈચ્છે છે. સત્યની સમક્ષ જે ટકી જ નથી શકતા તેમને બીજા પણ કેમ કહી શકાય ?

હક દેખે જો ખડા રહે, તો દૂજા કહ્યા જાએ ।

દમ જ્વાબી દૂજે ક્યોં કહિએ, જો નીદ ઉડે ઉડ જાએ ॥ ૧૧૫ ॥

સત્યની સામે જે સ્થિર રહે તેમને બીજો કહી શકાય. આ સ્વપ્નના જીવોને બીજા કેમ કહી શકાય ? કેમકે તે તો ઊંઘ પૂરી થતાં જ અસ્તિત્વ વગરના થઈ જાય છે.

એ ઈલમેં સુનો અરસ બારીકિયાં, જો સહે અરસ હક રોસન ।

તાએ ભી દૂજા ક્યોં કહિએ, કહે કુલ્લ મોમિન વાહેદ તન ॥ ૧૧૬ ॥

તારતમ જ્ઞાનરૂપી જાગૃત બુદ્ધિના દ્વારા પરમધામના આ ગૂઢ રહસ્યોને સાંભળો ! જે પરમધામના દિવ્ય પ્રકાશને સહન કરી શકે છે, તે બ્રહ્માત્માઓને પણ બીજા કેવી રીતે કહી શકાય ? તેઓ તો મૂળરૂપે જ શ્રીરાજજીના જ અદ્વૈત સ્વરૂપમાં છે.

હક હાદી રૂહેં મોમિન, એ અરસ મેં વાહેદત ।

પર એ જાને અરવાહેં અરસ કી, જો રૂહેં હક ખિલવત ॥ ૧૧૭ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ અદ્વૈત સ્વરૂપે છે. પરન્તુ આ રહસ્યને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે, જે મૂલમિલાવામાં શ્રીરાજજીની સમક્ષ બેઠા છે.

ઈતહીં કજા હોએસી, ઈતહીં હોસી ભિસ્ત ।

દોજખ ઈતહીં હોસી, દુની તલે નૂર નજર કયામત ॥ ૧૧૮ ॥

જો બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરવામાં આવે તો અહીં બધાને ન્યાય મળશે. અહીં જ બધાને અખંડ મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત થશે. અહીં નરકાગ્નિમાં બળીને જીવ પવિત્ર થશે અને અક્ષરબ્રહ્મ તેમને પોતાની દૃષ્ટિમાં સ્થિર (અખંડ) કરશે.

દમ ખ્વાબી દેખેં ક્યોં બકા કો, કર દેખો સહૂર ।

ખ્વાબ દુની તબ ક્યોં રહે, જબ હુઆ દિન બકા જહૂર ॥ ૧૧૯ ॥

જરા વિચાર કરી જુઓ. નશ્વર જગતના આ જીવો અખંડને કેવી રીતે જોઈ શકે છે ? જ્યારે અખંડ પરમધામનું જ્ઞાન પ્રકટ થઈ ગયું છે ત્યારે સ્વપ્નવત્ જગતનું અસ્તિત્વ કેવી રીતે રહેશે ?

દુની મગજ ન જાને મુસાફ કા, તો દેખેં અરસ કો દૂર ।

જો જાને હક ઈલમ કો, તો દેખેં મોમિન હક હજૂર ॥ ૧૨૦ ॥

નશ્વર જગતના જીવો કુરાન વગેરે ધર્મગ્રન્થોનું રહસ્ય પણ નથી સમજતા. એટલા માટે પરમધામને દૂર સમજે છે. જે બ્રહ્મજ્ઞાનને જાણે છે તે બ્રહ્મ આત્માઓ જ સ્વયં શ્રીરાજજીની નજીક હોય છે.

મિસ્ત દોજખ દોગી જાહેર, એ લિખ્યા માહેં ફુરમાન ।

તિન છોડી દુનિયાં હરામ કર, જિનોં હુઈ હક પેહેયાન ॥ ૧૨૧ ॥

કુરાન અન્તર્ગત મુક્તિસ્થળ તથા નરકના વિષયમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે જેને પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પિછાણ થઈ ગઈ છે, તે આત્માઓ નશ્વર જગતને તુચ્છ સમજી તેનાથી વિમુખ થઈ જાય છે.

તો તરક કરી ઈનોં દુનિયાં, જો અરસ દિલ મોમન ।

દુની જલસી ઈત દોજખ, જબ દિન હુઆ બકા રોસન ॥ ૧૨૨ ॥

આ ધામદેવતા બ્રહ્માત્માઓએ નશ્વર જગતને તુચ્છ સમજી તેનો ત્યાગ કરી દીધો છે. હવે બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય થઈ ગયો છે. તેથી નશ્વર જગતના જીવો પણ પશ્ચાત્તાપ રૂપી નરકાગ્નિમાં બળશે.

હકેં દિયા લુંદની જિનકો, સો બૈઠે અરસ મેં બેસક ।

જબ કૌલ પોહોંચ્યા સરત કા, તબ હોસી દુની ઈત દોજક ॥ ૧૨૩ ॥

શ્રીરાજજીએ જે બ્રહ્માત્માઓને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપ્યું છે તેઓ નક્કી પરમધામમાં બેઠા છે. હવે શ્રીરાજજીનાં વચનો અનુસાર આત્મ-જાગૃતિનો સમય આવી ગયો છે. એટલા માટે સંસારના જીવોને પશ્ચાત્તાપનું અપાર દુઃખ થશે.

અરસ નાસૂત દોગી ઈતહીં, હોસી જાહેર અપની સરત ।

દેખેં મોમિન દુની જલતી, બીય બૈઠે અપની મિસ્ત ॥ ૧૨૪ ॥

નક્કી સમયે આ નશ્વર જગતમાં પરમધામ અને સ્વપ્નવત્ જગતની સ્પષ્ટતા થઈ જશે. તે સમયે બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધામમાં બેઠા-બેઠા નશ્વર જગતના જીવોને પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાં બળતા જોશે.

કાફર દેખે મોમિનોં ભિસ્ત મેં, આપ પડે બીચ દોજક ।

સુખ મોમિનોં કા દેખ કે, જલસી આગ અધિક ॥ ૧૨૫ ॥

તે સમયે નાસ્તિક લોકો પોતાને નરકાગ્નિમાં બળતા અને બ્રહ્માત્માઓને અખંડ સુખ પ્રાપ્ત કરતા જોશે. તે સમયે બ્રહ્માત્માઓના અપાર આનંદ જોઈને તેઓને પણ અધિક સંતાપ થશે.

મોમિન દુની દોઊ આદમી, હુઈ તફાવત ક્યોં કર ।

એ બેવરા હૈ ફુરમાન મેં, પર કોઈ પાવે ન હાદી બિગર ॥ ૧૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ તથા અન્ય જીવો મનુષ્યની જેમ જ જોવા મળે છે. આ બન્નેમાં કયા પ્રકારનું અંતર છે, આ સંપૂર્ણ વિવરણ કુરાનમાં આપવામાં આવ્યું છે. પરંતુ સદ્ગુરુ વિના આ રહસ્યને કોઈ જાણી શકતું નથી.

બીતે નબે સાલ હજાર પર, મુસાફ મગજ ન પાયા કિન ।

તો ગએ એતે દિન રાત મેં, હુઆ જાહેર ન બકા દિન ॥ ૧૨૭ ॥

રસૂલ મહંમદ પછી એક હજાર નેવું વર્ષ વીતી ગયા પરંતુ આજ સુધી કુરાનનું ગૂઢ રહસ્ય કોઈ સમજી શક્યું નથી. તેથી આટલા દિવસો સુધી અજ્ઞાનતાની રાત્રિ છવાયેલી રહી, બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી પ્રભાતનો ઉદય જ થયો નહીં.

મોમિન ઉતરે અરસ સે, ઈનોં દિલ મેં હક સૂરત ।

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, ખોલી હક હકીકત મારફત ॥ ૧૨૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ દિવ્ય પરમધામથી અવતરિત થયા છે. એમના હૃદયમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું સ્વરૂપ અંકિત છે. એટલા માટે એમના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. તેઓએ જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માની વાસ્તવિક પિછાણ પ્રકટ કરી છે.

દુની દિલ પર ઈબલીસ, ઔર પૈદાસ કહી જુલમત ।

કામ હાલ ઈનોં અંધેર મેં, હવા કો ખુદા કર પૂજત ॥ ૧૨૯ ॥

નશ્વર જગતના જીવોના હૃદય પર શેતાન રૂપી ઈબલીસ (મન) નું સામ્રાજ્ય છે. એમની ઉત્પત્તિ શૂન્ય નિરાકારથી થઈ છે. તેથી એમનું આચરણ તથા મનઃસ્થિતિ અંધકાર પૂર્ણ છે. આ જ કારણથી તે શૂન્ય-નિરાકાર (માયા)ને જ પરમાત્મા સમજીને તેની પૂજા કરે છે.

કુલફ હવા કા દુની કે, દિલ આંખોં કાનોં પર ।

ઈમાન ક્યોંએ ન આએ સકે, લિખ્યા ફુરમાન મેં યોં કર ॥ ૧૩૦ ॥

આ જીવોનું હૃદય, કાન તથા આંખો પર નિરાકાર (માયા)નું જ આવરણ છે. એટલા માટે એમને પરમાત્મા પ્રત્યે વિશ્વાસ હોતો નથી. આ રીતે કુરાનમાં એમના અંગે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે.

કૌલ ફૈલ હાલ મોમિન કે નૂર મૈ, રૂહઅલ્લા આયા ઈનોં પર ।

દિયા ઈલમ લુઈની ઈન કો, ખોલને મુસાફ ખાતર ॥ ૧૩૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓની વાણી, આચરણ તથા મન અખંડ પરમધામ તરફ છે. શ્રીશ્યામાજી એમના માટે

જ સંદેશો લઈ સદ્ગુરુ રૂપે આવ્યા છે. એટલા માટે કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરવા માટે એમને જાગૃત બુદ્ધિનું (તારતમ) જ્ઞાન પ્રદાન કર્યું છે.

રાહ તૌહીદ પાઈ ઈનોં ને, જો રાહ મુસ્તકીમ સરાત ।

એ મેહેર મોમિનોં પર તો ભઈ, જો તલેં કદમ હક જાત ॥ ૧૩૨ ॥

એમને જ અદ્વૈત પરમધામનો માર્ગ મળ્યો છે. આ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ (મુસ્તકીમ સિરાત) કહેવાય છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના જ ચરણોમાં છે, તેથી એમના ઉપર આટલી મોટી કૃપા થઈ છે.

હુઈ લાનત અજાજલ કો, સો ઉલટ લગી સબ જહાન ।

ઈબલીસ લિખ્યા દુની નસલેં, કહી એ વિધ માહેં કુરાન ॥ ૧૩૩ ॥

દેવદૂત અજાજલને પરમાત્માનો આદેશ ન માનવાથી જે ધિક્કાર મળ્યો છે એ કારણે જ સંસારના બધા લોકો ધિક્કારને પાત્ર બન્યા છે. કુરાનમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે નશ્વર જગતના જીવોના હૃદય પર દુષ્ટ ઈબલીસ (મન)નું સામ્રાજ્ય છે.

દેસી પૈગંમર કી સાહેદી, ગિરો અદલ સે ઉઠાઈ જે ।

કરી હકેં હિદાયત ઈન કો, કહે બહતર નારી એક નાજ એ ॥ ૧૩૪ ॥

સંસારના જીવોને ન્યાય આપી પરમાત્માએ આ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના શરણમાં લઈ લીધા છે. એમને જ પરમાત્માએ પોતાનું નિર્દેશન (માર્ગદર્શન) આપ્યું છે, જેથી આ નાજ (શ્રેષ્ઠ) સમુદાયમાં ગણાશે અને બાકીના બોતેર નારી (નરકગામી) સમુદાયના માનવામાં આવશે.

તન મોમિન અસલ અરસ મેં, આડી નીંદ હુઈ ફરામોસ ।

સો નીંદ વજૂદ લે ઉડ્યા, તબ મૂલ તન આયા માહેં હોસ ॥ ૧૩૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓના મૂળ તન (પર-આત્મા) પરમધામમાં છે. તેમના હૃદય પર ભ્રમનું આવરણ નાંખી દીધું છે. જ્યારે તેમનું સ્વપ્નવત્ શરીર મટી જશે, ત્યારે પર-આત્માના હૃદયમાંથી પણ ભ્રમનું આવરણ દૂર થઈ જશે અને તેઓ જાગૃત થઈ જશે.

દુની તન જુલમત સે, ઈન કી અસલ ન બકા મેં ।

જબ ફરામોસી ઉડી જુલમત, તબ જરા ન રહ્યા દુની સેં ॥ ૧૩૬ ॥

આ નશ્વર જગતનાં જીવોની ઉત્પત્તિ શૂન્ય નિરાકારથી થઈ છે. એમનું મૂળ અખંડમાં નથી. જ્યારે આ ભ્રમરૂપી નિદ્રા ઊડી જશે, ત્યારે આ જીવોનું નામ માત્ર પણ બાકી રહેશે નહીં.

અરવાહેં જો સુપન કી, દેખેં ન જાગૃત કોં ।

જો હોએ જાગૃત મેં અસલ, સો આવેં જાગૃત મોં ॥ ૧૩૭ ॥

સ્વપ્નવત્ જગતના જીવ જાગૃત અવસ્થાના આત્માને જોઈ શકતા નથી. જે આત્માઓનું મૂળ પરમધામમાં છે, તેઓ જ જાગૃત થઈ પોતાના મૂળમાં સમાઈ જશે.

કહી દુનિયાં હુઈ કુંન સોં, સો જુલમત ઉડેં ઉડત ।

તાકો ભિસ્ત દેસી હાદી હુકમેં, ગિરો મોમિનોં કી બરકત ॥ ૧૩૮ ॥

જગતના જીવોની ઉત્પત્તિ પરમાત્મા દ્વારા ‘હોજા’ (કુંન) કહેવાથી થઈ છે. એટલા માટે ભ્રમનું

આવરણ મટી જતાં તેમનું અસ્તિત્વ પણ સમાપ્ત થઈ જશે. સદ્ગુરુના આદેશને કારણે બ્રહ્માત્માઓ એવા જીવોને અખંડ સ્થળનું સુખ પ્રદાન કરશે. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓમાં જ આવી શક્તિ છે.

સિફત કરેંગે સબ કોઈ, દુની ભિસ્ત કી જે ।

હક હાદી રહે વાહેદત, ભિસ્ત હુઈ ઈનોં વાસ્તે ॥ ૧૩૯ ॥

નશ્વર જગતના જીવો મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત કરવાથી બ્રહ્માત્માઓની પ્રશંસા કરશે. શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ અદ્વૈત સ્વરૂપ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા આ જીવોને મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત થયું છે.

બુદાએ કર પૂજેંગે, બકા મિનેં બેસક ।

પાક હોસી હક ઈલમ સોં, કરેં બંદગી હોએ આસિક ॥ ૧૪૦ ॥

આ જીવ મુક્તિ સ્થળમાં બેસી બ્રહ્માત્માઓને પરમાત્મા સમજી આપણી પૂજા કરશે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પવિત્ર થઈને તેઓ અનુરાગી બની આપણી (બ્રહ્માત્માઓની) પૂજા કરશે.

મોમિન ઉતરે અરસ અજમ સે, દુની તિન સોં કરે જિદ ।

એ અરસ સે આયે હક પૂજત, દુની પૂજના હવા લગ હદ ॥ ૧૪૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી આવ્યા છે. નશ્વર જગતના જીવો તેમની સાથે હઠ પૂર્વક કલહ પણ કરશે. પરમધામથી આવેલા હોવાથી પરબ્રહ્મ પરમાત્માની પૂજા કરે છે. પરંતુ સંસારના આ જીવોની બુદ્ધિ નિરાકારની સીમા સુધી સીમિત થઈ જવાથી તેઓ નિરાકારની જ

પૂજા કરે છે.

દુનિયાં દિલ ઈબલીસ કહ્યા, હક અરસ દિલ મોમન ।

એ જાહેર કિયા બેવરા, હૈ કુરાન મેં રોસન ॥ ૧૪૨ ॥

આ જીવોના હૃદય પર દુષ્ટ ઈબ્લીસનું સામ્રાજ્ય છે. પરંતુ બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમધામ કહેવાય છે. આ રીતનું સ્પષ્ટ વિવરણ કુરાનમાં આપવામાં આવ્યું છે.

ઈબલીસ સોઈ બતાવસી, જિન સોં હોસી દોજક ।

બોલી ચાલી મોમિન અરસ કી, જાસોં પાઈએ બકા હક ॥ ૧૪૩ ॥

આ દુષ્ટ મન (ઈબ્લીસ) આ જીવોને તે માર્ગ તરફ પ્રેરિત કરશે જેથી તેમને નરકની પ્રાપ્તિ થશે. પરંતુ બ્રહ્માત્માઓની વાણી તથા વ્યવહાર પરમધામને અનુરૂપ હોવાથી તેમને અખંડ પરમધામની અનુભૂતિ થશે.

બેઠે બાતેં કરેં અરસ કી, સોઈ ભિસ્ત ભઈ બેઠક ।

દુની બાતેં કરેં દુની કી, આખર તિત દોજક ॥ ૧૪૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ જ્યાં બેસીને અખંડ પરમધામની ચર્ચા કરે છે તે જ બેઠક તેમના માટે મુક્તિસ્થળ

છે. નશ્વર જગતના જીવ છલ-પ્રપંચ ભરેલા જગતની જ ચર્ચા કરે છે. એટલા માટે અંતમાં તેમને નારકીય દુઃખોનો જ અનુભવ કરવો પડે છે.

એ બોહોત ભાંત હૈ બેવરા, મોમિન ઔર દુનિયા ।

મોમિન નજર બકા મિનેં, દુની નજર બીચ ફના ॥ ૧૪૫ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ તથા નશ્વર જગતના જીવોનું વિવરણ જુદાજુદા પ્રકારનું છે. બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ હંમેશાં અખંડ પરમધામમાં લાગી રહે છે જ્યારે જગતના જીવોની દૃષ્ટિ નશ્વર જગતમાં જ ગૂંચવાયેલી રહે છે.

કહે મહામત અરસ અરવાહેં, કિયા પેહેલેં બેવરા ફુરમાન ।

જિન હુઈ હક હિદાયત, સોઈ બાતૂન કરે બયાન ॥ ૧૪૬ ॥

મહામતિ કહે છે, પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ વિશે કુરાનમાં પહેલાંથી જ વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે. જે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીના નિર્દેશ સ્વરૂપ તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તેઓ જ પરમધામનાં અપ્રગટ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરશે.

પ્રકર ૨૩ ચોપાઈ ૧૭૫૨

હકીકત મારફતકા બેવરા

સોઈ કહૂં હકીકત મારફત, જો રખી થી ગુઝ રસૂલ ।

વાસ્તે અરસ રૂહન કે, જિન જાવેં આખર ભૂલ ॥ ૧ ॥

હવે હું પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની યથાર્થતા અને પૂર્ણ પિછાણની વાતને સ્પષ્ટ કરું છું, જેને રસૂલ મહંમદે પણ આજ સુધી ગુપ્ત રાખી હતી. પરમધામના બ્રહ્મ આત્માઓ માટે જ આ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી રહી છે, કે જેથી તેઓ આત્મ-જાગૃતિના સમયમાં ભૂલી ન જાય.

ફિરકે બની અસરાઈલ, હુએ પીછે મૂસા મેહેતર ।

એક નાજી નારી સતર, કહે ફુરમાન યોં કર ॥ ૨ ॥

કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે ઈસ્રાઈલના વંશમાં હજરત મુસા નામના મહાન પયગંબર થયા છે. જેમના અનુયાયી એકોતેર (૭૧) સમુદાયોમાં વિભક્ત થયા. તેમાં એક સમુદાય નાજી (શ્રેષ્ઠ) કહેવાયો. તથા બાકીના સિત્તેર (૭૦) સમુદાય નારી (નરકગામી) કહેવાયા.

યાહી ભાંત ઈસા કે, ફિરકે બહતર કહે ।

એક નાજી તિન મેં હુઆ, ઔર નારી ઈકહતર ભાએ ॥ ૩ ॥

આ રીતે હજરત ઈસાના અનુયાયી પણ બોતેર (૭૨) સમુદાયોમાં વિભક્ત થયા. તેમાં એક નાજી કહેવાયા અને બાકી એકોતેર (૭૧) નારી કહેવાયા.

તિહતર ફિરકે કહે મહંમદ કે, બહતર નારી એક નાજી ।

નારી જલસી આગ મેં, નાજી હિદાયત હક કી ॥ ૪ ॥

આ પરંપરામાં રસૂલ મહંમદના અનુયાયી તોતેર સમુદાયોમાં વિભક્ત થયા છે. તેમાં એક

નાજી કહેવાયા અને બાકીના બોતેર નારી કહેવાયા. કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે આ નારી સમુદાયના લોકો નરકાગ્નિમાં બળશે અને નાજી સમુદાયના લોકોને પરમાત્માનું નિર્દેશન(માર્ગદર્શન) પ્રાપ્ત થશે.

જાહેર પેહેયાન હૈ તિન કી, લે ચલત માએને બાતન ।

કૌલ ફૈલ ચાલ રૂહ નજર, ઈનોં અસલ બકા અરસ તન ॥ ૫ ॥

આ શ્રેષ્ઠ સમુદાયની ઓળખાણ સ્પષ્ટ છે કે તેઓ ધર્મગ્રંથોનાં ગૂઢ રહસ્યોને હૃદયમાં ધારણ કરે છે. એમનાં વચન, કર્મ તથા વ્યવહાર (રહેણીકરણી) આત્મદૃષ્ટિને અનુરૂપ હોય છે. કેમકે એમનું મૂળ તન (પર-આત્મા) અખંડ પરમધામમાં છે.

કુરમાન આયા જિન પર, એ સોઈ જાને ઈસારત ।

લે મારફત બૈઠે અરસ મેં, બીચ બકા ખિલવત ॥ ૬ ॥

ખરેખર કુરાનનું જ્ઞાન જેના માટે આવ્યું છે તેઓ જ આમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા સંકેતોને સમજી શકે છે. તેઓ જ પરમધામની પૂરી પિછાણ કરી સ્વયં જાગૃત થઈ મૂલ મિલાવામાં બેસી અનુભવ કરે છે.

એ ઈલમ કહે ખેલ ઉડ જાવે, બકા કંકરી કે દેખે ।

તો અરસ રૂહોં કી નજરોં, ખ્વાબ રેહેવે ક્યોં એ ॥ ૭ ॥

તારતમ જ્ઞાન આ સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરે છે કે અખંડ પરમધામના એક કણ આગળ જગતનો આ ખેલ ટકી શકતો નથી. અર્થાત્ અસ્તિત્વ વગરનો થઈ જાય છે. તો પછી પરમધામના બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાં આ સ્વપ્નવત્ જગત કેવી રીતે રહી શકે છે ?

તો મોમિન તન મેં હુકમ, ફૈલ કરે લિએ રૂહ હુજત ।

વાસ્તે હાદી રૂહન કે, એ હકેં કરી હિકમત ॥ ૮ ॥

આ જ કારણ છે કે બ્રહ્માત્માઓના શરીરમાં હંમેશાં શ્રીરાજજીનો આદેશ જ કાર્યરત છે અને તેથી બ્રહ્માત્માઓ સ્વયં પરમધામના હોવાનો અધિકાર લઈ આ જગતમાં ફરે છે. શ્રીરાજજીએ શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના માટે આ નશ્વર જગતની યુક્તિપૂર્વક રચના કરી છે.

તો કહ્યા અરસ દિલ મોમિન, ના મોમિન જુદે અરસ સેં ।

પર એ જાને અરવાહેં અરસ કી, જો કરી બેસક હક ઈલમેં ॥ ૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામથી જુદા નથી. પરંતુ આ રહસ્યને તે આત્માઓ જ જાણી શકે છે જે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહિત થઈ ગયા છે.

બસરી મલકી ઔર હકી, તીન સૂરત મહંમદ કી જે ।

એ તીનોં સૂરત દે સાહેદી, આખર અરસ દેખાવેં એ ॥ ૧૦ ॥

કતેબ ગ્રંથોમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે રસૂલ મહંમદ દ્વારા નિર્દિષ્ટ બસરી, મલકી અને હકી આ ત્રણેય સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓને ધર્મગ્રંથોની સાક્ષી આપીને અંતિમ સમયમાં પરમધામનો

માર્ગ ખુલ્લો કરશે.

રૂહોં હક અરસ નજરોં, હુકમ નજર ખેલ માહિં ।

અરસ નજીક રૂહોં કો ખેલ સે, ઈત ધોખા જરા નાહિં ॥ ૧૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ તો સદા દિવ્ય પરમધામ તથા શ્રીરાજજીની તરફ જ રહે છે. પરંતુ શ્રીરાજજીના આદેશ વડે તેમની દૃષ્ટિ આ નશ્વર જગતમાં લાગેલી રહે છે. એટલા માટે આ સંસારના ખેલમાં રહેવા છતાં તેઓ પરમધામથી અત્યંત નિકટ છે. આ અંગે લેશ માત્ર પણ સંદેહ નથી.

તો હક સેહેરગ સે નજીક, કોઈ જાને ના લુદની બિન ।

એહી લિખ્યા ફુરમાન મેં, યોં હી રૂહઅલ્લા કહે બચન ॥ ૧૨ ॥

આથી શ્રીરાજજીને શ્વાસનળીથી પણ અતિ નજીક કહેવામાં આવ્યા છે. પરંતુ જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાન વગર આ રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ શકતું નથી. કુરાનમાં પણ આવો ઉલ્લેખ છે અને સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે પણ આ રીતનો ઉપદેશ આપ્યો છે.

જયોં જયોં હોવે અરસ નજીક, ખેલ ત્યોં ત્યોં હોવે દૂર ।

યોં કરતે છૂટ્યા ખેલ નજરોં, તો રૂહેં કદમૈં તલેં હજૂર ॥ ૧૩ ॥

જેમજેમ આત્મદૃષ્ટિ પરમધામની તરફ થતી જાય છે તેમ તેમ આ નશ્વર ખેલ દૂર થતો જતો દેખાય છે. આમ કરતાં બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાંથી આ નશ્વર ખેલ દૂર થઈ જશે અને બ્રહ્માત્માઓ સ્વયં જાગૃત થઈ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેઠાબેઠા જ અનુભવ કરશે.

નજર ખેલ સે ઉતરતી દેખિએ, ત્યોં અરસ નજીક નજર ।

યોં કરતે લૈલ મિટી રૂહોં, દિન હુઆ અરસ ફજર ॥ ૧૪ ॥

જેમ જેમ આ નશ્વર ખેલથી દૃષ્ટિ દૂર થવા લાગશે તેવું જ દિવ્ય પરમધામ નજીક દેખાવા લાગશે. આમ કરતાં બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાં આ અજ્ઞાનમય રાત દૂર થઈ જશે અને પરમધામના દિવ્ય જ્ઞાનનું પ્રભાત ઊગશે.

એ જો દેત દેખાઈ વજૂદ, રૂહ મોમિન બીચ નાસૂત ।

એ દુની જાને ઈત બોલત, એ બૈઠેં બોલેં માહેં લાહૂત ॥ ૧૫ ॥

આ નશ્વર જગતમાં બ્રહ્માત્માઓએ જે શરીર ધારણ કર્યા છે, સંસારના લોકો તેને જ બોલતાં જુએ છે. પરંતુ બ્રહ્માત્માઓ તો પરમધામમાં બેસીને આ શરીરના માધ્યમથી બોલી રહ્યા છે.

તો બાતૂન ગુઝ લાહૂત કા, જાહેર સબ કરત ।

ના તો અરસ બકા કી રોસની, ક્યોં હોવે જાહેર ઈત ॥ ૧૬ ॥

આ જ કારણે બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોને પ્રગટ કરી રહ્યા છે. નહિ તો પરમધામનો દિવ્ય પ્રકાશ આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે પ્રકાશિત થઈ શકે છે ?

અરસ બકા હમેંસગી, હક હાદી રૂહેં વાહેદત ।

એ ત્રીન ખેલ હુએ જો લૈલ મેં, ઐસા હુઆ ન કોઈ કબૂં કિત ॥ ૧૭ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજી શ્રીશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ સદૈવ એકાત્મ (અદ્વૈત) ભાવમાં છે. આ રહસ્યને સ્પષ્ટ કરવા માટે આ નશ્વર જગતમાં વ્રજ, રાસ અને જાગણીના રૂપે ત્રણ પ્રકારની લીલાઓ થઈ જે આજ સુધી ક્યારેય પણ થઈ ન હતી.

તો ખાકી બુત કાયમ કિએ, જો કિયા વાસ્તે ખેલ ઉમત ।

રૂહોં પટ દે બકા બુલાએ કે, દે ચૌદે તબકોં ભિસ્ત ॥ ૧૮ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ માટે આ નશ્વર જગતની રચના થઈ છે, તેમના કારણે સાધારણ જીવોને અખંડ કરી દીધા છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓને ખેલ દેખાડી પરમધામમાં જાગૃત કર્યા અને ચૌદ લોકના જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળનું સુખ આપ્યું.

સિફત કરેંગે સબ કોઈ, દુની ભિસ્ત કી જે ।

હક હાદી રૂહેં વાહેદત, ભિસ્ત હુઈ ઈનોં વાસ્તે ॥ ૧૯ ॥

હવે આ નશ્વર જગતના જીવો પણ અખંડ મુક્તિ સ્થળમાં સ્થિર થઈને બ્રહ્માત્માઓના મહિમાનું ગાન કરશે. કેમકે આ બ્રહ્માત્માઓને કારણે એમને અખંડ મુક્તિસ્થળ પ્રાપ્ત થયું છે. આ બ્રહ્માત્માઓ દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજીની સાથે હંમેશાં એકાત્મ ભાવમાં રહે છે.

અરસ રૂહેં હક બિના ન રહેં, બિરહા ન સહેં એક છિન ।

જબ ઈલમેં હુઈ અરસ બેસકી, રૂહેં રહે ન બિના વતન ॥ ૨૦ ॥

પરમધામના આત્માઓ પોતાના ધણી વિના રહી શકતા નથી. એટલા માટે તેઓ ક્ષણમાત્ર પણ પોતાના ધણીનો વિયોગ સહન કરતા નથી. જ્યારે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તેઓને દિવ્ય પરમધામની પૂર્ણ પિછાણ થઈ ગઈ તો તેઓ પોતાના ઘર વિના નશ્વર જગતમાં રહી શકતા નથી.

જો કદી મોમિન તનમેં હુકમ, તો હુકમ ભી રેહે ના ઈત ।

ક્યોં ના રહે ઈત હુકમ, હુકમ હુકમ બિના ક્યોં ફિરત ॥ ૨૧ ॥

જો બ્રહ્માત્માઓના નશ્વર શરીરમાં રહીને શ્રીરાજજીનો આદેશ કામ કરી રહ્યો છે તો તે પણ પરમધામની પિછાણ થયા પછી નશ્વર જગતમાં રહી શકશે નહીં. પરંતુ જ્યાં સુધી બીજો આદેશ ન થાય ત્યાં સુધી તેઓ કેવી રીતે પાછા ફરી શકે છે ?

હુકમ આયા તન મોમિનોં, લઈ અરસ રૂહ હુજત ।

લે ઈત લજત અરસ હક કી, ક્યોં હુકમ રેહે સકત ॥ ૨૨ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજીનો આદેશ જ બ્રહ્માત્માઓનો અધિકાર લઈ આ નશ્વર શરીરોને ધારણ કરી રહ્યો છે. તેથી આ નશ્વર જગતમાં પણ શ્રીરાજજી અને પરમધામનો આનંદ પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેઓ અહીં કેવી રીતે રહી શકે ?

એ હુકમ સો ભી માસૂક કા, સો ક્યોં જુદાગી સહે ।

ખિલવત વાહેદત સુધ સુન, પલ એક ના રહે ॥ ૨૩ ॥

આ આદેશ પણ પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીનો છે. તેથી તેમનો વિયોગ કેવી રીતે સહન કરી શકે છે ? આ તો દિવ્ય પરમધામના એકાત્મભાવનું ભાન થતાં પળમાત્ર માટે શ્રીરાજજીથી દૂર થઈ શકતા નથી.

એ હુકમ તિન માસૂક કા, જો આપ ઉલટ હુઆ આસિક ।

સો હુકમ ખિરહા ના સહે, બિના ખાવંદ એક પલક ॥ ૨૪ ॥

ખરેખર આ આદેશ શ્રીરાજજીનો જ છે. જે બ્રહ્મા આત્માઓનું શરીર ધારણ કરી અનુરાગી (આશિક) બની ગયા છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીનો આદેશ પોતાના પ્રિયતમ ધણી વિના પળમાત્ર માટે પણ તેમનો વિયોગ સહન કરી શકતો નથી.

એ અરસ બકા બાતે સુન કે, એક પલક ન રહે અરવાહે ।

રૂહો હુકમ રાખે આડા પટ દે, હક ઈત લજત દેખાયા ચાહે ॥ ૨૫ ॥

પરમધામના આ ગૂઢ રહસ્યોને સાંભળી બ્રહ્માત્માઓ પળમાત્ર માટે પણ આ નશ્વર જગતમાં રહી શકતા નથી. પરંતુ રાજજીના આદેશે જ મોહનું આવરણ નાંખી તેમને આ નશ્વર જગતના ખેલમાં હોવાનો અનુભવ કરાવ્યો. કેમકે શ્રીરાજજી આ નશ્વર જગતમાં બેસી તેઓને પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરાવવા ઈચ્છે છે.

રૂહો હક પેં માંગી લજત, સો ક્યો રહે દેખે બિગર ।

કોટ ગુની દેખાવેં લજત, જો રૂહો માંગી પ્યાર કર ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજી પાસે સ્વપ્નવત્ જગતના ખેલનો અનુભવ માંગ્યો હતો તેથી તેઓ આ ખેલને જોયા વિના કેવીરીતે રહી શકે ? બ્રહ્માત્માઓએ જે ખેલને પ્રેમપૂર્વક માંગ્યો છે, શ્રીરાજજી તેમના આનંદને કરોડો ગણો વધારી તેમને આપી રહ્યા છે.

ના તો ઈસક ઈનોં કા અસલ, સબ અંગોં ઈસક રૂહન ।

ઈસક ઉડાવે અંગ લજત, આયા ઈલમ વાસ્તે ઈન ॥ ૨૭ ॥

નહિ તો બ્રહ્માત્માઓનો શાશ્વત પ્રેમ છે. એમનાં બધાં અંગોમાં એ પ્રેમ જ ભરેલો છે. તે પ્રેમ જ તેમને સાંસારિક સુખોથી દૂર કરી દે છે. કેમકે એમના માટે જ જાગૃત બુદ્ધિનું (તારતમ) જ્ઞાન આવ્યું છે.

હકકો કામ ઔર કધૂ નહીં, દેવેં રૂહોં લાડ લજત ।

એ તો બિગર ચાહે સુખ દેત હેં, સો માંગ્યા ક્યોં ન પાવત ॥ ૨૮ ॥

પોતાની અંગનાઓને અપાર આનંદ આપવા સિવાય શ્રીરાજજીનું બીજું કોઈ કાર્ય જ નથી. તેઓ તો માંગ્યા વિના જ સુખ આપે છે. તો પછી તેમને વિનંતી કરવાથી કેમ પ્રાપ્ત ન થાય ?

સુખ ઉપજે કે વિધ કે, આગૂં અરસ મેં બડા વિસ્તાર ।

સો રૂહેં સબ ઈત દેખહીં, જો કર દેખેં નીકે બિચાર ॥ ૨૯ ॥

પરમધામમાં વિવિધ પ્રકારનાં સુખોનો અનુભવ થાય છે. ત્યાં અનંત સુખોનો વિસ્તાર છે. જો તારતમ જ્ઞાનના માધ્યમથી સારી રીતે વિચાર કરી જુઓ તો જણાશે કે બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર

જગતમાં બેસી પરમધામનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરી રહ્યા છે.

સો બિગર કહે સુખ દેત હેં, એ તો રૂહોં માંગ્યા મિલ કર ।

ઈન જિમી બૈઠાએ સુખ અરસ કે, હક દેત હેં ઉપરા ઊપર ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજી તો માંગ્યા વગર જ બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખ આપે છે. પરંતુ આ ખેલ તો બધા બ્રહ્માત્માઓએ મળીને માંગ્યો છે. એટલા માટે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર જગતમાં બેસાડી પરમધામના અપાર સુખોનો અનુભવ કરાવે છે.

દુની મેં બૈઠાએ ન્યારે દુની સે, કિએ એસી જુગત બનાએ ।

સુખ દિએ દોઊ ઠૌર કે, અરસ દુની બીચ બૈઠાએ ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીએ આ ખેલ આ રીતે યુક્તિપૂર્વક બનાવ્યો છે કે તેઓએ બ્રહ્માત્માઓને સુરતા રૂપે આ ખેલમાં પણ બેસાડ્યા અને મૂળરૂપે એનાથી બહુ દૂર પણ રાખ્યા. આ રીતે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓની સુરતાને નશ્વર જગતમાં બેસાડી પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરાવે છે. અને તેમના પર-આત્માને પોતાના ચરણોમાં બેસાડી નશ્વર ખેલ જોવાનો આનંદ આપે છે.

એક તન હમારા લાહૂત મેં, ઔર નાસૂત મેં ઔર તન ।

અસલ તન રૂહેં અરસ બીચ મેં, તન નાસૂત મેં આયા ઈજન ॥ ૩૨ ॥

આપણું એક (મૂળ) શરીર તો પરમધામમાં છે અને બીજું નશ્વર શરીર આ નશ્વર જગતમાં છે. બ્રહ્મ આત્માઓનું મૂળ શરીર (પર-આત્મા) તો દિવ્ય પરમધામમાં છે. પરંતુ શ્રીરાજજીનો આદેશ જ સંસારના આ નશ્વર શરીરમાં રહીને કાર્ય કરી રહ્યો છે.

અરસ તન દેખેં તન નાસૂતી, તન નાસૂત મેં જો હુકમ ।

સો સુધ દૈ અરસ અરવાહોં કો, ઈનેં સેહેરગ સે નજીક હમ ॥ ૩૩ ॥

આપણો પર-આત્મા આ નશ્વર શરીરને જોઈ રહ્યો છે. જેમાં શ્રીરાજજીનો આદેશ કાર્યરત છે. બ્રહ્માત્માઓની સુરતાઓને પણ શ્રીરાજજીએ તારતમજ્ઞાન દ્વારા આ જાણકારી આપી છે કે તેઓ સ્વયં અમારી શ્વાસનળીથી પણ વધારે નજીક છે.

દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ।

તિન અરસ મેં બૈઠાએ હમકો, જાકો કિન કહ્યો ના એક હરફ ॥ ૩૪ ॥

આ ચૌદ લોકના જીવોમાં કોઈનેય પરમધામની દિશા જડી નથી. શ્રીરાજજીએ અમોને એવા દિવ્ય પરમધામમાં બેસાડ્યા (જાગૃત કર્યા) છે, જેના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ એક શબ્દ પણ કહ્યો નથી.

જો જાહેર માએને દેખિએ, તો બીચ પડ્યો બ્રહ્માંડ ।

એતા બિછોડા કર દિયા, હક અરસ ઔર ઈન પિંડ ॥ ૩૫ ॥

જો યથાર્થ દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે તો શ્રીરાજજી અને આપણી વચ્ચે આ બ્રહ્માંડ જ આવરણ રૂપ છે. તેઓએ અમને એટલો વિયોગ દીધો છે કે આપણી અને પરમધામની વચ્ચે આ નશ્વર શરીર પડદા રૂપ બની ગયું છે.

હુઆ બિછોડા બીચ બ્રહ્માંડ કે, એતે પડે થે હમ દૂર ।

સો હકેં ઈલમ ઐસા દિયા, બૈઠે કદમોં તલેં હજૂર ॥ ૩૬ ॥

આપણે શ્રીરાજજીથી છૂટા પડી આ બ્રહ્માંડમાં આટલા દૂર આવી ગયા. પરંતુ તેમના દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાને આપણને આ રીતે જાગૃત કર્યા કે આપણે તેમનાં જ શ્રીચરણોમાં બેસીને અનુભવ કરી રહ્યા છીએ.

હુકમેં કે મતા પોહોંયાયા, બીચ ઐસી જુદાગી મેં ।

હકેં ન્યામત દે અઘાએ, કે હાંસી કરિયાં હમ સેં ॥ ૩૭ ॥

આ રીતે વિયોગ આપ્યા પછી શ્રીરાજજીના આદેશે અમોને પરમધામની અનેક સામગ્રીઓનો અનુભવ કરાવ્યો છે. શ્રીરાજજીએ પોતાની અમૂલ્ય નિધિ પ્રદાન કરી અમારી મનોકામનાઓ પણ પૂર્ણ કરી અને અનેક રીતે અમારી મશ્કરી પણ કરી.

અરસ અજમ કી કંકરી, ઉડાવે ચૌદે તબક ।

તો તિન કો હૈ ક્યોં કહિએ, જો દેખ ના સકે હક ॥ ૩૮ ॥

પરમધામના માત્ર એક કણ સમક્ષ આ ચૌદ લોકવાણું બ્રહ્માંડ અસ્તિત્વ વગરનું થઈ જાય છે. આથી તેને “છે” અર્થાત્ સત્ય કેવી રીતે કહી શકાય? એ તો સત્ય સ્વરૂપ શ્રીરાજજીને જોઈ પણ શકતા નથી.

જો હક કો દેખે ના ઉડે, સો દૂજા કહિએ ક્યોં કર ।

એ બાતેં અરસ વાહેદત કી, પાઈએ હક ઈલમેં ખબર ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં દર્શન કર્યા પછી જેનું અસ્તિત્વ ટકી રહેતું હોય તેને તેમનાથી ભિન્ન કેમ કહી શકાય? આ બધું રહસ્ય પરમધામના એકાત્મભાવનું છે. એનું ભાન જાગૃત બુદ્ધિના (તારતમ) જ્ઞાનથી જ થાય છે.

હકેં ઈલમ દિયા અપના, સો આયા ઈસક બખત ।

સો ઈસક ન દેવે બઢને, ઐસે કિએ હિરદે સખત ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીએ આપણને પોતાનું તારતમજ્ઞાન આપ્યું છે, જેના દ્વારા આપણે પોતાના અંતઃકરણમાં પ્રેમને અંકુરિત કરી શકીએ. પરંતુ તેમના આદેશે આપણાં હૃદયને એટલું તો કઠોર બનાવી દીધું છે કે તેમાં પ્રેમની ભરતી આવતી જ નથી.

ઔર જિત આયા હક ઈલમ, અરસ દિલ કહ્યા સોએ ।

હક ન આવેં ઈસક બિના, ઔર હક બિના ઈસક ન હોએ ॥ ૪૧ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓમાં આ બ્રહ્મજ્ઞાન અવતરિત થયું છે તેમને જ ધામહૃદયા કહ્યા છે. પ્રેમ વગર શ્રીરાજજી તેમના હૃદયમાં આવી શકે નહીં અને શ્રીરાજજીના આવ્યા વગર પ્રેમ પણ પ્રગટ થઈ શકતો નથી.

અરસ કહિએ દિલ તિન કા, જિત હૈ હક સહૂર ।

ઈલમ ઈસક દોગિ હક કે, દોગિ હક રોસની નૂર ॥ ૪૨ ॥

તે જ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવું જોઈએ જેમને તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. ખરેખર જ્ઞાન અને પ્રેમ બન્ને શ્રીરાજજીના તેજોમય પ્રકાશ સ્વરૂપ અમૂલ્ય નિધિઓ છે.

ઈસક ઈલમ બારીકિયાં, દિલ જાને અરસ મોમન ।

જો જાગી હોએ રૂહ હુકમેં, તાએ લજત આવે અરસ તન ॥ ૪૩ ॥

આ રીતે પ્રેમ અને જ્ઞાનનાં ગૂઢ રહસ્યોને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે, જેનું હૃદય પરમધામ છે. જે બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજીના આદેશથી જાગૃત થઈ ગયા છે તેમને જ પર-આત્માનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

જો જોરા કરે ઈસક, તન મોમિન દેવે ઉડાએ ।

દિસ સખતી બિના અરસ અજમ કી, ઈત લજત લૈ ન જાએ ॥ ૪૪ ॥

જો પ્રેમનો પ્રવાહ પ્રબળ થવા લાગે તો બ્રહ્માત્માઓ નશ્વર શરીરને તાત્કાલિક ત્યાગી શકે છે. પરન્તુ હૃદયને કઠોર બનાવ્યા વિના આ નશ્વર જગતમાં પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરી શકાતો નથી.

ઈસક નૂરજમાલ બિના, ઔર જરા ન કછુએ ચાહે ।

ઈસક લજત ના સુખ દુખ, દેવે વાહેદત બીચ દુબાએ ॥ ૪૫ ॥

પ્રેમની પરાકાષ્ટા એ છે કે તેને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઈની પણ કામના રહેતી નથી. કેમકે પ્રેમના આનંદ સમક્ષ સુખ અને દુઃખ કોઈનુંય અસ્તિત્વ રહેતું નથી. આવા પ્રેમી આત્માઓ શ્રીરાજજીના એકાત્મ ભાવમાં જ રત રહે છે.

ના તો સખત દિલ મોમિન કે, હક કરેં ક્યોં કર ।

પર અરસ લજત બીચ દુની કે, લિવાએ ન સખતી બિગર ॥ ૪૬ ॥

નહિ તો શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલું કઠોર કેમ બનાવી દે ? પરન્તુ હૃદયને કઠોર બનાવ્યા વિના આ નશ્વર જગતમાં પરમધામના શાશ્વત આનંદની અનુભૂતિ થઈ શકતી નથી.

એકે નજર મોમિન કી, હક સુખ દિયા ચાહેં દોએ ।

રૂહેં અરસ સુખ લેવેં ખેલ મેં, ઔર ખેલ સુખ અરસ મેં હોએ ॥ ૪૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ એક જ છે કે તેમને પરમધામનું સુખ મળે, પરન્તુ શ્રીરાજજી તેમને બન્ને પ્રકારનાં સુખો આપવા ઈચ્છે છે. તેથી બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરે છે અને દિવ્ય પરમધામમાં તેમનો પર-આત્મા આ સંસારનાં સુખોનો પણ અનુભવ કરે છે.

હકેં દઈ જુદાગી હમકો, ઈસક બેવરે કોં ।

બિના જુદાગી બેવરા, પાઈએ ના અરસ મોં ॥ ૪૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આપણને પ્રેમનો અનુભવ કરાવવા માટે જ આ વિયોગ આપ્યો છે. કેમકે વિયોગ વિના પરમધામમાં પ્રેમનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી.

હોએ ન જુદાગી અરસ મેં, તો ક્યોં પાઈએ બેવરા ઈસક ।

તાથેં દૈ નેક ફરામોસી, બીચ અરસ કે હક ॥ ૪૯ ॥

પરમધામમાં વિયોગ હોતો નથી તેથી ત્યાં પ્રેમનું નિરૂપણ કેવી રીતે હોય ? તેથી શ્રીરાજજીએ

પરમધામમાં જ આપણાં પર ભ્રમનું થોડું ઘણું આવરણ નાંખી દીધું.

હમ ખેલ દેખેં બેઠે અરસ મેં, એ જો ચૌદે તબક ।

રૂહ હમારી ઈત હૈ નહીં, લઈ પરદે મેં હક ॥ ૫૦ ॥

આપણે પરમધામમાં બેઠા-બેઠા આ ચૌદલોકનો ખેલ જોઈ રહ્યા છીએ. આપણો પર-આત્મા આ નશ્વર જગતમાં આવ્યો જ નથી. માત્ર તેને શ્રીરાજજીએ ભ્રમના આવરણની લપેટમાં લઈ લીધો છે.

ફેર દિયા ઈલમ અપના, જાસોં ફરમોસી ઉડ જાએ ।

ખેલ મેં મતા સબ અરસ કા, ઈલમેં સબ વિધ દઈ બતાએ ॥ ૫૧ ॥

પછી તેઓએ પોતાનું જ્ઞાન આપ્યું જેથી આ ભ્રમની નીંદર ઊડી જાય. સાથે જ તેમના બ્રહ્મજ્ઞાને આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામની સઘળી સંપત્તિઓનો અનુભવ કરાવ્યો.

જો રૂહ હમારી આવે ખેલ મેં, તો ખેલ રહે ક્યોં કર ।

યાકો ઉડાવે અરસ કંકરી, જૂઠ ક્યોં રહે રૂહોં નજર ॥ ૫૨ ॥

જો આપણો પર-આત્મા આ નશ્વર જગતમાં આવી જાય તો જગતનું અસ્તિત્વ જ કેવી રીતે ટકેલું રહે ? કેમકે પરમધામનો માત્ર એક કણ જ આ જગતને અસ્તિત્વ વગરનું કરી દે છે. તેથી બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાં આ નશ્વર જગત કેવી રીતે ટકેલું રહી શકે ?

દેખત હૈ દિલ ખેલ કો, લિએ અરસ રૂહ હુજત ।

ફુરમાન આયા ઈનોં પર, ઔર ઈલમ આયા ન્યામત ॥ ૫૩ ॥

ખરેખર પર-આત્માઓની સુરતા જ બ્રહ્માત્માનો અધિકાર લઈને આ નશ્વર ખેલ જોઈ રહી છે. એમના માટે જ કુરાનનો સંદેશ આવ્યો છે અને એમને જ જાગૃત કરવા માટે તારતમ જ્ઞાનની સાથોસાથ પરમધામની અપાર સંપત્તિઓ પ્રગટ થઈ છે.

યા વિધ કરી જો સાહેબ ને, હમ હુએ દોઝિ કે દરમ્યાન ।

સુધ અરસ નાસૂત કી, દોઝિ હમ કો દેવેં સુભાન ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીએ એવો ખેલ દેખાડ્યો કે આપણે બ્રહ્માત્માઓ બન્ને બાજુ (પરમધામમાં પણ અને નશ્વર જગતમાં પણ) હોવાનો અનુભવ કરી રહ્યા છીએ. આ રીતે શ્રીરાજજી આપણને પરમધામ તથા નશ્વર જગત બન્નેનું ભાન કરાવી રહ્યા છે.

હુકમ તન બીય નાસૂત, હમ ફરામોસ અરસ તન ।

નાસૂત દેખેં હમ નજરોં, અરસેં પોહોંયે ના દેષ્ટ મન ॥ ૫૫ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશને કારણે આપણી સુરતા વડે ધારણ કરેલાં શરીરો આ નશ્વર જગતમાં છે અને પરમધામમાં આપણા પર-આત્માના હૃદય પર ભ્રમનું આવરણ નાંખેલું છે. આપણો પર-આત્મા પોતાની દૃષ્ટિથી નશ્વર જગતને જોઈ રહ્યો છે પરંતુ આપણા નશ્વર શરીરની દૃષ્ટિ તથા મન પરમધામ સુધી પહોંચી શકતાં નથી.

બોલે હુકમ દાવા લે રૂહન, બીય તન નાસૂત ।

લે સખ સુધ અરસ ઈલમેં, દેત દુની મેં લજત લાહૂત ॥ ૫૬ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ જ આપણા નશ્વર શરીરમાં બ્રહ્મ આત્માનો અધિકાર લઈ બોલી રહ્યો છે. આ રીતે શ્રીરાજજી આ જગતમાં પણ પોતાના બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા પરમધામની જાણકારી આપી ત્યાંનાં શાશ્વત સુખોનો અનુભવ કરાવી રહ્યા છે.

ખિલવત નિસબત વાહેદત, જેતી અરસોં હકીકત ।

એ લજત હુકમ સિર લેવહીં, અરસ રૂહેં સિર લે હુજત ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશને કારણે જ બ્રહ્માત્માઓની સુરતાઓ બ્રહ્મ આત્મા હોવાનો અધિકાર લઈ આ નશ્વર જગતમાં પણ શ્રીરાજજીની અંગના હોવાનો, મૂલ મિલાવાનો તથા એકાત્મભાવના યથાર્થ સુખનો અનુભવ કરી રહ્યા છે.

યોં હુકમ નૂરજમાલ કા, અરસ સુખ દેત રૂહોં ઈત ।

યુન યુન ન્યામત હક કી, રૂહોં હુકમ પોહોંચાવત ॥ ૫૮ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનો આદેશ બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરાવે છે. આ તો પરમધામની સઘળી સંપત્તિને ચૂંટી-ચૂંટીને બ્રહ્માત્માઓ પાસે પહોંચાડે છે.

કે સુખ લે હક કે ખેલ મેં, ફેર હુકમ પોહોંચાવે ખિલવત ।

કે અનહોંની કર સુખ દિએ, હુકમ જાન હક નિસબત ॥ ૫૯ ॥

આ નશ્વર જગતમાં પણ શ્રીરાજજીનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરાવી તેમનો આ આદેશ બ્રહ્માત્માઓને મૂલ મિલાવામાં જાગૃત કરાવે છે. શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને પોતાની અંગના સમજીને પોતાના આદેશ દ્વારા આ નશ્વર જગતમાં અનેક અસંભવ કાર્યો કરાવી અપાર સુખ આપ્યાં છે.

કે વિધ કે સુખ હુકમેં, દોઊ તરફોં આડા પટ દે ।

અરસ દુની બીય રૂહોં કો, દિએ સુખ દોઊ તરફોં કે ॥ ૬૦ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં ભ્રમનું આવરણ નાંખીને તેઓને પરમધામ તથા આ નશ્વર જગત બંને બાજુનું અપાર સુખ આપ્યું છે.

એ જૂઠ ન આવે અરસ મેં, ના કછૂ રહે રૂહોં નજર ।

તાથેં દોઊ કામ ઈન વિધ, હકેં કિએ હિકમત કર ॥ ૬૧ ॥

ખરેખર આ મિથ્યા જગતની કોઈ પણ સામગ્રી દિવ્ય પરમધામમાં પહોંચી નથી શક્તી અને બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાં પણ આ નશ્વર જગત રહી શકતું નથી. તેથી શ્રીરાજજીએ ઘણી યુક્તિપૂર્વક આ બન્ને કાર્યો કર્યાં છે અર્થાત્ પરમધામમાં સ્વપ્નવત્ જગતનો અનુભવ કરાવ્યો અને બ્રહ્માત્માઓને પણ આ નશ્વર જગતમાં ભ્રમિત હોવાનો અનુભવ કરાવ્યો.

જેતી અરવાહેં અરસ કી, હક સેહેરગ સે નજીક તિન ।

દે કુંજ અરસ પટ ખોલિયા, હાદિએ કિએ સખ રોસન ॥ ૬૨ ॥

પરમધામના જેટલા આત્માઓ હશે તેમનાથી શ્રીરાજજી તેમની શ્વાસનળીથી પણ વધારે નજીક

છે. શ્રી શ્યામાજીએ સદ્ગુરુ રૂપે પ્રગટ થઈ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પરમધામનો પટ ખોલીને આ રહસ્યની પિછાણ કરાવી છે.

ઈલમ લુદંની પાએ કે, અરસ રૂહેં હુઈ બેસક ।

જગાએ ખડે કિએ અરસ મેં, બીચ ખિલવત ખાસી હક ॥ ૬૩ ॥

હવે પરમધામના આત્માઓ તારતમ જ્ઞાન મેળવી સંદેહ રહિત થઈ ગયા છે. શ્રીરાજજીએ પોતાના દિવ્ય જ્ઞાન દ્વારા એમને પરમધામ મૂલમિલાવામાં જાગૃત કરી દીધા છે.

યા તો ખડી રહે રૂહ ખિલવતેં, યા તો દેવે ઔર તવાફ ।

હૌજ જોએ યા અરસ મેં, તૂં ઈન વિધ હો રહે સાફ ॥ ૬૪ ॥

એટલે હે આત્મા ! હવે તું યા તો પરમધામ મૂલમિલાવાના ચિંતનમાં મગ્ન થઈ જા અથવા અહર્નિશ પરમધામની પરિક્રમા કરવા લાગી જા. હૌજ કૌસર, યમુનાજી તથા પરમધામનાં વિવિધ સ્થાનોનું ચિંતન કર, જેથી તું પવિત્ર થઈ જશે.

પાક પાની સે ન હોઈએ, ના કોઈ ઔર ઉપાએ ।

હોએ પાક મદત તૌહીદ કી, હકેં લિખ ભેજ્યા બનાએ ॥ ૬૫ ॥

જલાદિના સેવન માત્રથી પવિત્ર થવાતું નથી અને તેમના સિવાય આ જગતમાં પવિત્ર થવાનો બીજો કોઈ ઉપાય પણ નથી. ખરેખર ! અદ્વૈત સ્વરૂપ શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ પવિત્ર થવાય છે. આ રીતે શ્રીરાજજીએ જ એવો સંદેશ મોકલાવ્યો છે.

ફેર ફેર હક અંગ દેખિએ, જ્યોં યાદ આવે નિસબત ।

હે અનભવ તો એક અંગ કા, જો હમેસા વાહેદત ॥ ૬૬ ॥

હવે વારંવાર શ્રીરાજજીનાં બધા અંગોનું દર્શન કરો જેથી તેમની અંગના હોવાનું સ્મરણ થઈ જાય. આપણે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની અંગના હોવાનો અનુભવ છે. કેમકે આપણે હંમેશાં તેમના એકાત્મ ભાવમાં છીએ.

તાથેં તૂં ચેત રૂહ અરસ કી, ગ્રહે અપને હક કે અંગ ।

રહો રાત દિન સોહોબત મેં, હક ખિલવત સેવા સંગ ॥ ૬૭ ॥

એટલા માટે હે મારા પરમધામના આત્મા ! તું સાવચેત થઈ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કર. અહર્નિશ તેમની સેવા કરતાં તેઓના જ એકાંત સહવાસનો અનુભવ કર.

જો ખાવંદ અરસ અજમ કા, એ હક નૂર જમાલ ।

આએ તલે ઝરોખે ઝાંકત, દીદાર કો નૂર જલાલ ॥ ૬૮ ॥

આ અક્ષરાતીત પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા સર્વશ્રેષ્ઠ પરમધામના સ્વામી છે. તેમના દર્શન માટે સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ પણ રંગ મહેલ સામે આવે છે અને ચાંદની ચોકમાં ઊભા રહી ઝરૂખા તરફ દૃષ્ટિ કરી પ્રણામ કરે છે.

જાકે પલથેં પૈદા ફના, કે દુની જિમી આસમાન ।

સો આવત દાયમ દીદરા કો, એસા ખાવંદ નૂર મકાન ॥ ૬૯ ॥

જે અક્ષરબ્રહ્મના એક પળમાત્રમાં આવાં નશ્વર જગત કરોડો વાર બનીને મટી જાય છે, આવા અક્ષરબ્રહ્મ પોતાના ધણીના દર્શન કરવા માટે અક્ષરધામથી હંમેશાં આવે છે.

તિન યાઘ્યા દીદાર રૂહન કા, જો રૂહેં બીચ બડી દરગાહ ।

એ મરાતબા મોમિનોં, જિન વાસ્તે હુકમ હુઆ ॥ ૭૦ ॥

આવા સમર્થ અક્ષરબ્રહ્મે પણ પરમધામ રંગમહેલમાં રહેવાવાળા બ્રહ્માત્માઓનાં દર્શનની અભિલાષા કરી છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓનું જ મહત્ત્વ છે કે તેમના માટે સ્વયં શ્રીરાજજીએ પોતાના આદેશ દ્વારા આ નશ્વર ખેલની રચના કરાવી છે.

દેખ દેખ મેં દેખિયા, એ સબ કરત હક હુકમ ।

ના તો અરસ દિલ એતા મતા લેયકે, છિન રહેં ન બિના કદમ ॥ ૭૧ ॥

મેં વારંવાર આ જ જોયું કે સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો આદેશ કાર્ય કરી રહ્યો છે. નહિ તો આટલી અપાર સંપત્તિને હૃદયમાં ધારણ કર્યા પછી ધામહૃદયના બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણો વગર ક્ષણમાત્ર પણ રહી શકતા નથી.

હકેં અરસ લિખ્યા મેરે દિલ કો, ક્યોં રહે રૂહ સુન સુકન ।

એક દમ ના રહેં બિના કદમ, પર રૂહોં ઠૌર બૈઠા હક ઈજન ॥ ૭૨ ॥

શ્રીરાજજીએ મારા હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. આ વચનોને સાંભળી મારો આત્મા તેમનાં ચરણો વગર એકક્ષણ પણ કેવી રીતે રહી શકે ? પરન્તુ આત્માના સ્થાન પર શ્રીરાજજીનો આદેશ કાર્ય કરી રહ્યો છે.

હુકમ કહે સો હુકમેં, અરસ બાની બોલે હુકમ ।

રૂહોં દિલ હુકમ ક્યોં રહે સકે, એ તો બૈઠી તલેં કદમ ॥ ૭૩ ॥

હવે તો શ્રીરાજજીનો આદેશ જ બ્રહ્માત્માઓનાં નામ ધારણ કરવાવાળા આદેશને પરમધામની વાતો કહી રહ્યો છે. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનો આદેશ કેવી રીતે રહી શકે છે ? બ્રહ્માત્માઓ તો સ્વયં શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેઠા છે.

ખેલ તન મેં હુકમ રહે ના સકે, હુજત લિએ રૂહન ।

હુકમ હમારે ખસમ કા, ક્યોં દેવે દાગ મોમન ॥ ૭૪ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ આ નશ્વર શરીરમાં પણ બ્રહ્મ આત્માઓનો અધિકાર લઈને રહી શકે નહીં. કેમકે પોતાના પ્રિયતમ ધણીનો આ આદેશ, બ્રહ્માત્માઓને કેવી રીતે લાંછન (દોષ) લગાડી શકે ?

પર હક અરસ લજત તો પાઈએ, બૈઠે માંગ્યા ખેલ મેં જે ।

સો હુકમેં માંગ્યા દે હુકમ, હકેં કરી વાસ્તે હાંસી કે ॥ ૭૫ ॥

પરન્તુ પરમધામનું સુખ ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે જ્યારે આપણે આ ખેલમાં પણ તેમની ઈચ્છા કરીએ. હવે શ્રી રાજજીનો આદેશ જ આપણા હૃદયમાં બેસી આ માંગી રહ્યો છે અને શ્રીરાજજી જ આપણા ઉપહાસ (હાંસી) માટે પોતાના આદેશ દ્વારા આપણી મનોકામનાઓ પૂર્ણ કરી રહ્યા

છે.

એ બાતેં હોસી સબ અરસ મેં, હંસ હંસ પડસી સબ ।

એ હુકમેં કરી કે હિકમતેં, સબ વાસ્તે હમારે રબ ॥ ૭૬ ॥

જ્યારે આ રીતની બધી વાતો પરમધામમાં થશે ત્યારે આપણે બધા બ્રહ્મ આત્માઓ હસી હસીને બેવડ વળી જઈશું. શ્રીરાજજીના આદેશે આપણા બ્રહ્માત્માઓ માટે આ રીતે અનેક યુક્તિઓ કરી છે.

હુક મુખ હુકમેં દેખહીં, હુકમ દેખાવે ખેલ ।

હુકમ દેવે સુખ લુદનીં, હુકમ કરાવે ઈસક કેલ ॥ ૭૭ ॥

આપણે શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ આ નશ્વર ખેલમાં તેમના મુખારવિંદનું દર્શન કરી શકીશું કેમકે તેઓનો આદેશ જ આ ખેલ દેખાડી રહ્યો છે. હવે આ જ આદેશ આપણને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપી પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરાવે છે અને આ જ આપણી ઈચ્છાઓને અનુરૂપ શ્રીરાજજીની પ્રેમ સુધાનું પાન કરાવે છે.

હુકમેં જોસ ગલવા કરે, હુકમેં જોર બઢે ઈસક ।

હુકમેં ઈલમ રખે સુખ કો, હુકમ પ્યાલે પિલાવે માફક ॥ ૭૮ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આપણામાં જોશ ચડે છે અને આ આદેશ દ્વારા આપણા પ્રેમની શક્તિ વધે છે. આ આદેશે આપણને સુખ આપવા માટે તારતમ જ્ઞાન આપ્યું છે. હવે આ જ આદેશ આપણને આપણી ભાવનાઓને અનુરૂપ પ્રેમનો પ્યાલો પીવડાવી રહ્યો છે.

હુકમ બેહોસ ના કરે, હુકમ જરા જરા દે લજત ।

હુકમ પનાહ કરે સબ રૂહન, હુકમેં જાની જાત નિસબત ॥ ૭૯ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ આપણને મૂર્ચ્છિત (બેહોશ) થવા દેતો નથી પરંતુ ધીમે ધીમે આનંદનો અનુભવ કરાવે છે. આ જ આદેશ આત્માઓની રક્ષા કરે છે. એના દ્વારા જ શ્રીરાજજીની સાથેના સંબંધની પિછાણ થાય છે.

પ્યાલા હુકમ પિલાવહીં, કરે હુકમ રખોપા તાએ ।

ના તો ઈન પ્યાલે કી બોએસે, તબહી અરવા ઉડ જાએ ॥ ૮૦ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ જ બ્રહ્માત્માઓને પ્રેમના પ્યાલા પીવડાવે છે અને તેઓને સ્થિર રાખી તેમની રક્ષા પણ કરે છે. નહિ તો આ પ્યાલાઓની સુગંધી માત્રથી આત્મા નશ્વર શરીરને છોડી શકે છે.

એ પ્યાલા કબૂં કિન ના પિયા, હમ રૂહેં આઈયાં તીન બેર ।

એ પ્યાલે પેહેલે તો પિએ, જો હમ થે બીય અંધેર ॥ ૮૧ ॥

આજ સુધી આ પ્રેમના પ્યાલાનું કોઈએ પણ પાન કર્યું નથી. આપણે બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતના ખેલમાં ત્રણવાર અવતરિત થયા છીએ. એનાથી પૂર્વે આપણે પણ વ્રજ તથા રાસમાં પ્રેમના પ્યાલાનું જ્યારે પાન કર્યું ત્યારે આપણને પરમધામની જાણકારી જ ન હતી.

એ પ્યાલે પિએ જાય ક્યોં જાગતે, તન તબહીં જાએ ચિરાએ ।

બોએ ભી ના સેહે સકે, તો પ્યાલા ક્યોં પિયા જાએ ॥ ૮૨ ॥

હવે જાગૃત અવસ્થામાં પ્રેમના આ પ્યાલાનું પાન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? આ શરીર તત્કાળ છૂટી જવા ઈચ્છે છે. હવે તો પ્રેમની સુંગધ પણ સહન થઈ શકતી નથી તો તેનો પ્યાલો કેવી રીતે પી શકાશે ?

હુકમ જો પ્યાલા દેવહીં, સો સંજમેં સંજમેં પિલાએ ।

પૂરી મસ્તી ન હુકમ દેવહીં, જાને જિન કાંચ સીસા ફૂટ જાએ ॥ ૮૩ ॥

હવે તો શ્રીરાજજીનો આદેશ જ પ્યાલાઓ ભરીભરીને સંયમપૂર્વક પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે. આ આદેશ આત્માઓને પૂરી મસ્તી પણ આપતો નથી. કેમકે આ જાણે છે કે કાયના વાસણની જેમ તેમનું શરીર તૂટી ન જાય.

ના તો એ પ્યાલા પીય કે, એ કયા વજૂદ ન રખ્યા કિન ।

પર હુકમ રાખત જોરાવરી, પ્યાલા પિલાવે રખે જતન ॥ ૮૪ ॥

નહિ તો પ્રેમનો પ્યાલો પીને આ નશ્વર શરીરને કોઈ પણ ધારણ કરી શકતું નથી. પરન્તુ શ્રીરાજજીનો આદેશ જ આને પ્રયત્નપૂર્વક જાળવી રાખી પ્રેમનો પ્યાલો પીવડાવતો રહે છે.

હુકમ મેહેર બારીકિયાં, એ મેં કહું વિધ કિન ।

નજર હમારી એક વિધ કી, સબ વિધ સુધ ના રૂહન ॥ ૮૫ ॥

આ રીતે હું શ્રીરાજજીના આદેશ તથા તેમની કૃપાનાં સૂક્ષ્મ-રહસ્યોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? કેમકે આપણી દૃષ્ટિ શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં જ ટકેલી રહે છે. એટલા માટે આપણે બ્રહ્માત્માઓને બધી રીતનું ભાન રહેતું નથી.

હુકમ દેવે લજત, પ્યાલા જેતા પિયા જાએ ।

હર રૂહોં જતન કરે કે વિધ, જાને જિન પ્યાલા દેવે ગિરાએ ॥ ૮૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓથી પ્રેમ સુધાનું જેટલું પાન કરવામાં આવે એટલું જ સુખ તેમને શ્રીરાજજીનો આદેશ આપે છે. આ આદેશ બધા બ્રહ્માત્માઓનું યત્નપૂર્વક જતન કરે છે, જેથી પ્રેમ સુધાના પાત્રને તેઓ હાથમાંથી પાડે નહીં.

જિન જેતા હજમ હોવહીં, જ્યોં હોએ નહીં બેહોસ ।

તબહીં ફૂટે કૂપા કાંચ કા, પાવ પ્યાલે કે જોસ ॥ ૮૭ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓને જેટલો પ્રેમ સુપાય્ય થઈ શકે છે, આ આદેશ એટલું જ પાન કરાવે છે. જેથી બ્રહ્માત્માઓ મૂર્ચ્છિત ન થઈ જાય. નહિ તો પ્રેમપાત્રના ચોથા ભાગ જેટલા અનુપાનથી જ કાયના વાસણની જેમ આ નશ્વર શરીર તાત્કાળ છૂટી શકે છે.

સહી જાએ ન બોએ જિનકી, સો ક્યોં સકિએ મુખ લગાએ ।

સો પૈદરપૈ ક્યોં પી સકે, પર હુકમ કરત પનાએ ॥ ૮૮ ॥

જેનાથી પ્રેમની સુંગધ પણ સહન થઈ શકતી નથી, તો તેનાથી પૂરેપૂરા ભરેલા પાત્રને મુખે કેવી રીતે લગાડી શકે ? બ્રહ્માત્માઓ આવા પ્રેમનું નિરંતર પાન કેવી રીતે કરી શકે ? પરન્તુ

શ્રીરાજજીનો આદેશ જ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના ચરણોમાં રાખીને આ બધું કરાવે છે.

એ અંગ લગે પ્યાલા જિનકે, સબ ખલડી જાએ ઉતર ।

ના તો એ પ્યાલા હજમ ક્યો હોવહીં, પર હક રાખત પનાહ નજર ॥ ૮૯ ॥

આ પ્રેમનું પાત્ર બ્રહ્માત્માઓના અંગોને પણ સ્પર્શ કરી જાય તો પણ તેમના શરીરમાંથી તાત્કાળ ચામડી ઊતરી શકે છે. એટલા માટે પ્રેમ સુધાનો આ પ્યાલો બ્રહ્માત્માઓને કેવી રીતે પચી શકે ? પરન્તુ શ્રીરાજજી એમને પોતાની કૃપા દષ્ટિના શરણમાં રાખે છે.

એ પ્યાલા કોઈ ન પી સકે, જુબાં લગતે મુરદા હોએ ।

પર હક રાખત હેં જીવ કો, ના તો યાકી ખેંચ કાઢે ખુસબોએ ॥ ૯૦ ॥

શ્રીરાજજીની આ પ્રેમ સુધાનું પાન કોઈ પણ કરી શકતા નથી. જીભથી માત્ર સ્પર્શ કરવાથી આ શરીર નિષ્પ્રાણ થઈ જાય છે. પરન્તુ શ્રીરાજજી જ પોતાના આદેશ દ્વારા આ જીવને શરીરમાં જીવતો રાખે છે નહિ તો પ્રેમની સુગંધ માત્ર પ્રાણને ખેંચી કાઢે છે.

પ્યાલે પર પ્યાલે પિલાવહીં, તાકી નિસ દિન રહે ખુમાર ।

દેવે તવાફ નિસ દિન, હુકમ મેહેર કો નહીં સુમાર ॥ ૯૧ ॥

શ્રીરાજજી જ બ્રહ્માત્માઓને પ્યાલા ભરીભરી પ્રેમ સુધાનું પાન કરાવે છે જેથી તેમનામાં અહર્નિશ પ્રેમની મસ્તી બની રહે અને તેઓ રાત-દિવસ પ્રદક્ષિણા કરતાં રહે. આ રીતે શ્રીરાજજીના આદેશ તથા કૃપાનો કોઈ પાર નથી.

બડા અચરજ ઈન હુકમ કા, મુરદે રાખત જિવાએ ।

મૌત સરખત નિસ દિન પીવહીં, સો મુરદે રખે ક્યો જાએ ॥ ૯૨ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ અત્યંત આશ્ચર્યજનક છે. કેમકે આ નિષ્પ્રાણ શરીરને પણ જીવતાં રાખી શકે છે. જે બ્રહ્માત્માઓ મૃત્યુને પણ પીણું સમજીને રાતદિવસ તેનું પાન કરે છે તેમના નિષ્પ્રાણ શરીરને કેવી રીતે જીવતું રાખી શકાય ?

હુકમ મુરદોં બોલાવત, ઔર એસી દેત અકલ ।

કરત નજીકી હક કે, મુરદે કહાવેં અરસ દિલ ॥ ૯૩ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા બ્રહ્માત્માઓના નિષ્પ્રાણ શરીર પણ ચૈતન્યમયી ભાષા બોલે છે. શ્રીરાજજીના આદેશે જ તેમનામાં આ રીતની બુદ્ધિ આપી છે. તેઓ શ્રીરાજજીની નજીક હોવાનો અનુભવ કરે છે. એટલા માટે આવા ચેતન વગરના શરીરના હૃદયને પણ પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે.

હુકમ લાખ વિધોં જતન કરે, હર રૂહોં ઊપર સબન ।

હુકમ જતન તો જાનિએ, જો યાદ આવે અરસ વતન ॥ ૯૪ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ લાખો પ્રકારે પ્રત્યેક બ્રહ્માત્માઓની રક્ષા કરે છે. બ્રહ્માત્માઓ તેમના પ્રયત્નોને ત્યારે જાણી શકે છે જ્યારે તેઓને અખંડ પરમધામનું સ્મરણ થઈ જાય છે.

જો પેહેલે આપ મુરદે હુએ, તો દુનિયાં કરી મુરદાર ।

હક તરફ હુએ જીવતે, ઉડ પોહોંચે નૂર કે પાર ॥ ૮૫ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓએ સર્વપ્રથમ મૃત્યુને પસંદ કરી લીધું છે અર્થાત્ સ્વપ્નવત્ જગતની બધી ઈચ્છાઓને છોડી દીધી છે તેમણે જ આ નશ્વર જગતને મૃતતુલ્ય સમજ્યું છે. એવા બ્રહ્માત્માઓ જ જીવિત થઈ શ્રીરાજજીની સમ્મુખ થયા છે અને તેમની સુરતા ઊડીને અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત ધામ સુધી પહોંચી છે.

દુનિયાં ઈસક ન ઈમાન, ક્યોં ઉડા જાએ બિના પર ।

તો દુની કહી જિમી નાસૂતી, રૂહેં આસમાની જાનવર ॥ ૮૬ ॥

આ નશ્વર જગતના જીવોની પાસે પ્રેમ અને શ્રદ્ધા રૂપી પાંખ નથી. તેથી પાંખો વગર કેવી રીતે ઊડી શકાય ? એટલા માટે આ જીવોને નશ્વર જગતના કહેવામાં આવ્યા છે, જ્યારે બ્રહ્માત્માઓને પરમધામ સુધી ઊડવાવાળા પક્ષીઓની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે.

એ દુનિયાં જો ખેલ કી, છોડ સુરૈયા આગે ના ચલત ।

સો કાયમ ફના ક્યા જાનહીં, જાકી પૈદાસ કહી જુલમત ॥ ૮૭ ॥

નશ્વર જગતના જીવો જ્યોતિ સ્વરૂપને છોડીને તેમની આગળ જઈ શકતા નથી. એટલા માટે તેઓ અખંડ તથા નશ્વરતાના રહસ્યને કેવી રીતે સમજી શકે ? કેમકે તેમની ઉત્પત્તિ જ નિરાકારથી થઈ છે.

મહામત કહેં એ મોમિનોં, બકા હાસિલ અરસ રૂહન ।

કહ્યા દિલ જિનોં કા અરસ બકા, એ મોમિન અસલ અરસ મેં તન ॥ ૮૮ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! પરમધામના આત્માઓને જ દિવ્ય પરમધામ પ્રાપ્ત છે. એટલા માટે એમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે, કેમકે એમના મૂળ શરીર (પર-આત્મા) પરમધામમાં જ છે.

પ્રકરણ ૨૪ ચોપાઈ ૧૮૫૦

મોમિનોંકી સરિયત હકીકત મારફત ઈસક રબદકા પ્રકરણ

ઈસક રબદ ખિલવત મેં, હુઆ હક હાદી રૂહોં સોં ।

સબોં જ્યાદા ઈસક કહ્યા અપના, તો તિલસમ દેખાયા રૂહોં કોં ॥ ૧ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓની વચ્ચે પરસ્પર પ્રેમનો સંવાદ થયો. તે સમયે બધાએ પોતપોતાના પ્રેમને અધિક કહ્યો એટલા માટે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને આ માયામય જગતનો ખેલ બતાવ્યો છે.

તિન ફરેબ મેં રલ ગૈયાં, જિત પાઈએ ના ઈસક હક ।

કહે હક તોહે તબ પાઓગે, જબ લ્યોગે મેરા ઈસક ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓ આ નશ્વર જગતમાં આવીને આ રીતે ગરકાવ થયા છે અને અહીં તો શ્રીરાજજીનો શાશ્વત પ્રેમ બિલકુલ પ્રાપ્ત થતો નથી. શ્રીરાજજીએ સાવધાન કરતાં બ્રહ્માત્માઓને એ કહ્યું હતું કે તમે બધા મને ત્યારે પ્રાપ્ત કરી શકશો જ્યારે હૃદયમાં મારો પ્રેમ ધારણ કરશો.

યોં હકેં છિપાઈયાં ખેલ મેં, દે ઈલમ કરી ખબરદાર ।

રબદ ક્રિયા યાહી વાસ્તે, લ્યાઓ પ્યાર કરો દીદાર ॥ ૩ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ જ બ્રહ્માત્માઓને નશ્વર ખેલમાં મોકલી તેમાં ભૂલવી દીધા અને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપીને તેમને સાવચેત પણ કર્યાં. જેના માટે આપણે બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજી સાથે સંવાદ કર્યો હતો હવે તેમના પ્રેમને પ્રાપ્ત કરો અને તેમનાં દર્શન કરો.

મોમિન હકકો જાનત, નજીક બૈઠે હેં ઈત ।

હક કદમ હમારે હાથ મેં, પર હમ નજરોં ના દેખત ॥ ૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ હંમેશાં એટલું જાણે છે કે શ્રીરાજજી આપણી નજીકમાં જ બિરાજમાન છે. આપણા હાથ દ્વારા તેમનાં ચરણકમળ ગ્રહણ કરેલાં છે. તો પણ આપણે આપણી દૃષ્ટિથી તેમનાં દર્શન કરી શકતાં નથી.

એ તેહેકીક ક્રિયા હક ઈલમેં, ઈનમેં જરા ન સક ।

યોં નજીક જાન પેહેયાન કે, હમ બોલત ના સાથ હક ॥ ૫ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન વડે આ નિશ્ચય થઈ ગયો છે અને એમાં કોઈપણ પ્રકારનો સંદેહ નથી. કે આપણે તેમની નજીક જ બેઠા છીએ. તેમની નિકટતાને ઓળખતા હોવા છતાં આપણો પર-આત્મા શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાલાપ કરી શકતો નથી.

એ ફરામોસી ફરેબી, હમ જાન કે ભૂલત ।

હક છિપે હમસોં હાંસીય કો, હાએ હાએ એ ભૂલ દિલ મેં ભી ન આવત ॥ ૬ ॥

આ ભ્રમનું આવરણ મિથ્યા છે એવું જાણતા હોવા છતાં પણ આપણે માયામાં ભૂલેલા છીએ. શ્રીરાજજી આપણા ઉપહાસ (મશ્કરી) માટે જ આપણા થી છુપાઈને બેઠા છે. હાય ! હજુ સુધી આપણને આપણી ભૂલનું ભાન થયું નથી.

બૈઠે માસૂક જાહેર, પર દિલ ના લગે ઈત ।

માસૂક મુખ દેખન કો, હાએ હાએ નૈના ભી ના તરસત ॥ ૭ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજી મૂલમિલાવામાં આપણી સન્મુખ બિરાજમાન છે. પરન્તુ આપણું હૃદય તેમના ચરણોની તરફ ખેંચાયેલું નથી. હાય ! આપણા પ્રિયતમના મુખારવિંદના દર્શન માટે આપણાં નેત્રો પણ તરસતાં નથી.

સુનને કાન ના દૌડત, માસૂક મુખ કી બાત ।

ઈસક ન જાનોં કહાં ગયા, જો થા માસૂક સોં દિન રાત ॥ ૮ ॥

આ ઘણી મોટી વિમાસણ છે કે આપણા પ્રિયતમ ઘણીના મુખારવિંદની મધુરવાણી સાંભળવા માટે આપણા કાન દોડી જતાં નથી. ન જાણે તે પ્રેમ હવે ક્યાં ચાલ્યો ગયો છે, જેમાં આપણે રાત દિવસ આપણા પ્રિયતમ ઘણીની સાથે મગ્ન રહેતા હતા.

રૂહ અંગ ના દૌડે મિલન કો, એસા અરસ ખાવંદ માસૂક ।

મેહેબૂબ જુદાગી જાન કે, અંગ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૯ ॥

હવે એવી સ્થિતિ થઈ ગઈ છે કે આપણા પ્રિયતમ ઘણી સાથે મળવા માટે અમારા આત્માના

બધા અંગો પણ ઉત્કંઠિત થતાં નથી. આપણા પ્રિયતમ ધણીના વિયોગને જાણવા છતાં પણ અમારા નશ્વર શરીરનાં આ બધાં અંગો ટુકડે-ટુકડા થતાં નથી.

જો યાદ આવે એ કદમ કી, તો તબહીં જાવે ઉડ દેહ ।

કોઈબંધ પડ્યા ફરેબ કા, આવે જરા ન યાદ સનેહ ॥ ૧૦ ॥

જો શ્રીરાજજીનાં ચરણકમલોનું સ્મરણ થઈ જાય તો તે જ ક્ષણે આ શરીર નિષ્પ્રાણ થઈ જવું જોઈએ. પરન્તુ માયાનું કોઈ એવું મિથ્યા બંધન આવી ગયું છે જેના કારણે શ્રીરાજજીના શાશ્વત પ્રેમનું સ્મરણ પણ થતું નથી.

ઈસક હમારા કહાં ગયા, જો દિલ બીચ થા અસલ ।

તિન દિલેં સહૂર ક્યોં છોડિયા, જો બિરહા ન સેહેતા એક પલ ॥ ૧૧ ॥

આપણો તે પ્રેમ ક્યાં ચાલ્યો ગયો જે મૂલ રૂપે આપણા હૃદયમાં જ રહેતો હતો. જે હૃદય પળમાત્ર માટે પણ શ્રીરાજજીનો વિયોગ સહન કરી શકતું ન હતું તેણે શ્રીરાજજી પ્રત્યે વિચાર કરવાનું પણ કેમ છોડી દીધું ?

જો દિલ સે એ સહૂર કરેં, તો ક્યોં રહેં મિલે બિગર ।

અરસ બેસકી સુન કે, અજૂં ક્યોં રહેં નીંદ પકર ॥ ૧૨ ॥

જો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરીએ તો શ્રીરાજજી સાથે મળ્યા વિના કેવી રીતે રહી શકાય ? પરમધામના સંદેહ નિવારક તારતમ જ્ઞાનને સાંભળ્યા પછી પણ હજુ સુધી આ આત્મા નિદ્રાને પકડી કેમ અચેતન થઈ રહ્યો છે.

બાતેં સબે સુપન કી, કરેં જાગે પીછે સબ કોએ ।

પર જાગે કી બાતેં સબે, સુપને મેં કબૂં ન હોએ ॥ ૧૩ ॥

જાગૃત થયા પછી બધા લોકો સ્વપ્નની વાતો કર્યા કરે છે. પરન્તુ જાગૃત અવસ્થાની બધી વાતો સ્વપ્નમાં ક્યારેય થતી નથી.

સો જરે જરે જાગૃત કી, સબ બાતેં હોત બેસક ।

નીંદ રેહેત અચરજ સોં, આએ દિલ મેં અરસ મુતલક ॥ ૧૪ ॥

પરન્તુ હવે તો નિશ્ચય જ જાગૃત અવસ્થાની એક-એક વાત સ્વપ્નમાં થઈ રહી છે. પરન્તુ આ મોટી વિમાસણ છે કે જ્યારે સ્વયં શ્રીરાજજી આપણા હૃદયમાં આવીને બિરાજમાન થઈ ગયા છે ત્યારે પણ આ અજ્ઞાનતા કેવી રીતે રહી શકે ?

સો કરાઈ માસૂકેં હમપેં, સબ અરસ બાતેં સુપને ।

સબ ગુજરી જો હક હાદી રૂહોં, સો સબ કરત હમ આપ મેં ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજીએ જ આપણી પાસેથી પરમધામની સઘળી વાતો સ્વપ્નવત્ જગતમાં વ્યક્ત કરાવી છે. જેથી આપણે નશ્વર જગતમાં બેસી શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓની વચ્ચે થયેલ વાર્તાલાપની ચર્ચા પરસ્પર કરી રહ્યા છીએ.

હુઆ જાતી સુમરન જિનકો, અરસ અજીમ જૈસા સુખ ।

નિસબત બકા નૂરજમાલ, અજૂં ક્યોં પકડ રહેં દેહ દુખ ॥ ૧૬ ॥

જે બ્રહ્મ આત્માઓને પોતાનું જાતિ સ્મરણ થઈ ગયું છે અને પરમધામનાં અખંડ સુખોનો અનુભવ થઈ ગયો છે એવી શ્રીરાજજીની અંગનાઓ હજુ સુધી નશ્વર દેહનાં દુઃખોની તરફ કેમ વળગેલી છે ?

જ્યોં જાહેર ખડે દેખિએ, ત્યોં દેખિએ ઈન ઈલમ ।

યોં લાડ લજત સુખ દેવહીં, બૈઠાએ અપને તલેં કદમ ॥ ૧૭ ॥

જે રીતે જાગૃત અવસ્થામાં પરમધામના સઘળાં દશ્યોનું દર્શન કરતાં હતાં, તે દશ્યોને હવે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જોવાનો પ્રયત્ન કરો. આ રીતે શ્રીરાજજી પોતાના ચરણોમાં બેસાડી બ્રહ્માત્માઓને પોતાનો પ્રેમ અને લાડ લડાવી પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ કરાવી રહ્યા છે.

સુપન ત્યોં કા ત્યોં ખડા, લિએ નીંદ વજૂદ ।

અરસ મતા સબ દેખ્યા બકા, દેહ ગૂઠી ઈન નાબૂદ ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આપણાં સ્વપ્નોને પણ ચાલુ રાખ્યાં છે. જેથી આપણી સુરતાએ સ્વપ્નનું શરીર ધારણ કર્યું છે. તેમણે આ નશ્વર દેહ દ્વારા અખંડ પરમધામની સઘળી સંપત્તિઓનું દર્શન કર્યું છે.

જબ સુપન સે જાગિએ, તબ નીંદ સબે ઉડ જાત ।

સો જાગે મેં સક ના રહી, કરેં માહોં માહેં સુપન બાત ॥ ૧૯ ॥

જ્યારે આપણે સ્વપ્નમાંથી જાગૃત થઈ જઈશું ત્યારે આપણી અજ્ઞાનરૂપી ઊંઘ પણ ઊડી જશે. હવે આપણા પર-આત્માને જાગૃત થવામાં પણ કોઈ સંદેહ નથી. તેઓ જાગૃત થઈ પરસ્પર સ્વપ્નની વાતો કરવા લાગશે.

એસા કિયા હકેં સુપન મેં, જાનોં જાગે મેં સક નાહેં ।

એસી હુઈ દિલ રોસની, ફેર બોલત સુપને માહેં ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીએ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા હૃદયને આ રીતે અજવાળી દીધું કે હવે જાગૃત થવામાં જરા માત્ર પણ કોઈ સંદેહ નથી. હવે આપણું હૃદય આ રીતે ઉજ્જવળ થયું કે આપણે આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં પણ પરમધામની વાતો કરીએ છીએ.

જાનોં સુપને નીંદ ઉડ ગઈ, મુરદે હુએ વજૂદ ।

હકેં હક અરસ દેખાઈયા, સુપન હુઆ નાબૂદ ॥ ૨૧ ॥

જાણે હવે સ્વપ્નની નીંદર પૂરી થઈ ગઈ અને આપણાં નશ્વર શરીર પણ નિષ્પ્રાણ થઈ ગયાં. સ્વયં શ્રીરાજજીએ અખંડ પરમધામનાં દર્શન કરાવ્યાં જેથી આપણું સ્વપ્ન અસ્તિત્વ વગરનું થઈ ગયું.

ફેર સુપન તરફ જો દેખિએ, તો મુરદે ખડે બોલત ।

બાતેં કરેં અકલ મેં, એસા હુકમેં દેખાયા ખેલ ઈત ॥ ૨૨ ॥

જ્યારે ફરીથી સ્વપ્ન તરફ દૃષ્ટિ કરીએ છીએ તો એવું લાગે છે કે આ નિષ્પ્રાણ શરીર ઊભું થઈ બુદ્ધિપૂર્વક વાર્તાલાપ કરી રહ્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા આપણે અહીં એવો કૌતુકપૂર્ણ ખેલ જોયો છે.

કબૂં કોઈ ન બોલિયા, બકા બાતેં હક મારફત ।

દે મુરદોં કો ઈલમ અપના, સો બાતેં હુકમ બોલાવત ॥ ૨૩ ॥

નશ્વર જગતમાં આજ સુધી કોઈપણ દિવ્ય પરમધામની વાતો સ્પષ્ટ રૂપે કરી શક્યું નથી. એવામાં શ્રીરાજજીનો આદેશ આ નિષ્પ્રાણ શરીરને પણ અખંડ જ્ઞાન આપી એમની સાથે પરમધામની વાતો કરાવે છે.

હુએ વજૂદ નીંદ કે અરસ મેં, સો નીંદ દઈ ઉડાએ ।

દે જાગૃત બાતેં દિલ મેં, દિલ અરસે ક્રિયા બનાએ ॥ ૨૪ ॥

પર-આત્માઓએ પરમધામમાં રહેતા હોવા છતાં પોતાની સુરતા દ્વારા સ્વપ્નનું શરીર ધારણ કર્યું છે. હવે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા અજ્ઞાન રૂપી નીંદર ઉડાડી દીધી છે. શ્રીરાજજીએ આ રીતે હૃદયમાં જાગૃતિ આણી આપણા હૃદયને જ પરમધામ બનાવી દીધું.

અસલ મુરદા વજૂદ, ભી હક ઈલમેં દિયા માર ।

જગાએ દિએ બીય અરસ કે, બાતેં મુરદા કરે સમાર ॥ ૨૫ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા આપવામાં આવેલા તારતમજ્ઞાન વડે આપણને એ જાણ થઈ કે તેમના આદેશો આપણા પર-આત્માના હૃદય પર ભ્રમનું આવરણ નાંખીને તેને અચેતન બનાવ્યો અને તેની સુરતાને આ નશ્વર જગતમાં જાગૃત બુદ્ધિ આપી જાગૃત કરી દીધો અને સ્વપ્નવત્ શરીર દ્વારા પરમધામની ચર્ચા કરાવી.

યોં કે બાતેં હાંસીય કો, માસૂક કરત હમ પર ।

વાસ્તે રબદ ઈસક કે, એ હકે બનાઈ યોં કર ॥ ૨૬ ॥

આ રીતે આપણા બ્રહ્માત્માઓની હાંસી કરવા માટે શ્રીરાજજીએ આ રીતની અનેક સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરાવી. પ્રેમ સંવાદને કારણે જ તેઓએ આ રીતની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી છે.

અબ જો હિંમત હક દેવહીં, તો ઉઠ મિલિએ હક સોં ધાએ ।

સબ રૂહેં હક સૂહર કરેં, તો જામેં તબહીં દેવેં ઉડાએ ॥ ૨૭ ॥

હવે જો તેઓ હિંમત આપશે તો આપણે જાગૃત થઈ દોડતા તેમને મળીશું. જ્યારે બધા બ્રહ્માત્માઓ આ રીતનો વિચાર કરવા લાગશે તો તેજ ક્ષણે આ નશ્વર શરીર છૂટી જશે.

સહૂર બિના એ રેહેત હેં, તેહેકીક જાનિયો એહ ।

એ ભી હુકમ હક બોલાવત, હક સહૂરેં આવત સનેહ ॥ ૨૮ ॥

એ નિશ્ચિત સમજી લ્યો કે હૃદયપૂર્વક વિચાર ન કરવાથી જ શરીરનું અસ્તિત્વ ટકી રહે છે. આ બધું શ્રીરાજજીનો આદેશ જ કહેવડાવી રહ્યો છે. ખરેખર હૃદયપૂર્વક વિચાર કરવાથી જ પ્રેમનો આવિર્ભાવ થાય છે.

સનેહ આએ જૂઠ ના રહે, જો પકડ બેઠે હેં હમ ।

એ જૂઠ નજરોં તબ ક્યોં રહે, યાદ આએ સનેહ ખસમ ॥ ૨૯ ॥

હૃદયમાં પ્રેમનો આવિર્ભાવ થવાથી આ સ્વપ્નવત્ શરીર ટકી શકશે નહીં, જેને આપણે પોતાનું માની બેઠા છીએ. જ્યારે આપણા પ્રિયતમ ધણીના પ્રેમનું સ્મરણ થઈ જાય ત્યારે આત્માની દૃષ્ટિમાં નશ્વર શરીરનું અસ્તિત્વ કેવી રીતે ટકી રહે ?

હકેં ઈલમ ભેજયા યાહી વાસ્તે, દેને હક અરસ લજત ।

સો માંગી લજત સબ દેય કે, આખર ઉઠાવસી દે હિંમત ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાનું જ્ઞાન એટલા માટે આ જગતમાં મોકલ્યું કે તેઓ બ્રહ્માત્માઓને પરમધામના આનંદનો અનુભવ કરાવવા ઈચ્છે છે. આપણા બ્રહ્માત્માઓ વડે માંગવામાં આવેલો આ ખેલ જોવાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરી અંતે તેઓ આપણને શક્તિ આપી જાગૃત કરશે.

જો હક ન દેવેં હિંમત, તો પૂરા હોએ ન હાંસી સુખ ।

જો રૂહ ભાગ જાએ આખર લગ, હાંસી હોએ ન બિના સનમુખ ॥ ૩૧ ॥

જો શ્રીરાજજી અમોને સાહસ (શક્તિ) આપશે નહીં તો સંસારનાં સુખોની આપણી ઈચ્છાઓ પણ પૂરી થશે નહીં. જે આત્માઓ અંતિમ સમય સુધી શ્રીરાજજીથી વિમુખ થતાં રહેશે, તેમને પણ તેમની સામે તો આવવું જ પડશે કેમકે સન્મુખ થયા વિના તેની હાંસી થશે નહીં.

હક હિંમત દેસી તેહેકીક, હાંસી હોએ ના હિંમત બિન ।

એ ગુઝ બાતેં તબ જાનિએ, હક સહૂર આવે હાદી રૂહન ॥ ૩૨ ॥

તેથી શ્રીરાજજી નક્કી આપણને શક્તિ આપશે. કેમકે શક્તિ આપ્યા વિના આપણી હાંસી પણ સંભવિત નથી. આ ગૂઢ રહસ્યને ત્યારે સમજી શકાય જ્યારે શ્રી શ્યામાજીના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજી પ્રત્યે વિવેક જાગૃત થઈ જશે.

એ બારીક બાતેં મારફત કી, તિન બારીક કા બાતન ।

એ બાતેં હોએ હક હિંમતેં, હક સહૂર કરેં મોમિન ॥ ૩૩ ॥

આ પરમધામનું ગૂઢ રહસ્ય અત્યંત ગૂઢ છે. શ્રીરાજજી દ્વારા શક્તિ પ્રાપ્ત થયેથી જ એની ચર્ચા થઈ શકે છે. ત્યારે બ્રહ્માત્માઓ પરસ્પર શ્રીરાજજીની ચર્ચા કરી શકે છે.

હિંમત તો ભી હુકમ, રૂહ હુજત સો ભી હુકમ ।

તન હુકમ સો ભી હુકમ, સબ હુકમ તલેં કદમ ॥ ૩૪ ॥

ખરેખર આ શક્તિ પણ શ્રીરાજજીનો આદેશ જ આપી રહ્યો છે. બ્રહ્માત્મા હોવાનો અધિકાર પણ તેમનો આદેશ જ લઈ રહ્યો છે. શ્રીરાજજીના આદેશને કારણે જ સુરતાઓએ નશ્વર શરીરો ધારણ કર્યા છે. અને આ રીતે બધા પ્રકારના આદેશ શ્રીરાજજીના ચરણોને અધીન છે.

ઈલમ ઈસક સો ભી હુકમ, સહૂર સમઝ સો હુકમ ।

જોસ હોસ સો ભી હુકમ, આદ અંત હુકમ તલેં હમ ॥ ૩૫ ॥

બ્રહ્મજ્ઞાન તથા દિવ્ય પ્રેમ પણ શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીરાજજીની ચર્ચા, વિવેક તથા જ્ઞાન પણ તેમના આદેશથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. જોશ તથા ચેતના પણ આ આદેશને અધીન છે. આ રીતે આદિથી લઈ અંત સુધી બધું આદેશને જ અધીન છે.

બાતેં હકસોં અરસ મેં, જો કરતે થે પ્યાર ।

સો નિસબત કધુએ ના રહી, ના દિલ ચાહે દીદાર ॥ ૩૬ ॥

આપણે બ્રહ્મ-આત્માઓ પરમધામમાં શ્રીરાજજી સાથે પ્રેમપૂર્વક વાર્તાલાપ કરતા હતા. હવે તે

સંબંધ બિલકુલ રહ્યો નથી અને ન તો શ્રીરાજજીના દર્શનની ઈચ્છા હૃદયમાં રહી.

ના તો બેઠે હું ઠોર ઈતહીં, ઈતહીં ક્રિયા રબદ ।

પર એસા ફરેબ દેખાઈયા, જો પોહોંયે ના હમારા સબદ ॥ ૩૭ ॥

નહિ તો આપણે બધા મૂલમિલાવામાં જ બેઠા છીએ. અહીં જ પ્રેમ સંવાદ થયો છે. પરંતુ શ્રીરાજજીએ એવો મિથ્યા ખેલ દેખાડ્યો જેના કારણે હવે આપણો એક પણ શબ્દ ત્યાં સુધી પહોંચતો નથી.

ઈતથેં કોઈ ઉઠી નહીં, બેઠા મિલાવા મિલ ।

બેર સાઈત એક ના હુઈ, યોં ઈલમેં બેસક કિએ દિલ ॥ ૩૮ ॥

આપણે બ્રહ્માત્માઓ મૂલમિલાવામાં જ મળીને બેઠા છીએ. કોઈ પણ પોતાના સ્થાનેથી ઊઠ્યા નથી. પરમધામમાં આ ઘટનાનો સમય ક્ષણમાત્ર પણ વીત્યો નથી. આ રીતે શ્રીરાજજીએ આપેલ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આપણું હૃદય સંદેહ રહિત થઈ ગયું છે.

ઈસક મિલાવા ઔર હૈ, ઔર મિલાવા મારફત ।

ઈલમેં લઈ કે લજતેં, ઈસક ગરક વાહેદત ॥ ૩૯ ॥

પ્રેમપૂર્વક મળવાથી ઘણો જ આનંદ અનુભવાય છે અને પિછાણપૂર્વક મળવાથી જુદો જ આનંદ મળે છે. આ રીતે જ્ઞાન દ્વારા વિવિધ પ્રકારનાં સુખોનો અનુભવ થાય છે અને પ્રેમ દ્વારા એકાત્મભાવમાં મગ્ન થઈ જાય છે.

તાથેં બડી હકીકત મોમિનોં, બડી મારફત લજત ।

મોમિન લીજો અરસ દિલ મેં, એ નેક હુકમ કહાવત ॥ ૪૦ ॥

તેથી હે બ્રહ્માત્માઓ ! યથાર્થ જ્ઞાન અને પૂર્ણ પિછાણથી મળતું સુખ પોતપોતાના સ્થાનમાં મહત્ત્વપૂર્ણ છે. શ્રીરાજજીનો આદેશ જ સંક્ષેપમાં આ કહેવડાવી રહ્યો છે અને પોતાના ધામ હૃદયમાં ગ્રહણ કરજો.

જો કદી ઈસક આવે નહીં, તો મોમિન બેઠ રહેં ક્યોં કર ।

અરસ હકસોં બેસક હોએ કે, ક્યોં રહેં અરસ બિગર ॥ ૪૧ ॥

જો ક્યારેય પ્રેમનો આવિર્ભાવ જ થયો નથી તો બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે શાંતિથી બેસશે ? તારતમ જ્ઞાન દ્વારા શ્રીરાજજી તથા પરમધામ પ્રત્યે નિઃસંદેહ થઈ ગયા પછી બ્રહ્માત્માઓ પરમધામ વિના કેવી રીતે રહી શકે ?

ઈસક ક્યોં ના ઉપજે, પર રૂહોં કરના સોઈ ઉદમ ।

રાહ સોઈ લીજિએ, જો આગૂં હાદિએ ભરે કદમ ॥ ૪૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં કેમ પ્રેમભાવ જાગૃત થતો નથી ? એમના માટે તેમણે પૂરો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બધા બ્રહ્માત્માઓએ તે માર્ગનું અનુસરણ કરવું જોઈએ જે માર્ગ પર સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજે પ્રયાણ કર્યું છે.

એ તિલસમ ક્યોંએ ના છૂટહીં, જહાં સાફ ન હોવે દિલ ।

અરસ દિલ અપના કરકે, ચલિએ રસૂલ સામિલ ॥ ૪૩ ॥

જ્યાં સુધી હૃદય પવિત્ર થશે નહીં ત્યાં સુધી આ મિથ્યા જગતનો મોહ છૂટશે નહીં. તેથી પોતાના

હૃદયને પરમધામ બનાવી પોતાના પથદર્શક શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ.

પાક ન હોઈએ ઈન પાનિએ, ચાહિએ અરસ કા જલ ।

નહાઈએ હક કે જમાલ મેં, તબ હોઈએ નિરમલ ॥ ૪૪ ॥

આ ભવસાગરના જલથી પવિત્ર થવાશે નહીં. એના માટે તો પરમધામનું શાશ્વત પ્રેમરૂપી જલ જ જોઈએ. શ્રીરાજજીના અનુપમ સૌંદર્ય રૂપી સાગરમાં મગ્ન થવાથી હૃદય પવિત્ર થઈ શકે છે.

પાક હોના ઈન જિમિએ, ઔર ન કોઈ ઉપાએ ।

લીજે રાહ રસૂલ ઈસકે, તબ દેવેં રસૂલ પોહોંયાએ ॥ ૪૫ ॥

આ નશ્વર જગતમાં રહીને હૃદયને પવિત્ર બનાવવાનો બીજો કોઈ ઉપાય જ નથી. જ્યારે આપણે આપણા પથ-પ્રદર્શક સદ્ગુરુના માર્ગનું પ્રેમપૂર્વક અનુસરણ કરીશું ત્યારે સદ્ગુરુ જ છેવટના મુકામ સુધી પહોંચાડી દેશે.

અબ કહૂં સરિયત મોમિનોં, જિન લઈ હકીકત હક ।

હક કે દિલ કી મારફત, એ તિન મેં હુએ બેસક ॥ ૪૬ ॥

હવે હું તે બ્રહ્માત્માઓના કર્મની વાત કરું છું. જેઓએ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની વાસ્તવિકતા સ્વીકારી છે. પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના પ્રેમની પૂરી પિછાણ થયા બાદ જ તેઓ સંદેહ રહિત થયા છે.

મોમિન ઉજૂ જબ કરેં, પીઠ દેવેં દોઊ જહાન કોં ।

હૌજ જોએ જો અરસ મેં, રૂહેં ગુસલ કરેં ઈનમોં ॥ ૪૭ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ પ્રાર્થના પૂર્વે શારીરિક શુદ્ધિ (વજૂ) કરે છે ત્યારે તે હિન્દુ તથા મુસ્લિમના કર્મમાર્ગથી ઉપર પહોંચી પરમધામની યમુનાજી તથા હૌજ-કૌસર તળાવમાં ડૂબકી મારે છે.

દમ દિલ પાક તબ હોવહીં, જબ હક કી આવે ફિરાક ।

અરસ રૂહેં દિલ જુદા કરેં, ઔર સબ સે હોએ બેબાક ॥ ૪૮ ॥

જ્યારે તેમના હૃદયમાં પોતાના ધણીના વિયોગની આગ ધગધગવા લાગે છે ત્યારે તેમનું હૃદય નિર્મલ થાય છે. આ રીતે પરમધામના આત્માઓ લૌકિક કર્મ બંધનોથી પોતાના હૃદયને જુદું કરી લ્યે છે અને નિર્ભય થઈ લોક-વ્યવહારથી નિશ્ચિન્ત થઈ જાય છે.

ચૌદે તબકોં પીઠ દેવહીં, એ કલમા કહ્યા તિન ।

કલામ અલ્લા યોં કેહેવહીં, એ કેહેની હૈ મોમિન ॥ ૪૯ ॥

ચૌદલોકથી વિમુખ થઈ પરમાત્મા તરફ સન્મુખ થવું, તેમની પ્રાર્થના કરવી (કલમાનું ઉચ્ચારણ કરવું) એને કુરાનમાં બ્રહ્માત્માઓનું કથન (વચન) કહ્યું છે.

લા ફના સબ લા કરેં, ઔર ઈલા બકા ગ્રહેં હક ।

એ કલમા હકીકત મોમિનોં, ઔર હક મારફત બેસક ॥ ૫૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓ નશ્વર જગતનો ત્યાગ કરે છે અને અખંડ પરમધામને ગ્રહણ કરે છે. આ જ બ્રહ્માત્માઓનું યથાર્થ(સાચું) જ્ઞાન અને પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પૂરી પિછાણ છે.

નૂર કે પાર નૂર તજલ્લા, રસૂલ અલ્લા પોહોંયે ઈત ।

મોમિન ઉતરે નૂર બિલંદ સે, સો યાહી કલમેં પોહોંયે વાહેદત ॥ ૫૧ ॥

અક્ષરધામથી આગળ અક્ષરાતીત પરમધામ છે. રસૂલ મહંમદની સુરતા આ પરમધામમાં પહોંચી. બ્રહ્માત્માઓ પણ આ જ પરમધામથી (જગતમાં) અવતરિત થયા છે અને બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા જ તેઓ આ અદ્વૈત પરમધામમાં પહોંચશે.

જબ હક બિના કદૂ ના રખેં, તબ બૂઝ ભઈ કલમેં ।

જબ યોં કલમા જાનિયા, તબ બકા હોત તિનસેં ॥ ૫૨ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણી સિવાય બીજું કંઈ જ દેખતા નથી ત્યારે તેમને બ્રહ્મજ્ઞાનની જાણકારી થઈ એવું સમજવું જોઈએ. જ્યારે તેઓ આ રીતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યારે તેમને અખંડ સુખનો અનુભવ થશે.

એ મોમિનોં કી સરિયત, છોડેં ના હકકો દમ ।

અરસ વતન અપના જાનકે, છોડેં ના હક કદમ ॥ ૫૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓનો કર્મકાંડ આ જ છે કે તેઓ પળવાર માટે શ્રીરાજજીનાં ચરણોનો આશ્રય છોડતા નથી. તેઓ પરમધામને પોતાનું અખંડ ઘર સમજી શ્રીરાજજીનાં ચરણોને છોડતા જ નથી.

મહંમદ ઈસા ઈમામ, બૈત બકા નિસાન ।

સોઈ તીન સૂરત મહંમદ કી, દેખાવેં અરસ રેહેમાન ॥ ૫૪ ॥

કુરાનમાં સંકેત રૂપે મહંમદ, ઈસા, ઈમામ તથા પરમાત્માના ઘરનું વર્ણન કર્યું છે. તે ત્રણેય સ્વરૂપ શ્રીશ્યામાજીનાં છે અને તેઓ કૃપાળુ પરમાત્મા તથા પરમધામનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે.

દુની કિબલા કરે પહાડ કો, ઔર હક તરફોં મેં નાહું ।

અરસ બકા તરફ ન રાખત, એ દેખે ફના કે માહું ॥ ૫૫ ॥

નશ્વર જગતના જીવો બાહ્ય દૃષ્ટિએ પર્વતોને પૂજ્ય સ્થળ માને છે. પરમાત્માની તરફ તેમની દૃષ્ટિ જ હોતી નથી. પરમધામ તરફ તેમની દૃષ્ટિ ન હોવાથી તેઓ નશ્વર જગતના પર્વતોને પૂજ્ય માની તેમની તરફ ખેંચાયા કરે છે.

હકેં દેખાયા કિબલા, બીચ પાઈએ મોમિન કે દિલ ।

ઊપર તલેં ન દાંએ બાંએ, સૂરત હમેસા અસલ ॥ ૫૬ ॥

પરમાત્માએ તો પરમધામને જ પૂજ્ય સ્થળ બતાવ્યું છે. તે હવે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં છે. એના સિવાય ઉપર-નીચે, ડાબે-જમણે ક્યાંય પરમધામ દેખાતું નથી. તે તો હંમેશાં બ્રહ્માત્માઓના હૃદય મંદિરમાં જ છે.

મજાજી ઔર હકીકી, દિલ કહે ભાંત દોએ ।

એ બેવરા હકી સૂરત બિના, કર ન સકે દૂજા કોએ ॥ ૫૭ ॥

આ જગતમાં બે પ્રકારના હૃદયનું વર્ણન છે. તેમાંથી એક અસત્યપ્રિય (મજાજી) તથા બીજું સત્યપ્રિય (હકીકી) છે. આ બન્નેનું નિરૂપણ હકી સૂરત (મારા) વિના બીજા કોઈથી પણ થઈ શકતું નથી.

ઈતહીં રોજા ઈત બંદગી, ઈતહીં જગાત જારત ।

સાથ હકી સૂરત કે,મોમિનોં સબ ન્યામત ॥ ૫૮ ॥

આ હકી સૂરતની સાથે પોતાને પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપ પર સમર્પિત કરી દેવું એ જ બ્રહ્માત્માઓનાં વ્રત (રોજા) પૂજા-અર્ચના બંદગી, સમર્પણ (જકાત) તથા તીર્થ દર્શન (જિયારત) વગેરે માનવામાં આવ્યાં છે. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓની અમૂલ્ય નિધિ આ જ છે.

મોમિન હક બિના ન દેખે, એહી મોમિનોં તામ ।

બંદગી તવાફ સબ ઈતહીં, મોમિનોં ઈતહીં આરામ ॥ ૫૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિવાય બીજું કંઈ નહીં જોતા પોતાના પ્રિયતમનાં દર્શન જ તેમનો આહાર છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીની સેવા તથા પરિક્રમામાં જ બ્રહ્માત્માઓને શાંતિ (વિશ્રાંતિ)નો અનુભવ થાય છે.

ખાના પીના સબ ઈતહીં, ઈતહીં મિલાપ મજકૂર ।

ઈતહીં પૂરન દોસ્તી, ઈતહીં બરસત હક કા નૂર ॥ ૬૦ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન જ બ્રહ્માત્માઓ માટે ખાવું-પીવું, મિલન-મેળાપ, તથા ચર્ચા છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શનમાં જ તેમની પૂર્ણ મિત્રતા અનુભવાય છે. આ દર્શન દ્વારા જ તેમનામાં શ્રીરાજજીના દિવ્ય તેજની વર્ષા થાય છે.

સરૂપ ગ્રહિએ હક કા, અપની રૂહ કે અંદર ।

પૂરન સરૂપ દિલ આઈયા, તબ દોઊ ઉઠે બરાબર ॥ ૬૧ ॥

તેથી પોતાના હૃદયની અંદર શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને ધારણ કરવું જોઈએ. જ્યારે તેમનું પૂર્ણ સ્વરૂપ હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય ત્યારે આત્મા તથા પર-આત્મા બંને એક સાથે જાગૃત થઈ જશે.

એ સરિયત અપની મોમિનોં, ઔર હૈ હકીકત ।

ક્યોં ન બિયાર કે લેવહીં, હક હાદી બૈઠે તખત ॥ ૬૨ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ આપણા કર્મકાંડનું સોપાન છે. એની વાસ્તવિક મહત્તા બીજી પણ છે. તમે કેમ વિચાર કરતા નથી ? શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજી આપણા હૃદય મંદિરના સિંહાસન પર બિરાજમાન છે.

જો કદી દિલ મેં હક લિયા, કછૂ કિયા ના પ્રેમ મજકૂર ।

ક્યોં કહિએ તાલે મોમિન, જાકો લિખ્યા બિલંદી નૂર ॥ ૬૩ ॥

જેઓએ પોતાના હૃદયમાં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપને સ્થાપિત કરી તેમની સાથે પ્રેમાલાપ કર્યો નથી તે બ્રહ્માત્માઓના ભાગ્યમાં દિવ્ય પરમધામ લખેલું છે, એવું કેવી રીતે કહી શકાય ?

એ હકીકત મોમિનોં, ઔર લે ન સકે કોએ ।

બેસક હોએ બાતેં કરે, તો મજકૂર હજૂર હોએ ॥ ૬૪ ॥

આ વાસ્તવિક મહત્તા બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ ગ્રહણ કરી શકતું નથી. કેવળ બ્રહ્માત્માઓ જ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનું સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત કરી સંશય રહિત થઈને તેમની સાથે પ્રેમપૂર્વક વાર્તાલાપ કરી શકે છે.

જો તું લે હકીકત હક કી, તો મૌત કા પી સરબત ।

મુએ પીછે હો મુકાબિલ, તો કર મજફૂર ખિલવત ॥ ૬૫ ॥

જો તારે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માનું ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો તું સર્વપ્રથમ મૃત્યુનું શરબત પી લે. અર્થાત્ આ નશ્વર જગતના મિથ્યાભિમાનને મિટાવી દે. આ રીતે મિથ્યાભિમાનનો ત્યાગ કરી તેમની સન્મુખ થઈ જા અને તેમની સાથે એકાંત વાતચીતનો આનંદ પ્રાપ્ત કર.

જોલોં જાહેરી અંગ ના મરે, તોલોં જાગે ના રૂહ કે અંગ ।

એ મજફૂર રૂહ અંગ હોવહીં, અપને માસૂક સંગ ॥ ૬૬ ॥

જ્યાં સુધી દેહાભિમાન મટતું નથી ત્યાં સુધી આત્મા જાગૃત થતો નથી. ખરેખર આત્મા જ પોતાના પ્રિયતમ સાથે વાર્તાલાપ કરવામાં સક્ષમ હોય છે.

કૌલ ફેલ આએ હાલ આઈયા, તબ મૌત આઈ તોહે ।

તબ રૂહ કી નાસિકા કો, આવેગી ખુસબોએ ॥ ૬૭ ॥

જ્યારે તારાં વચન, કર્મ તથા મનની સ્થિતિ પોતાના પ્રિયતમ ધણી તરફ વળી જાય ત્યારે તારું દેહાભિમાન સમાપ્ત થાય. તે ઉપરાંત આત્માને પરમધામની સુગંધ મળે.

રૂહ નૈનોં દીદાર કર, રૂહ જુબાં હક સોં બોલ ।

રૂહ કાનોં હક બાતેં સુન, એહી પટ રૂહ કા ખોલ ॥ ૬૮ ॥

હવે આત્મ દૃષ્ટિથી શ્રીરાજજીનાં દર્શન કરો. આત્માની વાણીથી તેમની સાથે વાર્તાલાપ કરો અને આત્માના શ્રવણથી જ તેમની વાણીનું શ્રવણ કરો. આ રીતે હૃદયનાં આવરણને દૂર કરી શકાય છે.

એ સહૂર કરો તુમ મોમિનોં, જબ ફેલ સે આયા હાલ ।

તબ રૂહ ફરામોસી ના રહે, બોએ હાલ મેં નૂરજમાલ ॥ ૬૯ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આના પર વિચાર કરો. જ્યારે તમારું કથન કર્તવ્યમાં પરિણમશે ત્યારે આત્મામાં કોઈ પ્રકારનું આવરણ રહેશે નહીં. તેને શ્રીરાજજીનાં દર્શનની સુગંધ અવશ્ય આવવા લાગશે.

બેસક હોએ દીદાર કર, લે જવાબ હોએ બેસક ।

એહી મોમિનોં મારફત, ખિલવત કર સાથ હક ॥ ૭૦ ॥

આ રીતે સંદેહ રહિત થઈ શ્રીરાજજીનાં દર્શન કરો અને નિઃસંદેહ થઈ તેમના પ્રત્યુત્તરનું શ્રવણ કરો. આ જ બ્રહ્માત્માઓના પ્રેમની તથા પૂર્ણ પિછાણની પરાકાષ્ઠા છે કે તે પોતાના પ્રિયતમ ધણીની સાથે અંતરંગ વાર્તાલાપ કરે.

રૂહ હકસોં બાત બિયાર કર, દિલ પરદા દે ઉડાએ ।

રૂહ બાતેં વતન કી, કર માસૂક સોં મિલાએ ॥ ૭૧ ॥

બ્રહ્માત્મા પોતાના ધણીનાં વચનો પર વિચાર કરી હૃદયમાંથી ભ્રમરૂપી પડદાને હટાવી દે છે. પછી પોતાના પ્રિયતમ ધણી સાથે મળીને અખંડ પરમધામની ચર્ચા કરવા લાગે છે.

જો ગુઝ અપની રૂહ કા, સો ખોલ માસૂક આગૂં ।

યોં કર જનમ સુફલ, એસી કર હક સો તૂં ॥ ૭૨ ॥

હે આત્મા ! હવે તું શ્રીરાજજી સમક્ષ પોતાના હૃદયની ગુપ્ત વાતો પ્રગટ કર. આ રીતે આપણા પ્રિયતમ ધણીની સાથે વ્યવહાર કરી પોતાના જીવનને સફળ બનાવ.

સબ અંગ સુફલ યોં હુએ, કરી હકસોં સલાહ સબન ।

દેખ ખોલ સુન ખુસબોએસોં, જિનકા જેસા ગુન ॥ ૭૩ ॥

આ રીતે બધાં અંગો ધન્ય-ધન્ય થઈ ગયાં છે, કેમકે બધાંએ પોતાના ધણીની સાથે વાતો કરી. એમાં આંખોએ જોઈને, જીભે બોલીને, કાનોએ સાંભળીને તથા નાકે સુગંધ ગ્રહણ કરીને બધાંએ પોતપોતાના ગુણોને અનુરૂપ સ્વયંને ધન્ય કર્યાં.

જેતે અંગ આસિક કે, સો સારે કિએ સુફલ ।

સોઈ અસલ રૂહ આસિક, જિન મોમિન અરસ દિલ ॥ ૭૪ ॥

આ રીતે અનુરાગી આત્માએ પોતાના બધાં અંગોને સફળ બનાવ્યાં. તે આત્માઓ જ વાસ્તવમાં અનુરાગી કહેવાય છે, જેના હૃદયને શ્રીરાજજીએ પોતાનું પરમધામ બનાવ્યું છે.

એ નિસબત બિના હોએ નહીં, માસૂક સોં મજકૂર ।

એ મજકૂર ઈન વિધ હોવહીં, યોં કહે હક સહૂર ॥ ૭૫ ॥

શ્રીરાજજી સાથેના સંબંધ વિના તેમની સાથે પ્રેમાલાપ થઈ શકતો નથી. આ વાર્તાલાપ તો આ રીતે સંભવ થઈ શકે છે. આ બાબત જાગૃત બુદ્ધિનું (તારતમ) જ્ઞાન સ્પષ્ટ કરે છે.

મોમિનોં હકીકત મારફત, ઈનમેં ભી વિધ દોએ ।

એક ગરક હોત ઈસક મેં, ઔર આરફ લુદની સોએ ॥ ૭૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓના ખરાપણા અને પૂર્ણ પિછાણમાં પણ બે પ્રકારના ભાવો જોવા મળે છે. કોઈ બ્રહ્માત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના પ્રેમમાં મગ્ન થઈ જાય છે તો કોઈ તારતમ જ્ઞાનમાં લીન થઈને બ્રહ્મજ્ઞાની બની જાય છે.

એક ઈસક દૂજા ઈલમ, એ દોઊ મોમિનોં હક ન્યામત ।

ઈસક ગરક વાહેદત મેં, ઈલમેં હક અરસ લજત ॥ ૭૭ ॥

આ રીતે પ્રેમ અને જ્ઞાન બન્ને બ્રહ્માત્માઓની સંપત્તિ છે. એમાં પ્રેમને કારણે તેઓ શ્રીરાજજી સાથે એકાત્મ ભાવમાં નિમગ્ન થઈ જાય છે. તો બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા પરમધામ તથા શ્રીરાજજી સાથે આનંદનો અનુભવ કરે છે.

મારફત લુદંની મોમિનોં, બંદા હક કા કામિલ ।

બડી બુજરકી ઇન કી, કરેં બાતેં હક સામિલ ॥ ૭૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓને જ તારતમ જ્ઞાનની પૂર્ણ પિછાણ છે. એઓ જ શ્રીરાજજીની યોગ્ય તથા સત્યનિષ્ઠ સેવિકાઓ કહેવાય છે. એમનો મહિમા અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે, કેમ કે શ્રીરાજજી એમની સાથે પ્રેમાલાપ કરે છે.

સક નાહીં લુદંનીય મેં, કહે અરસ કી જાહેર બાતન ।

કરેં હકસોં બાતેં ઇન વિધ, જ્યોં કરેં અરસ કે તન ॥ ૭૯ ॥

તારતમ જ્ઞાનમાં કોઈપણ પ્રકારનો કોઈ સંદેહ નથી. આ તો પરમધામનું બાહ્ય તથા આંતરિક વર્ણન કરી શકે છે. જે રીતે પરમધામમાં પર આત્મા શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાલાપ કરે છે. તે રીતે બ્રહ્માત્માઓ પણ અહીં તારતમ જ્ઞાન દ્વારા શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાલાપ કરે છે.

હક દિયા ચાહેં લજત, તાએ ઇલમ દેવેં બેસક ।

રૂહ બાતેં કરે હકસોં, દેખે હૌજ જોએ હક ॥ ૮૦ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને અપાર સુખ દેવા ઇચ્છે છે ત્યારે સર્વપ્રથમ તેમને બ્રહ્મજ્ઞાન આપીને સંદેહ રહિત બનાવી દે છે. પરિણામે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાલાપ કરતાં હૌજકૌસર તથા યમુનાજી વગેરેનું પણ દર્શન કરે છે.

મારફત લુદંની જિન લઈ, સો કરે હક સહૂર ।

સહૂર કિએ હાલ આવહીં, સો હાલ બીચ હક મજકૂર ॥ ૮૧ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓએ તારતમ જ્ઞાનનું રહસ્ય ઓળખી તેને ગ્રહણ કર્યું છે તેઓ જ શ્રીરાજજીના વિષયમાં વિચાર કરી શકે છે. પરસ્પર વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી જ તેમની મનઃસ્થિતિ શ્રીરાજજીની તરફ થઈ જાય છે, જેથી શ્રીરાજજીની સાથે તેમનો અંતરંગ વાર્તાલાપ થાય છે.

યોં હક કહાવત મોમિનોં, નજીક હાલ હૈ તુમ ।

હક બાતેં કિયા ચાહેં, રૂહ સોં વાહેદત ખસમ ॥ ૮૨ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજી આ રીતે કહેવડાવી રહ્યા છે કે તમારી મનઃસ્થિતિ તેમની નજીક પહોંચાડી રહી છે. એટલા માટે તેઓ પોતાના આત્માઓની સાથે એકાન્તમાં વાર્તાલાપ કરવા ઇચ્છે છે.

પીછે હક સબ કરસી, રૂહ સુખ લિયા ચાહે અબ ।

સુખ લેને કો અવસર, પીછે લેસી મોમિન સબ ॥ ૮૩ ॥

જાગૃત થયા પછી તો શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓ સાથે વાર્તાલાપ કરશે જ પરંતુ આ આત્મા હમણાં અહીં આનંદનો અનુભવ કરવા ઇચ્છે છે. કેમકે આ અવસર આનંદની અનુભૂતિનો છે. પાછળથી તો બધા બ્રહ્માત્માઓ આનંદનો અનુભવ કરશે.

રૂહ બિરદા છિન એક ના સહેં, સો અબ ચલી જાત મુદત ।

અરસ રૂહેં યોં ભૂલ કે, ક્યોં છોડેં હક મારફત ॥ ૮૪ ॥

ખરેખર બ્રહ્માત્મા એક ક્ષણનો પણ વિરહ સહન કરી શકતા નથી. તેમના માટે તો લાંબો સમય

વ્યતીત થતો જાય છે. પરમધામના આત્માઓ આ રીતે ભૂલીને પણ શ્રીરાજજીની પૂરી પિછાણને કેમ છોડી શકે ?

મારફત હુઈ હાથ હક કે, ક્યોં લે સકિએ સોએ ।

એ દોસ્તી તબ હોવહીં, જબ હોએ પ્યાર બરાબર દોએ ॥ ૮૫ ॥

શ્રીરાજજીની પિછાણ પણ તેમની કૃપાથી જ થઈ શકે છે. તેમની કૃપા વગર આપણે તેમને કેવી રીતે ઓળખી શકીશું ? તેમની સાથેની મિત્રતા ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે બંને તરફથી પ્રેમનો ભાવ સમાન રૂપે જાગૃત થઈ જાય.

મારફત દેવે ઈસક, ઈસકેં હોએ દીદાર ।

ઈસકેં મિલિએ હકસોં, ઈસકેં ખુલે પટ દ્વાર ॥ ૮૬ ॥

શ્રીરાજજીની પૂરી પિછાણ થવાથી હૃદયમાં પ્રેમભાવ થાય છે અને તેમના દ્વારા જ તેઓનાં દર્શનનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રેમ દ્વારા તેમની સાથે મિલન થઈ શકે છે અને અંતરના પટ પણ ખુલ્લી શકે છે.

સોઈ રબદ જો હકસોં કિયા, વાસ્તે ઈસક કે ।

સો ઈસક તબ આઈયા, જબ હકેં દિયા એ ॥ ૮૭ ॥

આ પ્રેમ માટે જ શ્રીરાજજીની સાથે પ્રેમ સંવાદ થયો. તે પ્રેમ હૃદયમાં ત્યારે પ્રગટ થયો જ્યારે સ્વયં શ્રીરાજજીએ તેને પ્રદાન કર્યો.

હાંસી કરી રૂહન પર, દે ઈલમ બેસક ।

માસૂક હંસ કે તબ મિલે, જબ હકે દિયા ઈસક ॥ ૮૮ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને પોતાનું (તારતમ) જ્ઞાન પ્રદાન કરી તેમની હાંસી કરી છે. જ્યારે તેઓએ પોતાનો પ્રેમ પ્રદાન કર્યો ત્યારે બ્રહ્માત્માઓ પ્રસન્ન થઈ તેમને પ્રત્યક્ષ મળી શક્યા.

મહામત કહે એ મોમિનોં, સબ બાતોં કા એ મૂલ ।

એ કામ કિયા સબ હુકમેં, આએ ઈમામ મસી રસૂલ ॥ ૮૯ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! બધી વાતોનો આ સાર છે. આ સંપૂર્ણ કાર્ય શ્રીરાજજીના આદેશ વડે જ થયું છે. તેઓના આદેશથી ઈમામ (અંતિમ ધર્મગુરુ) મસી (શ્રીદેવચંદ્રજી) તથા રસૂલ મહંમદ આ જગતમાં અવતરિત થયા છે.

પ્રકરણ ૨૫ ચોપાઈ ૧૯૩૯

કલસકા કલસ

બસરી મલકી ઔર હકી, કહી મહંમદ તીન સૂરત ।

કારજ સારે સિધ કિએ, અવલ બીચ આખરત ॥ ૧ ॥

રસૂલ મહંમદે કુરાનમાં બસરી, મલકી તથા હકી આ રીતે ત્રણ સ્વરૂપોનું વર્ણન કર્યું છે. તેમના દ્વારા જ આરંભથી લઈ અંત સુધીનાં સંપૂર્ણ કાર્યો સિદ્ધ થયાં છે.

એ તીનોં મિલ કિયા જહૂર, અવલ આખર રોસન ।

હક બૈઠે ઈન ઈલમ મેં, તો દિલ અરસ હુઆ મોમન ॥ ૨ ॥

આ ત્રણેય સ્વરૂપોએ મળીને આરંભથી લઈ અંત સુધી પરમધામની યથાર્થતા સ્પષ્ટ કરી છે. એમના દ્વારા અપાયેલા જ્ઞાનથી બ્રહ્માત્માઓને પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવ થયો છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે.

એ જુબાં મેં હક કી, ઔર બોલત હૈ હુકમ ।

બક અરસ બરનન તો હુઆ, જો વાહેદત બકા ખસમ ॥ ૩ ॥

મારી જીભને પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિ તથા મારો આત્મા બન્ને શ્રીરાજજીના છે અને તેમના આદેશ દ્વારા આ રીતની વાત થઈ રહી છે. આ આદેશને કારણે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા, અખંડ પરમધામ તથા ત્યાંના અદ્વૈત ભાવનું વર્ણન થઈ શક્યું છે.

ગૈબ ખિલવત જાહેર તો હુઈ, જો હકેં કરાઈ એ ।

એ ખબર નહીં નૂર કો, કરી લુદંનિએ જાહેર જે ॥ ૪ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યો ત્યારે સ્પષ્ટ થયાં જ્યારે સ્વયં શ્રીરાજજીએ તેમની સ્પષ્ટતા કરાવી. જેનું જ્ઞાન સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મને પણ નથી તેમની સ્પષ્ટતા તારતમ જ્ઞાન દ્વારા થઈ ગઈ છે.

બરનન કિયા અરસ કા, સો સબ હિસાબ અરસૈ કે ।

ગિનતી સો ભી અરસ કી, એ બાતેં મોમિન સમઝેંગે ॥ ૫ ॥

આ રીતે પરમધામનું જે વર્ણન થયું છે તેના લેખા-જોખા તથા ગણતરી પણ પરમધામની છે. બ્રહ્માત્માઓ જ પરમધામની આ ગણતરીને સમજી શકશે.

યા પહાડ યા તિનકા, સો સબ ચીજ વિધ આતમ ।

સબ દેત દેખાઈ જાહેર, જ્યોં દેખિએ માહેં ચસમ ॥ ૬ ॥

પરમધામના વર્ણનમાં પર્વત જેવું વિશાળ તથા તણખલા જેવી સૂક્ષ્મ વસ્તુઓનું જે રીતે વર્ણન થયું છે તે બધા બ્રહ્માત્માઓની જેમ ચેતન સ્વરૂપ છે. આ બધું પ્રગટ રૂપે તે રીતે દેખાય છે જે રીતે ચશ્મા દ્વારા કોઈ વસ્તુઓને જોઈએ છીએ.

ઔર ભી ખૂબી રૂહ નૈન કી, ચીજ દસોં દિસ કી સબ દેખત ।

પાતાલ યા આસમાન કી, રૂહ નજરોં સબ આવત ॥ ૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓના નયનોની આ વિશેષતા છે કે તેઓથી દશેય દિશાઓની બધી વસ્તુઓ જુવે છે. પાતાળથી લઈ આકાશ સુધી બધી વસ્તુઓ બ્રહ્મ આત્માઓની દૃષ્ટિમાં આવી જાય છે.

રૂહ કા એહી લછન, બાહેર અંદર નહીં દોએ ।

તન દિલ દોઊ એકે, રૂહ કહિયત હૈં સોએ ॥ ૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓનું લક્ષણ એ છે કે તેઓ બહાર અને અંદર બધે એક સરખી રીતે પવિત્ર હોય છે. જેમના શારીરિક કર્મ તથા હૃદયની પવિત્રતા એક સમાન હોય છે તેઓને બ્રહ્માત્મા

સમજવા જોઈએ.

દૂર નજીક ભી અરસ કે, સો ભી પાઈએ અરસ સહૂર ।

નૈન ચરન અંગ તીનોં હીં, એક યાદૈ મેં હજૂર ॥ ૯ ॥

આપણે પરમધામથી કેટલા દૂર છીએ તથા કેટલા નજીક છીએ આ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જ જાણી શકાય છે. જ્યારે બ્રહ્મ આત્માઓના નયન, ચરણ, તથા અંગો એક જ દિશામાં હોય છે ત્યારે તેઓ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં પહોંચ્યાનો અનુભવ કરે છે.

ચાલ મિલાપ યા દીદાર, એ તીનોં રૂહ કે નેક ।

જબહીં યાદ જો આવહીં, તબહીં હોએ માહૈ એક ॥ ૧૦ ॥

એકાગ્રતા, મિલન તથા દર્શન આ ત્રણેય ભાવ બ્રહ્મ આત્માઓના છે. આ ત્રણેયમાંથી કોઈ એકનું સ્મરણ થઈ જાય છે ત્યારે ત્રણેયમાં એકરૂપતા આવી જાય છે.

યા તો જિમી કે દૂર લગ, યા નજીક આગૂં નજર ।

દૂર નજીક સબ યાદ મેં, એ દોઊ બરાબર ॥ ૧૧ ॥

પરમધામની કોઈ વસ્તુ ભલે દૂર લાગતી હોય અથવા નજીક, જ્યારે તેનું સ્મરણ થઈ જાય છે ત્યારે તે ન દૂર રહે છે અને ન નજીક, પરંતુ સમાન થઈ જાય છે.

અરસ દિલ મોમિન તો કહ્યા, જો હક સોં રૂહ નિસબત ।

ના તો અરસ દિલ આદમી કા, ક્યોં કહ્યા જાએ ખ્વાબ મેં ઈત ॥ ૧૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે તેમનો સંબંધ શ્રીરાજજીની સાથે છે. નહિ તો નશ્વર જગતના મનુષ્યનું હૃદય પરમાત્માનું ધામ કેવી રીતે બની શકે ?

રૂહ તન કી અસલ અરસ મેં, અરસ ખ્વાબ નહીં તફાવત ।

તો કહ્યા સેહેરગ સે નજીક, બીચ દુની એ ન્યામત ॥ ૧૩ ॥

જો કે બ્રહ્માત્માઓનું મૂળ શરીર પરમધામમાં છે તો પણ તેમણે ધારણ કરેલાં સ્વપ્નના શરીરમાં તથા તેમના મૂળ શરીરમાં કોઈ અંતર નથી. તેથી આ નશ્વર જગતમાં પણ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માને તેમના માટે શ્વાસનળીથી પણ વધારે નજીક કહેવામાં આવ્યા છે.

દિલ મોમિન અરસ તન બીચ મેં, ઉન દિલ બીચ એ દિલ ।

કેહેને કો એ દિલ હે, હે અરસૈ દિલ અસલ ॥ ૧૪ ॥

બ્રહ્મ આત્માનું હૃદય તેમના મૂળ તન પર આત્મામાં છે. તેમના હૃદયમાં આ નશ્વર શરીરનું હૃદય પણ મોજૂદ છે. ખરેખર કહેવા માટે જ આ નશ્વર શરીરનું હૃદય છે. વાસ્તવિક હૃદય તો પર-આત્માની અંદર જ મોજૂદ છે.

તો હક નજીક કહ્યા રૂહન કો, ઔર નૂર નજીક ફિરસ્તન ।

ઔર આમ ખલક દેખન કો, જો કહે જુલમત સે તન ॥ ૧૫ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજી બ્રહ્માત્માઓથી અત્યંત નજીક છે. આ રીતે ઈશ્વરી સૃષ્ટિઓથી અક્ષર બ્રહ્મ પણ અતિ નજીક છે. બાકીની જીવસૃષ્ટિ તો જોવા માત્ર માટે છે કેમકે તેમની ઉત્પત્તિ જ

શૂન્ય-નિરાકારથી થઈ છે.

એ ત્રીનોં ગિરો કહી જાહેર, પર એ બીય મારફત રાહ ।

એ કલામ અલ્લાહ મેં બેવરા, યોંહી કહ્યા રૂહઅલ્લાહ ॥ ૧૬ ॥

આ ત્રણેયનું વિવરણ સ્પષ્ટ રૂપે આપવામાં આવ્યું છે. કેમકે બ્રહ્મ સૃષ્ટિઓનો સમૂહ જ પરમાત્માની ઓળખાણ (વિજ્ઞાન) ના માર્ગમાં છે. આ રીતનું વિવરણ કુરાનમાં આપવામાં આવ્યું છે અને સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજે પણ એનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે.

પર આમ ખલક ના સમઝે, જાકી પૈદાસ કહી જુલમત ।

ઈલમ લુઈની સે જાનત, રૂહ મોમિન બીય વાહેદત ॥ ૧૭ ॥

પરંતુ સામાન્ય જીવો જેમની ઉત્પત્તિ શૂન્ય નિરાકારમાંથી થઈ છે, આ રહસ્યને સમજી શકતા નથી. અદ્વૈત પરમધામના બ્રહ્મ આત્માઓ જ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા એને જાણી શકે છે.

ઈલમ નુકતે કી સાહેદી, હક સૂરત અરસ મારફત ।

સો સબ બાતેં ફુરમાન મેં, ખોલે હકી સૂરત હકીકત ॥ ૧૮ ॥

તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જ શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ તથા પરમધામનું રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ શકે છે. આ બધી વાતોનો ઉલ્લેખ કુરાનમાં છે, જેના રહસ્યને હકી સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કરે છે.

બસરી મલકી ઔર હકી, જો કહી મહંમદ તીન સૂરત ।

દો દેવે હક કી સાહેદી, ફરદા રોજ કયામત ॥ ૧૯ ॥

બસરી, મલકી, તથા હકી આ રીતે રસૂલ મહંમદે ત્રણ સ્વરૂપોની વાતો કરી છે. તેમાં બે આત્મ-જાગૃતિના સમયે પ્રગટ થઈ પરમાત્માની સાક્ષી આપશે.

નબી નબુવત કુરાન માજજા, એ દોઊ સાબિત હોવેં ઈન સેં ।

કુરાન ન ખુલે બિના ખિતાબ, ના તો લિખ્યા સબ ઈનમેં ॥ ૨૦ ॥

પેગમ્બરની પેગમ્બરી તથા કુરાનના સંકેતોનું સ્પષ્ટીકરણ બંને આ સ્વરૂપો દ્વારા સત્ય સિદ્ધ થશે. કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્ય હકી સ્વરૂપ વિના સ્પષ્ટ થઈ શકતા નથી. નહિ તો બધાં રહસ્યો તો તેમાં ઉલ્લેખિત છે.

ઈન સાહેદિએ સબ મિલસી, હિંદૂ યા મુસલમીન ।

મુઆ દજાલ સબ કા કુફર, યોં સબ પાક હુએ એક દીન ॥ ૨૧ ॥

આ સાક્ષીઓથી હિન્દુ તથા મુસ્લિમ સમુદાયના લોકોના હૃદયનું અંતર દૂર થઈ જશે. તેમના હૃદયનું વૈમનસ્ય દૂર થવાથી તેઓ પવિત્ર થઈ ધર્મના એક માર્ગ પર ચાલવા લાગશે.

ઔર ભી સાહેદી ફુરમાન મેં, તબક ચૌદે જરા નાહિં ।

ખેલ નામ ધર્યા સબ કેહેને કો, એ જરા નહીં અરસ માહિં ॥ ૨૨ ॥

કુરાનમાં પણ સાક્ષી આપવામાં આવી છે કે આ ચૌદ લોકનું કંઈ પણ અસ્તિત્વ નથી. આ નશ્વર જગત તો નામ માત્રનું છે. પરમધામમાં એમનું કંઈ પણ અસ્તિત્વ નથી.

और ठौर न काहूं अरस बिना, अरस न कહूं ईतलाओ ।

જો આપ કદ્યુએ હૈ નહીં, તિન ક્યોં અરસ નજરોં આએ ॥ ૨૩ ॥

પરમધામ સિવાય બીજું કોઈ સ્થાન જ નથી અને પરમધામનો તો કોઈ પાર નથી. જેનું સ્વયં કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી તેમની દૃષ્ટિમાં પરમધામ કેવી રીતે આવી શકે ?

ओ अरस देखें इह मोमिन, जो उतरे नूर बिलंद सें ।

નાહીં ક્યોં દેખે હૈ કો, એ તો જાહેર લિખ્યા કિતાબોં મેં ॥ ૨૪ ॥

એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ જ પરમધામનું દર્શન કરી શકે છે, જેઓ ત્યાંથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. ધર્મગ્રન્થોમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે નશ્વર જગતના જે જીવોનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી તેઓ અખંડ પરમધામને કેવી રીતે જોઈ શકે છે ?

बंजा पूत कूल आकास, और ससक सिंग ।

કલ્યા વેદ કતેબ મેં, ભંગ ન કદ્યુ અભંગ ॥ ૨૫ ॥

આ જગતને વેદ તથા કતેબ વગેરે ગ્રન્થોમાં વાંઝણીનો પુત્ર (વંધ્યાપુત્ર) આકાશ પુષ્પ તથા શશક શૃંગ (સસલાના શિંગડા)ની ઉપમા આપવામાં આવી છે. કેમકે આ નશ્વર જગતની કોઈ પણ વસ્તુ અખંડ નથી.

यों असल जेल की है नहीं, ओ हिल में देखाई देत ।

ક્રિયા હુકમેં મહંમદ રૂહોં દેખને, તો ભિસ્ત મેં ઈનોં કો લેત ॥ ૨૬ ॥

આ રીતે આ નશ્વર ખેલની કોઈ પણ વાસ્તવિકતા નથી. આ તો માત્ર પર-આત્માના હૃદયમાં દેખાઈ રહ્યો છે. શ્રીરાજજીના આદેશે જ બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્યામાજીને બતાવવા માટે એની રચના કરી છે. એટલા માટે એને મુક્તિ સ્થળોમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

उक हुकमें सब जेवरा किया, वास्ते छाड़ी इउन ।

જો સહૂર કીજે મિલ મહામતિ, જો લજત લીજે અરસ તન ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી એ નિરૂપણ થયું કે શ્રીશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓને બતાવવા માટે આ જગતની રચના થઈ છે. મહામતિ કહે છે, જે આત્માઓ પરસ્પર મળી આના પર વિચાર કરશે તેઓ જ અહીં પરમધામના મૂળ તનનો આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

પ્રકરણ ૨૬ ચોપાઈ ૧૮૬૬

मता उक तालाने मोमिन को दिया

એતા મતા તુમ કો દિયા, સો જાનત હૈ તુમ દિલ ।

બેસક ઈલમેં ના સમજે, તો સહૂર કરો સબ મિલ ॥ ૧ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આટલી અપાર સંપત્તિ તમોને પ્રદાન કરી છે. જેને તમે હૃદયપૂર્વક જાણો છો. જો તારતમ જ્ઞાનને ન સમજી શકો તો પરસ્પર મળીને વિચાર વિમર્શ કરી લો.

ओ तो देख्या बडा अयरज, पाओ सुभ बका अपार ।

ભી બેસક હુએ હક ઈલમેં, તો ભી છૂટે ના નીંદ બિકાર ॥ ૨ ॥

ઘણા આશ્ચર્યની વાત છે કે પરમધામનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરી તથા તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ

રહિત થયા પછી હજુ સુધી અજ્ઞાનતાના વિકાર છૂટતા નથી.

એ બોલાવત હૈ હુકમ, ખુદી ભી હુકમ કી ।
તો હમેસા પાક હોએ, હક ઈસક પ્યાલે પી ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ જ આ બધું કહેવડાવી રહ્યો છે અને આ વર્ણન કરવાનું સ્વામિત્વ પણ તેમનું છે. એટલા માટે હે મારા આત્મા ! તું હંમેશાં પવિત્ર થઈ આપણા ધામધણીની શાશ્વત પ્રેમ સુધાનું પાન કર.

ખુદી હક હુકમ કી, સો તો ભૂલે નહીં કબ ।
વહ કામ સોઈ કરસી, જો ભાવે અપને રબ ॥ ૪ ॥

આ સ્વામિમાન સ્વયં શ્રીરાજજીના આદેશનું છે એટલા માટે તે ક્યારેય પણ ભૂલી શકાય નહીં. આ સ્વામિમાન તે કાર્ય કરશે જે પોતાના સ્વામી શ્રીરાજજીની રુચિને અનુરૂપ હશે.

હુકમ તો હૈ હકકા, ઔર ખુદી ભી ના હુકમ બિન ।
ખુદી હુકમ દોઝી હક કે, ઈત કયા લગે રહન ॥ ૫ ॥

આ આદેશ શ્રીરાજજીનો છે. તેમના આદેશ વિના સ્વામિમાન ઉત્પન્ન થતું નથી. જ્યારે સ્વામિમાન અને આદેશ બન્ને શ્રીરાજજીના છે તો પછી બ્રહ્મ આત્માઓની કોઈ જવાબદારી જ રહેતી નથી.

હક કેહેવે નેકોં કો, દોસ્ત રખતા હોં મેં ।
યા ખુદી યા હુકમ, ટેઢી હોએ નહીં ઈનોં સેં ॥ ૬ ॥

પરન્તુ શ્રીરાજજી શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરવાવાળા આત્માઓ માટે કહે છે કે હું તેમની સાથે મિત્રતા રાખું છું. એટલા માટે સ્વામિમાન તથા આદેશ બન્ને એવા આત્માઓથી વિપરીત થશે નહીં.

હુકમેં લિયા ભેખ રહ કા, સો ભી હાંસી ખુસાલી રહન ।
ક્યોં સિર લેના ખુદી હુકમ, પાક હોએ પકડે ચરન ॥ ૭ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશે જ આ જગતમાં બ્રહ્માત્માઓનો વેશ ધારણ કર્યો છે. તે પણ બ્રહ્માત્માઓની પ્રસન્નતા માટે છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીનો આદેશ અને સ્વામિમાન તરફ કેમ નિર્ભર થઈ જઈએ ? આપણે તો પવિત્ર થઈ તેમના ચરણ ગ્રહણ કરવા જોઈએ.

જબ ભેખ કાછા રહ કા, ફેલ સોઈ કિયા ચાહે તિન ।
નામ ધરાએ ક્યોં રદ કરે, હક એતી દેત બડાઈ જિન ॥ ૮ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીના આદેશે બ્રહ્માત્માઓનો વેશ ધારણ કરી લીધો છે તો તેમનું આચરણ પણ બ્રહ્મ આત્માઓને અનુરૂપ જ હોવું જોઈએ. જ્યારે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને એટલું સન્માન દીધું છે તો તેમના આદેશે પણ ઈચ્છવું જોઈએ કે તે બ્રહ્માત્માઓને કોઈપણ પ્રકારનું લાંછન લાગવા ન દે.

એ નિસ દિન બાતેં બિયારહીં, સોઈ હુકમ હુજત મોમન ।
પાક હુઆ સો જો અરસ દિલ, જાકે હક કદમ તલેં તન ॥ ૯ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ આના ઉપર અહર્નિશ વિચાર કરે છે તે જ શ્રીરાજજીના આદેશના સ્વામિત્વનો અધિકાર રાખે છે. આ જ બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય શ્રીરાજજીનું ધામ હોવાથી પવિત્ર થયું છે. એમનું મૂળ શરીર (પર-આત્મા) શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બિરાજમાન છે.

હુકમ તો તન મેં સહી, ઔર લિએ રૂહ કી હુજત ।

હિસા ચાહિયે તિન કા, સો ભી મારેં બોલત ॥ ૧૦ ॥

બ્રહ્માત્માઓનો અધિકાર લઈ શ્રીરાજજીનો આદેશ જ નશ્વર શરીરમાં કાર્યરત છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓના સ્વભાવના થોડા અંશો તેમાં અવશ્ય હોવા જોઈએ. તે પોતાની પ્રકૃતિને અનુરૂપ જ એવી વાતો કરે છે.

કહ્યા દિલ અરસ મોમિન કા, દિલ કહ્યા ન હુકમ કા ।

દેખો ઈનોં કા બેવરા, હિસે રૂહ કે હેં બકા ॥ ૧૧ ॥

કેમકે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ પરમધામ કહ્યું છે. શ્રીરાજજીના આદેશનું હૃદય કહ્યું નથી. એટલા માટે આ બંનેનું વિવરણ તો જુઓ, બ્રહ્માત્માઓનું મૂળ સ્વરૂપ તો અખંડ પરમધામમાં છે.

મોમિન તન મેં હુકમ, તામેં હિસે રૂહ કે દેખ ।

દિલ અરસ હક ઈલમ, રૂહ કી હુજત નામ ભેખ ॥ ૧૨ ॥

જો કે બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા ધારણ કરેલા નશ્વર તનમાં શ્રીરાજજીનો આદેશ કાર્ય કરાવી રહ્યો છે. તો પણ તેમાં બ્રહ્માત્માઓનો અંશ તો અવશ્ય છે. તારતમ જ્ઞાનથી જાણ થઈ કે આ આત્માઓનું હૃદય શ્રીરાજજીનું પરમધામ છે. આ આદેશે માત્ર બ્રહ્મ આત્માઓના નામ તથા વેશનો અધિકાર દાખવ્યો છે.

જો કદી રૂહેં ઈત હૈ નહીં, તો ભી એતા મતા લિએ આમર ।

સો અરસ બકા હક બિના, લે હુજત રહે ક્યોં કર ॥ ૧૩ ॥

જો કે બ્રહ્માત્માઓ આ જગતમાં આવ્યા જ નથી. તો પણ શ્રીરાજજીના આદેશે જ તેમની જવાબદારી ઊઠાવી છે. પરન્તુ શ્રીરાજજી તથા દિવ્ય પરમધામ વિના તેમનો આ આદેશ બ્રહ્માત્માઓનો અધિકાર લઈ કેવી રીતે રહી શકે ?

એતા મતા રૂહ કા, હુકમ કે દરમ્યાન ।

તિન કા જોરા ચાહિયે, જો હક આગૂં હોસી બયાન ॥ ૧૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓની અપાર સંપત્તિ શ્રીરાજજીના આદેશમાં જોવા મળે છે. તેથી એ સ્વાભાવિક જ છે કે તેમનું મહત્ત્વ વધારે હોવું જોઈએ. એની ચર્ચા શ્રીરાજજીની સમક્ષ થશે.

હાંસી ન હોસી હુકમ પર, હૈ હાંસી રૂહોં પર ।

જાકો ગુનાહ પોહોંચ્યા ખિલવતેં, કહે કલામ અલ્લા યોં કર ॥ ૧૫ ॥

પરમધામમાં શ્રીરાજજીના આદેશ પર કોઈ હાંસી થવાની નથી. તે તો બ્રહ્માત્માઓ પર જ થવાની છે. કેમકે કુરાનમાં પણ આ ઉલ્લેખ છે કે મૂલમિલાવામાં આ બ્રહ્માત્માઓ પર વિસ્મૃતિનો દોષ લાગેલો છે.

મોમિન બેઠે ખેલ મેં, અજૂં બીચ ખ્વાબ ।

ગુનાહ પેહેલે પોહોંચ્યા અરસ મેં, કરેં માસૂક રૂહેં હિસાબ ॥ ૧૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ હમણાં સુધી સ્વપ્નવત્ જગતમાં બેસી સ્વપ્નનો ખેલ જોઈ રહ્યા છે. શ્રીરાજજીની વિસ્મૃતિનો દોષ તેમના પહેલા જ પરમધામમાં પહોંચી ગયો છે. હવે એના લેખા-જોખા સ્વયં શ્રીરાજજી જ કરશે.

હક હુકમ તો હૈ સબ મેં, બિના હકુમ કોઈ નાહિં ।

પર યામેં હુકમ નજર લિએ, ઔર રૂહ કા બડા મતા યા માહિં ॥ ૧૭ ॥

સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો આદેશ કાર્ય કરે છે, તેના વિના તો કાંઈ છે જ નહીં. આ જગતમાં બ્રહ્માત્માઓના નશ્વર શરીર પર આ આદેશની જ દૃષ્ટિ બનેલી છે અને તેમની સંપૂર્ણ સંપત્તિ પણ એની અંતર્ગત સમાયેલી છે.

જેતા હિસા તન મેં જિનકા, સો જોરા તેતા ક્રિયા યાહે ।

એ બિયાર કરે સો મોમિન, હક હુકમ દેસી ગુહાએ ॥ ૧૮ ॥

આ નશ્વર શરીરમાં જેટલો અંશ બ્રહ્માત્માઓ, પર-આત્મા તથા શ્રીરાજજીના આદેશનો છે તેને અનુરૂપ તેઓ પોતપોતાનાં કાર્યો કરે છે. જે બ્રહ્માત્માઓ આ વિષય પર વિચાર કરે છે તેમની શ્રીરાજજીનો આ આદેશ સાક્ષી પૂરશે.

તાથેં હુકમ કે સિર દોસ દે, બૈઠ ન સકેં મોમન ।

અરસ દિલ ખુદી સે ક્યોં ડરેં, લિએ હક ઈલમ રોસન ॥ ૧૯ ॥

એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના આદેશ પર દોષારોપણ કરી મૌન રહી શકતા નથી. જેમનું હૃદય તારતમ જ્ઞાન દ્વારા પ્રકાશિત થઈ ગયું છે, એવા ધામહૃદય આત્માઓ પોતાના સ્વાભિમાનનો ભય કેમ રાખે ?

ગુનાહ નૂરતજલ્લા મિનેં, પોહોંચ્યા રૂહોં કા જિત ।

કહ્યા ગુનાહ કુલફ મુંહ મોતિન, દિલ મહંમદ કુંજ ખોલત ॥ ૨૦ ॥

કુરાનમાં એવો ઉલ્લેખ છે કે પોતાના પ્રિયતમ ધણીની વિસ્મૃતિનો બ્રહ્માત્માઓનો દોષ પરમધામ મૂલમિલાવા સુધી પહોંચી ગયો છે. પરમાત્માએ રસૂલ મહંમદને આ રીતે કહ્યું કે આ મોતી સ્વરૂપ આત્માઓના મુખ પર દોષરૂપી તાળું લાગેલું છે. તેથી મૌન છે. સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે આપેલ તારતમ જ્ઞાનરૂપી કૂંચી વડે તે તાળું ખુલ્લી જશે.

હિસાબ જિનોં હાથ હક કે, અરસ અજીમ કે માહિં ।

અરસ તન બીચ ખિલવત, તાકો ડર જરા કહું નાહિં ॥ ૨૧ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓના લેખાજોખા પરમધામમાં સ્વયં શ્રીરાજજીના હાથમાં છે અને જેમના મૂળ તન (પર-આત્મા) મૂલમિલાવામાં છે, તેમને કોઈપણ પ્રકારનો ભય નથી.

કરી હાંસી હકેં રૂહોં પર, જિન વાસ્તે ક્રિયા ખેલ ।

રૂહોં બહસ ક્રિયા ઈસક કા, બેર તીન દેખાયા માહેં લૈલ ॥ ૨૨ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને વિસ્મૃતિ આપીને તેમની હાંસી કરી છે. આ ખેલની રચના પણ

તેમના માટે જ થઈ છે. બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજી સાથે પ્રેમના મહત્વના વિશે જ સંવાદ કર્યો હતો. આ મહત્વને સમજાવવા માટે તેઓએ ત્રણવાર અક્ષરબ્રહ્મની આ મહાન રાત્રિમાં આ ખેલ દેખાડ્યો છે.

હક આગૂં કહે મહંમદ, મોહે અરસ મેં બિના ઉમત ।

હકે દિયા પ્યાલા મેહેર કર, કહે મોહે મીઠા ન લગે સરબત ॥ ૨૩ ॥

રસૂલ મહંમદે પરમધામમાં પરમાત્મા સમક્ષ એ કહ્યું કે મને પોતાના સમુદાય વિના આપનો આપેલો કૃપા રૂપી રસનો પ્યાલો સુમધુર લાગતો નથી.

હકે દોસ્ત કહે ઔલિએ, ભએ એસે બુજરક ।

ઈનોં કો દેખે સે સવાબ, જૈસે યાદ કિએ હોએ હક ॥ ૨૪ ॥

આ જ બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીએ પોતાના મિત્ર કહ્યા છે. એટલા માટે આ જગતમાં પણ એમનો મહિમા છે. એના દર્શન માત્રથી પણ નશ્વર જગતના પ્રાણીઓને પરમાત્માનું સ્મરણ સમાન ફળ મળે છે.

જિત પર જલે જબરાઈલ, પોહોંચ્યા ન બિલંદી નૂર ।

બિના રૂહેં ઈસારતેં બિલવત, દૂજા એ કૌન જાને મજકૂર ॥ ૨૫ ॥

પરમધામમાં પ્રવેશ કરતાં સમયે જિબ્રીલ ફિરશ્તાની પાંખો પણ બળવા લાગી હતી, જેના કારણે તે પ્રવેશ કરી શક્યો ન હતો. આવા દિવ્ય પરમધામના અંતરંગ સ્થળ મૂલમિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યોને બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોણ જાણી શકે છે ?

અલસ્તો બેરબ કહ્યા હક ને, તબ જવાબ દિયા રૂહન ।

કોઈ ઔર હોવે તો દેવહીં, એ ફુરમાન કહે સુકન ॥ ૨૬ ॥

શ્રી રાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને કહ્યું, ‘શું હું તમારો સ્વામી નથી ?’ તે સમયે બ્રહ્માત્માઓએ કહ્યું, ‘અવશ્ય આપ અમારા સ્વામી છો’ આ રીતે ઉત્તર આપ્યો હતો. કુરાનમાં આ રીતનો પણ ઉલ્લેખ છે કે ત્યાં બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજું કોઈ હોત તો તે ઉત્તર આપત ને.

તુમ રૂહેં જાત નાસૂત મેં, જાઓગે મુઝે ભૂલ ।

તબ તુમ ઈમાન લ્યાઈયો, મેં ભેજોંગા તુમ પર રસૂલ ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓને આ પણ કહ્યું, હે આત્માઓ ! તમે મૃત્યુલોકમાં જઈ રહ્યા છો. ત્યાં જઈ મને ભૂલી જશો. હું તમારા માટે મારો સંદેશ આપી રસૂલને મોકલીશ, ત્યારે તમે તેના પર વિશ્વાસ કરજો.

તુમ માહોં માહેં રહિયો સાહેદ, ઈત મેં ભી સાહેદ હોં ।

એ જિન ભૂલો તુમ સુકન, મેં ફુરમાન ભેજોં તુમકોં ॥ ૨૮ ॥

તમે પરસ્પર એકબીજાના સાક્ષી બનજો. અહીં હું પણ તમારો સાક્ષી રહીશ. તમે એ વાત બિલકુલ ભૂલશો નહીં કે હું તમોને મારો સંદેશો મોકલીશ.

ઔર સાહેદ કિએ હેં ફિરસ્તે, સો ભી દેવેંગે સાહેદી ।

સો રસૂલ યાદ દેસી તુમેં, જો મેરે આગૂં હુઈ ઈતકી ॥ ૨૯ ॥

અન્ય ફિરશ્તાઓને પણ તમારે માટે સાક્ષી બનાવ્યા છે. તેઓ પણ તમને સાક્ષી આપશે. હમણાં મારી સાથે જે ચર્ચાઓ થઈ છે તેની સ્મૃતિ તમને રસૂલ આપશે.

ઐસી બડાઈ ઔલિયોં, હકેં અપને મુખ દે ।

કોઈ યાકો ન જાને મુઝ બિના, મેં છિપાએ તલે કબાએ કે ॥ ૩૦ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ પોતાના મિત્ર સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓને વિશેષ મહત્ત્વ આપ્યું છે. તેઓએ આ પણ કહ્યું કે બ્રહ્માત્માઓને મારા વિના બીજું કોઈ જાણતું નથી. મેં એમને મારા શરણમાં છુપાવી રાખ્યા છે.

માંગી હુકમેં રૂહ કી હુજતેં, દીજે દુની મેં લાડ લજત ।

સો હક આપ મંગાવત, કર હાંસી જુદાઈ બીચ વાહેદત ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશે બ્રહ્માત્માઓનો અધિકાર લઈ આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં શ્રીરાજજી સાથે લાડ-પ્યાર માંગ્યો છે. એમ તો આ બધું શ્રીરાજજી જ મંગાવી રહ્યા છે કેમકે તેઓ જ બ્રહ્માત્માઓને વિયોગ આપી તેમની હાંસી કરવાના છે.

કબૂં ન જુદાગી બીચ વાહેદત, એ ઈલમેં કિએ બેસક ।

તેહેકીક બૈઠે તલેં કદમોં, ન જુદે રૂહે હાદી હક ॥ ૩૨ ॥

તારતમ જ્ઞાને સંદેહ રહિત બનાવી દીધા છે કે પરમધામમાં ક્યારેય પણ વિયોગ હોતો નથી. આપણે ચોક્કસ જ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં બેઠા છીએ. આ રીતે આપણે શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજીથી દૂર થયા નથી.

હુઆ રબદ વાસ્તે ઈસક, સબોં બડા કહ્યા અપના ।

હકેં હાંસી કરી હાદી રૂહોંસોં, કહે દેખો ખેલ ફના ॥ ૩૩ ॥

પ્રેમ માટે જ પરમધામમાં ચર્ચા થઈ છે. તે સમયે બધાએ પોતાના પ્રેમને સવિશેષ કહ્યો. ત્યારે શ્રીરાજજીએ શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનો ઉપહાસ (મશ્કરી) કરતાં તેમને નશ્વર જગતનો ખેલ જોવા કહ્યું.

ખેલ કા જોસ આયા સબોં, ઈસક ન રહ્યા કિન ।

સબ યાહેં સાહેબી ખેલ કી, હક ઈસક ન નજીક તિન ॥ ૩૪ ॥

હવે બધા બ્રહ્માત્માઓ પર ખેલનો જોશ ચઢી ગયો છે. હવે કોઈના હૃદયમાં પણ પ્રેમનો આવેગ રહ્યો નથી. બધા ખેલમાં પોતાનું પ્રભુત્વ ઈચ્છે છે. એટલા માટે શ્રીરાજજીનો પ્રેમ તેમની નજીક રહ્યો નહીં.

થા રબદ સબોં ઈસક કા, હક દેત ફેર ફેર યાદ ।

રૂહેં ક્યોંએ ન છોરેં ખેલ કો, દુખ લાગ્યા ઐસા કોઈ સ્વાદ ॥ ૩૫ ॥

મૂલમિલાવામાં બધાએ પ્રેમની ચર્ચા કરી હતી એટલા માટે શ્રીરાજજી તે ઘટનાની વારંવાર યાદ અપાવે છે. પરન્તુ બ્રહ્માત્માઓ કોઈપણ રીતે આ નશ્વર ખેલને છોડતા નથી. તેમને દુઃખરૂપી જગતનો કોઈ એવો મધુર સ્વાદ લાગી ગયો છે.

જબ દેખિએ સામી ખેલ કે, તો બીચ પડ્યો બ્રહ્માંડ ।

એતી જુદાઈ હક અરસ કે, ઔર ખેલ વજૂદ જો પિંડ ॥ ૩૬ ॥

જ્યારે ખેલની તરફ દૃષ્ટિ નાંખીએ ત્યારે જણાય છે કે આપણી અને શ્રીરાજજીની વચ્ચે આ સમગ્ર બ્રહ્માંડ જ આવરણ રૂપે બનેલું છે. આ નશ્વર ખેલનું આ ક્ષણભંગુર શરીર આપણને અખંડ પરમધામથી દૂર કરી રહ્યું છે.

હક ઈલમેં એ પિંડ દેખિએ, એ પિંડ બીચ અરસ તન ।

એક જરા જુદાગી ના રહી, અરસ વાહેદત બીચ વતન ॥ ૩૭ ॥

તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આ શરીરનું અસ્તિત્વ તો જુઓ, આ તો પર-આત્માના હૃદયની કલ્પના માત્ર છે. પરમધામ - મૂલમિલાવામાં શ્રીરાજજી અને આપણી વચ્ચે લેશમાત્ર પણ વિયોગ નથી.

જાહેર નજરોં ખેલ દેખિએ, કહૂં નજીક ન અરસ હક ।

તરફ ભી ન પાઈ કિનહૂં, બીચ ઈન ચૌદે તબક ॥ ૩૮ ॥

જો બાહ્ય દૃષ્ટિએ આ જગતનો ખેલ જોઈએ તો શ્રીરાજજી તથા દિવ્ય પરમધામ કોઈ પણ નજીક નથી. એટલું જ નહીં આ ચૌદ લોકમાં તેમની દિશા પણ કોઈને મળી નથી.

જબથેં પૈદા ભઈ દુનિયાં, રહી દૂર દૂર થેં દૂર ।

ફના બકા કો ન પોહોંચહીં, તાથેં કોઈ ન હુઆ હજૂર ॥ ૩૯ ॥

જ્યારથી આ સંસારની રચના થઈ છે ત્યારથી અહીંના જીવો દિવ્ય પરમધામથી અત્યંત દૂર રહે છે. નશ્વરજગતની કોઈપણ વસ્તુ અખંડ ધામ સુધી પહોંચી શકતી નથી. એટલા માટે આ જગતના જીવોને પરમધામનું જ્ઞાન થયું નથી.

દોઊ ગિરો ઉતરીં દો અરસ સે, રૂહેં ઔર ફિરસ્તે ।

હકેં ઈલમ ભેજ્યા ઈનોં પર, સો લે દોઊ અરસોં પોહોંચે એ ॥ ૪૦ ॥

બ્રહ્મસૃષ્ટિ તથા ઈશ્વરી સૃષ્ટિના બે સમુદાય ક્રમશઃ પરમધામ તથા અક્ષરધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. શ્રીરાજજીએ એમના માટે તારતમ જ્ઞાન મોકલ્યું છે. તેને ગ્રહણ કરી આ બંને પોતપોતાના ધામમાં પહોંચશે.

આએ ફિરસ્તે નૂરમકાન સે, અરસ અજીમ મકાન રૂહન ।

કલામ અલ્લા હક ઈલમ, એ આએ ઊપર રૂહ મોમન ॥ ૪૧ ॥

ઈશ્વરી સૃષ્ટિનો સમુદાય અક્ષરધામથી અવતરિત થયો છે. બ્રહ્માત્માઓનું મૂળઘર દિવ્ય પરમધામ છે. ખરેખર પરમાત્માનાં વચન અને બ્રહ્મજ્ઞાન બ્રહ્માત્માઓ માટે જ અવતરિત થયાં છે.

દોઊ ગિરોહ જો ઉતરીં, દોઊ અરસોં સે આઈ સોએ ।

સો આપ અપને અરસ મેં, બિના લુદની ન પોહોંચે કોએ ॥ ૪૨ ॥

બ્રહ્મસૃષ્ટિ તથા ઈશ્વરી સૃષ્ટિઓનો સમુદાય ક્રમશઃ પરમધામ તથા અક્ષરધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયો છે. બંનેમાંથી કોઈ પણ જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાન વિના પોતપોતાના ધામમાં પહોંચી શકતાં નથી.

આપ અપને અરસ મેં, જાએ ના સકે બિના ઈલમ ।

તો ફુરમાન ઈલમ ભેજિયા, રૂહેં દરગાહી જાન ખસમ ॥ ૪૩ ॥

આ બંને સમુદાય તારતમ જ્ઞાન વિના પોતપોતાના ધામમાં જાગૃત થઈ શકતાં નથી. તેથી શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓને પોતાની અંગના સમજી પોતાનો આદેશ તથા જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) મોકલ્યું છે.

તો અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, જો પકડ્યા ઈલમ હક ।

હક સૂરત સુધ અરસોં કી, રૂહોં રહી ન જરા સક ॥ ૪૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. તેથી એમના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. આ બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ, અક્ષરધામ અને અક્ષરાતીત પરમધામના વિષયમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંદેહ રહ્યો નથી.

સોઈ મોમિન જાકો સક નહીં, ઔર દિલ અરસ હક હુકમ ।

પટ ખોલે નૂર પાર કે, આએ દિલ મેં હક કદમ ॥ ૪૫ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ તે કહેવાય છે, જેનામાં કોઈપણ પ્રકારનો સંદેહ નથી અને શ્રીરાજજીના આદેશથી જેનું હૃદય પરમધામ બની ગયું છે. સ્વયં શ્રીરાજજીએ અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત પરમધામનાં દ્વાર ખોલીને બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પોતાના ચરણકમલ સ્થાપિત કર્યાં છે.

પહેલે પટ દે ખેલ દેખાઈયા, દઈ ફરામોસી હાંસી કોં ।

દિયા બેસક ઈલમ અપના, તો ભી ન આવેં હોસ મોં ॥ ૪૬ ॥

સૌથી પહેલાં બ્રહ્માત્માઓ પર હાંસી કરાવવા માટે શ્રીરાજજીએ તેમના હૃદયમાં ભ્રમનું આવરણ નાંખીને તેમને નશ્વર જગતનો ખેલ બતાવ્યો. પછી તેઓએ જ જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપી તેમનો સંદેહ દૂર કરી દીધો. તો પણ બ્રહ્માત્માઓ હજુ સુધી સચેત થતા નથી.

ઈલમેં અંદર જગાઈયા, તિન મેં જરા ન સક ।

કહે હુઈ હે હોસી અરસોં કી, રૂહેં બેઠી કદમ તલેં હક ॥ ૪૭ ॥

એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી કે તારતમ જ્ઞાને બ્રહ્માત્માઓની અંતર્દષ્ટિ ખોલી દીધી છે. તારતમ જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત થઈ તેઓએ અક્ષરધામ તથા પરમધામની પિછાણ કરી છે. તેમને આ અનુભવ પણ થયો કે તેઓ તો શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં જ બેઠા છે.

ઈન બાતોં સક જરા નહીં, તો દિલ અરસ કહ્યા મોમન ।

તો ભી ટલે ના બેહોસી, વાસ્તે હાંસી બીચ વતન ॥ ૪૮ ॥

આ વિષયમાં જરાપણ સંદેહ નથી. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. તો પણ હજુ સુધી તેમની મૂર્છા દૂર થઈ નથી. કેમકે પરમધામમાં તેમના પર હાંસી થવાની છે.

બિરહા સુનત રૂહેં અરસ કી, તબહીં જાત ઉડ તન ।

સો ગવાએ યાદ કર કર હકેં, જો બીતક અરસ બચન ॥ ૪૯ ॥

શ્રીરાજજીનો વિયોગ સાંભળતા જ પરમધામના આત્માઓના નશ્વર શરીર તે જ સમયે છૂટી જવાં જોઈએ. પરંતુ શ્રીરાજજીએ જ પરમધામની ઘટનાઓને ફરી ફરી સ્મરણ કરાવી વારંવાર

વિરહનું ગાન કરાવ્યું છે.

મેં જાન્યા પ્રેમ આવસી, બિરહે કે બચનોં ગાએ ।

સો અવલ સે લે અબલોં, બિરહા ગાયા લડાએ લડાએ ॥ ૫૦ ॥

મેં એ વિચાર્યું હતું કે વિરહનાં આ વચનોને વારંવાર ગાવાથી હૃદયમાં પ્રેમભાવ જાગૃત થશે. તેથી આરંભથી માંડીને હજુ સુધી મેં વિરહનાં ગીતોને ઘણા જ પ્રેમથી ગાયાં છે.

સો ગાએ બિરહા ન આઈયા, પ્રેમ પડ્યા બીચ ચતુરાએ ।

હાંસી કરાઈ હુકમેં, બચનોં પ્યાર લગાએ ॥ ૫૧ ॥

આવું ગાન કરવાથી પણ હૃદયમાં પ્રેમભાવ જાગૃત થયો નહીં. મને એવો આભાસ થયો કે મારી ચતુરાઈથી પ્રેમ દૂર થઈ ગયો છે. શ્રીરાજજીના આદેશે જ વિરહનાં આ વચનો પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરી મારી હાંસી કરાવી છે.

સો ગાએ ગાએ હુઆ દિલ સખત, મૂલ ઈસક ગયા ભૂલાએ ।

મન ચિત બુધ અહંકારેં, ગુઝ અરસ કહ્યા બનાએ ॥ ૫૨ ॥

હવે તો વિરહનાં આ ગીતો ગાતાં ગાતાં મારું હૃદય પણ કઠોર થઈ ગયું અને ધામધણીનો મૂળપ્રેમ પણ ખોવાઈ ગયો. તો પણ હું મારા મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા અહંકાર દ્વારા પરમધામનાં અપ્રગટ રહસ્યોનું વર્ણન કરી રહ્યો છું.

અરસ મતા જેતા હુતા, ક્રિયા જાહેર નજર મેં લે ।

હમેં ન આયા ઈસક સુપને, એ ક્રિયા વાસ્તે જિન કે ॥ ૫૩ ॥

પરમધામનાં બધાં ગૂઢ રહસ્યોને ધ્યાનમાં રાખી તેમને પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો તો પણ જેના માટે આ બધું કર્યું છે તે પ્રેમ સ્વપ્નમાં પણ પ્રાપ્ત થયો નહીં.

ચૌદે તબક બેસક હુએ, ઈન બાની કે રોસન ।

સો ઈલમ લે કાયમ હુએ, સુખ ભિસ્ત પાઈ સબન ॥ ૫૪ ॥

આ તારતમવાણીના પ્રકાશથી ચૌદ લોકના લોકોનો સંશય મટી ગયો છે. અહીંના પ્રાણી આ બ્રહ્મજ્ઞાનને લઈને અખંડ થઈ ગયા અને બધાને મુક્તિસ્થળોનું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

હક ખિલવત ગાએ સે, જાન્યા હમ કો દેસી જગાએ ।

ઈસક પૂરા આવસી, પર હકેં હાંસી કરી ઉલટાએ ॥ ૫૫ ॥

મારી એ ધારણા હતી કે શ્રીરાજજીના અંતરંગ સ્થળ મૂલમિલાવાનાં રહસ્યોને પ્રગટ કરવાથી મારા આત્મામાં જાગૃતિ આવી જશે, જેના કારણે મારા હૃદયમાં પ્રેમ ભાવ જાગૃત થશે. પરંતુ શ્રીરાજજીએ મારા પર હાંસી કરવા માટે આ બધી સ્થિતિ જ ઊલટી કરી દીધી છે.

જો દેતે હમ કો ઈસક, તો ક્યોં સકેં હમ ગાએ ।

દિલ અરસ પોહોંયેં રૂહ ઈસકેં, તો ઈત ક્યોં રહ્યો રૂહોં જાએ ॥ ૫૬ ॥

જો શ્રીરાજજી મને શાશ્વત પ્રેમ આપ્યા કરત તો મારાથી તેમનાં ગુણગાણ કેમ થાત ? કેમકે ધામ હૃદયા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થતાં જ તેમની સુરતા પરમધામમાં પહોંચી

જાય છે. તો પછી તેમનું અહીં રહેવું કેવી રીતે સંભવ થઈ શકે ?

સબ અંગ હમારે હક હાથ મેં, ઈસક માંગેં રોએ રોએ ।

સબ અંગ હમારે બાંધ કે, હક આપ કરેં હાંસી સોએ ॥ ૫૭ ॥

જો કે અમે રોઈ રોઈને શ્રીરાજજી પાસેથી પ્રેમ માંગીએ છીએ. પરંતુ અમારાં બધાં અંગો તેમના જ હાથમાં છે. શ્રીરાજજી અમારાં બધાં અંગોને પોતાને આધીન કરી અમારા પર હાંસી કરી રહ્યા છે.

હમ હુકમ કે હાથ મેં, હક કે હાથ હુકમ ।

ઈત હમારા ક્યા ચલે, જ્યો જાને ત્યોં કરેં ખસમ ॥ ૫૮ ॥

ખરેખર અમે શ્રીરાજજીના આદેશને આધીન છીએ અને તેમનો આદેશ તેમને જ આધીન છે. તેથી આ જગતમાં આપણું શું ચાલી શકે ? શ્રીરાજજી જેવું ઈચ્છે છે તેવું જ કરે છે.

મહામત કહે એ મોમિનોં, હકેં ભૂલાએ હાંસી કોં ।

હમ દૌડે જાન્યા લેં ઈસક, હમ કો ડારે બકા ઈલમ મોં ॥ ૫૯ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીએ આપણી હાંસી કરવા માટે જ આપણને ભ્રમમાં નાખ્યા છે. આપણે તો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવા માટે દોડી રહ્યા હતા, પરંતુ તેઓએ આપણને પોતાના જ્ઞાનની તરફ વાળી લીધા છે.

પ્રકરણ ૨૭ ચોપાઈ ૨૦૨૫

બરનન કરાએ મુઝપેં, હકેં સબ અપને અંગ ।

સો વિધ વિધ વિવેક સોં, સો ગાયા દિલ રૂહ સંગ ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીએ મારી પાસેથી પોતાનાં બધાં અંગોનું વર્ણન કરાવ્યું. મેં પણ અન્તરથી વિચાર કરી તેમનાં બધાં અંગોનું પ્રેમપૂર્વક વર્ણન કર્યું.

જો જોરા હોએ ઈસક કા, તો નિકસે ના મુખ દમ ।

સો ગાએ કે ઈસક ગમાઈયા, જોરા કરાયા ઈલમ ॥ ૨ ॥

જો હૃદયમાં પ્રેમનો પ્રવાહ પ્રબળ થઈ જાય તો મુખમાંથી એક પણ શબ્દ વ્યક્ત થઈ શકતો નથી. પરંતુ તારતમ જ્ઞાને એટલું જોર કર્યું કે મેં શ્રીરાજજીના ગુણોને ગાઈ ગાઈ પોતાનો પ્રેમ જ ગુમાવી દીધો.

ઈલમ દિયા યાહી વાસ્તે, કહૂં જરા ન રહી સક ।

અવલ સે આજ દિન લગે, એસા કરાયા હક ॥ ૩ ॥

શ્રીરાજજીએ એટલા માટે મને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપ્યું કે મારા હૃદયમાં કોઈપણ પ્રકારનો સંદેહ ન રહે. આરંભથી આજ સુધી શ્રીરાજજીએ મારી પાસે આ રીતે વાણીનું ગાન કરાવ્યું છે.

ઈસક હમસે જુદા કિયા, દિયા દુની કો સુખ કાયમ ।

બચન ગવાએ હમપેં, જો હમેસગી દાયમ ॥ ૪ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ મારી પાસેથી પોતાનો પ્રેમ ખેંચી લીધો અને મને તારતમ જ્ઞાન આપી મારા વડે અખંડ પરમધામનું વારંવાર વર્ણન કરાવીને જગતના જીવોને અખંડ સુખ અપાવ્યું.

નૈન શ્રવન યા રસના, જો અંગ કિએ બરનન ।

તિન ઇસક દેખાયા હક કા, ઔર દેખ્યા ના યા બિન ॥ ૫ ॥

મેં શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં નયન, કાન, જીભ વગેરે જેનું પણ વર્ણન કર્યું છે તે બધાંએ મારી પાસે શ્રીરાજજીના પ્રેમનાં જ દર્શન કરાવ્યાં. પ્રેમ સિવાય મને એમાં કાંઈ પણ દેખાયું નહીં.

જો અંગ દેખે આખર લગ, તિનસે દેખે ચૌદે તબક ।

ઔર કાહૂં ન દેખ્યા કદુએ, બિના હક ઇસક ॥ ૬ ॥

મેં જે નેત્રોથી શ્રીરાજજીનાં દર્શન કર્યાં છે. તેમના દ્વારા જ્યારે ચૌદ લોકની તરફ દૃષ્ટિ નાંખી તો ત્યાં પણ મને શ્રીરાજજીના પ્રેમ સિવાય બીજું કંઈ પણ દેખાયું નહીં.

બૂઝી તુમારી સાહેબી, દિયા સબ અંગોં ઇસક દેખાએ ।

તુમારે હર અંગોં ઐસા કિયા, રહે ચૌદે તબક ભરાએ ॥ ૭ ॥

હે ધામધણી ! મેં આપની પ્રભુતા સમજી લીધી છે, આપે આપના બધા અંગોથી આપના પ્રેમનાં દર્શન કરાવ્યાં છે. આપના પ્રત્યેક અંગમાં મને એટલો પ્રેમ જોવા મળ્યો કે હવે હું ચૌદ લોકમાં સર્વત્ર આપનો જ પ્રેમ જોવા લાગ્યો છું.

રસનાએ ઇસક દેખાઈયા, તિન ભર્યા જિમી આસમાન ।

ઇસક બિના ન પાઈએ, બીય સકલ જહાન ॥ ૮ ॥

આપની જીભે (રસનાએ) એટલો પ્રેમ દેખાડ્યો કે તે ભૂમિથી લઈ આકાશ પર્યંત વ્યાપ્ત થઈ ગયો છે. એટલા માટે સમગ્ર જગતમાં આપના પ્રેમ સિવાય બીજું કાંઈ પણ દેખાતું નથી.

સબ અંગ દેખે ઐસે હક કે, ઐસા દિયા ઇલમ ।

હક ઇસક સબોં મેં પસર્યા, ઇસક ન જરા માહેં હમ ॥ ૯ ॥

આપે મને એવું જ્ઞાન આપ્યું કે મેં આપનાં બધાં અંગોના દર્શન કર્યાં, જેથી સર્વત્ર આપનો જ પ્રેમ ફેલાયેલો દેખાવા લાગ્યો. પરંતુ મારામાં આ પ્રેમ જરા જેટલો પણ ન રહ્યો.

યોં હર અંગ હક કે, સબ સોએ કિએ રોસન ।

આસમાન જિમી કે બીય મેં, કદૂ દેખ્યા ન ઇસક બિન ॥ ૧૦ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના પ્રત્યેક અંગમાંથી સર્વત્ર પ્રેમ જ પ્રકાશિત થતો જોવા મળે છે. ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી પ્રેમ સિવાય બીજું કાંઈ પણ દેખાયું નહીં.

ઇસક હમારા હક સોં, દિયા હુકમેં આડા પટ ।

હક કા ઇસક હમ સોં, કિયા દુનિયાં મેં પ્રગટ ॥ ૧૧ ॥

અમારો પણ પ્રેમ શ્રીરાજજી પ્રત્યે છે પરંતુ તેમના આદેશે વચમાં જ આવરણ નાંખી દીધું અને આપણી પાસેથી આ જગતમાં તેમના પ્રેમને પ્રગટ કરાવ્યો.

યોં હાંસી હમ પર કરી, બનાએ હમારે અકસ ।

ઇસક લિયા બેંચ કે, હોસી એહી હાંસી બીચ અરસ ॥ ૧૨ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીના આદેશે આપણાં નશ્વર શરીર તૈયાર કરી આપણી હાંસી કરી. તેણે આપણી પાસેથી પ્રેમ ઝૂંટવી લીધો જેના કારણે પરમધામમાં આપણી સૌથી વધુ હાંસી થશે.

હક ફેર ફેર ઊપર જગાવહી, બિના હુકમ ન જાગે અંદર ।

ફેર ફેર બડાઈ માંગેં ઈત, હક હાંસી કરેં ઈનોં પર ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજી અમોને ઉપરથી વારંવાર જાગૃત કરે છે પરંતુ તેમના આદેશ વિના અમે અંદરથી જાગૃત ન થઈ શક્યા. અમે આ જગતમાં વારંવાર જગતની પ્રભુતા માંગીએ છીએ એટલા માટે કે તેઓ અમારા પર અધિક હાંસી કરશે.

માંગેં દુની મેં હક લજત, સો ભી બુજરકી વાસ્તે ।

ઈલમેં હુએ યોં બેસક, એક જરા ન દુનિયાં એ ॥ ૧૪ ॥

અમે આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીનો પ્રેમ પણ ઈચ્છીએ છીએ તે પણ નશ્વર જગતની મિથ્યા પ્રતિષ્ઠા માટે જ. હવે તો અમે તારતમ જ્ઞાન દ્વારા આ રીતે સંદેહ રહિત થઈ ગયા છીએ કે આ સઘળું જગત બિલકુલ સાર વગરનું જણાવા લાગ્યું છે.

યોં જાન માંગેં ફના મિને, લજત દુની મેં હક ।

યોં હુકમ હાંસી કરાવહી, દે અપના ઈલમ બેસક ॥ ૧૫ ॥

એ જાણતા હોવા છતાં પણ અમે મિથ્યા પ્રતિષ્ઠા માટે નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજીનું સુખ ઈચ્છીએ છીએ. તેઓ સંદેહ નિવારક તારતમ જ્ઞાન આપીને પણ પોતાના આદેશ દ્વારા આપણી હાંસી કરાવી રહ્યા છે.

આપ મંગાવેં આપ દેવહીં, એ સબ હાંસી કોં ।

એ સબ જાને મોમિન, સક નહીં ઈનમોં ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજી સ્વયં આપણી પાસે ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરાવે છે અને પોતે જ એની પૂર્તિ કરે છે. આ બધું આપણા ઉપહાસ (મશ્કરી) માટે છે. બ્રહ્માત્માઓ આ રહસ્યને સારી રીતે સમજે છે, એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી.

કેયોં પેહેયાન હોવહીં, કેયોં નહીં પેહેયાન ।

સો સબ હોત હાંસીય કો, કરત આપ સુભાન ॥ ૧૭ ॥

અનેક આત્માઓને આ રહસ્યની જાણ થઈ ગઈ છે. તો કેટલાકને તેની જાણ થઈ નથી. શ્રીરાજજી આપણી હાંસી કરાવવા માટે જ આ બધું કરી રહ્યા છે.

એ કિયા વાસ્તે ઈસક બેવરે, સો ઈસક ન આયા કિન ।

કાહૂં જોસ જરા આઈયા, કાહૂં જરા ના કિસ તન ॥ ૧૮ ॥

ખરેખર પ્રેમના નિરૂપણ માટે જ આ નશ્વર જગતની રચના કરવામાં આવી છે. એટલા માટે આ જગતમાં કોઈપણ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પ્રેમભાવ જાગૃત થયો નથી. અહીં કોઈ આત્માને પ્રેમનો જરાક જેટલો આવેશ આવી ગયો પરંતુ કોઈને તો એટલો પણ આવ્યો નથી.

વાસ્તે રબદ ઈસક કે, જો ક્રિયા બીય ખિલવત ।

સો હુકમ આડા સબ દિલોં, ઈસક ન કાહૂં આવત ॥ ૧૯ ॥

પરમધામ, મૂલમિલાવામાં પ્રેમની અધિકતાની બાબતમાં જ પરિસંવાદ થયો હતો. હવે બધા આત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનો આદેશ જ પડદા રૂપ બનેલો છે, જેના કારણે કોઈના પણ હૃદયમાં પ્રેમનો આવિર્ભાવ થતો નથી.

ઈલમ દિયા સબન કો, ક્રિયા અરસ દિલ મોમિન ।

દૂર કર સબ હિજાબ, આપ આએ અરસ દિલ ઈન ॥ ૨૦ ॥

હવે તો શ્રીરાજજીએ બધા બ્રહ્માત્માઓને તારતમજ્ઞાન આપી તેમના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે અને અજ્ઞાનના આવરણને દૂર કરી સ્વયં તેઓ આપણા હૃદયમાં આવીને બિરાજમાન થઈ ગયા છે.

પેહેયાન સબ અરસોં કી, અરસોં બીય કી હકીકત ।

સો જરા છિપી ના રખી, સબ દઈ હક મારફત ॥ ૨૧ ॥

એ કારણે હવે આપણે બધાને બધા ધામોની તથા તેમની અંદરની સંપૂર્ણ ખરાપણાની પિછાણ થઈ ગઈ છે. શ્રીરાજજીએ અમોને પોતાની પૂરી ઓળખાણ કરાવી છે. જેથી હવે કણમાત્રની વાસ્તવિકતા પણ અમારાથી છૂપી નથી.

પર ઈસક ન દિયા આવને, વાસ્તે રબદ કે ।

હક આએ ઈસક ક્યોં ન આવહીં, ક્રિયા હુકમેં હાંસી કો એ ॥ ૨૨ ॥

પરન્તુ પ્રેમની અધિકતાની બાબતમાં સંવાદ થવાને કારણે તેઓએ આપણા હૃદયમાં પ્રેમભાવ જાગૃત થવા દીધો નહીં. નહિ તો આપણા હૃદય પર સ્વયં શ્રીરાજજીનું આગમન થયેથી પ્રેમભાવ કેમ જાગૃત ન થાય, પરન્તુ શ્રીરાજજીના આદેશે જ આપણી હાંસી કરાવવા માટે જ આ બધી વ્યવસ્થા કરી છે.

રૂહોં લજત માંગી હકપેં, અરસ કી દુનિયાં માહિં ।

તો ઈલમ દિયા સબોં અપના, બિના ઈલમ લજત નાહિં ॥ ૨૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ આ નશ્વર જગતમાં શ્રીરાજજી પાસે પરમધામનાં સુખોની કામના કરી. એટલા માટે તેઓએ બધા બ્રહ્માત્માઓને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન આપ્યું. કેમકે તારતમ જ્ઞાન વિના પરમધામનાં સુખોનો અનુભવ થઈ શકતો નથી.

જો હક દેવે ઈસક, તો ઈસક દેવે સબ ઉડાએ ।

સુધ ન લેવે વાર પાર કી, દેવે વાહેદત બીય ડુબાએ ॥ ૨૪ ॥

જો શ્રીરાજજી આપણને શાશ્વત પ્રેમ આપે તો પ્રેમ જાગૃત થતાં જ આ નશ્વર જગત આપણાથી છૂટી જાય. આ પ્રેમ આપણને નશ્વર જગત તથા પરમધામનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થવા દેતાં નથી. નહિ તો અખંડ પરમધામના એકાત્મભાવમાં એ આપણે મગ્ન કરી દેત.

જબ ઈલમ સબોં આઈયા, સો કધૂ સખતી દેવે દિલ ।

તિન સખતી તન અરસ કી, પાઈએ લજત અસલ ॥ ૨૫ ॥

જ્યારે બધાને તારતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે તે તેમના હૃદયને કંઈક કઠોર બનાવી દે છે. આ કઠોરતાને કારણે પરમધામનાં શાશ્વત સુખોનો અનુભવ થઈ શકે છે.

હુકમ માંગે દેવે હુકમ, સો સબ વાસ્તે હાંસી કે ।

એ બાતેં હોસી સબ ખિલવતેં, ઈસક રબદ ક્રિયા જે ॥ ૨૬ ॥

ખરેખર શ્રીરાજજીનો આદેશ જ આપણી પાસે આ પ્રકારની માંગણી કરાવે છે અને પોતે જ એની પૂર્તિ પણ કરે છે. આ બધું આપણી હાંસી કરાવવા માટે જ છે. આપણે આપણા પ્રેમની અધિકતા બાબતે શ્રીરાજજી સાથે સંવાદ કર્યો હતો. તેથી મૂલમિલાવામાં જાગૃત થતાં આ સંપૂર્ણ વાતો થશે.

અનેક હકેં હિકમત કરી, સો ઈન જુબાં કહી ન જાએ ।

હોસી હાંસી સબોં અરસ મેં, જબ કરસી બાતેં બનાએ ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના ઉપહાસ (મશ્કરી) માટે અનેક યુક્તિઓ કરી છે, જેનું વર્ણન આ જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી. જ્યારે આપણે પરમધામમાં જાગૃત થઈ પરસ્પર પોતપોતાના અનુભવોની ચર્ચા કરીશું ત્યારે આપણા બધા પર અવશ્ય હાંસી થશે.

હકેં ક્રિયા સબ હાંસીય કો, જો જરે જરા માહેં ખેલ ।

ઈસક રબદ કે કારને, તીન બેર આએ માહેં લૈલ ॥ ૨૮ ॥

આ જગતમાં પળેપળમાં તથા ક્ષણેક્ષણમાં જે પણ વ્યતીત થઈ રહ્યું છે તે બધું શ્રીરાજજીએ આપણી હાંસી માટે જ કરાવ્યું છે. પ્રેમની અધિકતા બાબતે ચર્ચા કરવાને કારણે જ આપણે બધા આત્માઓ અક્ષર બ્રહ્મની મહાન રાત્રિમાં આ જગતમાં ત્રણવાર અવતરિત થયા છીએ.

હક હાંસી બાતેં જાને હક, યા જાને હક ઈલમ ।

ઈન ઈલમેં સિખાઈ રૂહોં, સો બાતેં અરસ મેં કરસી હમ ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજી જે રીતે આપણી મશ્કરી કરી રહ્યા છે, તેને તેઓ સ્વયં જાણે છે કે તેમનું જ્ઞાન જાણે છે. આ જ તારતમ જ્ઞાને બ્રહ્માત્માઓને આ બધું શીખવાડ્યું છે કે આપણે પરમધામમાં જાગૃત થયા પછી ખેલના અનુભવની વાતો કરીશું.

એહી ખુલાસા સબ બાત કા, હકેં ક્રિયા હાંસી કોં ।

રેહેતા રબદ રૂહોં ઈસક કા, સબ કેહેતિયાં બડા હમ મોં ॥ ૩૦ ॥

આ બધી વાતોનું આ જ સ્પષ્ટીકરણ છે કે શ્રીરાજજીએ આપણી હાંસી કરાવવા માટે જ આ બધું કર્યું છે. કેમ કે પ્રેમ પરિચર્યાના સમયે બધા બ્રહ્માત્માઓએ પોતાના પ્રેમને ઘણો જ વધારે બતાવ્યો હતો.

યાહી વાસ્તે ખેલ દેખાઈયા, ઈસક ગયા સબોં ભૂલ ।

ફેર કે સબ સુધ દઈ, ભેજ ફુરમાન રસૂલ ॥ ૩૧ ॥

આ પ્રેમનું નિરૂપણ કરવા માટે જ જગતનો આ નશ્વર ખેલ દેખાડ્યો છે. આપણે બધા બ્રહ્માત્માઓ પોતાના પ્રેમને જ ભૂલી ગયા છીએ. રસૂલના હાથે પોતાનો સંદેશ (કુરાન) મોકલી તેઓએ આપણને ફરીથી ભાન કરાવ્યું છે.

ઇનમેં ઇસારતેં રમૂજેં, સો ખોલ ન સકે કોએ ।

કુંજ ભેજ હાથ રૂહઅલ્લા, ઇમામ હાથ ખોલાયા સોએ ॥ ૩૨ ॥

આ સંદેશમાં વિવિધ રહસ્યોને સંકેતોમાં સમજાવ્યા છે. એટલા માટે તે રહસ્યોને કોઈપણ સ્પષ્ટ કરી શક્યા નહીં. એમને ખોલવા માટે સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજની સાથે તારતમ જ્ઞાન રૂપી કૂંચી મોકલી અને મારા હાથે આ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરાવ્યાં.

હાંસી યાહી બાત કી, કિએ સબ ખેલ મેં ખબરદાર ।

તો ભી ઇસક ન આવત, હુઈ હાંસી બેસુમાર ॥ ૩૩ ॥

આ વાત માટે આપણી મશ્કરી થશે કે શ્રીરાજજીએ આપણને નશ્વર ખેલમાં પણ તારતમ જ્ઞાન આપીને સાવધાન કર્યા તો પણ આપણા હૃદયમાં પ્રેમ જાગૃત ન થયો. આ રીતે આપણો અપાર ઉપહાસ (મશ્કરી) થશે.

હક ઇસક જાહેર હુઆ, ખેલ માહે દમ દમ ।

ઔર ન ચૌદે તબકોં, બિના ઇસક ખસમ ॥ ૩૪ ॥

આ નશ્વર ખેલમાં શ્રીરાજજીનો પ્રેમ ક્ષણે-ક્ષણે પ્રગટ થઈ રહ્યો છે. આ ચૌદ લોકમાં તેમના પ્રેમ સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી.

ઐસા ઇલમ હકેં દિયા, હુઆ ઇસક ચૌદે ભવન ।

મૂલ ડાર પાત પસર્યા, નજરોં આયા સબન ॥ ૩૫ ॥

શ્રીરાજજીએ એવું દિવ્ય જ્ઞાન આપ્યું છે કે જેના કારણે ચૌદ લોકમાં સર્વત્ર તેમનો જ પ્રેમ વ્યાપ્ત થતો દેખાવા લાગ્યો એટલે સુધી કે પાતાળથી લઈ વૈકુંઠ સુધી આ પ્રેમ આ રીતે વ્યાપ્ત છે કે સર્વત્ર તે જ દષ્ટિ ગોચર થઈ રહ્યો છે.

તલે સાત તબક જિમીય કે, યા બીય ઊપર આસમાન ।

મૂલ વૃખ પાત ફૂલ ફૈલિયા, સબ હુઆ ઇસક સુભાન ॥ ૩૬ ॥

આ મૃત્યુલોકની નીચે સાત પાતાળ લોક છે. એની ઉપર સ્વર્ગ વગેરે છ લોક છે. આ રીતે પાતાળથી લઈ સત્યલોક સુધી, વૃક્ષના મૂળથી લઈ ડાળીઓ સુધી તથા પર્ણોમાં સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો પ્રેમ જ વ્યાપ્ત થયો છે.

નજરોં આયા સબન કે, જબ પસર્યા એ ઇલમ ।

તબ ઔર ન દેખે કછૂ નજરોં, બિના ઇસક ખસમ ॥ ૩૭ ॥

જ્યારે આ પ્રેમ સર્વત્ર વ્યાપ્ત થઈ ગયો છે ત્યારે બધાની દૃષ્ટિમાં પ્રેમ જ પ્રેમ દેખાવા લાગ્યો. ત્યારે બધા લોકોને શ્રીરાજજીના પ્રેમ સિવાય બીજું કંઈપણ દેખાયું જ નહીં.

હકેં અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, ઐસી દઈ બુજરકી રૂહન ।

હૂંઠ હૂંઠ થકે ચૌદે તબકોં, પર બકા તરફ ન પાઈ કિન ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આ નશ્વર જગતમાં બ્રહ્માત્માઓનો એટલો મહિમા પ્રતિષ્ઠિત કર્યો છે કે તેઓએ તેમના હૃદયને જ પોતાનું પરમધામ કહી દીધું. આ ચૌદ લોકમાં અનેક સાધકોએ વિવિધ રીતે ખોજ કરી પરન્તુ કોઈને પણ દિવ્ય પરમધામની દિશા પ્રાપ્ત થઈ નહીં.

તબક ચૌદમેં મલકૂત, લા હવા સુંન તિન પર ।

તા પર બકા નૂર મકાન, જો નૂર જલાલ અક્ષર ॥ ૩૯ ॥

આ ચૌદ લોકમાં બધાથી ઉપરનો લોક વૈકુંઠ કહેવાય છે. તેનાથી આગળ શૂન્ય-નિરાકાર છે. તેનાથી આગળ અખંડ અક્ષરધામ છે. જેના અધિષ્ઠાતા સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ છે.

કે એસે ખેલ પૈદા ફના, હોએ નૂરજલાલ કે એક પલ ।

ઈન કાદર કી કુદરત, એસા રાખત હે બલ ॥ ૪૦ ॥

આ અક્ષરબ્રહ્મના પળમાત્રમાં એવાં અનેક બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થઈ નાશ પામે છે. અક્ષરબ્રહ્મની શક્તિ એટલી સમર્થ છે કે જેની કોઈ સીમા જ નથી.

તરફ અરસ અજમ કી, કોઈ જાને ના એક નૂર બિન ।

પર ગુઝ મતા ન જાનહીં, જો હે નૂરજમાલ બાતન ॥ ૪૧ ॥

આ અક્ષરબ્રહ્મ સિવાય બીજું કોઈપણ પરમધામની દિશા જાણતું નથી. પરન્તુ સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ પણ શ્રીરાજજીની અંતરંગ લીલાનાં અપ્રગટ રહસ્યોને જાણતા નથી.

સો ગુઝ હક હાદીય કા, દિયા ખેલ મેં બીય મોમન ।

તો દિલ અરસ કિયા હકે, જો અરસ અજમ મેં ઈનોં તન ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓની અંતરંગ લીલાનાં ગૂઢ રહસ્યો પણ બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર જગતમાં પ્રાપ્ત થયાં છે. એટલા માટે આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને શ્રીરાજજીએ પોતાનું પરમધામ બનાવ્યું કેમકે એમનું મૂળ તન (પર-આત્મા) દિવ્ય પરમધામમાં છે.

હકે અરસ કી સુધ સબ દઈ, પાઈ હકીકત મારફત ।

હક હાદી રૂહે ખિલવત, એ બીય અસલ વાહેદત ॥ ૪૩ ॥

શ્રીરાજજીએ આ બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર જગતમાં પણ પરમધામની સંપૂર્ણ ભાળ આપી છે. જેથી એમને શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના એકાત્મભાવ અને અંતરંગ લીલાનાં ગૂઢ રહસ્યોની વાસ્તવિકતા અને પૂરી પિછાણ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે.

કહે હુકમેં મહામત મોમિનોં, હક ઈસક બોલે બેસક ।

ઈસક રબદ વાહેદત મેં, હક ઉલટ હુએ આસિક ॥ ૪૪ ॥

શ્રીરાજજીના આદેશથી મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! શ્રીરાજજીએ કહ્યું હતું તે પ્રમાણે તેમના હૃદયનો પ્રેમ જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. મૂલમિલાવામાં પ્રેમ-સંવાદના સમયે શ્રીરાજજીએ જેવું કહ્યું હતું તે પ્રમાણે તેઓ સ્વયં આ જગતમાં આવીને બ્રહ્માત્માઓના અનુરાગી (આશિક) બની ગયા.

પ્રકરણ ૨૮ ચોપાઈ ૨૦૬૯

હક મહેબૂબકા જવાબ

રૂહોં મેરે તુમારા આસિક, મેં સુખ સદા તુમેં યાહોં ।

વાસ્તે તુમારે કે વિધ કે, ઇસક અંગ ઉપજાઓ ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજી કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! હું તમારો અનુરાગી (આશિક) છું અને હંમેશાં તમારાં સુખોની કામના કરું છું. તમારા હૃદયમાં પ્રેમ પ્રગટ કરવા માટે હું વિવિધ પ્રકારના ઉપાયો કરું છું.

મેં આસિક તુમારા કેહેલાયા, મેં લિખે ઇસક કે બોલ ।

માસૂક કર લિખે તુમકો, સો ભી લિએ ના તુમ કોલ ॥ ૨ ॥

હું એટલા માટે તમારો અનુરાગી (આશિક) કહેવાયો કે મેં તમારા માટે પ્રેમપૂર્ણ વચનો લખાવ્યાં છે. મેં તમને પ્રિયતમા (માશૂકા)નું સંબોધન કર્યું છે. તો પણ તમે મારાં વચનો પર ધ્યાન આપ્યું નહીં.

અવલ બીય ઔર આખર, લિખે તીનોં ઠૌર નિસાન ।

એ બીતક હમ તુમ જાનહીં, ભેજી તુમકો પેહેયાન ॥ ૩ ॥

મેં કુરાનના માધ્યમથી તમોને આરંભ (વ્રજ) મધ્ય (રાસ) તથા અંત (જાગણી)ના બધા સંકેતો લખીને મોકલ્યા છે. આ આપણો વૃત્તાંત હું અને તમે જ જાણીએ છીએ. તમને એની પિછાણ (ભાન) કરાવવા માટે જ એ લખીને મોકલ્યા છે.

દો બેર દુનિયાં નઈ કર, કિન દો બેર ડુબાઈ જહાન ।

તુમકો લૈલત કદર મેં, દો બેર કિન બયાએ તોફાન ॥ ૪ ॥

કોણે આ સૃષ્ટિનો બે વાર પ્રલય કરી બંને વાર નવી સૃષ્ટિ બનાવી છે ? આ મહિમામયી રાત્રી (લૈલતુલકદર) માં તમને કોણે બે વાર બયાવ્યા છે ?

ફેર તીસરી બેર દુની કર, જિનમેં હોસી ફજર ।

સબ વિધ બેસક કરકે, તુમેં ખેલ દેખાયા ઔર નજર ॥ ૫ ॥

ફરીથી ત્રીજીવાર સૃષ્ટિ રચના કરી તમને તારતમ દૃષ્ટિ આપી આ ખેલ દેખાડ્યો છે, જેમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનું પ્રભાત થશે અને તમે બધા જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાનને કારણે સંદેહ રહિત થઈ જશો.

તુમ જો અરવાહેં અરસ કી, સાથ હક જાત નિસબત ।

એ જો દોસ્તી હક હમેસગી, બીય ખિલવત કે વાહેદત ॥ ૬ ॥

તમે પરમધામના આત્મા છો તથા મારી અંગ સ્વરૂપા છો. અદ્વૈત પરમધામમાં મારી તમારી સાથે એકાત્મભાવની મિત્રતા છે.

કોઈ તરફ ન જાને અરસ કી, તો મુઝે જાને ક્યોં કર ।

નૂરજલાલ નૂર મકાને, એક ઈનેં મેરે તરફ કી ખબર ॥ ૭ ॥

આ નશ્વર જગતમાં કોઈ પણ પરમધામની દિશા જાણતું નથી. તેથી અહીંના મનુષ્ય મને કેવી રીતે જાણી શકે છે ? અક્ષરધામના અધિષ્ઠાતા અક્ષરબ્રહ્મને જ મારી દિશાની જાણકારી છે.

દૂજા તરફ તો જાનહીં, કોઈ ઔર ઠૌર બકા હોએ ।

નહીં ક્યોં જાને તરફ હૈ કી, કિન તરફ સે ઠૌર લે કોએ ॥ ૮ ॥

બીજી દિશાની તરફ ત્યારે જાણી શકીએ જો કોઈ બીજું અખંડ સ્થાન હોય. આ નશ્વર જગતના જીવો જેનું કોઈ અસ્તિત્વ જ નથી, તેઓ અખંડ ધામને કેવી રીતે જાણી શકે ?

બેલ કે કોટ એક પલ મેં, દેખ ઉડાવે પૈદા કર ।

એસી કુદરત નૂરજલાલ પેં, નૂરમકાન એસા કાદર ॥ ૯ ॥

અક્ષરધામના અધિષ્ઠતા અક્ષરબ્રહ્મ એટલા શક્તિ સંપન્ન છે કે તેઓ એક પળ માત્રમાં આવાં કરોડો બ્રહ્માંડોને ઉત્પન્ન કરી લય કરી શકે છે.

એ બાતૂન જો મેરે અરસ કા, સો સુધ નૂર કો ભી નાહેં ।

મેરી ગુઝ અરસ જો ખિલવત, તુમ ઈન ખિલવત કે માહેં ॥ ૧૦ ॥

પરમધામની મારી અંતરંગ લીલાઓના રહસ્યની જાણકારી સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મને પણ નથી. પરમધામનું એકાંત સ્થળ મૂલમિલાવા અત્યંત ગોપનીય છે, તમે આ મૂલમિલાવામાં બેઠા છો.

દોસ્તી હક હમેસગી, ક્યોં ભૂલાએ દઈ મોમન ।

તુમ જો રૂહેં અરસ કી, મેરે અરસ કે તન ॥ ૧૧ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! મારી તમારી સાથે હંમેશાની મિત્રતા છે, તેને કેવી રીતે ભૂલી શકાય ? તમે પરમધામના આત્માઓ મારા જ અંગરૂપ છો.

અંગ હાદી મેરે નૂર સે, તુમ રૂહેં અંગ હાદી નૂર ।

તો અરસ કહ્યા તુમ દિલ કો, જો રૂહેં વાહેદ તન હજૂર ॥ ૧૨ ॥

શ્રીશ્યામાજી મારા અંગના તેજસ્વરૂપા છે અને તમે બ્રહ્માત્માઓ તેમના અંગની તેજરૂપા છો. તમારા હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે તમારા મૂળ તન (પર-આત્મા) અદ્વૈત સ્વરૂપમાં મારી નિકટ જ છે.

ઔર ભી લિખ્યા મહંમદ કો, આસમાન સે તેહેતસરા ।

એ બહુવિધ બેહેરુલ હૈવાન, જલ સિર લગ કુફર ભરા ॥ ૧૩ ॥

રસૂલ મહંમદ દ્વારા પણ આ સંદેશો મોકલ્યો છે, કે પાતાળથી લઈ સત્યલોક સુધીના લોક અજ્ઞાનતામાં ડૂબેલા મનુષ્યો માટે સમુદ્રતુલ્ય છે. એમાં નાસ્તિકતા અને વૈમનસ્યનું જલ ભરેલું છે.

કે વિધ કે માહેં હૈવાન, કે જિન દેવ ઈન્સાન ।

બીચ મરજિયા હોએ કાઢી સીપ, મિને મોતી મહંમદ પેહેયાન ॥ ૧૪ ॥

અહીં અનેક લોકો પશુવૃત્તિવાળા છે. અનેક દેવતુલ્ય છે તથા અનેક મનુષ્યવૃત્તિ વાળા છે. શ્રીશ્યામાજીએ સદ્ગુરુના રૂપમાં આવી આવા મોહ સમુદ્રમાં મરજીવા બની ડૂબકી મારી, મોતીની જેમ બ્રહ્માત્માઓની ઓળખાણ કરી.

સો તુમ અજૂં ન સમઝે, મેં કર લિખ્યા માસૂક ।

એ સુકન સુન તુમ મોમિનોં, હાએ હાએ હુએ નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૧૫ ॥

તમે હજુ સુધી આ સમજી શક્યા નથી કે મેં શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓને કેમ મારી પ્રિયતમા (માશૂકા) કહ્યા છે. હે બ્રહ્માત્માઓ ! મારાં આ પ્રેમપૂર્ણ વચનોને સાંભળી તમારું હૃદય કેમ ટુકડે ટુકડા થઈ જતું નથી ?

બસરી મલકી હકી લિખી, આઈ મહંમદ તીન સૂરત ।

એક અવલ દો આખર, સો વાસ્તે તુમ ઉમત ॥ ૧૬ ॥

બશરી, મલકી અને હકી આ રીતે રસૂલ મહંમદ ત્રણ સ્વરૂપોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમાં એક પહેલાં પ્રગટ થશે અને બાકી બે તમો બ્રહ્માત્માઓને જાગૃત કરવા અંતિમ સમયમાં પ્રગટ થશે.

બંદગી મજાજી ઔર હકીકી, એ જો કહિયાં જુદિયાં દોએ ।

એક ફરજ દૂજા ઈસક, ક્યોં ન દેખ્યા બેવરા સોએ ॥ ૧૭ ॥

આ રીતે પૂજા-અર્ચના પણ બે રીતની બતાવી છે. તેમાંની એક મિથ્યાભિમાનયુક્ત (મજાજી) તથા બીજી સત્યનિષ્ઠ (હકીકી) છે. એમાં પ્રથમ તો માત્ર કર્તવ્ય સમજીને કરવામાં આવે છે. જ્યારે બીજી પ્રેમપૂર્ણ ભાવથી કરવામાં આવે છે. એના વિવરણને તમે કેમ જોયું નહીં ?

એ જો ફરજ મજાજી બંદગી, બીચ નાસૂત હક સે દૂર ।

હોએ માસૂક બંદગી અરસ મેં, કહી બકા હક હજૂર ॥ ૧૮ ॥

માત્ર કર્તવ્ય સમજીને કરવામાં આવતી મિથ્યાભિમાનયુક્ત કર્મકાંડની ઉપાસના નશ્વર જગત સુધી જ રહે છે. તે પરબ્રહ્મની નજીક નથી પહોંચતી. પરંતુ સત્ય હૃદયથી કરવામાં આવતી સત્યનિષ્ઠ ઉપાસના પરમધામની કહેવાય છે, જેનાથી પરમાત્માની નિકટતા અનુભવાય છે.

દોસ્તી કહી હક કી, તિન મેં સમનૂન પાતસાહ ।

પાતસાહ કૌન હોએ બિના માસૂક, દેખો ઈસ્મ કુરાન ખુલાસા ॥ ૧૯ ॥

કુરાનમાં પરમાત્માના મિત્રોમાં એક સમનૂન રાજાનો ઉલ્લેખ છે. મારી પ્રિયતમા (શ્યામાજી) સિવાય બીજું કોણ આ રીતે શ્રેષ્ઠ હોઈ શકે છે ? કુરાનમાં આ નામનું સ્પષ્ટીકરણ જોઈ લો.

અવલ દોસ્તી હકકી, લિખી માહેં ફુરમાન ।

પીછે દોસ્તી બંદન કી, ક્યોં કરી ના પેહેયાન ॥ ૨૦ ॥

કુરાનમાં આ રીતે ઉલ્લેખ છે કે સર્વપ્રથમ પરમાત્માની સાથે મિત્રતા હોવી જોઈએ. તે પછી તેના સેવક (બ્રહ્માત્માઓ)ની સાથે હોવી જોઈએ. તમે હજુ સુધી આ રહસ્યની પિછાણ કેમ ન કરી ?

મેં કદીમ લિખી મેરી દોસ્તી, એ કિએ ન સહૂર સુકન ।

તુમકો બેસક કિએ ઈલમસોં, હાએ હાએ અજૂંયાદ ન આવે રૂહન ॥ ૨૧ ॥

મેં મારા પોતાના અંગરૂપ બ્રહ્માત્માઓની સાથે શાશ્વત મિત્રતાની વાત લખાવી છે. આ વચનો પર પણ તમે વિચાર કર્યો નહીં. જો કે તારતમ જ્ઞાને તમને સંદેહ રહિત બનાવી દીધા તો પણ હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમને હજુ સુધી આ મિત્રતાનું સ્મરણ થતું નથી.

દોસ્ત મેરે મોમિન, ઓર માસૂક હાદી બેસક ।

તો નામ લિખ્યા અપના, મેં તુમારા આસિક ॥ ૨૨ ॥

મેં બ્રહ્માત્માઓને મારા મિત્ર, શ્રીશ્યામાજીને મારી પ્રિયતમા તથા સ્વયંને તમારા બધાના આશિકના રૂપમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે.

મેં લિખ્યા હૈ તુમ કો, જો એક કરો મોહે સાદ ।

તો દસ બેર મેં જી જી કહું, કર કર તુમેં યાદ ॥ ૨૩ ॥

મેં આ પણ લખ્યું છે કે જો તમે એકવાર મારું નામ ઉચ્ચારશો તો હું તમને યાદ કરીને દશવાર ‘જી હા’, કરીશ.

ઔર ભી લિખ્યા મેં તુમકો, મેં કરત તુમારી જિકર ।

મેરી તુમ પીછે કરત હો, ક્યોં કર ના દેખી ફિકર ॥ ૨૪ ॥

મેં એ પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે સર્વપ્રથમ હું તમને યાદ કરીશ તે પછી તમે મને યાદ કરશો. હજુ સુધી આના પર તમે કેમ વિચાર ન કર્યો ?

એ જો મેં લિખી બુજરકિયાં, સો હૈ કોઈ તુમ બિન ।

જિત ભેજોં માસૂક અપના, જો ચીન્હે મેરે સુકન ॥ ૨૫ ॥

મેં જેટલો મહિમા લખ્યો છે તે તમારા વિના બીજા કોઈનો હોઈ શકે ? મારા આ વચનોને તમે ઓળખી શકો એટલા માટે મેં તમારી વચ્ચે મારી પ્રિયતમા (માશૂકા) શ્રીશ્યામાજીને મોકલ્યાં.

મેં કિન પર ભેજોં ઇસારતેં, પઢી જાએ ન રમૂજેં કિન ।

તુમ જાનત હો કોઈ દૂસરા, હૈ બિના અરસ રૂહન ॥ ૨૬ ॥

હું તમારા સિવાય બીજા કોના માટે આ સંકેત મોકલત, કોના દ્વારા આ સંકેત સમજી શકાય ? તમે આ સારી રીતે જાણો છો કે તમારા સિવાય બીજું કોઈ નથી જે આ વાતોને સમજી શકે.

એ જો ઔલાદ આદમ કી, સબ પૂજત હેં હવા ।

સો જાહેર લિખ્યા ફુરમાન મેં, કયા તુમ પાયા ન ખુલાસા ॥ ૨૭ ॥

જે આદમના વંશ જ મનુષ્ય છે, તે બધા શૂન્ય નિરાકારની ઉપાસના કરે છે. મારા આદેશમાં આ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે, શું હજુ સુધી તમને એનું સ્પષ્ટીકરણ મળ્યું નથી ?

એ જો દુનિયાં ખેલ કબૂતર, તિત ભી દિએ કુલફ દિલ પર ।

પાવે હકીકત કલામ અલ્લાહ કી, સો ખુલે ના લુદંની બિગર ॥ ૨૮ ॥

નશ્વર જગતના આ જીવો જાદૂઈ કબૂતર જેવા છે. એમના હૃદયમાં તાણું લાગેલું છે. એટલા માટે કુરાનમાં નિર્દિષ્ટ મારાં રહસ્યપૂર્ણ વચનોને પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ એમની તારતમ જ્ઞાન વિના સ્પષ્ટતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

સો તો દિયા મેં તુમ કો, સો ખુલે ના બિના તુમ ।

જો મેરી સુધ દ્યો ઔરોં કો, તિત ચલે તુમારા હુકમ ॥ ૨૯ ॥

આ તારતમ જ્ઞાન મેં તમોને આપ્યું છે. હવે તમારા સિવાય બીજા કોઈથી પણ આ ગૂઢ રહસ્ય સ્પષ્ટ થશે નહીં. જ્યારે તમે મારી જાણકારી બધા જીવોને આપવા લાગશો ત્યારે તેના પર તમારો આદેશ ચાલવા લાગશે.

એ સુકન હકેં અવલ કહે, અરસ મેં મહંમદ કોં ।

કેતેક જાહેર કીજિયો, બાકી ગુઝ રખિયો દિલ મોં ॥ ૩૦ ॥

આ રીતનાં વચનો પહેલાથી જ પરમાત્માએ રસૂલ મહંમદને કહ્યાં હતાં. સાથોસાથ એ પણ કહ્યું હતું કે એમાંથી કેટલાંક વચનોને સ્પષ્ટ કરવાં અને બાકીના વચનોને પોતાના હૃદયમાં ગુપ્ત રાખવાં.

સરા સુકન કરાએ જાહેર, ગુઝ રખે બકા બાતન ।

મૂદ્યા રખ્યા દ્વાર મારફત કા, વાસ્તે પેહેચાન અરસ રૂહન ॥ ૩૧ ॥

એટલા માટે રસૂલ મહંમદે કર્મકાંડનાં બધાં વચનો પ્રકટ કર્યાં અને દિવ્ય પરમધામની વાતો ગુપ્ત રાખી. તેઓએ પરમાત્માની ઓળખાણનાં દ્વાર એટલા માટે બંધ રાખ્યાં હતાં કે સર્વ પ્રથમ બ્રહ્મ આત્માઓ જ પરમધામની પિછાણ કરી શકે.

પટ બકા કિને ન ખોલિયા, કે અવતાર હુએ તીથંકર ।

હક ઈલમ બિના ક્યોંએ ના ખુલે, કે લાખોં હુએ પૈગંમર ॥ ૩૨ ॥

આજ સુધી અનેક અવતાર તથા તીર્થંકરો આ જગતમાં પ્રગટ થયા, પરંતુ કોઈએ અખંડના દરવાજા ખોલ્યા નહીં. ભલેને લાખો પૈગમ્બરો કેમ પ્રગટ થઈ ગયા ન હોય પરંતુ જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાન વિના આ દરવાજા ખુલ્લી શકે નહીં.

અરસ બકા પટ ખોલસી, આખર બખત મોમન ।

સાહેબ જમાને કી મેહેર સે, દિન કરસી બકા રોસન ॥ ૩૩ ॥

અંતિમ સમયમાં બ્રહ્માત્માઓ પ્રગટ થઈ પરમધામના દ્વાર ખોલશે અને તે સમયમાં પ્રગટ થયેલા જગતના સ્વામી પરમાત્માની કૃપાથી અજ્ઞાનતાના આવરણને દૂર કરી બ્રહ્મ જ્ઞાનનું પ્રભાત પ્રગટાવશે.

રાહ દેખાઈ તૌહીદ કી, મહંમદ ચઢ ઉતર ।

સોએ તુમારે વાસ્તે, ક્યોં ન દેખો સહૂર કર ॥ ૩૪ ॥

રસૂલ મહંમદે સુરતા દ્વારા પરમધામમાં પહોંચી અને પુનઃ જગતમાં પાછા ફરી અદ્વૈતનો માર્ગ બતાવ્યો છે. આ બધું તમારા માટે જ છે. એના ઉપર કેમ વિચાર કરતા નથી ?

ઔર જો પૈદા જુલમત સે, સો તુમ જાનત હો સબ ।

એ ક્યોં છોડેં હવા કો, જિનોં અસલ દેખ્યા એહી રબ ॥ ૩૫ ॥

નશ્વર જગતના અન્ય જીવો શૂન્ય નિરાકારથી ઉત્પન્ન થયા છે. તેમની ઉત્પત્તિને પણ તમે સારી રીતે જાણો છો. તેઓ શૂન્ય નિરાકારને કેવી રીતે છોડી શકે ? કેમ કે તેઓએ તેમને જ પોતાના પરમાત્મા માન્યા છે.

ઇલમ લુદંની તુમપેં, જિન પેહેલે પાઈ ખબર ।

और न कोई वाडेदत बिना, तो ईत आवेंगे क्यों कर ॥ ૩૬ ॥

તમારી પાસે જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન છે. તમને સર્વ પ્રથમ પરમધામની જાણકારી પ્રાપ્ત થઈ છે. તમારા સિવાય બીજું કોઈ પણ અદ્વૈત પરમધામમાં નથી. એટલા માટે તેઓ પરમધામમાં કેવી રીતે આવી શકે ?

भ्याराज हुआ महुंमद पर, सो कौल अरस बका के ।

सो साडेही के दो એક सुकन, भीय मुडककों पसरे ॥ ૩૭ ॥

રસૂલ મહંમદને પરમાત્માના દર્શનનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. એટલા માટે તેઓએ કુરાનમાં પરમાત્મા દ્વારા આપવામાં આવેલાં વચનોનો ઉલ્લેખ કર્યો. તેમાંથી બે-ચાર શબ્દો જ તેમના અનુયાયીઓમાં પ્રસારિત થયા છે.

બકા સુકન સબ મ્યારાજ કે, જાહેર કિએ સબ મેં ।

સબ અરસ બકા મુખ બોલહીં, और सुकन ना गिरोह सें ॥ ૩૮ ॥

હવે બ્રહ્માત્માઓએ આ જગતમાં પ્રગટ થઈ તે દર્શનની વાતો તથા અખંડ પરમધામનું વિવરણ પ્રગટ કરી દીધું છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ હવે અખંડ પરમધામ સિવાય બીજા કોઈ પણ શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરશે નહીં.

सो भासी गिरो महुंमदकी, तामें એ બાત હોत निस दिन ।

मुख छोटे बडे याही सुकन, और बोले न या बिन ॥ ૩૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને શ્યામાજીનો વિશેષ સમુદાય કહ્યો છે. તેમાં રાત-દિવસ પરમધામની જ ચર્ચા થાય છે. તેઓ નાના-મોટા બધા પોતાના મુખથી પરમધામ સિવાય બીજા કોઈ ચર્ચા કરતા નથી.

બકા સબદ મુખ સબ કે, સો ઈલમ સબ મેં गया पसर ।

सबद इना को न देवे पैठने, ऐसा किया बभत इहों आपर ॥ ૪૦ ॥

હવે તો જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન સર્વત્ર ફેલાઈ ગયું છે. એટલા માટે પરમધામ સિવાય બીજા કોઈ ચર્ચા જ થતી નથી. આ અંતિમ સમયમાં બ્રહ્માત્માઓએ એવી સ્થિતિ બનાવી કે નશ્વર જગતના કોઈ પણ શબ્દને તેઓએ પોતાના હૃદયમાં પ્રવેશ કરવા દીધો નહીં.

સબદ इना गअे रात में, किया बका सबदों इजर ।

कुंर अंधेरी उड गई, बोल पाईअे न बका बिगर ॥ ૪૧ ॥

આ નશ્વર જગતમાં અજ્ઞાન વ્યક્ત કરવાવાળા બધા શબ્દો અંધકારમયી રાત્રિમાં વિલીન થઈ ગયા છે. હવે અખંડ તારતમ જ્ઞાન રૂપી સૂર્યનો ઉદય થવાથી નવપ્રભાત થઈ ગયું અને વૈમનસ્યનો અંધકાર દૂર થઈ ગયો. એટલા માટે પરમધામના એકાત્મભાવ સિવાય બાકીના બધા શબ્દો ગૌણ અને મૌન થઈ ગયા છે.

એ કહ્યા था अवल, रसूलें ईत आअे ।

सो इहें इहअल्ला ईमाम, इजर करी बनाअे ॥ ૪૨ ॥

રસૂલ મહંમદે પહેલાંથી આવીને આ વાત કરી હતી. તેના અનુસાર હવે શ્રીશ્યામાજીએ

બ્રહ્મઆત્માઓના માર્ગદર્શક (સદ્ગુરુ)ના રૂપમાં પ્રગટ થઈ જ્ઞાનનું પ્રભાત કરી દીધું છે.

અવલ કહ્યા ઈલમ લ્યાવસી, આયા તિનસે જ્યાદા બેસક ।

સો નીકે લિયા મોમિનોં, પાઈ અરસ મારફત હક ॥ ૪૩ ॥

રસૂલે પહેલાથી કહ્યું હતું કે શ્રીશ્યામાજી બ્રહ્મ જ્ઞાન લઈને પ્રગટ થશે. હવે તો તેનાથી પણ વધુ કાર્ય થઈ ગયું છે. બ્રહ્માત્માઓએ આ દિવ્ય જ્ઞાનને સારી રીતે ગ્રહણ કર્યું, જેના કારણે તેમને દિવ્ય પરમધામ તથા પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પિછાણ થઈ ગઈ.

એ ઈલમ લિએ એસા હોત હે, આપ બેસક હોત હેયાત ।

ઔર કાયમ હુએ દેખે સબકો, પાવે દીદાર બાતૂન હક જાત ॥ ૪૪ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાથી જ એવું લાગે છે કે આત્મા જાગૃત થઈ અખંડ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતે સંસારના સામાન્ય જીવો પણ બધાને અખંડ થતાં જોઈને આત્મ - દૃષ્ટિથી બ્રહ્માત્માઓના દર્શન પ્રાપ્ત કરશે.

દેખી અપની મિસ્ત આપ નજરોં, જો હોસી બકા પરવાન ।

સબ કરમ કાટે હક ઈલમસોં, એ દેખી બેસક મેહેર સુભાન ॥ ૪૫ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનને કારણે બધા જીવોને પોતાનાં મુક્તિ સ્થળો (બહિસ્ત)નું સુખ પણ પરમધામના સુખો સમાન દેખાવા લાગશે. આ રીતે આ બ્રહ્મજ્ઞાને કર્મનાં બધાં બંધનો નષ્ટ કરી દીધાં. આ બધું શ્રીરાજજીની અપાર કૃપાનું જ પરિણામ છે.

હક તરફ જાને નૂર અક્ષર, ઔર દૂજા ન જાવે કોએ ।

પર બાતૂન સુધ તિન કો નહીં, હક ઈલમ દેખાવે સોએ ॥ ૪૬ ॥

આજ સુધી અક્ષરબ્રહ્મ સિવાય અન્ય કોઈને પણ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની દિશાની જાણ ન હતી. સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મને પણ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોની ભાળ ન હતી. હવે જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાને તે સંપૂર્ણ ભાળ પ્રદાન કરી છે.

કે સુખ કાયમ ઈન ઈલમ કે, આવેં ન માહેં હિસાબ ।

હક સુરાહી બકા ખિલવત મેં, એ ઈલમ પિલાવે સરાબ ॥ ૪૭ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનમાં અનેક પ્રકારનાં સુખો સમાયેલાં છે, જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી. આ દિવ્ય જ્ઞાન જ શ્રીરાજજીની અંતરંગ લીલાની પ્રેમ સુધાનું પાન કરાવે છે.

સો મેં ભેજ્યા તુમેં મોમિનોં, દેખો પોહોંચ્યા ઈસક ચૌદે તબક ।

એસા ઈસક મેરા તુમસોં, ઈનમેં પાઈએ ન જરા સક ॥ ૪૮ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! મેં તમારા માટે આ બ્રહ્મજ્ઞાન મોકલ્યું છે. તમે એના દ્વારા જુઓ કે મારો પ્રેમ ચૌદલોકમાં ફેલાઈ ગયો છે. તમારી સાથે મારો પ્રેમ એટલો અધિક છે કે એમાં કોઈ સંશય જ નથી.

યોં કિયા વાસ્તે ઈમાન કે, આવે આખર રૂહન ।

સો આએ હુઆ સબોં રોસન, જાહેર બકા અરસ દિન ॥ ૪૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓમાં શ્રદ્ધા જાગૃત થઈ જાય એટલા માટે મેં આવું કર્યું છે. હવે બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રકાશથી બધાનું હૃદય પ્રકાશિત થઈ ગયું અને દિવ્ય પરમધામની પિછાણ હોવાથી બ્રહ્મજ્ઞાનનું પ્રભાત થઈ ગયું.

અવલ સે બીચ અબ લગ, તરફ પાઈ ન બકા કી ।

મહંમદ એતા હી બોલિયા, જાસોં ઈસા પાવેં સાહેદી ॥ ૫૦ ॥

સૃષ્ટિના આદિકાળથી લઈ આજ સુધી કોઈને પણ પરમાત્માની દિશા મળી ન હતી. રસૂલ મહંમદે પણ આ વિષયમાં એટલું જ કહ્યું જેથી સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીને એક સાક્ષી પ્રાપ્ત થઈ શકે.

સો લઈ રૂહઅલ્લા સાહેદી, દૂજ સાહેદી આપ દઈ ।

ત્યોં કરી ઈમામેં જાહેર, જ્યોં સબ મેં રોસન ભઈ ॥ ૫૧ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ તે સાક્ષી લીધી અને પૂર્ણબ્રહ્મનાં દર્શન કરી પોતે તેમની સાક્ષી આપી. વળી સદ્ગુરુએ આવા બ્રહ્મજ્ઞાનને પ્રગટ કર્યું જેના પ્રકાશે બધાના હૃદયને પ્રકાશિત કરી દીધાં.

લઈ ઈસે મહંમદ કી સાહેદી, બકા જાહેર ક્રિયા ઈમામ ।

હક હાદી રૂહન કી, કરી ખિલવત જાહેર તમામ ॥ ૫૨ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ રસૂલ મહંમદની સાક્ષી લઈને બ્રહ્માત્માઓના પથપ્રદર્શક બનીને દિવ્ય પરમધામની લીલાઓને પ્રગટ કરી. તેઓએ શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓની બધી અંતરંગ લીલાઓને વ્યક્ત કરી.

ઈન આખર દિનોં ઈમામ, બાની બોલે ન બકા બિન ।

સો સિર લે સુકન ગિરોહને, કાયમ કિએ સબન ॥ ૫૩ ॥

અંતિમ ધર્મગુરુ આત્મ જાગૃતિના આ દિવસોમાં પરમધામ સિવાય અન્ય કોઈ વાણીનું ઉચ્ચારણ કરતા નથી. તેમના સમુદાયે પણ આ વચનોને શિરોધાર્ય કરી સમસ્ત જગતને અખંડ કરી દીધું છે.

દુનિયાં ચૌદે તબક કે, દિએ ઈલમેં મુરદે ઉઠાએ ।

તાએ મૌત ન હોવે કબહૂં, લિએ બકા મિને બૈઠાએ ॥ ૫૪ ॥

અચેત બનેલા ચૌદ લોકનાં પ્રાણીઓ પણ આ દિવ્ય જ્ઞાનના પ્રતાપથી સચેત થઈ ગયાં છે. અક્ષરબ્રહ્મે તેમને પોતાની સ્મૃતિમાં અંકિત કરી લીધા છે. એટલા માટે હવે તેમનું ક્યારેય પણ મૃત્યુ થશે નહીં.

બડાઈ ઈન ઈલમ કી, ક્યોં ઈન મુખ કરોં સિફત ।

સો આયા તુમમેં મોમિનોં, જાકો સબદ ન કોઈ પોહોંચત ॥ ૫૫ ॥

આ રીતે તારતમ જ્ઞાનના મહિમાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે કરું ? હે બ્રહ્માત્માઓ ! એવું બ્રહ્મજ્ઞાન તમને મળ્યું છે, જેની જગતમાં કોઈ ઉપમા જ નથી.

ઔર સરાબ મેરી સુરાહી કા, સો રખ્યા થા મોહોર કર ।

સો ખોલને બોહોતોં ક્રિયા, પર ક્યોં ખોલે કબૂતર ॥ ૫૬ ॥

આજ સુધી મારા હૃદયનો પ્રેમ સીલબંધ (અકબંધ અથવા સુરક્ષિત) હતો. અનેક લોકોએ તેને પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ નશ્વર જગતના જીવો જાદૂઈ કબૂતરની પેઠે આ પ્રેમને કેવી રીતે પ્રગટ કરી શકે ?

સો મેં રખ્યા તુમારે વાસ્તે, સો તુમહીં લ્યો દિલ ધર ।

લિખે ફૂલ પ્યાલે તુમ તાલે, અછૂત પિયો ભર ભર ॥ ૫૭ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! મેં તમારા માટે જ આ પ્રેમ સુરક્ષિત રાખ્યો છે. હવે તમે આને પણ દિલ ભરીને ગ્રહણ કરો. તમારા સૌભાગ્યમાં પ્રેમના આ પ્યાલા લખેલા છે. હવે આ વશબોટ્યા (અછૂતા) પ્યાલાઓને ભરીભરીને પ્રેમ સુધાનું પાન કરો.

સરાબ મેરી સુરાહી કા, સો રૂહોં મસ્તી દેવે પૂરન ।

દે ઈલમ લુદંની લજત, હક બકા અરસ તન ॥ ૫૮ ॥

મારા હૃદયરૂપી આ પ્રેમનું પાત્ર તમોને પૂર્ણ મસ્તી આપશે અને જાગૃત બુદ્ધિનું તારતમજ્ઞાન પણ દિવ્ય પરમધામનાં અપાર સુખોનો અનુભવ કરાવશે.

જો બૈઠે હેં હોએ પહાડ જયોં, સો ઉડાએ અસરાફીલેં સૂર ।

સૂરેં ખોલે મગજ મુસાફ કે, હુએ જાહેર તજલ્લા નૂર ॥ ૫૯ ॥

અજ્ઞાનતાને કારણે મોટામોટા પર્વતોની જેમ મિથ્યાઅભિમાન લઈ જે લોકો આજ સુધી આ જગતમાં બેઠા હતા, અસ્પ્રાફીલ ફિરસ્તાએ શંખનાદ કરી તેમના મિથ્યા અભિમાનને દૂર કરી દીધું. તેમના શંખનાદથી કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યો પણ સ્પષ્ટ થઈ ગયાં છે, જેને કારણે દિવ્ય પરમધામની ઓળખાણ પ્રગટ થઈ ગઈ.

તબ ઉડે કાફર હુતે જો પહાડ સે, હુએ મોમિનોં બાન ચૂર ।

લગે ઔર બાન અરસ ઈલમેં, તિન હુએ કાયમ નૂર હજૂર ॥ ૬૦ ॥

લોકોના હૃદયમાં પર્વતોની જેમ બનેલા મિથ્યા અભિમાનને બ્રહ્માત્માઓની દિવ્ય વાણીએ હવે ચૂર ચૂર કરી દીધું છે, જેથી તેમના હૃદયમાં બ્રહ્મ જ્ઞાનની વાણી ખૂંચવા લાગે. એટલા માટે તે લોકો પણ અક્ષરબ્રહ્મની ભીતરમાં અખંડ મુક્તિ સ્થળના અધિકારી બની ગયા.

જો લિખી સિફતેં ફુરમાન મેં, સો સબ તુમ અરસ રૂહન ।

ઔર સિફત તો હોવહીં, જો કોઈ હોવે વાહેદત બિન ॥ ૬૧ ॥

કુરાનમાં જે બ્રહ્મ આત્માઓનો મહિમા લખ્યો છે. તે બધા તમારામાં જ છે. તમારા સિવાય અદ્વૈત ભૂમિકામાં બીજું કોઈ હોય તો તેમની પ્રશંસા થઈ શકે.

ચૌદે તબક પઢ પઢ ગએ, કિન ખોલી નહીં કિતાબ ।

ઈસારતેં રમૂજેં ક્યોં ખુલેં, દેખો કિન ખોલાઈ દે ખિતાબ ॥ ૬૨ ॥

આ ચૌદે લોકમાં અનેક મનુષ્યો વાંચીને ચાલ્યા ગયા પરંતુ કોઈએ પણ કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કર્યા નથી. આમ તો આ ગૂઢ રહસ્ય તેમનાથી કેવી રીતે ખુલ્લું થઈ શકે ? જુઓ પરમાત્મા કોને આ પદની શોભા આપી, કોનાથી આ રહસ્ય સ્પષ્ટ કરાવે છે ?

મુક્તા હરફ તુમ વાસ્તે, અખત્યાર દિયા હાદી પર ।

જો ચૌદે તબક દુની મિલે, તો માએને હોએ ન હાદી બિગર ॥ ૬૩ ॥

કુરાનના કેટલાંક શબ્દો (અલીફ - લામ - મીમ જેવા મુક્તઆત) તમારા માટે છે. તેમને ખોલવાનો અધિકાર અંતિમ સમયના ધર્મગુરુને આપવામાં આવ્યો છે. તેમના સિવાય ચૌદલોકનાં બધા પ્રાણીઓ મળીને પણ આ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરી શકતાં નથી.

જાહેર ખિતાબ હાદી પર, દિયા વાસ્તે મોમિન ।

સો મક્તા હરફ કે માએને, હોએ ન લુદની બિન ॥ ૬૪ ॥

તમારા માટે જ આ ગૂઢ શબ્દોનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરવાની જવાબદારી સદ્ગુરુને આપવામાં આવી છે. આ શબ્દો (મુક્તઆત)નો અર્થ તારતમ જ્ઞાન વિના સ્પષ્ટ થઈ શકતો નથી.

સો દિયા લુદની તુમ કો, તુમ ખોલો મુક્તા હરફ ।

મેં અરસ કિયા દિલ મોમિન, જાકી પાઈ ન કિન તરફ ॥ ૬૫ ॥

હવે આ જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન તમને પ્રદાન કર્યું છે. તેથી તમે તે ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરી શકો. મેં તમારા જ હૃદયને મારું પોતાનું પરમધામ બનાવ્યું છે. જેની દિશાની આજ સુધી કોઈને ખબર નથી.

એ જાહેર તુમારા માજજા, પઢે હરફ કર પઢતે થે ।

એ ભેદ હક હાદી રૂહોં, બીય ખિલવત કા જે ॥ ૬૬ ॥

આ ચમત્કારિક શક્તિ સ્પષ્ટ રૂપે તમારી પાસે છે. નહિ તો આજ સુધી કુરાનના જાણકાર લોકો પણ એમને માત્ર શબ્દના રૂપમાં વાંચતા હતા. આ શબ્દોમાં તો શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના અંતરંગ સ્થાન મૂલમિલાવાનું ગૂઢ રહસ્ય છુપાયેલું છે.

સો રખ્યા તુમારે વાસ્તે, એ ખોલો તુમ મિલ ।

દુની પાવે ના ઈત તરફ કો, સો બીય અરસ તુમારે દિલ ॥ ૬૭ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! આ શબ્દ હજુ સુધી તમારા માટે જ સુરક્ષિત રાખ્યા હતા. હવે તમે બધા મળીને એમનાં રહસ્યોને પ્રગટ કરો. નશ્વર જગતના જીવ જે પરમધામની દિશા પણ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી તે પરમધામ તમારું હૃદય બની ગયું છે.

હક બકા મતા જાહેર કિયા, પર એ સમઝ્યા નાહી કોએ ।

કહ્યા હરફે કે બયાન મેં, બિના તાલે ન પેહેયાન હોએ ॥ ૬૮ ॥

રસૂલ મહંમદે આ જગતમાં આવીને પરમધામની સંપત્તિ પ્રગટ તો કરી દીધી પરંતુ તેને કોઈ પણ સમજી શક્યા નહીં. તેમના શબ્દોમાં એ પણ કહ્યું છે કે સૌભાગ્ય વિના આ સંપત્તિની પિછાણ થઈ શકતી નથી.

એ બયાન પુકારે જાહેર, ઈત પોહોંયે ના દુની સહૂર ।

એ હાદી જાને યા અરસ રૂહેં, હક ખિલવત કા મજકૂર ॥ ૬૯ ॥

કુરાનમાં એનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે, પરંતુ જગતના જીવો તેમનું અધ્યયન કરવા છતાં તેના પર વિચાર કરતા નથી. શ્રી શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ જ દિવ્ય પરમધામની અંતરંગ લીલાઓના રહસ્યને સમજી શકે છે.

તરફ ભી કિન પાઈ નહીં, પાવે તો જો દૂસરા હોએ ।

તુમ તો બીચ વાહેદત કે, ઔર જરા ન કિત કહૂં કોએ ॥ ૭૦ ॥

આ નશ્વર જગતમાં કોઈને પણ પરમધામની દિશા મળી નથી. તમારા સિવાય બીજું કોઈ દિવ્ય પરમધામનું હોત ત્યારે તો તે પરમધામની દિશા પ્રાપ્ત કરી શકે. તમે તો સ્વયં અદ્વૈત પરમધામના છો. ખરેખર અદ્વૈત સિવાય બીજું કંઈ જ નથી.

તુમ જાનો હમ જાહેર, હોએ જુદે હક બિગર ।

હમ તુમ અરસ મેં એક તન, તુમ જુદે હોએ સકો ક્યોં કર ॥ ૭૧ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમે એ વિચાર્યું હતું કે શ્રીરાજજી પાસેથી જુદા થઈ અમે આ જગતમાં પ્રગટ થઈ જઈએ. પરંતુ પરમધામમાં અમે બધા એક જ અંગ સ્વરૂપ છીએ. એટલા માટે તમે મારાથી કેવી રીતે અલગ થઈ શકો ?

દુની જુદે તુમેં તો જાનહીં, જો તુમ જુદે હો મુઝ સેં ।

હમ તુમ હોસી ભેલેં જાહેર, અપન વાહેદત હેં અરસ મેં ॥ ૭૨ ॥

જો તમે મારાથી જુદા હોત તો જ જગતના જીવ તમને અલગ સમજત. પરમધામમાં હું તથા તમે બધા અદ્વૈત ભાવમાં છીએ. એટલા માટે આ જગતમાં પણ આપણે બન્ને એકસાથે પ્રગટ થયા છીએ એવું સમજમાં આવશે.

મેં તેહેત કબાએ તુમકો રખે, કોઈ જાને ના મુઝ બિન ।

તુમકો તબ સબ દેખસી, હોસી જાહેર બકા અરસ દિન ॥ ૭૩ ॥

મેં તો તમને પોતાના આંચલમાં છુપાવીને રાખ્યા છે. તેથી મારા સિવાય બીજું કોઈ પણ તમને ન જાણી શકે. જ્યારે અખંડ પરમધામનો જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થશે ત્યારે નશ્વર જગતના જીવ તમને જોઈ શકશે.

જબ પેહેલે મોકો સબ જાનસી, તબ હોસી તુમારી પેહેયાન ।

હમ તુમ અરસ જાહેર હુએ, દુની કાયમ હોસી નિદાન ॥ ૭૪ ॥

જ્યારે જગતના જીવ સર્વપ્રથમ મારી પિછાણ કરશે તે ઉપરાંત તેમને તમારી ઓળખાણ થશે. હવે તો અમે અને તમે બંને પ્રગટ થઈ ગયા છીએ. હવે નક્કી નશ્વર જગતના જીવ અખંડ થઈ જશે.

મેં તુમારા માસૂક, તુમ મેરે આસિક ।

ઔર તુમ માસૂક મેં આસિક, એ મેં પુકાર્યા માહેં ખલક ॥ ૭૫ ॥

હું તમારો પ્રિયતમ (માસૂક) છું. તમે મારી અનુરગિણી (આશિક) છો. મેં આ જગતમાં આવીને

કહ્યું કે તમે મારી પ્રિયતમા (માશૂકા) છો અને હું તમારો અનુરાગી (આશિક) છું.

હે કો નાહીં કીજિએ, સો તો કબૂં ન હોએ ।

નાહીં કો હે કીજિએ, સો કર ન સકે કોએ ॥ ૭૬ ॥

સત્યને કોઈ મિથ્યા કરવા ઈચ્છે તો તે ક્યારેય થઈ શકે નહીં. આ રીતે જે મિથ્યા છે તેને સત્ય પણ કરી શકાતું નથી.

હક આપ કાજી હોએ બૈઠસી, સો ક્યા સહૂર ન કિએ સુકન ।

લા સરીકન બૈઠે કિન મેં, ના કોઈ વાહેદત બિન ॥ ૭૭ ॥

કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે પરમાત્મા સ્વયં ન્યાયાધીશ થઈને બેસશે. આ વચનો પર કેમ હજુ સુધી વિચાર કર્યો નહીં. નશ્વર જગતના દેવોમાંથી કોઈપણ આ પદ પર બેસી શકતું નથી. કેમકે અદ્વૈત સ્વરૂપ પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઈનું અસ્તિત્વ જ નથી. હું મારી પોતાની અંગસ્વરૂપા બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજા કોઈની પાસે બેસી શકું નહીં.

સહૂર બિના સબ રેહે ગયા, ઔર સહૂર લુદની માહેં ।

સો તો સૂરત હકીયપેં, ઔર વાહેદત બિના કોઈ નાહેં ॥ ૭૮ ॥

વિચાર ન કરવાથી આ બધું રહસ્ય હજુ સુધી ગૂઢ રહી ગયું છે. પરંતુ ખરો વિવેક તો જાગૃત બુદ્ધિના જ્ઞાનમાં જ સમાયેલો છે. આ બધી જવાબદારી હકી સ્વરૂપ તથા અદ્વૈત સ્વરૂપા બ્રહ્માત્માઓ સિવાય બીજા કોઈનામાં નથી.

ચૌદે તબક ઈતના નહીં, જાકે કીજે ટૂક દોએ ।

બિના વાહેદત કદૂ ના રખ્યા, ક્યોં ના દેખ્યા લિખ્યા સોએ ॥ ૭૯ ॥

આ ચૌદ લોકયુક્ત બ્રહ્માંડ એટલું પણ નથી કે જેના બે ટુકડા કરી શકાય. અદ્વૈત ભૂમિ સિવાય બીજા કોઈનું અસ્તિત્વ જ નથી, આ સ્પષ્ટ વચનોમાં તમે કેમ ધ્યાન ન દીધું ?

દઈ કુંજી સનાખત તુમ કો, મેં ભેજ્યા માસૂક રસૂલ ।

બેસક કરિયાં દે ઈલમ, સો ભી ગૈયા તુમ ભૂલ ॥ ૮૦ ॥

મેં તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તમને સ્વયંની ઓળખાણ કરાવી છે. મેં આ બ્રહ્મજ્ઞાન તમને મારી પ્રિયતમા શ્યામાજીના હાથે મોકલ્યું. આ તારતમ જ્ઞાને તમારા બધા સંદેહ મટાડી દીધા તો પણ તમે હજુ સુધી ભૂલેલા જ રહી ગયા.

તુમ બૈઠે જિમી નાસૂત, આડા મલકૂત જબરૂત ।

સાત આસમાન હવા બીય મેં, મેં બૈઠા ઊપર લાહૂત ॥ ૮૧ ॥

તમે આ નશ્વર જગતમાં બેઠા છો. તમારી અને મારી વચ્ચે વૈકુંઠ અને અક્ષરધામ વ્યવધાન રૂપે છે. આ મૃત્યુ લોકથી ઉપર સાત સ્વર્ગ તથા તેમના ઉપર શૂન્ય - નિરાકાર વગેરે છે. તેનાથી પણ પર દિવ્ય પરમધામમાં હું બેઠો છું.

સો દૂર રાહ આસમાન લગ, બીચ એસે સાત આસમાન ।

સો ભી રાહ ફિરસ્તન કી, ઊપર જુલમત લા મકાન ॥ ૮૨ ॥

આ મૃત્યુ લોકની ઉપર સત્યલોક સુધી સાતલોક બતાવવામાં આવ્યા છે. મૃત્યુલોકથી સત્યલોક સુધીના માર્ગ પર દેવી-દેવતાઓ વિચરણ કરે છે. સત્ય લોકથી આગળ મોહતત્ત્વ તથા શૂન્ય નિરાકાર છે.

નૂરમકાન હુઆ તિન પર, રાહ ચલે ના નૂર પર ।

જિત પર જલે જબરાઈલ, તિત વજૂદ આદમ પોહોંચે ક્યોં કર ॥ ૮૩ ॥

તેનાથી આગળ અક્ષરધામ છે. આ અક્ષરધામથી આગળ જવામાં કોઈ પણ સમર્થ થયા નથી. ત્યાં જતાં જિબ્રીલ ફિરસ્તાની પાંખો પણ બળવા લાગી હતી. ત્યાં સામાન્ય મનુષ્ય કેવી રીતે પહોંચી શકે ?

તિત પોહોંચ્યા મેરા માસૂક, કે ગુઝ બાતેં કરી હજૂર ।

સો ફિર્યા તુમ રૂહોં વાસ્તે, આએ જાહેર કરી મજકૂર ॥ ૮૪ ॥

મારા પ્રિય મહંમદ ત્યાં પહોંચ્યા અને તેમણે મારી નજીક આવી કંઈક ગૂઢ વાતો કરી. ત્યારબાદ તેઓ બ્રહ્માત્માઓને માટે પાછા ફર્યા અને તેઓએ મારા આવવાની વાત પ્રગટ કરી.

મેં તુમ પેં ભેજી રૂહ અપની, અપન એતે પડે થે બીચ દૂર ।

મેં ઈલમ ભેજ્યા બેસક, તુમેં દમ મેં લિએ હજૂર ॥ ૮૫ ॥

પુનઃ મેં તમારી પાસે મારી અંગરૂપા શ્રીશ્યામાજીને મોકલ્યાં કેમકે મારી અને તમારી વચ્ચે ઘણું અંતર પડી ગયું હતું. મેં શ્યામાજીની સાથે તારતમ જ્ઞાન મોકલ્યું. જેના દ્વારા તમારા સંદેહોને દૂર કરી પળમાત્રમાં મેં તમને મારી નિકટતાનો અનુભવ કરાવ્યો.

રાહ સેહેરગ સે દેખાઈ નજીક, દઈ હાદિએ હકીકત ।

પુલ સરાત સે ફિરાએ કે, પોહોંચ્યાએ અરસ વાહેદત ॥ ૮૬ ॥

શ્રીશ્યામાજીએ પ્રગટ થઈ આટલા દૂરના માર્ગને શ્વાસનળીથી પણ અતિ નજીક બતાવી દીધો. તેઓએ તમોને ખરું જ્ઞાન આપી લૌકિક માર્ગ (પુલેસિરાત) થી દૂર કરી અખંડ પરમધામનો માર્ગ સ્પષ્ટ કરી દીધો.

એસે પરદેસ મેં બેઠાએ કે, ઈન વિધ લિખી ગુહાએ ।

ઈન ધની કી ગુહાઈ લે લે, હાએ હાએ ઉડત ના અરવાએ ॥ ૮૭ ॥

આ રીતે તમે બધા બ્રહ્માત્માઓને પરદેશ સ્વરૂપ નશ્વર જગતમાં બેસાડી મેં આ રીતની અનેક સાક્ષીઓ આપી. હાય ! આ સાક્ષીઓને લઈને પણ તમો હજુ સુધી સમર્પિત થઈ રહ્યા નથી.

મેં સાખ દેવાઈ દોઝી હાદિયોં પેં, સો તુમેં મિલે સબ નિસાન ।

અબ તો બોલે સબ કાગદ, યોંહી બોલી સબ જહાન ॥ ૮૮ ॥

મેં રસૂલ મહંમદ તથા સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી બંનેની સાક્ષી એટલા માટે અપાવી કે તમોને

પરમધામના બધા સંકેત પ્રાપ્ત થઈ જાય. હવે તો બધા ધર્મગ્રંથોનાં ગૂઢ રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ ગયાં છે જેથી બધા લોકો એકમત થઈ પરમધામની જ વાતો કરવા લાગ્યા છે.

અબ પાંચોં તત્વ પુકારહીં, આઈ રોડે બીચ આવાજ ।

સો સબ કિએ તુમ કાયમ, વાસ્તે તુમારે રાજ ॥ ૮૯ ॥

હવે આ પાંચેય તત્વ (પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ તથા આકાશ) પોકાર પાડીને તમારી સાક્ષી આપશે જેમ રસૂલ મહંમદની સાક્ષી કાબાના કંકણ પથ્થરોએ આપી હતી. હવે તો તમોએ પોતાના પ્રભુત્વને માટે નશ્વર જગતના આ બધા જીવોને અખંડ સુખ પ્રદાન કરી દીધું છે.

ઈસક સબોં મેં અતિ બડા, બકા ભોમ ચેતન ।

દાયમ નજર તલેં નૂર કે, પેહેચાન સબોં પૂરન ॥ ૯૦ ॥

પરમધામની ચિન્મય ભૂમિમાં શાશ્વત પ્રેમ જ સર્વાધિક મહાન છે. આ પ્રેમની પિછાણ થયેથી નશ્વર જગતના જીવો પણ અક્ષરબ્રહ્મના હૃદયમાં અંકિત થઈને અખંડ થઈ જશે.

સોએ કરેં તુમારી બંદગી, એહી ઈનોં જિકર ।

ઈનોં સિર હક એક તુમહીં, ઔર કોઈ ના વાહેદત બિગર ॥ ૯૧ ॥

આ બધા જીવો હવે તમારી પૂજા કરશે. આ જ એમની સ્તુતિ-પ્રાર્થના હશે. તેમને અખંડ મુક્તિ દેવાવાળા એકમાત્ર પરમાત્મા તમે જ છો. તમારા સિવાય બીજા કોઈએ આ કાર્ય કર્યું નથી.

એ કાયમ સબ આગે હી કિએ, તુમ હાદી રૂહોં વાસ્તે ।

જો દેખો અંદર બિયાર કે, તો રૂહ સાહેદી દેવે એ ॥ ૯૨ ॥

શ્રીશ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના મહિમાને માટે જ મેં પ્રથમથી જ આ જીવોને અખંડ કરી દીધા હતા. જો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરશો તો તમારો આત્મા એમની સાક્ષી આપશે.

જિન હરબરાઓ મોમિનોં, હુકમ કરત આપે કામ ।

ખોલ દેખો આંખેં રૂહ કી, જિન દેખો દેષ્ટ ચામ ॥ ૯૩ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમે ગભરાવ નહીં. આ આદેશ સ્વયં પોતાનું કાર્ય કરી રહ્યો છે. હવે તમે આત્મદૃષ્ટિ ખોલીને જુઓ, માત્ર ચર્મચક્ષુથી જુઓ નહીં.

રાજ રોજ રૂહન કા, જબ પોહોંચ્યા ઈત આએ ।

તખત બૈઠે સાહ કહાવતે, દેખો ક્યોં ડારે ઉલટાએ ॥ ૯૪ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓના પ્રભુત્વનો દિવસ જાહેર થઈ ગયો ત્યારે જુઓ, રાજસિંહાસન પર બેસીને સમ્રાટ કહેવાવાળાને કેવી રીતે નીચે ફેંકી દીધો. (આ પ્રસંગ ઔરંગઝેબનો છે. તેણે રાજમદમાં આવીને શ્રીપ્રાણનાથજીના વચનોનો પ્રતિકાર કર્યો. ફળસ્વરૂપે મુઘલ સામ્રાજ્યનું પતન થયું)

પૈગામ દિએ તુમ જિન કો, જો કહાવતે થે સુલતાન ।

સો પટકે ઉસી હુકમેં, જિન ફેર્યા હાદી ફુરમાન ॥ ૯૫ ॥

તમે જેની પાસે પરમાત્માનો સંદેશ પહોંચાડવાનું સાહસ કર્યું હતું તે સમ્રાટ કહેવાતો ઔરંગઝેબ પોતાની સત્તાના નશામાં ચક્ર્યૂર હતો. જેણે અંતિમ ધર્મગુરુનો આદેશ નહીં માન્યો તેને તે આદેશે જ સિંહાસનથી નીચે ફેંકી દીધો.

ભરત ખંડ સુલતાન કહાવતે, સો દિએ સબ ફંદાએ ।

ઈન વિધ ઉરઝે આપમેં, જો કિનહૂં ન નિકસ્યો જાએ ॥ ૯૬ ॥

ભારતવર્ષનો સમ્રાટ કહેવાતો પણ આ રીતે સાંસારિક મદમાં ફસાઈ ગયો. જે આ રીતે પોતાના જ અહંકારના મોહપાશમાં ફસાઈ જાય છે તેને કોઈપણ ઉગારી શકતું નથી.

ઉલટ પલટ દુનિયાં ભઈ, તો ભી દેખત નાહીં કોએ ।

કાઠ ઈમાન કુફર દિયા, એ જો સબે દુની દીન દોએ ॥ ૯૭ ॥

આવા દુષ્ટોના અત્યાચારોથી ચારે તરફ ઉથલ-પાથલ મચી ગઈ. તો પણ કોઈએ વિચાર કરી જોયો નહીં કે બંને સમુદાયો (હિન્દુ તથા મુસ્લિમ) ના લોકોના હૃદયમાંથી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસને દૂર કરી તેને સ્થાને કેવી રીતે વૈમનસ્ય ભરી દેવામાં આવ્યું છે.

હુકમેં વેદ કતેબ મેં, લિખે લાખોં નિસાન ।

સો મિલે કૌલ દેખે તુમ, હાએ હાએ અજૂં ન આવે ઈમાન ॥ ૯૮ ॥

આ રીતે મારા આદેશે વેદ તથા કતેબ ગ્રંથોમાં લાખો સંકેતો આપ્યાં છે. હવે તે બધા ચિહ્ન સ્પષ્ટપણે દેખાવા લાગ્યાં છે. પરંતુ દુઃખની વાત એ છે કે આ બધું જોઈને પણ હજુ સુધી તમારા હૃદયમાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થતો નથી.

ચાક ચઢી સબ દુનિયાં, આજૂજ માજૂજ હુએ જોર ।

સો તુમ અજૂં ન દેખત, એતા પડ્યા આલમ મેં સોર ॥ ૯૯ ॥

નશ્વર જગતના બધા જીવો ઉપર દુષ્ટ મનનું પ્રભુત્વ થઈ ગયું છે. યાજૂજ તથા માજૂજ (દિવસ તથા રાત્રિ) નું આ દુઃચક્ર બધાના આયુષ્યને ઓછું કરી રહ્યો છે. જગતમાં ચારે બાજુ મોટો કોલાહલ મચી ગયો છે. આટલું થવા છતાં પણ તમારી દૃષ્ટિ હજુ સુધી કેમ ખૂલતી નથી.

હુકમ લ્યાયા જો હકીકત, સો ક્યોં કર ના દેખ્યા સહૂર ।

લ્યાયા તુમારે અરસ મેં, હુકમ જબરાઈલ જહૂર ॥ ૧૦૦ ॥

તમારા માટે પરમધામનું યથાર્થ જ્ઞાન લઈને મારો આદેશ પ્રગટ થયો છે. તેની ઉપર કેમ વિચાર કરતાં નથી ? આ જ જિબ્રીલ ફિરસ્તા વડે તમારા હૃદયધામમાં જ્ઞાન પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે.

સેજદા જિત સરિયત કા, તિત આએ લિખાઈ પુકાર ।

એતે કિન વાસ્તે લિખે, એ તુમ અજહૂં ન કિયા વિચાર ॥ ૧૦૧ ॥

જ્યાં માત્ર કર્મકાંડને આધારે જ નમન કરવામાં આવતું હતું એવી મક્કાની ભૂમિમાંથી ઉત્તરાધિકાર પત્ર (વસીયતનામા) લખાવીને મોકલાવ્યો. એ કોણે કોના માટે મોકલ્યો છે આ સંબંધમાં હજુ સુધી તમે વિચાર કર્યો નથી. [મક્કાના મૌલવીઓ (ધર્મગુરુઓ) એ ઔરંગઝેબના

નામે વખતોવખત વસીયતનામું મોકલાવ્યું હતું. તેમાં ઉલ્લેખ હતો કે હવે અહીં બરકત રહી નથી, ધર્મનો ધ્વજ હિન્દુસ્તાનમાં આવી ગયો છે. અહીં કુરાન પ્રત્યે આસ્થા તથા ફકીરોની દુઆઓમાં શક્તિ રહી નથી. આ પ્રસંગ તે તરફ સંકેત કરે છે કે રસૂલ મહંમદના કહેવા પ્રમાણે આત્મ જાગૃતિનો સમય આવી ગયો છે અને આ યુગના પરમાત્મા પ્રગટ થઈ ગયા છે.]

કિન લિખાએ સખત સૌગંદ, જો સરિયત સામી બલ ।

તિન સબ કો કિએ સરમંદે, હાએ હાએ અજૂંયાદ ન આવે અસલ ॥ ૧૦૨ ॥

શરાઅના વિરુદ્ધ જઈ અતિ કઠોર શબ્દોમાં કોણે પ્રતિજ્ઞા કરાવી અને તે ઉત્તરાધિકાર પત્ર તે સમયે સમ્રાટની પાસે કોણે મોકલ્યો ? શા માટે એવું લખીને તે લોકોને લજિજત કર્યા છે ? ઘણા જ દુઃખની વાત છે, આટલા સ્પષ્ટ સંકેત હોવા છતાં પણ તમને પોતાના મૂળની સ્મૃતિ થતી નથી.

દુની બરકત સફકત ફકીરોં, ઔર અલ્લા કલામ ।

ઉઠાએ દુની સે જબરાઈલ, લ્યાયા અપને મુકામ ॥ ૧૦૩ ॥

જિબ્રીલ ફિરસ્તા મક્કાથી વૈભવ (બરકત) અને ફકીરોની દુઆ (શફક્ત) તથા કુરાનનું મહત્વ ઉપાડીને પોતાના સ્થાન ભારતમાં ઈમામ મહદીની પાસે લઈ આવ્યા.

મહંમદ મેહેદી ઈસા અહંમદ, બડા મેલા ઈસલામ ।

જિત સૂર ફૂક્યા અસરાફીલેં, હોસી ચાલીસ સાલોં તમામ ॥ ૧૦૪ ॥

મહદી મહંમદ, ઈસા, તથા અહમદ (સદ્ગુરુ)નું શુભાગમન જે ભૂમિમાં થઈ ગયું છે અને જ્યાં આવી ઈસ્લાફીલ ફિરસ્તાએ શંખનાદ કર્યો છે ત્યાં ચાલીસ વર્ષો સુધી અંતિમ ધર્મગુરુનું શાસન ચાલશે.

કિન ઉઠાએ હિંદૂ ઠૌર સેજદે, કિન મિલાએ આખર નિસાન ।

કિન ખડે કિએ મોમિન, કરાએ પૂરન પેહેચાન ॥ ૧૦૫ ॥

કોણે હિન્દુઓની ઉપાસના સંબંધી અંધવિશ્વાસને દૂર કર્યો અને પૂર્ણબ્રહ્મની પૂરી પિછાણ કરાવીને બ્રહ્માત્માઓને જાગૃત કર્યા ? આત્મજાગૃતિના સમયના સંકેતોની તુલના કોણે કરી ? આ રહસ્ય પર વિચાર કરો.

એ ઝંડા કિને ખડા કિયા, એ જો હકીકી દીન ।

એ લાખોં લોક હિંદૂઅન કે, ઈન કો કિનને દિયા યકીન ॥ ૧૦૬ ॥

સત્યધર્મ (શ્રીકૃષ્ણ પ્રણામી ધર્મ)નો ધ્વજ કોણે ઊભો કર્યો ? તથા લાખો હિંદુઓને કોણે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રત્યે વિશ્વાસ અપાવ્યો ? આ વાત પર વિચાર કરો.

એ જો દ્વાર અરસ અજીમ કા, કિન ખોલ્યા કુંજ લ્યાએ ।

ઈલમ લુદંની મસી બિના, ઔર કાહું ન ખોલ્યા જાએ ॥ ૧૦૭ ॥

કોણે તારતમ જ્ઞાન રૂપી કૂંચી લાવીને પરમધામનાં દ્વાર ખોલ્યાં ? ખરેખર સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજીના તારતમ જ્ઞાન વગર કોઈથી પણ આ સ્પષ્ટ થઈ શકતું નથી.

એ જો બુજરકી મહંમદ કી, મ્યારાજ હુઆ ઈન પર ।

મહંમદ સાહેદી ઈસે મેહેદી બિના, કોઈ દૂજા દેવે ક્યોં કર ॥ ૧૦૮ ॥

જે રસૂલ મહંમદને પરમાત્માનાં દર્શન થયાં તેમનું મહત્ત્વ અને તેમની સાક્ષી સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી (ઈસા) અને ઈમામ મહદી વિના બીજું કોણ કેવી રીતે આપી શકે છે ?

ઉઠે દીન સખત બખત મેં, પસર્યા સબોં મેં કુફર ।

કરેં રૂહેં કુરબાની ઈન સમેં, એ ક્યોં હોએ રસૂલ રબ બિગર ॥ ૧૦૯ ॥

જ્યારે સર્વત્ર વૈમનસ્ય જ ફેલાઈ ગયું છે એવા કઠિન કાળમાં બ્રહ્માત્માઓ સ્વયંને સમર્પિત કરી દે. પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો આ સંદેશ તેમના સિવાય બીજા કોનાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે ?

કિન સુખ દેખાએ અરસ કે, બહુ વિધ બિના હિસાબ ।

અનભવ અપના દેખ કે, હાએ હાએ અજૂં ન ઉડ્યા ખ્વાબ ॥ ૧૧૦ ॥

કોણે આ નશ્વર જગતમાં રહીને પણ પરમધામનાં અસંખ્ય સુખોને જોઈને પ્રગટ કર્યા છે ? હાય ! આટલો બધો પોતાનો અનુભવ હોવા છતાં હજુ સુધી બ્રહ્માત્માનો મોહભંગ થયો નથી.

ઉતર આએ કહી રૂહઅલ્લા, સુખ સબ અરસોં હકીકત ।

પાઈ હક સૂરત કી અનભવ, દઈ નિસબત મારફત ॥ ૧૧૧ ॥

શ્રીશ્યામાજીએ આ જગતમાં પ્રગટ થઈને બધા ધામોની હકીકત સ્પષ્ટ કરી દીધી. તેઓએ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપનો અનુભવ કરી તેમની સાથેના સંબંધોની પૂરી પિછાણ કરાવી.

બહુ વિધ ભેજ્યા ફુરમાન, તિન મેં સબ અરસોં ન્યામત ।

ખિલવત વાહેદત સુધ ભઈ, ઔર સુધ દઈ ક્યામત ॥ ૧૧૨ ॥

આ રીતના અનેક આદેશ મોકલ્યા છે. જેમાં બધાં ધામોની સંપત્તિના વિષયમાં વિવિધ પ્રકારના સંકેત આપવામાં આવ્યા છે. તેમનું રહસ્ય સ્પષ્ટ થયેથી આત્મ જાગૃતિના સમયની તથા દિવ્ય પરમધામના એકાત્મભાવની સંપૂર્ણ જાણકારી પ્રાપ્ત થઈ છે.

દોઊ હાદિયોં દઈ સાહેદી, મિલાએ દિએ નિસાન ।

તો ભી લજત ન પાઈ રૂહોં ને, હાએ હાએ જો એતી ભઈ પેહેચાન ॥ ૧૧૩ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજી અને રસૂલ મહંમદ બંનેએ પરબ્રહ્મની સાક્ષી આપીને પરમધામના સંકેત સ્પષ્ટ કરી દીધા. તો પણ ખેદ છે કે આટલી પિછાણ હોવા છતાં પણ બ્રહ્માત્માઓને પરમધામના આનંદનો અનુભવ થયો નહીં.

હૌજ જોએ કી સાહેદી, ઔર જિમી બાગ જાનવર ।

દઈ જુદી જુદી દોઊ સાહેદી, તો ભી દિલ ગલ્યા નહીં પથર ॥ ૧૧૪ ॥

પરમધામની યમુનાજી, હૌજકૌસર તળાવ, ચિન્મય ભૂમિ, વન-ઉપવન, પશુ-પક્ષી વગેરેની અલગ-અલગ સાક્ષીઓ સદ્ગુરુશ્રી શ્રીદેવચંદ્રજી તથા રસૂલ મહંમદે આપી. તો પણ બ્રહ્માત્માઓનું પાષાણ હૃદય દ્રવિત ન થયું.

દોઝે અરસ કહે દોઝી હાદિયોં, કહી અરસોં કી મોહોલાત ।

કહી અમરદ ઔર કિસોર, એ અરસ સૂરત હક જાત ॥ ૧૧૫ ॥

સદ્ગુરુ અને રસૂલ બંનેએ અક્ષરધામ તથા પરમધામનું વર્ણન કરી ત્યાંની ભવ્ય મહેલોની શોભાનું વર્ણન કર્યું તથા પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના કિશોર સ્વરૂપ (અમરદ સૂરત)ની વાત કરી.

ભેજ્યા બેસક દારૂ હેયાતી, તુમ પેં મેરે હાથ હબીબ ।

કિએ ચૌદે તબક મુરદે જીવતે, તુમ કો એસે કિએ તબીબ ॥ ૧૧૬ ॥

સદ્ગુરુએ આ રીતે કહ્યું હતું કે સ્વયં શ્રીરાજજીએ તારતમ જ્ઞાનરૂપી અખંડ ઔષધિ મારી સાથે મોકલી છે. જેના દ્વારા તમે વૈદ્ય બનીને ચૌદ લોકના અચેતન જીવોને ચેતનાયુક્ત બનાવી દીધા છે.

ન થી હિંમત આપ ઉઠે કી, સો તુમ ઉઠાએ ચૌદે તબક ।

એસા કિયા બૈઠ નાસૂત મેં, તુમેં ઈનમેં રહી ન સક ॥ ૧૧૭ ॥

તમારામાં સ્વયં જાગૃત થવાની કોઈ શક્તિ ન હતી. પરંતુ તમે તારતમજ્ઞાન દ્વારા ચૌદ લોકના જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળોમાં પહોંચાડી દીધા. એમાં કોઈ સંદેહ નથી કે આ નશ્વર જગતમાં બેસીને પણ તમે આટલું વિશેષ કાર્ય કર્યું છે.

એસે બેસક હોએ કે તુમેં અજૂં ન અરસ લજત ।

એતા મતા લે દિલ મેં, હાએ હાએ તુમેં દરદા ભી ન આવત ॥ ૧૧૮ ॥

પરંતુ આશ્ચર્યની વાત છે કે આ રીતે સંદેહ રહિત હોવા છતાં પણ તમને હજુ સુધી પરમધામના આનંદનો અનુભવ નથી થઈ રહ્યો. પરમધામની આટલી સંપત્તિઓને હૃદયથી ધારણ કરવા છતાં પણ તમારા હૃદયમાં હજુ સુધી વિસ્મૃતિની વેદના થઈ રહી નથી.

હાએ હાએ એ દેખ્યા બલ જુલમત કા, દિલ એસા કિયા સખત ।

ના તો એક સાખ મિલાવતે, અરસ અરવા તબહીં ઉડત ॥ ૧૧૯ ॥

દુઃખની વાત છે કે આ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં પણ એટલી વિશેષ શક્તિ છે કે તેણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને અતિ કઠોર બનાવી દીધું. નહિ તો માત્ર એક જ સાક્ષી પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ પરમધામના આત્માથી તો તેમનું નશ્વર શરીર તત્કાલ છૂટી જાય છે.

સ્યાબાસ તુમારી અરવાહોં કો, સ્યાબાસ હૈડે સખત ।

સ્યાબાસ તુમારી બેસકી, સ્યાબાસ તુમારી નિસખત ॥ ૧૨૦ ॥

ધન્ય છે તમારા આત્માને, ધન્ય છે તમારા કઠોર હૃદયને, ધન્ય છે તમારી નિઃસંદેહતાને અને ધન્ય છે તમારા ધણી સાથેના સંબંધને.

ધંન ધંન તુમારે ઈમાન, ધંન ધંન તુમારે સહૂર ।

ધંન ધંન તુમારી અકલેં, ભલે જાગે કર જહૂર ॥ ૧૨૧ ॥

તમારો વિશ્વાસ પણ ધન્ય છે, તમારું ચિંતન પણ ધન્ય છે, તમારી બુદ્ધિ પણ ધન્ય છે, જેના દ્વારા તમે સ્વયં જાગૃત થઈને બ્રહ્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવી રહ્યા છો.

અરસ બતાએ દિયા તુમકો, ઔર બતાએ દઈ વાહેદત ।

સહૂર ઈલમ કુંજી સબ દઈ, બૈઠાએ માહેં ખિલવત ॥ ૧૨૨ ॥

તમારા માટે પરમધામ તથા ત્યાંના એકાત્મભાવનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરી દીધું. એના પર વિચાર કરવા માટે તારતમ જ્ઞાનરૂપી કૂંચી દઈને તમને જાગૃત કરી પરમધામમાં બેઠાબેઠા અનુભવ કરાવ્યો.

એતા મતા જિન દિયા, તિન આપ દેખાવત કેતી બેર ।

પર તુમેં રાખત દોઊ કે દરમ્યાન, ના તો ક્યોં રહે મોહ અંધેર ॥ ૧૨૩ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! જેઓએ તમને આ સંપૂર્ણ સંપત્તિ પ્રદાન કરી છે તેમને પોતાના સ્વરૂપનું દર્શન કરાવવામાં કેટલો સમય લાગી શકે છે ? પરંતુ તમારી દૃષ્ટિને પરમધામ તથા નશ્વર જગત બન્નેની વચ્ચે સ્થિર કરી છે. નહિ તો આ મોહરૂપી અંધકાર હજુ સુધી કેવી રીતે રહી શકે ?

બડાઈ તુમારી બકા મિનેં, નિપટ દઈ નિહાયત ।

તુમેં ખુદા કર પૂજસી, એસી ઔર ન કાહૂં સિફત ॥ ૧૨૪ ॥

પરમધામમાં તમારો જેવો મહિમા છે તેવો આ જગતમાં પણ પ્રગટ કરી દીધો છે. નશ્વર જગતના જીવો તમને પરમાત્મા સમજી તમારી પૂજા કરશે. આવો મહિમા બીજા કોઈને પણ પ્રાપ્ત થયો નથી.

એસી હુઈ ન હોસી કબહૂં, જો તુમ કો દઈ સાહેબી ।

એ સુધ અજૂં તુમેં ના પરી, સુધ આગૂ તુમેં હોએગી ॥ ૧૨૫ ॥

તમને જે પ્રભુતા આપવામાં આવી છે તેવી પ્રભુતા હજુ સુધી ન કોઈને પ્રાપ્ત થઈ છે ન ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થશે. પરંતુ હજુ સુધી તમને આનું ભાન થયું નથી. હવે ભવિષ્યમાં તમને એની પિછાણ થશે.

તુમ ખેલ મેં આએ વાસ્તે, કરી કાયમ જિમી આસમાન ।

તિન સબ કે ખુદા તુમકો કિએ, બીચ સરભર લાહૂત સુભાન ॥ ૧૨૬ ॥

તમે આ નશ્વર જગતના ખેલમાં આવ્યા છો. એટલા માટે આ બ્રહ્માંડને પણ અખંડ કરી દીધું છે. અહીંના બધા જીવોના પરમાત્મા રૂપે તમને એ રીતે પ્રતિષ્ઠિત કરી દીધા, જે રીતે દિવ્ય પરમધામમાં પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માની પ્રતિષ્ઠા છે.

સો ભી પૂજેં તુમારે અકસ કો, તુમ આએ અસલ વતન ।

તિન સબકી લજત તુમે આવસી, સબ તલેં તુમારે ઈજન ॥ ૧૨૭ ॥

નશ્વર જગતના જીવો તમારા નશ્વર શરીરની પણ પૂજા કરશે. તમે તો અખંડ પરમધામથી અહીં આવ્યા છો. જ્યારે અહીંના બધા જીવો તમારા આદેશને આધીન હશે ત્યારે તમને તેનો આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

એ સબ બાતેં લે દિલ મેં, ઔર દિલકો લિખ્યા અરસ ।

ભિસ્ત કરી તુમ કાયમ, હોસી તામેં બડા તુમેં જસ ॥ ૧૨૮ ॥

આ બધી વાતોને હૃદયમાં ધારણ કરી તમારા હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. તમારા દ્વારા જે મુક્તિ સ્થળો અખંડ થયાં છે ત્યાં પણ તમારી કીર્તિ ફેલાશે.

તુમ દઈ ભિસ્ત બકા બ્રહ્માંડ કો, તિનમેં જરા ન સક ।

કિએ નાબૂદ સે આપસે, તો ભી ગુન જરા ન દેખ્યા હક ॥ ૧૨૯ ॥

તમે બ્રહ્માંડના જીવોને મુક્તિસ્થળનું સુખ આપ્યું છે, એમાં કોઈ સંદેહ નથી. ધામધણીએ તમારા નશ્વર શરીરને પણ મુક્તિ સ્થળોમાં પરમાત્મા રૂપે પ્રતિષ્ઠિત કરી દીધું તો પણ તમે ધામધણીના ગુણોની જરાય પિછાણ ન કરી શક્યા.

સો તુમેં યાદ આવસી, ઓ તુમેં કરસી યાદ ।

તુમેં પૂજે જિમી બકા મિનેં, અજૂં ઇનકા કેતા લ્યોગે સ્વાદ ॥ ૧૩૦ ॥

તમે જાગ્રત થયા પછી પણ આ જીવો તમને યાદ આવશે અને તે પણ તમને યાદ કરશે. તેઓ તો મુક્તિ સ્થળોમાં પણ તમારી પૂજા કરશે. છતાં તમે હજુ આ નશ્વર જગતનો કેટલો સ્વાદ લેતા રહેશો ?

તુમ માંગી હૈ બુજરકી, તિનસોં કોટ ગુની દઈ ।

દે સાહેબી એસે અઘાએ, ચાહ ચિતમેં કહૂં ન રહી ॥ ૧૩૧ ॥

તમે જે શ્રેષ્ઠતા માંગી હતી તેનાથી કરોડો ગણી વધારે મહત્તા તમને આપવામાં આવી છે. તમને એટલું અધિક મહત્ત્વ આપીને આ રીતે તૃપ્ત કરી દીધા કે હવે તમારા ચિત્તમાં કોઈપણ પ્રકારની ઈચ્છા બાકી રહેવી ન જોઈએ.

ક્યોં દેવેં તુમકો સાહેબી, બીચ જિમી ફના મિને ।

તિનસે તુમારી ઉમેદેં, હોએ ન પૂરન તિને ॥ ૧૩૨ ॥

તમને આ નશ્વર જગતમાં પણ એટલી અધિક મહત્તા કેમ આપવામાં આવી ? કારણ કે આ દુનિયાંથી તમારી ઈચ્છા ક્યારેય પણ પૂર્ણ થઈ શકે નહીં.

તુમ માંગી બીચ ખ્વાબ કે, જિત આગે અકલ ચલત નાહેં ।

ધની દેવેં આપ માફક, યાકી સિફત ન હોએ જુબાંએ ॥ ૧૩૩ ॥

તમે તો નશ્વર દુનિયાંને જ માંગી હતી. એથી આગળ તમારી બુદ્ધિ ચાલી જ ન હતી. પરંતુ શ્રીરાજજી પોતાના અનુરૂપ જ ગરિમા પ્રદાન કરે છે જેની પ્રશંસા જીભ દ્વારા થઈ શકતી નથી.

તુમ આએ તિન જિમીય મેં, જિનમેં ન કાહૂં સબર ।

પેહેલે બિન માંગે દઈ તુમકો, અબ હોસી સબ ખબર ॥ ૧૩૪ ॥

તમારું આગમન એવી ભૂમિમાં થયું છે જ્યાં ક્યારેય સંતોષ થતો નથી. એટલા માટે ધામધણીએ તમને માંગ્યા વગર જ ગરિમા પ્રદાન કરી છે, હવે તમને એની બધી જાણ થશે.

ખેલ દેખાયા તિન વાસ્તે, ઉપજે તુમકો ચાહ ।

એ ખેલ દેખ કે માંગોગે, જાનોં હોવેં હમ પાતસાહ ॥ ૧૩૫ ॥

તમને નશ્વર જગતનો આ ખેલ એટલા માટે દેખાડ્યો છે કે તમારા હૃદયમાં ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય. એને જોઈને તમે માંગણી કરશો કે અમે આ જગતના સમ્રાટ બની જઈએ.

સો કે પાતસાહ જિમી પર, કરેં પાતસાહી બીચ નાસૂત ।

કે તિન પર ઈંદ્ર બ્રહ્મા ફિરસ્તે, તાપર પાતસાહ માહેં મલકૂત ॥ ૧૩૬ ॥

આ નશ્વર જગતની ભૂમિમાં અનેક સમ્રાટોએ પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવ્યું. એના ઉપરના લોકોમાં ઈન્દ્ર, બ્રહ્મા વગેરે અનેક દેવી-દેવતાઓનું સામ્રાજ્ય છે. બધાથી ઉપર વૈકુંઠમાં ભગવાન વિષ્ણુનું સામ્રાજ્ય છે.

કે કોટ મલકૂત જાત હેં, જબરૂત કે એક પલક ।

એ સબ પાતસાહી ફના મિને, ઈનોં કા ખુદા નૂર હક ॥ ૧૩૭ ॥

એવા કરોડો વૈકુંઠ અક્ષર બ્રહ્મના પળમાત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મટી જાય છે. આ સંપૂર્ણ સામ્રાજ્ય નશ્વર જગતનું હોવાથી ક્ષણભંગુર છે. આ બધાના સ્વામી સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ છે.

નૂર જલાલ આવેં દીદારેં, જો આપન બેઠે માહેં લાહૂત ।

તિન ચાહ્યા દેખોં રૂહોં ઈસક, તુમેં તો દેખાયા નાસૂત ॥ ૧૩૮ ॥

આવા અક્ષરબ્રહ્મ પણ પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના દર્શન માટે અક્ષરાતીત ધામમાં આવે છે જ્યાં આપણે સહુ બેઠા છીએ. એ અક્ષરબ્રહ્મે પણ બ્રહ્માત્માઓનો પ્રેમભાવ જોવાની ઈચ્છા કરી. એટલા માટે તમને આ નશ્વર જગતનો ખેલ દેખાડ્યો છે.

તુમેં નાસૂત દેખ દિલ ઉપજ્યા, કરેં પાતસાહી ફના મેં હમ ।

મેં દઈ પાતસાહી બકા મિને, સો અબ દેખોગે સબ તુમ ॥ ૧૩૯ ॥

નશ્વર જગતને જોઈને તમારા હૃદયમાં એવી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ કે અમે પણ આ જગતના સમ્રાટ બની જઈએ. મેં તો તમને અખંડ (મુક્તિ સ્થળોનું) સામ્રાજ્ય આપ્યું છે. હવે જાગૃત થઈને તમે એનો અનુભવ કરી શકશો.

એ સુધ તુમકો ના હુતી, તો તુમ થોડા માંગ્યા નિપટ ।

કે કોટ ગુના દિયા તુમકો, ખોલ દેખો અંતર પટ ॥ ૧૪૦ ॥

પહેલા તમને એની જાણકારી ન હતી. એટલા માટે તમે થોડુંક (નશ્વર જગતનું સામ્રાજ્ય) જ માંગ્યું. મેં તમને કરોડો ગણું અધિક આપ્યું છે. તમે અંતર દૃષ્ટિ ખોલીને તો જુઓ.

જેસી તુમારી સાહેબી, કરી મેહેર તિન માફક ।

સુધ હુએ ખુસાલી હોએસી, જો કરી અપને માસૂક હક ॥ ૧૪૧ ॥

જેવી તમારી ગરિમા છે તેના અનુરૂપ તમારા પર કૃપા કરી છે. એની જાણ થયા પછી તમને પ્રસન્નતા થશે કે આપણા પ્રિયતમ ધામધણીએ આપણા ઉપર કેટલી મોટી કૃપા કરી છે.

દેખો અચરજ મહામત મોમિનોં, જો બેસક હુએ હો તુમ ।

તુમેં કિન દઈ એતી બુજરકી, દિલ અરસ કર બેઠે ખસમ ॥ ૧૪૨ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! જો તમે સંદેહ રહિત થઈ ગયા હો તો આ આશ્ચર્યને જુઓ, જેમણે તમને આટલી મોટી ગરિમા આપી છે તે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા તમારા હૃદયને પરમધામ બનાવી તેમાં બિરાજમાન થયા છે.

પ્રકરણ ૨૯ ચોપાઈ ૨૨૧૧

શ્રી સિનગાર ગ્રન્થ સમ્પૂર્ણ

पहले बीज उदय हुआ, पुरी जहां नीतन ।
सब पुरियों में उत्तम, हुई धन धन ॥
ए मधे जे पुरी कहावे, नीतन जेहनुं नाम ।
उत्तम चौदे भवनमां, जिहां वालानो विश्राम ॥

- महामति श्री प्राणनाथ

श्री ५ नवतनपुरीधाम, जामनगर